

REVISTA ARHIVELOR

**anul XLVII
vol. XXXII
nr. 2**

BUCUREȘTI 1970

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

REVISTA ARHIVELOR

ANUL XLVII

VOL. XXXII

NR. 2

BUCUREȘTI
1970

COMITETUL DE REDACȚIE

Vasile ARIMIA, Florea BOERAȘ, Ioana BURLACU, Ștefan HURMUZACHE — redactor șef, Dumitru IVĂNESCU, Ioan MĂRCUȘ, Maria PÎRVULESCU, Ion PUȘCAȘ, Ioan RANCA, Maria SOVEJA, Gheorghe UNGUREANU

Redactori : Ioana BURLACU, Viorică GROZAV
Secretar de redacție : Micara TUDORICĂ

UN ACT ORIENTAL MEDIEVAL ÎN ARHIVELE NOASTRE

A. SACERDOTEANU

Vechimea și forma scrisului se numără printre problemele esențiale de cultură. Acestea au preocupat și pe predecesorii noștri în cercetările lor istorice. Între aceștia, în contextul de față, este suficient să amintim pe B.P. Hasdeu. În semnele de pe pietrele și cărămizile aflate de Bolliac în satul Slonu județul Prahova, Hasdeu vedea un alfabet mongoloid, „literele vlahilor” de care vorbește Keza le-a socotit alfabet dacic, iar semnele textului din secolul al XV-lea copiat de Ștefan Lakatos la 1702 și atribuite secuilor, arată fonetisme românești¹. Astfel Hasdeu credea în existența unui scris propriu al străromânilor. Astăzi nu ne mai îndoiim de această vechime, dar nu în sensul motivărilor lui Hasdeu, ci al dovezilor cunoscute ulterior: în Dacia romană se folosea alfabetul latin în cea mai mare proporție, apoi cel grecesc și chiar semitic².

În perioada care urmează părăsirii Daciei, adică în mileniul migrațiilor, au continuat să apară inscripții și însemnări atât în alfabetele cunoscute, grec și latin, cât și în altele, rune germane și siberiene, alfabetele glagolitice și chirilice. În cele din urmă a prevalat alfabetul chirilic, în Dobrogea cu cea mai veche atestare: inscripția din anul 943 amintind pe jupanul Dimitrie. Nu importă cine le-a scris și în ce limbă; esențială este continuitatea scrisului, exponent al culturii și etalon al nivelului de civilizație. Acest fapt este de necontestat căci tot în Dobrogea și tot în secolul al X-lea, apare numele unui olar român semnat în alfabet grec (περρε) dar în fonetism românesc.

Un text oriental încheie sfârșitul perioadei medievale. De el a vorbit mai întâi Alexandru Odobescu. În 1871, închinând mai multe pagini antichităților din județul Dorohoi, el s-a ocupat pe larg de tezaurul de la Concești, arătând și condițiile în care a fost aflat pe la 1812. Moșia era a fraților Ioniță și Iordache Iamandi, amândoi amestecați în acapararea și înstrăinarea prețiosului tezaur. Iordache mai trăia la 1866 și a putut să dea unele informații colonelului Guriță, care se interesa de această chestiune³.

¹ B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, vol. II, București, 1875, p. 20–38.

² Mihail Macrea, *Viața în Dacia romană*, Edit. științifică, București, 1969, p. 339.

³ Al. I. Odobescu, *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, în *Opere complete*, vol. III, București, 1908, p. 135–138, studiu revizuit și republicat în 1887.

În afară de trei piese de aur din tezaur pe care le descrie, Odobescu mai spune : „Răposatul vornic Alexandru Sturdza Miclăușanul, părintele învățatului nostru numismat d-l Dimitrie Sturdza, a păstrat cu indicațiune că provine din vestitul mormint de la Concești, o mică foiță lungă-reață de hirtie de bumbac (o.m. 20 lungime, o.m. 7 nălțime), vâpsită negru și scrisă pe patru rinduri cu litere albe. Examinind aceste litere la Academia Română unde d-l Sturdza a depus acea curiozitate, m-am putut încredința că sînt caractere curat tibetane, de cele care aduc foarte mult cu literele *davanagari*, scrisoarea clasică a literaturii sanscrite”⁴.

Odobescu presupune că are în față un text religios (budist) care ar fi aparținut unei căpetenii mongole îngropată pe malul Prutului în secolul al XIII-lea. Aceasta în ipoteza că hirtioara s-a aflat în acel mormint împreună cu tezaurul de aur, în care în mod cert unele piese sînt mult mai vechi⁵. Aceasta după ce comparase scrisoarea de la Concești cu texte budiste (*Mahayama sanscrită*) în versiune tibetană, și înclina să creadă că ar putea avea cam următorul înțeles : „Veneratul tractat liturgic din care se învață doctrina biruitorului desăvîrșit sau a tăietorului de diamante, care a ajuns mai presus de știința supremă. Înalt cu respect rugăciunile mele către toate manifestățiunile lui Buda și către toți sfinții bu-diști”. Odobescu recunoaște că importanța acestui text este minimă, în schimb proveniența lui în contextul tezaurului este „cu totul extraordinară”⁶.

Aceste considerații veneau după ce în *Istoria arheologiei*, tot el spusese : „Mărturisesc că eu unul nu cunosc limba Tibetului” cînd s-a mai referit la acest text. Propunîndu-se să-l prezentăm în rîndurile de față, trebuie să spunem și noi, că nu cunoaștem limba în care este scris, dar presupunem că descifrarea lui prezintă un interes deosebit. Dacă mesajul lui se va dovedi că nu are importanță totuși rămîne valoros ca vechi text oriental aflat pe pămîntul țării noastre.

În afară de acest fapt textul asigură și datarea îngropării tezaurului, ceea ce nu este lipsit de importanță⁷.

Pentru întărirea acestui fapt este necesar să ne asigurăm de proveniența și vechimea textului.

Odobescu a arătat tot ce se putea ști atunci despre descoperirea de la Concești, lăsînd însă loc de îndoială dacă hirtioara a fost găsită împreună cu obiectele în discuție. Îndoiala era îndreptățită căci astfel de materiale greu puteau rezista îngropate în pămînt atîta timp. Totuși lucrul nu este imposibil, cunoscute fiind alte cazuri similare. Din însăși expunerea lui Odobescu se poate deduce acest lucru. Anume el însuși aduce informația că pe una din tablele de aur aflată în dreapta sicriului „era așezat un obiect ce s-a risipit în cenușe la contactul minilor”⁸. Acest „obiect ce

⁴ *Ibidem*, p. 145—146, Cp. și Idem, *Istoria arheologiei*, (Opere complete, vol. IV), București, 1919, p. 305, sub rubrica : *Mormintul mongolic de la Concești*.

⁵ Odobescu, *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, p. 149.

⁶ Idem, *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, p. 147—148. Cp. Idem, *Istoria arheologiei*, ed. 1919, p. 307.

⁷ Nu am la îndemînă lucrarea lui Leonid Matzulewitsch, *Byzantinische Antike*, Berlin-Leipzig, 1929 (acum anunțată să apară într-o nouă reproducere anastatică), în care se folosesc și documente de arhivă.

⁸ Al. Odobescu, *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, p. 136.

s-a risipit” nu putea fi decât tot un material organic mai puțin rezistent decât hîrtioara noastră. Adăugăm la aceasta o notiță scrisă în chirilică pe la jumătatea secolului trecut cu conținutul : „Această hărtie s-au găsit între celantele odoară ce s-au aflat în comoara găsită de maiorul Ioniță Iamandi în ținutul Dorohoiului”. Probabil că se datorează vornicului Alexandru Sturdza Mielăușanul. Peste rîndurile scrise este aplicată cu cerneală verde o șampilă : A.S. ACTA, arătînd că documentul face parte dintre actele lui Alexandru Sturdza.

În ce privește vechimea tezaurului ca tehnică și factură, databil în jurul anului 400, arheologii și-au spus cuvîntul. Scrisul textului însă, în care Odobescu vede silabarul *davanagari*, noi îl considerăm mai degrabă *soghian arameic*, scris apărut ulterior secolului al VIII-lea și folosit pînă în secolul al XIV-lea, inclusiv de unele triburi tătare⁹.

Ultimul cuvînt nu se va putea spune decât după ce un orientalist va descifra și traduce sigur textul. În vederea acestui sfîrșit am socotit util să-l aducem la cunoștință publică. Oricare va fi concluzia ca act în sine el rămîne valoros pentru arhivele noastre.

În încheiere mă simt dator să dau unele lămuriri asupra provenienței sale în actualul depozit de arhive. Din relatările lui Odobescu reiese că la 1887 Dimitrie Sturdza îl depusese la Biblioteca Academiei Române. După aceea nu se mai știe nimic despre el.

În 1938 l-am aflat în biroul directorului general al Arhivelor Statului pus sub sticlă în ramă lată neagră, probabil de abanos. Și așa a stat pînă în 1953, fără a fi putut afla ceva mai mult despre proveniența lui. Socotînd că chestiunea merită să fie lămurită am făcut cercetarea de față. Acum documentul este scos din ramă și păstrat fără cotă, împreună cu nota amintită. De ramă nu se mai știe nimic și nici de îndepărtarea ei.

Presupun că a fost îndreptat către Arhivele Statului odată cu revenirea tezaurului arhivistic expatriat în anul 1916. Cercetări noi vor putea lămurii mai bine chestiunea.

RÉSUMÉ

Par hazard dans l'année 1812 près du village Concești sur Prut avait été déniché un trésor d'orfèvrerie très précieux en ce qui concerne les antiquités byzantines. Tout à la fois avait été mis au jour un bout de papier noir écrit en lettres blanches, selon moi en alphabet araméen de Sogdiane. Quoique je ne puisse lire le text néanmoins d'après mon opinion, il sera profitable de le mettre à la disposition des spécialistes. Peut-être il pourrait apporter quelques lumières pour l'histoire même du trésor. Outre cela ce papier prouve l'existence d'une écriture asiatique sur la terre roumaine.

⁹ Vezi inscripția unei paște de fontă la B.D. Grecov—A.I. Iacubovschi, *Hoarda de aur și decăderea ei*, București, 1953, fig. 23.

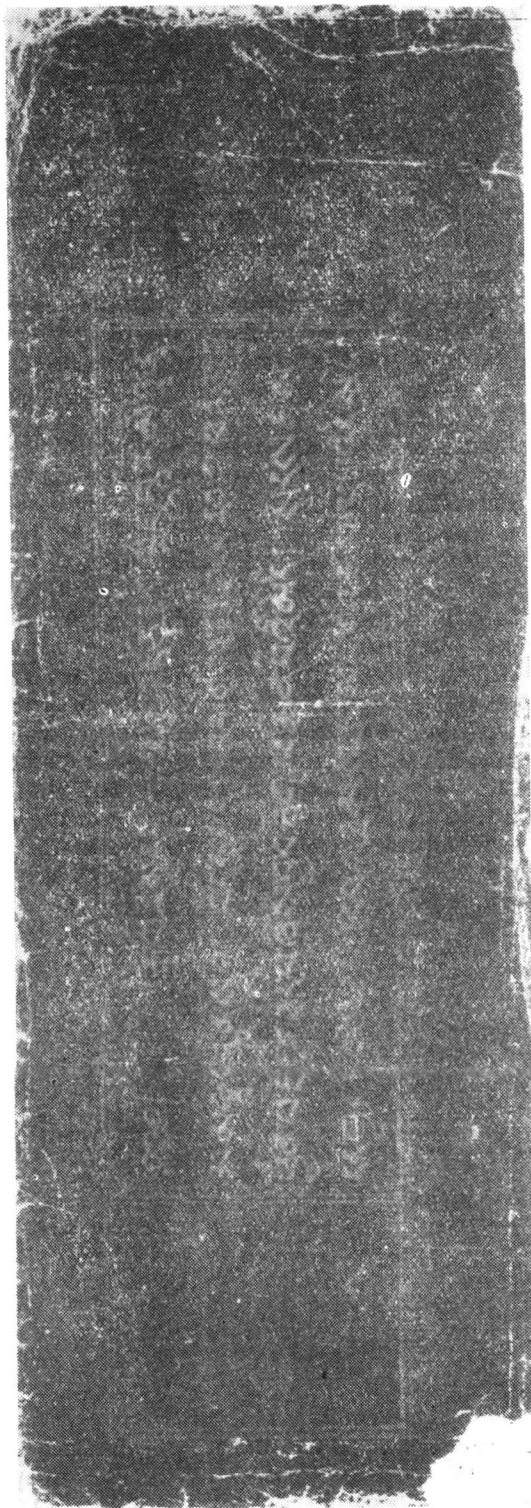

Fig. 1. Actul oriental descoperit in tezaurul de la Concești.

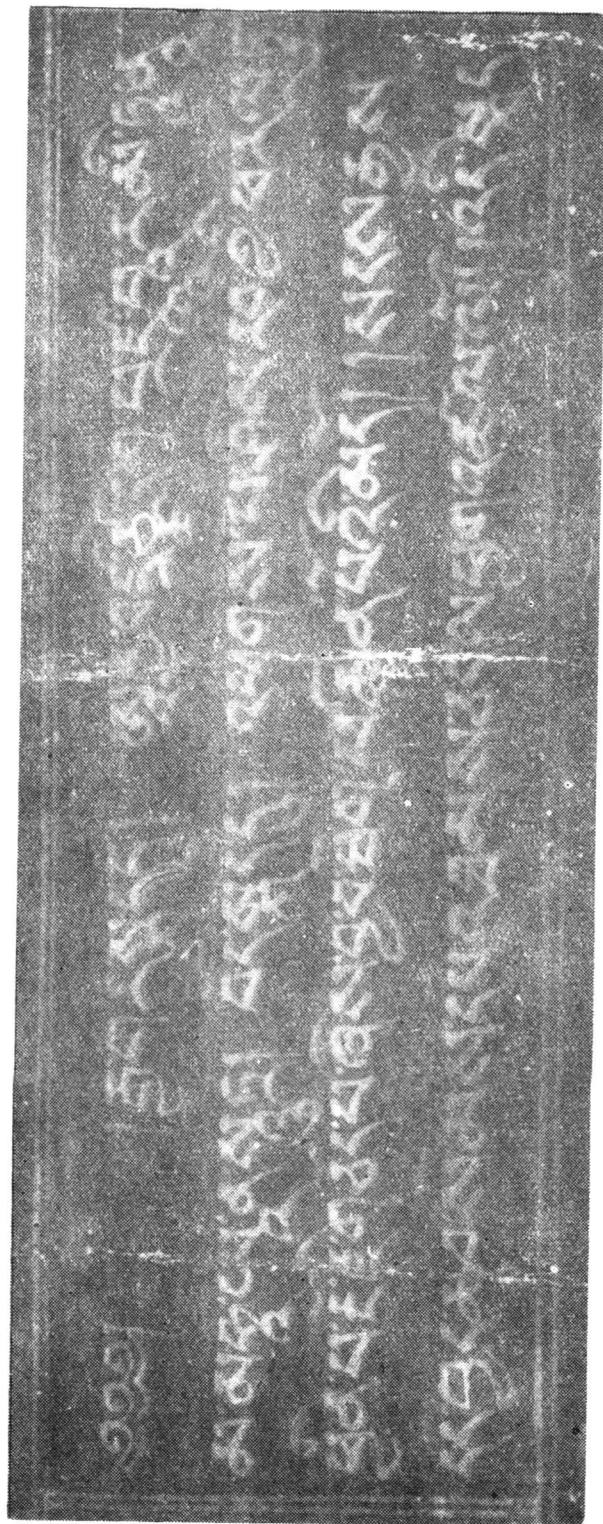

Fig. 2. Detaliu.

Altece xian's cas ruc "cape uridic'are doage, te cas aqdaş y
Romăga exitar de Maupst casija pmaşis y gdaşo xoro.

Fig. 3. Notă în chirilică de pe verso documentului.

SIGILIILE CANCELARIEI DOMNEȘTI A ȚĂRII ROMÂNEȘTI ÎN TRE ANII 1715—1821

MARIA DOGARU

Epoca fanariotă este din punct de vedere sigilografic o epocă de profunde transformări. Apariția unor elemente noi sigilografice sau dispariția altora, ca urmare a dezvoltării societății românești și a unei înfrîurări din afară, argumentează necesitatea studierii sigiliilor din această epocă ca izvoare istorice de o reală valoare.

În rindurile ce urmează vom expune concluziile ce se desprind din studierea sigiliilor domnești, între anii 1715—1821, în Țara Românească și vom descrie toate tipurile de sigilii care au validat actele domnești din această perioadă. Astfel inserarea acestui studiu în paginile „Revistei Arhivelor” oferă celor interesați posibilitatea cunoașterii evoluției sigilografice din ambele principate în perioada domniilor fanariote ¹.

În această frământată epocă sigiliul domnesc a suferit modificări importante atât în ceea ce privește componența emblemei și a legendei cît și în tehnica de aplicare a sigiliului pe act.

Trebuie să subliniem încă de la început că în secolul al XVIII-lea și primele două decenii ale secolului următor există o variație evidentă a amprentelor sigilare exprimată atât în modul de reprezentare a figurilor heraldice întilnite anterior și dispunerea lor în cîmpul sigilar, cît și în apariția unor elemente noi.

Din punct de vedere al emblemei, în sigiliile domnești din perioada 1715—1821 predomină în general două tipuri: tipul heraldic și tipul combinat realizat prin contopirea tipului iconografic cu tipul tradițional.

Tipul heraldic tradițional este caracterizat prin existența scutului cu mobilele respective sau a unor simboluri specifice acestuia care s-au desprins și așezat direct în cîmpul sigilar.

Sigiliile din Țara Românească au ca element principal acvila cruciată iar cele din Moldova capul de bour cu stea între coarne. În unele amprente sigilare acvila apare conturnată (sigiliul mijlociu al lui Ștefan Racoviță ²,

¹ Referitor la *Sigiliile cancelariei domnești a Moldovei (1711—1821)*, vezi studiul Gabrielei Rădulescu în „Revista Arhivelor”, XII, nr. 2, 1969, p. 173—218.

² Arh. St. Buc., fond M-rea Cotroceni. XI/16 (1764 august 25); fond M-rea Radu Vodă CXII/1 (1765 iunie 17).

sigiliul mare al lui Alexandu Ipsilanti ³) în altele în poziție heraldică, adică profil spre dreapta (sigiliul mare al lui Alexandru Scarlat Ghica ⁴ și Mihail Constantin Suțu ⁵), uneori mobilele sînt mai bine executate (sigiliul rotund al lui Matei Ghica ⁶), altele matricele au fost lucrate mai puțin dibaci, chiar grosolan (sigiliul mijlociu al lui Scarlat Ghica ⁷), uneori pasărea simbolizînd stema Țării Românești este stilizată (sigiliul mare al aceluiași domn) ⁸. În unele sigilii acvila apare cu aripile desfăcute, în zbor (sigiliul mijlociu al lui Alexandru Ipsilanti) ⁹ în altele este așezată pe un virf de munte (sigiliul rotund al lui Alexandru Scarlat Ghica) ¹⁰, pe o pașiste sau pe o terasă (sigiliul rotund al lui Nicolae Constantin Caragea) ¹¹.

Celelalte mobile ale stemei care încă din vechime au însoțit în sigilii acvila — soarele și luna — apar de asemenea în poziții diferite iar uneori lipsesc (sigiliul rotund al lui Alexandru Scarlat Ghica) ¹².

Soarele este reprezentat de cele mai multe ori cu raze multe și subțiri (sigiliul mare al lui Ion Mavrocordat ¹³ și Constantin Racoviță ¹⁴ etc.) uneori însă se înfățișează ca o globulă centrală cu 5 sau 6 petale (sigiliul mare al lui Constantin Gheorghe Hangerli) ¹⁵.

Scutui în care sînt așezate aceste mobile se prezintă el însuși diferit, întîlnindu-se scutul baroc, acesta fiind cel mai frecvent (sigiliul rotund al lui Mihail Constantin Suțu ¹⁶ și Constantin Hangerli ¹⁷ etc.), scut renaisance (sigiliul mare al lui Alexandru Moruzi) ¹⁸, scut oval (sigiliul mare al lui Grigore al III-lea Ghica) ¹⁹, scut piriform (sigiliul mijlociu al lui Mihail Constantin Suțu) ²⁰, scut fantezist, din frunze stilizate (sigiliul mic al lui Nicolae Mavrocordat) ²¹ etc.

³ Ibidem, colecția Pечеți, 101 (1775 f.1. și zi); colecția Suluri, 40 (1775 iunie).

⁴ Ibidem, colecția Diplomatică, 40 (1767 februarie 24); fond M-rea Tismana, XXXVII-8 (1767 iunie 8), XXXVII/9 (1767 iunie 8), VIII/28 (1768 aprilie 24); fond Episcopia Buzău, LIX/70 (1767 septembrie, f. zi).

⁵ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXIII/12 (1783 decembrie 28); colecția Diplomatică, 67 (1791 octombrie 6).

⁶ Ibidem, colecția Suluri, 25 (1752 octombrie 23); fond M-rea Tismana, XCIII/5 (1752 decembrie 4), XXVIII/9 (1752 decembrie 5); fond M-rea Radu Vodă, V/17 (1752 decembrie 3).

⁷ Ibidem, fond Episcopia Rîmnic, C/43 (1759 mai 29); fond Mitropolia București, CLXXVII/17 (1760 ianuarie 22 etc.).

⁸ Ibidem, colecția Suluri, 29 (1760 aprilie 20); fond Episcopia Buzău, LIX/64 (1760 septembrie 3) etc.

⁹ Ibidem, colecția Diplomatică, 53 (1793 iunie 5); colecția Suluri, 37 (1775 iunie 23); fond Episcopia Rîmnic, CNIX/12 (1775 iulie 25) etc.

¹⁰ Ibidem, colecția Diplomatică, 40 (1767 februarie 29).

¹¹ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, XXXIV, 22 (1782 septembrie 3).

¹² Ibidem, fond M-rea Tismana, XXXVIII/8 (1768 iunie 8).

¹³ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXVIII/9 (1753 septembrie 18), fond Episcopia Rîmnic, XCI/2 (1753 noiembrie 8).

¹⁴ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXIII/9 (1753 septembrie f. zi), fond Mitropolia Țării Românești, CCXCI/8 (1753 septembrie f. zi).

¹⁵ Ibidem, fond Episcopia Rîmnic, CXXIII/13 (1798 iulie 16).

¹⁶ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXIII/12 (1783 decembrie 28).

¹⁷ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXIII/16 (1798 mai 23).

¹⁸ Ibidem, colecția Suluri, 50 (1792 decembrie f. zi); fond M-rea Nucet, XX/79 (1793 mai 7) etc.

¹⁹ Ibidem, colecția Suluri, 35 (1769 martie 22); colecția Diplomatică, 44 (1769 august 23).

²⁰ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CCXVI/70 (1783 decembrie 2); fond Episcopia Rîmnic, LXXXIV/9 (1784 martie 18); fond M-rea Tismana, LVI/10 (1792 aprilie 16).

²¹ Ibidem, fond Episcopia Buzău, LIX/51 (1729 ianuarie 8); fond Mitropolia Țării Românești, CCXIV (1725 ianuarie 14).

Coroana care timbrează scutul apare fie închisă avînd în vîrf globul cruciger fie deschisă cu 3, 5, 7 sau 9 fleuroane. Scutul este așezat uneori pe o panoplie de steaguri, arme și instrumente muzicale (sigiliul mijlociu al lui Nicolae Petru Mavrogheni)²² alteori sub scut se introduc două țevi de tun, tobe și ghiulele (sigiliul mijlociu al lui Nicolae Caragea)²³. Sigiliul mijlociu oval al lui Constantin Alexandru Ipsilanti este prins în pavilion²⁴.

Suportii care susțin scutul se înmulțesc. Pe lingă lei (sigiliul mare al lui Alexandru Ipsilanti²⁵) se întîlnesc îngeri (sigiliile rotunde cu scena săgetării corbului al lui Mihail Racoviță și Grigore al II-lea, Ghica)²⁶, bucefali (sigiliul mic al lui Ion Gheorghe Caragea)²⁷, uneori chiar cele două personaje ce constituiau tipul iconografic au ieșit din scut în cîmpul sigilar și susțin scutul în care se află acvila Țării Românești (sigiliul mare al lui Gheorghe Hangerli)²⁸ sau stema unită (sigiliul rotund al lui Alexandru Moruzi)²⁹.

Buzduganul și spada (sigiliul rotund al lui Grigorie al II-lea Ghica)³⁰, ce ulterior va fi înlocuită cu iataganul (sigiliul mare al lui Alexandru Ipsilanti)³¹, flanchează uneori coroana, alteori ies de sub scut. La sigiliul mare al lui Mihail Racoviță acestea intră în scurt ca și la sigiliul mijlociu al lui Constantin Racoviță.

Menționăm că referitor la acest tip sigilar E. Virtosu consideră că în secolul al XVIII-lea el dispare sau se contopește cu tipul iconografic, care devine sigiliul mare al domniei și-l înlătură definitiv pe primul³².

Sigiliile heraldice folosite de mai mulți domni din această perioadă dovedesc însă că ele se mențin chiar frecvent și argumentează netemeinicia acestei afirmații. Au folosit sigilii mari heraldice Matei Ghica³³, Ștefan Racoviță³⁴, Alexandru Ghica³⁵, Alexandru Ipsilanti³⁶, iar sigiliile mijlocii și mici sînt toate heraldice. Sigiliile heraldice în a căror emblemă se află stema unită, cunosc de asemenea numeroase variații. Stema

²² Ibidem, colecția Suluri, 43 (1784 martie 4); colecția A.N., XLI/4 (1786 septembrie 18), Bibl. Acad. R.S. România, colecția Documente, XCII/51 (1787 ianuarie 21).

²³ Ibidem, fond M-rea Radu Vodă, XVIII/76 (1782 septembrie 7), fond Episcopia Rîmnic, XXXIX/121 (1782 octombrie 21).

²⁴ Ibidem, fond M-rea Hurz, XIX/122 (1806 februarie 28).

²⁵ Ibidem, colecția Suluri, 41 (1776 iunie 14).

²⁶ Ibidem, fond M-rea Radu Vodă, XXI/36 (1743 iulie 27); colecția Pecoți 97 (1735 noiembrie 10).

²⁷ Ibidem, fond Episcopia Rîmnic, CII/68 (1815 august 9).

²⁸ Ibidem, CXXIII/3 (1798 noiembrie 16).

²⁹ Ibidem, colecția Suluri, 50 (1792 decembrie f.zi); fond Mitropolia Țării Românești, CLXXI/21 (1793 noiembrie 28).

³⁰ Ibidem, colecția Suluri, 16 (1733 iulie 17); colecția Pecoți, 96 (1735 septembrie 5).

³¹ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, LXXVIII/41 (1778 februarie f.zi).

³² E. Virtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în „Documente privind istoria României”, Introducere, vol. II, București, 1956, p. 355.

³³ Arh. St. Buc., colecția Suluri, 25 (1752 noiembrie f.z.); fond M-rea Tismana, XVIII/5 (1752 decembrie 4).

³⁴ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CLXV/7 (1764 iunie 14).

³⁵ Ibidem, colecția Diplomatică, 40 (1767 februarie 14); fond M-rea Tismana, XXXVII/8 (1767 iunie 8).

³⁶ Ibidem, colecția Suluri, 40 (1775 f.l. și zi), 41 (1776 iunie 14).

unită este redată fie prin două scuturi accolte (sigiliul mijlociu al lui Alexandru Nicolae Suțu ³⁷) unul având capul de bour al Moldovei, altul acvila cruciată a Țării Românești. Uneori, aceste mobile sînt într-un singur scut despăcat, într-un cartier fiind capul de bour, în altul acvila cruciată (sigiliul mare al lui Scarlat Ghica) ³⁸, alteori sînt așezate în același scut una lingă alta (sigiliul mic al lui Alexandru Scarlat Ghica) ³⁹. Se întîlnesc însă și cazuri în care cele două elemente ale stemelor tradiționale sînt așezate alăturat, direct în cîmpul sigiliului (sigiliul mijlociu al lui Alexandru Constantin Moruzi) ⁴⁰. La unele sigilii între scutul cu capul de bour și scutul cu acvila cruciată a fost plasată o cască (sigiliul mijlociu al lui Alexandru Nicolae Suțu) ⁴¹, iar alteori cele două mobile sînt despărțite de vrejuri (sigiliul mare al lui Grigore al II-lea Ghica) ⁴². În sigiliul rotund al lui Constantin Racoviță deasupra acvilei și capului de bour se află un vultur cu aripile deschise ținînd în ghiare iataganul și buzduganul ⁴³. Capul de bour, ca și acvila, este reprezentat în moduri diferite cu coroanele curbate în afară sau înăuntru, mai apropiate sau mai depărtate, steaua dintre ele are de obicei șase raze, dar se întîlnește și steaua cu cinci raze (sigiliul mijlociu al lui Scarlat Ghica) ⁴⁴.

În general, cele două steme tradiționale sînt dispuse în dextra stemă Moldovei, în senestra cea a Țării Românești, dar sînt și abateri, exemplu sigiliul mare al lui Alexandru Moruzi ⁴⁵ care are în dextra acvila cruciată și în senestra capul de bour.

Tipul combinat apare în special în sigiliile primei jumătăți a secolului al XVIII-lea. Acest tip reprezintă stema de tip majestate ⁴⁶, în scut cele două personaje încoronate (Sfinții Constantin și Elena) avînd între ele un copac în virful căruia este așezată acvila cruciată, elementul principal al tipului heraldic. Aceasta este emblema sigiliului existent pe documentul din 1716 aprilie 28 emis din cancelaria lui Nicolae Mavrocordat ⁴⁷ și pe documentul dat de Ion Mavrocordat în 1717 iunie 3 ⁴⁸ etc.

În sigiliul lui Constantin Mavrocordat, avînd în emblema tipul combinat, apar și alte elemente: coroana închisă care timbrează acvila și, ca suport, doi îngeri (susținînd coroana) ⁴⁹. Acest sigiliu este folosit de dom-

³⁷ Ibidem, fond M-rea Hurez, XIX/123 (1819 decembrie 1).

³⁸ Ibidem, colecția Suluri, 29 (1760 aprilie 20); fond Episcopia Buzău, LIX/64 (1760 septembrie 3).

³⁹ Ibidem, colecția Diplomatică, 41 (1767 octombrie 5).

⁴⁰ Ibidem, fond M-rea Hurez, XIX/105 (1793 august 27).

⁴¹ Ibidem, XIX/123 (1819 decembrie 1).

⁴² Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CCCXXX/8 (1748 ianuarie 20).

⁴³ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, XXXIII/9 (1753 septembrie f. zi).

⁴⁴ Ibidem, fond Episcopia Râmnic, C/13 (1759 mai 29).

⁴⁵ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CLXXI/21 (1793 noiembrie 28).

⁴⁶ Asemănarea dintre tipul iconografic din Țara Românească și tipul majestate din apusul Europei o face pentru prima oară Damian P. Bogdan (*Diplomatica slavo-română din secolele XIV–XV*, București, 1938, p. 154), iar C. Moisil, (*Sigiliile lui Mircea cel Bătrîn*, în „Revista Arhivelor”, VI, nr. 2, 1945, p. 3) și E. Virtosu, (*Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în „Documente privind istoria României”, Introducere, București, vol. II, 1956, p. 355), adoptă aceeași părere.

⁴⁷ Arh. St. Buc., colecția Suluri, 14.

⁴⁸ Ibidem, fond M-rea Cotroceni, LVI/6.

⁴⁹ Ibidem, LVI/8 (1733 ianuarie 1).

nul reformator probabil în prima domnie (1730, septembrie-octombrie) și în mod cert în cea de a doua (1731 octombrie 13 – 1733 aprilie 5).

Trebuie să subliniez că emblema sigiliilor avînd tipul combinat se completează cu *stema unită*. Primul domn sub care se realizează un astfel de sigiliu este Nicolae Mavrocordat⁵⁰. Acesta și-a confecționat o matrice avînd în cîmp, jos, scutul baroc flancat de lună și soare, sus două scuturi ovale alăturate, (în unul aflîndu-se acvila cruciată a Țării Românești și în celălalt capul de bour cu stea între coarne simbolizînd Moldova) susținute de doi îngeri⁵¹.

O caracteristică interesantă ce apare în sigiliile iconografice ale domnilor fanarioți este reprezentarea, alături de stema unită a unor scene din legenda istorică a Corvineștilor.

Grigore Matei Ghica este primul domn al Țării Românești care a utilizat, în secolul XVIII un astfel de sigiliu⁵².

Constantin Nicolae Mavrocordat în timpul celei de-a treia domnii în Țara Românească a introdus un sigiliu mare cu scena săgetării corbului din legenda Corvineștilor. Sigiliul său este diferit de cel al lui Grigore Ghica: sînt inversate stemele celor două principate, de data aceasta fiind în dreapta acvila cruciată și în stînga capul de bour. Unul din personaje, cel din stînga, prinde inelul pe care acvila pare să-l scape⁵³.

Mihail Racoviță de asemenea a folosit, în a doua domnie în Țara Românească (1741 septembrie – 1744 iulie), un sigiliu mare care includea în emblema scena săgetării corbului din legenda Corvineștilor. Acest sigiliu necunoscut pînă acum, l-am depistat cu ajutorul copiei realizate de pe acesta de cronicarul Petrache Rîmniceanu într-o condică a mănăstirii Dintrunlemn⁵⁴.

Introducerea unor elemente din stema familiei Huniade în sigiliile domnitorilor fanarioți era o subliniere a înrudirii familiei Huniade cu domnitorii Țării Românești ai căror urmași se considerau la rîndul lor.

Un alt tip sigilar ce apare în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea este sigiliul avînd pe margine medalioane cu stemele județelor.

Aceste sigilii domnești cu stemele județelor avînd în centru cîmpului sigilar acvila cruciată tradițională sau stema unită, apar frecvent după 1782 însă numai pe documentele solemne.

Desigur apariția acestui tip sigilar este încă o expresie a dorinței domnitorilor fanarioți de a se integra în aceste locuri, de a evidenția

⁵⁰ Cu acest sigiliu se lărgeste perioada în care s-au folosit în secolul al XVIII-lea sigiliile domnești cu stema unită indicată de prof. A. Sacerdoțeanu în studiul său *Sigiliul domnesc și stema țării. Conceptul de unitate a poporului român pe care-l reflectă și rolul avut în formarea ideii de unire*, „Revista Arhivelor”, XI, nr. 2, 1968, p. 20.

⁵¹ Arh. St. Buc., colecția Peciți, 94 (1729 aprilie 27).

⁵² Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CXXIV/20, CCLVII/16 (1734 februarie 14); fond M-rea Cotroceni, XXXIII/6 (1734 iulie 23); colecția Peciți, 93 (1735 septembrie 5). Acesta a fost descris de V.A. Urechia, *Schife de sigilografie românească*, București, 1891, p. 13 însă în mod greșit l-a atribuit lui Grigore Ghica (1672 februarie – 1673 noiembrie) și de C. Moisil, *Stema României. Evoluția ei istorică și heraldică*, București, 1931, p. 15 și de A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 21.

⁵³ Bibl. Acad. R.S. România, colecția Documente, CCCXCVIII/70 (1737 ianuarie 17). Descriș și acesta de C. Moisil în *op. cit.*, p. 15–16 și de A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 21.

⁵⁴ Arh. St. Buc., fond M-rea Dintrunlemn, XXXVII/1 (1742 martie 19) și XLV/g4 (1743 mai 5).

legătura dintre domnie și regiunile țării. Introducerea stemelor județelor în sigiliile arată totodată intențiile domnitorilor respectivi de a-și întări autoritatea.

Referitor la acest tip sigilar, din studierea documentelor emise de cancelaria Țării Românești în secolul al XVIII-lea, am constatat că primul domn care a folosit un astfel de sigiliu nu a fost Alexandru Moruzi cum credea C. Moisil⁵⁵, ci Nicolae Caragea. Deosebirea acestui sigiliu față de sigiliul lui Alexandru Moruzi⁵⁶ sînt următoarele: la cel de al doilea în scutul „renaissance” spre deosebire de primul se află stema unită, lipsește însă copacul, suportii sînt cele două personaje, medalioanele fiind plasate la marginea cîmpului sigilar, după legendă și nu mai au denumirea în întregime ci numai inițialele.

Sigiliul lui Alexandru Moruzi se remarcă în special pentru frumusețea și perfecțiunea cu care sînt reprezentate mobilele și legenda.

Legenda sigiliilor din epoca fanariotă

Referitor la legenda sigiliilor din epoca studiată trebuie să urmărim: 1. conținutul legendei, 2. limba, 3. exprimarea grafică a acesteia, 4. locul cel ocupă în cîmpul sigilar.

1. În această epocă ca și în perioadele anterioare din punct de vedere al conținutului legendei, sigiliile se împart în sigilii mari, avînd legenda dezvoltată și sigilii mijlocii și mici care au legenda restrînsă. Legenda dezvoltată a sigiliilor cuprinde: invocația simbolică, atributul teocratic *Ѡ*, numele și filiațiunea, formula devoțiunii, titlul — voievod, calitatea — gospodin, numele țării și anul.

Legenda sigiliilor mijlocii (atît la cele octogonale cît și la cele ovale) și mici dintre 1715—1821, în mod curent, cuprinde: atributul teocratic *Ѡ*, numele, filiațiunea și titlul voievod. Totuși sînt numeroase sigilii mijlocii și mici în care se găsește menționat și anul.

Apar însă nenumărate variații, atît în privința conținutului, limbii și alfabetului în care este scrisă, cît și a exprimării grafice a legendei.

Astfel uneori lipsește din legenda dezvoltată filiațiunea, la multe legende de acest fel scrise în limba slavă lipsește *Ѡ* *СЕН*, de asemenea anul nu este inserat, la toate legendele.

Cîteva sigilii mici, ale lui Ion Mavrocordat și Mihail Racoviță au legenda dezvoltată în exergă între două linii continui. Dar în spațiul redus din exergă conținutul legendei dezvoltate a fost în parte prescurtat prin siglă. Sigiliul lui Mihail Racoviță are următoarea legendă: *Ѡ Ѡ М<Н>ХАН Р<АКОВИЦА> К<ОБ>К<ОД> К<ОЖИЮ> М<НАСТЬ> Г<ОСПОДАР> ЗЕМЛИ 8Г<РОКАДХИН>.*

Invocația simbolică a acestui sigiliu o constituie crucea de la globul cruciger ce timbrează scutul în care se află emblema⁵⁷.

2. În privința limbii, legendele secolului al XVIII-lea sînt scrise în limba slavă și limba română, unele în alfabet chirilic, altele în alfabet de tranziție.

⁵⁵ C. Moisil, *Studii de sigilografie românească. Sigilii de dregători. Sigilii domnești cu stemele județelor*, în „Revista Arhivelor”, II, nr. 4—5, 1927—1929, p. 141—150.

⁵⁶ Arh. St. Buc., fond M-reă Nucet, XX/105 (1793 mai 7).

⁵⁷ Ibidem, fond M-reă Hurez, IV/5 (1742 ianuarie 12); fond M-reă Cotroceni, XXVI/7 (1742 februarie 3).

O problemă interesantă ni se pare reducerea folosirii de către domnii fanarioți a sigiliilor cu caractere turcești. Într-adevăr, domnii din epoca studiată nu au folosit decît în mică măsură sigiliile cu text în limba turcă. Folosirea mai intensă a acestor sigilii în secolul al XVII-lea de către domnitorii principatelor era rezultatul unei acțiuni a acestora de a-și dovedi loialitatea față de sultan, o încercare de a-și cîștiga astfel încrederea Porții. Domnii din secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, deși majoritatea provin din Fanarul Constantinopolului, nu au folosit decît foarte rar ⁵⁸ sigiliile cu caractere turcești deoarece aceștia nu mai erau interesați să cîștige încrederea Porții pe care în general o aveau, ei vor căuta din contră să folosească sigilii care să-i apropie de poporul român. Din tactică diplomatică ei adoptă pentru a se integra în societatea românească, pentru a nu fi socotiți străini de neam, sigiliile cu stema unită.

3. Cele mai numeroase variații ale legendei apar însă în redarea grafică a conținutului său. Astfel elementele componente sînt prescurtate în mod diferit de la domnitor la domnitor, deosebiri întîlnindu-se chiar și la sigiliile aceluiasi domnitor. Prescurtările se fac prin contracție PK (Racoviță — din legenda sigiliului mare al lui Constantin Racoviță), prin ligatură fiind legate în special literele $\Pi + H$; $\Pi + G$; $\Pi + P$; $\mathcal{M} + P$; $\Pi + P$; $\Pi + \mathcal{M}$; $\mathcal{M} + \Pi$, uneori fiind patru litere legate de exemplu: $\Delta \mathcal{M} = \Delta + H + H + \mathcal{M}$ (din două cuvinte Constantin Moruzi).

Abrevierea prin trunchiere s-a folosit la prescurtarea cuvîntului $\Sigma E M A \Sigma$ ($\Sigma E M$) în timp ce suprascrierea s-a folosit la prescurtarea titlului voievod $E A E A$,⁵⁹ mai rar și la alte cuvinte.

Atributul teocratic $H G \Theta$ apare grafic în mai multe forme: (sigiliul mare al lui Matei Ghica)⁶⁰, $I G \Theta$ (sigiliul mare al lui Grigorie al II-lea Ghica)⁶¹, $H G \Theta H$ (sigiliul mijlociu al lui Scarlat Grigorie Ghica⁶² și sigiliul mare al lui Alexandru Ipsilanti)⁶³. În unele legende acestui atribut domnesc i s-a dat în mod greșit sensul de pronume personal $H G \Theta H$ (sigiliul mijlociu al lui Constantin Cehan Racoviță)⁶⁴.

Anul este redat în general în milesim și exprimat în cifre arabe. La un singur sigiliu am găsit data în vâleat și exprimată în cifre chirilice (sigiliul mare al lui Mihail Racoviță)⁶⁵. Unul din elementele legendei, data este scos din exergă și trecut în cîmpul sigiliului (sigiliul mare al lui Ion Mavrocordat)⁶⁶. Cîteva sigilii au data înscăunării domnului în întregime (sigiliile mari ale lui Nicolae Caragea⁶⁷ și Alexandru Moruzi)⁶⁸.

⁵⁸ Dintre domnii Țării Românești pînă acum se cunoaște că numai Alexandru Nicolae Șuțu, ar fi avut trei matrice cu caractere turcești (C. Moisil, *Licitație de sigilii domnești*, în „Revista Arhivelor”, V, nr. 1, 1942, p. 211).

⁵⁹ Păreră susținută de C. Moisil în *Noi studii de sigilografie românească. Primele peceți cu stemele unite ale Moldovei și Țării Românești*, „Revista Arhivelor”, IV, nr. 1, 1940, p. 8 și dezvoltată de A. Sacerdoțeanu în *op. cit.*, p. 11–68.

⁶⁰ Arh. St. Buc., fond M-reă Tismana, XVIII/5 (1752 decembrie 4).

⁶¹ Ibidem, fond M-reă Hurez, I/71 (1749 ianuarie 27).

⁶² Ibidem, fond M-reă Radu Vodă, XVIII/70 (1760 februarie 1).

⁶³ Ibidem, colecția Suluri, 36 (1775 martie 17).

⁶⁴ Ibidem, fond M-reă Hurez, VIII/9, (1754 iunie 8).

⁶⁵ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, CCLXV/7 (1731 martie 6).

⁶⁶ Ibidem, fond M-reă Cotroceni, LVI/6 (1717 iunie 3).

⁶⁷ Ibidem, fond Mitropolia Țării Românești, XXXIV/22 (1782 septembrie 13).

⁶⁸ Ibidem, colecția Suluri, 50 (1792 decembrie f.zi).

Acest lucru este deosebit de interesant deoarece oferă posibilitatea de verificare și corectare a cronologiei domnitorilor. Pe baza sigiliului lui Alexandru Moruzi am putut constata că venirea sa la tronul Țării Românești a avut loc încă din decembrie 1792.

Cuvintele din legendă, în special în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, sînt despărțite printr-un punct sau două (legenda sigiliului mare al lui Ion Gheorghe Caragea)⁶⁹.

Datorită neatenției sau necunoașterii gravorului, unele cuvinte din legendă au fost greșit scrise. Astfel uneori s-a confundat *Λ* cu *Λ*, *Λ* are în legenda sigiliului lui Constantin Gheorghe Hangerli buclă inversată (*d*)⁷⁰. În sigiliul lui Ion Gheorghe Caragea în locul cuvîntului „lui” a fost gravată numai vocala *s*⁷¹.

4. Legenda dezvoltată este plasată la marginea spațiului sigilar, în exergă, între două linii continui sau perlate, iar uneori chiar între 4 linii, 2 interioare și 2 exterioare.

Datorită lipsei de spațiu, elementele componente ale legendei reduse apar în sigilii prescurtate prin siglă și uneori prin contracție P.K. (Racoviță).

Particula *HO* a fost prescurtată prin suprascriere în cazuri foarte rare, atunci cînd această formulă era exprimată prin *Ion* sau *Noi*.

Siglele sînt dispuse în cîmpul sigilar în dreapta și stînga scutului, sus numele, la mijloc filiațiunea și în partea de jos titlul exprimat printr-o singură literă (*R*) sau două (*RR*). Data la aceste sigilii este așezată în partea de jos a cîmpului sigilar, sub scut, între cele două litere din prescurtarea cuvîntului *voievod*.

Din punct de vedere al formei și dimensiunilor sigiliilor folosite de domnitorii Țării Românești în perioada 1715–1821 se întîlnesc:

A. sigilii rotunde care sînt de fapt sigiliile mari ale acestor domnitori (40–70 mm).

B. Sigilii octogonale — fiind cele mai numeroase — majoritatea sigiliilor mijlocii (20–35 mm) și toate sigiliile mici și inelare (10–20 mm).

C. sigilii ovale — această formă nouă avînd-o unele sigilii mijlocii. Menționăm însă că nu toți domnii au avut toate mărimile de sigilii enumerate. Majoritatea domnitorilor au folosit trei mărimi: sigiliul mare, sigiliul mijlociu și sigiliul mic sau inelar. Sînt însă domnitori de la care cunoaștem un sigiliu mare și două sigilii mijlocii (Searlat Grigorie Ghica)⁷²; Ion Mavrocordat a folosit un sigiliu mare rotund și un sigiliu inelar (1,20–1,30 cm)⁷³. Documentele date de Nicolae Petru Mavrogheni sînt validate unele cu un sigiliu mijlociu altele cu sigiliu mic. Manole Giani Ruset a folosit un sigiliu octogonal cu diametru de 25/26 mm⁷⁴, un sigiliu mic

⁶⁹ Ibidem, fond Episcopia Buzău, LX/50 (1813 iunie 22).

⁷⁰ Ibidem, fond Episcopia Rîmnic, CXXIII/3 (1798 noiembrie 16).

⁷¹ Ibidem, colecția Suluri, 57 (1814 noiembrie 27).

⁷² Ibidem, fond M-rea Radu Vodă, XVIII/70 (1760 februarie 1), fond Episcopia Rîmnic, C/43 (1759 mai 29).

⁷³ Ibidem, fond biserica Sf. Apostoli, III/6 (1717), fond M-rea Cotroceni, LVI/6 (1717 iunie 5.)

⁷⁴ Bibl. Acad. R.S. România, colecția Documente, VI/54 (1770 septembrie 6).

avînd diametrul de 20/20 mm ⁷⁵ și un sigiliu inelar avînd diametrul de 16/18 mm ⁷⁶. Sigiliile mari se deosebesc deci de cele mijlocii, mici și inelare, atît prin emblemă, ultimele avînd în general în emblemă tipul heraldic, fiind mai puțin ornamentate, cu legenda restrînsă exprimată în sigle, în timp ce sigiliile mari au legenda dezvoltată și cîmpul sigilar foarte încărcat.

Ampretele sigilare existente pe documentele din epoca fanariotă sînt realizate din chinovar, ceară roșie și cocă (aluat). Primele două continuă să ocupe locul central deși capătă o întrebuițare tot mai mare coca. Foarte rar s-a folosit la imprimarea sigilară soluția de aur. În secolul al XVIII-lea coca s-a folosit numai la confecționarea sigiliilor timbrate. În general, aceasta se aplică într-un strat mai subțire decît ceara și se obține o întipărire sigilară foarte clară (sigiliile timbrate ale lui Matei Ghica) ⁷⁷. Cu timpul însă coca s-a uscat devenind foarte sfărîmicioasă și a dus la deteriorarea sigiliului (s-a desprins dintre hîrtie și timbru și a căzut).⁷⁸ În afară de aceasta a atras carii care au distrus timbrul și chiar documentul ⁷⁹. În laboratorul Direcției generale a Arhivelor Statului s-a făcut analiza microscopică și chimică a unor sigilii timbrate confecționate din cocă ⁸⁰ și s-a constatat că sînt făcute din amidon de grîu fiert avînd granula foarte deteriorată.

În privința tehnicii de confecționare în epoca fanariotă s-au realizat sigilii aplicate, sigilii imprimate, timbrate și sigilii atîrnate conservate în capsule metalice.

Validarea documentelor cu sigilii timbrate se practică în cancelaria Țării Românești în tot secolul, cu ajutorul acestora fiind autentificate documentele solemne. Menționăm că sigiliile timbrate se mențin și în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Subliniem aceasta deoarece în lucrările de specialitate se arată că: „începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și trecînd în secolul următor folosirea sigiliului aplicat se generalizează încît numai în documentele lui Alexandru D. Ghica și Gheorghe D. Bibescu și Barbu S. Știrbei reapare sigiliul timbrat” ⁸¹.

Un document din 1775 martie 12 ⁸² emis din cancelaria lui Alexandru Ipsilanti este validat într-un mod deosebit prin îmbinarea sistemului de sigilare cu timbru fix cu sistemul de sigilare cu timbru mobil.

Sigiliul timbrat a fost folosit în secolul al XVIII-lea la validarea documentelor solemne paralel cu sigiliile conservate în capsule metalice. Referitor la acestea subliniem că există din epoca menționată și capsule frumos împodobite, forma lor este rotundă ca și sigiliul mare pe care-l conservă, într-un singur caz întîlnindu-se un sigiliu conservat în capsulă ovală ⁸³.

⁷⁵ Ibidem, CC/224 (1770 iulie 24).

⁷⁶ Ibidem, VI/54.

⁷⁷ Arh. St. Buc., fond Episcopia Rîmnic, XVI/2.

⁷⁸ Ibidem, colecția Suluri, 16.

⁷⁹ Ibidem, colecția Diplomatie, 26, 34; colecția Suluri, 25.

⁸⁰ Ibidem, fond M-reă Nucet, XX/80.

⁸¹ E. Virtosu, *Din sigilografia Moldovei...*, p. 351.

⁸² Arh. St. Buc., fond M-reă Nucet, XX/97.

⁸³ Ibidem, colecția Suluri, 93.

I. NICULAE MAVROCORDAT

1715 decembrie 25 — 1716 noiembrie 14

1719 martie — 1730 septembrie 3

1. Sigiliul rotund (diametrul 55 mm), avînd în cîmpul sigilar scut oval în interiorul căruia se află două personaje încoronate, aflate susținînd cu mîinile pomul dintre ele, iar în virful acestuia acvila cruciată însoțită la dextra de soare (format dintr-o globulă centrală și 13 raze subțiri) în senestra de semilună. Scutul, timbrat cu o coroană închisă, terminată cu glob cruciger, este înconjurat de un ornament floral. În exergă între două cercuri unul șnurat în interior și altul liniar în exterior ledenda: † ІѦВ НІКОЛАЕ ПЛАНДАНДРОС КТОРОД БЖІЮ МАТІЮ ГЛЪ СГГОРЛАХІНОН 1716 (Io Nicolae Alexandru voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești) (Fig. 1).

Fig. 1. Arh. St. Buc., colecția Suluri 14 (1716 aprilie 28), sigiliul de ceară conservat în capsulă metalică.

2. Sigiliul rotund (diametru 54 mm), în cîmpul sigilar jos, un scut baroc, în centru cele două personaje avînd între ele copacul în virful căruia se află acvila cruciată. Scutul este flancat de crai nou conturnat în dextra și de soare în senestra. Sus două scuturi acolate, în dextra capul de bour al Moldovei cu coarnele curbate înăuntru, în senestra acvila cruciată.

Scuturile acolate, timbrate de o singură coroană închisă cu glob cruciger, sînt susținute de ingeri. În exergă între un cerc perlat și unul liniar, legenda: ІѦВ НІКОЛАЕ ПЛАНДАНДРОС КТОРОД БЖІЮ МАТІЮ ПДРЪ ЗЕМ СГГОРЛАХІН (Io Nicolae Alexandru voievod, din mila lui D-zeu domn al Țării Românești). Data în cîmpul sigiliului — între cele două personaje — 1719. (Fig. 2).

3. Sigiliul octogonal (18/20 mm) avînd, în cîmpul sigilar mărginit de un chenar, acvila cruciată.

Două ramuri ce se încrucișează în partea inferioară a cîmpului sigilar înconjoară acvila formînd un scut. Deasupra o coroană închisă. Inițialele: ІѦВ — НІ — К. Jos data 1716 (Fig. 3)

4. Sigiliul octogonal (19/20 mm) avînd în cîmpul sigilar un scut rococo — despicat, în dextra capul de bour avînd între coarnele recurbate în afară steaua, în senestra acvila cruciată. Scutul este timbrat de o coroană deschisă cu 5 fleuroane. Inițialele І-Н — К. Jos data 1716. (Fig. 4).

II. IOAN MAVROCORDAT

1716 noiembrie 21 — 1719 februarie 25

1. Sigiliul rotund (diametrul 58 mm), avînd în cîmp scut baroc în interiorul căruia se găsesc două personaje încoronate susținînd pomul în virful căruia se află acvila cruciată, conturnată, în dextra acestuia soarele format dintr-o globulă centrală cu raze, în senestra semiluna. Data este redată în milesim (1716) în dreapta și stînga tulpinei copacului.

Fig. 2. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CLXIX/169 (1723 august) sigiliu timbrat.

← Fig. 3. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CDLXXIX/14 (1716 aprilie 7) sigiliu imprimat în chinovar.

Fig. 4. Arh. St. Buc., fond Episcopia Argeș, LIX/51 (1729 ianuarie 8) sigiliu imprimat în chinovar.

dreaptă cel din senestra în mîna stîngă. Între acestea se află copacul avînd în vîrf acvila crucia însoțită de soare în dextra, de crai nou întors. Scutul este timbrat cu o coroană închisă terminată cu un glob cruciger susținută de doi îngeri în zbor. În exergă între un cerc liniar în interior și alte două — unul continuu și unul șnurat — în exterior, legenda : † МАСТЮ БЖІЮ ІУ КОСТАДИНІ НІКОЛАЕ БОЕРОДЪ БЖІЮ ЗЕМЛѢ СРРОДЪ (Cu mila lui D-zeu Io Constantin Nicolae voievod și domn al Țării Românești). (Fig. 7).

Fig. 7. Arh. St. Buc., fond M-rea Cotroceni LVI/8(1733 ianuarie 1), sigiliu timbrat.

2. Sigiliul rotund (diametrul 55 mm), avînd în cîmp două scuturi suprapuse, în cel de jos scena săgetării corbului din legenda Corvineștilor ; în dreapta un bărbat trăgînd cu arcul, în stînga o femeie prinzînd inelul pe care parcă-l scapă corbul ce și-a luat zborul deasupra copacului.

Sus un scut oval, în care se află în dreapta acvila cruciată, în stînga capul de bour acostat de iatagan în dextra și buzdugan în senestra. Doi îngeri susțin scutul timbrat de o coroană închisă terminată cu glob cruciger. În exergă între 3 cercuri — două continui în interior și unul șnurat în exterior — legenda : † ІУ КОСТАДИНІ НІКОЛАЕ БОЕРОДЪ БЖІЮ МАТІЮ ГСПДРЪ ЗЕМЛѢ СРРОДЪ БЖІЮ

(Io Constantin Nicolae voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești). (Fig. 8).

3. Sigiliul octogonal (17/18 mm), avînd în cîmp acvila cruciată, în poziție de zbor, într-un scut format din două ramuri ce se încrucișează în partea inferioară a cîmpului sigilar. Deasupra o coroană închisă terminată cu glob cruciger. Inițiale ІЃ—К Е—Е. Jos data 1731.(Fig. 9).

4. Sigiliul octogonal (20/19 mm), avînd în cîmpul sigilar, mărginit de un chenar dantelat, un scut oval cu margine de asemenea dantelată, în interiorul căruia se află în dextra capul de bour cu steaua între coarneau recurbate în exterior, în senestra acvila cruciată conturnată spre dreapta. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu un glob cruciger. Lambrechinuri. Inițiale ІЃ—К/Н—Е. Jos data 1733. (Fig. 10).

Fig. 8. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Manuscrise CCCXCHII/70 (1737 ianuarie 17), sigiliu timbrat.

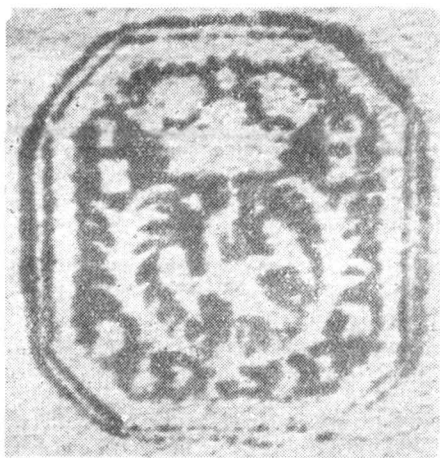

Fig. 9. Arh. St. Buc., fond Episcopia Râmnic, XXXIV/68 (1733 ianuarie 5) sigiliu imprimat în chinovar.

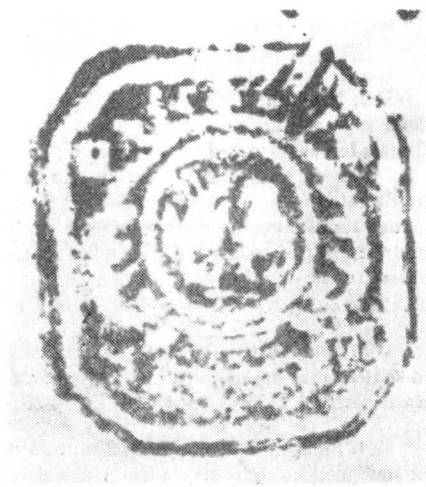

Fig. 10. Arh. St. Buc., fond M-reia Doljești, XX bis/39 (1734 aprilie 18) sigiliu imprimat în chinovar.

IV. MIHAIL RACOVITĂ

1730 octombrie — 1731 octombrie 13

1741 septembrie — 1744 iulie

1. Sigiliul rotund (diametrul 52 mm), în cîmpul sigilar jos, scut baroc german în care se află cele două personaje cu mantie văzute din față, încoronate cu cîte o coroană deschisă formată din 5 fleuroane avînd între ele copacul în virful căruia se află acvila cruciată.

Sus, acolate, două scuturi ovale în cel din dextra capul de bour avînd între coarnele recurbate în afară steaua, în senestra acvila cruciată. Doi îngeri în zbor susțin scuturile ce sînt timbrate cu o coroană închisă ale cărei terminații intră în exergă devenind invocație simbolică. În exergă între un cerc continuu în interior și un cerc șnurat în exterior legenda: † Іѡ МѢХАІ РАКОУИЦА

БЖІЮ МАТІЮ ГПРЬ. ЗЕМАН БГОРАДСКОЕ ЗСАѲ

(Io Mihail Racoviță voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești 7239). (Fig. 11).

Fig. 11. Arh. St. Buc., fond M-reă Radu Vodă XXI/36 (1743 iulie 27) sigiliu timbrat.

2. Sigiliul rotund (diametrul 53 mm), avînd în cîmp două scuturi suprapuse, în cel de jos scena săgetării corbului din legenda Corvineștilor; în dextra un bărbat trăgînd cu arcul în acvila plasată în virful copacului, în stînga o femeie pregătită să prindă inelul ce-l ține corbul în cioc.

Sus scut baroc, avînd în dextra capul de bour cu steaua cu 6 raze cu coarnele puțin recurbate în afară, în senestra acvila cruciată. Scutul timbrat de o coroană închisă, avînd în virf glob cruciger, flancată la dreapta de sabie la stînga de buzdugan (ale căror minere intră în scut). În dreapta și stînga scutului, lună plină și soarele format dintr-o globulă centrală și petale. În exergă între 4 cercuri continui, două în interior, două în exterior, legenda: † Іѡ МѢХАІ РАКОУИЦА БЖІЮ МАТІЮ ГПРЬ. ЗЕМАН БГОРАДСКОЕ

(Io Mihai Racoviță voievod cu mila lui D-zeu — domn al Țării Românești). (Fig. 12).

3. Sigiliul octogonal (16/16 mm), în cîmpul sigilar scut oval despîcat, în dextra capul de bour cu coarnele curbate înăuntru, iar jos soarele și crai nou, în senestra acvila cruciată încoronată. Scutul timbrat de o coroană închisă terminată cu glob cruciger. Pe margine între linia continuă din exterior și marginea scutului, legenda: † ІѲ МХАІ П. БЖІЮ МАТІЮ ГПРЬ. ЗЕМАН БГОРАДСКОЕ

(Io Mihai Racoviță, voievod din mila lui D-zeu Domnul Țării Românești). (Fig. 13).

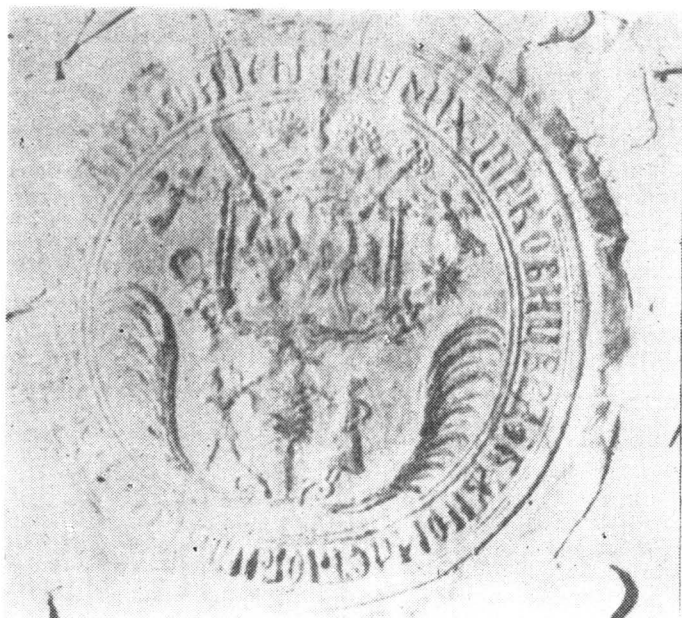

Fig. 12. Arh. St. Buc., fond M-rea Dintrunlemn XXXVII/1 (1742 martie 9) sigiliu timbrat.

Fig. 13. Arh. St. Buc., fond M-rea Radu Vodă, XVIII/62 (1742 septembrie 22), sigiliu imprimat în chinovar.

V. GRIGORE AL II-LEA GHICA

1733 aprilie 5 — 1735 noiembrie 16
1748 aprilie — 1752 august 23

1. Sigiliul rotund (diametrul 46 mm), în cimp în dextera capul de bour, avînd între coar-nele curbate în interior, o stea cu 6 raze, în senestra acvila cruciată conturnată spre dreapta

— separate prin vrejuri. Deasupra ambelor steme o coroană deschisă formată din 5 fleuroane. În exergă între 3 cercuri liniare continui două în interior, unul în exterior legenda: † Иѡ Григоріе Гика воєводъ бжїю Матїю гдѣр. землѣ Сѣверороссіе (Io Grigore Ghica voievod cu mila lui D-zeu, domn al Țării Românești). (Fig. 14).

Fig. 14. Arh. St. Buc., fond M-reă Hurez, I/71 (1749 ianuarie 27) sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigiliul rotund (diametrul 54 mm), în cîmp două scuturi rococo suprapuse în cel de jos scena săgetării corbului din legenda Corvineștilor, în dextra un bărbat care trage cu arcul în corbul cu inel în cioc ce se află în virful copacului în senestra o femeie cu mina întinsă. În scutul de sus în dextra capul de bour coarnele curbate înăuntru, în senestra acvila cruciată pe un virf de munte la dreapta soarele și la stînga crai nou. Scutul susținut de doi îngeri este timbrat de o coroană închisă flancată de sabie în dextra și buzdugan în senestra.

În exerga între două cercuri — unul continuu și unul șnurat în interior și altul dantelat în exterior — legenda: † Иѡ Григоріе Гика воєводъ бжїю Матїю гдѣр. Сѣверороссіе (Io Grigore Ghica voievod cu mila lui D-zeu, domn al Țării Românești). (Fig. 15).

3. Sigiliul octogonal (18/20 mm), în cîmpul sigilar mărginit de un chenar dantelat, scut oval înconjurat de două ramuri ce se încrucișează în partea inferioară a sigiliului avînd în interior în dextra capul de bour cu o stea cu 6 raze între coarnele recurbate în afară, în senestra pe un virf de munte acvila cruciată conturnată spre dreapta, flancat de soare și crai nou. O coroană închisă terminată cu glob cruciger timbrează scutul. Inițialele domnului — ИГ— Г/Г.Р. Jos 1733. (Fig. 16).

VI. MATEI GHICA

1752 august 24 — 1753 iunie

1. Sigiliul rotund (diametru 55 mm) în cîmp scut baroc, pe un virf de munte acvila cruciată, sus în dextra și senestra crai nou conturnat și soarele format dintr-o globulă centrală cu multe raze. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu un glob cruciger și flancată în dextra de buzdugan în senestra de iatagan.

În exerga între 4 linii — două perlate, două continui legenda: † Иѡ Матїю Гика воєводъ бжїю Матїю гдѣр. землѣ Сѣверороссіе 1753 (Fig. 17).

Fig. 15. Arh. St. Buc., colecția Pечеți, nr. 97 (1735 noiembrie 10) sigiliu de ceară, conservat în capsulă metalică.

Fig. 16. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești CCV/6 (1733 septembrie 20), sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigiliul octogonal (26/26 mm), avînd în cîmpul sigilar mărginit de un chenar, scut baroc, cu acvila cruciată; sus crai nou conturnat și soarele format dintr-o globulă centrală cu multe raze. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu un glob cruciger. Lambrechinuri. Inițialele: **IG**—**MI**/T.R. (Fig. 18).

VIL. CONSTANTIN RACOVÎȚĂ

1753 iunie — 1756 februarie 8

1763 martie — 1764 ianuarie 20

1. Sigiliul rotund (diametrul 52 mm), în cîmp într-un scut baroc german, în dextra capul de bour, avînd între coarnele curbate înăuntru steaua cu 8 raze, în senestra acvila cruciată

Fig. 17. Arh. St. Buc., fond M-rea Tismana, XVIII/5 (1752 decembrie 4) sigiliu timbrat.

Fig. 18. Arh. St. Buc., fond M-rea Cotroceni, XXVIII/38 (1753 ianuarie 15) sigiliu imprimat în chinovar.

conturnată spre dreapta; deasupra acestora un vultur care susține în dextra buzduganul în senestra iataganul. Soarele și craii noi sunt plasate sub aripile vulturului în dextra și senestra la marginea scutului. Deasupra o coroană princiară deschisă formată din 7 fleuroane. Pe margine între două cercuri interioare — unul perlat și unul continuu — și unul snurat extern legenda: † Іѡ Костандинъ Милѡнъ ЧеХа: Ракорницѣ воеводѣ Бжю Матиѣ Гспдръ Земанъ СѣргорлаХское 1753. (Fig. 19).

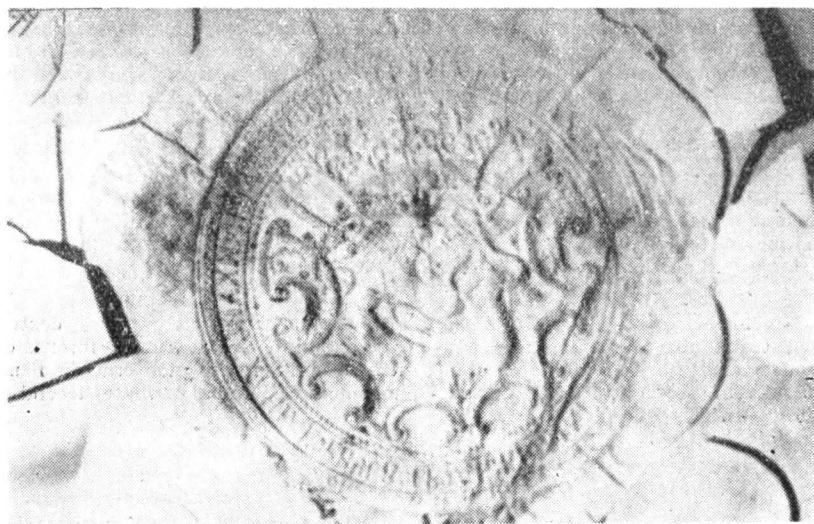

Fig. 19. Arh. St. Buc., fond M-rea Cotroceni, XXXIII/9 (1753 septembrie) sigiliu timbrat.

2. Sigiliul octogonal (diametrul 25/27 mm), în cîmp scut oval, în dextra capul de bour avînd între coarneau curbate înăuntru steaua, în senestra acvila cruciată conturnată spre dreapta. În dreapta și stînga bourului, soarele și crai rou întors. Scutul, acostat de buzdugan este timbrat de o coroană deschisă formată din 5 fleuroane. Marginal atributul teocratic interpretat ca pronume personal și inițialele: **HGH—KG/MX—YX/PK—EK**.

Jos data 1753. (Fig. 20).

Fig. 20. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCV/14 (1753 septembrie 10) sigiliu imprimat în chinovar.

VIII. SCARLAT GHICA

1758 august — 1761 iunie 5
1765 august 18 — 1766 decembrie 2

1. Sigiliul rotund (diametrul 54 mm), în cîmp oval despicat, în cartierul din dreapta capul de bour cu steaua cu 5 raze între coarneau puțin recurbate în afară, deasupra crai nou întors în cartierul doi, pe un vîrf de munte, acvila cruciată conturnată spre dreapta, sus soarele format dintr-o globulă centrală cu multe raze. Scutul este timbrat de o coroană închisă flancată la dextra de buzdugan, la senestra de iatagan. Lambrechinuri, sub scut, două ramuri încrucișate. În exergă între 4 cercuri — în interior unul liniar, altul perlat, în exterior unul dantelat și unul liniar — legenda: **† Іѡ СКАРАТЪ ГРИГ. ГИКА КОСЛОДЪ КЪІЮ МАСТІЮ ГОСПА ЗЕМЛЕ РАКООН** 1759 (Io Scarlat Grigore Ghica voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești). (Fig. 21).

2. Sigiliul octogonal (22/23 mm), în cîmpul sigilar mărginit de un chenar, două scuturi ovale acolate în cel din dextra capul de bour, între coarneau puțin recurbate în afară surmontată steaua cu 5 raze, în senestra, pe un vîrf de munte, acvila cruciată. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu glob cruciger flancată la dextra de un buzdugan la senestra de iatagan. Lambrechinuri. Inițialele: **IG—GK/Γ—Γ/EK**.
Jos data 1758. (Fig. 22).

3. Sigiliul octogonal (diametrul 25/25 mm), avînd în cîmp scut baroc, în dextra capul de bour cu steaua între coarneau, în senestra pe un vîrf de munte, acvila cruciată însoțită de soare și crai nou. Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu glob cruciger flancată în dextra de iatagan, în senestra de buzdugan. Lambrechinuri. Marginal atributul teocratic și inițialele: **IGH—GK/ΓK—EK**.
Jos data 1765. (Fig. 23).

IX. ȘTEFAN RACOVITĂ

1764 ianuarie 26 — 1765 august 18

1. Sigiliul rotund (diametrul 52 mm), avînd în cîmp un scut rotund, în interior, acvila cruciată pe un vîrf de munte însoțită în dextra de soare, în senestra de lună. Scutul este timbrat

Fig. 21. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, VII/34 (1761 martie 14), sigiliu timbrat.

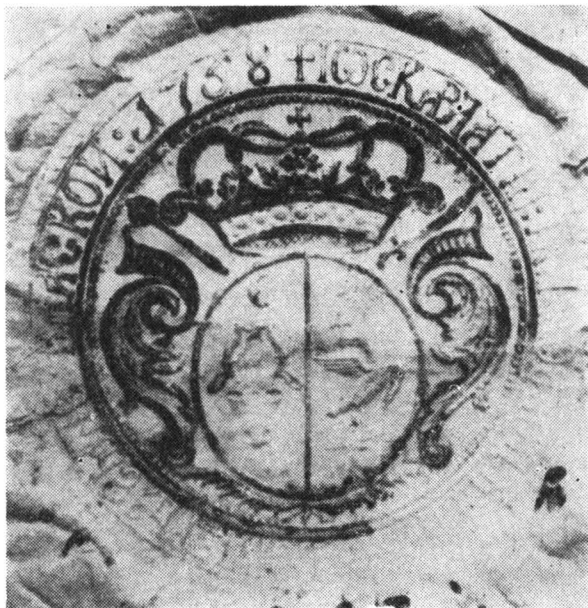

Fig. 22. Arh. St. Buc., fond Episcopia Râmnic, C/43 (1759 mai 29) sigiliu imprimat în chinovar.

de o coroană deschisă cu 5 fleuroane, flancată la dextra și senestra de buzdugan și iatagan. Lambrehinuri. În exergă între 4 cercuri liniare legenda : † Іоу ЦЕФАН МНХАН РАКОВИЦЪ КОЕРОД БЖІЮ МАСТ. Ю ПЕСДАР ВЛАХНСКОН
(Io Ștefan Mihai Racoviță voievod cu mila lui D-zeu, domn al Țării Românești). (Fig. 24).

2. Sigiliul octogonal (diametrul 22/22 mm), în cimpul sigilar, scut rotund cu acvila cruciată — însoțită de soare în dextra și lună în senestra. Scutul este timbrat de o coroană închisă. Inițialele : I—G/M—P/R—E
Jos data 1764. (Fig. 25).

Fig. 23. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCV/38 (1760 august 20), sigiliu imprimat în chinovar.

Fig. 24. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CLXV/7 (1764 iunie 14) sigiliu imprimat în chinovar.

X. ALEXANDRU SCARLAT GHICA

1766 decembrie 2 — 1768 octombrie 17

1. Sigiliul rotund (diametrul 54 mm), în cimp scut oval cu margine dantelată în care se află acvila cruciată pe un virf de munte. Scutul este timbrat de o coroană închisă flancată la dextra de buzduhan la senestra de iatagan. Lambrehinuri. În exergă între 4 cercuri — două

Fig. 25. Arh. St. Buc., fond Episcopia Buzău LXXII/31 (1763 mai 30), sigiliu imprimat în chinovar.

Fig. 26. Arh. St. Buc., fond M-rea Tismana, XXXVII/8 (1767 iunie 8) sigiliu imprimat în chinovar.

dantelate, două liniare — legenda: † Іо Аѣлѣхандѣръ Гѣорѣатъ Гѣрка въсѣдѣ ерѣмѣ мастѣрѣ гдѣхъ землѣ рѣаскѣхъ

1766 (Io Alexandru Scarlat Ghica cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești) (Fig. 26).

2. Sigiliul octogonal în cîmp scut oval cu acvila cruciată, scutul este timbrat de o coroană închisă flancată la dextera de iatagan la senestra de buzdugan. Lambrechinuri. Inițialele: ІГ—ІА G—K ІГ—ЕЕ

Jos data 1766. (Fig. 27)

Fig. 27. Arh. St. Buc., colecția Diplomatică, 41 (1767 octombrie 5), sigiliu imprimat în chinovar.

XI. GREGORIE AL III-LEA GHICA

1768 octombrie 17 — 1769 noiembrie 5

1. Sigiliul rotund (diametrul 54 mm), în cîmp scut rotund, în dextera capul de bour avînd între coarnele puțin recurbate steaua cu 6 raze, în senestra acvila cruciată. Sus între acvila și bour crai nou.

Scutul este timbrat cu o coroană închisă, terminată cu glob cruciger, flancată la dextra de buzdugan la senestra de iatagan. Lambrechinuri. În exergă între două cercuri unul dantelat unul liniar în exterior și două asemănătoare în exterior legenda: † Іо Григоріе Александръ Гика

РОЕРОДА БЖІЮ МАТІЮ ГОСПРЬ ЗЕМЛЕ РАДСКОМ 1768

(Io Grigorie Alexandru Ghica cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești 1768). (Fig. 28).

Fig. 28. Arh. St. Buc., colecția Diplomatică, 44 (1769 august 33) sigiliu timbrat.

2. Sigiliul octogonal (diametrul 19/19 mm), în cimpul sigilar scut piriform, în dextra capul de bour cu steaua între coarne, în senestra acvila cruciată, însoțită de soare și crai nou. Scutul timbrat de o coroană închisă, terminată cu o cruce simplă flancată de buzdugan în dextra și iatagan în senestra. Lambrechinuri. Inițialele: ІГΘ — ГР/АА — ГР/ВВ.

Jos data 1768. (Fig. 29).

Fig. 29. Arh. St. Buc., fond M-rea Radu Vodă, CXXIV/1 (1769 februarie) sigiliu imprimat în chinovar.

XII. MANOLE (EMANUEL) GANI ROSET

1770 mai — 1771 octombrie

1. Sigiliul octogonal (diametrul 27/27 mm), în cimpul sigilar mărginit de un chenar un scut oval susținut de doi lei.

Scutul este timbrat de o coroană închisă terminată cu o cruce simplă. În dreapta și stînga coroanei buzduganul și iataganul. Sub scut un ornament geometric și data 1770. Inițialele: ІГΘ — АА/Г — В (Fig. 30).

Fig. 30. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Documente VI/54 (1770 septembrie 6) sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigiliu octogonal (diametrul 22/22 mm), în cimpul sigilar mărginit de un chenar liniar, un scut rotund în care se află acvila cruciată. Scutul este timbrat de o coroană închisă (terminată cu o cruce simplă) flancată la dexta de iatagan (care este reprezentat într-o poziție inversă), în senestra de buzdugan. Ornamente florale. Inițialele : IG—MA/R—R data 1770. (Fig. 31).

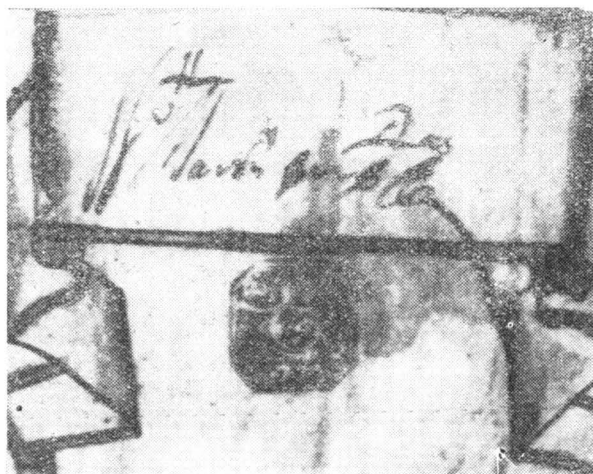

Fig. 31. Bibl. Acad. R.S. România, colecția Documente LXIX/111 (1770 octombrie 25) sigiliu imprimat în chinovar.

3. Sigiliu octogonal (diametrul 19/18 mm), avînd în cimp un scut rotund timbrat cu o coroană închisă, terminată cu o cruce simplă. Inițialele : IG—MA/R—R Jos data 1770. (Fig. 32).

XIII. ALEXANDRU IPSILANTI

1774 septembrie 15 — 1782 ianuarie 4

1796 august 17 — 1797 noiembrie 22

1. Sigiliu rotund (diametrul 63 mm), în cimp scut oval în care se află acvila cruciată pe un vîrf de munte. Jos, lîngă un pom, turnul Colței. Sus în dexta crai nou conturnat, în senestra soarele format dintr-o globulă centrală cu raze.

4. Prahova : o capră sălbatică spre stînga
5. Ialomița : un pește spre dreapta
6. Ilfov : doi sfinți
7. Dîmbovița : un țap spre stînga
8. Vlașca : snop din trei spice, cel din mijloc mai înalt.
9. Teleorman : o oaie spre dreapta
10. Muscel : o pasăre spre dreapta
11. Argeș : o acvilă luîndu-și zborul
12. Olt : un turn cu cruce
13. Romanați : un snop
14. Vîlcea : un om ținînd de căpăstru un cal lingă puț rotund
15. Dolj : un pește în valuri
16. Gorj : un cerb spre dreapta
17. Mehedinți : o albină. (Fig. 34).

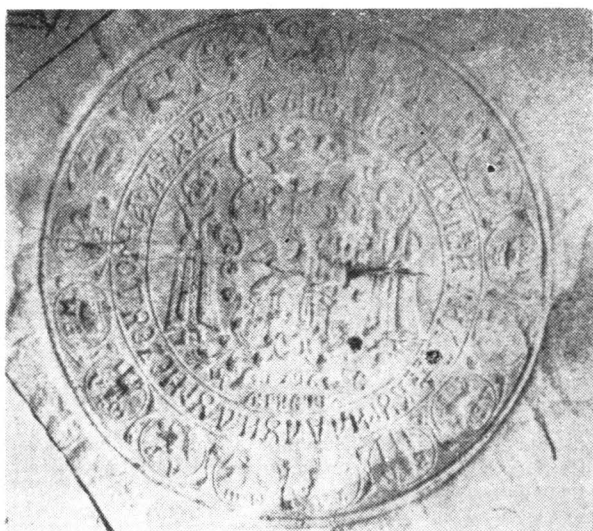

Fig. 34. Arh. St. Buc., fond. Mitropolia București CDLXXII/6
(1797 martie 16) sigiliu timbrat.

3. Sigiliu oval (diametrul 26/23 mm), în cîmp scut piriform cu acvila cruciată. Scutul este timbrat de o cască deasupra căreia se află o coroană închisă flancată la dextra de iatagan, la senestra de buzduhan. Ornamente florale. Inițialele : **ІГӨ—ЯЛ НН—VΨ/Е—Е**
Jos data 1774. (Fig. 35).

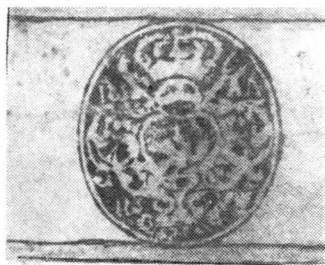

Fig. 35. Arh. St. Buc., colecția Sului
38 (1775 octombrie) sigiliu imprimat
în chinovar.

XIV. NICOLAE CARAGEA

1782 ianuarie 5 — 1783 iulie 6

1. Sigiliu rotund (diametrul 62 mm), în cîmp scut tip renaissance cu acvila cruciată, conturnată spre dreapta pe un vîrf de munte, alături lingă un copac un turn (turnul Colței). Sus în dextra acvilei soarele format din mai multe raze în senestra crai nou.

Scutul, susținut de 2 lei este timbrat de o coroană deschisă, formată din 5 fleuroane, flancată la dextra de o sabie la senestra de un buzdugan. Scutul este așezat pe o terasă trapezoidală în care este scris anul 1782 iar sub aceasta ГЕНРЪ, literele Ч și ЧР.

Într-un cerc 17 medalioane rotunde cu stemele județelor și denumirea scrisă în întregime. În exergă între 2 cercuri liniare — legenda: † Іѡ Николѣе Костандин Караѡа Роеводѣ Бжїю Милост. ГАР. СЕН ЗЕМАН КЛАХ
(Io Nicolae Constantin Caragea voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești). (Fig. 36).

Fig. 36. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, XXXIV/22 (1782 septembrie 13) sigiliu imprimat în chinovar

2. Sigiliu octogonal (diametrul 27/28 mm), în cîmp scut oval cu acvila cruciată pe un vîrf de munte. Scutul, acostat de buzdugan în dextra și sabie în senestra, este timbrat cu o coroană închisă ce poartă o cruce simplă și așezat pe o panoplie de steaguri. Sub scut două țevi de tun și două darabane. Inițiale: НГѦ—НН КС—КР РР..

Jos data 1782. (Fig. 37).

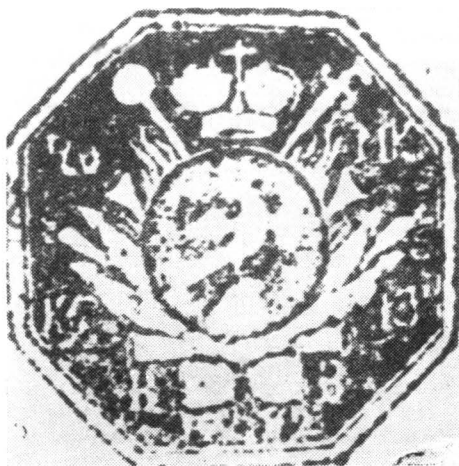

Fig. 37. Arh. St. Buc., fond M-rea Radu Vodă, XVIII/76 (1782 septembrie 7), sigiliu imprimat în chinovar.

XV. MIHAIL SUȚU

1783 iulie 6 — 1786 martie (înainte de 26)
 1791 martie — 1792 ianuarie
 1801 octombrie 8 — 1802 mai 19

1. Sigiliu rotund (diametrul 63 mm), avînd în cîmp scut baroc, în interiorul căruia se află acvila cruciată lingă un turn de biserică, în partea superioară a scutului sînt plasate în dreapta soarele format dintr-o globulă centrală și 6 petale, în stînga crai nou. Scutul este timbrat de o coroană deschisă avînd 5 fleuroane flancată în dextra de iatagan în senestra de buzduhan. Cele două personaje (Sf. Constantin și Elena) susțin scutul așezat pe o terasă trapezoidală în care este scris anul : 1783 iar sub aceasta luna iulie 1. (Fig. 38).

În exergă între 4 cercuri continui, 3 în interior și unul în exterior legenda : † Іw МѢХНА КѢСТАНДИН ГѢЧНО РОДОУ БЖІЮ МАСТ. ДР. СЕН ЗЕМЛЕ РАДѢ.

(Io Mihai Constantin Suțu voievod cu mila lui D-zeu domn al Țării Românești). Pe margine 17 medalioane rotunde cu stemele județelor Țării Românești avînd scrisă în întregime denumirea.

Fig. 38. Arh. St. Buc., fond M-reă Cotroceni XXXIII/12 (1783 decembrie 28) sigiliu timbrat.

2. Sigiliu oval (diametrul 29/33 mm), avînd în cîmp un scut oval în interiorul căruia se află acvila cruciată. Scutul acostat de iatagan în dextra și buzduhan în senestra este timbrat de o coroană deschisă cu 5 fleuroane. Scutul este înconjurat de două ramuri cu frunze stilizate care se încrucișează sub scut. Sub acestea o terasă în care sînt scrise literele **KE**. Sub acesta : 1791. Inițialele : **IG—MX/KG—GT/E—E**. (Fig. 39).

3. Sigiliu octogonal (diametrul 26/26 mm), în cîmp scut piriform timbrat de o cască, deasupra acesteia o coroană închisă terminată cu o cruce simplă flancată la dextra de sabie la senestra de buzduhan. Lambrechinuri. Inițialele **IG—MX/KS—/E—E** Sub scut o terasă trapezoidală pe care probabil era scrisă data. (Fig. 40).

XVI. NICOLAE MAVROGHENI

1786 martie 26 — 1790 iunie 8

1. Sigiliu octogonal (diametrul 26/23 mm), în cîmp sub pavilion clasic scutul cu acvila cruciată, surmontat de o coroană închisă cu glob cruciger flancată la dreapta de buzduhan, la

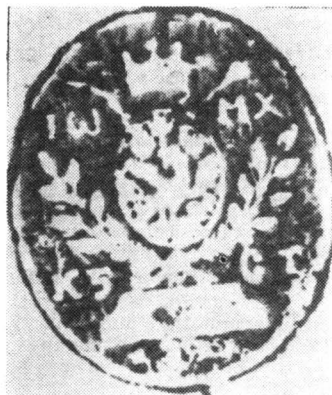

Fig. 39. Arh. St. Buc., fond M-rea Hurez, XIX/95 (1792 februarie 6) sigiliu imprimat în chinovar,

Fig. 40. Arh. St. Buc., CCXCI/14 (1783 septembrie 7) sigiliu imprimat în chinovar.

stînga de iatagan. Scutul este așezat pe o panoplie de fanioane. Sub scut se încrucișează două țevi de tun iar sub acestea două tobe și ghiulele. Marginal inițialele : IG—H/IIII/R—R. (Fig. 41).

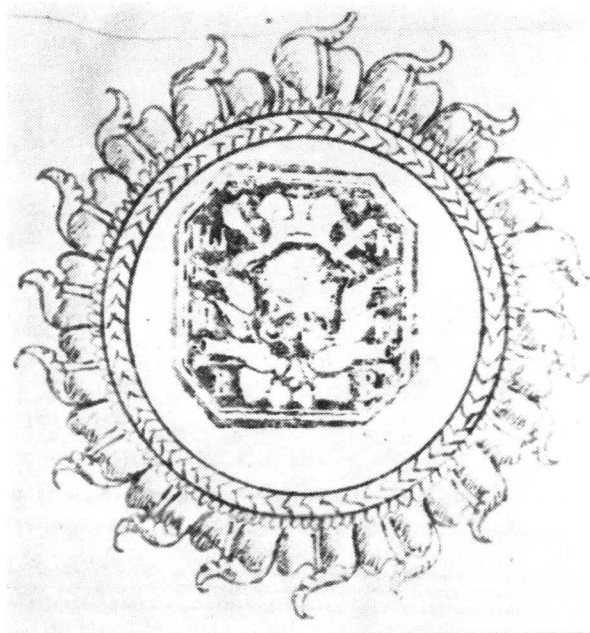

Fig. 41. Arh. St. Buc., colecția Suluri 43 (1784 martie 4) sigiliu imprimat în chinovar.

XVII. ALEXANDRU C. MORUZI

1793 ianuarie (înainte de 4)¹ — 1796 august 17
1799 februarie 28 — 1801 octombrie 18

1. Sigiliu rotund (diametrul 60 mm), în cîmp scut tip renaissance în care în dextra se află pe un virf de munte acvila cruciată, conturnată spre dreapta, însoțită de soare (format

¹ De fapt 1792 decembrie 26.

dintr-o globulă centrală cu multe raze) și crai nou, în senestra capul de bour deasupra unui turn (Turnul Colței). Scutul este susținut de cele două personaje privite din față (Sf. Constantin și Sf. Elena), avînd în mînă cel din dextra un buzduhan cel din senestra o cruce, scutul acostat de iatagan în dextra și de buzduhan în senestra, este timbrat de o coroană deschisă formată din 5 fleuroane și așezat pe o tereasă trapezoidală în care este scris anul 1782. Sub aceasta ДѢКЕР 26.

Personajul din dreapta are deasupra literele СЛ dedesubt Ч cel din stînga СЕА — și Ж.

Între două cercuri liniare legenda: † ІѠНН ПЛАЧАНДРОС КѠСТАНДИН МѠРЪЗЪ РЯДЪ КЪ МНЛА ЛѠН АМНЗЕШ ДОМН А ТОВАТЬ ЦАРА РОМѠНЪСКЪ

Pe margine între două cercuri — unul liniar și altul șnurat — 17 medalioane ovale cu stemele județelor și inițialele respective legate între ele printr-un ornament geometric. (Fig. 42).

Fig. 42. Arh. St. Buc., colecția Suluri 50 (1792 decembrie f.z.) sigiliu de ceară conservat în capsulă metalică

2. Sigiliu octogonal (diametrul 24/26 mm), avînd în cîmpul sigilar mărginit de 2 linii, în dextra capul de bour cu virfurile coarnelor curbate în afară, în senestra acvila cruciată. Deasupra lor un iatagan și un buzduhan flancînd la dextra și senestra o coroană deschisă, formată din 5 fleuroane. În centrul părții inferioare a cîmpului sigilar se întretaie două ramuri care înconjoară cele două mobile, Marginal inițialele: ЛЛ — КГ/МЗ — РЕ.

Jos data 1793. (Fig. 43).

Fig. 43. Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, CCCX/34 (1794 noiembrie 9) sigiliu de închidere aplicat în ceară roșie.

XVIII- CONSTANTIN HANGERLI

1797 noiembrie 22 — 1799 februarie

1. Sigiliu rotund (diametrul 64 mm), în cîmp scut baroc, în interiorul căruia se află acvila cruciată, conturnată spre dreapta pe o paște, sus în dextra soarele sub forma unei rozete cu 6 brațe, în senestra crai nou. Scutul susținut de cele două personaje (Sf. Constantin și Sf. Elena) așezate avînd în mîna, cel din dreapta în mîna dreaptă cel din senestra în mîna stîngă, cite un buzduhan. Scutul este timbrat de o coroană deschisă, avînd 5 fleuroane flancată de iatagan și buzduhan și așezat pe o terasă trapezoidală sub care se află data însă numai luna și ziua. Noiembrie 23. Personajul din dreapta are deasupra literele **ГЛ** iar dedesubt **Ч**—cel din stînga — **ГЛ** deasupra și **С** dedesubt. Între 2 linii continue legenda: **† ІУ КОНСТАНТИН ГЕОРГИС ХАН ЧЕР**
ВКА КС МЛА АДИ ДЗЕД ДОМИ А ТОАТЬ ЦАРА РЪМЖИТСКЪ
 Pe margine într-un cerc 17 medalioane ovale cu stemele și inițialele județelor legate printr-un ornament floral. (Fig. 44).

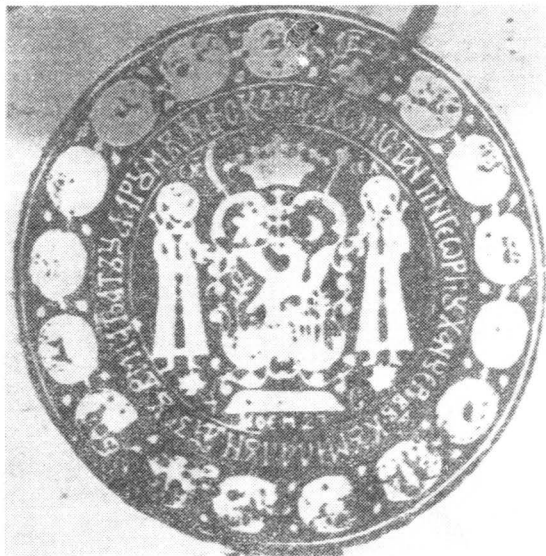

Fig. 44. Arh. St. Buc., fond M-reia Cotroceni
 XXXIII/16 (1798 mai 23) sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigiliu octogonal (diametrul 27/24 mm), avînd în centru un scut baroc în care se află acvila cruciată însoțită de soare și crai nou. Scutul este timbrat de o coroană deschisă avînd 5 fleuroane flancată de iatagan (dextra) și buzduhan (senestra). Ornament floral. Inițialele: **IG—KC, ГО—XZ, EE** între literele **EE** data 1797. (Fig. 45).

Fig. 45. Arh. St. Buc. colecția Diplomatică 140
 (1798 ianuarie 21) sigiliu imprimat în chinovar.

XIX. ALEXANDRU SUȚU

1802 iunie 20 — august 18

1806 august 12 — octombrie

1806 decembrie 16 — (nu ocupă tronul)

1818 noiembrie 4 — 1821 ianuarie 19.

1. Sigiliu rotund (diametrul 63 mm), în cimpul sigilar două scuturi ovale acolate, în cel din dextra capul de bour cu steaua cu 6 raze între coarne, în cel din senestra acvila cruciată conturnată spre dreapta așezată pe o ramură însoțită la dextra și senestra de luna (crai nou conturnat) și de soare, format dintr-o globală centrală cu multe raze. Scurturile sînt așezate pe o terasă trapezoidală, cuprinzînd data 1818 noiembrie sub aceasta într-un semicerc literele ЦРІАС. Scuturile sînt timbrate de o casă avînd crucea în cimier iar desupra acestora coroana închisă. Sus din marginea sigiliului soarele. În jurul scuturilor ornament floral. Între două cercuri liniare legenda : † ІѦ АЛЕѦАНДРѦ НИКОЛАЕ: СЪЧ: КК: КС МЛАА АН ДѦМНЕЗЕД: ДОМН ЦРІН РѦМЪНЕЦН. Pe margine într-un cerc 17 medaliae ovale cuprinzînd stemele județelor cu inițiale respective unite printr-un ornament geometric. (Fig. 46).

Fig. 46. Arh. St. Buc., colecția Suluri 61 (1819 martie 20), sigiliu în capsulă metalică.

2. Sigiliu oval (diametrul 33/36 mm), în cimpul sigilar mărginit de o linie, două scuturi ovale în cel din dextra capul de bour avînd între coarne steaua cu 6 raze în cel din senestra acvila cruciată. Scuturile acostate de iatagan (în dreapta) și buzdugan (în stînga), așezate pe o terasă trapezoidală sub care se află un semicerc încluzînd data, sînt timbrate cu o casă avînd crucea în cimier iar deasupra acesteia o coroană închisă terminată cu un glob cruciger. Inițialele : ІѦ—АА/НН—СЧ/К—К. (Fig. 47).

Fig. 47. Arh. St. Buc., fond M-rea Hurez XIX/123 (1819 decembrie) sigiliu imprimat în chinovar.

XX. CONSTANTIN IPSILANTI

1802 august 18 — 1860 august 12

1806 octombrie 3 — 1807 mai 19

1807 iulie 27 — august 16

1. Sigiliu rotund (diametrul 71 mm), avînd în cîmp scutul renaissance în dextura acvila cruciată, în senestra capul de bour deasupra unui turn de biserică. Sus deasupra acvilei soarele format dintr-o globulă centrală înconjurată de un cerc, în senestra crai nou. Scutul acostat de iatagan în dextra și buzdugan în senestra este timbrat de o coroană deschisă avînd 5 fleuroane și susținut de cele două personaje, privite din față, avînd în mină, cel din dextra în dreapta cel din senestra în stînga, cite un buzdugan. Deasupra personajului din dextra — lite-rele ca — iar deasupra personajului din senestra ca. Sub scut o terasă trapezoidală cuprinzînd data: 1802. În exergă între un cerc continuu în interior cele 17 medalioane cu stemele jude-țelor în exterior — legenda: † ІѦ КОСТАНДИН АЛЕѦАНДРЪ ІѦНАНІТЪ РЯДЪ КЪ МИЛА АЪ ДЪМНЕЗЕЪ ДОМН А ТОАТЬ ЦІРА РЪМЪНЬСКЪ. (Fig. 48).

Fig. 48. Arh. St. Buc., colecția Diplomatie 73 (1803 septembrie 5) sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigliu oval (diametrul 30/39 mm), în cîmp două scuturi ovale acolate timbrate cu o cască deasupra căreia se află o coroană deschisă formată din 7 fleuroane flancată la dextra de iatagan, la senestra de buzdugan.

Scuturile sint prinse în pavilion, în partea inferioară înconjurată de un ornament floral. Inițialele: IGÖ—КС/ЯАНЩ/Е—Е. Jos data 1802. (Fig. 49).

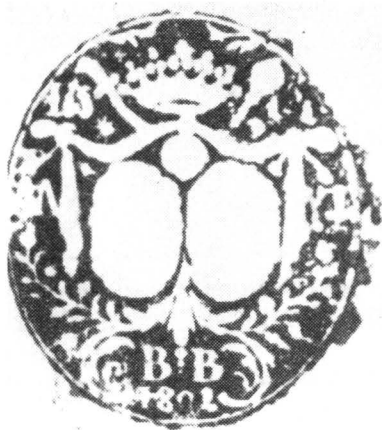

Fig. 49. Arh. St. Buc., colecția Suluri 54 (1804 noiembrie 5) sigiliu imprimat în chinovar.

XXI. IOAN GHEORGHE CARAGEA

1812 august 27 — 1818 septembrie 29

1. Sigiliu rotund (diametrul 63 mm), avînd în cîmp scurt renaissance în dextra acestuia acvila cruciată, în senestra un turn (turnul Colței). Sus în dextra soarele format dintr-o globulă centrală și un cerc, în senestra crai nou. Scutul, susținut de cele două personaje privite din față avînd în miini cel din dextră în mîna dreaptă cel din senestra în mîna stîngă, cite un buzduhan este timbrat de o coroană deschisă avînd 5 fleuroane și acortat de iatagan în dextra și buzduhan în senestra.

Deasupra celor două personaje literele: **GA, GGA**. Scutul este așezat pe o terasă trapezoidală incluzînd data 1812 și literele **ЧР** și **АГ**. În exergă între o linie continuă și una șnurată legenda: † ІОАИ ГЕОРГІЕ КАРАЦЬ КР. КС МНЛА С ДМНЕЗЕС ДОМН А ТОАТЬ ЦАРА РЪМЬЕНЬСКЪ.

Pe margine 17 medalioane cu stemele județelor Țării Românești. (Fig. 50).

Fig. 50. Arh. St. Buc., colecția Diplomatice 83 (1815 ianuarie 26) sigiliu imprimat în chinovar.

2. Sigiliu oval (diametrul 31/45 mm), în câmpul sigilar mărginit de un chenar scut oval format din două ramuri cu frunze stilizate încrucișate incluzînd acvila cruciată încoronată. Scutul acostat de iatagan în dextra de buzdugan în senestra este timbrat de o coroană închisă terminată cu glob cruciger și susținut de doi bucefali. Inițialele: IW — ΓΡ|K — P| B — B (Fig. 51).

Fig. 51. Arh. St. Buc., colecția Diplomatice 90 (1818 mai 9) sigiliu imprimat în chinovar.

În concluzie, referitor la validarea documentelor cu sigilii în secolul al XVIII-lea, se constată apariția, paralel cu modificările în felul reprezentării figurilor heraldice întâlnite anterior, a unor elemente heraldice noi printre care medalioanele cu stemele județelor, cuprinderea în emblemă a unor monumente de arhitectură (Turnu Colței din București), panopliile de arme și instrumente muzicale, țevi de tun, tobe și ghiulele, înmulțirea suportilor: lei, îngeri, bucefali; înlocuirea spadei cu iataganul, prinderea scutului sub pavilion, reprezentarea culorii scutului.

În privința legendei, se remarcă folosirea limbii române, a alfabetului chirilic și al alfabetului de tranziție, redarea datei în cifre arabe, cu o singură excepție subliniată la capitolul respectiv.

Din punct de vedere al formei sigiliilor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, reapare sigiliul oval avînd dimensiunile sigiliului mijlociu.

Pentru prima oară în acest secol se confecționează matrice sigilare gravate în excizie pentru a fi imprimate în chinovar.

În privința tehnicii de sigilare se constată menținerea, pe toată perioada, a sigiliului timbrat și folosirea intensă la confecționarea acestuia a cocăi din făină de grâu.

Cu forme deosebite de sigilare se remarcă în această perioadă un sigiliu cu timbru fix, folosirea soluției de aur la ornarea sigiliilor, conservarea în cutie metalică, ovală a unui sigiliu mijlociu, validarea unor documente cu mai multe sigilii.

În ceea ce privește terminologia propun să se folosească denumirea de sigiliu aplicat, pentru sigiliu aplicat în ceară direct pe document;

sigiliu timbrat, pentru sigiliu cu foiță-timbru ; sigiliu imprimat, pentru toate sigiliile în chivonar sau fum, realizate cu ajutorul matricei gravate în excizie.

RÉSUMÉ

Les importantes modifications apparues sur les sceaux princiers de l'époque phanariote (1715—1821), résultat de l'évolution de la société valaque et des influences externes en ce qui concerne la structure de l'emblème et de la légende et la technique du confectionnement démontrent la nécessité et l'importance de l'étude de ces sceaux.

La première partie du travail est consacrée aux conclusions qui se dégagent de l'étude des sceaux princiers de la période indiquée sous l'aspect des types sigillaires, existants, de la légende, de la forme, de la dimension des sceaux et de la technique du confectionnement.

Du point de vue de l'emblème le type héraldique et le type combiné réalisé à la suite de la fusion entre les deux types : traditionnel et iconographique continuent à exister au cours du XVIII-ème siècle et dans les premières décennies du XIX-èmes.

On utilise, beaucoup les sceaux ayant l'emblème réuni et réalisés soit par la fusion des emblèmes traditionnels de Moldavie et de Valachie, soit par le compètement du type combiné à l'emblème réuni. Sur les sceaux de quelques princes phanariotes on a introduit la scène du corbeau percé par la flèche de la légende des Corvin, comme une expression de l'alliance qui existait entre la famille des Huniade et la famille régnante de la Valachie dont ils se considéraient les descendants.

On constate aussi l'apparition d'un nouveau type sigillaire le sceau comprenant les emblèmes des districts.

En ce qui concerne la légende des sceaux étudiés on analyse leur contenu, la langue et la place qu'elle occupe dans le champ sigillaire.

Quant aux formes et aux dimensions, il faut remarquer le maintien, de l'époque antérieur, des sceaux ronds — qui sont en effet de grands sceaux — des sceaux octogonales, des sceaux petits et annulaires et l'apparition du sceau ovale ayant les dimensions du sceau moyen.

Les empreintes sigillaires ont été réalisées en cire, en encre de Chine rouge et en pâte eu utilisant, assez rarement l'or en solution.

Du point de vue de la technique de confectionnement, les sceaux princiers de cette époque sont appliqués, imprimés, marqués et conservés dans des capsules métalliques. On indique pour chacun la manière de réalisation en attirant l'attention sur les belles capsules métalliques ornées.

La seconde partie de l'étude contient la description des sceaux utilisés par chaque prince entre 1715—1821.

1804 noiembrie.

Hrisovul prin care Constantin Alexandru Ipsilante voievod, domnul Țării Românești, hotărăște ca să nu se mai amestece Vistieria la banii casei răsurilor, orânduind un boier pămintean care să se ocupe cu plata lefilor slujbașilor. Original, hîrtie, pecete aplicată, chinovar, chenar, titlul și iscălitura ornate în aur și culori.

Dimensiuni 0,77 m./0,54 m.

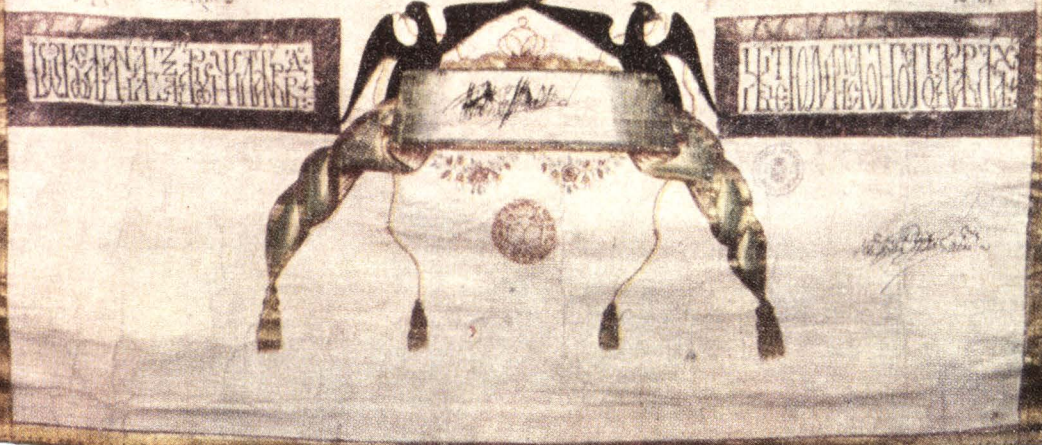
(Arh. St. Buc., Colecția Saluri, nr. 55).

WOLFFENBUTTEL

Handwritten text in a Gothic script, likely a legal or administrative document. The text is arranged in two columns, with some lines indented. The script is dense and characteristic of the 16th or 17th century.

DIVERGENȚE SOCIALE LA GIURGIU DUPĂ DESFIINȚAREA RAIALEI *

M. KANDEL

În două articole publicate în periodicul Societății de Științe istorice și filologice ¹, m-am ocupat de aspectul social-economic al raialei și hasului Giurgiu, în anii cînd, după Tratatul de la Adrianopol, acestea reintrau în posesia Principatului Țării Românești.

Datele folosite atunci, extrase din acte de arhivă, m-au ajutat să ajung la unele concluzii care priveau numai apariția condițiilor ce se creau prin schimbarea stăpînirii și-mi permiteau să dezvălui o serie de aspecte care puteau corespunde și unor stări de lucruri dinainte de anul eliberării de sub stăpînirea turcească. Investigația noastră reducîndu-se numai la știri interne, desigur că situația raialei înainte de 1829, așa cum o prezentăm este parțială și în anumite privințe sub semnul ipotezei.

În cele ce urmează se reia și se folosește același material documentar, dar este considerat din punct de vedere al dinamicii sociale.

Documentul de care ne folosim astăzi, o jalbă înaintată în anul 1831 către „cînstitul divan” și către „Excelența Sa Ghinăraru” se găsește în manuscrisul 858 din colecția de manuscrise a Arhivelor Statului București folio 11. El cuprinde 7 „ponturi” și este formulat în felul următor : „Ăceste ponturi sînt cele ce le cerem prin jalba ce am dat către Excelența Sa Ghinăraru și prin jalba ce am dat către cînstitul Divan ca să se păzească în veci nestrămutate. Care ponturi se arată la vale.

A. Cît vin și rachiu vom vinde prin cîrciumile și casele noastre să nu fim supărați cu o plată pentru aceste buți, nici de vin și dă rachiu, nici un havaet nimănuia, sub numire de moșie străină, ci să se socotească drept pămînt moștenesc.

B. Să nu fim supărați de cei ce vor arăta că au moșie cu niscaiva hrisoave de clacă și de alte adeturi, precum sînt alte moșii cu stăpîni, ci să fim slobozi și nesupărați.

* Materialul, cu mici modificări, a fost prezentat la sesiunea științifică a cadrelor didactice de la Liceul „Ion Măiorescu” din municipiul Giurgiu, cu prilejul centenarului liceului (8 noiembrie 1969).

¹ „Studii și articole de istorie”, vol. III, București, 1961, p. 159—168 și vol. V, București, 1963, p. 67—79.

C. Verice negustorii înăuntru în cetate pe cel pământ să nu fim supărați de nimeni cu nici un havaet al pământului (fiindcă vama dinlăuntru este ridicată n-au să se supere de aceea, iar celelalte legiuite să le plătească).

D. Noi neguțătorii să fim așezați cu deosebită orînduială mai cinstită, ca nu după vremi să fim supărați cu niseaiva angarale și cereri.

E. Pentru locurile ce le avem de la moșii și strămoșii noștri în stăpînire să rămîie orășenii, asemenea în stăpînire precum le-am avut.

F. Pentru casele i prăvăliile cu coprinderea lor ce le-am cumpărat după la Turci, sub numire de moștenești, să avem a le stăpîni în veci nesupărați ca niște locuri obabnice.

G. Biserica ce este făcută de părinții noștri și de noi, locurile și prăvăliile ce le are închinat tot de părinții noștri prin fermanele împăratului turcesc este a le stăpîni biserica în veci.

Semnează vechilii orașului Gheorghită sin Nicolai, Nicolae Floru, Iane Cristu, Hristu Gheorghe, Baicu Mosgu, Stan sin Dașcu cu tot orașul împreună.

Interesele acestei orășenimi din Giurgial eliberat de sub tarcii apar în acest document ca interese limitate numai la tagma negustorească privind numai indeletnicirile ei stricte care ar putea fi lezate de ceea ce am numi strîmtele rămășițe ale privilegiilor feudale. De aceea orășenii, cer să-și poată vinde rachiul și vinul, pentrucă practica orîndurii feudale la vînzarea acestor produse acorda stăpînilor de pămînt, în speță boierimii, privilegiul de a-și vinde mai întii ea produsele.

Un alt interes al neguțătorilor din Giurgiu era acela de a preveni posibilitatea impunerii de obligații legate de erarhia proprietății feudale a pămîntului. Proprietatea lor să fie socotită ca pămînt moștenesc, așa cum apare în pontul „A”, pămînt care nu poate fi supus „nici unui havaet, nimănuia sub moșie străină”. Apare aici conștiința proprietății burgheze, negrevate de obligații feudale, așa cum se vede și din pontul „F”: „locurile ce le avem de la moșii și strămoșii noștri în stăpînire să rămîie orășenii asemenea în stăpînire precum le-am avut”. De asemenea se cere dreptul de „a stăpîni în veci nesupărați ca niște locuri obabnice” și la pontul „F” se specifică: „casele, prăvăliile și locurile cumpărate de la Turci”.

Prin aceste revendicări, jalba negustorilor giurgiuveni din 1831, se înfățișează ca o expresie a intereselor unui grup polarizat datorită unei evoluții sociale economice locale. În formarea revendicărilor acestui grup apare conștiința unei unități de interese care se opune unei alte grupări cu interese antagoniste, iar la pontul „B” al jalbei, fără să se numească gruparea opusă, prin calificativul ce designează grupa putem spune fără nici o îndoială că gruparea opusă este boierimea. Numai aceasta putea să păstreze „hrisoave de clacă și alte adeturi, cum sint la alte moșii cu stăpîni”, așa cum precizează punctul respectiv.

Neguțătorimea giurgiuveană, pe lângă aceste revendicări de ordin economico-social — prezentate în primul plan, deci cu caracter primordial — mai prezintă la punctul „D” o revendicare interesantă prin formularea ei stingace și neprecisă, și care datorită nepreciziei trebuie lămurită. Această revendicare este: „Noi neguțătorii să fim așezați cu deosebită orînduială mai cinstită, ca nu după vremi să fim supărați cu niseaiva angarale și cereri”.

Prin aceasta neguțătorii cer pur și simplu recunoașterea „stării lor” ca o stare „mai cinstită” deci cu privilegiul de a nu fi supărați cu cereri și angarale.

Această revendicare dovedește că negustorimea din Giurgiu la această dată dorește încadrarea tagmei lor în această orinduire și cu recunoașterea unor privilegii — „o rânduială mai cinstită”. Această revendicare ne dezvăluie cât de puțin revoluționară era această negustorime în decada a patra a secolului al XIX-lea. Necerind decât să i se recunoască anumite privilegii, ea urmărește ca printr-un proces de capilaritate socială să se apropie sau chiar să intre în tagma clasei dominante.

Metoda folosită de negustorii giurgiuveni intru atingerea scopului lor este aceea de a se ajunge la o înțelegere cu cei mai puternici, cu cei ce formau clasa dominantă. Divergențele dintre clase în acest caz au aspectul unei lupte duse cu mijloace legale, urmărindu-se nu o răsturnare a orînduirii, ci o serie de concesii favorabile unui grup restrîns : negustorilor.

În afară de înțelegerea care urma să aibă loc pe baza unor tratative sprijinite pe principii de drept, probabil, se pare că neguțătorii au proiectat să folosească și sistemul de a cumpăra cu bani ceea ce nu putea obține pe cale dreaptă. Un act foarte sugestiv în această privință, din conținutul cărui se vede clar că jupinul Gheorghită Nicolai, starostele companiei de negustori din Giurgiu fusese însărcinat de companie să folosească într-un „îndestularea” intereselor companiei o sumă de bani colectată de la cei 60 de negustori membri ai companiei. Actul respectiv ² este o adeverință colectivă dată la mîna starostelui prin care respectivii recunosc că „am primit noi toți acești bani, fiindcă nu-i făcu de trebuință de a se cheltui”.

Dacă acestea au fost mijloacele folosite, este de la sine înțeles de ce lupta de clasă nu a dus la rezultatele dorite. În adevăr, rezultatul a fost numai un compromis.

Dar chiar înainte de a se ajunge la acest compromis, administrația cea nouă este silită să țină seama de opoziția orășenimii după cum se vede din limitările ce se impun în relațiile cu orășenii arendașului care încheie contractul cu statul pentru arendarea terenului fostei raiale. Aceste limitări în drepturile arendașului corespund în unele privințe cu o parte din cele șapte ponturi ³.

Pe verso, la rila 25 a manuscrisului mai sus citat, se găsește contra-propunerile Divanului care sînt supuse spre aprobare generalului Kiseleff.

Astfel, este aprobată vinzarea rachiului și a vinului însă numai pentru cei ce locuiesc în vatra orașului, dar se percepe o taxă : la fel și scutirea de clacă este aprobată tot numai celor ce stau în vatra orașului și aceasta numai pentru un an, urmînd ca apoi să se aplice pravilele pămîntului.

În ce privește așezarea tagmei negustorești, propunerea divanului este următoarea : „s-au făcut punere la cale a se așeza la cumpanie un fel de așezămînt care se cuvine neguțătorilor după cum este legiuit și pe la alte orașe ale Prințipatului, iar țărani plugari atît din orașul Giurgiu cît și din satele acestei raiale au să se așeze în liude potrivit cu pămîntescul obicei”.

² Arh. St. Buc., fond Vistieria Țării Românești, dosar 45/1830.

³ Vezi articolele citate la nota 1.

Proprietarii de case și prăvălii vor trebui să „arate fiecare pe ce documente se sprijină proprietățile lor”.

Pentru ponturile „F” și „G” urmează să se facă cercetare la fața locului pe temeiul celor ce se prevăd în Tratatul de la Adrianopol.

Din aceste contrapropuneri ale Divanului care vor fi aprobate de Kiseleff, reiese caracterul de compromis cu care s-a terminat acțiunea negustorilor giurgiuveni.

Un factor intern : clasa dominantă cu sprijinul unui factor extern : puterea ocupantă, stăvilește acțiunea luptei de clasă care se profila la Giurgiu în 1830. Răbufniri ale acestei lupte mai întâlnim și prin satele din apropierea Giurgiului, cum e cazul preotului Bogdan care sabotează actele și ordinele stăpînirii în satul Gostin, „nechemînd credincioșii la biserică spre a le aduce la cunoștință publicațiile ocîrmuirii”.

Acest aspect pacific, lipsit de violență pe care îl îmbracă divergențele sociale la Giurgiu în primele decenii ale secolului al XIX-lea se poate explica psihologic prin faptul că neguțătorii nu se găseau încă într-o situație inacceptabilă care să-i împingă la violențe și nu exista pe atunci nici speranța pe care o poate da o ideologie care să conceapă o altă realitate decît aceea în care se trăiește. Istoricii occidentali caracterizează această situație numai sub raportul psihologic cînd afirmă că oamenii respectivei societăți — în cazul nostru negustorii giurgiuveni — nu sînt nici disperați și nu au nici bogăția nădejdi, ei sînt pe jumătate nemulțumiți, pe jumătate protestatari și dacă admit ansamblul protestează însă contra detaliilor. Este o satisfacție gilcevitoare, specie care este foarte departe de climatul revoluționar.

Dacă din punct de vedere psihologic explicația poate fi satisfăcătoare, istoricește ea este insuficientă deoarece nu ține seama de raportul dintre caracterul forțelor de producție și dezvoltarea relațiilor de producție. În cazul Giurgiului, la 1830, raportul dintre acestea nu ajunsese la acel grad de contradicție — forțele de producție așa cum se poate constata din datele statistice ale vremii erau încă slab dezvoltate ⁴ — încît să fie nevoie de o răsturnare violentă a lor. De aceea lupta de clasă se termină printr-un compromis și explicația nu poate să fie dată numai prin psihologia maselor.

ANEXĂ

CATASTIH STATISTICESC PENTRU ORAȘUL GIURGIU

Zidari	Case mari	10
	Case mici	510
	Zidirile statului	6
	Geamii nevîndute	—
	Biserici	2
	Preoți	7
	Preotese	5
	Boieri căftăniți	20
	Soțiile lor	20
	Boiernași	2

⁴ Pentru ilustrarea acestei situații se alătură tabloul statistic care urmează.

Treapta locuitorilor și a mește- șugarilor	Soțiile Dumnealor	2
	Cumpaniști	100
	Femeile lor	90
	Birnici ruptași	300
	bărbați femei	120
	Argintari	2
	Arāmari	—
	Croitari	15
	Dulgheri	12
	Fierari	1
	Zidari	2
	Bărbieri	3
	Olari	—
	Boiangii	6
	Căruțași sau rotari	1
	Cismari	—
	Curelari	7
	... nedescifrabili	3
	Tabaci	2
	Țesători (pînză sau postav)	—
Ce fel de semănături în kile s-au făcut în 1831	Brutari	5
	Simigii	2
	Casapi	2
	Lăcătuși	—
	Dogari	—
	Cojocari	8
	Tinichigii	1
	Muieri și copii de meșteșugari	280
	Tot felul de mori	—
	Suma fânului care	120
Cît s-au rodit în kile în 1831.	Secară	—
	Griș	30
	Ovăz	—
	Orz	18
	Porumb	20
	Orice alte grăunțe	5
Stupi	Griș	161
	Orz	102
	Porumb	80
	Alte grăunțe	21
	Vedre de vin	1 000
Cai	Numărul stupilor	1 020
	Miere ocă	500
	Ceară ocă	60
Trăsuri	Mari	300
	Epe	60
	Mînji	42
	Călești	2
	Care	70
	Căruțe	9

Vite cu coarne	Bivoli	35
	Bivolite	30
	Malaci	16
	Boi	200
	Vaci	600
	Viței	210
	Oi	7 700
	Capre	650
	Porci	85
	Calfri	2
	Măgari	23

Zăvoduri : o cărămidărie a lui Hristea și cealaltă a lui Popa Marin.

Fabrici : nu sînt.

Zidirile statului sînt acestea adică :

1. un ceasornic în mijlocu pieții
2. o casă unde se află magistratul și poliția
3. un șir de odăi ce au fost casărmi turcești.
4. O pușcărie.
5. O biserică din cîte s-au însemnal.
6. O carantină.

Boierii ce s-au însemnal (în număr de 20) au numai locuri de case aici :

1. Vel ban Grigore Bălăceanu. 2. vel vornic Alex. Filipescu, 3. vel vornic Mihalache Ghica, 4. vel hataman Alex. Vilara, 5. D-lui dr. Arsache, 6. Medelnicer Alecu Iina, 7. Barbu Ștefan Meitani, 8. D-lui vel vornic Barbu Știrbei. 9. postelnicul Filip Lenș. 10. comisul Grigorie Cantacuzino, 11. căminarul Grigore Mavrodoglu, 12. D-lui elucer Ghiță Cărăinescu, 13. d-lui comisul Iancu Manul, 14. d-lui vel logofăt Iancu Mihalescu, 15. d-lui vornic Mihăiță Filipescu, 16. Panaiotache Bujopol slugerul, 17. d-lui baron Sachelarie, 18. d-lui căminarul Ștefan Moscul, 19. d-lui căminarul Ștefan Ogrădeanu, 20. d-nei Marghioala Rosetoaia iar cu locuințele se află în București.

Prezidentul Alex. Mares

Îngă orașul Giurgiu, tot din Giurgiuveni face cărămizi și olane numai pentru trebuința orașului Giurgiu și sînt trei în margine și o tîmplărie.

Pescarii de prin sate se învoiesc cu contracciu a vîna bălțile cu acest chip : din 5 părți, o parte pentru bălți și o parte pentru năvoade . . . contracciu neavînd năvoade, contracciu din al patrulea parte dă una.

Peștele ce se vinează în Bălți și în Dunăre se vinde de contracciu și de pescari la neguțălorii ce vin de la București i de la alte locuri cu oacă prea proaspăt de la 20 și pînă la 50 suta de oca, sărat de la 40 pînă la 70 suta de oca.

Cega se vinde cîte 60 parale o cegă, dar nu se prinde multă, crapul și plătica se prinde mult și se vinde mai mult decît celălalt pește.

Leșile. Leșile se fac de pescari cu învoială cu contracciu, adecă în dreptul braniștei la Comana din patru una . . .

Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, ms. 1275. p. 63—65.

RÉSUMÉ

Reprenant un matériel documentaire utilisé dans ses études antérieures, l'auteur illustre des divergences qui ont eu lieu entre les négociants de Giurgevo et la classe dominante de boyards qui s'acheminaient de réintroduire ses privilèges dans la ville et le „has” de Giurgevo, en 1829, au moment où cette ville avec son „has” revenaient ensemble sous le rapport politique et administratif au principat de la Valachie.

Les méthodes employées par la Compagnie des „négociants” de Giurgevo dans cette véritable lutte de classe, font preuve que la bourgeoisie de Giurgevo en ce moment était très loin d'être révolutionnaire, en ne poursuivant pas de renverser l'ordre établi mais seulement d'arracher quelques privilèges pour se situer conformément „à des assises auxquelles les négociants ont leur droit”.

La lutte, ainsi que témoignent les documents, finit par un compromis entre les négociants et le nouvel gouvernement. Ce résultat fut atteint grâce à l'appui que la classe dominante de la Valachie trouvait chez une puissance extérieure.

GUVERNELE ROMÂNIEI ÎNTRE ANII 1866 — 1945

LISTE DE MINIȘTRI

Succesiunea guvernelor României din perioada anilor 1866—1945 o publicăm în paginile „Revistei Arhivelor” pentru a oferi arhiviștilor, cadrelor didactice și cercetătorilor un instrument util de lucru în studierea istoriei moderne și contemporane a României.

Listele guvernelor din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza au fost publicate de Dan Berindei ¹ iar listele de miniștri, din perioada anilor 1862—1936, au apărut sub îngrijirea lui Dimitrie Costescu ². Dat fiind numărul redus de exemplare și circulația relativ mică a acestei din urmă lucrări am considerat necesară întocmirea unor liste complete după deciziile de numire a miniștrilor publicate în Monitorul Oficial.

Am extins aceste liste, depășind anul 1936, mergând până la instaurarea guvernului democrat la 6 Martie 1945. Întrucât aceste decizii apăreau în Monitorul Oficial a doua zi sau cel mult a treia zi de la emiterea lor nu am mai întocmit aparatul științific.

Spre deosebire de D. Costescu care prezintă fazele ministeriale pe zile, noi am adoptat metoda, folosită de Dan Berindei, de a prezenta succesiunea guvernelor, adică a formațiilor ministeriale conduse de un președinte titular, chiar dacă în componența noului cabinet intra majoritatea membrilor formației ministeriale precedente.

MIOARA TUDORICĂ, IOANA BURLACU

1. 1866 febr. 11 — locotenența domnească formată din :

- N. GOLESCU
- L. CATARGIU
- Col. N. HARALAMBIE

1866 febr. 11 — 1866 mai 10
Guvern condus de ION GHICA

Interne
Externe
Finanțe

- DIM. GHICA (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)
- ION GHICA (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)
- D. A. STURDZA, ad-interim (11 febr. 1866 — 15 febr. 1866)
- PETRU MAVROGHINI (16 febr. 1866 — 10 mai 1866)

¹ Dan Berindei, *Guvernele lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866). Liste de miniștri*, în „Revista Arhivelor”, II, nr. 1, 1959, p. 147—163.

² Dimitrie Costescu, *Fazele ministeriale în România*, București, 1936, ed. a II-a.

Justiție
Culte
Război
Lucrări publice

— I. CANTACUZINO (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)
— C. A. ROSETTI (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)
— **Maior DIMITRIE LECCA** (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)
— **DIM. STURDZA** (11 febr. 1866 — 10 mai 1866)

2. 1866 mai 11 — 1866 iul. 14

Guvern condus de LASCAR CATARGIU

Interne
Externe
Finanțe
Justiție
Culte
Război
Lucrări publice

- L. CATARGIU (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- P. MAVROGHENI (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- I. C. BRĂȚIANU (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- I. CANTACUZINO (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- C. A. ROSETTI (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- G-ral GR. GHICA (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)
- D. A. STURDZA (11 mai 1866 — 14 iul. 1866)

3. 1866. iul. 15 — 1867 febr. 28

Guvern condus de ION GHICA

Interne
Externe
Finanțe
Justiție
Culte

Război

Lucrări publice

- ION GHICA (15 iul. 1866 — 28 febr. 1867)
- GH. ȘTIRBEI (15 iul. 1866 — 20 febr. 1867)
- PETRU MAVROGHENI (15 iul. 1866 — 28 febr. 1867)
- ION CANTACUZINO (15 iul. 1866 — 28 febr. 1867)
- C. A. ROSETTI (15 iul. 1866 — 18 iul. 1866)
- I. STRAT (19 iul. 1866 — 28 febr. 1867)
- G-rul ION GR. GHICA (15 iul. 1866 — 5 aug. 1866)
- Col. N. HARALAMBIE (6 aug. 1866 — 7 febr. 1867)
- G-rul TH. GIERGHEL (8 febr. 1867 — 24 mai 1867)
- DIM STURDZA (15 iul. 1866 — 28 febr. 1867)

4. 1867 mart. 1 — 1867 aug. 16

Guberni condus de C. A. CRETULESCU

Interne
Externe
Finanțe
Justiție

Culte
Război

Lucrări publice

- ION C. BRĂTIANU (1 mart. 1867 — 16 aug. 1867)
- ȘTEFAN GOLESCU (1 mart. 1867 — 16 aug. 1867)
- AL. VASESCU (1 mart. 1867 — 16 aug. 1867)
- C-TIN A. CREȚULESCU (1 mart. 1867 — 4 aug. 1867)
- ȘT. GOLESCU, ad-interim (5 aug. 1867 — 16 aug. 1867)
- D. BRĂTIANU (1 mart. 1867 — 18 aug. 1867)
- G-ral TH. GHERGHEL (1 mart. 1867 — 23 mai 1867)
- Col. G. ADRIAN (24 mai 1867 — 16 aug. 1867)
- D. BRĂTIANU, ad-interim (1 mart. 1867 — 16 aug. 1867)

5. 1867 aug. 17 — 1868 apr. 30

Guvern condus de STEFAN GOLESCU

Externe
Finanțe
Culte
Justiție
Război
Lucrări publice

- ST. GOLESCU (17 aug. 1867 — 12 noiembr. 1867)
- ION C. BRĂȚIANU (13 noiembr. 1867 — 30 apr. 1868)
- AL. TERIACHIU (17 aug. 1867 — 31 oct. 1867)
- ȘT. GOLESCU, ad-interim (1 noiembr. 1867 — 12 noiembr. 1867)
- ȘT. GOLESCU (13 noiembr. 1867 — 30 apr. 1868)
- LUDOVIC STEEGE (17 aug. 1867 — 30 sept. 1867)
- GR. ARGHIROPOL, ad-Interim (1 oct. 1867 — 26 oct. 1867)
- I. C. BRĂȚIANU (27 oct. 1867 — 12 noiembr. 1867)
- I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (13 noiembr. 1867 — 30 apr. 1868)
- D. GUSTI (19 aug. 1867 — 30 apr. 1868)
- ANTON I. ARION (17 aug. 1867 — 28 aug. 1867)
- GR. ARGHIROPOL (29 aug. 1867 — 12 noiembr. 1867)
- ANTON I. ARION (13 noiembr. 1867 — 30 apr. 1868)
- Col. G. ADRIAN (17 aug. 1867 — 30 apr. 1868)
- D. BRĂȚIANU (17 aug. 1867 — 12 noiembr. 1867)
- PANAIT DONICI (13 noiembr. 1867 — 30 apr. 1868)

6. 1868 mai 1 – 1868 noiembrie. 15
Guvern condus de NICOLAE GOLESCU

<i>Interne</i>	-- ION C. BRĂȚIANU (1 mai 1868 – 11 aug. 1868)
	-- ANTON I. ARION, ad-interim (12 aug. 1868 – 1 noiembrie. 1868)
	-- ANTON I. ARION (2 noiembrie. 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Externe</i>	-- G-ral NIC. GOLESCU (1 mai 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Finanțe</i>	-- ION C. BRĂȚIANU, ad-interim (1 mai 1868 – 11 aug. 1868)
	-- ALEX. G. GOLESCU (12 aug. 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Justiție</i>	-- ANTON I. ARION (1 mai 1868 – 1 noiembrie. 1868)
	-- C. IERACLIDE (2 noiembrie. 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Culte și instr. publ.</i>	-- DIM. GUSTI (1 mai 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Război</i>	-- Col. G. ADRIAN (1 mai 1868 – 11 aug. 1868)
	-- ION C. BRĂȚIANU, ad-interim (12 aug. 1868 – 15 noiembrie. 1868)
<i>Lucrări publice</i>	-- PANAIT DONICI (1 mai 1868 – 15 noiembrie. 1868)

7. 1868 noiembrie. 16 – 1870 febr. 1
Guvern condus de DIMITRIE GHICA

<i>Interne</i>	-- M. KOGĂLNICEANU (16 noiembrie. 1868 – 23 ian. 1870)
	-- DIM. GHICA (24 ian. 1870 – 1 febr. 1870)
<i>Externe</i>	-- DIM. GHICA (16 noiembrie. 1868 – 25 aug. 1869)
	-- M. KOGĂLNICEANU, ad-interim (26 aug. 1869 – 27 noiembrie. 1869)
	-- N. CALIMACHI-CATARGIU (28 noiembrie. 1869 – 1 febr. 1870)
<i>Finanțe</i>	-- ALEX. G. GOLESCU (16 noiembrie. 1868 – 1 febr. 1870)
<i>Justiție</i>	-- V. BOERESCU (16 noiembrie. 1868 – 20 ian. 1870)
	-- DIM. GHICA (21 ian. 1870 – 23 ian. 1870)
	-- GH. GR. CANTACUZINO (24 ian. 1870 – 1 febr. 1870)
<i>Culte și instr. publ.</i>	-- AL. PAPADOPOL-CALIMAI (16 noiembrie. 1868 – 23 noiembrie. 1868)
	-- AL. CREȚESCU (24 noiembrie. 1868 – 11 dec. 1869)
	-- G. MÎRZESCU (12 dec. 1869 – 1 febr. 1870)
<i>Război</i>	-- Col. A. DUCA (16 noiembrie. 1868 – 13 ian. 1869)
	-- Col. GEORGE MANU (14 ian. 1869 – 1 febr. 1870)
<i>Lucrări publice</i>	-- DIM. GHICA, ad-interim (16 noiembrie. 1868 – 25 aug. 1869)
	-- DIM. GHICA (26 aug. 1869 – 23 ian. 1870)
	-- DIM. GHICA, ad-interim (24 ian. 1870 – 1 febr. 1870)

8. 1870 febr. 2 – 1870 apr. 19
Guvern condus de AL. G. GOLESCU

<i>Interne</i>	-- AL. G. GOLESCU (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Externe</i>	-- ALEX. G. GOLESCU, ad-interim (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Finanțe</i>	-- ION CANTACUZINO (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Justiție</i>	-- D. P. VIOREANU (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Culte și instr. publ.</i>	-- G. MÎRZESCU (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Război</i>	-- Col. G. MANU (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)
<i>Lucrări publice</i>	-- DIM. CAZADINI (2 febr. 1870 – 19 apr. 1870)

9. 1870 apr. 20 – 1870 dec. 14
Guvern condus de MANOLACHE COSTACHE EPUREANU

<i>Interne</i>	-- MANOLACHE COSTACHE EPUREANU (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)
	-- PETRE CARP (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)
<i>Externe</i>	-- C-TIN GRĂDIȘTEANU (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)
<i>Finanțe</i>	-- ALEX. LAHOVARI (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)
<i>Justiție</i>	-- VASILE POGOR (20 apr. 1870 – 22 mai 1870)
<i>Culte și instr. publ.</i>	-- PETRE CARP, ad-interim (23 mai 1870 – 14 dec. 1870)
<i>Război</i>	-- Col. GEORGE MANU (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)
<i>Lucrări publice</i>	-- GEORGE GR. CANTACUZINO (20 apr. 1870 – 14 dec. 1870)

10. 1870 dec. 15 – 1871 mart. 11
Guvern condus de ION GHICA

<i>Interne</i>	-- ION GHICA (15 dec. 1870 – 11 mart. 1871)
<i>Externe</i>	-- NIC. GR. RACOVITĂ, ad-interim (15 dec. 1870 – 18 dec. 1870)

- N. CALIMACHI-CATARGIU (19 dec. 1870 — 11 mart. 1871)
- DIM. STURDZA (15 dec. 1870 — 11 mart. 1871)
- D. CARIADI (15 dec. 1870 — 11 mart. 1871)
- N. GR. RACOVITĂ (15 dec. 1870 — 11 mart. 1871)
- Col. E. PENCOVICI (15 dec. 1870 — 11 mart. 1871)
- DIM. BERINDEI (15 dec. 1870 — 11 mart. 1871)

11. 1871 mart. 12 — 1876 apr. 3

Gvern condus de LASCĂR CATARGIU

- Interne*
 - LASCĂR CATARGIU (12 mart. 1871 — 3 apr. 1876)
- Externe*
 - GEORGE COSTAFORU (12 mart. 1871 — 26 apr. 1873)
 - LASCĂR CATARGIU, ad-interim (27 apr. 1873 — 27 apr. 1873)
 - V. BOERESCU (28 apr. 1873 — 6 noiembr. 1875)
 - LASCĂR CATARGIU, ad-interim (7 noiembr. 1875 — 29 ian. 1876)
 - ION BĂLĂCEANU (30 ian. 1876 — 3 apr. 1876)
- Finanțe*
 - PETRU MAVROGHENI (12 mart. 1871 — 6 ian. 1875)
 - GEORGE GR. CANTACUZINO (7 ian. 1875 — 29 ian. 1876)
 - ION STRAT (30 ian. 1876 — 3 apr. 1876)
- Justiție*
 - N. CREȚULESCU (12 mart. 1871 — 7 iun. 1871)
 - G. COSTAFORU, ad-interim (8 iun. 1871 — 27 oct. 1872)
 - MANOLACHE COSTACHE (28 oct. 1872 — 30 mart. 1873)
 - G-ral CHR. TELL (31 mart. 1873 — 24 oct. 1873)
 - AL. LAHOVARI (25 oct. 1873 — 3 apr. 1876)
 - G. COSTAFORU, ad-interim (12 mart. 1871 — 13 mart. 1871)
 - G-ral CHR. TELL (14 mart. 1871 — 8 ian. 1874)
 - V. BOERESCU, ad-interim (9 ian. 1874 — 6 apr. 1874)
 - T. MAIORESCU (7 apr. 1874 — 29 ian. 1876)
 - PETRE P. CARP (30 ian. 1876 — 3 apr. 1876)
 - G-ral CHR. TELL (12 mart. 1871 — 13 mart. 1871)
 - G-ral ION EM. FLORESCU (14 mart. 1871 — 3 apr. 1876)
 - N. CREȚULESCU, ad-interim (12 mart. 1871 — 7 iun. 1871)
 - N. CREȚULESCU (8 iun. 1871 — 15 dec. 1873)
 - GEORGE GR. CANTACUZINO (16 dec. 1873 — 6 ian. 1875)
 - TEODOR ROSETTI (7 ian. 1875 — 30 mart. 1876)
 - AL. LAHOVARI, ad-interim (31 mart. 1876 — 3 apr. 1876)
- Culte și instr. publ.*
- Război*
- Lucrări publice*

12. 1876 apr. 4 — 1876 apr. 26

Gvern condus de general I. EM. FLORESCU

- Interne*
 - I. EM. FLORESCU, ad-interim (4 — 26 apr. 1876)
- Externe*
 - DIM. CORNEA (4 — 26 apr. 1876)
- Finanțe*
 - G-ral CHR. TELL (4 — 26 apr. 1876)
- Justiție*
 - D. P. VIOREANU (4 — 23 apr. 1876)
 - D. CORNEA ad-interim (24 — 26 apr. 1876).
- Culte și instr. publ.*
 - AL. ORĂSCU (4 — 26 apr. 1876)
- Război*
 - G-ral ION EM. FLORESCU (4 — 26 apr. 1876)
- Lucrări publice*
 - G-ral TOBIAS GHERGHEI (4 — 26 apr. 1876)

13. 1876 apr. 27 — 1876 iul. 23

Gvern condus de MANOLACHE COSTACHE

- Interne*
 - G. D. VERNESCU (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Externe*
 - M. KOGĂLNICEANU (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Finanțe*
 - ION. C. BRĂȚIANU (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Justiție*
 - M. PIHEREKYDE (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
 - G. CHITU (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Culte și instr. publ.*
 - Col. G. SLĂNICEANU (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Război*
 - MANOLACHE COSTACHE (27 apr. 1876 — 23 iul. 1876)
- Lucrări publice*

14. 1876 iul. 24 — 1878 noiembr. 24

Gvern condus de I. C. BRĂȚIANU

- Interne*
 - G. D. VERNESCU (24 iul. 1876 — 26 ian. 1877)
 - I. C. BRĂȚIANU (24 iul. 1877 — 25 mai 1878)
 - C. A. ROSETTI (26 mai 1878 — 16 noiembr. 1878)

— M. KOGĂLNICEANU, ad-interim (17 noiembr. 1878 — 24 noiembr. 1878)

Externe

— N. IONESCU (24 iul. 1876 — 24 mart. 1877)

— I. CÎMPINEANU, ad-interim (25 mart. 1876 — 2 apr. 1877)

— M. KOGĂLNICEANU (3 apr. 1877 — 24 noiembr. 1878)

Finanțe

— I. C. BRĂȚIANU (24 iul. 1876 — 26 ian. 1877)

— DIM. STURDZA (27 ian. 1877 — 20 febr. 1877)

— I. C. BRĂȚIANU ad-interim (21 febr. 1877 — 19 aug. 1877)

— I. CÎMPINEANU, ad-interim (20 aug. 1877 — 22 sept. 1877)

— I. CÎMPINEANU (23 sept. 1877 — 24 noiembr. 1878)

Justiție

— EUGEN STĂTESCU (24 iul. 1876 — 23 ian. 1877)

— I. CÎMPINEANU (24 ian. 1877 — 22 sept. 1877)

— EUG. STĂTESCU (23 sept. 1877 — 24 noiembr. 1878)

Culte și instr. publ.

— G. CHÎȚU (24 iul. 1876 — 30 oct. 1878)

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (31 oct. 1878 — 24 noiembr. 1878)

Război

— Col. G. SLĂNICEANU (24 iul. 1876 — 1 apr. 1877)

— G-ral AL. CERNAT (2 apr. 1877 — 19 aug. 1877)

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (20 aug. 1877 — 16 mart. 1878)

— G-ral AL. CERNAT (17 mart. 1878 — 24 noiembr. 1878)

Lucrări publice

— DIM. STURDZA (24 iul. 1876 — 4 ian. 1877)

— G. D. VERNESCU, ad-interim (5 ian. 1877 — 26 ian. 1877)

— ION DOCAN (27 ian. 1877 — 20 aug. 1877)

— P. S. AURELIAN (21 aug. 1877 — 25 mart. 1878)

— I. C. BRĂȚIANU (26 mart. 1878 — 24 noiembr. 1878)

15. 1878 noiembr. 25 — 1879 iul. 10

Gvern condus de I. C. BRĂȚIANU

— I. C. BRĂȚIANU (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

— I. CÎMPINEANU (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

— DIM. STURDZA (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

— EUGEN STĂTESCU (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

— GEORGE CANTILĂ (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și instr. publ.

Război

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (25 noiembr. 1878 — 7 ian. 1879)

— Col. N. DABIJA (8 ian. 1879 — 10 iul. 1879)

— MIHAI PIHEREKYDE (25 noiembr. 1878 — 10 iul. 1879)

Lucrări publice

16. 1879 iul. 11 — 1881 apr. 9

Gvern condus de I. C. BRĂȚIANU

— M. KOGĂLNICEANU (11 iul. 1879 — 16 apr. 1880)

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (17 apr. 1880 — 14 iul. 1880)

— ANASTASE STOLOJAN, ad-interim (15 iul. 1880 — 19 iul. 1880)

— AL. TERIACHIU (20 iul. 1880 — 9 apr. 1881)

— V. BOERESCU (11 iul. 1879 — 9 apr. 1881)

— DIM. STURDZA (11 iul. 1879 — 15 febr. 1880)

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (16 febr. 1880 — 24 febr. 1880)

— I. CÎMPINEANU (25 febr. 1880 — 14 iul. 1880)

— I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (15 — 28 iul. 1880)

— I. C. BRĂȚIANU (29 iul. 1880 — 9 apr. 1881)

— ANASTASE STOLOJAN (11 iul. 1879 — 28 iul. 1880)

— D. GIANNI (29 iul. 1880 — 9 apr. 1881)

— N. CREȚULESCU (11 iul. 1879 — 21 ian. 1880)

— V. BOERESCU, ad-interim (22 ian. 1880 — 19 iul. 1880)

— V. CONTA (20 iul. 1880 — 9 apr. 1881)

— Col. D. LECCA (11 iul. 1879 — 28 apr. 1880)

— G-ral G. SLĂNICEANU (29 apr. 1880 — 9 apr. 1881)

— I. C. BRĂȚIANU (11 iul. 1879 — 23 oct. 1880)

— N. DABIJA (24 oct. 1880 — 9 apr. 1881)

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și instr. publ.

Război

Lucrări publice

17. 1881 apr. 10 — 1881 iun. 8

Gverne condus de DIMITRIE BRĂȚIANU

— EUG. STĂTESCU (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)

— DIM. BRĂȚIANU (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)

Interne

Externe

- Finanțe* — Col. N. DABIJA, ad. — Interim (10–27 apr. 1881)
 — DIM. STURDZA (28 apr. 1881 — 8 iun. 1881)
Justiție — M. PHEREKYDE (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)
Culte și instr. publ. — V. ALEXANDRESCU-URECHIE (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)
Război — G-ral C. SLĂNICEANU (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)
Lucrări publice — Col. N. DABIJA (10 apr. 1881 — 8 iun. 1881)

18. 1881 iun. 9 — 1888 mart. 22

Guvern condus de I. C. BRĂTIANU

- Interne* — C. A. ROSETTI (9 iun. 1881 — 24 ian. 1882)
 — I. C. BRĂTIANU (25 ian. 1882 — 31 iul. 1882)
 — GH. CHIȚU (1 aug. 1882 — 22 iun. 1884)
 — I. C. BRĂTIANU (23 iun. 1884 — 28 apr. 1887)
 — G-ral RADU MIHAI (29 apr. 1887 — 29 febr. 1888)
Externe — C. NACU, ad-interim (1 mart. 1888 — 22 mart. 1888)
 — EUG. STĂTESCU (9 iun. 1881 — 31 iul. 1882)
 — DIM. STURDZA (1 aug. 1882 — 1 febr. 1885)
 — G-ral I. CÎMPINEANU (2 febr. 1885 — 27 oct. 1885)
 — I. C. BRĂTIANU, ad-interim (28 oct. 1885 — 15 dec. 1885)
 — M. PHEREKYDE (16 dec. 1885 — 22 mart. 1888)
Finanțe — I. C. BRĂTIANU (9 iun. 1881 — 30 noiembr. 1881)
 — G. CHIȚU (1 dec. 1881 — 24 ian. 1882)
 — G. LECCA (25 ian. 1882 — 12 sept. 1885)
 — C. NACU, ad-interim (13 sept. 1885 — 15 dec. 1885)
 — C. NACU (16 dec. 1885 — 29 febr. 1888)
Justiție — DIM. A STURDZA (1 mart. 1888 — 22 mart. 1888)
 — M. PHEREKYDE (9 iun. 1881 — 15 noiembr. 1881)
 — EUG. STĂTESCU, ad. — interim (16 noiembr. 1881 — 24 ian. 1882)
 — GH. CHIȚU (25 ian. 1882 — 31 iul. 1882)
 — EUG. STĂTESCU (1 aug. 1882 — 29 sept. 1883)
 — Gb. CHIȚU, ad-interim (30 sept. 1883 — 14 noiembr. 1883)
 — N. VOINOV (15 noiembr. 1883 — 13 ian. 1885)
 — I. CÎMPINEANU, ad-interim (14 ian. 1885 — 1 febr. 1885)
 — C. NACU (2 febr. 1885 — 15 dec. 1885)
 — EUG. STĂTESCU (16 dec. 1885 — 29 febr. 1888)
Culte și instr. publ. — D. GIANNI (1 mart. 1888 — 22 mart. 1888)
 — V. A. URECHIE (9 iun. 1881 — 31 iul. 1882)
 — P. S. AURELIAN (1 aug. 1882 — 22 iun. 1884)
 — G. CHIȚU (23 iun. 1884 — 1 febr. 1885)
 — DIM. STURDZA (2 febr. 1885 — 29 febr. 1888)
Război — C. NACU (1 mart. 1888 — 22 mart. 1888)
 — I. C. BRĂTIANU, ad-interim (9 iun. 1881 — 30 noiembr. 1881)
 — I. C. BRĂTIANU (1 dec. 1881 — 24 ian. 1882)
 — G-ral G. ANGELESCU (25 ian. 1882 — 31 iul. 1882)
 — I. C. BRĂTIANU (1 aug. 1882 — 22 iun. 1884)
 — G-ral ȘT. FĂLCOLIANU (23 iun. 1884 — 12 ian. 1886)
 — I. C. BRĂTIANU, ad-interim (13 ian. 1886 — 20 febr. 1886)
 — G-ral AL. ANGELESCU (21 febr. 1886 — 4 noiembr. 1887)
 — I. C. BRĂTIANU, ad-interim (5 noiembr. 1887 — 22 mart. 1888)
Lucrări publice — Col. N. DABIJA (9 iun. 1881 — 31 iul. 1884)
 — DIM. STURDZA, ad-interim (1 aug. 1884 — 1 febr. 1885)
 — G-ral RADU MIHAI (2 febr. 1885 — 28 apr. 1887)
 — P. S. AURELIAN (29 apr. 1887 — 22 mart. 1888)
Agricultură, domenii, industrie, comerț. — I. CÎMPINEANU (1 apr. 1883 — 1 febr. 1885)
 — A. STOLOJAN (2 febr. 1885 — 16 oct. 1886)
 — I. C. BRĂTIANU, ad-interim (17 oct. 1886 — 28 apr. 1887)
 — V. GHEORGHIAN (29 apr. 1887 — 29 febr. 1888)
 — M. GANE (1 mart. 1888 — 22 mart. 1888)

19. 1888 mart. 23 — 1888 noiembr. 11

Guvern condus de TH. ROSETTI

- Interne* — TH. ROSETTI (23 mart. 1888 — 11 noiembr. 1888)
Externe — P. P. CARP (23 mart. 1888 — 11 noiembr. 1888)

Finanțe
 Justiție
 Cule și instr. publ.
 Război
 Lucrări publice
 Agricultură, domenii,
 industrie, comerț

– M. GHERMANI (23 mart. 1888 – 11 noiembr. 1888)
 – AL. MARGHILOMAN (23 mart. 1888 – 11 noiembr. 1888)
 – T. MAIORESCU (23 mart. 1888 – 11 noiembr. 1888)
 – C. BAROZZI (23 mart. 1888 – 11 noiembr. 1888)
 – AL. ȘTIRBEY (23 mart. 1888 – 11 noiembr. 1888)
 – TITU MAIORESCU, ad-interim (23 mart. 1888 – 3 iun. 1888)
 – P. P. CARP, ad-interim (4 iun. 1888 – 11 noiembr. 1888)

20. 1888 noiembr. 12 – 1889 mart. 28

Gvern condus de THI. ROSETTI

Interne
 Externe
 Finanțe
 Justiție
 Cule și instr. publ.
 Război
 Lucrări publice
 Agricultură, domenii,
 industrie, comerț

– THI. ROSETTI (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – P. P. CARP (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – M. GHERMANI (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – GIL. VERNESCU (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – T. MAIORESCU (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – G-ral C. MANU (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – AL. MARGHILOMAN (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)
 – AL. LAHOVARI (12 noiembr. 1888 – 28 mart. 1889)

21. 1889 mart. 29 – 1889 noiembr. 4

Gvern condus de LASCĂR CATARGIU

Interne
 Externe
 Finanțe
 Justiție
 Cule și instr. publ.
 Război
 Lucrări publice
 Agricultură, domenii,
 industrie, comerț

– L. CATARGIU (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – AL. LAHOVARI (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – G. VERNESCU (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – N. L. GHERASSI (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – V. BOERESCU (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – C. BAROZZI (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – AL. LAHOVARI, ad-interim (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)
 – GR. PAUCESCU (29 mart. 1889 – 4 noiembr. 1889)

22. 1889 noiembr. 5 – 1891 febr. 20

Gvern condus de generalul C. MANU

Interne
 Externe
 Finanțe
 Justiție

Cule și instr. publ.

Război

Lucrări publice

Agricultură, domenii,
 industrie, comerț

– G-ral C. MANU (5 noiembr. 1889 – 20 febr. 1891)
 – AL. LAHOVARI (5 noiembr. 1889 – 20 febr. 1891)
 – M. GHERMANI (5 noiembr. 1889 – 20 febr. 1891)
 – THI. ROSETTI (5 noiembr. 1889 – 15 noiembr. 1890)
 – GR. TRANDAFIL (16 noiembr. 1890 – 20 febr. 1891)
 – THI. ROSETTI, ad-interim (5 noiembr. 1889 – 15 noiembr. 1890)
 – T. MAIORESCU (16 noiembr. 1890 – 20 febr. 1891)
 – M. VLĂDESCU (5 noiembr. 1889 – 20 febr. 1891)
 – AL. MARGHILOMAN (5 noiembr. 1889 – 15 noiembr. 1890)
 – T. MAIORESCU, ad-interim (16 noiembr. 1890 – 20 febr. 1891)
 – GIL. PAUCESCU (5 noiembr. 1889 – 15 noiembr. 1890)
 – AL. MARGHILOMAN (16 noiembr. 1890 – 20 febr. 1891)

23. 1891 febr. 21 – 1891 noiembr. 26

Gvern condus de general I. EM. FLORESCU

Interne
 Externe
 Finanțe
 Justiție

Cule și instr. publ.

Război

Lucrări publice

Agricultură, domenii,
 industrie, comerț

– L. CATARGIU (21 febr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – C. ESARCU (21 febr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – G. VERNESCU (21 febr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – G. VERNESCU, ad-interim (21 febr. 1891 – 2 noiembr. 1891)
 – N. BLAREMBERG (3 noiembr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – G. D. TEODORESCU (21 febr. 1891 – 20 iul. 1891)
 – PETRE PONI (21 iul. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – Col. IACOB LAHOVARI (21 febr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – C. OLĂNESCU (21 febr. 1891 – 26 noiembr. 1891)
 – ILARIU ISVORANU (21 febr. 1891 – 2 noiembr. 1891)
 – A. VERICEANU (3 noiembr. 1891 – 26 noiembr. 1891)

24. 1891 noiembrie, 27 – 1895 oct. 3

Guvern condus de L. CATARGIU

- Interne* – L. CATARGIU (27 noiembrie, 1891 – 3 oct. 1895)
- Externe* – AL. LAHOVARI (27 noiembrie, 1891 – 3 oct. 1895)
- Finanțe* – AL. B. ȘTIRBEY (27 noiembrie, 1891 – 17 dec. 1891)
- M. GHERMANI (18 dec. 1891 – 3 oct. 1895)
- Justiție* – D. C. STURDZA-SCHEIANU (27 noiembrie, 1891 – 17 dec. 1891)
- AL. MARGHILOMAN (18 dec. 1891 – 3 oct. 1895)
- Culte și instr. publ.* – TAKE IONESCU (27 noiembrie, 1891 – 3 oct. 1895)
- Război* – G-ral IACOB LAHOVARI (27 noiembrie, 1891 – 21 febr. 1894)
- L. CATARGIU, ad-interim (22 febr. 1894 – 17 ian. 1894)
- G-ral C. POENARU (18 ian. 1894 – 3 oct. 1895)
- Lucrări publice* – C. OLĂNESCU (27 noiembrie, 1891 – 3 oct. 1895)
- Agricultură, domenii* – G-ral GH. MANU (27 noiembrie, 1891 – 17 dec. 1891)
- industrie, comerț* – P. P. CARP (18 dec. 1891 – 3 oct. 1895)

25. 1895 oct. 4 – 1896 noiembrie, 20

Guvern condus de DIM. A. STURDZA

- Interne* – N. FLEVA (4 oct. 1895 – 14 ian. 1896)
- DIM. A. STURDZA, ad-interim (15 ian. 1896 – 2 febr. 1896)
- Externe* – A. STOLOJAN (3 febr. 1896 – 20 noiembrie, 1896)
- Finanțe* – DIM. STURDZA (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- Justiție* – G. C. CANTACUZINO (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- Culte și instr. publ.* – EUG. STĂTESCU (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- Război* – P. PONI (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- G-ral C. BUDIȘTEANU (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- Lucrări publice* – C. I. STOICESCU (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)
- Agricultură, domenii,*
industrie, comerț – G. D. PALLADE (4 oct. 1895 – 20 noiembrie, 1896)

26. 1896 noiembrie, 21 – 1897 mart. 30

Guvern condus de P. S. AURELIAN

- Interne* – V. LASCĂR (21 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)
- Externe* – C. I. STOICESCU (21 noiembrie, 1896 – 12 mart. 1897)
- Finanțe* – P. S. AURELIAN, ad-interim (13 – 30 mart. 1897)
- G. C. CANTACUZINO (21 noiembrie, 1896 – 12 mart. 1897)
- V. LASCĂR ad-interim (13 mart. 1897 – 30 mart. 1897)
- Justiție* – ȘT. C. ȘENDREA (21 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)
- Culte și instr. publ.* – G. MÎRZESCU (21 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)
- Război* – C. I. STOICESCU, ad-interim (21 – 24 noiembrie, 1896)
- G-ral ANTON BERINDEI (25 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)
- Lucrări publice* – EM. M. PORUMBARU (21 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)
- Agricultură, domenii,*
industrie, comerț – P. S. AURELIAN (21 noiembrie, 1896 – 30 mart. 1897)

27. 1897 mart. 31 – 1899 apr. 10

Guvern condus de DIM. A. STURDZA

- Interne* – MIHAI PIHEREKYDE (31 mart. 1897 – 10 apr. 1899)
- Externe* – DIM. A. STURDZA (31 mart. 1897 – 10 apr. 1899)
- Finanțe* – G. C. CANTACUZINO (31 mart. 1897 – 30 sept. 1898)
- G. D. PALLADE (1 oct. 1898 – 10 apr. 1899)
- Justiție* – AL. G. DJUVARA (31 mart. 1897 – 4 ian. 1898)
- ANASTASIE STOLOJAN, ad-interim (5 – 11 ian. 1898)
- G. D. PALLADE (12 ian. 1898 – 30 sept. 1898)
- C. I. STOICESCU (1 oct. 1898 – 10 apr. 1899)
- Culte și instr. publ.* – SPIRU HARET (31 mart. 1897 – 10 apr. 1899)
- Război* – G-ral ANTON BERINDEI (31 mart. 1897 – 10 apr. 1899)
- Lucrări publice* – I. I. C. BRĂTIANU (31 mart. 1897 – 10 apr. 1899)
- Agricultură, domenii,*
industrie, comerț – A. STOLOJAN (31 mart. 1897 – 28 ian. 1899)
- DIM. A. STURDZA, ad-interim (29 ian. 1899 – 10 apr. 1899)

28. 1899 apr 11 – 1900 iul. 6

Guvern condus de GEORGE GR. CANTACUZINO

Interne

- GEORGE GR. CANTACUZINO (11 apr. 1899 – 8 ian. 1900)
- G-ral C. MANU (9 ian. 1900 – 6 iul. 1900)

Externe

- ION LAHOVARI (11 apr. 1899 – 6 iul. 1900)

Finanțe

- G-ral C. MANU (11 apr. 1899 – 8 ian. 1900)
- TAKE IONESCU (9 ian. 1900 – 6 iul. 1900)

Justiție

- C. G. DISESCU (11 apr. 1899 – 6 iul. 1900)

Culte și instr. publ.

- TAKE IONESCU (11 apr. 1899 – 8 ian. 1900)

Război

- Dr. C. I. ISTRATI (9 ian. 1900 – 6 iul. 1900)
- G-ral IACOB LAHOVARI (11 apr. 1899 – 6 iul. 1900)

Lucrări publice

- Dr. C. I. ISTRATI (11 apr. 1899 – 8 ian. 1900)
- I. C. GRĂDIȘTEANU (9 ian. 1900 – 6 iul. 1900)

*Agricultură, domenii,
industrie, comerț*

- N. FLEVA (11 apr. 1899 – 6 iul. 1900)

29. 1900 iul. 7 – 1901 febr. 13

Guvern condus de P. P. CARP

Interne

- C. OLĂNESCU (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Externe

- AL. MARGHILOMAN (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Finanțe

- P. P. CARP (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Justiție

- TITU MAIORESCU (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Culte și instr. publ.

- C. C. ARION (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Război

- G-ral IACOB LAHOVARI (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

Lucrări publice

- I. C. GRĂDIȘTEANU (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

*Agricultură, domenii,
industrie, comerț*

- N. FILIPESCU (7 iul. 1900 – 13 febr. 1901)

30. 1901 febr. 14 – 1904 dec. 21

Guvern condus de DIM. A. STURDZA

Interne

- P. S. AURELIAN (14 febr. 1901 – 17 iul. 1902)

- G. D. PALLADE (18 iul. 1902 – 21 noiembr. 1902)

- V. LASCĂR (22 noiembr. 1902 – 12 dec. 1904)

- SPIRU HARET, ad-interim (13 dec. 1904 – 21 dec. 1904)

Externe

- DIM. A. STURDZA (14 febr. 1901 – 8 ian. 1902)

- I. I. BRĂTIANU, ad-interim (9 ian. 1902 – 17 iul. 1902)

- I. I. C. BRĂTIANU (18 iul. 1902 – 12 dec. 1904)

- DIM. A. STURDZA, ad-interim (13 dec. 1904 – 21 dec. 1904)

Finanțe

- GEORGE D. PALLADE (14 febr. 1901 – 8 ian. 1902)

- DIM. A. STURDZA (9 ian. 1902 – 17 iul. 1902)

- EM. COSTINESCU (18 iul. 1902 – 21 dec. 1904)

Justiție

- C. I. STOICESCU (14 febr. 1901 – 17 iul. 1902)

- EUGEN STĂTESCU (18 iul. 1902 – 18 oct. 1904)

- ALEX. GIANNI (19 oct. 1903 – 21 dec. 1904)

Culte și instr. publ.

- SPIRU HARET (14 febr. 1901 – 21 dec. 1904)

Război

- DIM. A. STURDZA, ad-interim (14 febr. 1901 – 17 iul. 1902)

- DIM. A. STURDZA (18 iul. 1902 – 21 dec. 1904)

Lucrări publice

- I. I. C. BRĂTIANU (14 febr. 1901 – 17 iul. 1902)

- C. I. STOICESCU (18 iul. 1902 – 21 noiembr. 1902)

- D. A. STURDZA, ad-interim (22 noiembr. 1902 – 13 noiembr. 1903)

- EMANOIL PORUMBARU (14 noiembr. 1903 – 21 dec. 1904)

*Agricultură, domenii,
industrie, comerț*

- VASILE M. MIȘIR (14 febr. 1901 – 17 iul. 1902)

- P. S. AURELIAN (18 iul. 1902 – 13 noiembr. 1902)

- D. A. STURDZA, ad-interim (14 noiembr. 1902 – 21 noiembr. 1902)

- C. I. STOICESCU (22 noiembr. 1902 – 21 dec. 1904)

31. 1904 dec. 22 – 1907 mart. 11

Guvern condus de GEORGE GR. CANTACUZINO

Interne

- GEORGE GR. CANTACUZINO (22 dec. 1904 – 11 mart. 1907)

Externe

- G-ral IACOB LAHOVARI (22 dec. 1904 – 8 febr. 1907)

- ION. L. LAHOVARI, ad-interim (9 – 25 febr. 1907)

Finanțe
Justiție

Culte și instr. publ.

Război

Lucrări publice

Agricultură, domenii,
industrie, comerț

- ION L. LAHOVARI (26 febr. – 11 mart. 1907)
- TAKE IONESCU (22 dec. 1904 – 11 mart. 1907)
- AL. A. BĂDĂRĂU (22 dec. 1904 – 14 iun. 1906)
- DIM. A. GRECEANU (15 iun. 1906 – 11 mart. 1907)
- MIHAI VLĂDESCU (22 dec. 1904 – 23 oct. 1906)
- CONST. G. DISSESCU (24 oct. 1906 – 11 mart. 1907)
- G-ral GEORGE MANU (22 dec. 1904 – 11 mart. 1907)
- ION. C. GRĂDIȘTEANU (22 dec. 1904 – 11 mart. 1907)
- IOAN N. LAHOVARI (22 dec. 1904 – 25 febr. 1907)
- Dr. CONST. ISTRATI (26 febr. 1907 – 11 mart. 1907)

32. 1907 mart. 12 – 1908 dec. 26

Gvern condus de DIM. A. STURDZA

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și instr. publ.

Război

Lucrări publice

Agricultură, domenii,
industrie, comerț

- I. I. C. BRĂTIANU (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- DIM. A. STURDZA (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- EM. COSTINESCU (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- TOMA STELIAN (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- SPIRU HARET (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- DIM. A. STURDZA, ad-interim (12 mart. 1907)
- G-ral AL. AVERESCU (13 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- V. G. MORTUN (12 mart. 1907 – 26 dec. 1908)
- ANTON CARP (12 mart. 1907 – 31 mart. 1908)

33. 1908 dec. 27 – 1909 mart. 3

Gvern condus de ION I. C. BRĂTIANU

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și instr. publ.

Război

Agricultură și domenii

Industria și comerț

Lucrări publice

- ION. I. C. BRĂTIANU (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- ION I. C. BRĂTIANU, ad-interim (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- EM. COSTINESCU (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- TOMA STELIAN (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- SPIRU HARET (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- G-ral AL. AVERESCU (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)
- ANTON CARP (1 apr. 1908 – 3 mart. 1909)
- ANTON CARP, ad-interim (1 apr. 1908 – 1 iun. 1908)
- AL. G. DJUVARA (2 iun. 1908 – 4 mart. 1909)
- VASILE G. MORTUN (27 dec. 1908 – 3 mart. 1909)

34. 1909 mart. 4 – 1910 dec. 28

Gvern condus de ION. I. C. BRĂTIANU

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și instr. publ.

Război

Agricultură și domenii

Industria și comerț

Lucrări publice

- ION. I. C. BRĂTIANU (4 mart. 1909 – 14 dec. 1909)
- M. PIHEREKIDE (15 dec. 1909 – 5 febr. 1910)
- ION. I. C. BRĂTIANU (6 febr. 1910 – 28 dec. 1910)
- ION I. C. BRĂTIANU, ad-interim (4 mart. 1909 – 31 oct. 1909)
- AL. G. DJUVARA (1 noiembr. 1909 – 28 dec. 1910)
- EM. COSTINESCU (4 mart. 1909 – 28 dec. 1910)
- TOMA STELIAN (4 mart. 1909 – 28 dec. 1910)
- SPIRU HARET (4 mart. 1909 – 28 dec. 1910)
- TOMA STELIAN, ad-interim (4 mart. 1909 – 31 oct. 1909)
- G-ral ION. GR. CRĂINICEANU (1 noiembr. 1909 – 28 dec. 1910)
- ANTON CARP (4 mart. 1909 – 31 oct. 1909)
- AL. CONSTANTINESCU (1 noiembr. 1909 – 28 dec. 1910)
- AL. G. DJUVARA (4 mart. 1909 – 31 oct. 1909)
- MIHAI G. ORLEANU (1 noiembr. 1909 – 29 dec. 1910)
- VASILE G. MORTUN (4 mart. 1909 – 28 dec. 1910)

35. 1910 dec. 29 – 1912 mart. 27

Gvern condus de P. P. CARP

Interne

Externe

Finanțe

- AL. MARGHILOMAN (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)
- TITU MAIORESCU (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)
- P. P. CARP (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

*Justiție**Culte și instr. publ.**Război**Agricultură și domenii**Industrie și comerț**Lucrări publice*

– M. G. CANTACUZINO (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

– C. C. ARION (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

– N. FILIPESCU (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

– IOAN N. LAHOVARI (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

– DIM. NENIȚESCU (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

– BARBU ȘT. DELAVRANCEA (29 dec. 1910 – 27 mart. 1912)

36. 1912 mart. 28 – 1912 oct. 13**Guvern condus de TITU MAIORESCU***Interne**Externe**Finanțe**Justiție**Culte și instr. publ.**Război**Agricultură și domenii**Industrie și comerț**Lucrări publice*

– C. C. ARION (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– TITU MAIORESCU (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– TH. ROSETTI (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– MIHAIL G. CANTACUZINO (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– C. C. ARION, ad-interim (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– G-ral C. ARGETOIANU (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– IOAN N. LAHOVARI (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– DIM. NENIȚESCU (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

– ERMIL PANGRATI (28 mart. 1912 – 13 oct. 1912)

37 . 1912 oct. 14 – 1914 jan. 3**Guvern condus de TITU MAIORESCU***Interne**Externe**Finanțe**Justiție**Culte și instr. publ.**Război**Agricultură și domenii**Industrie și comerț**Lucrări publice*

– TAKE IONESCU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– TAKE IONESCU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– AL. MARGHILOMAN (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– MIHAIL G. CANTACUZINO (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– CONST. G. DISSESCU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– G-ral C. HIRJEU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– NIC. FILIPESCU (14 oct. 1912 – 4 apr. 1913)

– C. C. ARION (5 apr. 1913 – 3 jan. 1914)

– DIM. NENIȚESCU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

– ALEX. BĂDĂRĂU (14 oct. 1912 – 3 jan. 1914)

38. 1914 jan. 4 – 1916 dec 10**Guvern condus de ION I. C. BRĂȚIANU***Interne**Externe**Finanțe**Justiție**Culte și instr. publ.**Război**Agricultură și domenii**Industrie și comerț**Lucrări publice*

– V. G. MORTUN (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– EM. PORUMBARU (4 jan. 1914 – 8 dec. 1916)

– EM. COSTINESCU (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– VICTOR ANTONESCU (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– I. G. DUCA (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– ION I. C. BRĂȚIANU (4 jan. 1914 – 14 aug. 1916)

– VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (15 aug. 1916 – 10 dec. 1916)

– AL. CONSTANTINESCU (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– AL. RADOVICI (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

– Dr. C. ANGELESCU (4 jan. 1914 – 10 dec. 1916)

39. 1916 dec. 11 – 1918 jan. 28**Guvern condus de ION I. C. BRĂȚIANU***Vicepreședinte al Consiliu-**lui de Miniștri**Miniștri secretari de stat**Interne**Externe**Finanțe**Justiție**Culte și instr. publ.**Război*

– TAKE IONESCU (10 iul. 1917 – 28 jan. 1918)

– M. PIHEREKYDE (11 dec. 1916 – 10 iul. 1917)

– TAKE IONESCU (11 dec. 1916 – 10 iul. 1917)

– EM. COSTINESCU (11 dec. 1916 – 10 iul. 1917)

– VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (10–20 iul. 1917)

– AL. CONSTANTINESCU (11 dec. 1916 – 28 jan. 1918)

– ION I. C. BRĂȚIANU (11 dec. 1916 – 28 jan. 1918)

– VICTOR ANTONESCU (11 dec. 1916 – 9 iul. 1917)

– NIC. TITULESCU (10 iul. 1917 – 28 jan. 1918)

– MIHAIL G. CANTACUZINO (11 dec. 1916 – 28 jan. 1918)

– I. G. DUCA (11 dec. 1916 – 28 jan. 1918)

– VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (11 dec. 1916 – 9 iul. 1917)

– VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU, ad-interim (10–19 iul. 1917)

*Ministerul materialului
de război
Agricultură și domenii
Industrie și comerț*

Lucrări publice

- G-ral de divizie C. IANCOVESCU (20 iul. 1917 — 28 ian. 1918)
- V. I. C. BRĂȚIANU (10 iul. 1917 — 28 ian. 1918)
- GH. MÎRZESCU (11 dec. 1916 — 28 ian. 1918)
- Dr. C. ISTRATI (11 dec. 1916 — 9 iul. 1917)
- BARBU ȘT. DELAVRANCEA (10 iul. 1917 — 28 ian. 1918)
- DIM. GRECEANU (11 dec. 1916 — 28 ian. 1918)

40. 1918 ian. 29 — 1918 mart. 4

Guvern condus de G-ral AL. AVERESCU

*Interne
Externe
Finanțe
Justiție
Culte și instr. publ.
Război
Material de război
Agricultură și domenii*

*Industrie și comerț
Lucrări publice*

- C. SĂRĂȚEANU (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- G-ral AL. AVERESCU, ad-interim (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- FOTIN ENESCU (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- C. ARGETOIANU (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- MATEI CANTACUZINO (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- G-ral de divizie C. IANCOVESCU (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- G-ral C. IANCOVESCU (29 ian. 1918 — 4 febr. 1918)
- FOTIN ENESCU, ad-interim (29 ian. 1918 — 7 febr. 1918)
- C. GAROFLID (8 febr. 1918 — 19 febr. 1918)
- FOTIN ENESCU, ad-interim (19 febr. 1918 — 4 mart. 1918)
- I. LUCA NICULESCU (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)
- G-ral I. CULCER (29 ian. 1918 — 4 mart. 1918)

41. 1918 mart. 5 — 1918 oct. 23

Guvern condus de AL. MARGHILOMAN

*Vicepreședinte al Consiliu-
lui de Miniștri
Miniștri secretari de stat*

*Interne
Externe
Finanțe
Justiție
Culte și instr. publ.
Război
Agricultură și domenii*

Industrie și comerț

Lucrări publice

- C. C. ARION (4 ian. 1918 — 23 oct. 1918)
- ION INCULEȚ (9 apr. 1918 — 23 oct. 1918)
- Dr. DANIEL CIUGUREANU (9 apr. 1918 — 23 oct. 1918)
- AL. MARGHILOMAN (5 mart. 1918 — 23 oct. 1918)
- C. C. ARION (6 mart. 1918 — 23 oct. 1918)
- M. SEULESCU (6 mart. 1918 — 3 sept. 1918)
- C. C. ARION, ad-interim (4 sept. 1918 — 23 oct. 1918)
- DEM. DOBRESCU (6 mart. 1918 — 3 iun. 1918)
- I. M. MITILINEU (4 iun. 1918 — 23 oct. 1918)
- SIMEON MEHEDINȚI (6 mart. 1918 — 23 oct. 1918)
- G-ral C. HÎRJEU (6 mart. 1918 — 23 oct. 1918)
- AL. MARGHILOMAN, ad-interim (6 mart. 1918 — 3 iun. 1918)
- C. GAROFLID (4 iun. 1918 — 24 oct. 1918)
- C. MEISSNER (6 mart. 1918 — 3 iun. 1918)
- GR. G. CANTACUZINO (4 iun. 1918 — 23 oct. 1918)
- G-ral C. HÎRJEU, ad-interim (6—24 mart. 1918)
- GHICA-COMĂNEȘTI N. (25 mart. 1918 — 23 oct. 1918)

42. 1918 oct. 24 — 1918 noiembr. 28

Guvern condus de G-ral C. COANDĂ

*Miniștri
secretari de stat
Interne
Externe
Finanțe
Justiție*

*Culte și instr. publ.
Război
Agricultură și domenii
Industrie și comerț*

Lucrări publice

- I. INCULEȚ (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- Dr. DANIEL CIUGUREANU (9 apr. 1918 — 24 oct. 1918)
- G-ral ARTUR VĂITOIANU (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- G-ral C. COANDĂ (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- FOTIN ENESCU, ad-interim (24 oct. 1918 — 28 oct. 1918)
- OSCAR KIRIACESCU (29 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU, ad-interim (24—27 oct. 1918)
- D. BUZDUGAN (28 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- PETRE PONI (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- G-ral EREMA GRIGORESCU (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- FOTIN ENESCU (24 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- G-ral EREMA GRIGORESCU, ad-interim (24 oct. 1918 — 28 oct. 1918)
- AL. COTESCU (29 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)
- ANGHEL SALIGNY (29 oct. 1918 — 28 noiembr. 1918)

43. 1918 noiembrie. 29 — 1918 dec. 27
Guvern condus de ION I. C. BRĂȚIANU

Miniștri secretari de stat

- I. INCIULEȚ (29 noiembrie. 1918 — 27 sept. 1919)
- Dr. DANIEL CIUGUREANU (29 noiembrie. 1918 — 27 sept. 1919)
- MIHAIL. PHEREKYDE (29 noiembrie. 1918 — 27 sept. 1919)
- GEORGE MÎRZEESCU (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)
- ION I. C. BRĂȚIANU (29 noiembrie. 1918 — 28 dec. 1918)
- OSCAR KIRIACESCU (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)
- D. BUZDUGAN (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)
- I. G. DUCA (29 noiembrie. 1918 — 11 dec. 1918)
- Dr. C. ANGELESCU (12 dec. 1918 — 27 dec. 1918)
- G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)
- FOTIN ENESCU (29 noiembrie. 1918 — 2 dec. 1918)
- AL. CONSTANTINESCU, ad-interim (3—11 dec. 1918)
- I. G. DUCA (12 dec. 1918 — 27 dec. 1918)
- AL. C. CONSTANTINESCU (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)
- ANGHIEL SALIGNY (29 noiembrie. 1918 — 27 dec. 1918)

Interne

Externe

Finanțe

Jușiție

Culte și instr. publ.

Război

Agr.cultură și domenii

Industrie și comerț

Lucrări publice

44. 1918 dec. 28 — 1919 iul. 5
Guvern condus de M. PHEREKYDE (ad-interim)

Miniștri secretari de stat

- AL. VAIDA-VOIEVOD (17 dec. 1918 — 27 sept. 1919)
- VASILE GOLDIȘ (17 dec. 1918 — 27 sept. 1919)
- ȘT. CICEO POP (17 dec. 1918 — 27 sept. 1919)
- IANCU FLONDOR (18 dec. 1918 — 15 apr. 1919)
- ION NISTOR (18 dec. 1918 — 27 sept. 1919)
- G. MÎRZESCU (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- M. PHEREKYDE, ad-interim (29 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- OSCAR KIRIACESCU (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- D. BUZDUGAN (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- Dr. C. ANGELESCU (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- G-ral corp armată ARTUR VĂITOIANU (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- I. G. DUCA (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- AL. CONSTANTINESCU (28 dec. 1918 — 5 iul. 1919)
- ANGHIEL SALIGNY (28 noiembrie. 1918 — 13 febr. 1919)
- AL. CONSTANTINESCU, ad-interim (14 febr. 1919 — 5 iul. 1919)

Interne

Externe

Finanțe

Jușiție

Culte și instr. publ.

Război

Agr.cultură și domenii

Industrie și comerț

Lucrări publice

45. 1919 iul. 6 — 1919 sept. 26
Guvern condus de ION I. C. BRĂȚIANU

Interne

Externe

Finanțe

Jușiție

Culte și instr. publ.

Război

Agr.cultură și domenii

Industrie și comerț

Lucrări publice

- GEORGE MÎRZESCU (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- ION I. C. BRĂȚIANU (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- OSCAR KIRIACESCU (26 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- D. BUZDUGAN (26 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- Dr. C. ANGELESCU (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- I. G. DUCA (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- AL. C. CONSTANTINESCU (6 iul. 1919 — 26 sept. 1919)
- AL. C. CONSTANTINESCU, ad-interim (6 iulie 1919 — 26 sept. 1919)

46. 1919 sept. 27 — 1919 noiembrie. 30
Guvern condus de G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU

Miniștri secretari de stat

- ION NISTOR (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- ION INCIULEȚ (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- Dr. DANIEL CIUGUREANU (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- Dr. AL. VAIDA VOIEVOD (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- VASILE GOLDIȘ (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- ȘT. CICEO POP (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)
- G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU (27 sept. 1919 — 30 noiembrie. 1919)

Interne

- Externe* — G-ral de divizie IOAN POPESCU, ad-interim (27 sept. 1919 — 5 oct. 1919)
 — I. ANGELESCU (6 oct. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Finanțe* — G-ral de divizie IOAN POPESCU, ad-interim (27 sept. 1919 — 5 oct. 1919)
 — I. ANGELESCU (6 oct. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Justiție* — EM. MICLESCU (27 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Culte și instr. publ.* — G-ral de divizie AL. I. LUPESCU (27 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Război* — G-ral de brigadă IOAN RÂȘCANU (27 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Agricultură și domenii* — G-ral de divizie IOAN POPOVICI (29 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Industrie și comerț* — G-ral de divizie IOAN POPOVICI (29 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)
- Lucrări publice* — G-ral de brigadă ȘT. MIHAIL (27 sept. 1919 — 30 noiembr. 1919)

47. 1919 dec. 1 — 1920 ian. 9

Guvern condus de ALEX. VAIDA VOIEVOD

- Miniștri secretari de stat* — ION INCULEȚ, (5 dec. 1919 — 12 dec. 1919)
 — PANTELIMON HALIPPA (5 dec. 1919 — 13 mart. 1920)
 — I. NISTOR (5 dec. 1919 — 13 mart. 1920)
 — Dr. ȘT. CICEO-POP (5 dec. 1919 — 13 mart. 1920)
 — Prof. dr. I. CANTACUZINO (5 dec. 1919 — 13 mart. 1920)
- Interne* — G-ral corp de armată ARTUR VĂITOIANU (1 dec. 1919 — 4 dec. 1919)
 — G-ral AL. AVERESCU (5 dec. 1919 — 15 dec. 1919)
 — AUREL VLAD, ad-interim (16 dec. 1919 — 26 dec. 1919)
 — Dr. NICOLAE LUPU (27 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
 — Dr. AL. VAIDA-VOIEVOD (1 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Externe* — I. ANGELESCU (1 dec. 1919 — 4 dec. 1919)
- Finanțe* — AUREL VLAD (5 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Justiție* — EM. MICLESCU (1 dec. 1919 — 5 dec. 1919)
 — IOAN PELIVAN (5 dec. 1919 n-a funcționat fiind delegat în Comisia de pace de la Paris, interimatul fiind ținut de ȘT. CICEO-POP, ministru de sat)
 — ȘTEFAN CICEO-POP, ad-interim (9 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Culte și instr. publ.* — G-ral de divizie AL. I. LUPESCU (1 dec. 1919 — 4 dec. 1919)
 — OCTAVIAN GOGA (5 dec. 1919 — 15 dec. 1919)
 — I. BORCEA (16 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Război* — G-ral de brigadă IOAN RÂȘCANU (1 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Agricultură și domenii* — VICTOR BONTESCU (1 dec. 1919 — 15 dec. 1919)
 — ION MIHALACHE (16 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Industrie și comerț* — AUREL VLAD, ad-interim (1 dec. 1919 — 15 dec. 1919)
 — V. BONTESCU, (16 dec. 1919 — 9 ian. 1920)
- Lucrări publice* — G-ral de brigadă ȘTEFAN MIHAIL (1 dec. 1919 — 4 dec. 1919)
 — MIHAIL POPOVICI (5 dec. 1919 — 9 ian. 1920)

48. 1920 ian. 10 — 1920 mart. 12

Guvern condus de ȘTEFAN CICEO-POP, ad-interim

- Interne* — Dr. NICOLAE LUPU (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)
- Externe* — ȘT. CICEO-POP, ad-interim (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)
- Finanțe* — AUREL VLAD (10 ian. 1920 — 22 febr. 1920)
 — M. POPOVICI, ad-interim (23 febr. 1920 — 12 mart. 1920)
- Justiție* — ȘTEFAN CICEO-POP — ad-interim (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)
- Culte și instr. publ.* — I. BORCEA (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)
- Război* — G-ral de brigadă IOAN RÂȘCANU (10 ian. 1920 — 1 mart. 1920)
 — G-ral de brigadă TR. MOȘOIU (2 mart. 1920 — 12 mart. 1920)
- Agricultură și domenii* — ION MIHALACHE (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)
- Industrie și comerț* — V. BONTESCU (10 ian. 1920 — 1 mart. 1920)
 — I. BORCEA, ad-interim (2—12 mart. 1920)
- Lucrări publice* — MIHAIL POPOVICI (10 ian. 1920 — 12 mart. 1920)

49. 1920 mart. 13 — 1921 dec. 16

Guvern condus de G-ral AL. AVERESCU

Miniștri seceretari de stat

- I. INCULEȚ (13 mart. 1920 — 2 mai 1920)
- I. NISTOR (13 mart. 1920 — 2 mai 1920)
- ANTON MOCSONY (13 mart. 1920 — 1 noiembr. 1920)
- GR. TRANCU-IAȘI (13—30 mart. 1920)
- VASILE GOLDIȘ (18 mart. 1920 — 16 dec. 1921)
- OCTAVIAN GOGA (18 mart. 1920 — 13 iun. 1920)
- G. GAROFLID (3 apr. 1920 — 22 iul. 1921)
- I. V. STIRCEA (2 mai 1920 — 1 noiembr. 1920)
- SERGIU NIȚĂ (2 mai 1920 — 16 dec. 1921)
- G-ral AL. AVERESCU, ministru de stat, președinte al Consiliului de miniștri fără portofoliu (13 iun. 1920 — 16 dec. 1920)
- Dr. PETRU GROZA (16 apr. 1920 — 16 dec. 1921)
- Dr. DORI POPOVICI (16 apr. 1920 — 16 dec. 1921)

Subsecretar de stat la Ministerul de Interne

— ALBERT POPOVICI-TAȘCĂ (7 mart. 1921 — 16 dec. 1921)

Subsecretar de stat la Ministerul Finanțelor

— I. ANGELESCU (30 aug. 1920 — 16 dec. 1921)

Subsecretar de stat la Subsecretariatul refugerii și aprovizionării

— I. C. ATANASIU (15 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

Interne

— G-ral AL. AVERESCU (13 mart. 1920 — 12 iun. 1920)

Externe

— C. ARGETOIANU (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

Finanțe

— DULIU ZAMFIRESCU (13 mart. 1920 — 12 iun. 1920)

Justiție

— TAKE IONESCU (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

— C. ARGETOIANU (13 mart. 1920 — 12 iun. 1920)

— NIC. TITULESCU (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

— C. ARGETOIANU, ad-interim (13—29 mart. 1920)

— MATEI CANTACUZINO (30 mart. 1920 — 26 aug. 1920)

— DIM. A. GRECEANU, ad-interim (27 aug. 1920 — 15 noiembr. 1920)

— DIM. A. GRECEANU (16 noiembr. 1920 — 8 dec. 1920)

— TAKE IONESCU, ad-interim (9 dec. 1920 — 31 dec. 1920)

— MIHAI ANTONESCU (1 ian. 1921 — 16 dec. 1921)

Culte și instr. publ.

— PETRE NEGULESCU (13 mart. 1920 — 12 iun. 1920)

Ministerul Instrucțiunii, cultelor și artelor

— PETRE NEGULESCU (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

Război

— OCTAVIAN GOGA (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

Agricultură și domenii

— G-ral de brigadă ION RÂȘCANU (13 mart. 1920 — 16 dec. 1921)

— T. CUDALBU (13 mart. 1920 — 21 iul. 1921)

— CONST. CAROFLID (22 iul. 1920 — 16 dec. 1921)

Industrie și comerț

— OCTAVIAN TÂSLĂUANU (13 mart. 1920 — 15 noiembr. 1920)

— G-ral AL. AVERESCU (16 noiembr. 1920 — 16 dec. 1921)

Lucrări publice

— G-ral GH. VĂLEANU (13 mart. 1920 — 12 iun. 1920)

— D. GRECEANU (13 iun. 1920 — 15 noiembr. 1920)

— OCTAVIAN TÂSLĂUANU (16 noiembr. 1920 — 31 dec. 1920)

— ION PETROVICI (1 ian. 1921 — 16 dec. 1921)

— G-ral G. VĂLEANU (13 iun. 1920 — 16 dec. 1921)

Ministerul Comunicațiilor

— GR. TRANCU-IAȘI (30 mart. 1920 — 16 dec. 1921)

Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale

50. 1921 dec. 17 — 1922 ian. 19

Guvern condus de TAKE IONESCU

Miniștri secretari de stat

- CAIUS BREDICEANU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
- DIMITRIE BOGOS, (5 ian. 1922 — 18 ian. 1922)

Subsecretar de stat la Ministerul de Interne

— V. D. HORTOPAN (23 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

Subsecretar de stat la Finanțe

— I. ANGELESCU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

Interne

— ION CAMĂRĂȘESCU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

Externe

— GH. DERUSSI (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

Finanțe

— TAKE IONESCU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

Justiție

— STELIAN POPESCU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)

- Culte și Arte* — V. DUMITRESCU-BRĂILA (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Instrucțiunii — G. G. MIRONESCU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Război — G-ral de brigadă ȘT. HOLBAN (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Agricultură și domenii — DUMITRU DUMITRESCU — Agricultură (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
 — MIHAI VLĂDESCU — Domenii (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Industrie și comerț — MIHAI OROMOLU (17 dec. 1921 — 1 ian. 1922)
 — GH. LUCASIEVICI, ad-interim (2—18 ian. 1922)
Lucrări publice — GH. LUCASIEVICI (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Comunicații — CONST. CIHODARIU (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
Muncii și Ocrotirilor Sociale — CONST. XENI (17 dec. 1921 — 18 ian. 1922)
51. 1922 ian. 19 — 1926 mart. 29.
 Guvern condus de ION I. C. BRĂTIANU (19 ian. 1922 — 26 aug. 1925)
 G-ral ARTUR VĂITOIANU, ad-interim (27 aug. 1925 — 29 mart. 1926)
- Miniștri secretari de stat* — I. INCULEȚ (19 ian. 1922 — 29 mart. 1926)
 — I. NISTOR (19 ian. 1922 — 29 mart. 1926)
Subsecretari — Interne — Dr. NIC. ZIGRE (27 ian. 1922 — 1 iun. 1922)
 — GH. TĂTĂRESCU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
 — R. FRASASOVICI (3 noiembr. 1923 — 29 mart. 1926)
 — Agricul-
 tură și do-
 menii — GH. CIPĂIANU (13 dec. 1923 — 29 mart. 1926)
- Interne* — ARTUR VĂITOIANU (19 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
 — ION I. C. BRĂTIANU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
Externe — I. G. DUCA (19 ian. 1922 — 29 mart. 1926)
Finanțe — VINTILĂ I.C. BRĂTIANU (19 ian. 1922 — 29 mart. 1926)
Justiție — I. TH. FLORESCU (19 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
 — G. G. MÎRZESCU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
 — C. BANU (19 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
 — AL. LAPEDATU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
Instrucțiune — Dr. C. ANGELESCU (19 ian. 1922 — 29 mart. 1926)
Război — I. I. C. BRĂTIANU (19 ian. 1922 — 24 mart. 1922)
 — G-ral GEORGE MĂRDĂRESCU (25 mart. 1922 — 29 mart. 1926)
Agricultură și domenii — AL. CONSTANTINESCU — Agricultură și ad-interim la Domenii (19 ian. 1922 — 9 apr. 1922)
 — Depart. Agricultură și Domenii — unificat AL. CONSTANTINESCU (10 apr. 1922 — 29 mart. 1926)
Industrie și comerț — VASILE P. SASSU (19 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
 — TANCRED CONSTANTINESCU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
Lucrări publice — C. BANU, ad-interim (19 ian. 1922 — 23 ian. 1922)
 — Dr. AUREL COSMA (24 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
Comunicații — G-ral TRAIAN MOȘOIU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
 — Dr. C. I. ANGELESCU, ad-interim (19—23 ian. 1922)
 — G-ral TR. MOȘOIU (24 ian. 1922 — 29 oct. 1923)
 — G-ral ARTUR VĂITOIANU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
 — GH. MÎRZESCU (19 ian. 1922 — 26 apr. 1922)
Muncii și Ocrotirii Sociale — N. D. CHIRCULESCU (3 noiembr. 1923 — 29 mart. 1926)
 Ministerul Cooperăției și Asigurărilor sociale
 Ministerul Sănătății publice, Muncii și ocrotirii sociale — GH. MÎRZESCU (26 apr. 1922 — 29 oct. 1923)
 — N. N. SĂVEANU (30 oct. 1923 — 29 mart. 1926)
52. 1926 mart. 30 — 1927 iun. 3
 Guvern condus de G-ral AL. AVERESCU (30 mart. 1926 — 9 aug. 1926)
 G-ral COANDĂ C., ad-interim (10 aug. 1926 — 13 noiembr. 1926)
 G-ral AL. AVERESCU (14 noiembr. 1926 — 3 iun. 1927)
- Miniștri secretari de stat* — SERGIU NIȚĂ (30 mart. 1926 — 3 iun. 1927)
 — I. PETROVICI (30 mart. 1926 — 14 iul. 1926)

- DORI POPOVICI (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- PETRU GROZA (14 iul. 1926 – 3 iun. 1927)
- G-ral C. COANDĂ (10 aug. 1926 – 14 noiembr. 1926)

– Interne

- M. BERLESCU (30 mart. 1926 – 14 iul. 1926)
- C. BUȘAN (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- G-ral MIHAIL IONESCU (14 iul. 1926 – 1 ian. 1927)
- Dr. VICTOR MOLDOVANU (15 mart. 1927 – 3 iun. 1927)
- M. MANOILESCU (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- G-ral MIHAIL IONESCU (30 mart. 1926 – 13 iul. 1926)
- D. BUSTOIESCU (14 iul. 1926 – 3 iun. 1927)

Subsecretari

de stat

– Finanțe

– Agricultură și domenii

– Comunicații

- G-ral M. IONESCU (CFR) (1 ian. 1927 – 6 iun. 1927)
- OCTAVIAN GOGA (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- I. M. MITILINEU (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- I. I. LAPEDATU (30 mart. 1926 – 18 mart. 1927)
- G-ral AL. AVERESCU (19 mart. 1927 – 3 iun. 1927)
- TEODOR CUDALBU (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- V. GOLDIȘ (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- P. P. NEGULESCU (30 mart. 1926 – 13 iul. 1926)
- I. PETROVICI (14 iul. 1926 – 3 iun. 1927)
- G-ral LUDOVIC MIRCESCU (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și Arte

Instrucțiune

Război

Agricultură și domenii

Industrie și comerț

Lucrări publice

Comunicații

Muncii, cooperației și asigurărilor sociale

Sănătății publice și ocrotirilor sociale

- GR. TRANCU-IAȘI (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)
- I. LUPAȘ (30 mart. 1926 – 3 iun. 1927)

53. 1927 iun. 4 – 1927 iun. 20

Guvern condus de BARBU ȘTIRBEI

– Interne

– Finanțe

Subsecretari

de stat

– Agric. și domenii

– Comunicații

- N. R. CĂPITĂNEANU (4 iun. 1927 – 20 iun. 1927)
- SEVER DAN (6 iun. 1927 – 22 iun. 1927)
- GH. CIPĂIANU (6 iun. 1927 – 22 iun. 1927)

Interne

Externe

Finanțe

Justiție

Culte și Arte

Instrucțiune

Război

Agricultură și domenii

Industrie și comerț

Lucrări publice

Comunicații

Muncii, cooperației și asigurărilor sociale

Sănătății publice și ocrotirilor sociale

- AL. PERIETEANU (6 iun. 1927 – 22 iun. 1927)
- BARBU ȘTIRBEI (4–20 iun. 1927)
- BARBU ȘTIRBEI, ad-interim (4–21 iun. 1927)
- MIHAI POPOVICI (6–21 iun. 1927)
- STELIAN POPESCU (4–20 iun. 1927)
- AL. LAPEDATU (4–21 iun. 1927)
- Dr. N. LUPU (4 – 20 iun. 1927)
- G-ral de divizie adjutant P. ANGELESCU (4–21 iun. 1927)
- C. ARGETOIANU (4–21 iun. 1927)
- C. AEGETOIANU, ad-interim (4–5 iun. 1927)
- L. MIHAZEC (6–20 iun. 1927)
- C. D. DIMITRIU, ad-interim (4–5 iun. 1927)
- PANTELIMON HALIPPA (6–21 iun. 1927)
- C. D. DIMITRIU (4–21 iun. 1927)
- GR. IUNIAN (6–21 iun. 1927)
- Dr. N. LUPU, ad-interim (4–5 iun. 1927)
- I. INCULEȚ (6–22 iun. 1927)

54. 1927 iun. 21 — 1927 noiembr. 23

Guvern condus de I. I. C. BRĂȚIANU

- *Președin-
ția Consi-
liului de
Miniștri* — CONST. BRĂȚIANU (3 aug. 1927 — 27 noiembr. 1927)
- Subsecretari
de stat* — *Interne* — GH. TĂTĂRESCU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
— RICHARD FRANASOVICI (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- *Agricultu-
ră și dome-
nii* — GH. CIPĂIANU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- *Comuni-
cații* — AL. PERIȚEANU (22 iun. 1927 — 27 noiembr. 1927)
- Interne* — I. G. DUCA (21 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Externe* — I. I. C. BRĂȚIANU (22 iun. 1927 — 5 iul. 1927)
- N. TITULESCU (6 iul. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Finanțe* — VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Justiție* — STELIAN POPESCU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Culte și Arte* — AL. LAPEDATU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Instrucțiune* — Dr. N. LUPU (21 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Război* — G-ral de divizie adjutant P. ANGELESCU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Agricultură și domenii* — C. ARGETOIANU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Industrie și comerț* — L. MRAZEC (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Lucrări publice* — I. NISTOR (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Comunicații* — C. D. DIMITRIU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Muncii, cooperației și asi-
gurărilor sociale* — Dr. N. LUPU (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)
- Sănătății publice și ocro-
tirilor sociale* — I. INCULEȚ (22 iun. 1927 — 23 noiembr. 1927)

55. 1927 noiembr. 24 — 1928 noiembr. 9

Guvern condus de VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU

- *Președin-
ția Consi-
liului de
Miniștri* — CONST. BRĂȚIANU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Subsecretari
de stat* — *Interne* — GH. TĂTĂRESCU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- RICHARD FRANASOVICI (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- *Agricultu-
ră și do-
menii* — GH. CIPĂIANU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- I. G. DUCA (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- NIC. TITULESCU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Finanțe* — VINTILĂ I. C. BRĂȚIANU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Justiție* — STELIAN POPESCU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Culte și Arte* — AL. LAPEDATU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Instrucțiune* — Dr. C. ANGELESCU (24 noiembr. 1927 — 15 noiembr. 1928)
- Război* — G-ral de divizie adjutant P. ANGELESCU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Agricultură și domenii* — C. ARGETOIANU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Industrie și comerț* — L. MRAZEC (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Lucrări publice* — I. NISTOR (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Comunicații* — C. D. DIMITRIU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Muncii, cooperației și asi-
gurărilor sociale* — Dr. N. LUPU (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)
- Sănătății publice și ocro-
tirilor sociale* — I. INCULEȚ (24 noiembr. 1927 — 9 noiembr. 1928)

56. 1928 noiembr. 10 — 1930 iun 6

Guvern condus de IULIU MANIU

- Miniștri secretari de stat* — SEVER BOCU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
 — Dr. VOICU NIȚESCU (10 noiembr. 1928 — 6 mart. 1930)
 — Dr. T. SAUCIUC-SĂVEANU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
 — PAN. HALIPPA (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
- *Președinția Consiliului de Miniștri* — I. LUGOJANU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
 — *Interne* — D.R. IOANȚESCU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
 — EDUARD MIRTO (10 noiembr. 1928 — 6 mart. 1930)
 — CONST. ANGELESCU (7 mart. 1928 — 6 iun. 1930)
- *Instr. publ. și culte* — Dr. VALERIU MOLDOVANU (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
- Subsecretari de stat* — *Agric. și domenii* — Dr. AUREL DOBRESCU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
 — VIRGIL POTÎRCĂ, consilier tehnic (15 noiembr. 1928 — 30 dec. 1928)
 — VIRGIL POTÎRCĂ (31 dec. 1928 — 6 iun. 1930)
- *Lucrări publice și comunicații* — GR. GAFENCU (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
 — *Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale* — Dr. IULIU MOLDOVAN (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
- Interne* — ALEX. VAIDA-VOIEVOD (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
Externe — G.G. MIRONESCU (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
Finanțe — MIHAI POPOVICI (10 noiembr. 1928 — 14 oct. 1929)
 — IULIU MANIU, ad-interim (15 oct. 1929 — 25 oct. 1929)
 — VIRGIL MADGEARU, ad-interim (26 oct. 1929 — 13 noiembr. 1929)
 — VIRGIL MADGEARU (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
- Justiție* — GRIGORE IUNIAN (10 noiembr. 1928 — 6 mart. 1930)
 — VOICU NIȚESCU (7 mart. 1930 — 6 iun. 1930)
- Culte și Arte* — AUREL VLAD (10 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
Instrucțiune — N. COSTĂCHESCU (16 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
Culte și instr. publ. — N. COSTĂCHESCU (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
Război — G-ral HENRI CIHOSCHI (10 noiembr. 1928 — 4 apr. 1930)
Ministerul Armatei — IULIU MANIU, ad-interim (5 — 13 apr. 1930)
 — G-ral de divizie NIC. CONDEESCU (14 apr. 1930 — 6 iun. 1930)
- Agricultură și domenii* — I. MIHALACHE (10 noiembr. 1928 — 6 iun. 1930)
Industrie și comerț — VIRGIL MADGEARU (10 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
 — AUREL VLAD (14 noiembr. 1929 — 6 mart. 1930)
 — EDUARD MIRTO (7 mart. 1930 — 6 iun. 1930)
- Lucrări publice* — PAN. HALIPPA, ad-interim (10 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
 — G-ral N. ALEVRA (10 noiembr. 1928 — 14 oct. 1929)
Comunicații — Dr. VOICU NIȚESCU, ad-interim (15 oct. 1929 — 13 noiembr. 1929)
- Lucrări publice și comunicații* — PAN. HALIPPA (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)
Muncii, cooperăției și asigurărilor sociale — I. RĂDUCANU (10 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
Sănătății publice și ocrotirilor sociale — SEVER DAN (10 noiembr. 1928 — 13 noiembr. 1929)
Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale — I. RĂDUCANU (14 noiembr. 1929 — 6 iun. 1930)

57. 1930 iun. 7 — 1930 iun. 12

Guvern condus de G.G. MIRONESCU

- *Președinția Consiliului de Miniștri* — N. POLIZU-MICȘUNEȘTI (7 — 12 iun. 1930)
- *Interne* — CONST. ANGELESCU (7—12 iun. 1930)
- Subsecretari de stat*
- *Finanțe* — CRIȘAN GH. (7—12 iun. 1930)
- *Justiție* — Dr. EMIL HAȚEGANU (7—12 iun. 1930)
- *Instrucțiune publică și culte* — Dr. VALERIU MOLDOVANU (7—12 iun. 1930)
- *Agricultură și domenii* — VIRGIL POTÎRCĂ (7—12 iun. 1930)
- *Lucrări publice și comunicații* — GR. GAFENCU (7—12 iun. 1930)
- *Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale* — Dr. IULIU MOLDOVAN (7—12 iun. 1930)
- Interne* — MIHAI POPOVICI (7—12 iun. 1930)
- Externe* — G.G. MIRONESCU (7—12 iun. 1930)
- Finanțe* — MIHAI POPOVICI, ad-interim (7—12 iun. 1930)
- Justiție* — G.G. MIRONESCU, ad-interim (7—12 iun. 1930)
- Culte și instrucțiune publică* — I. LUGOJANU (7—12 iun. 1930)
- Armată* — G-ral de divizie adjutant NIC. CONDEESCU (7—12 iun. 1930)
- Agricultură și domenii* — I. MIHALACHE (7—12 iun. 1930)
- Industrie și comerț* — EDUARD MIRTO (7—12 iun. 1930)
- Lucrări publice și comunicații* — PAN. HALIPPA (7—12 iun. 1930)
- Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale* — D.R. IOANIȚESCU (7—12 iun. 1930)

58. 1930 iun. 13 — 1930 oct. 9

Guvern condus de IULIU MANIU

- Ministru secretar de stat* — PAN. HALIPPA (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Președinția Consiliului de Miniștri* — I. LUGOJANU (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- GR. GAFENCU (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Interne* — CONST. ANGELESCU (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Subsecretari de stat*
- *Finanțe* — POMPILIU IOANIȚESCU (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Instrucțiune publică și culte* — Dr. GHEORGHE POP (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Agricultură și domenii* — VIRGIL POTÎRCĂ (17 iun. 1930 — 30 oct. 1930)
- PETRE ANDREI (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Lucrări publice și comunicații* — GH. CRIȘAN (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- *Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale* — Dr. IULIU MOLDOVAN (17 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Interne* — AL. VAIDA-VOIEVOD (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Externe* — G.G. MIRONESCU (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Finanțe* — MIHAI POPOVICI (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Justiție* — GR. IUNIAN (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
- Culte și instrucțiune publică* — N. COSTĂCHESCU (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)

<i>Armată</i>	— G-ral de divizie adjutant NIC. CONDEESCU (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
<i>Agricultură și domenii</i>	— I. MIHALACHE (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
<i>Industrie și comerț</i>	— VIRGIL MADGEARU (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	— MIHAIL MANOILESCU (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
<i>Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale</i>	— PAN. HALIPPA, ad-interim (13 iun. 1930 — 9 oct. 1930)
59. 1930 oct. 10–1931 apr. 17	
Guvern condus de G. G. MIRONESCU	
<i>Miniștri secretari de stat</i>	— PAN. HALIPPA (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
— <i>Președinția Consiliului de Miniștri</i>	— V. V. TILIEA (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
— <i>Interne</i>	— CONST. ANGELESCU (10 oct. 1930 — 19 noiembr. 1930)
<i>Subsecretari de stat</i>	— ARMAND CĂLINESCU (19 noiembr. 1930 — 17 apr. 1931)
— <i>Instrucțiune publică și culte</i>	— GHEORGHE POP (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
— <i>Agricultură și domenii</i>	— VIRGIL POTÎRCĂ (17 iun. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Interne</i>	— PETRE ANDREI (17 iun. 1930 — 10 oct. 1930)
<i>Externe</i>	— I. MIHALACHE (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Finanțe</i>	— G. G. MIRONESCU (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Justiție</i>	— MIHAIL POPOVICI (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
	— GRIGORE IUNIAN (10 oct. 1930 — 5 dec. 1930)
	— VOICU NIȚESCU (6 dec. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Culte și instrucțiune publică</i>	— N. COSTĂCHESCU (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Armată</i>	— G-ral de divizie adjutant NIC. CONDEESCU (10 oct. 1930 — 17 aprilie 1931)
<i>Agricultură și domenii</i>	— VIRGIL MADGEARU (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Industrie și comerț</i>	— MIHAIL MANOILESCU (10 oct. 1930 — 17 apr. 1931)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	— MIHAIL MANOILESCU, ad-interim (10–13 oct. 1930)
	— Dr. VOICU NIȚESCU (14 oct. 1930 — 5 dec. 1930)
	— I. RĂDUCANU (6 dec. 1930 — 17 apr. 1931)
60. 1931 apr. 18 — 1932 iun. 5	
Guvern condus de N. IORGA	
<i>Miniștri secretari de stat</i>	— Dr. IULIU HATEGAN (29 apr. 1931 — 14 iul. 1931)
	— G-ral I. RĂȘCANU (22 iun. 1931 — 5 iun. 1932)
	— Dr. VALERIU POP (14 iun. 1931 — 9 ian. 1932)
	— Dr. VLADIMIR CRISTI (16 ian. 1932 — 12 mai 1932)
— <i>Presă și informații</i>	— ION PANGAL (onorifle) (27 iun. 1931 — 22 dec. 1931)
— <i>Pentru minorități</i>	— ION PANGAL (23 dec. 1931 — 5 iun. 1932)
<i>Subsecretari de stat</i>	— RUDOLF BRANDSCH (23 apr. 1931 — 5 iun. 1932)
— <i>Interne</i>	— D. MUNTEANU-RÎMNIC (18 apr. 1931 — 17 iun. 1931)
	— N. OTTESCU (20 apr. 1931 — 17 iun. 1931)
— <i>Finanțe</i>	— ȘTEFAN METEȘ. (13 ian. 1931 — 12 mai 1932)
— <i>Instrucțiune publică și culte</i>	— ZAMFIR BRĂTESCU (6 mai 1931 — 5 iun. 1932)
— <i>Agricultură și domenii</i>	— ȘTEFAN METEȘ (13 ian. 1932 — 12 mai 1932)
— <i>Industrie și comerț</i>	— ALEX. RADIAN (21 apr. 1931 — 5 iun. 1932)
<i>Interne</i>	— VICTOR STANCIU (17 iun. 1931 — 12 mai 1932)
<i>Externe</i>	— ION BUZDUGAN (16 ian. 1932 — 12 mai 1932)
<i>Finanțe</i>	— N. IORGA, ad-interim (18 apr. 1931 — 6 mai 1931)
<i>Justiție</i>	— C. ARGETOIANU (7 mai 1931 — 5 iun. 1932)
	— C. ARGETOIANU, ad-interim (18–26 apr. 1931)
	— DIM. I. GHICA (27 apr. 1931 — 5 iun. 1932)
	— C. ARGETOIANU (18 apr. 1931 — 5 iun. 1932)
	— CONST. HAMANGIU (18 apr. 1931 — 6 ian. 1932)
	— V. VÎLCOVICI, ad-interim (7–8 ian. 1932)
	— VALERIU POP (9 ian. 1932 — 5 iun. 1932)

*Culte și instrucțiune**publică*

— N. IORGA (18 apr. 1931 — 5 iun. 1932)

Armată

— G-ral ȘTEFĂNESCU-AMZA (18 apr. 1931 — 5 iun. 1932)

Agricultură și domenii

— C. IONESCU-SISEȘTI (18 apr. 1931 — 5 iun. 1932)

Industrie și comerț

— MIHAIL MANOILESCU (18 apr. 1931 — 13 iul. 1931)

— Ing. N. VASILESCU-KARPEN (14 iul. 1931 — 11 mai 1932)

— GH. TAȘCĂ (12 mai 1932 — 5 iun. 1932)

*Lucrări publice și**comunicații*

— V. VILCOVICI (18 apr. 1931 — 5 iun. 1932)

61. 1932 iun. 6 — 1932 aug. 10

Guvern condus de AL. VAIDA — VOIEVOD

Miniștri secretari de stat

— PAN. HALIPPA (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Dr. EMIL HAȚEGAN (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Președinția Consiliului de Miniștri

— V. V. TILLEA (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Pentru minoritari

— RUDOLF BRANDSCH (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Presă și informații

— V. V. TILLEA (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Interne

— Dr. IOAN POP (9 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— ARMAND CĂLINESCU (6 iun. 1932 — 11 aug. 1932)

Sub- -- Externe

— GR. GAFENCU (9 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

secre- -- Finanțe

— GH. CRIȘAN (7 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

*tari de- -- Subsecretariatul**stat Aerului de pe lin-*

— Dr. RADU IRIMESCU (19 iul. 1932 — 10 aug. 1932)

*gă Ministerul**Apărării Națio-**nale**— Agricultură și domenii*

— M. GHELMEGEANU (7 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale

— MIHAI ȘERBAN (7 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— I. COLTOR (9 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Interne

— AL. VAIDA — VOIEVOD (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Externe

— AL. VAIDA — VOIEVOD, ad-interim (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Finanțe

— G. G. MIRONESCU (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Justiție

— VIRGIL POTÎRCĂ (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Culte și instrucțiune

— I. LUGOJANU, ad-interim (6 — 8 iun. 1932)

publică

— D. GUSTI (9 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

*Ministerul Apărării Na-**ționale**Agricultură și domenii*

— G-ral C. ȘTEFĂNESCU-AMZA (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

— VIRGIL POTÎRCĂ, ad-interim (6 iun. 1932)

— VOICU NIȚESCU (7 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

Industrie și comerț

— I. LUGOJANU (6 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

*Lucrări publice și comu-**nicații*

— G. G. MIRONESCU, ad-interim (6 iun. 1932)

— I. GH. PERIEȚEANU (7 iun. 1932 — 10 aug. 1932)

62. 1932 aug. 11 — 1932 oct. 19

Guvern condus de AL. VAIDA — VOIEVOD

Ministru secretar de stat

— Dr. EMIL HAȚEGAN (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

— Președinția Consiliului de Miniștri

— V. V. TILLEA (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

— Pentru minori tari

— RUDOLF BRANDSCH (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

— Presă și informații

— V. V. TILLEA (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

Subse- -- Interne

— ARMAND CĂLINESCU (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

cretari

— Dr. IOAN POP (9 iun. 1932 — 11 aug. 1932)

de stat -- Externe

— GR. GAFENCU (11 aug. 1932 — 19 oct. 1932)

– <i>Finanțe</i>	– G. CRIȘAN (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
– <i>Instrucțiune publică și culte</i>	– PETRE ANDREI (12 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
– <i>Secretariatul aerului</i>	– Ing. RADU IRIMESCU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
– <i>Agricultură și domenii</i>	– M. GHELMERGEANU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
– <i>Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale</i>	– I. COLTOR (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Interne</i>	– I. MIHALACHE (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Externe</i>	– AL. VAIDA-VOIEVOD (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Finanțe</i>	– G. G. MIRONESCU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Justiție</i>	– MIHAI POPOVICI (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Culte și instrucțiune publică</i>	– DIM. GUSTI (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Apărare națională</i>	– G-ral N. SAMSONOVICI (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Agricultură și domenii</i>	– VOICU NIȚESCU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Industrie și comerț</i>	– VIRGIL MADGEARU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	– EDUARD MIRTO (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)
<i>Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale</i>	– D. R. IOANIȚESCU (11 aug. 1932 – 19 oct. 1932)

63. 1932 oct. 20 – 1933 ian. 13

Gvern condus de IULIU MANIU

<i>Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri</i>	– G. G. MIRONESCU
<i>Miniștri secretari de stat</i>	– PAN. HALIPPA (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
	– T. SAUCIU-SĂVEANU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
	– G. CRIȘAN (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Interne</i>	– ARMAND CĂLINESCU (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
	– Dr. IOAN POPA (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
– <i>Externe</i>	– SAVEL RĂDULESCU (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Sub-secre-</i>	
<i>tari de</i>	– PETRE ANDREI (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>stat</i>	– Ing. RADU IRIMESCU (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
– <i>Aerului</i>	
– <i>Agricultură și domenii</i>	– ANTON CRIHAN (21 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Interne</i>	– I. MIHALACHE (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Externe</i>	– N. TITULESCU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Finanțe</i>	– VIRGIL MADGEARU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Justiție</i>	– MIHAI POPOVICI (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Culte și instrucțiune publică</i>	– DIM. GUSTI (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Apărare națională</i>	– G-ral N. SAMSONOVICI (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Agricultură și domenii</i>	– VOICU NIȚESCU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Industrie și comerț</i>	– I. LUGOJANU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	– EDUARD MIRTO (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)
<i>Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale</i>	– D. R. IOANIȚESCU (20 oct. 1932 – 13 ian. 1933)

64. 1933 ian. 14 – 1933 noiembr. 13

Gvern condus de AL. VAIDA – VOIEVOD

<i>Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri</i>	– G. G. MIRONESCU (14 ian. 1933 – 13 noiembr. 1933)
<i>Miniștri secretari de stat</i>	– PAN. HALIPPA (14 ian. 1933 – 13 noiembr. 1933)
	– Dr. T. SAUCIU-SĂVEANU (14 ian. 1933 – 13 noiembr. 1933)
	– Dr. EMIL HAȚEGAN (14 ian. 1933 – 13 noiembr. 1933)

- *Președinția Consiliului de Miniștri* — V. V. TILLEA (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- *Pentru minoritari* — MIHAIL ȘERBAN (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- *Interne* — ARMAND CĂLINESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- *Dr. IOAN POP* (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Sub- — *Externe* — SAVEL RĂDULESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- secre- — *Instrucțiune pu-* — PETRE ANDREI (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- tari de — *blică și culte*
- stat — *Subsecretariatul*
- *Aerului* — Ing. RADU IRIMESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- *Agricultură și* — ANTON CRUHAN (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- *domenii* — MIHAIL NEGURĂ (5 ian. 1933 — 14 oct. 1933)

- Interne* — G. G. MIRONESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Externe* — N. TITULESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Finanșe* — VIRGIL MADGEARU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Justiție* — MIHAI POPOVICI (14 ian. 1933 — 21 iul. 1933)
- EM. HATEGANU, ad-interim (22 iul. 1933 — 21 sept. 1933)
- MIHAI POPOVICI (22 sept. 1933 — 13 noiembr. 1933)

- Culte și instrucțiune*
- publică* — DIM. GUSTI (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Apărare națională* — G-ral M. SAMSONOVICI (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Agricultură și domenii* — VOICU NIȚESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Industrie și comerț* — I. LUGOJANU (14 ian. 1933 — 13 iun. 1933)
- AL. VAIDA — VOIEVOD (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)

- Lucrări publice și comuni-*
- cații* — EDUARD MIRTO (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)
- Muncii, sănătății și ocro-*
- tirilor sociale* — D. R. IOANIȚESCU (14 ian. 1933 — 13 noiembr. 1933)

- 65. 1933 noiembr. 14 — 1933 dec. 29
- Guvern condus de I. G. DUCA

- Miniștri secretari de stat* — I. NISTOR (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- AL. LAPEDATU (14 noiembr. 1933 — 3 ian. 1934)
- G-ral corp de armată PAUL ANGELESCU (14 noiembr. 1933 — 3 ian. 1934)
- *Președinția Con-* — ALEX. MAVRODI (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- siliului de Miniș-* — N. BUDURESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- tri*
- DUMITRU LUCA (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Interne* — VICTOR IAMANDI (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Externe* — SAVEL RĂDULESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Finanșe* — VICTOR SLĂVESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Instrucțiune pu-*
- *blică și culte* — AL. POPESCU-NECȘEȘTI (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- Sub- — *Subsecretariatul*
- secre- — *Aerului* — Ing. RADU IRIMESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- tari de — *Agricultură și* — I. MANOLESCU-STRUNGA (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- stat — *domenii* — MIHAIL NEGURĂ (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Industrie și co-*
- *merț* — GEORGE ASSAN (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- *Muncii, sănătă-*
- *ții și ocrotirii so-*
- *ciale* — N. MAXIM (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- I. INCULEȚ (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- N. TITULESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- CONST. I. C. BRĂTIANU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- VICTOR ANTONESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- Interne* — Dr. C. ANGELESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
- Externe*
- Finanșe*
- Justiție*
- Instrucțiune publică și*
- culte*

- Apărare națională* — G-ral de divizie N. UICĂ (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
Agricultură și domenii — GH. CIPĂIANU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
Industrie și comerț — GH. TĂTĂRESCU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
Lucrări publice și comunicații — RICHARD FRANASOVICI (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)
Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale — C. D. DIMITRIU (14 noiembr. 1933 — 29 dec. 1933)

66. 1933 dec. 30 — 1934 ian. 2

Guvern condus de Dr. C. ANGELESCU

- *Interne* — DUMITRU IUCA (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *Externe* — VICTOR IAMANDI (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *Finanțe* — SAVEL RĂDULESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *Instrucțiune publică și culte* — VICTOR SLĂVESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *AL. POPESCU-NECȘEȘTI* (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Sub-secre-tari de stat — *Subsecretariatul aerului* — Ing. RADU IRIMESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *Agricultură și domenii* — I. MANOLESCU-STRUGA (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
 — *Muncii, sănătății și ocrotirii sociale* — N. MAXIM (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Interne — I. INCULEȚ (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Externe — N. TITULESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Finanțe — CONST. I. C. BRĂȚIANU (30 dec. 1933 — 5 ian. 1934)
Justiție — VICTOR ANTONESCU (30 dec. 1933 — 4 ian. 1934)
Instrucțiune publică și culte — Dr. C. ANGELESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Apărare națională — G-ral de divizie N. UICĂ (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Agricultură și domenii — GH. CIPĂIANU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Industrie și comerț — GH. TĂTĂRESCU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Lucrări publice și comunicații — RICHARD FRANASOVICI (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)
Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale — C. D. DIMITRIU (30 dec. 1933 — 2 ian. 1934)

67. 1934 ian. 3 — 1934 oct. 1

Guvern condus de GH. TĂTĂRESCU

- Miniștri și secretari de stat* — I. NISTOR (5 ian. 1934 — 27 iul. 1934)
 — G-ral corp de armată PAUL ANGELESCU (5 ian. 1934 — 27 iul. 1934)
 — AL. LAPEDATU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
 — C. XENI (26 febr. 1934 — 1 oct. 1934)
 — *Președinția Consiliului de Miniștri* — AL. MAVRODI (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Sub-secre-tari de stat — *Minorități* — ALEX. LAPEDATU (9 iun. 1934 — 1 oct. 1934)
 — *Interne* — VICTOR IAMANDI (5 ian. 1934 — 9 iun. 1934)
 — DUMITRU IUCA (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
 — *Externe* — SAVEL RĂDULESCU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
 — *Finanțe* — D. CONSTANTINESCU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
 — *Instrucțiune publică și culte* — AL. POPESCU-NECȘEȘTI (5 ian. 1934 — 9 iun. 1934)
 — *Subsecretariatul aerului* — Ing. RADU IRIMESCU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Interne — I. INCULEȚ (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Externe — N. TITULESCU (10 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Finanțe — VICTOR SLĂVESCU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Justiție — VICTOR ANTONESCU (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Instrucțiune publică și culte — Dr. C. ANGELESCU (3 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Culte și Arte — AL. LAPEDATU (9 iun. 1934 — 1 oct. 1934)

- Apărare națională* — G-ral de divizie N. UICĂ (5 ian. 1934 — 30 mai 1934)
 — GH. TĂTĂRESCU, ad-interim (31 mai 1934 — 26 iul. 1934)
 — G-ral corp de armată PAUL ANGELESCU (27 iul. 1934 — 1 oct. 1934)
- Ministerul armamentului* — GH. TĂTĂRESCU (27 iul. 1934 — 1 oct. 1934)
Agricultură și domenii — GH. CIPĂIANU (5 ian. 1934 — 25 febr. 1934)
 — V. P. SASSU (26 febr. 1934 — 1 oct. 1934)
- Industrie și comerț* — GH. TĂTĂRESCU (5—29 ian. 1934)
 — VASILE P. SASSU (30 ian. 1934 — 25 febr. 1934)
 — Ing. N. TEODORESCU (26 febr. 1934 — 1 oct. 1934)
- Lucrări publice și comunicații* — RICHARD FRANASOVICI (5 ian. 1934 — 1 oct. 1934)
Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale — C. D. DIMITRIU (5 ian. 1934 — 25 febr. 1934)
 — Dr. I. COSTINESCU (26 febr. 1934 — 1 oct. 1934)
- Ministerul Muncii* — I. NISTOR, ministru de stat (9 iun. 1934 — 1 oct. 1934)

68. 1934 oct. 2 — 1936 aug. 28

Gvern condus de GHEORGHE TĂTĂRESCU

- Miniștri secretari de stat* — Dr. VALERIU POP (2 oct. 1934 — 1 febr. 1935)
 — VICTOR IAMANDI (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
 — EUG. TITEANU (2 oct. 1934 — 5 apr. 1936)
- Interne* — SAVEL RĂDULESCU (10 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
— Externe — D. CONSTANTINESCU (2 oct. 1934 — 23 noiembr. 1935)
— Finanțe — VICTOR BĂDULESCU (7 febr. 1935 — 28 aug. 1936)
 — AURELIAN BENTOIU (23 sept. 1935 — 28 aug. 1936)
- Justiție* — AL. POPESCU-NECȘEȘTI (5 ian. 1934 — 9 iun. 1934)
— Instrucțiune publică și culte — Ing. RADU IRIMESCU (2 oct. 1934 — 26 apr. 1935)
Sub- — Ing. N. GH. CARAMFIL (27 apr. 1935 — 28 aug. 1936)
secretari de — Ing. PETRE BEJAN (9 mai 1935 — 28 aug. 1936)
tari de — Armament — MIHAIL NEGURĂ (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
stat — Agricultură și domenii — MIRCEA CĂNCIOV (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
 — Industrie și comerț — GH. LEON (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
 — Muncii, sănătății și ocrotirii sociale — VALERIU ROMAN (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
- Interne* — I. INCULEȚ (2 oct. 1934 — 29 aug. 1936)
Externe — GH. TĂTĂRESCU, ad-interim (2—9 oct. 1934)
 — N. TITULESCU (10 oct. 1934 — 29 aug. 1936)
- Finanțe* — VICTOR SLĂVESCU (2 oct. 1934 — 31 ian. 1935)
 — VICTOR ANTONESCU (1 febr. 1935 — 29 aug. 1936)
- Justiție* — VICTOR ANTONESCU (2 oct. 1934 — 31 ian. 1935)
 — VALERIU POP (1 febr. 1935 — 28 aug. 1936)
 — AL. LAPEDATU (2 oct. 1934 — 29 aug. 1936)
- Culte și arte* — Dr. C. ANGELESCU (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
Culte și instrucțiune publică — G-ral corp de armată PAUL ANGELESCU (2 oct. 1934 — 29 aug. 1936)
- Apărare națională* — GH. TĂTĂRESCU (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
 — V. P. SASSU (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
 — VICTOR SLĂVESCU, ad-interim (2—4 oct. 1934)
 — I. MANOLESCU-STRUNGA (5 oct. 1934 — 1 aug. 1935)
 — Dr. I. COSTINESCU, ad-interim (4 aug. 1935 — 22 sept. 1935)
 — Dr. I. COSTINESCU (23 sept. 1935 — 28 aug. 1936)
- Armament* — RICHARD FRANASOVICI (2 oct. 1934 — 28 aug. 1936)
Agricultură și domenii — Dr. I. COSTINESCU (2 oct. 1934 — 22 sept. 1935)
Industrie și comerț — I. NISTOR (23 sept. 1935 — 29 aug. 1936)
- Lucrări publice și comunicații* — I. NISTOR, ministru de stat (2 oct. 1934 — 29 aug. 1936)
Muncii, sănătății și ocrotirii sociale — Dr. I. COSTINESCU (2 oct. 1934 — 22 sept. 1935)
 — I. NISTOR (23 sept. 1935 — 29 aug. 1936)
- Ministerul Muncii* — I. NISTOR, ministru de stat (2 oct. 1934 — 29 aug. 1936)

69. 1936 aug. 29 – 1937 noiembr. 16

Guvern condus de GH. TĂTĂRESCU

Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri

Miniștri și secretari de stat

- I. INCULEȚ (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)
- AL. LAPEDATU (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1936)
- MIHAIL NEGURĂ (31 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)
- I. LUCA (23 febr. 1937 – 7 apr. 1937)
- MIRCEA DJUVARA (23 febr. 1937 – 7 apr. 1937)

– Președinția Consiliului de Miniștri

– Interne

- Ing. PETRE BEJAN (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)
- AURELIAN BENTOIU (31 aug. 1936 – 23 febr. 1937)
- VASILE BÎRCĂ (31 aug. 1936 – 20 noiembr. 1937)
- G-ral GABRIEL MARINESCU (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

– Externe

– Finanțe

– Justiție

- VICTOR BĂDULESCU (31 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)
- DUMITRU ALIMĂNIȘTEANU (31 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)
- AURELIAN BENTOIU (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Sub-secre-tari de stat

– Instrucțiune pu-blică și culte

- IULIU VALAORI (1 sept. 1936 – 16 noiembr. 1937)
- FLORIAN ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ (1 sept. 1936 – 16 noiembr. 1937)

– Apărare națio-nală

- G-ral A. GLATZ (23 febr. 1937 – 4 sept. 1937)
- G-ral adj. PAUL TEODORESCU (4 sept. 1937 – 16 noiembr. 1937)

– Subsecretariatul aerului

- Ing. N. GH. CARAMFIL (31 aug. 1936 – 13 noiembr. 1936)

– Armament

- Ing. PETRE BEJAN (31 aug. 1936 – 23 febr. 1937)

– Agricultură și și domenii

- MIHAIL BERCEANU (31 aug. 1936 – 7 sept. 1937)
- TIBERIU MOȘOIU (31 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

– Industrie și co-merț

- MIHAIL BRECEANU (7 apr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Interne

- DUMITRU IUCA (30 aug. 1936 – 22 febr. 1937)

Externe

- GH. TĂTĂRESCU (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Finanțe

- VICTOR ANTONESCU (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

Justiție

- MIRCEA CANGICOV (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

Culte și arte

- MIRCEA DJUVARA (30 aug. 1936 – 22 febr. 1937)

Educație națională

- V. P. SASSU (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Apărare națională

- VICTOR IAMANDI, ministru de stat (30 aug. 1936 – 9 mart. 1937)

- Dr. C. ANGELESCU (28 aug. 1936 – 17 noiembr. 1937)

- G-ral corp de armată PAUL ANGELESCU (30 aug. 1936 – 27 aug. 1937)

- Ing. RADU IUMESCU, ad-interim (28 aug. 1937 – 3 sept. 1937)

- G-ral de divizie adj. C. ILASIEVICI (4 sept. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Armament

- GH. TĂTĂRESCU (29 aug. 1936 – 23 febr. 1937)

Ministerul aerului și
marinei

- Ing. N. GH. CARANFIL (13 noiembr. 1936 – 31 dec. 1936)

- GH. TĂTĂRESCU, ad-interim (1–6 ian. 1937)

- Ing. RADU IRIMESCU (7 ian. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Agricultură și domenii

- V. P. SASSU (30 aug. 1936 – 22 febr. 1937)

- V. P. SASSU, ad-interim (23 febr. 1937 – 16 noiembr. 1937)

Industria și comerț

- VALER POP (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

Ministerul cooperăției

- MIHAIL NEGURĂ (31 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937) însărelnat cu anumite atribuțiuni din Ministerul Agriculturii și Domeniilor, în care timp se va numi Ministrul cooperăției (Jurnalul Consiliului de Miniștri nr. 1878/1936)

Lucrări publice și
comunicații

- RICHARD FRANASOVICI (29 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

Muncii, sănătății și ocro-tirii sociale

- Dr. I. COSTINESCU (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

Muncii

- I. NISTOR, ministru de stat (30 aug. 1936 – 16 noiembr. 1937)

70. 1937 noiembr. 17 — 1937 dec. 27

Guvern condus de GH. TĂTĂRESCU

- Miniștri secretari de stat* — Dr. VALERIU POP (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
— I. MAXULESCU-STRUGA (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Președinția Consiliului de Miniștri* — VASILE BÎRCĂ (20 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
— G-ral GABRIEL MARINESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Interne* — RADU PORTOCALĂ (19 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
— VICTOR BĂDULESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Externe* — DUMITRU ALIMĂNIȘTEANU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Finanțe* — AURELIAN BENTOIU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Justiție* —
- Secre-tari de națională stat* — Prof. FLORIAN ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
— G-ral AL. GLATZ (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
— G-ral adjutant PAUL TEODORESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Apărare națională* —
- *Agricultură și domenii* — TIBERIU MOȘOIU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Industrie și comerț* — MIHAIL BERCEANU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- *Ministerul Muncii, sănătății și ocrotirii sociale* — Dr. PETRE TOPA (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Interne* — RICHARD FRANASOVICI (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Externe* — VICTOR ANTONESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Finanțe* — MIRCEA CÂNCIOV (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Justiție* — V. P. SASSU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Culte și arte* — VICTOR IAMANDI (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Educație națională* — Dr. C. ANGELESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Apărare națională* — G-ral de divizie adjutant C. ILASIEVICI (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Aerului și marinei* — Ing. RADU IRIMESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Agricultură și domenii* — GH. IONESCU-SISEȘTI (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Industrie și comerț* — Ing. ION BUJOIU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Cooperație* — MIHAIL NEGURĂ (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Lucrări publice și comunicații* — I. INCULEȚ (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Muncii, sănătății și ocrotirii sociale* — Dr. I. COSTINESCU (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)
- Muncii* — I. NISTOR (17 noiembr. 1937 — 27 dec. 1937)

71. 1937 dec. 28 — 1938 febr. 9

Guvern condus de OCTAVIAN GOGA

- Miniștri secretari de stat* — A. C. CUZA (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
— SILVIU DRAGOMIR (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- *Președinția Consiliului de Miniștri* — AL. HODOȘ (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
— SEBASTIAN BORNEMISA (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- *Interne* — TILICĂ IOANID (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
— DINU SIMION (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- *Externe* — LUCIAN BLAGA (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- Sub-secre-tari de Finanțe* — Arh. I. D. ENESCU (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- Justiție* — Dr. AUREL BACIU (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- stat* — *Educație națională* — Prof. I. GH. SAVIN (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- *Culte și arte* — CONST. TOMESCU (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)

- Apărare națională
- Agricultură și domenii
- Muncii, sănătății și ocrotirii sociale
- Interne*
- Externe*
- Finanșe*
- Justiție*
- Culte și arte*
- Educație națională*
- Apărare națională*
- Aerului și marinei*
- Agricultură și domenii*
- Industrie și comerț*
- Cooperație*
- Lucrări publice și comunicații*
- Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale*
- Muncii*
- G-ral adjutant PAUL TEODORESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- VASILE PRELIPCEANU (30 dec. 1937 — 7 ian. 1938)
- LEON SCRIDON (30 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- ARMAND CĂLINESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- ISTRATE MICESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- EUGEN SAVU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- V. RĂDULESCU-MEHEDINȚI (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- ION LUPĂȘ (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- Prof. ION PETROVICI (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- G-ral de divizie I. ANTONESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- Ing. RADU IRIMESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- VIRGIL POTÎRCĂ, ad-interim (28 dec. 1937 — 6 ian. 1938)
- D. R. IOANIȚESCU (7 ian. 1938 — 9 febr. 1938)
- ION GIGURTU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- STAN GIHIȚESCU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- VIRGIL POTÎRCĂ (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- Dr. G. BANU (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)
- A. C. CUZA, ministru de stat (28 dec. 1937 — 9 febr. 1938)

72. 1938 febr. 10 — 1938 mart. 29

Guvern condus de MIRON CRISTEA

- Miniștri secretari de stat*
- Mareșal AL. AVERESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- G-ral AITUR VĂITOIANU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- G. G. MIRONESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- AL. VAIDA — VOIEVOD (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- NIC. IORGA (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- C. ANGELESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- GH. TĂTĂRESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- N. PETRESCU-COMNEN (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Subsecrețari — Externe*
- cretari — Apărare națională*
- G-ral adjutant PAUL TEODORESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Interne*
- Externe*
- Justiție*
- Finanșe*
- Culte și arte*
- Educație națională*
- Apărare națională*
- Aerului și marinei*
- ARMAND CĂLINESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- GH. TĂTĂRESCU, ad-interim (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- MIRCEA CÂNCIOV, ad-interim (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- MIRCEA CÂNCIOV (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- VICTOR IAMANDI, ad-interim (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- VICTOR IAMANDI (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- G-ral de divizie I. ANTONESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- G-ral de divizie I. ANTONESCU, ad-interim (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Agricultură și domenii*
- GH. IONESCU-SISEȘTI (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Industrie și comerț*
- C. ARGETOIANU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Lucrări publice și comunicații*
- CONST. ANGELESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale*
- Dr. I. COSTINESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)
- Muncii*
- Dr. VOICU NIȚESCU (10 febr. 1938 — 29 mart. 1938)

73. 1938 mart. 30 — 1939 ian. 31

Guvern condus de MIRON CRISTEA

- Președinția Consiliului de Miniștri
- MIHAI MĂGUREANU (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)

- *Presă și informații* — EUG. TITEANU (14 iul. 1938 — 31 ian. 1939)
- Subse- — *Educație naționale* — D. V. TONI (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- cretari — *Apărare națională* — G-ral AL. GLATZ (30 mart. 1938 — 14 oct. 1938)
- de stat — *Culte și arte* — NAE POPESCU (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Interne* — ARMAND CĂLINESCU (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Externe* — N. PETRESCU-COMEN (30 mart. 1938 — 20 dec. 1938)
- GR. GAFENCU (21 dec. 1938 — 31 ian. 1939)
- Finanțe* — MIRCEA CANGICOV (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Justiție* — VICTOR IAMANDI (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Culte și arte* — Episcop N. COLAN, ad-interim (30 mart. 1938 — 19 iun. 1938)
- Episcop N. COLAN (20 iun. 1938 — 31 ian. 1939)
- Educație națională* — Episcop N. COLAN, ad-interim (30 mart. 1938 — 19 iun. 1938)
- ARMAND CĂLINESCU, ad-interim (20 iun. 1938 — 4 dec. 1938)
- PETRE ANDREI (5 dec. 1938 — 31 ian. 1939)
- Apărare națională* — G-ral GH. ARGESANU (30 mart. 1938 — 13 oct. 1938)
- G-ral de divizie NIC. G. CIUPERCĂ (14 oct. 1938 — 31 ian. 1939)
- Înzestrării armatei* — G-ral de divizie adjutant IOSIF IACOBICI (14 oct. 1938 — 31 ian. 1939)
- G-ral PAUL TEODORESCU (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Aerului și marinei* — GH. IONESCU-SISEȘTI (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Agricultură și domenii* — M. CONSTANTINESCU (30 mart. 1938 — 6 apr. 1938)
- Industria și comerț* — M. CONSTANTINESCU (7 apr. 1938 — 31 ian. 1939)
- Economiei naționale* — M. GHELMEGEANU (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Lucrări publice și comunicații* — ARMAND CĂLINESCU, ad-interim (30 mart. 1938 — 3 apr. 1938)
- Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale* — NIC. MARINESCU (4 apr. 1938 — 1 oct. 1938)
- MIHAIL RALEA (30 mart. 1938 — 31 ian. 1939)
- Muncii* — G-ral medic Dr. NICOLAE MARINESCU (1 oct. 1938 — 31 ian. 1939)
- Sănătății și asistenței sociale*
- 74. 1939 febr. 1 — 1939 mart. 6
- Guvern condus de MIRON CRISTEA
- Vicepreședintele al Consiliului de Miniștri — ARMAND CĂLINESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Președinția Consiliului de Miniștri — MIHAIL MĂGUREANU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- *Presă și informații* — EUG. TITEANU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Subse- — *Interne* — CORIOLAN BĂRAN (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- cretari — *Educație națională* — D. V. TONI (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- de stat — *Culte și arte* — Preot NAE POPESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- *Apărare națională* — G-ral adjutant GH. MIHAIL (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- *Agricultură și domenii* — MIHAIL ȘERBAN (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- *Economiei naționale* — VICTOR JINGA (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Interne* — ARMAND CĂLINESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Externe* — GR. GAFENCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Finanțe* — MITIȚA CONSTANTINESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Justiție* — VICTOR IAMANDI (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Culte și arte* — N. ZIGRE (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Educație națională* — PETRE ANDREI (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
- Apărare națională* — ARMAND CĂLINESCU, ad-interim (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)

- Inzestrării armatei* — VICTOR SLĂVESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Aerului și marinei — G-ral PAUL TEODORESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Agricultură și domenii — Prof. N.D. CORNĂȚEANU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Economie națională — Ing. ION BUJOIU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Lucrări publice și comunicații — M. GHELMEGEANU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Muncii — MIHAIL RALEA (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Muncii, sănătății și asistenței sociale — G-ral medic Dr. NICOLAE MARINESCU (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Ministerul pentru minorități — SILVIU DRAGOMIR (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)
Ministerul inventarului avuțiilor publice — TRAIAN POP (1 febr. 1939 — 6 mart. 1939)

75. 1939 mart. 7 — 1939 sept. 20.

Guvern condus de ARMAND CĂLINESCU

- *Președinția Consiliului de Miniștri* — MIHAIL MĂGUREANU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Subsecretari de stat — *Presă și informații* — EUGEN TITEANU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Interne* — G-ral GABRIEL MARINESCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — CORIOLAN BĂRAN (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Educație națională* — D.V. TONI (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Culte și arte* — ION MARIN SADOVEANU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Apărare națională* — G-ral adjutant GH. MIHAIL (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Agricultură și domenii* — MIHAIL ȘERBAN (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
 — *Economie națională* — VICTOR JINGA (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Interne — ARMAND CĂLINESCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Externe — GR. GAFENCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Finanțe — MIHAIL POPOVICI (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Justiție — VICTOR IAMANDI (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Culte și arte — N. ZIGRE (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Educație națională — PETRE ANDREI (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Apărare națională — ARMAND CĂLINESCU, ad-interim (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Inzestrarea armatei — VICTOR SLĂVESCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Aerului și marinei — G-ral PAUL TEODORESCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Agricultură și domenii — Prof. N.D. CORNĂȚEANU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Economie națională — Ing. ION BUJOIU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Lucrări publice și comunicații — M. GHELMEGEANU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Muncii — MIHAIL RALEA (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Sănătății și asistenței sociale — G-ral medic Dr. NICOLAE MARINESCU (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Pentru minorități — SILVIU DRAGOMIR (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)
Inventarul avuțiilor publice — TRAIAN POP (7 mart. 1939 — 20 sept. 1939)

76. 1939 sept. 21 — 27

Guvern condus de G-ral GH. ARGHEȘEANU

- *Președinția Consiliului*
Subsecretari de Miniștri — MIHAIL MĂGUREANU
de stat — *Presă și informații* — EUGEN TITEANU
 (21 — 27 sept. 1939)

	— Interne	— CORIOLAN BĂRAN
Subsecretari de stat	— Educație națională	— D.V. TONI
	— Culte și arte	— ION MARIN SADOVEANU
(21—28 sept. 1939)	— Apărare națională	G-ral adjutant GH. MIHAIL
	— Agricultură și domenii	— MIHAI ȘERBAN
	— Economie națională	— VICTOR JINGA
Interne		— GABRIEL MARINESCU (21—27 sept. 1939)
Externe		— GR. GAFENCU (21—27 sept. 1939)
Finanțe		— MITIȚĂ CONSTANTINESCU (21—27 sept. 1939)
Justiție		— VICTOR IAMANDI (21—27 sept. 1939)
Culte și arte		— N. ZIGRE (21—27 sept. 1939)
Educație națională		— PETRE ANDREI (21—27 sept. 1939)
Apărare națională		— G-ral IOAN ILCUȘ (21—27 sept. 1939)
Inzestrării armatei		— VICTOR SLĂVESCU (21—27 sept. 1939)
Aerului și marinei		— G-ral PAUL TEODORESCU (21—27 sept. 1939)
Agricultură și domenii		— N.D. CORNĂȚEANU (21—27 sept. 1939)
Economie națională		— Ing. ION BUJOIU (21—27 sept. 1939)
Lucrări publice și comunicații		— M. GHELMERGEANU (21—27 sept. 1939)
Muncii		— MIHAIL RALEA (21—27 sept. 1939)
Sănătății și asistenței sociale		— G-ral medie Dr. NICOLAE MARINESCU (21—27 sept. 1939)
Minorități		— SILVIU DRAGOMIR (21—27 sept. 1939)
Inventarul avuțiilor publice		— TRAIAN POP (21—28 sept. 1939)

77. 1939 sept. 28 — 1939 noiembr. 23
Guvern condus de C. ARGETOIANU

Miniștri secretari de stat	— C. GIURESCU însărcinat cu organizarea F.R.N. (28 sept. 1939)
	— AL. RADIAN însărcinat cu conducerea propagandei (28 sept. 1939 — 3 oct. 1939)
	— G-ral GABRIEL MARINESCU, însărcinat cu ordinea publică (28 sept. 1939 — 3 oct. 1939)
— Președinția Consiliului de Miniștri	— MIHAI MĂGUREANU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
	— AUGUST FILIP (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Subsecretari de stat	— CORIOLAN BĂRAN (28 sept. 1939 — 25 oct. 1939)
	— Educație națională — D.V. TONI (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
	— Culte și arte — ION MARIN SADOVEANU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
	— Apărare națională — G-ral adjutant GH. MIHAIL (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
	— Agricultură și domenii — MIHAI ȘERBAN (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
	— Economie națională — VICTOR JINGA (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Interne	— NICOLAE OTESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Externe	— GR. GAFENCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Finanțe	— MITIȚĂ CONSTANTINESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Justiție	— VICTOR IAMANDI (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Culte și arte	— N. ZIGRE (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Educație națională	— PETRE ANDREI (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Apărare națională	— G-ral IOAN ILCUȘ (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Inzestrarea armatei	— VICTOR SLĂVESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Aerului și marinei	— G-ral PAUL TEODORESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Agricultură și domenii	— N.D. CORNĂȚEANU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Economie națională	— ION BUJOIU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Lucrări publice și comunicații	— M. GHELMERGEANU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)

Muncii	— MIHAIL RALEA (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Sănătate și asistență socială	— G-ral medic Dr. NIC. MARINESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Pentru minorități	— SILVIU DRAGOMIR (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Inventarul avuțiilor publice	— TRAIAN POP (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Ordinea publică	— G-ral GABRIEL MARINESCU (3 oct. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Propagandă națională	— AL. RADIAN (3 oct. 1939 — 23 noiembr. 1939)
Frontul Renașterii Naționale	— C.C. GIURESCU (28 sept. 1939 — 23 noiembr. 1939)

78. 1939 noiembr. 24 — 1940 iul. 3.
Guvern condus de GH. TĂTĂRESCU

Secretar de stat	— RADU PORTOCALĂ (5 dec. 1939 — 3 iul. 1940)
— <i>Președinția Consiliului de Miniștri</i>	— PETRE TOPA (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940) — N. SIBICEANU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Subsecretari — Interne de stat	— RADU PORTOCALĂ (24 noiembr. 1939 — 5 dec. 1939) — HORIA GRIGORESCU (5 dec. 1939 — 4 iul. 1940) — GHEORGHE GH. VÎNTU (24 noiembr. 1939 — 4 iul. 1940)
— <i>Educație națională</i>	— D.V. TONI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
— <i>Agricultură și domenii</i>	— MIHAIL ȘERBAN (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
— <i>Economie națională</i>	— TITUS POPOVICI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
— <i>Muncii</i>	— GH. GRIGOROVICI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Interne	— GH. TĂTĂRESCU, ad-interim (24 noiembr. 1939 — 29 noiembr. 1939) — M. GHELMEGEANU (30 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Externe	— GR. GAFENCU și ad-interim la Ministerul Propagandei (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Finanțe	— MITIȚA CONSTANTINESCU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Justiție	— ISTIAȚE MICESCU (24 noiembr. 1939 — 29 noiembr. 1939) — AURELIAN BENTOIU (30 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Culte și arte	— I. NISTOR (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Educație națională	— PETRE ANDREI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Apărare națională	— G-ral IOAN ILCUȘ (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Inzestrarea armatei	— VICTOR SLĂVESCU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Aerului și marinei	— G-ral adjutant PAUL TEODORESCU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Agricultură și domenii	— GH. IONESCU-SISEȘTI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Economie națională	— C.TIN ANGELESCU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Lucrări publice și comunicații	— Ing. ION GIGURTU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Muncii	— MIHAIL RALEA (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Sănătății și ocrotirii sociale	— Prof. dr. N. HORTOLOMEI (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Pentru minorități	— SILVIU DRAGOMIR (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Inventarul avuțiilor publice	— TRAIAN POP (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
Propagandă națională	— GR. GAFENCU (24 noiembr. 1939 — 29 noiembr. 1939) — AL. RADIAN (30 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)
F.R.N.	— C.C. GIURESCU (24 noiembr. 1939 — 3 iul. 1940)

79. 1940 iul. 4 — 1940 sept. 3.
Guvern condus de I. GIGURTU

Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri	— G-ral adjutant GH. MIHAIL (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
— <i>Interne</i>	— PETRE LOGADI
— <i>Finanțe</i>	— Arh. I.D. ENESCU — AUGUSTIN BIDEANU

	— <i>Educație națională</i>	— NAPOLEON CREȚU
	— <i>Aerului și marinei</i>	— D.V. TONI
<i>Subsecretari de stat</i> (4 iul. 1940)		— G-ral de brigadă ACHILE DICULESCU
— 3 sept. 1940)	— <i>Agricultură și domenii</i>	— DUMITRU TOPCIU
	— <i>Economie națională</i>	— P. NEMOIANU
	— <i>Sănătății și ocrotirii sociale</i>	— GHI. STRAT
	— <i>Propagandă națională</i>	— Dr. ION SIMIONESCU
		— VASILE STOICA
<i>Interne</i>		— G-ral DAVID POPESCU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Externe</i>		— MIHAIL MANOILESCU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Finanțe</i>		— G. LEON ad-interim (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Justiție</i>		— I.V. GRUIA (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Culte și arte</i>		— IORIA SIMA (4—7 iul. 1940)
		— RADU BUDIȘTEANU (8 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Educație națională</i>		— D. CARACOSTEA (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Apărare națională</i>		— G-ral CONSTANTIN NICULESCU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Înzestrarea armatei</i>		— MIHAIL PRIBOIANU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Aerului și marinei</i>		— Contra-amiral adj. NICOLAE PAIȘ (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Agricultură și domenii</i>		— GHI. LEON ad-interim (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Economie națională</i>		— GHI. LEON (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>		— Ing. ION MACOVEI (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Muncii</i>		— STAN GHIȚESCU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Sănătății și ocrotirii sociale</i>		— Dr. V. GOMOIU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Pentru minorități</i>		— HANS OTTO ROTH (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Inventarul avuțiilor publice</i>		— Dr. VASILE NOVEANU (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)
<i>Propagandă națională</i>		— NICHIFOR CRAINIC (4 iul. 1940 — 3 sept. 1940)

80 1940 sept. 4 — 1944 aug. 22

Guvern condus de G-ral I. ANTONEȘCU

	— <i>Apărare națională</i>	— G-ral de div. C. PANTAZI (7 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
	— <i>Colonizare și populația</i>	— CORNELIU GEORGESCU (7 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Subsecretari de stat</i>	— <i>Înzestrării armatei</i>	— G-ral DOBRE GHEORGHE (7 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
	— <i>Aerului și marinei</i>	— Comandor aviator GHI. JIENESCU (7 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
	— <i>Presă și propagandă</i>	— ALEX. CONSTANT (7 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Interne</i>		— G-ral în rezervă CONST. PETROVICESCU (4 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Externe</i>		— MIHAIL MANOILESCU (4 sept. 1940 — 18 sept. 1940)
		— MIHAIL R. STURDZA (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Finanțe</i>		— EUG. DEMETRESCU (4—18 sept. 1940)
		— G. CREȚEANU (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Justiție</i>		— ION V. GRUIA (4—18 sept. 1940)
		— MIHAIL ANTONEȘCU (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Culte și arte</i>		— TRAIAN BRĂILEANU (4—19 sept. 1940)
<i>Educație națională</i>		— D. CARACOSTEA (4—18 sept. 1940)
<i>Educație națională, culte și arte</i>		— TRAIAN BRĂILEANU (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)

<i>Apărare națională</i>	— G-ral ION ANTONESCU (4 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Agricultură și domenii</i>	— N. MAREȘ (4 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Economie națională</i>	— GH. LEON (4 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	— POMPIIU NICOLAU (4 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Muncii</i>	— STAN GHÎȚESCU (4—19 sept. 1940)
<i>Sănătății și ocrotirii sociale</i>	— V. IASINSCHI (4—19 sept. 1940)
<i>Muncii, sănătății și ocrotirii sociale</i>	— V. IASINSCHI (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Ministerul colonizării și populației evacuate</i>	— CORNELIU GEORGESCU (19 sept. 1940 — 22 aug. 1944)
<i>Ministerul coordonării și Statului major economic</i>	— N. DRAGOMIR (30 sept. 1940 — 22 aug. 1944)

81. 1944 aug. 23 — 1944 noiembr. 3
Guvern condus de G-ral corp de armată
CONSTANTIN SĂNĂTESCU

<i>Secretari de stat</i> (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)	— IULIU MANIU — CONSTANTIN BRĂȚIANU — LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU — CONSTANTIN TITEL-PETRESCU
<i>Subsecretari — Interne de stat</i>	— G-ral LITEANU GHEORGHIIE — Col. DĂMĂCEANU DUMITRU
(1 sept. 1944 — 4 noiembr. 1944)	— <i>Aviație</i> — G-ral GHEORGHIU ERMIL — <i>Marină</i> — Vice-amiral GEORGESCU ION — <i>Înzestrare</i> — Vice-amiral GHEORGHIU ALEXANDRU
<i>Interne</i>	— G-ral de divizie ALDEA AUREL (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Externe</i>	— GRIGORE NICULESCU-BUZEȘTI (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Finanțe</i>	— G-ral de divizie POTOPEANU GH. (1 sept. 1944 — 12 oct. 1944) — C. SĂNĂTESCU, ad-interim (13 oct. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Justiție</i>	— LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU, ad-interim (1 sept. 1944 — 3 oct. 1944) — D.D. NEGEL, ad-interim (4 oct. 1944 — 3 noiembr. 1944) — G-ral BOITEANU ION (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Educație națională</i>	— G-ral corp de armată MIHAIL RACOVITĂ (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Apărare națională</i>	— DIMITRIE D. NEGEL (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944) — G-ral de div. POTOPEANU GH. (1 sept. 1944 — 12 oct. 1944) — G-ral C. SĂNĂTESCU, ad-interim (13 oct. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Agricultură și domenii</i>	
<i>Economie națională</i>	
<i>Lucrări publice și comunicații</i>	— G-ral EFTIMIU CONSTANTIN (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)
<i>Muncii și sănătății publice</i>	— G-ral dr. MARINESCU NICOLAE (1 sept. 1944 — 3 noiembr. 1944)

82. 1944 noiembr. 4 — 1944 dec. 5
Guvern condus de G-ral de corp de armată
CONSTANTIN SĂNĂTESCU

<i>Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri</i>	— Dr. PETRU GROZA (4 noiembr. 1944 — 5 dec. 1944)
— <i>Președinția Consiliului de Miniștri</i>	— G-ral de brigadă DUMITRU DĂMĂCEANU — SABIN MĂNUILA — LUCHIAN BURCHI
<i>Subsecretari de stat — Interne</i>	— G-ral de brlg. VIRGIL STĂNESCU

	– DIMITRIE NISTOR
– <i>Interne</i>	– TEOHARI GEORGESCU
– <i>Război</i>	– G-ral ILIE CRETULESCU
	– Contra amiral ROMAN AUGUST
	– G-ral GHEORGHE VASILIU
– <i>Finanțe</i>	– EMIL GHILIZAN
<i>Subsecretari</i> – <i>Educație</i>	– VICTOR PAPACOSTEA
<i>de stat</i> <i>națională</i>	– DIMITRIE CĂPĂȚINEANU
(4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)	– <i>Producției</i>
	– CONSTANTIN ZAMFIRESCU
	– <i>de război</i>
	– ZĂRONI ROMULUS
	– <i>Agricultură și domenii</i>
	– Ing. TUDOR IONESCU
– <i>Economie națională</i>	– MIHAIL RĂUTU
– <i>Comunicații</i>	– NICULAE PENESCU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Interne</i>	– CONSTANTIN VIȘOIANU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Externe</i>	– MIHAIL ROMNICEANU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Finanțe</i>	– LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Justiție</i>	– ȘTEFAN VOITEC (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Educație națională</i>	– ION HUDIȚĂ (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Agricultură și domenii</i>	– AUREL LEUCUȚIA (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Economie națională</i>	– GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Comunicații</i>	– VIRGIL SOLOMON (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Lucrări publice</i>	– GHEORGHE FOTINO (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Cooperație</i>	– LOTAR RĂDĂCEANU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Muncii</i>	– Ing. GHEORGHE NICOLAU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Asigurări sociale</i>	– GHEORGHE VLĂDESCU-RĂCOASA (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Minorități</i>	
<i>Sănătății și asistenței sociale</i>	– DANIEL DANIELOPOLU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Culte și arte</i>	– GHEORGHE POPP (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)
<i>Producție de război</i>	– CONSTANTIN BRĂȚIANU (4 noiembr. 1944 – 5 dec. 1944)

83. 1944 dec. 6 – 1945 mart. 5

Guvern condus de G-ral de corp de armată
adjutant NICOLAE RĂDESCU

<i>Vicepreședintele al Consiliului de Miniștri</i>	– Dr. PETRU GROZA (6 dec. 1944 – 5 mart. 1945)
– <i>Președinția Consiliului de Miniștri</i>	– SABIN MANUIĂ
– <i>Interne</i>	– LUCIAN BURGHI
	– G-ral de brigadă STĂNESCU VIRGIL
	– DIMITRIE NISTOR
	– TEOHARI GEORGESCU
<i>Subsecretari</i>	
<i>de stat</i> – <i>Război</i>	– G-ral de brigadă DUMITRU PETRESCU
(6 dec. 1944 – 5 mart. 1945)	– Contra-amiral ROMAN AUGUST
	– G-ral GHEORGHE VASILIU
– <i>Finanțe</i>	– EMIL GHILEZAN
– <i>Educație națională</i>	– VICTOR PAPACOSTEA
	– DUMITRU CĂPĂȚINEANU
– <i>Producției de război</i>	– CONSTANTIN ZAMFIRESCU
– <i>Agricultură și domenii</i>	– ROMULUS ZĂRONI
– <i>Economie națională</i>	– Ing. TUDOR IONESCU

— *Comunicații* — **MILAIU RĂUTU**

<i>Interne</i>	— G-ral N. RĂDESCU, ad-interim (6 dec. 1944 — 13 dec. 1944)
	— G-ral N. RĂDESCU (14 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Externe</i>	— CONST. VIȘOIANU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Finanțe</i>	— MIHAIL ROMNICEANU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Justiție</i>	— LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Război</i>	— G-ral de corp de armată ION NEGULESCU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Educație națională</i>	— ȘTEFAN VOITEC (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Culte și arte</i>	— GHEORGHE POPP (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Agricultură și domenii</i>	— ION HUDIȚĂ (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Economie națională</i>	— AUREL LEUCUȚIA (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Comunicații</i>	— GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Lucrări publice</i>	— VIRGIL SOLOMON (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Cooperație</i>	— GHEORGHE FOTINO (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Muncii</i>	— LOTAR RĂDĂCEANU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Asigurări sociale</i>	— Ing. GHEORGHE NICOLAU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Naționalități minoritare</i>	— GHEORGHE VLĂDESCU-RĂCOASA (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)
<i>Sănătății și asistenței sociale</i>	— DANIEL DANIELOPOLU (6 dec. 1944 — 5 mart. 1945)

A N E X Ă

ÎNFIINȚĂRI, DESFIINȚĂRI ȘI TRANSFORMĂRI DE MINISTERE

- La 20 ian. 1865 — Ministerul Controlului se desființează.
- La 1 apr. 1908 — Ministerul Agriculturii Domeniilor și Comerțului se împarte în :
 1. Ministerul Agriculturii și Domeniilor
 2. Ministerul Industriei și comerțului
- După 7 aprilie 1938 se înființează Ministerul Economiei Naționale.
- Ministerul de Război funcționează între 22 ianuarie 1862 și 5 aprilie 1930 ; între 5 aprilie 1930 și 6 iunie 1932 funcționează sub denumirea de Ministerul Armatei, după care primește denumirea de Ministerul Apărării Naționale.
- Ministerul Cultelor funcționează între 26 ianuarie 1862 și 1 mai 1868 apoi primește denumirea de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice până la 13 iunie 1920 când se scindează în :
 1. Ministerul Instrucțiunii (13 iunie 1920 — 14 noiembrie 1929)
 2. Ministerul Cultelor și Artelor (13 iunie 1920 — 14 noiembrie 1929 și 9 iunie 1934 — 28 septembrie 1939).
 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice funcționează între 14 noiembrie 1929 și 12 noiembrie 1936. De la 12 noiembrie 1936 funcționează sub denumirea de Ministerul Educației Naționale.
- La 14 noiembr. 1929 Ministerul Lucrărilor Publice se contopește cu Ministerul Comunicațiilor și primește denumirea de Ministerul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor.
- La 14 noiembr. 1929 Ministerul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale se contopește cu Ministerul Sănătății Publice și Ocrotirilor Sociale sub denumirea de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale.
- La 1 oct. 1938 Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale se împarte în :
 1. Ministerul Muncii
 2. Ministerul Sănătății și Asistenței Sociale.
- La 19 sept. 1940 Ministerul Muncii se desființează și se contopește cu Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale.
 - Ministerul Cultelor și Artelor se desființează și se contopește cu Ministerul Educației Naționale.
 - Ministerul Pentru Minorități se desființează.
 - Ministerul Presei și Propagandei devine Subsecretariat pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri.
 - Ministerul Inventarului Avuțiilor Publice devine Subsecretariat pe lângă Ministerul de Finanțe.
- La 30 sept. 1940 se înființează Ministerul Coordonării și Statului Major Economic.
- La 20 sept. 1944 se desființează Ministerul Propagandei.

INDICE

A

ADRIAN, G., 1867, 1868.
ALDEA, A., 1944.
ALEVRA, N., 1928, 1929.
ALEXANDRESCU-URECHIE, V., 1881.
ALIMĂNIȘTEANU, D., 1936, 1937.
ANDREI, P., 1930, 1932, 1933, 1938, 1939, 1940.
ANGELESCU, AL., 1886, 1887.
ANGELESCU, C., 1914, 1915, 1916, 1918, 1919, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1930, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940.
ANGELESCU, G., 1882.
ANGELESCU, I., 1919, 1920, 1921, 1922.
ANGELESCU, P., 1927, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937.
ANTONESCULESCU, I., 1937, 1938, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
ANTONESCULESCU, M., 1921, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
ANTONESCULESCU, V., 1914, 1915, 1916, 1917, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937.
ARGESANU, GH., 1938, 1939.
ARGETOLIANU, C., 1912, 1918, 1920, 1921, 1927, 1928, 1931, 1932, 1938, 1939.
ARGHIROPOL, GR., 1867.
ARION, ANTON, I., 1867, 1868.
ARION, C.C., 1900, 1901, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1918.
ASSAN, G., 1933.
ATANASIU, I.C., 1920, 1921.
AUGUST, D., 1944—1945.
AURELIAN, P.S., 1877, 1878, 1882, 1883, 1884, 1887, 1888, 1896, 1897, 1901, 1902.
AVERESCU, AL., 1907, 1908, 1909, 1918, 1919, 1920, 1921, 1926, 1927, 1938.

B

BACIU, A., 1937, 1938.
BANU, C., 1922, 1923.
BANU, G., 1937, 1938.
BARAN, C., 1939.
BAROZZI, C., 1888, 1889.
BĂDĂRĂU, AL., A., 1904, 1905, 1906, 1912, 1913, 1914.
BĂDULESCU, V., 1935, 1936, 1937.
BĂLĂCEANU, I., 1876.
BEJAN, P., 1935, 1936, 1937.
BENTOIU, A., 1935, 1936, 1937, 1939, 1940.
BERCEANU, M., 1936, 1937.
BERINDEI, A., 1896, 1897, 1898, 1899.
BERINDEI DIM., 1870, 1871.
BERLESCU, M., 1926, 1927.
BIDEANU, AUG., 1940.
BÎRCĂ, V., 1937.
BLAGA, L., 1937, 1938.
BLARENBERG, N., 1891.

BOCU, S., 1928, 1929, 1930.
 BOERESCU, V., 1868, 1869, 1870, 1873, 1874, 1875, 1879, 1880, 1881, 1889.
 BOGOS, DIM., 1922.
 BONTESCU, V., 1919, 1920.
 BORCEA, I., 1919, 1920.
 BORNEMISA, S., 1937, 1938.
 BRANDSCH, R., 1931, 1932.
 BRĂILEANU, TR., 1940.
 BRĂTESCU, Z., 1931, 1932.
 BRĂTIANU, C., 1927, 1928, 1944.
 BRĂTIANU, C., I.C., 1933, 1934.
 BRĂTIANU, D., 1867, 1881.
 BRĂTIANU, I.C., 1866, 1867, 1868, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888.
 BRĂTIANU, I.I.C., 1897, 1898, 1899, 1901, 1902, 1903, 1904, 1907, 1908, 1909, 1910, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927.
 BRĂTIANU, V., I.C., 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928.
 BREDICEANU, C., 1921, 1922.
 BUDIȘTEANU, C., 1895, 1896.
 BUDIȘTEANU, R., 1940.
 BUDURESCU, N., 1933.
 BUJOIU, I., 1937.
 BURCH, L., 1944, 1945.
 BUSOIU, I., 1937, 1939.
 BUSUOCESCU, D., 1927.
 BUZDUGAN, D., 1918, 1919.
 BUZDUGAN, I., 1932.

C

CALIMAH-PAPADOPOL, AL., 1868.
 CÂNCIOV, M., 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939.
 CANTACUZINO, G., C. 1896, 1897.
 CANTACUZINO, GH. GR., 1870, 1875, 1876, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1904, 1905, 1906, 1907, 1918.
 CANTACUZINO, I., 1866, 1867, 1870, 1919, 1920.
 CANTACUZINO, M., 1918, 1920.
 CANTACUZINO, M.G., 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1916, 1917, 1918.
 CANTIL, G., 1878, 1879.
 CARACOSTEA, D., 1940.
 CARAMFIL, N. GH., 1935, 1936, 1937.
 CARIADI, D., 1870, 1871.
 CARP, A., 1907, 1908, 1909.
 CARP, P.P., 1870, 1876, 1888, 1889, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1900, 1901, 1910, 1911, 1912.
 CATARGIU-CALIMACHI, N., 1869, 1870, 1871.
 CATARGIU, L., 1866, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1889, 1891, 1892, 1893, 1904, 1895.
 CAZADINI, DIM., 1870.
 CĂLINESCU, A., 1937, 1938, 1939.
 CĂPITĂNEANU, N.R., 1927.
 CERNAT, AL., 1877, 1878.
 CÎRCELESCU, N.D., 1923, 1924, 1925, 1926.
 CHIȚU, GH., 1876, 1877, 1878, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885.
 CÎHODARIU, C., 1921, 1922.
 CIKOSCHI, H., 1928, 1929, 1930.
 CIPAÎANU, GH., 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933, 1934.
 CIUGUREANU, D., 1918, 1919.
 CÎMPINEANU, I., 1877, 1878, 1879, 1880, 1883, 1884, 1885.
 CLUPERCA, N. G., 1938, 1939.
 COANDĂ, C., 1918, 1926, 1927.
 COLAN, N., 1938.
 COLTOR, I., 1932.
 CONDEESCU, N., 1930, 1931.

CONTA, V., 1880, 1881.
 CONSTANT, AL., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 CONSTANTINESCU, AL.C., 1909, 1910, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926.
 CONSTANTINESCU, D., 1934, 1935.
 CONSTANTINESCU, M., 1938, 1939, 1940.
 CONSTANTINESCU, P., 1934.
 CONSTANTINESCU, T., 1923, 1924, 1925, 1926.
 CORNĂTEANU, N.D., 1939.
 CORNEA, DIM., 1876.
 COSMA, AUREL, 1922, 1923.
 COSTACHE, M., 1872, 1873, 1876.
 COSTAFORU, G., 1871, 1872, 1873.
 COSTĂCHESCU, N., 1928, 1929, 1930, 1931.
 COSTINESCU, EM., 1902, 1903, 1904, 1907, 1908, 1909, 1910, 1914, 1915, 1916, 1917.
 COSTINESCU, I., 1934, 1935, 1936, 1937, 1938.
 COTESCU, AL., 1918.
 CRAINIC, N., 1940.
 CRAÎNICEANU, I.G.R., 1909, 1910.
 CRETEANU, G., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 CREȚESCU, AL., 1868, 1869,
 CREȚU, N., 1940.
 CREȚULESCU, C., 1867.
 CREȚULESCU, I., 1944
 CREȚULESCU, N., 1871, 1872, 1873, 1879, 1880.
 CRIHAN, A., 1932, 1933.
 CRISTEA, M., 1938.
 CRISTI, V., 1932.
 CRIȘAN, G., 1932, 1933.
 CĂLINESCU, A., 1930, 1931, 1932, 1933, 1937, 1938.
 CĂMĂRAȘESCU, I., 1921, 1922.
 CĂPĂȚINEANU, DIM., 1944, 1945.
 CUDALBU, T., 1920, 1921, 1926, 1927.
 CULCER, I., 1918.
 CUZA, A.C., 1937, 1938.

D

DABIJA, N., 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884.
 DAN, S., 1927, 1928, 1929.
 DANIELOPOLU, D., 1944, 1945.
 DĂMĂCEANU, D., 1944.
 DELAVRANCEA, B. ȘT., 1910, 1911, 1912, 1917, 1918.
 DEMETRESCU, EUG., 1940,
 DERUSSI, GH., 1921, 1922.
 DICULESCU, A., 1940.
 DIMITRIU, C.D., 1927, 1928, 1933, 1934.
 DIȘESCU, C.G., 1899, 1900, 1906, 1907, 1912, 1913, 1914.
 DJUVARA, AL.G., 1897, 1898, 1908, 1909, 1910.
 DJUVARA, M., 1936, 1937.
 DOBRESCU, A., 1928, 1929, 1930.
 DOBRESCU, DEM., 1918.
 DOCAN, I., 1877.
 DONICI, P., 1867, 1868.
 DRAGOMIR, N., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 DRAGOMIR, S., 1937, 1938, 1939, 1940.
 DUCA, A., 1868, 1869.
 DUCA, I.G., 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933.
 DUMITRESCU-BRĂILA, V., 1921, 1922.
 DUMITRESCU, D., 1921, 1922.

E

EFTIMIU, C., 1944.
 ENESCU, F., 1918.
 ENESCU, I.D., 1937, 1938.
 EPUREANU-MANOLACHE, C., 1870.
 ESARCU, C., 1891.

F

FĂLCOIANU, ȘT., 1884, 1885, 1886.
 FILIP, AUG., 1939.
 FILIPESCU, N., 1900, 1901, 1910, 1911, 1912, 1913.
 FLEVA, N., 1895, 1896, 1899, 1900.
 FLONDOR, I., 1918, 1919.
 FLORESCU, I. EM., 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1922, 1923.
 FOTINO, GH., 1944, 1945.
 FRANASOVICI, R., 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937.

G

GAFENCU, GR., 1929, 1930, 1932, 1938, 1939, 1940.
 GANE, M., 1888.
 GAROFID, C., 1918, 1920, 1921, 1926, 1927.
 GEORGESCU, C., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 GEORGESCU, I., 1944.
 GEORGESCU, T., 1944, 1945.
 GHELMERGEANU, M., 1932, 1938, 1939, 1940.
 GHEORGHE, D., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 GHEORGHIAN, V., 1887, 1888.
 GHEORGHIU, AL., 1944.
 GHEROGHIU, E., 1944.
 GHEORGHIU-DEJ, GH., 1944, 1945.
 GHERASSI, N.L., 1889.
 GHERGHEL, T., 1867, 1876.
 GHERMANI, M., 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895.
 GHICA-COMĂNEȘTI, N., 1918.
 GHICA, DIM., 1866, 1868, 1869, 1870.
 GHICA, DIM. I., 1931, 1932.
 GHICA, GR., 1866.
 GHICA, I., 1866, 1867, 1870, 1871.
 GHILEZAN, E., 1944, 1945.
 GHÎTESCU, S., 1937, 1938, 1940.
 GIANNI, AL., 1903, 1904.
 GIANNI, D., 1880, 1881, 1888.
 GIGURTU, I., 1937, 1938, 1939, 1940.
 GIURESCU, C.C., 1939, 1940.
 GLATZ, A., 1937, 1938.
 GOGA, O., 1919, 1920, 1921, 1926, 1927, 1937, 1938.
 GOLDIȘ, V., 1918, 1919, 1920, 1921, 1926, 1927.
 GOLESCU, AL.G., 1868, 1869, 1870.
 GOLESCU, N., 1868.
 GOLESCU, ȘT., 1867, 1868.
 GOMOIU, V., 1940.
 GRĂDIȘTEANU, C., 1870.
 GRĂDIȘTEANU, I.C., 1900, 1901, 1904, 1905, 1906, 1907.
 GRECEANU, DIM. A., 1906, 1907, 1916, 1917, 1918, 1920.
 GRIGORESCU, E., 1918.
 GRIGORESCU, H., 1939, 1940.
 GRIGOROVICI, GH., 1939, 1940.

GROZA, P., 1921, 1926, 1927, 1944, 1945.
 GRUIA, I.V., 1940.
 GUSTI, D., 1867, 1868, 1932, 1933.

H

HALIPPA, PAX., 1919, 1920, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933.
 HAMANGIU, C., 1931, 1932.
 HARALAMBIE, N., 1866, 1867.
 HARET, S., 1897, 1898, 1899, 1901, 1902, 1903, 1904, 1907, 1908, 1909, 1910.
 HATEGANU, E., 1930, 1932, 1933.
 HATEGANU, I., 1931.
 HERACLIDE, C., 1868.
 HÎRJEU, C., 1912, 1913, 1914, 1918.
 HODOȘ, AL., 1937, 1938.
 HOLBAN, ȘT., 1921, 1922.
 HORTOLOMEI, N., 1939, 1940.
 HORTOPAN, V.D., 1921, 1922.
 HUDIȚĂ, L., 1944, 1945.

I

IACOBICI, I., 1938, 1939.
 IAMANDI, V., 1933, 1934, 1936, 1937, 1938, 1939.
 IANCOVEȘCU, C., 1917, 1918.
 IASINSCHI, V., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 ILASIEVICI, C., 1937.
 ILCUȘ, I., 1939, 1940.
 INCULEȚ, I., 1918, 1920, 1922, 1923, 1924, 1925, 1927, 1928, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937.
 IOANID, T., 1937, 1938.
 IOANIȚESCU, D.R., 1928, 1929, 1930, 1932, 1933, 1938.
 IONESCU, M., 1926, 1927.
 IONESCU, N., 1876, 1877.
 IONESCU-SISEȘTI, GH., 1931, 1932, 1937, 1938.
 IONESCU, TAKE, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1900, 1904, 1905, 1906, 1907, 1912, 1913, 1914, 1917, 1918, 1920, 1921, 1922.
 IONESCU, T., 1944, 1945.
 IORGA, N., 1931, 1932, 1938.
 IRIMESCU, IL., 1932, 1933, 1934, 1935, 1937, 1938.
 ISTRATI, C.I., 1899, 1900, 1907, 1916, 1917.
 ISVORANU, I., 1891.
 IUCA, D., 1936, 1937.
 IUNIAN, GR., 1927, 1928, 1929, 1930.

J

JIENESCU, GH., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 JINGA V., 1939.

K

KIRIACESCU, O., 1918, 1919.
 KOGĂLNICEANU, M., 1868, 1869, 1870, 1876, 1878, 1879, 1880.

L

LAHOVARY, AL., 1870, 1873, 1874, 1875, 1876, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895.
 LAHOVARY, I. IACOB, 1891, 1892, 1893, 1894, 1900, 1901, 1904, 1905, 1906.

LAHOVARY, I., 1899, 1900.
 LAHOVARY, I. N., 1904, 1905, 1906, 1907, 1910, 1911, 1912.
 LASCĂR, V., 1896, 1897, 1902, 1903, 1904.
 LECCA, D., 1866, 1879, 1880.
 LECCA, G., 1882, 1883, 1884, 1885.
 LAPEDATU, AL., 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1933, 1934, 1935, 1936.
 LAPEDATU, I. I., 1926, 1927.
 LAPEDATU, V., 1934.
 LEON, GH., 1936, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 LEUCUȚIA, A., 1944, 1945.
 LITEANU, GH., 1944.
 LOGADI, P., 1940.
 LUCA, D., 1933.
 LUCA, I., 1937.
 LUCASIEVICI, GH., 1921, 1922.
 LUGOȘANU, I., 1928, 1929, 1930, 1932, 1933.
 LUPAȘ, I., 1926, 1927, 1937, 1938.
 LUPESCU, AL. I., 1919.
 LUPU, N., 1919, 1920, 1927, 1928.

M

MACOVEL, I., 1940.
 MADGEARU, V., 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933.
 MAIORESCU, T., 1874, 1875, 1876, 1888, 1889, 1890, 1891, 1900, 1901, 1910, 1911, 1912.
 MANIU, I., 1928, 1929, 1930, 1932, 1933, 1944.
 MANOILESCU, M., 1926, 1927, 1930, 1931, 1940.
 MANOLESCU-STRUGA, I., 1933, 1934, 1935, 1937.
 MANU, C., 1888, 1889, 1891, 1900.
 MANU, G., 1869, 1870, 1891, 1904, 1905, 1906, 1907.
 MANUILĂ, S., 1944, 1945.
 MAREȘ, N., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
 MARGHILOMAN, AL., 1888, 1889, 1890, 1891, 1895, 1900, 1901, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1918.
 MARINESCU, G., 1937, 1939.
 MARINESCU, N., 1938, 1939, 1944.
 MAVRODIN, AL., 1933, 1934.
 MAVROGHENI, P., 1866, 1867, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875.
 MAXIM, N., 1933, 1934.
 MĂGUREANU, M., 1938, 1939.
 MĂRRDĂRESCU, G., 1922, 1923, 1924, 1925, 1926.
 MEHEDINȚI, S., 1918.
 MEISSNER, C., 1918, 1926, 1927.
 METEȘ, ȘT., 1931, 1932.
 MIRESCU, I., 1937, 1938, 1939.
 MICLESCU, EM., 1919.
 MIHAI, R., 1885, 1886, 1887, 1888.
 MIHAI, GH., 1939, 1940.
 MIHAI, ȘT., 1919.
 MIHAILACHE, I., 1919, 1920, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933.
 MIRCESCU, L., 1926, 1927.
 MIRONESCU, G., G., 1921, 1922, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1938.
 MIRTO, E., 1928, 1929, 1930, 1932, 1933.
 MIȘIR, V. M., 1901, 1902.
 MITLINEU, M. I., 1918, 1926, 1927.
 MÎRZESCU, G., GH., 1869, 1870, 1896, 1897, 1916, 1917, 1918, 1919, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926.
 MOCSONY, A., 1920.
 MOLDOVAN, I., 1929, 1930.
 MOLDOVANU, V., 1927, 1929, 1930.
 MORTUN, V. G., 1907, 1908, 1909, 1910, 1914, 1915, 1916.
 MOȘOIU, TR., 1920, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926.

MOȘOIU, T., 1936, 1937.
MRAZEC, L., 1927, 1928.
MUNTEANU-RÎMNIC, D., 1931.

N

NACU, C., 1885, 1888.
NEGEL, D. D., 1944.
NEGULESCU, I., 1944, 1945.
NEGULESCU, P. P., 1920, 1921, 1926.
NEGURĂ, M., 1933, 1934, 1935, 1936, 1937.
NEMOIANU, P., 1940.
NENIȚESCU, DIM., 1910, 1911, 1912, 1913, 1914.
NICOLAU, GH., 1944, 1945.
NICOLAU, P., 1940., 1941, 1942, 1943, 1944.
NICULESCU-BUZEȘTI, GR., 1944.
NICULESCU, C., 1940.
NICULESCU, L. I., 1918.
NISTOR, DIM., 1944.
NISTOR, I., 1918, 1919, 1920, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1933, 1934, 1935
1936, 1937, 1939, 1940.
NIȚĂ, S., 1920, 1921, 1926, 1927.
NIȚESCU, V., 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1938.
NOVEANU, V., 1940.

O

OLĂNESCU, C., 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1900, 1901.
OROMOLU, M., 1921, 1922.
OTTESCU, N., 1931, 1939.

P

PAIȘ, N., 1940.
PALLADE, G. D., 1895, 1896, 1898, 1899, 1901, 1902.
PANGAL, I., 1931, 1932.
PANGHIAȚI, E., 1912.
PANTAZZI, C., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
PAPACOSTEA, V., 1944, 1945.
PĂTRĂȘCANU, L., 1944, 1945.
PĂUCESCU, GR., 1889, 1890.
PELIVAN, I., 1919.
PENCOVICI, E., 1870, 1871.
PENESCU, N., 1944.
PERIȚEANU, AL., 1927.
PERIȚEANU, I., GR., 1932.
PETRESCU, C., 1944.
PETRESCU-COMNEN, N., 1938.
PETRESCU, D., 1944, 1945.
PETROVICESCU, C., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
PHEREKYDE, M., 1876, 1878, 1879, 1881, 1885, 1886, 1887, 1888, 1897, 1898, 1899, 1909,
1910, 1916, 1917, 1919.
POENARU, C., 1894, 1895.
POGOR, V., 1870.
POLIZU-MICȘUNEȘTI, N., 1930.
PONI, P., 1891, 1895, 1896, 1910.
POP, GH., 1930, 1931, 1944, 1945.
POPOVICI, I., 1919, 1921, 1926, 1927, 1937, 1938.
POP-CICEO, ȘT., 1918, 1919, 1920.
POP, I., 1932, 1933.
POP, T., 1939, 1940.

POP, V., 1931, 1932, 1934, 1935, 1936, 1937.
POPA, I., 1932, 1933.
POPESCU, D., 1940.
POPESCU, I., 1919.
POPESCU, N., 1939.
POPESCU — NECȘEȘTI, AL., 1933, 1934.
POPESCU, S., 1921, 1922, 1927, 1928.
POPOVICI, D., 1921, 1926, 1927.
POPOVICI, M., 1919, 1920, 1927, 1928, 1929, 1930, 1932, 1933, 1938, 1939.
POPOVICI, T., 1939, 1940.
POPOVICI-TAȘCĂ, A., 1921.
PORTOCALĂ, R., 1937, 1939, 1940.
PORUMBARU, EM. M., 1896, 1897, 1903, 1904, 1914, 1915, 1916.
POTÎRCĂ, V., 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1937, 1938.
POTOPEANU, GH., 1944.
PRELIPCEANU, V., 1937, 1938.
PRIBOIANU, M., 1940.

R

RACOVITĂ, N. GR., 1870, 1871.
RADIAN, AL., 1931, 1932, 1939, 1940.
RADOVICI, AL., 1914, 1915, 1916.
RALEA, M., 1938, 1939, 1940.
RĂDULESCU, MEHEDINȚI, V., 1937, 1938.
RĂDULESCU, S., 1932, 1933, 1934, 1935, 1936.
RĂDULESCU, V., 1937.
RĂDĂCEANU, L., 1944, 1945.
RĂDESCU, N., 1944, 1945.
RĂDUCANU, I., 1928, 1929, 1930, 1931.
RĂȘCANU, I., 1919, 1920, 1921, 1931, 1932.
RĂUTU, M., 1944, 1945.
ROMAN, AUG., 1944.
ROMAN, V., 1934, 1936.
ROMNICEANU, M., 1944, 1945.
ROSETTI, T., 1875, 1876, 1888, 1889, 1890, 1912.
ROSETTI, C. A., 1866, 1878, 1881, 1882.
ROTH, OTTO, HANS, 1940.

S

SADOVEANU, I. M., 1939.
SALIGNY, A., 1918, 1919.
SAMSONOVICI, N., 1932, 1933.
SASSU, V. P., 1922, 1923, 1934, 1936, 1937.
SAVIN, GH. I., 1937, 1938.
SAVU, E., 1937, 1938.
SAUCIU-CĂVEANU, T., 1928, 1929, 1930, 1932, 1933.
SĂNĂTESCU, C., 1944.
SĂRĂȚEANU, C., 1918.
SĂVEANU, N. N., 1923, 1924, 1925, 1926.
SCRIDON, L., 1937, 1938.
SENDREA, Șt. C., 1896, 1897.
SEULESCU, M., 1918.
SIBICEANU, N., 1939, 1940.
SIMA, II., 1940.
SIMION, D., 1937, 1938.
SIMIONESCU, I., 1940.
SISEȘTI, IONESCU, GH., 1937, 1938, 1939, 1940.
SLĂNICEANU, G., 1876, 1877, 1880, 1881.
SLĂVESCU, V., 1933, 1934, 1935, 1939, 1940.
SOLOMON, V., 1944, 1945.
STANCIU, V., 1931, 1932.
STĂNESCU, V., 1944, 1945.

STĂTESCU, E., 1876, 1877, 1878, 1879, 1881, 1882, 1883, 1885, 1886, 1887, 1888, 1895, 1896, 1902, 1903.
STEEGE, L., 1867.
STÎRCEA, I. V., 1920.
STELIAN, T., 1907, 1908, 1909, 1910.
STOICA, V., 1940.
STOICESCU, C. I., 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1901, 1902, 1903, 1904.
STOLOJAN, A., 1879, 1880, 1885, 1886, 1896, 1897, 1898, 1899.
STRAT, GH., 1940.
STRAT, I., 1866, 1867, 1876.
STURDZA, D. A., 1866, 1867, 1870, 1871, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1901, 1902, 1903, 1904, 1907, 1908.
STURDZA, M. R., 1940, 1941, 1942, 1943, 1944.
STURDZA-SCHEIANU, D. C., 1891.

S

SERBAN, M., 1932, 1933, 1939, 1940.
ȘTEFĂNESCU-AMZA, C., 1931, 1932.
ȘTEFĂNESCU-GOANGĂ, F., 1936, 1937.
ȘTIRBEL, AL., 1888, 1891.
ȘTIRBEL, B., 1927.
ȘTIRBEL, GH., 1866, 1867.

T

TAZLĂUANU, OCT., 1920, 1921.
TAȘCĂ, GH., 1932.
TĂTĂRESCU, GH., 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939.
TELL, CHR., 1871, 1872, 1873, 1874, 1876.
TEODORESCU, G. D., 1891.
TEODORESCU, N., 1934.
TEODORESCU, P., 1937, 1938, 1939, 1940.
TERIACHIU, AL., 1867, 1880, 1881.
TITEANU, EUG., 1934, 1935, 1936, 1938, 1939.
TILLEA, V. V., 1930, 1931, 1932, 1933.
TITULESCU, N., 1917, 1918, 1920, 1921, 1927, 1928, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936.
TOMESCU, C., 1937, 1938.
TOPCIU, D., 1940.
TRANCU-IAȘI, GR., 1920, 1921, 1926, 1927.
TRANDAFIL, GR., 1890, 1891.

Ț

ȚONI, D. V., 1938, 1939, 1940.
ȚOPA, P., 1937, 1939, 1940.

U

UICĂ, N., 1933, 1934.
URECHIE, V. A., 1881, 1882.

V

VAIDA-VOIEVOD, AL., 1918, 1919, 1920, 1926., 1927, 1928, 1929, 1930, 1932, 1933.
VALAORI, I., 1936, 1937.
VASESCU, AL., 1867.
VASILESCU-KARPEN, N., 1931, 1932.
VASHIU, GH., 1944, 1945.

VĂITOIANU, A., 1918, 1919, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1938.
VĂLEANU, GH., 1920, 1921, 1926, 1927.
VERICEANU, A., 1891.
VERNESCU, G. D., 1876., 1877, 1888, 1889, 1891.
VÎLCOVICI, V., 1931, 1932.
VIOREANU, D. P., 1870, 1876.
VIȘOIANU, C., 1944, 1945.
VÎNTU, GH. GH., 1939, 1940.
VLAD, A., 1919, 1920, 1928, 1929, 1930.
VLĂDESCU, M., 1889, 1890, 1891, 1904, 1905, 1906, 1921, 1922.
VLĂDESCU-RĂCOASA, GH., 1944, 1945.
VOINOV N., 1883, 1884, 1885.
VOITEC, ȘT., 1944, 1945.

X

XENI, C., 1921, 1922, 1934.

Z

ZAMFIRESCU, C., 1944, 1945.
ZAMFIRESCU, D., 1920.
ZĂRONI, R., 1944, 1945.
ZIGRE, N., 1922, 1929.

RÉSUMÉ

La succession des gouvernements roumains entre 1866 et 1945 est publiée dans les pages de la „Revue des Archives” pour offrir, aux archivistes, aux cadres didactiques et aux chercheurs, un instrument utile de l'étude de l'histoire moderne et contemporaine de la Roumanie.

Les listes des gouvernements de la période du règne de Alexandru Ioan Cuza ont été publiées par Dan Berindei, et les listes des ministres de la période de 1862–1936 ont paru grâce aux soins de Dimitrie Costescu.

À cause du nombre réduit d'exemplaires et de la circulation assez petite de ce dernier ouvrage nous nous considérons qu'il est nécessaire de dresser des listes complètes selon les décisions de nomination des ministres, publiées dans „le journal officiel”.

Puis, nous avons élargi ces listes, et en dépassant l'année 1936, nous sommes arrivés à l'instauration du gouvernement démocratique du 6 Mars 1945. Car ces décisions paraissaient dans le journal officiel” dès le lendemain ou le surlendemain, dès leur émission, nous n'avons plus rédigé l'appareil scientifique.

À l'encontre de D. Costescu qui présente les prises ministérielles par jours, nous avons adopté la méthode de Dan Berindei, de présenter la succession des gouvernements, c'est-à-dire des formations ministérielles dirigées par un président titulaire, même si dans la structure du nouveau cabinet entrait la majorité des membres de la formation ministérielle précédente.

UNELE ASPECTE ALE RESTAURĂRII CU ADEZIVI

NATALIA DRĂGHICI

Un caz frecvent de degradare a documentelor ce necesită lucrări de restaurare este slăbirea rezistențelor hîrtiei, uneori, datorită fragilității fibrelor, însoțită de pericolul de pierdere a textelor.

Această pierdere a rezistențelor fizico-mecanice se datorește în marea majoritate a cazurilor atacului ciupercilor ce descompun fibra celulozică provocînd atît scindarea macromoleculelor la fracțiuni cu grad de polimerizare scăzut, cît și degradarea complexului de încheiere existent între fibre și liantul folosit inițial la fabricarea hîrtiei. Ca urmare, hîrtia se acoperă cu pigmentațiile caracteristice speciei de ciuperci ce a produs degradarea. Își pierde treptat elasticitatea, devenind fragilă și nu mai poate asigura păstrarea documentului, fără intervenții de refacere a rezistenței hîrtiei suport prin tratamente de consolidare sau restaurare.

Un mod de consolidare a acestor tipuri de documente degradate este impregnarea hîrtiei cu soluții de adezivi, procedeu folosit în prezent în unele ateliere de restaurare a documentelor, prin care se asigură crearea unor punți de legătură între fibre sau fragmente de fibre, în scopul obținerii unei împisliri rezistente a structurii fibrilare. Totodată se realizează și fixarea scrisului în cazurile documentelor cu fibre dislocate, puternic fragmentate sau pulverulente.

Cercetările efectuate la Arhivele Statului din România au urmărit alegerea unor adezivi care să asigure eficacitatea tratamentului atît la aplicare cît și la conservare în timp, studiîndu-se o serie de produse cu care s-a experimentat impregnarea documentelor. Criteriile care au stat la baza alegerii adezivilor au fost : utilizarea de produse inerte din punct de vedere chimic, fără riscul de a se descompune în timp cu formarea de produși secundari corozivi, materiale cu pH neutru, rezistente sau indiferente la acțiunea microorganismelor, cu bună rezistență la îmbătrînire, incolore și transparente, cu o bună penetrabilitate în masa hîrtiei fără formare de pelicule superficiale și cu bună eficacitate în ceea ce privește creșterea caracteristicilor de rezistență.

În urma studiilor făcute asupra adezivilor utilizați frecvent în industria hîrtiei și în general în tehnica de restaurare și ca urmare a rezultatelor obținute după experimentare, s-au dovedit a fi corespunzători, următorii produși artificiali : amidon modificat, carboximetil celuloză de sodiu și glutafix 600 (metil hidroxietyl celuloză).

Amidon modificat obținut în fază pilot la Institutul de cercetări alimentare din București din amidon de cartofi modificat prin oxidare cu hipoclorit de sodiu cu 3 % clor activ. Prin această modificare chimică se realizează introducerea unor grupe funcționale în macromolecula de amiloză care tind să împiedice formarea legăturilor de hidrogen, respectiv gelificarea adezivului la concentrații ridicate. Amidonul modificat rezultat are o adezivitate bună, proprietăți reologice corespunzătoare, culoare deschisă, compatibilitate bună cu alți adezivi eventual existenți în hirtie, viscozitate redusă.

Prepararea soluției de adeziv pentru impregnare s-a făcut prin menținerea suspensiei apoase cu 5 % amidon la 70°C timp de 45 minute sub agitare continuă.

Carboximetil celuloză de sodiu produs de CFA-Brăila după licența GIKEL-COPPAL Belgrad constituit dintr-un produs de eterificare al celulozei prin acțiunea monoclor acetatului de sodiu asupra alcalicelulozei purificate cu următoarele caracteristici tehnice: grad de substituție 0,7; umiditate maximă 5%; conținut în substanță activă 94%; viscozitatea soluției de 2 % la 20°C — 100 cp.; transparența soluției de 1 % — 95%; pH soluției 1 % — 7.

Pentru impregnarea hîrtiei s-a folosit o soluție de 2 % Na CMC.

Metil hidroxietil celuloză (glutafix 600) produs de firma Kalle-Wiesbaden s-a folosit în soluție apoasă de 2 % concentrație.

Încercările au fost efectuate pe hîrtii cu compoziții fibroase diferite, ca :

- hîrtie velină de 80 g/m² cu 20 % bumbac și 80 % celuloză albită cu material de umplere — bioxid de titan 4 %;

- hîrtie velină de 80 g/m² cu 100 % celuloză sulfit albită, cu material de umplere 10 % caolin;

- hîrtie pentru tipar de 60 g/m² cu 75 % celuloză sulfit nealbită și 25 % pastă mecanică, cu material de umplere 5 % caolin.

Tratamentul s-a făcut prin pensularea ambelor fețe ale hîrtiei cu soluțiile de adeziv de mai sus, urmată de uscarea la aer la temperatură ambiantă.

Determinarea efectului impregnării s-a făcut printr-o serie de analize efectuate asupra probelor tratate cu adeziv comparativ cu probe martor. Pentru urmărirea comportării lor în timpul păstrării s-au efectuat încercări de îmbătrînire artificială la Camera de climă Brabender (1 ciclu de 8 ore la 40°C și 90 % u.r. + 1 ciclu de 8 ore la 10°C și 90 % u.r. concomitent cu expunere la radiații ultraviolete) comparativ cu tratament termic la etuvă electrică (24 ore la 105°C).

Rezultatele obținute în urma acestor experimentări sînt indicate în tabel.

Din analiza datelor indicate în tabel se constată o bună comportare a celor 3 tipuri de adezivi la tratamentul prin impregnare al hîrțiilor supuse experimentărilor, realizîndu-se creșteri sensibile ale rezistențelor hîrțiilor tratate comparativ cu cele netratate.

Toate probele de îmbătrînire au indicat o bună conservare a hîrțiilor, în cele mai multe dintre cazuri, observîndu-se un efect de protecție a adezivului utilizat față de suport.

CARACTERISTICI

fizico mecanice ale hîrtilor înainte de tratare și după consolidare

Denumirea probei	U/M	Probe marlor	După consolidare cu		
			Amidon oxidat	Na CMC	MIHC
		inițial după îmbătrînire	inițial după îmbătrînire	inițial după îmbătrînire	inițial după îmbătrînire
1	2	3	4	5	6
HÎRTIE TIPAR					
Gramaj	g/m ²	48/48	59/58	52/49	54/54
Grosime	mm	0,08/0,08	0,2/0,12	0,17/0,11	0,13/0,13
Densitate aparentă	g/cm ³	0,600/0,600	0,475/0,475	0,304/0,404	0,415/0,415
Sarcină de rupere medie	Kgf	1,7/1,5	3,5/3,4	2,9/2,7	3,0/3,6
Număr de duble îndoiri					
— longitudinal		4/2	38/1	11/4	22/1
— transversal		2/1	13/1	4/2	12/1
Rezistență absolută la sfîșiere	gf				
— longitudinal		30/20	55/30	60/35	50/30
— transversal		35/30	60/40	65/40	60/35
Rezistență absolută la plesnire	kg/cm ²	0,4/0,4	0,65/0,65	0,75/0,55	0,8/0,8
Grad de alb	%	56,8/50,2	56,8/49,2	55,6/54,7	57/50,5
HÎRTIE VELINĂ II					
Gramaj	g/m ²	76/76	88/86	84/82	84/81
Grosime	mm	0,17/0,17	0,18/0,16	0,10/0,17	0,18/0,18
Densitate aparentă	g/cm ³	0,447/0,447	0,487/0,537	0,840/0,482	0,466/0,450
Sarcină de rupere medie	Kgf	4,8/4,3	4,9/5,2	4,6/5,2	4,6/5,0
Număr de duble îndoiri					
— longitudinal		22/2	35/2	40/9	50,3
— transversal		20/1	10/2	20/3	35/1
Rezistență absolută la sfîșiere	gf				
— longitudinal		65/50	80/50	80/60	80/50
— transversal		70/60	90/60	90/80	95/55
Rezistență absolută la plesnire	Kg/cm ²	1,15/1,2	1,45/1,3	1,4/1,3	1,45/1,1
Grad de alb	%	88,5/77,5	88,5/77,7	89,1/1,77	87,6/76

(Continuare)

Denumirea probei	U/M	Probe martor	După consolidare cu			
			Amidon oxidat	Na CMC	MHEC	
			inițial după îmbătrânire	inițial după îmbătrânire	inițial după îmbătrânire	6
1	2	3	4	5	6	
HÎRTIE VELINĂ I						
Gramaj	g/m ²	84/79	85/85	84/79	81/81	
Grosime	mm	0,18/0,09	0,13/0,13	0,17/0,18	0,18/0,18	
Densitate aparentă	g/cm ³	0,466/0,877	0,653/0,653	0,494/0,464	0,450/0,450	
Sarcină de rupere medie	kgf	4,3/5,8	6,4/6,4	5,8/5,4	5,4/5,7	
Număr de duble îndoiri						
— longitudinal		129/65	125/49	442/56	316/84	
— transversal		68/40	78/18	233/28	72/48	
Rezistență la sfîșiere	gf					
— longitudinal		100/95	120/90	120/90	125/110	
— transversal		110/100	125/100	140/100	135/115	
Rezistență absolută la plesnire	Kg/cm ²	1,3/1,5	2,3/2,15	2,1/1,75	1,9/1,8	
Grad de alb	%	92,8/85,5	92,8/85,6	92,2/83,5	92,7/86,6	

Determinările de pH efectuate după impregnare și respectiv după îmbătrânire au indicat menținerea acestuia la valori aproximativ egale cu pH-ul probelor martor sau inițiale.

De asemenea, încercările efectuate de verificare a posibilităților de apariție a efectului de bloc al materialelor tratate cu adeziți după acest procedeu, au indicat că absorbția în masă a soluțiilor nu favorizează blocarea documentelor, asigurând păstrarea în condiții normale de microclimat.

Un element important care a stat în atenția cercetărilor noastre al fost testarea adezivilor din punct de vedere al rezistenței lor la atacul microorganismelor.

Pentru aceasta pe probele de hirtie impregnate cu adeziți s-au făcut inoculări cu amestec de spori de ciuperci, izolate de pe documente, cu acțiune celulolitică *Stemphylium* piriforme și *Chaetomium globosum*. Discurile de hirtie de filtru cu diametru de 6 cm pensulate cu soluții de adeziți s-au plasat în plăci Petri (cu Ø 10 cm), cu mediu de cartof și s-au inoculat prin pulverizare cu suspensie de spori în soluție apoasă. Incubarea s-a făcut la temperatură de 30° ± 1°C și la o umiditate relativă de 95% — 99% pe o perioadă de 15 zile. Pentru verificare s-au făcut câte 3 repetiții pentru fiecare variantă. Rezultatele obținute nu au indicat creșteri mai accentuate pe nici una dintre probe, comparativ cu probele martor de hirtie netra-

tată, care să se datoreze prezenței adezivului; dimpotrivă, după încercări repetate s-a putut constata că probele impregnate par să prezinte o oarecare inhibiție a dezvoltării ciupercilor determinată probabil de substanțele chimice existente, în cantități reduse chiar, în adezivii utilizați la impregnare.

Pentru verificarea rezultatelor obținute pe hîrtie de fabricație nouă s-au făcut și restaurări de documente degradate prin aplicarea aceleiași tratament de impregnare cu soluții de adezivi, prin pensularea documentului așezat pe hîrtie de filtru, cu perii moi și late pînă la umidificarea hîrtiei suport. Urmărindu-se comportarea documentului s-a constatat dispariția rapidă a oglinzii formate la suprafața hîrtiei, respectiv o bună absorbție în masă a soluției de adeziv aplicate, fapt ce indică realizarea corectă a impregnării în profunzime a documentului și respectiv obținerea sigură a efectului propus, de refacere a încheierii, de fixare și consolidare a împisurii fibroase.

După uscarea completă a documentului, după presarea și netezirea acestuia, s-au putut constata modificările rezultate ca urmare a tratamentului aplicat: documentul își recapătă caracteristicile necesare pentru a fi studiat și păstrat, textele în pericol de ștergere sînt fixate, hîrtia redevine flexibilă și rezistentă, fără a prezenta modificări vizibile de structură.

O variantă a acestei metode este consolidarea documentelor, sfîșiate sau cu zone degradate puternic de acțiunea microorganismelor, prin aplicarea de benzi de hîrtie japoneză de 9 g/m² pe una sau pe ambele fețe ale porțiunilor de restaurat și lipirea lor la document, odată cu impregnarea cu adezivi. Se realizează în felul acesta o completare a eventualelor spații lipsă. Însoțită de o creștere a rezistențelor mecanice ale documentelor în zonele inițial degradate în proporții de cca 200 % ce asigură orice solicitare ulterioară de folosire sau păstrare.

Metoda descrisă în cadrul acestei lucrări este aplicată în prezent în laboratorul de restaurare al Arhivelor Statului din București, cu bune rezultate în ceea ce privește eficacitatea tratamentului și calitatea lucrărilor executate, restaurarea obținută fiind discretă, cu aspect corespunzător și inofensivă din punct de vedere al conservării. În plus prezintă avantaje în ceea ce privește rapiditatea execuției, prețul redus al materialelor folosite, simplitatea condițiilor materiale de lucru.

QUELQUES ASPECTS DE LA RESTAURATION À L'AIDE DES ADHÉSIFS

La dégradation des documents qui exigent des travaux de restauration est dans beaucoup de cas, le résultat de l'affaiblissement des résistances du papier, dû parfois à la fragilité des fibres et accompagné du péril de la perte des textes.

Cette perte des résistances physiques et mécaniques est provoquée dans la plupart des cas par l'attaque des champignons qui décomposent la fibre de cellulose déterminant la scission des macromolécules en fraction ayant un bas degré de polymérisation, de même que la dégradation du complexe d'encollage qui existe entre les fibres et le liant utilisé initialement dans la fabrication du papier. Par conséquent le papier se couvre des pigmentations caractéristiques pour l'espèce de champignons ayant produit la dégradation, il perd peu à peu son élasticité et il devient fragile ne pouvant plus assurer la conservation des documents, sans recourir aux interventions pour refaire la résistance du papier — support par des traitements de consolidation ou de restauration.

Une manière de consolider ces types de documents dégradés est l'imprégnation du papier à l'aide des solutions d'adhésifs, procédé utilisé à présent dans quelques ateliers de restauration des documents, en assurant ainsi la création des voies de liaison entre les fibres ou les fragments des fibres, dans le but d'obtenir une agglomération solide de la structure fibrilleuse. On réalise aussi la fixation de l'écriture dans le cas des documents sur papier à fibres disloquées, fortement fragmentées ou pulvérulentes.

Les recherches effectuées aux Archives d'Etat de Roumanie ont eu comme but le choix des adhésifs capables d'assurer l'efficacité du traitement, autant pour son application que pour la conservation de durée, en étudiant une série de produits au moyen desquels on a expérimenté l'imprégnation des documents. Les critères déterminants dans le choix des adhésifs ont été : l'emploi des produits inerts, du point de vue chimique, qui ne risquent pas de se décomposer avec le temps, et de former des produits secondaires corrosifs, des matériaux avec un pH neutre, résistants ou indifférents à l'action des microorganismes, se comportant bien en ce qui concerne le vieillissement, incolores et transparents, avec une bonne pénétrabilité dans la masse du papier, sans former des pellicules superficielles et avec une bonne efficacité quant à l'accroissement des caractéristiques de résistance.

À la suite des études faits sur les adhésifs utilisés souvent dans l'industrie du papier et en général dans la technique de la restauration et des résultats obtenus par l'expérimentation, les produits artificiels qui suivent se sont montrés adéquats : l'amidon modifié carboxy-méthylcellulose de sodium et glutafix 600 (méthyl hydroxyéthyl cellulose).

L'amidon modifié obtenu dans la phase pilote, à l'Institut de recherches alimentaires de Bucarest, de l'amidon de pommes de terre modifié par oxydation avec de l'hypochlorite de sodium à 3 % chlore actif. Grâce à cette modification chimique, on réalise l'introduction des groupes fonctionnels dans la macromolécule d'amylose qui tendent à empêcher la formation des liaisons de hydrogène, respectivement la gellée de l'adhésif dans les concentrations élevées. L'amidon modifié obtenu ainsi présente une bonne adhérence des propriétés réologiques adéquates, une couleur claire, une bonne compatibilité aux autres adhésifs existant éventuellement dans la composition du papier, et une viscosité réduite.

La préparation de la solution d'adhésif en vue de l'imprégnation a été réalisée en maintenant la suspension aqueuse de 5 % d'amidon à 70°C pendant 45 minutes, en l'agitant sans cesse.

Le carboxyméthyl cellulose de sodium, produit par la C.F.A. Brăila, d'après une licence de GIKEL-COPPAL Belgrade est formé d'un produit de l'éthérification de la cellulose sous l'action du monochlore acétate de sodium sur l'alcalicellulose purifiée ayant les caractéristiques techniques suivantes : degré de substitution 0,7 ; humidité maxima 5 % contenu en substance active 94 % ; viscosité de la solution de 2 % — à 20°C — 100 CP · transparence de la solution de 1 % — 95 % · le PH de la solution de 1 % — 7.

Pour l'imprégnation du papier on a utilisé une solution de 2 % Na CMC.

Le méthyl hydroxyéthyl cellulose (glutafix 600) produit par la firme Kalle — Wiesbaden a été utilisé sous forme de solution aqueuse ayant une concentration de 2 %.

On a effectué des épreuves sur des pièces de papier avec des structures fibrillaires différentes, comme par exemple :

— papier vélin de 80 mg/m² avec 20 % coton et 80 % cellulose blanchie et comme matériel de remplissage de l'anhydride titanique 4 % ·

— papier vélin de 80 g/m² avec 100 % pâte au bisulfite blanchie, et comme matériel de remplissage 10 % kaolin.

— papier pour l'imprimerie de 60 g/m² ayant 75 % pâte au bisulfite écrue et 25 % pâte mécanique et comme matériel de remplissage — 5 % kaolin.

Le traitement a été réalisé par le badigeonnage des deux faces du papier avec les solutions d'adhésif citées plus haut, suivi par le séchage à l'air à la température ambiante.

Pour déterminer l'effet de l'imprégnation on a fait une série d'analyses sur les essais traités à l'adhésif par comparaison aux essais témoin à blanc.

Pour pouvoir suivre leur comportement pendant la conservation à l'avenir on a effectué quelques essais en vue de provoquer un vieillissement artificiel dans la chambre — climat de Brabender (1 cycle de 8 heures à 40°C et 90 % u.r. + 1 cycle de 8 heures à 40°C et 90 % u.r. simultanément avec l'exposition aux rayons ultra-violets), comparés avec le traitement termique à l'étuve électrique (24 heures à 105°C).

Les résultats obtenus à la suite de ces expérimentations sont indiqués dans le tableau qui suit.

Le Tableau

L'analyse des dates indiquées dans le tableau démontre un bon comportement des trois types d'adhésifs dans le traitement par imprég-

nation du papier soumis à l'expérimentation qui a eu comme résultat des accroissements sensibles des résistances des papiers traités par comparaison à ceux qui ne l'ont pas été. Tous les essais de vieillissements ont indiqué une bonne conservation des papiers et dans la plupart des cas on observe un effet de protection de l'adhésif utilisé vis-à-vis du support.

Les déterminations de pH effectuées après l'imprégnation et respectivement après le vieillissement ont indiqué son maintien à des valeurs approximativement égales au pH des essais témoin à blanc ou initials.

En même temps, les essais, effectués pour vérifier les possibilités d'apparition de l'effet de bloc des matériaux traités avec des adhésifs selon ce procédé, ont indiqué que l'absorption en masse des solutions ne favorise pas l'apparition de l'effet pour les documents, en assurant leur conservation en conditions normales de microclimat.

Une préoccupation importantes dans nos recherches a été celle de tester les adhésifs du point de vue de leur résistance à l'attaque des micro-organismes.

Pour cela sur les épreuves de papier imprégné avec des adhésifs on a fait des inoculations avec un mélange de spores de champignons isolés sur les documents, champignons à action cellulotique — *Stemphylium* piriformes et *Chaetomium globosum*. Des disques de papier — filtre d'un diamètre de 6 cm, badigeonnés avec des solutions d'adhésifs, ont été placés en plaques Petri (Ø 10 cm.) dans une ambiance de pomme de terre et ont été inoculés par pulvérisation avec une suspension de spores en solution aqueuse. L'incubation a été faite au thermostat à $30^{\circ} \pm 1^{\circ}\text{C}$ et dans une humidité relative de 95%—99 % pour une période de 15 jours.

Pour le contrôle, on a répété trois fois chaque variante. Aucun essai n'a indiqué des accroissements plus accentués comparativement aux essais témoin à blanc, du papier n'ayant pas été traité. Ces accroissements n'ont pas été dus à l'influence de la présence des adhésifs, mais au contraire après des essais répétés on a pu constater que les essais imprégnés semblent présenter une certaine inhibition du développement des champignons, déterminée peut — être par les substances chimiques entrant, même en quantités réduites, dans la composition des adhésifs utilisés à l'imprégnation.

Pour vérifier les résultats obtenus sur du papier de fabrication récente, on a fait des restaurations des documents dégradés en leur appliquant le même traitement d'imprégnation avec une solution d'adhésifs. Pour cela on a badigeonné le document placé sur du papier — filtre à

LES CARACTÉRISTIQUES PHYSIQUES MECANQUES DES PAPIERS AVANT LE NAITEMENT ET APRES LA CONSOLIDATION

La dénomination de l'essai	U/M	Essai témoin	Après la consolidation avec		
			Amidon oxydé	Na CMC	MHEC
		initialement après le vieillissement	initialement après le vieillissement	initialement après le vieillissement	initialement après le vieillissement
1	2	3	4	5	6
<i>Papier pour impression</i>					
Grammes	g/m ²	48/48	59/5,7	52/49	54/54
Épaisseur	mm	0,08/0,08	0,2/0,125	0,17/0,11	0,13/0,13
Densité apparente	g/vm ³	0,600/0,600	0,475/0,47	0,305/0,404	0,415/0,415
Charge de rupture moyenne	Kgf	1,7/1,5	3,5/3,4	2,9/2,7	3,0/3,6
Nombre de doubles pliages					
— longitudinal		4/2	38/1	11/4	22/1
— transversal		2/1	13/1	4/2	12/1
Résistance absolue au déchirement	gf				
— longitudinal		30/20	55/30	60/35	50/30
— transversal		35/30	50/40	65/40	60/35
Résistance absolue à l'éclatement	kg/cm ²	0,4/0,4	0,65/0,65	0,75/0,55	0,8/0,8
Degré de blancheur	%	56,8/50,2	56,8/49,2	55,6/54,7	57/50,5
<i>Papier vélin II</i>					
Grammes	g/m ²	76/76	88/86	84/82	84/81
Épaisseur	mm	0,17/0,17	0,18/0,16	0,10/0,17	0,18/0,18
Densité apparente	g/cm ³	0,447/0,447	0,487/0,537	0,480/0,482	0,466/0,450
Charge de rupture moyenne	Kgf	4,8/4,3	4,9/5,2	4,5/5,2	4,6/5,0
Nombre de doubles pliages					
— longitudinal		22/2	25/2	40/9	50/3
— transversal		20/1	10/2	20/3	35/1
Résistance absolue au déchirement	gf				
— longitudinal		65/50	80/50	80/60	80/50
— transversal		60/60	90/60	90/80	95/55
Résistance absolue à l'éclatement	Kg/cm ²	1,15/1,2	1,45/1,3	1,4/1,3	1,45/1,1
Degré de blancheur	%	88,5/77,5	88,5/76,7	89,1/1,77	86,6/6,76

La rénomination de l'essai	U/M	Après la consolidation avec			
		Essai témoin		Ma CMC	
		initialement	après le vieillissement	initialement	après le vieillissement
1	2	3	4	5	6
<i>Papier vélin I</i>					
Grammes		84/79	85/85	84/79	81/81
Épaisseur	g/m ²	0,18/0,09	0,13/0,13	0,17/0,17	0,18/0,18
Densité apparente	mm	0,466/0,877	0,653/0,653	0,494/0,464	0,450/0,450
Charge de rupture moyenne	g/cm ³	4,3/5,8	6,1/6,1	5,8/5,4	5,4/5,7
Nombre de doubles pliages	kgf				
— longitudinal		129/65	125/49	112/56	316/84
— transversal		68/40	78/18	233/28	72/48
Résistance au déchirement					
— longitudinal	gf	100/95	120/90	120/90	125/110
— transversal		1170/100	125/100	140/100	135/115
Résistance absolue à l'éclatement	Kg/cm ²	1,3/1,5	2,3/2,15	2,1/1,75	1,9/1,8
Degré de blancheur	%	92,8/84,5	92,8/85,6	92,2/83,6	92,7/86,6

l'aide de grandes fines brosses jusqu'à l'humidification du papier-support. En observant le comportement du document on a constaté la disparition rapide de la glace formée sur la surface du papier, c'est à-dire la bonne absorption en masse de la solution d'adhésif appliquée, ce qui indique une correcte réalisation de l'imprégnation en profondeur du document et respectivement l'obtention sûre de l'effet proposé, de la réfection de l'encollage, de la fixation et de la consolidation de l'agglomération fibreuse.

Après le séchage complet du document, après sa mise sous pression pour le rendre lisse, on a pu constater les modifications résultées par l'emploi du traitement appliqué: le document reprend les caractéristiques exigées pour pouvoir être étudié et conservé, les textes menacés de la disparition sont fixés, le papier redevient flexible et solide, sans présenter des modifications visibles de structure, d'épaisseur ou d'aspect.

Une variante de cette méthode est constituée par la consolidation des documents déchirés, ou ayant des zones fortement dégradées par l'action des micro-organismes. On leur applique des bandes de papier-japon de 9 g/m² sur l'une ou sur les deux faces, des portions à restaurer et on les fait adhérer au document, en même temps avec l'imprégnation

aux adhésifs. On complète ainsi les portions manquantes en enregistrant aussi un accroissement des résistances mécaniques des documents dans les zones initialement dégradées en proportion d'environ 200 %, ce qui assure toute sollicitation ultérieure d'emploi ou de conservation.

La méthode présentée ici s'applique à présent dans le laboratoire de restauration des Archives d'Etat de Bucarest. On y obtient de bons résultats en ce qui concerne l'efficacité du traitement et la qualité des travaux exécutés, la restauration obtenue étant discrète, avec un aspect adéquat et inoffensif du point de vue de la conservation. À part cela elle présente des avantages quant à la rapidité de l'exécution au prix modique des matériaux employés, et à la simplicité des conditions de travail.

EXPERIMENTAREA PRELUCRĂRII ELECTRONICE A DATELOR ÎN ARHIVELE DIN ROMÂNIA

În etapa contemporană progresul fiecărui sector de activitate este condiționat de gradul în care sînt adoptate și aplicate în practică cuceririle științei și tehnicii.

Introducerea tehnicii noi în Arhive ușurează considerabil munca de depistare rapidă a informațiilor multiple, oferă posibilitatea clasării tematică a documentelor, acțiune menită să sprijine activitatea de cercetare științifică.

Ținînd seama de aceste considerente, Direcția generală a Arhivelor Statului a experimentat, în cursul anului 1969, posibilitățile de prelucrare electronică a informațiilor deținute de documentele din arhive, pe unul din calculatoarele mici existente în cadrul Centrului Economic de Calcul și Cibernetică economică al R.S. România și anume pe aparatul tip NEAG-1240 *.

Deoarece calculatorul electronic poate da informații numai despre documentele al căror rezumat a fost transpus în fișe tip, pentru ca acestea introducîndu-se în calculator să formeze memoria lui internă, prima operație necesară efectuării experimentului a fost redactarea fișelor.

Pentru început s-au selecționat unele materiale documentare, cuprinzînd informații din secolele XIV—XX, referitoare la situația social-economică, culturală și politică a țării noastre, pentru care s-au întocmit fișe tip adecvate calculatorului.

Fișele tip pentru calculator sînt de dimensiuni mari 10/20 cm și se înfățișează astfel: în partea superioară sînt imprimate 4 celule (4 dreptunghiuri) formate din 7 caractere (pătrățele din latura de cca un cm.). În acestea se vor scrie cuvintele cheie pe baza cărora se solicită calculatorului informații.

În partea inferioară a fișei se găsesc de asemenea imprimate 112 caractere (de aceeași dimensiune) în care se va înscrie rezumatul documentului. La dimensiunile calculatorului pe care s-a experimentat rezumatul nu poate depăși 112 semne, inclusiv cota documentului și semnul de închidere.

Fișele pentru calculator sînt redactate de arhiviști în creion cu litere majuscule neadmițîndu-se dactilografierea acestora de teama strecurării unor greșeli.

* La efectuarea experimentării au participat Maria Dogaru, Maria Pirvulescu și Olivia Strachină, arhiviste în Direcția generală a Arhivelor Statului.

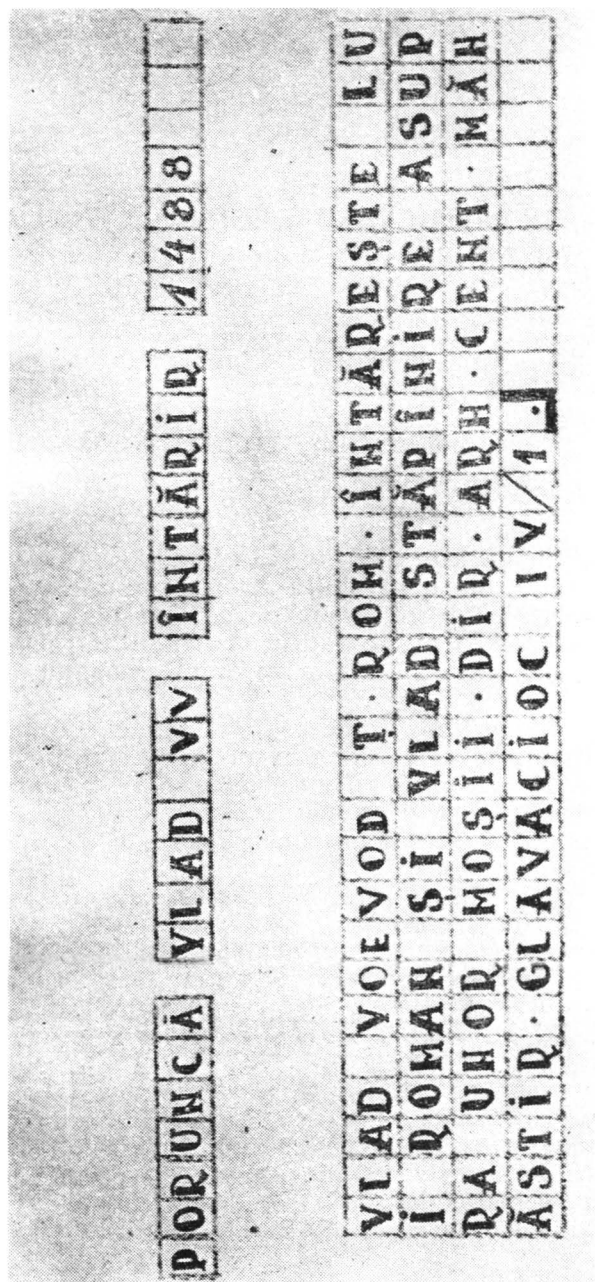

Fig. 1. Fișă tip pentru calculatorul electronic.

Operația următoare redactării fișelor a fost întocmirea tezaurului adică a patru liste cu cuvinte cheie care în combinații pot exprima sintetic conținutul documentelor.

În prima listă sînt enumerate genurile de documente : hrisoave, cărți, domnești, diplome, jalbe, decrete, decizii, rapoarte, instrucțiuni, circulări, contracte, convenții, situații, tabele etc.

În lista următoare consacrată emitentului s-au enumerat domnii Țării Românești și ai Moldovei, voievozii și vicevoievozii Transilvaniei, marii dregători, sfaturile orășenești, orășeni, țărani deci după cum se vede instituțiile centrale care au emis documente și categoriile mari de oameni în numele cărora s-au dat acte.

Lista a treia consemnează problemele principale la care se referă documentele, deci obiectul actelor fișate : privilegii, danii, vânzări, cumpărări, arendări, improprietăriri, plingeri, proteste, nesupunere la clacă, fuga de pe moșii, dări, impozite, împrumuturi, judecăți, asigurări, falimente, înființări de instituții, comemorări, aniversări etc.

În ultima listă rezervată datei s-au menționat principalele elemente de datare : anul exprimat în milesim — deci la hrisoave transformat vîleatul în anii erei noastre — luna și ziua iar uneori cînd documentele sînt datate cu aproximație s-au folosit și perioade mai mari, jumătăți de veac un secol, sau mai multe.

Cu ajutorul cuvintelor cheie s-au solicitat calculatorului răspunsurile la întrebări. Numărul cuvintelor cheie este în funcție de capacitatea calculatorului. Calculatorul pe care s-a experimentat a permis folosirea doar a 4 cuvinte cheie, formate fiecare din 7 semne.

Primul cuvînt cheie corespunde genului actului : proces-verbal, cerere, ofis, raport, circulară ; al doilea cuvînt cheie indică emitentul, domnul sau instituția din cancelaria căreia s-a emis actul : Mircea vv, Ștefan vv., Sfatul orășenesc, Tudor logofătul etc. Al treilea cuvînt cheie redă problema la care se referă documentul respectiv : întăriri de moșii, scutiri de dări, acordarea de privilegii, comiterea de abuzuri, vânzări-cumpărări de bunuri. Al patrulea cuvînt cheie a precizat anul evenimentului respectiv

Cuvintele cheie pentru documentele privind relațiile externe, dat fiind și conținutul diferit al acestora, se deosebesc de cele ale documentelor interne. Astfel, în prima categorie s-a menționat tot genul documentului (convenții, tratate, contracte, rapoarte diplomatice, notificări, scrisori de acreditare) în grupa a doua s-a trecut țara cu care s-au stabilit relațiile respective (Anglia, Franța, Austria, Polonia, Uniunea Sovietică etc.) iar al treilea cuvînt cheie a definit profilul relațiilor respective : economice, culturale, politice, militare), ultimul cuvînt cheie este identic ca la documentele interne — deci data.

În același mod au fost întocmite și fișele documentelor conținînd știri referitoare la manifestările politice și cultural-științifice pe plan internațional dintr-o anumită perioadă ca : activitatea Organizației Națiunilor Unite, a U.E.N.S.C.O.-ului, congresele, conferințele și întîlnirile internaționale sau informațiile existente în izvoarele arhivistice privind istoria altor țări.

Cuvintele cheie corespunzătoare fiecărui document au fost redade în fișă prin prescurtări convenționale în cazul acelor care au depășit cele

7 semne rezervate fiecărei celule de pe fișa tip, iar cuvintele cu mai puține litere au fost completate prin semne corespunzătoare spațiilor libere (rozetă *).

Rezumatul documentului a fost sintetizat în 112 semne incluzând literele ce constituiau cuvintele, semnele de punctuație, semnele despărțitoare între cuvinte și semnul de închidere a fișei. Acest rezumat cuprinde în linii mari conținutul documentului: emitentul, destinatarul, obiectul, anul și cota arhivistică. Rezumatul fișei tip, redat concis dar inteligibil, s-a deosebit de rezumatul fișei de inventar doar prin faptul că este mai sintetic, unele cuvinte sint abreviate și lipsește data care este scoasă în partea superioară a fișei fiind plasată în ultima celulă. De fapt ea apare și în rezumat, însă numai în cadrul cotei.

Exemple de rezumate:

H R I S O V C O N S I P D A R I 1 8 0 4 . 1 1

. 0 5

C O N S T A N . A L . I P S I L A N T E R E G L E M E N T E A Z Ă
P L A T A D Ă R I L O R A R H . S T . B U C .
S U L U R I 5 4

Z A P I S S E R B I A D A N I I 1 8 4 5

M I L O S O B R E N O V I C I D A R U E S T E F I U L U I
S A U M I H A I L M O S I A P O I A N A D I N J U D .
D O L J . C R A I O V A T R I B U N A L U L D O L J . d . 1 1 / 1 8 4 5

A D R E S A F R A N T A C O M E R T 1 8 4 9

F A L I M E N T U L L U I I O A N G I U R A N N E G U Ţ Ă T O R
C A R E F Ă C E A C O M E R Ţ C U F R A N Ţ A . C R A I O V A
T R I B . D O L J . d . 1 5 0 / 1 8 4 9

Greutăți în privința completării fișei am avut în special la redarea cotei documentului deoarece aceasta uneori cuprindea foarte multe elemente și anume: unitatea Arhivelor Statului (Arhivele Statului Cluj), fondul (Primăria orașului Cluj), partea structurală (protocoale) nr. dosarului și anul.

Pentru asigurarea folosirii de către calculator, atunci când răspunde la o întrebare, a tuturor rezumatelor care privesc problema indicată trebuie ca toate fișele să fie întocmite uniform. Chestiunea esențială este de a folosi pentru fiecare cuvint transpus în celule, deci pentru cuvintele cheie, același mod de redare grafică la toate fișele tip. Exemplu cuvintul „contract” să fie redat în toate fișele rezumind un astfel de document în aceeași prescurtare contr., sau denumirea țărilor să fie identic prescurtată, ex. pentru Norvegia să fie reprezentată grafic și să se scrie NORVEG. ori de câte ori apare. Cuvintele cheie formate din mai puțin de 7 litere să fie completate toate în același mod (prin aceleași semne).

Redarea greșită chiar a unui punct, schimbarea unei singure litere va determina eliminarea documentului a cărui fișă este greșită, primind cuvintul cheie scris greșit, putând fi utilizat însă și inclus în răspunsurile date la întrebările formate din cuvintele cheie scrise corect.

De exemplu dacă procesele-verbale ale sfatului orașenesc București din 1893 privind dările vor fi redată în unele fișe proc.v., iar în altele pro.ver. aceste documente nu vor fi incluse în răspunsul ce-l va da calculatorul la întrebările în care intră pro.verb., însă vor fi enumerate printre documentele referitoare la Staful orașenesc sau dări cerute calculatorului. Sau dacă anul este redat în toate documentele în întregime iar în altul numai ultimele unități 943 în loc de 1943, acest act nu va fi indicat de calculator la întrebarea, „Ce documente există din 1943?”

Pentru documentele importante care cuprind informații referitoare la mai multe probleme s-au întocmit mai multe fișe tip, avînd diferit unul sau mai multe cuvinte cheie. Astfel pentru un raport diplomatice în care se fac referiri la evenimentele din mai multe țări se vor întocmi fișe pentru toate țările.

Pentru un raport al prefecturii județului Prahova din 1939 cuprînd informații asupra dezvoltării economice, sociale și culturale a județului au fost redactate mai multe fișe tip care aveau același rezumat, însă cuvintele cheie au fost diferite, respectiv cuvîntul cheie corespunzînd celei 3 rezervată problemei.

Experimentarea s-a realizat din punct de vedere al prelucrării electronice de un colectiv de cercetători de la Centrul de calcul economic și de cibernetică economică al Academiei de Studii economice din R.S. România condus de cercetător principal Gh. Weis.

Calculatorul NEAG. preluînd informațiile din fișe în memorie a putut, cînd a fost solicitat, să răspundă la întrebări complexe incluzînd toate cuvintele cheie, sau numai unele dintre acestea.

Astfel s-au adresat calculatorului a) întrebări cu patru cuvinte cheie : *hrisoavele emise de Mircea cel Bătrîn T.R. pentru întărire de moșii în anul 1390* — sau *contractele încheiate de România cu Austria* — în domeniul economic — *secolul XIX.* etc.

b) întrebări incluzînd 3 cuvinte cheie : *hrisoavele domnești prin care s-au acordat mănăstirilor privilegii secolul al XVIII-lea* sau referitor la relațiile externe : *convenții încheiate — Franța în domeniul militar.*

c) Întrebări avînd la bază numai două cuvinte cheie : — *relațiile cu Rusia în secolul al XVIII-lea* sau — *producția agricolă în secolul al XIX-lea, cau jalbe ale țăranilor privind claca.*

d) întrebări formate dintr-un singur cuvînt cheie : *dani, Anglia, privilegii, anul 1848, 1859* etc.

În general răspunsul dat de calculator la o întrebare formată din 4 cuvinte cheie va fi mai precis, vor fi trecute în răspuns rezultatele unor documente asemănătoare. Pe măsură ce se reduce numărul cuvintelor cheie folosite în formularea întrebării, numărul rezultatelor trecut în răspuns va crește. De obicei, răspunsul cel mai larg din punct de vedere al numărului rezumatelor incluse este răspunsul întrebărilor ce au la bază un singur cuvînt cheie.

Întrebările s-au adresat calculatorului în felul următor : la consola anexată calculatorului se bat cuvintele cheie al căror răspuns ne interesează. Cînd s-au pus întrebări avînd la bază trei, două sau un singur cuvînt cheie la consolă sau bătut în dreptul celei rezervate cuvintelor cheie la care am renunțat.

De exemplu : o întrebare cu trei cuvinte cheie din punct de vedere grafic se prezenta : * * * * * orașeni dări XVI ; o întrebare cu două cuvinte cheie : hrisoave * * * * * întări * * * * * sau o întrebare cu un singur cuvânt cheie : * * * * * Franța * * * * * .

WELCOME DEAR SIR
IF YOU HAVE THE FILE, GIVE ME THIS FILE BY PIR

ANOTHER QUESTION, PLEASE
DISPATCH-----XXXXXXXXXXXX

ALL RIGHT, AND NOW HERE IT IS MY ANSWER
1-----DISPATCH 4-----GERMANI
END-----RECORDS WITH YOUR CODE

XXXXXXXXXXXX-----POLONIA-----XXXXXX

ALL RIGHT, AND NOW HERE IT IS MY ANSWER
1-----DISPATCH 2-----POLONIA
END-----RECORDS WITH YOUR CODE

CONCEPT. POLONIA CONCEPTS 1934
COMUNICATIA PRIVIND DECONTAREA SEMINTELOR IMPORTATE DIN POLONIA. ANAD DANCA ANDRELENA SECURIZAREA ANAD 3.7.1934.

DISPATCH POLONIA XXXXXXXX 1934
DISPATCHUL SOLIDAR POLONEZI TINTUT IN PREZENTA PRINCIPALUI TRANSISTOR BATHORY. SISIC DOC.FOI VOLANT. REP. 4/1934.

XXXXXXXXXXXX1934

ANOTHER QUESTION, PLEASE
DISPATCH-----GERMANIA-----XXXXXX

ALL RIGHT, AND NOW HERE IT IS MY ANSWER
1-----DISPATCH 2-----GERMANIA
END-----RECORDS WITH YOUR CODE

XXXXXXXXXXXX

ANOTHER QUESTION, PLEASE
DISPATCH-----T.ROM.3-----XXXXXX

ALL RIGHT, AND NOW HERE IT IS MY ANSWER
1-----DISPATCH 11-----T.ROM.3
END-----RECORDS WITH YOUR CODE

XXXXXXXXXXXX

DISPATCH T.ROM.3 DANIELE
DISPATCH 11. ROM. DA MANASTIRII DOZIA BALTILE DE LA TOHARSI ALTE PRIVILEGIU, FISCAL. DIR. ARH. CENTR. REP. 127.3.

DISPATCH T.ROM.3 INTERIN 1934
DISPATCH 11. ROM. DA MANASTIRII DOZIA BALTILE DE LA TOHARSI ALTE PRIVILEGIU, FISCAL. DIR. ARH. CENTR. REP. 127.3.

ANOTHER QUESTION, PLEASE
DISPATCH-----XXXXXXXXXXXX

ALL RIGHT, AND NOW HERE IT IS MY ANSWER
1-----DISPATCH 11-----XXXXXXXXXXXX
END-----RECORDS WITH YOUR CODE

XXXXXXXXXXXX

DISPATCH BOLAN. XXXXXXXX 1951
DISPATCH 11. ROM. DA MANASTIRII DOZIA BALTILE DE LA TOHARSI ALTE PRIVILEGIU, FISCAL. DIR. ARH. CENTR. REP. 127.3.

DISPATCH FRANTIA XXXXXXXX 1954
DISPATCH 11. ROM. DA MANASTIRII DOZIA BALTILE DE LA TOHARSI ALTE PRIVILEGIU, FISCAL. DIR. ARH. CENTR. REP. 127.3.

Fig. 2. Modul în care apare grafic întrebarea și răspunsul dat de calculator.

Întrucît experimentarea s-a efectuat în septembrie 1969 cînd în țara noastră s-au desfășurat lucrările celei de a XI-a Conferințe internaționale a Mesei Rotunde a Arhivelor, dialogul cu calculatorul s-a realizat într-o limbă de circulație internațională, limba engleză.

Această primă experimentare a demonstrat practic posibilitățile largi de utilizare a mijloacelor informaționale în scopul folosirii operative a datelor cuprinse în materialele documentare precum și posibilitatea coordonării cercetării tematice — cu activitatea de utilizare a calculatorului electronic.

Pentru viitor se prevede folosirea unui calculator cu o capacitate mult mai mare decît cea a calculatorului pe care s-a experimentat.

Prelucrarea electronică a fișelor tip pe un calculator mai mare oferă mai multe posibilități de valorificare multilaterală a conținutului materialelor documentare. Calculatorul cu o capacitate mai mare va permite stabilirea mai multor cuvinte cheie, deci înmulțirea aspectelor sub care un document poate fi evidențiat. El va consacra un număr mult mai mare de semne pentru redarea rezumatului documentului (numărul semnelor fiind practic nelimitat).

Desigur, fișele ce se vor introduce în memoria acestui calculator, vor fi mai complexe în sensul creșterii numărului de celule existente din partea superioară a sa cît și în privința creșterii numărului caracterelor din partea inferioară a fișei.

Din punct de vedere al conținutului această fișă va fi mult mai complexă, apropiindu-se de fișa de catalog și desigur nu va mai necesita scrierea unor cuvinte în prescurtare.

Astfel întrebările care se vor adresa calculatorului vor fi și ele mai complexe, vor putea include un număr mai mare de cuvinte cheie.

Răspunsurile ce le va da vor fi mai cuprinzătoare atît prin numărul mare de rezumate incluse cît și prin conținutul acestora.

Considerăm că pentru valorificarea mai complexă a documentelor vor trebui adăugate la cuvintele cheie stabilite pentru calculatorul NEAG și următoarele elemente: destinatarul, locul evenimentului, provincia, regiunea geografică, sau localitatea, forma documentului (original, copie, transumpt), mijloace de validare etc.

Redarea într-un mod mai sintetic a cotei documentului va elibera unele caractere în care vor putea fi cuprinse alte date necesare rezumatului. Această sintetizare a cotei se poate realiza prin codificarea denumirii fondurilor existente la toate unitățile Arhivelor Statului astfel încît în loc de localități, denumirea fondului, și a părții structurale să se treacă eventual o cifră arabă însoțită de o inițială.

Folosirea calculatorului — cu o capacitate mai mare — va oferi și alte posibilități de solicitare a răspunsurilor, în sensul că la D.G.A.S. va exista un pupitru de unde se vor formula și adresa întrebările respective și se vor primi cu multă operativitate răspunsurile.

De altfel, programarea pe un calculator cu o capacitate mai mare nu însemnează că Arhivele Statului au nevoie de un calculator propriu. D.G.A.S. va folosi doar un canal al unui calculator utilizat de mai multe instituții. Acesta indiferent de sediu va fi folosit în mod continuu și direct de către Arhivele Statului.

Cu ajutorul calculatorului, se va putea afla într-un timp minim diverse informații cuprinse de documente referitoare la o problemă, economisindu-se timp și muncă.

Calculatorul electronic va putea ajuta Arhivele Statului în activitatea de publicare a unor instrumente de informare științifică. De exemplu la întocmirea unor cataloage tematice se vor putea folosi datele furnizate de calculator, în sensul cunoașterii bogăției de informații aflate în materialele documentare, a fondurilor și depozitelor unde se află documente referitoare la o anumită temă evitând omiterea unora dintre acestea.

Dat fiind, că calculatorul va înmagazina și unele informații din îndexuri, cataloage, va putea răspunde și nevoilor de cunoaștere a bibliografiei unor documente.

Procesul de depistare tematică, activitate care va lua amploare în viitor, crează condiții favorabile prelucrării electronice a datelor, prin posibilitatea redactării în paralel a fișelor tematice cu fișele tip adecvate calculatorului. Dat fiind că memoria calculatorului se poate alimenta pe parcurs se vor putea transpune în fișa tip, fișele ce se întocmesc cu ocazia diverselor depistări. Acest lucru va însemna, valorificarea mai judicioasă a muncii depusă de arhiviști, scutirea unor noi eforturi în viitor când se vor solicita sub alte aspecte aceleași documente.

Creșterea solicitărilor va fi determinată atât de mărirea numărului fondurilor și colecțiilor date în cercetare ca urmare a încheierii inventarierii cât și de continua dezvoltare a activității științifice. La elaborarea planurilor de activități științifice ale instituției cu profil social, o importanță deosebită o va avea cunoașterea cu aproximație a numărului de documente ce răspund temelor stabilite localităților unde acestea se află, putându-se astfel stabili cu mai multă precizie volumul de muncă ce trebuie afectat întocmirii unor publicații.

Necesitatea introducerii prelucrării electronice a datelor, trebuie privită prin prisma întregii activități culturale, științifice a statului, prin prisma adâncirii continue a cercetărilor efectuate de către diverse instituții științifice sau productive pentru depistarea în arhivă a soluțiilor și informațiilor ce pot scuti eforturi financiare și tehnice.

Prelucrarea electronică a datelor va reduce timpul de muncă și prin aceasta și cheltuielile bănești afectate unor operațiuni de informare, va asigura o păstrare îndelungată a materialelor documentate pe care le scutește de manipulare repetată cu ocazia cercetărilor ulterioare.

Creșterea numărului cercetătorilor, abordarea unor teme de cercetare variate și complexe, necesitatea creșterii aportului Arhivelor Statului la manifestările culturale-științifice din țară cât și lărgirea relațiilor cu arhivele din alte țări, necesitatea depistării documentelor referitoare la istoria altor popoare în vederea schimbărilor de microfilme determină creșterea în volum și intensitate a activității arhivistice, fapt ce argumentează necesitatea adoptării calculatorului electronic la prelucrarea informațiilor deținute de arhive.

De aceea considerăm experimentarea efectuată un prim pas spre această importantă colaborare, în cadrul căreia prelucrarea electronică și bogatele informații existente în documentele de arhivă, vor oferi arhiviștilor căi largi spre valorificarea tezaurului istoric al patriei.

L'EXPÉRIMENTATION DU TRAITEMENT ÉLECTRONIQUE DES DATES AUX ARCHIVES DE ROUMANIE

À l'étape contemporaine le progrès de chaque domaine d'activité est conditionné par la manière dont on adopte et on applique les conquêtes de la science et de la technique.

L'introduction de la nouvelle technique, aux Archives rend plus rapide l'activité déployée pour rechercher des informations, et offre la possibilité de classer thématiquement les documents, action destinée à aider l'activité de recherche scientifique.

Tenant compte de ces considérations et à l'aide d'un petit calculateur existant au centre économique de calcul et de cybernétique économique de la République Socialiste de Roumanie, notamment à l'aide de l'appareil du type NEAG-1240 *, la Direction générale des Archives d'Etat a expérimenté, au cours de 1969, les possibilités du traitement électronique des informations offertes par les documents des archives.

La première opération nécessaire à l'expérimentation a été la rédaction des fiches car le calculateur électronique peut offrir des informations seulement des documents dont le résumé a été transposé sur des fiches types. Une fois introduites dans le calculateur, ces fiches forment sa mémoire interne.

Au début, on a sélectionné quelques matériaux documentaires, — qui contenaient des informations du XIV — ème et du XX — ème siècle, concernant la situation sociale, économique, culturelle et politique de notre pays, — pour lesquels on a rédigé des fiches types adéquates au calculateur.

Les fiches types pour le calculateur ont de grandes dimensions 10/20 cm. — et se présentent ainsi : du côté supérieur sont imprimées 4 cellules (4 rectangles) formées de 7 caractères (de petits carrés ayant les côtés d'un cm.). Ici sont inscrits les mots clef sur la base desquels on sollicite au calculateur les informations respectives.

Du côté inférieur de la fiche il y a aussi 112 caractères imprimés (ayant la même dimension) où on va insérer le résumé du document.

Conformément au calculateur sur lequel on a fait ces expérimentations — le résumé ne peut dépasser 112 signes — ci — inclus la cote du document et son signe d'achèvement.

* À l'expérimentation ont participé Maria Dogaru, Maria Pîrvulescu et Olivia Strachină, archivistes à la Direction générale de Archives d'Etat.

Les fiches pour le calculateur sont rédigées au crayon, par les archivistes, avec des majuscules. Pour éviter les éventuelles fautes il est interdit de les dactylographier.

Après la rédaction des fiches on passe à l'opération suivante, c'est-à-dire la création du trésor : quatre listes avec des mots — clef — qui, entrant en différentes combinaisons peuvent exprimer d'une manière synthétique le contenu des documents.

Sur la première liste sont énumérés les genres des documents : brevets, livres princiers, diplômes, pétitions, decrets, rapports, instructions, circulaires, contrats, conventions, situations, tableaux etc.

Sur la seconde liste, consacrée à l'émetteur, on a énuméré les princes de la Valachie et de la Moldavie, les voïvodes et les vice-voïvodes de la Valachie, les hauts dignitaires, les conseils des villes, les citadins et les villageois donc toutes les institutions centrales qui ont émis des documents et les catégories de personnes au nom desquelles on a émis des documents.

La troisième liste des documents enregistre les problèmes principaux auxquels se rapportent les documents, donc le sujet des actes fichés : privilèges, donations, ventes, achats, affermage, distributions des terres aux paysans, plaintes, protestations, insoumission à la corvée, impôts, emprunts, jugements, assurances, faillites, créations des institutions, commémorations, anniversaires etc.

Sur la dernière liste, réservé à la date, on a mentionné les principaux éléments de datation — l'année est exprimée en millésime — donc pour les brevets elle est transformée et l'année de la création („Văleat") est exprimée à l'aide des années de notre ère, le jour et le mois. Parfois, quand les documents sont datés approximativement on a utilisé des périodes plus grandes : un demi-siècle, un siècle, ou plusieurs siècles.

À l'aide des mots clef on a sollicité au calculateur les réponses aux questions. Le nombre des mots clef est déterminé par la capacité du calculateur.

Le calculateur sur lequel on a fait les expérimentations a permis l'emploi de 4 mots clef — formé chacun de 7 signes.

Le premier mot-clef correspond au genre de l'acte : procès-verbal, pétition, rapport, circulaire ; le second mot — clef indique l'émetteur, le prince ou la chancellerie de l'institution qui a émis l'acte : Mircea le voïvode, Ștefan le voïvode, le Conseil de la ville, Tudor le logothète etc. Le troisième mot-clef indique le problème auquel se rapporte le document respectif : exemptions d'impôts, octrois des privilèges, abus, vente-achat des biens.

Le quatrième mot-clef précise l'année de l'événement respectif.

Les mots-clef — pour les documents concernant les relations externes, grâce à leur contenu différent se distinguent des mots-clef pour les documents internes. Ainsi, dans la première catégorie on a mentionné le genre des documents (conventions, traités, contrats, rapports diplomatiques, notifications, lettres de créance) dans le deuxième groupe on a introduit le pays avec lequel se sont établies les relations respectives (l'Angleterre, la France) l'Autriche, la Pologne, l'Union Soviétique, etc.), tandis que le troisième mot-clef, a défini le profil des relations respectives (économiques, culturelles, politiques, militaires). Le dernier mot-clef est identique avec celui des documents internes — la date donc.

abréviation. De même, la dénomination des pays doit être identiquement abrégée, par exemple : la Norvège, chaque fois que ce mot paraît, doit être représenté graphiquement par NOVERG. Les mots clef qui ont moins de 7 lettres doivent être complétés tous de la même façon (par les mêmes signes).

La fausse rédaction d'un point, la modification d'une seule lettre déterminera l'élimination du document, dont la fiche est erronée, des réponses relatives au mot-clef mal écrit ; mais celui — ci peut être utilisé et inclus dans les réponses données aux questions formées des mots-clef écrits. Par exemple si les procès — verbaux du conseil de la ville de Bucarest de 1893 concernant les impôts seront exprimés dans quelques fiches par : proc.v., et dans d'autres fiches : pro.ver. ces documents ne seront pas inclus dans la réponse du calculateur où il y a : pro.verb. Mais ils seront énumérés parmi les documents relatifs au conseil de la ville ou aux impôts, demandés au calculateur. Si l'année est exprimée dans les documents en entier et dans un autre paraissent seulement les dernières unités — 943 au lieu de 1943, cet acte ne sera pas indiqué par le calculateur quand on lui pose la question : „Quels sont les documents de 1943”.

Pour les documents importants qui contiennent des informations se rapportant à différents problèmes, on a rédigé plusieurs fiches, qui se distinguent entre elles par un ou plusieurs mots-clef. Par exemple pour un rapport diplomatique où l'on fait des références aux événements des plusieurs pays, il faut rédiger des fiches pour tous les pays.

Pour un rapport du préfet du district de Prahova de 1939 contenant des informations sur le développement économique, social et culturel on a rédigé plusieurs fiches type — qui avaient le même résumé mais les mots-clef étaient différents — respectivement le mot clef adéquat à la cellule 3 réservée au problème.

Du point de vue du traitement électronique, l'expérimentation a été réalisée par un collectif de chercheurs du Centre de calcul économique et de cybernétique économique de l'Académie des études économiques de Roumanie, collectif dirigé par le chercheur principal Gh. Weis.

Le calculateur NEAG, a assimilé dans sa mémoire les informations des fiches pouvant ainsi répondre aux questions complexes où il a inclus tous les mots-clef ou quelques uns seulement.

On a posé au calculateur : a) des questions formées des quatre mots clef : les brevets émis par *Mircea cel B. rr. T.K.* pour la confirmation des domaines en 1390 ; ou les contrats conclus entre la *Roumanie* et l'*Autriche* — dans le domaine économique — au *XIX-ème siècle* etc.

b) des questions comprenant trois mots-clef : les brevets princiers par lesquels on a accordé des *privileges aux monastères* au *XVIII-ème siècle* ; ou concernant les relations extérieures *conventions conclues — la France* dans le domaine *laïque*.

c) des questions formées des deux mots-clef seulement : — les relations avec la *Russie* au *XVIII-ème siècle* ou — la *production agricole* au *XIX-ème siècle*, ou la *pétition* des paysans sur la *corvée*.

d) des questions formées d'un seul mot-clef : des *donations l'Angleterre, privileges* l'année, 1848, 1859 etc.

Généralement la réponse donnée par le calculateur à une question formée de quatre mots-clef sera plus précise, elle exprimera les résultats

des documents semblables. À mesure que le nombre des mots-clef employés dans la création de la question se réduit, le nombre des résumés introduits dans la réponse sera plus grand. D'habitude, la réponse la plus complète, du point de vue du nombre des résumés inclus, est celle donnée aux questions formées par un seul mot-clef.

Les questions ont été adressées au calculateur de la manière suivante : sur le pupitre annexé au calculateur on tape à la machine les mots-clef dont la réponse nous intéresse.

Par exemple : une question formée de trois mots-clef, du point de vue graphique se présente ainsi * * * * * citoyens impôts XVI, une question formée de deux mots-clef : brevets * * * * * confirmations * * * * * ; une question formée d'un seul-mot clef : * * * * * la France * * * * *.

Car l'expérimentation a été effectuée au mois de septembre de 1969, quand, dans notre pays se sont déployés les travaux de la XI-ème Conférence internationale de la Table Ronde des Archives, le dialogue avec le calculateur s'est réalisé dans une langue ayant une circulation internationale, l'anglais.

Cette première expérimentation a démontré pratiquement les grandes possibilités de l'emploi des moyens informationaux dans le but d'une rapide utilisation des dates contenues dans les matériaux documentaires, ainsi que les possibilités de coordonner la recherche thématique avec l'activité de l'utilisation du calculateur électronique.

À l'avenir on prévoit l'emploi d'un calculateur ayant une capacité plus grande que celle du calculateur sur lequel on a fait ces expériences.

Le traitement électronique des fiches type sur un calculateur plus grand offre plusieurs possibilités de valorisation multiple du contenu des matériaux documentaires. Le calculateur ayant une plus grande capacité permettra la détermination de plusieurs mots-clef — donc l'augmentation du nombre des aspects sous lesquels peut être mis en valeur un document. Il pourra consacrer un nombre plus grand de signes pour exprimer le résumé du document (le nombre des signes est pratiquement illimité).

Sûrement les fiches introduites dans la mémoire de ce calculateur seront plus complexes du point de vue de l'augmentation du nombre des cellules existantes de son côté supérieur, et de l'accroissement du nombre des caractères du côté inférieur de la fiche.

Le contenu de cette fiche sera plus détaillé, elle se rapprochera de la fiche de catalogue, et l'abréviation de certains mots deviendra ainsi inutile.

Les questions adressées au calculateur seront plus complexes et pourront comprendre un nombre plus grand de mots-clef. Les réponses seront plus vastes par les résumés nombreux et riches en contenu.

Nous considérons qu'une valorisation plus efficace des documents se réalisera en ajoutant aux mots-clef choisis pour le calculateur NEAG — les éléments suivants : le destinataire, le lieu de l'événement, la province, la région géographique, ou la localité, la forme du document (original, copie, transumptum), moyens de validation etc.

La rédaction d'une façon plus synthétique de la cote du document va libérer quelques caractères dans lesquels on pourra introduire d'autres dates nécessaires au résumé.

Cette synthèse de la cote se réalise en codifiant la dénomination des fonds existants dans toutes les unités des Archives d'Etat ; à la place des localités, de la dénomination des fonds et de la partie structurale il faut écrire éventuellement un chiffre arabe accompagné d'une initiale.

L'utilisation du calculateur — avec une capacité plus grande — peut offrir aussi d'autres possibilités de solliciter les réponses. À la Direction générale des Archives d'Etat il y aura un pupitre où l'on formulera les questions respectives, les réponses étant données avec beaucoup de rapidité.

D'ailleurs, la programmation à l'aide d'un calculateur ayant une capacité plus grande n'exclue pas pour les Archives d'Etat de Roumanie la nécessité d'un calculateur propre. Les Archives de Roumanie utiliseront seulement un canal d'un calculateur employé par plusieurs institutions. Celui-ci, indifféremment du siège, sera employé d'une manière continue et directe par les Archives d'Etat.

À l'aide du calculateur, on pourra obtenir, à bref délai, les différentes informations contenues dans les documents concernant un certain problème, réalisant ainsi une économie de temps et de travail.

Le calculateur électronique pourra aider les Archives d'Etat dans l'activité de publication de quelques instruments d'information scientifique. Par exemple, pendant la rédaction des catalogues mathématiques, on pourrait utiliser les dates fournies par le calculateur, qui nous offrent la possibilité de connaître la richesse des informations contenues dans les matériaux documentaires des fonds et des dépôts où se trouvent les documents relatifs à un certain thème, évitant ainsi l'omission de quelques uns de ces documents.

Parce que le calculateur va emmagasiner quelques informations provenues des indexes et catalogues, il pourra donc répondre aux besoins de connaître la bibliographie des documents.

Le processus de recherche thématique des documents, l'activité qui se développera à l'avenir, offrent des conditions favorables au traitement électronique des dates, par la possibilité de rédiger parallèlement les fiches thématiques et les fiches adéquates au calculateur. Parce que la mémoire du calculateur peut s'alimenter en cours de son fonctionnement on pourra transposer dans la fiche type, toutes les fiches rédigées à l'occasion de différentes recherches.

Cela signifie une valorisation plus efficace du travail des archivistes l'évirement de nouveaux efforts quand on leur sollicitera les mêmes documents mais sous d'autres aspects.

L'augmentation des sollicitations sera déterminée par l'accroissement du nombre des fonds et des collections destinés à la recherche comme conséquence de l'achèvement de l'inventaire, ainsi que par le développement continu de l'activité scientifique. Dans l'élaboration des plans de l'activité scientifique des institutions à profil social, un rôle important est joué par la connaissance approximative du nombre des documents qui s'encadrent dans les thèmes établis et qui indiquent les localités où ils se trouvent, en pouvant déterminer ainsi, avec plus de précision, le volume de travail qui doit être affecté à la rédaction de certaines publications.

La nécessité d'introduire le traitement électronique des dates doit être considérée du point de vue de toute l'activité culturelle et scientifique de l'Etat, du point de vue de l'approfondissement continu du travail effectué par les institutions scientifiques ou productives pour rechercher aux archives les solutions et les informations destinées à éviter les efforts financiers et techniques.

Le traitement électronique des dates réduira le temps de travail et les dépenses affectées à des opérations d'information, assurera une conservation prolongée des matériaux documentaires en les protégeant ainsi d'une manipulation répétée à l'occasion des recherches ultérieures.

L'augmentation du nombre des chercheurs, la préoccupation pour des thèmes diverses et complexes, la nécessité de consolider l'apport des Archives d'Etat aux manifestations culturelles et scientifiques du pays, l'extension des relations avec les archives étrangères, la nécessité de trouver des documents se rapportant à l'histoire des autres peuples dans le but de changer des microfilms, déterminent l'accroissement en volume et en intensité de l'activité archivistique. Cela argumente la nécessité d'adopter la méthode du traitement des informations détenues par les archives à l'aide du calculateur électronique.

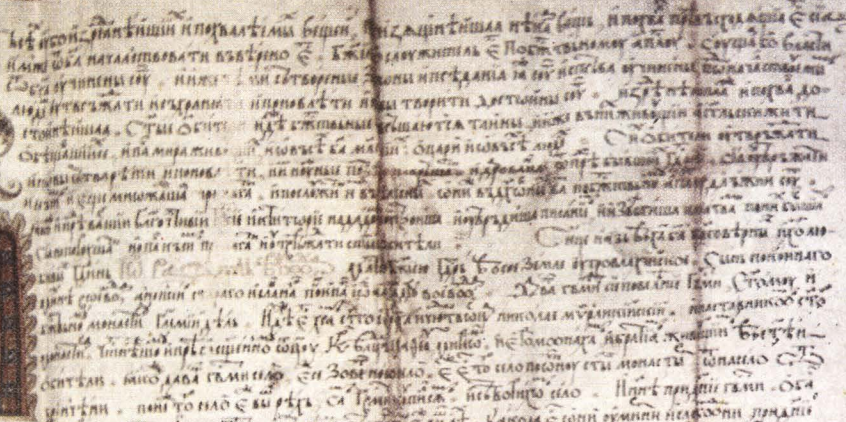
Nous considérons que l'expérimentation effectuée représente un premier progrès de cette importante collaboration au cadre de laquelle le traitement électronique et les riches informations existantes dans les documents vont offrir aux archivistes de grandes possibilités pour mettre en valeur le trésor historique de la patrie.

1614 (7122) iulie 10.
Hrisovul lui Radu, voievodul Țării Ro-
mânești, prin care întărește mănăstirii
Dealul Satul Nou de pe moșia Brânceni.

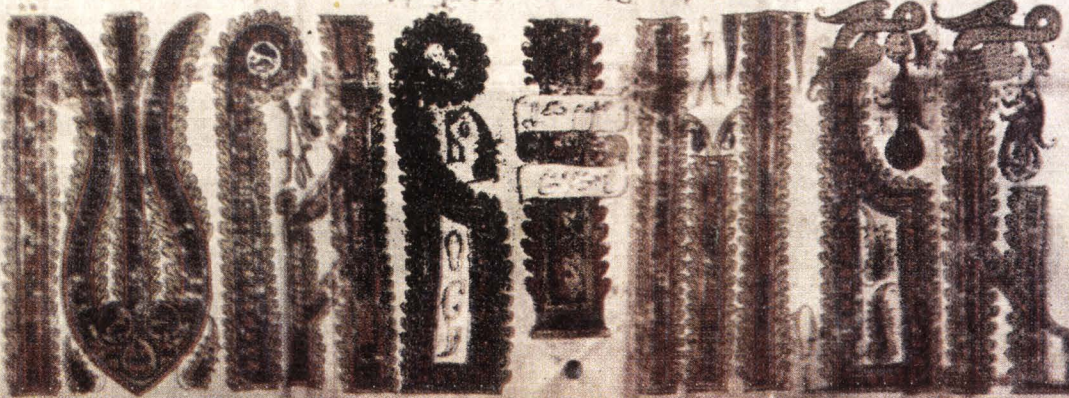
Original pe pergament.

Dimensiuni 0,73 m. × 0,65 m.

(Arh. St. Buc., fond Mănăstirea Dealu,
XI/3).

[illegible]

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΝ

FONDUL DE DOCUMENTE IOAN MICU MOLDOVAN

IOANA BOTEZAN

Importanța fondului de documente Ioan Micu Moldovan, semnalată și într-un studiu relativ recent privind Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei Academiei din Cluj¹, este lesne de întrezărit, avînd în vedere locul de cînst pe care creatorul lui și l-a cîstîgat, prin muncă stăruitoare și fără preget, în rîndul celor mai de seamă personalități culturale din Transilvania din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor.

Ioan Micu Moldovan s-a născut la 13 iunie 1833 în satul Moldovenești care-i poartă numele, de lingă Turda ca fiu al unor țărani iobagi. Înzestrat cu o inteligență vie și o voință fermă a reușit să urmeze școala elementară în satul natal și în Blaj, cea secundară la liceul din Blaj, iar teologia la Budapesta, Viena și Blaj. La terminarea studiilor, în 1857, a fost numit profesor la seminarul și liceul din Blaj. Din 1858 pînă în 1879, decîi 21 de ani, a funcționat ca profesor, iar 4 ani între 1879—1884 ca director al aceluiași liceu.

Paralel cu munca didactică a desfășurat o susținută activitate cultural-științifică, economică, politică, filantropică. Pentru școlile elementare sătești, care duceau o lipsă acută de manuale, a scris și publicat „Istoria Ardealului” și „Geografia”. Tot pentru aceste școli a editat la Blaj, între 1876—1881, „Foaia Scolastică” de fapt o revistă pedagogică.

Pentru școlile secundare a publicat „Istoria Patriei”, „Istoria Ungariei” și „Dicționar latin-român”. A colaborat la „Gazeta Transilvaniei” la „Fedeștiunea” și la „Arhivă” lui Cipariu — căruia i-a fost un colaborator de nădejde în activitatea filologică, literară și istorică — a adunat și a publicat documente privind în special istoria bisericii transilvănene.

S-a remarcat ca unul din cei mai activi membri ai „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român din Transilvania” (ASTRA) de la întemeierea acesteia, între 1894—1901 fiind președintele ei. Pentru activitatea sa neobosită pe tărîm didactic, științific și cultural, în anul 1894, la moartea lui G. Barițiu, Academia Română l-a ales membru al ei.

Fiind conștient că în condițiile pe care le trăia, lupta pentru emanciparea culturală și politică a românilor transilvăneni nu era posibilă fără

¹ P. Teodor, M. Trileanu, L. Ursuțiu, *Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România*, în „Revista Arhivelor”, X, nr. 1, 1967, p. 133.

o bază materială corespunzătoare, el s-a lansat în operațiuni financiare, fiind unul din fondatorii băncii „Albina” din Sibiu și a băncii populare „Patria” din Blaj. Totodată a cumpărat meru pământ, încît în 1915 cînd a murit a lăsat considerabila sumă de 1.000.000 lei coroane pentru ridicarea culturală a poporului român. De altfel toată viața lui a sprijinit zeci și sute de tineri transilvăneni săraci dar înzestrați, fie pentru a urma o meserie, fie pentru a studia la Universitățile din Budapesta, Viena, Graz, Praga sau Cluj.

Încă din tinerețe, în perioada „imperiului liberal” Ioan Micu Moldovan s-a afirmat ca un luptător dirz pentru drepturile politice ale românilor transilvăneni. În 1868 a fost unul din autorii Pronunțamentului de la Blaj. În 1869 a participat la Conferința de la Mercurea; în 1881 la Conferința de unificare a partidelor naționale din Transilvania și Banat; precum și la conferințele partidului unificat din 1884 și 1887.

Se stinge din viață în anul 1915, înălțat de activitatea sa neobosită în rindurile celor mai reprezentativi cărturari ardeleni, din perioada care a premers înfăptuirii actului istoric al unirii Transilvaniei cu România ².

Fondul de documente Ioan Micu Moldovan face parte din fosta Arhivă a Bibliotecii Centrale din Blaj, adusă în 1951 la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei pentru a fi la îndemîna istoricilor din acest important centru universitar și științific. El este compus din peste 23.000 piese, ce pot fi calificate după natura lor și după felul cum au fost aranjate în documente cu caracter didactic, cultural-științific, politic și bisericesc. Îndeosebi cele 6789 scrisori primite de Ioan Micu Moldovan din Ardeal, din vechea Românie sau din alte părți — clasate în ordine alfabetică după emitenți — împreună cu documentele ce se referă la evenimentele politice contemporane constituie izvoare de prim ordin. Studiarea lor se impune cu necesitate pentru clarificarea diverselor aspecte ale istoriei Transilvaniei din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Dintre sutele de scrisori primite de Ioan Micu Moldovan de la învățători, preoți, studenți, sau elevi români transilvăneni cele mai multe reflectă condițiile grele în care funcționau școlile elementare românești din majoritatea satelor transilvănene, după încheierea pactului dualist.

O bună parte din aceste scrisori prin care se solicitau lui Ioan Micu Moldovan manuale școlare și materiale didactice ne dau posibilitatea să ne formăm o imagine aproximativă asupra conținutului învățămîntului elementar din școlile românești transilvănene din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și de la începutul veacului nostru. Cele mai solicitate manuale erau abecedarele, cărțile de istorie și geografie, aritmetică, gramatică și economia cîmpului.

² Pentru informații mai ample privind viața și activitatea lui Ioan Micu Moldovan vezi: I. Lupaș, *Nicolae Popoaia și Ioan Micu Moldovan*, Discurs rostit la 8 iunie 1920, București, 1920; St. Manculea, *Ioan Micu Moldovan autor de manuale istorice*, Blaj, 1938; I. Rațiu, *Ioan Micu Moldovan (1833—1915)*. Notițe biografice în ziarul „Unirea” din Blaj, nr. 96 și 100 din 1915; C. Diaconovici, „Dicționar enciclopedic”, Sibiu, 1904. vol. III, p. 315 etc.

Din corespondența lui I. Micu Moldovan rezultă că și școlile secundare românești din Transilvania duceau lipsă de manuale și de materiale didactice. A. Alexi, de pildă, i se plîngea în 1874 de situația deficitară a învățămîntului secundar din Năsăud și mai ales de lipsa materialului didactic pentru predarea științelor naturale. În anii următori, Cirea Ioan îi solicită prin intermediul a nouă scrisori, îndeosebi manuale de istorie și de fizică pentru gimnaziul din Sibiu. Între 1878—1884, Al. Micu se arată și el preocupat de înzestrarea cu manuale a școlii din Făgăraș. La rîndul său, Iacob Lugoșianu din Arad, i-a trimis lui I. Micu Moldovan zece scrisori între 1877—1882, cerîndu-i hărți, planigloburi, tabele de istorie naturală, planșe cu diferite mamifere, imprimate și cataloage școlare ș.a.m.d.³

Din cuprinsul altor scrisori se desprind cauzele de ordin politic și economic care explică, parțial cel puțin, lipsa manualelor și insuficiențele organizatorice ale școlilor românești.

Astfel, dintr-o scrisoare trimisă de Ioan Pop lui I. Micu Moldovan rezultă că în 1871 transformarea gimnaziului românesc din Baia Mare într-o școală unde se introdusesse obligativitatea predării materiilor în limba maghiară, devenise o realitate. El arată că acest lucru a îngreuiat considerabil însușirea materiilor de către elevi, mai ales că lipsa de manuale se menținea deosebit de acută. În încheierea scrisorii sale, I. Pop îl roagă pe I. Micu Moldovan să-i trimită gramatica lui Cipariu și cît mai multe cărți de lectură necesare însușirii limbii și literaturii române de către elevi⁴.

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea acțiunea de maghiarizare a școlilor din localitățile românești se accentuează, după cum rezultă și dintr-o scrisoare trimisă în 1894 lui I. Micu Moldovan de către Gavrilă Sabău. Acesta arăta că a funcționat ca învățător timp de 26 de ani în satul Bogdana și că a putut observa cum a evoluat procesul de transformare a unor școli confesionale românești în școli de stat maghiare, într-o serie de sate din ținutul Chioarului în perioada ce a urmat după încheierea dualismului. De aceea el insistă în scrisoarea lui ca Ioan Micu Moldovan să se îngrijească de trimiterea urgentă a unor tineri învățători, proaspăt absolvenți, în satele Nireș, Foeni și Răstoalțul Mare pentru ca școlile românești de aici să-și continue activitatea⁵.

Numărul mare de scrisori prin care I. Micu Moldovan era informat despre situația manualelor și a școlilor nu trebuie să surprindă, deoarece el a devenit cunoscut încă în perioada 1863—1867 ca unul din cărturarii români cei mai activi, care a luptat cu hotărîre pentru educarea și ridicarea intelectuală a poporului român, condiție de seamă a emancipării lui economice și politice. Dovadă în acest sens este corespondența vastă pe care o întreține cu editorii S. Filtsch și W. Krafft din Sibiu. De la primul se păstrează 126 scrisori trimise între 1863—1873 și se referă la tipărirea și procurarea celor mai variate manuale și cărți, inclusiv a unor manuale apărute la București. De la cel de al doilea există din anul 1865 circa 164

³ Arhiva istorică a Bibliotecii Filialei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste România, fondul Ioan Micu Moldovan, dosar litera L, scrisorile 4014—4023.

⁴ Ibidem, dosar P., scrisoarea 4900.

⁵ Ibidem, dosar P., scrisoarea 5603.

scrisori. Din ele rezultă că W. Krafft satisfăcea toate comenzile venite de la Blaj, tipărind intens planuri de învățămînt, cărți, manuale de geografie, gramatica lui Cipariu, Istoria patriei a lui I. Micu Moldovan. De altfel, tot el tipărea și revista „Economul” și „Foia scolastică” scoase de I. Micu Moldovan împreună cu Șt. Pop, pentru țărani și învățătorii din satele românești ⁶. Preocuparea îndelungată și statornică dovedită de I. Micu Moldovan pentru procurarea și înzestrarea școlilor românești transilvănene cu manuale și diferite materiale didactice a determinat Academia Română ca încă din 1894, cînd a devenit membru al ei, să-i încredințeze sarcina de a achiziționa cărți, în vederea distribuirii lor elevilor români săraci din Transilvania. Din cele 39 scrisori pe care i le-a trimis Academia Română între 1894—1915 o bună parte se referă tocmai la acest lucru. Una din ele datînd din anul 1903, îl anunță că i s-au trimis 2200 lei pentru achiziționarea de cărți în folosul copiilor săraci potrivit planului financiar al Academiei ⁷.

Vasta corespondență întreținută de I. Micu Moldovan demonstrează că el era solicitat atît în problema aprovizionării școlilor românești cu manuale și diferite materiale didactice cît și în cea a construcțiilor școlare, acolo unde se simțea nevoia de noi edificii necesare învățămîntului. De pildă, în șapte scrisori trimise în 1893—94, de către învățătorul Badea Aron, i se solicită ajutor bănesc și sfat pentru construirea unei școli în Aiud, necesară copiilor din acest oraș și din împrejurimi. În 1891, Luca Simion îi mulțumește călduros pentru ajutorul de 50 fl. dat școlii și bisericii din Moldovenesti ⁸.

Solicitanții de ajutoare bănești sînt însă mult mai numeroși în cazul copiilor săraci care doreau să se califice într-o meserie sau să urmeze școlile din Blaj și mai ales în cel al tinerilor ce voiau să-și termine studiile universitare la Cluj, Budapesta, Viena, Graz etc. Ele oglindesc greutatea materiale și uneori politice pe care trebuiau să le înfrunte tinerii români ce voiau să studieze sau să se califice în vreo meserie. Pe de altă parte reflectă și strădania intelectualilor și reprezentanților burgheziei române cu vederi înaintate de a contribui la creșterea și lărgirea rîndurilor lor cu cadre noi, tinere, care să preia și să ducă mai departe lupta pentru apărarea ființei naționale. Semnificativă în această privință e scrisoarea pe care medicul român Lazăr Popovici, profesor universitar la Viena, o adresează în 1909 lui I. Micu Moldovan, cerîndu-i o bursă pentru un tînăr lăcătuș capabil să urmeze o școală industrială superioară și să nu se rezume numai la cea de ucenici ⁹.

Firește, scrisorile prin care I. Micu Moldovan a fost solicitat din partea unor cunoscuți să sprijine primirea unor elevi săraci la școlile din Blaj și mai ales să le înlesnească obținerea unor burse sau a unor ajutoare bănești, sînt multe. Ele cuprind toată perioada dintre anii 1860—1914, cunoscuții solicitînd sprijin fie pentru consăteni, fie pentru rudeni. De pildă, Brîncoveanu Iosif din Idiciu îi cere în 1862 ajutor pentru sprijinirea unor copii orfani și nepoți. S. Balint din Roșia Montană îi solicită și el

⁶ Ibidem, dosar K., scrisorile 3742—3906.

⁷ Ibidem, dosar A., scrisoarea 17.

⁸ Ibidem, dosar S., scrisoarea 5809.

⁹ Ibidem, dosar P., scrisoarea 4878.

ajutor și sprijin între anii 1867—1876 pentru doi băieți săraci pe care voia să-i trimită la școala normală din Blaj fiindcă îl știe că „a ocrotit totdeauna pe copiii săraci”¹⁰.

Foarte interesante sînt scrisorile primite de I. Micu Moldovan din partea studenților, întrucît solicitînd burse sau ajutoare bănești, mulți dintre ei dau și informații cu caracter politic și cultural din centrele unde studiază. Rămîne semnificativ că dintre cei 14 solicitanți 8 urmau medicina la Viena sau Cluj, unul politehnica la Luxemburg, doi dreptul la Cluj, unul filozofia la București, la doi neprecizîndu-se facultatea pe care o frecventau. Simbotean Vasile, de exemplu, student medicinist la Viena, solicitîndu-i ajutoare bănești lui I. Micu Moldovan, îl informează „în opt scrisori trimise în 1868, despre reorganizarea societății „România”, care urmărea ca și societatea „Transilvania”, de a sprijini trimiterea a cît mai mulți tineri români la studii. Societatea dispunea de 885 fl. și de un cabinet de lectură cu circa 100 de cărți, care erau puse la dispoziția studenților români din capitala imperiului. La cea de a doua ședință a Societății au participat Silași, Laurian și alții¹¹. Un alt medicinist, Turcu Iosif, care studiază mai întîi la Cluj și apoi la Viena, în cîteva zeci de scrisori trimise între 1882—1889, dă informații valoroase despre activitatea societății „România Jună”. De asemenea despre atitudinea nefavorabilă a unor profesori față de studenții români, aceștia raliindu-se legii votată de parlamentul din Viena, de a reduce numărul tinerilor români ce urmau facultatea de medicină¹². Informații despre activitatea desfășurată de „România Jună” la Viena dă între anii 1880—1887, în circa 60 scrisori și studentul Bota Teodor. În plus, el comentează și starea de spirit din capitala imperiului austriac, precum și atitudinea presei austriace și maghiare față de mișcarea națională a românilor. El insistă, de pildă, asupra tonului defavorabil adoptat de ziarele burghezo-moșierești din Ungaria față de conferința de unificare a celor două partide românești din 1881 și mai ales față de programul politic adoptat cu această ocazie¹³. Majoritatea tinerilor care au reușit să termine studiile cu ajutorul bursei sau a sprijinului bănesc al lui I. Micu Moldovan, continuă să-i trimită scrisori de mulțumire și după ce au ajuns independenți din punct de vedere material. Unii îi solicită sfat la terminarea studiilor pentru ocuparea unui post. De pildă Vlăduțiu Iuliu, care a terminat studiile în 1870 îi cere să-l ajute să aleagă între angajarea lui ca medic la honvezi, sau trecerea sa în România spre a fi „folositor patriei”. La fel îi cere sfat și Blăjianu O., cu privire la oferta ce i s-a făcut de a ocupa un post de medic la Panciu în Moldova sau de a rămîne în Transilvania. În astfel de cazuri, I. Micu Moldovan se străduia să-i convingă să rămînă în Transilvania și să profeseze meseria în ținuturile locuite de români. Astfel procedează de exemplu cu Banfi Ștefan, care terminînd facultatea în 1891, a fost îndemnat să se stabilească fie la Reghin, fie la Sebeș „unde e mai mare nevoie de medici”¹⁴.

¹⁰ Ibidem, dosar B., scrisoarea 1875.

¹¹ Ibidem, dosar S., scrisoarea 5908.

¹² Ibidem, dosar T., scrisoarea 6500.

¹³ Ibidem, dosar B., scrisorile 2165—2225.

¹⁴ Ibidem, dosar B., scrisoarea 1858.

Correspondența lui I. Micu Moldovan reflectă nu numai preocupările didactico-scolare, ci și pe cele cultural-științifice ale transilvănenilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul veacului următor. O parte din scrisorile ce oglindesc astfel de preocupări provin de la personalități culturale ale poporului nostru ca I. Agirbiceanu, G. Barițiu, T. Cipariu, Moisi Grigore, I. Pop Reteganul etc. De la ultimul de exemplu, se păstrează 40 de scrisori din anii 1882—1898. Ele dovedesc entuziasmul și pasiunea autorului „Poveștilor ardelenesti” față de literatura populară. În același timp scot la iveală și greutatea materiale pe care a trebuit să le înfrunte inimosul învățător, care a fost Ioan Pop Reteganul, în acțiunea lui de strângere și de tipărire a poeziilor, baladelor și poveștilor populare. Unele din scrisorile sale dau informații prețioase despre situația grea a țăranilor din Munții Apuseni, care nu-și puteau trimite din această cauză copii la școală sau despre starea precară în care au ajuns mulți țărani transilvăneni în urma comasărilor din jurul anului 1888, cu prilejul cărora moșierii le-au răpit cele mai valoroase pământuri, ș.a.m.d.¹⁵

Alte scrisori provin din partea unor personalități mai puțin cunoscute astăzi, dar care între 1848—1918, au jucat un rol însemnat în viața cultural-științifică a Transilvaniei. Printre aceste personalități pot fi amintite: A. Alexi, I. Antonelli, I. Bologa, A. Marinescu, I. Meșotă, Horea Petra-Petrescu, Grigore Silași, Șt. Șuluțiu etc. I. Antonelli de exemplu, în scrisorile sale dintre 1869—1884, dă informații lui I. Micu Moldovan despre diferite documente din secolele XVIII—XIX; despre controversele științifice dintre Bran, Pușcariu și Barițiu¹⁶. Correspondența trimisă de Atanase Marinescu de la Pesta, Lipova și Viena, între 1859—1865, atestă preocupările sale de etnograf și folclorist, el căutând să publice, cu ajutorul lui I. Micu Moldovan, balade, colinde, un jurnal românesc cu sfaturi practice pentru femei și altele. A cerut informații amănunțite despre înființarea ASTREI și a donat gratuit din operele sale muzeului din Blaj¹⁷.

La rîndul său, I. Meșotă îi dă lui I. Micu Moldovan informații din Brașov, în 1875, despre retipărirea manualului său de istorie. Totodată se plinge de „timpurile grele” care i-ar putea forța pe intelectualii români să adopte o „atitudine pasivă” și în privința publicațiilor școlare¹⁸.

Grigore Silași ajuns profesor de limba română la Universitatea din Cluj, ce a luat ființă în 1872, îi solicită lui I. Micu Moldovan în 1873, 18 studii privind limba *istro* românilor, a gramaticii românești și nemțești, precum și diferite cărți rare¹⁹.

Din anii premergători primului război mondial, informații interesante privind activitatea cultural-științifică a românilor transilvăneni cuprinde corespondența lui Horia Petra-Petrescu, colaborator la „Tribuna” și „Românul”. Acesta a inițiat și a înființat, în 1913, la Brașov revista „Teatrul” al cărui director devine²⁰.

Firește, informații cu caracter cultural-științific conține nu numai corespondența primită de la personalitățile mai mult sau mai puțin cunos-

¹⁵ Ibidem, dosar R., scrisorile 5290—5329.

¹⁶ Ibidem, dosar A., scrisoarea 1638.

¹⁷ Ibidem, dosar M., scrisorile 4121—4128.

¹⁸ Ibidem, dosar M., scrisoarea 4166.

¹⁹ Ibidem, dosar S., scrisoarea 5840.

²⁰ Ibidem, dosar P., scrisoarea 4899.

cute, amintite mai sus, ci și cea provenită din partea unor învățători sau preoți rurali. De pildă învățătorul sau preotul A. Pop din Morlaca i-a scris lui I. Micu Moldovan că biserica din Sadu a fost construită cu ajutorul episcopului Inocențiu Micu Klein la mijlocul secolului al XVIII-lea. Administratorul parohial Valeriu Rusu îi dă în 1906, informațiile cerute privind o veche mănăstire din Pădureni. Învățătorul I. Sighișoreanu i-a comunicat lui I. Micu Moldovan că se află în posesiunea a două cărți vechi românești, una scrisă de logofătul Matei Voila, pe care a găsit-o la un copil sas ce se juca cu ea pe stradă. A doua, păstrată frumos, era cazania lui Varlaam tipărită pe cheltuiala voievodului Vasile Lupu la biserica Trei Ierarhi din Iași la 1643. Despre acestea își exprimă părerea că ar putea interesa prin valoarea lor chiar Academia Română. Învățătorul sau profesorul Gavril Todică din Geoagiu, într-o scrisoare din 1914 își manifestă admirația față de donația „princiară” făcută de I. Micu Moldovan „în interesul culturii neamului”, și își exprimă speranța că ea va constitui „reazimul solid al științelor care spre acest scop trebuie să le răspindim după puterile și priceperea noastră”²¹.

Toate scrisorile de genul celor de mai sus reflectă atît preocupările cultural-științifice ale lui I. Micu Moldovan în special, cît și ale intelectualilor transilvăneni în general. Același lucru îl oglindește și corespondența din partea unor asociații cu profil cultural-științific. De exemplu, Societatea de istorie, arheologie și științele naturale din Alba Iulia îl roagă, în 1886, pe I. Micu Moldovan să adere la activitatea susținută de ea și să-i trimită operele sale indiferent de limba în care erau scrise²². Cu 12 ani înainte Societatea Academică România sau „România Jună”, îi solicită pentru biblioteca ei două din operele sale²³ iar Societatea ASTRA îi mulțumește în două scrisori din 1900 și 1905 pentru darul de 20 coroane făcut pentru Muzeul de istorie și arheologie al Asociației din Sibiu²⁴.

O deosebită importanță prezintă voluminoasa corespondență primită de I. Micu Moldovan din diferite centre urbane ale României. Ea demonstrează stringerea continuă a legăturilor culturale ale românilor de pe cele două versante ale Carpaților și rolul lor la întărirea conștiinței naționale unitare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul veacului următor, premiză a desăvîrșirii statului național unitar. Legăturile culturale ale Blajului din această perioadă cu Bucureștiul și Iașul în primul rînd, dar și cu Craiova, Ploieștiul, Botoșanii etc., ocupă un loc dominant în corespondența lui I. Micu Moldovan. Ele oglindeau în fond, orientarea politică a românilor din Transilvania în deceniile premergătoare desăvîrșirii statului național unitar. La întărirea acestor legături au contribuit într-o măsură însemnată intelectualii români transilvăneni trecuți peste Carpați și stabiliți în diferite centre urbane ca Ioan Bianu, Eugen Brote, Aron Densușianu, Papiu Ilarian, Sextil Pușcariu etc. Contribuie însă și personalități culturale de prestigiu din România în frunte cu A.D. Xenopol, D.A. Sturza, I. Negruzzi, cu care I. Micu Moldovan întreține o bogată corespondență. La fel Academia Română, al cărei membru devine după

²¹ Ibidem, dosar T., scrisoarea 6525.

²² Ibidem, dosar S., scrisoarea 5902.

²³ Ibidem, dosar S., scrisoarea 5909.

²⁴ Ibidem, dosar A., scrisoarea 1681.

moartea lui G. Barițiu, precum și negustori de cărți din diferite centre urbane de peste Carpați.

De la Ioan Bianu se păstrează în fondul I. Micu Moldovan 104 scrisori din perioada 1878—1912. Multe din ele se referă la trimiterea unor cărți tipărite la Blaj pentru Biblioteca Academiei din București sau la expedierea altora care au văzut lumina tiparului în capitala României pentru Biblioteca Centrală din Blaj. O atenție deosebită acordă Bianu operelor științifice ale lui Cipariu, pentru tipărirea integrală a acestora, sfătuindu-l pe I. Micu Moldovan să continue publicarea „Arhivului”. În afară de operele lui Cipariu, Bianu îi solicită colaboratorului său din Blaj o serie de manuscrise privind cartea veche românească, aflate în Transilvania, ca de pildă fotocopii după Pravila Mică de la Orăștie, după Palia de la Orăștie, după Catehismul calvinesc, după Liturghierul slavon de la Brașov din 1588 etc. Dându-și seama de importanța culturală a Blajului în Transilvania Bianu cere referințe în legătură cu modalitățile de ajutare a liceului din această localitate, ș.a.m.d.²⁵

Într-o scrisoare din 1893, E. Brote cere informații asupra posibilităților de sporire a ajutoarelor bănești și materiale pentru toate școlile românești din Transilvania²⁶.

A. Densușianu informându-l pe I. Micu Moldovan despre înființarea „Orientului Latin” îi solicită colaborarea, arătându-i platforma politică și colectivul de redacție din care făceau parte, în afară de întemeietor, N. Densușianu, T. Frincu și I. Lapedatu²⁷.

Papiu Ilarian, în mai multe scrisori trimise între 1868—1872, îl roagă pe I. Micu Moldovan să-i procure operele lui Gh. Șincai și Samuil Micu Klein, „Arhivul” lui Cipariu, „Istoria Transilvaniei”, etc. De asemenea, să-i dea informații despre „Istoria Daciei” a lui D. Cantemir²⁸.

Sextil Pușcariu se interesează în 1911 — așa cum făcuse anterior Bianu — de Evanghelia tipărită la Alba Iulia în 1541 și de Cazanica lui Coresi din 1564, ambele existente la Blaj²⁹.

Din corespondența transilvănenilor stabiliți în România rezultă așadar, preocupările științifice și contribuția lor la progresul general al culturii românești.

În ceea ce privește intelectualii din România care întrețin corespondență cu I. Micu Moldovan, cei mai mulți sînt profesori. Profesorul Elefterescu de exemplu, în șase scrisori trimise între 1896—1899 se interesează de „Analectele” lui Cipariu și solicită împrumutarea „Istoriei bisericești” a lui Petru Maior pentru a verifica dacă copia făcută după ea era exactă³⁰. De la profesorul de științe naturale din Craiova, S. Mihali, I. Micu Moldovan a primit 40 scrisori între 1866—1886. În ele dă informații asupra difuzării „Arhivului” lui Cipariu în România, și-i propune colaborarea, chiar și sub pseudonim la ziarul lui C.A. Rosetti „Românul”. Îi recomandă „Arhiva istorică” a lui Hasdeu³¹.

²⁵ Ibidem, dosar B., scrisorile 1963—2061.

²⁶ Ibidem, dosar B., scrisoarea 2262.

²⁷ Ibidem, dosar D., scrisoarea 2700.

²⁸ Ibidem, dosar P., scrisoarea 4880.

²⁹ Ibidem, dosar P., scrisoarea 4980.

³⁰ Ibidem, dosar E., scrisorile 2867—2872.

³¹ Ibidem, dosar M., scrisorile 4189—4230.

Contribuția lui I. Micu Moldovan la ridicarea culturală a românilor transilvăneni și la întărirea legăturilor cu frații lor de peste Carpați este oglindită în cele 39 scrisori primite între 1894—1915 din partea Academiei Române. Aceasta l-a delegat s-o reprezinte în 1898 la aniversarea Societății săsești pentru cunoașterea Ardealului și la jubileul lui Honterus. Totodată a fost ales ca membru al Comisiei Academiei pentru premierea lucrărilor supuse la concurs ³².

Desigur, majoritatea scrisorilor referitoare la problemele didactico-școlare și cultural-științifice dau și prețioase informații politice. Aceste informații se referă la toată perioada dintre 1848—1915 și consultarea lor se impune cu necesitate cercetătorilor ce se ocupă cu istoria politică a Transilvaniei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul veacului al XX-lea. Evenimentele politice transilvănene dintre 1849—1867 și îndeosebi dintre 1860—1870 sînt oglindite relativ pe larg în corespondența lui A. Aldulian, Axente Sever, Simion Balint, Cosma Lazăr, Simion Matei, N. Popescu, Pamfil etc. Cele dintre 1867—1881 în corespondența lui Axente Sever, A. Barbulovici, S. Balint, Ilie Măcelaru, V. Popescu, Gr. Moisil, S. Nicolescu, Al. Micu, Visarion Roman, Grigore Silași, Al. Șandru, I. Săula, L. Vaida etc.; cele dintre 1881—1890 în corespondența lui S. Albin, Al. Barbulovici, Al. Micu, N. Petrescu, Horia Petra-Petrescu, Cornel Pop, Păcurariu, Visarion Roman, Ioan Rațiu, Ioan Lemeni etc.; cele din perioada 1890—1895 în corespondența lui Ioan Rațiu, E. Brote, I. Bianu, I. Brendușianu, Elia Cîmpianu, Iulian Nestor, iar pentru evenimentele politice transilvănene dintre 1896—1914 corespondența lui Iuliu Maniu, Horia Petra-Petrescu, Flaviu Pop și alții. Informațiile cu caracter politic cele mai numeroase și mai prețioase se referă la perioada 1868—1895 datorindu-se în primul rînd corespondenței lui Ilie Măcelaru, Axente Sever, Visarion Roman, Grigore Silași și Ioan Rațiu. De pildă în corespondența lui Axente Sever există referiri și la revoluția din 1848, dar cele mai multe scrisori se ocupă de situația politică a românilor după încheierea dualismului austro-ungar. El insistă asupra necesității continuării luptei în vederea recîștigării autonomiei Transilvaniei pentru care preconizează un regim politic democratic asemănător cu cel al Elveției. Se interesează de adunările generale ale ASTREI și de preocupările ei, ș.a.m.d. ³³.

Scrisorile lui Ilie Măcelaru în număr de 23 datează din perioada 1864—1886. În cele din 1868—1869 își exprimă regretul pentru eșecul politicii românești. El subliniază că una din cauzele principale ale acestui eșec se datorează lipsei de unitate a românilor. Pentru a solidariza toți românii la luptă în vederea cîștigării drepturilor politice preconizează conferința națională din 1869 de la Miercurea care va duce la înființarea Partidului Național Român din Transilvania. Din comitetul central electoral al partidului ales cu ocazia întemeierii lui făcea parte și I. Micu Moldovan, după cum îl anunță Ilie Măcelaru într-o scrisoare. Corespondența lui I. Măcelaru cuprinde referiri prețioase privind tratativele din 1871—1872 cu guvernul Lonyai. La fel despre Adunarea națională a românilor preconizată de Măcelaru ca șef al partidului, la Alba Iulia pentru luna februarie 1875, la

³² Ibidem, dosar A., scrisorile 1—39.

³³ Ibidem, dosar A., scrisorile 1696—1756.

ea urmînd să participe alături de G. Bariț, I. Rațiu, Axente Sever etc. și I. Micu Moldovan. Corespondența mai arată rolul jucat de Măcelaru în organizarea sărbătoririi jubiliare a lui Barițiu din 1886 pe care o transformă într-o veritabilă adunare a românilor, cu substrat politic,³⁴ din diferite părți ale Transilvaniei.

De la Visarion Roman se păstrează în fondul Ioan Micu Moldovan 18 scrisori trimise din Sibiu între 1868—1883. În afară de problemele de natură economică pe care le cuprinde corespondența lui V. Roman ajuns director al băncii Albina, ea conține și importante informații cu caracter politic. Scrisorile din 1868 arată că și el era preocupat, ca și Măcelaru, de necesitatea organizării românilor într-un partid politic. Corespondența lui reflectă intensificarea legăturilor economice și politice dintre bănățeni și ardeleni după 1872, cu toate că primii adoptaseră activismul pe cînd cei din urmă pasivismul politic. Scoate și el în evidență neajunsurile create activității politice a românilor de deosebirile lor confesionale ș.a.m.d.³⁵

Trebuie subliniat că pe lângă corespondența vastă și bogată, fondul I. Micu Moldovan conține și alte documente cu caracter politic, deosebit de prețioase³⁶. Unele din aceste documente se referă la acțiuni politice ale românilor din preajma și din timpul revoluției de la 1848—1849. Altele la perioada „liberală” dintre 1860—1865. Cele mai valoroase se referă însă la luptele politice ale românilor din perioada dualismului. Pe primul plan se situează actele procesului Pronunciamentului ce a avut loc în 1869 la Tg. Mureș și în cadrul căruia au fost judecați Vasile Rațiu, Iacob Mureșanu, Ioan Micu Moldovan și alții.

Amintim ca deosebit de important Pronunciamentul în original, procesul-verbal luat cu ocazia anchetării autorilor lui, precum și declarația politică în ciornă, pe opt pagini, redactată la Blaj în 16 mai 1871.

O însemnătate și mai mare prezintă procesul verbal al conferinței naționale a Partidului Național Român unificat din 1884 păstrat în original ș.a.m.d.³⁷

Correspondența și actele personale dau informații interesante și despre evenimentele politice din România, din diferite părți ale monarhiei Austro-Ungare, din Italia, din Franța. De exemplu, în unele din scrisorile trimise de A. Alexi, acesta îi cere lui I. Micu Moldovan sfaturi în legătură cu adunarea reprezentanților românilor din toate provinciile locuite de ei, proiectată pentru anul 1872 la Putna. După Alexi adunarea trebuia să fie un prilej de afirmare a revendicărilor cu caracter politic și totodată un punct de plecare pentru cîștigarea opiniei publice progresiste din Europa apuseană pentru aceste revendicări. Alte scrisori ale lui Alexi dau amănunte despre primirea ce i s-a făcut în 1875 lui Garibaldi la Roma și despre atmosfera anticlericală din Italia³⁸.

Correspondența lui Barbuiovicei, 60 scrisori dintre 1854—1914 dă informații despre atmosfera creată românilor în școlile din Budapesta, inclusiv în seminariile teologice. Românii ce studiau aici înfruntau cu

³⁴ Ibidem, dosar M., scrisorile 4039—4058.

³⁵ Ibidem, dosar R., scrisorile 5410—5418.

³⁶ Ibidem, dosar istorico-politice, p. 1—151.

³⁷ Ibidem, p. 288—298.

³⁸ Ibidem, dosar A., scrisorile 1597—1611.

curaj atmosfera în care trebuiau să învețe. Între altele ei au hotărât să se aboneze la două ziare din România ³⁹.

Scrisorile trimise de I. Drăgescu lui I. Micu Moldovan din Pesta, Craiova și Constantinopol între 1867—1914, redactate în spiritul ideilor lui Bărnuțiu se referă la nemulțumirile populare din România față de politica lui Carol din 1876, la atmosfera entuziastă creată în România de proclamarea independenței și de lupta împotriva Imperiului Otoman. El spune între altele într-o scrisoare trimisă în 4 august 1877 din Craiova : „Sperați și aveți încredere în noi. Vom învinge ... Lupta terminată, scăpați de păgînii de peste Istru, privirile, inimile și gîndurile noastre se vor îndrepta spre voi ... Sperați” ! Drăgescu dădea deci expresie dorinței tuturor românilor ca după cîștigarea independenței să realizeze unirea cea mare într-un stat național unitar ⁴⁰.

Referiri la unirea cea mare a tuturor românilor și la atmosfera politică ostilă față de Carol I cuprinde și corespondența din Craiova din 1870 a lui S. Mihali, constînd din 40 scrisori datînd dintre anii 1866—1885.

Informații politice despre România, inclusiv despre răscoala țărănilor din 1888 cuprind și unele din cele 20 scrisori trimise din București de tipograful Ioan Moldovan între 1883—1913.

Aprecieri privind politica internă și externă a Austro-Ungariei despre „nesiguranța ce domnește în monarhie ...”, despre „tirania și persecutarea popoarelor”, conține corespondența din 1901 a lui Flaviu Pop.

Despre starea revoluționară din Italia și în special despre lupta grevistă a proletariatului italian, vorbește Liciniu Pop în scrisorile lui din anii 1889—1891.

Acuze la adresa cercurilor guvernamentale din România pentru politica lor antipopulară față de țărănime aduce Luca Rusu în scrisoarea lui din 1900 expediată din București.

Mihail Străjan în trei scrisori expediate din Paris în 1869 îl pune la curent cu starea explosivă, revoluționară ce domnea în Franța în preajma războiului franco-prusac și a proclamării Comunei din Paris, ș.a.m.d. ⁴¹.

Desigur informațiile cuprinse în documentele din fondul I. Micu Moldovan conțin și dovezi despre intensificarea legăturilor culturale și politice ale românilor transilvăneni cu celelalte popoare din monarhie, îndeosebi cu cehii, slovaci și sîrbii spre sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea. Deosebit de semnificativă este în această privință corespondența lui Jan Urban Jarnik, constînd din 37 scrisori pe care i le-a trimis lui I. Micu Moldovan din Viena și Praga între 1876—1914.

Fondul Ioan Micu Moldovan conține și informații documentare privind activitatea economică a românilor transilvăneni din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și din primele decenii ale celui următor. Această activitate e oglindită în scrisorile primite de Ioan Micu Moldovan de la banca Albina din Sibiu, de la Axente Sever în legătură cu economia stupilor, de la E. Cimpianu, de la E. Dăian în legătură cu banca „Economul” din Cluj, de la A. Brote și Gr. Moisil în legătură cu construirea unor căi

³⁹ Ibidem, dosar B., scrisorile 1861—1918.

⁴⁰ Ibidem, dosar D., scrisorile 2815—2823.

⁴¹ Ibidem, dosar S., scrisoarea 5899.

ferate, de la Visarion Roman în legătură cu activitatea Băncii Albina etc., dar și în actele personale ale lui Ioan Micu Moldovan privind administrarea și înzestrarea școlilor, administrarea bunurilor sale.

În sfârșit fondul Ioan Micu Moldovan conține și documente privind istoria românilor, în special cea bisericească din secolul al XVIII-lea și din prima jumătate a veacului al XIX-lea.

În concluzie, fondul documentar Ioan Micu Moldovan constituie un izvor prețios de documente inedite a căror consultare se impune cercetătorilor atât pentru istoria economică și politică a Transilvaniei cât mai ales pentru istoria ei cultural-școlară din a doua jumătate a veacului al XIX-lea și din primele două decenii ale secolului al XX-lea, iar varietatea documentației ar putea servi totodată și pentru întocmirea unei monografii Ioan Micu Moldovan.

SOCIETATEA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE A COMITATULUI HUNEDOARA

ION FRĂȚILĂ, NICOLAE WARDEGGER

Sub această denumire s-au întrunit acum 90 de ani cîțiva cărturari și intelectuali din orașul Deva, cu creionul și cazmaua în mînă, pentru a organiza efectuarea cercetărilor arheologice și istorice în străvechea vatră hunedoreană.

Organizarea unor preocupări științifice în această direcție, a fost determinată de bogata și frămîntata istorie a acestor meleaguri, de importante vestigii ale trecutului, ce au ajuns să fie observate și scoase la iveală, tot mai des, de la începutul secolului al XIX-lea încoace.

În această muncă de colectare și cercetare a materialelor documentare de pe teritoriul comitatului Hunedoara s-au remarcat în primul rînd localnicii care își îndreptau tot mai mult atenția spre prețioasele mărturii ale trecutului. La început, izolați, unul strîngea documentele, altul inscripții epigrafice, tezaure monetare etc., pe urmă întovărășiți, cîte doi-trei se angajau în astfel de eforturi lăudabile. O asemenea colaborare mobilizatoare s-a făurit între Abel Kerekes, Ludovic Brüz și medicul primar al comitatului, dr. Andrei Fodor ¹. Ei au fost aceia care în decursul multor ani din prima parte a secolului al XIX-lea au strîns documente de valoare și dovezi materiale de ordin arheologic, etnografic și statistic referitoare la trecutul istoric al ținutului Hunedoara ². În colaborarea lor s-a văzut intruchipată posibilitatea unei societăți de istorie care de altfel, a și fost înverdată la lucrările sesiunii științifice a medicilor și naturaliştilor de la Cluj din 3--5 septembrie 1854 ³. Expunîndu-și comunicarea despre antichitățile renumitelor așezări din comitatul Hunedoara (Cigmău, Deva, Grădiște, Hațeg, Călan și Sarmizegetusa), ascultată și apreciată cu mult interes de către cercetători, multilateralul om de știință, dr. Andrei Fodor, ridică pentru prima oară problema înființării unei societăți de istorie și arheologie, atît de necesară în ținutul Hunedorei ⁴. În condițiile regimului

¹ Ernest Ballun, *Adatok a Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat huszonöt éves történeléhez* (Date privind istoria Societății de istorie și arheologie a comitatului Hunedoara), Deva, 1910, p. 30.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 49.

⁴ *Ibidem*, p. 50.

absolutist însă fără sprijinul material și moral necesar, ideea n-a apucat să fie îmbrățișată și astfel ea a fost dată repede uitării.

După cele câteva încercări a fost nevoie să treacă mai bine de două decenii pentru reanimarea acestei idei de către președintele tribunalului din Deva, Francisc Sölyom-Fekete⁵. Concepția sa despre viitoarea societate a fost exprimată în articolul de fond al ziarului local „Hunyad” nr. 31 din 1879, intitulat „Să descoperim trecutul și să-i salvăm amintirile”⁶. Articolul — ce se păstrează în formă originală ca un prețios document al societății — în numeroase fapte și exemple istorice a evocat trecutul meleagurilor hunedorene, subliniind necesitatea de a descoperi, cerceta și strânge aceste mărunți importante cu scopul de a le feri de distrugere sau pieire.

După întrunirea de la Deva din 16 noiembrie 1879, la care s-a discutat scopul și denumirea societății⁷, ce avea să ia ființă, în ședință din 25 ianuarie 1880, s-a ales o comisie pentru întocmirea proiectului de statut, urmată de adunarea generală de constituire a societății din 13 mai 1880⁸. După cum era de așteptat, la această adunare generală, problema principală de pe ordinea de zi, era dezbaterea proiectului de statut. Denumirea inițială a noi instituții a fost: „Societatea de istorie, arheologie și cultură a comitatului Hunedoara”⁹. După multe discuții și propuneri însă, s-a renunțat la cuvântul „cultură”, fără să-și piardă în fond acest caracter pe care societatea l-a avut tot timpul cât a funcționat. Scopul, propriu-zis, lesne de înțeles, era „descoperirea trecutului istoric atât de bogat al comitatului Hunedoara”¹⁰ prin cercetări istorice și arheologice, pentru realizarea cărora s-a prevăzut: urmărirea cu atenție a tot ce se referă la comitat în operele științifice, beletristice, artistice și viața publică; cunoașterea condițiilor geografice și naturale ale comitatului; descoperirea și stringerea materialelor arheologice și istorice ce se vor păstra într-un muzeu arheologic și etnografic, pus la dispoziția publicului vizitator; ocrotirea monumentelor istorice; primirea pentru păstrare a arhivelor familiale și stringerea celor mai valoroase documente, manuscrise și tipărituri din comitat, într-o colecție arhivistică și bibliotecă¹¹.

Este foarte important a releva faptul că pentru prima oară o instituție de cultură și știință din județul Hunedoara își asumă o atât de semnificativă funcție muzeistică, arhivistică și bibliofilă. De la această dată se poate considera că s-a pus baza statutară a muzeului din județul Hunedoara care, de atunci încolo, fără întrerupere, își desfășoară activitatea de cercetare arheologică și istorică, binecunoscută în țară și peste hotare.

Mijloacele materiale pentru realizarea scopului societății erau sumele provenite din partea membrilor, veniturile realizate din publicații, din organizarea conferințelor populare de răspindirea științei și culturii, din excursii științifice, donații, subvenții de stat etc.¹²

⁵ *Ibidem*, p. 53.

⁶ Arh. St. Deva, colecția de documente a Societății de istorie și arheologie, 1/1879.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, Proces-verbal din 13 mai 1880, 1/12—13.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Statutul Societății de istorie și arheologie, 1904, art. 3.

¹¹ *Ibidem*, art. 3 și 4.

¹² *Ibidem*, art. 4 și 15.

Forul superior al societății, investit să ia hotărâri în toate problemele majore, era adunarea generală, ordinară sau extraordinară, dar în toate cazurile publică. Ea se întrunea în fiecare an, de cele mai multe ori, la Deva, Hațeg, Petrosani, Orăștie și în alte localități din județ. În cadrul adunărilor, într-o atmosferă festivă erau prezentate și dezbătute, în general, comunicările științifice, darea de seamă a muzeului, rapoartele despre săpăturile și cercetările întreprinse și rezultatul achizițiilor de cărți și documente. Adunarea generală alegea pe termen de 3 ani comitetul de conducere compus din 36 de membri și cei 9 funcționari ai secretariatului: președinte, vicepreședinte, secretar, funcționar, director de muzeu, bibliotecar-arhivar, casier, procurist și un administrator pentru dealul cetății Deva.

Întrunindu-se o dată sau de mai multe ori pe lună, comitetul de conducere asigura buna desfășurare a cercetărilor, a muncii administrative și gestionare. În acest scop, regulamentul interior de funcționare al societății preconiza alegerea din sinul comitetului a șase secții cu câte 3—6 membri: 1. geo-topo-etnografică, 2. naturale, 3. statistică, 4. arheologică, 5. istorică și 6. comitetul de redacție¹³.

Membru al societății putea să fie orice persoană fizică sau juridică, capabilă să-și exercite drepturile și obligațiile legale. Ca în multe asemenea cazuri membri erau fondatori, ordinari, protectori și de onoare.

După cum se poate observa un accent mare s-a pus pe latura organizatorică, și în ce măsură a reușit să facă acest lucru o demonstrează faptul că încă în primul an de activitate, societatea a reușit să strângă în jurul ei nu mai puțin de 544 de membri¹⁴. Printre ei se afla eruditul istoric și om politic, George Barițiu, dr. Francisc Zimmermann de la Arhiva Națională Săsească din Sibiu, dr. Desideriu Csánki de la Arhiva Națională din Budapesta, profesorii dr. Iuliu Jung, și Otto Keller de la Universitatea din Praga și alții, precum și marea parte a intelectualilor din părțile hunedorene¹⁵.

Dintre localnici menționăm în primul rînd pe Gavril Téglás, directorul muzeului, Géza Kunn și Francisc Sólyom-Fekete, președintele și vicepreședintele societății, arheologa de la Orăștie, dr. Sofia Torma, dr. Andrei Veress, etc.¹⁶.

Salutînd înființarea instituției, George Barițiu scria în „Observatorul” nr. 17 din 10/27 martie 1880 că aceasta „invită pe toți” la conlucrare. Societatea „este un terenu din acelea, unde nu încapu nici rivalități naționale și confesionale, nici urgii de natură politică” — conchide autorul scoțînd la iveală scopul și caracterul științific al instituției.

Pornind la drum, în asemenea împrejurări, societatea de istorie și arheologie, în primul an de activitate participă la Congresul antropologic și arheologic de la Berlin din 5—11 august 1880, cu o colecție valoroasă de obiecte preistorice de la Turdaș, prezentată de Sofia Torma. Faptul a fost considerat ca primul pas marcat de succes în săpăturile și cercetările arheologice.

¹³ „Hunyadm. tört. rég. évk.”, I, 1882. p. 166.

¹⁴ Ibidem. p. 188.

¹⁵ Ernest Ballun, *op. cit.*, p. 114 și urm.

¹⁶ Ibidem, p. 74.

Următoarea adunare generală a avut loc la 29 mai 1881¹⁷. În cuvin-tul său de deschidere, președintele societății conturează problemele prin-cipale arheologice și istorice, spre care trebuie să fie îndreptate cercetă-rile¹⁸, pentru o generație întreagă.

La această adunare s-au mai făcut propuneri concrete cu privire la îngrijirea ruinelor cetății Deva, precum și restaurarea castelului Corvi-neștilor și a bisericii vechi din Densus¹⁹. Pentru ocrotirea acestui din urmă, societatea mai face demersuri și la Arhiepiscopia din Blaj pe temeiul că biserica din Densus era considerată „ca un renumit și rar exemplar al gustului arhitectonic românesc” ce trebuie salvat de la pieire.

În anii ce au urmat, ca de altfel, în tot cursul existenței sale, socie-tatea, a întreprins valoroase cercetări în domeniul arheologiei. Scoaterea la suprafață a urmelor omului preistoric din peșteri, a bogatelor așezări neolitice de la Turdaș și împrejurimi, reperarea și determinarea multor așezări romane (Ulpia Traiana — Sarmizegetusa, Micia (Vețel), Germisara (Geoagiu) etc.), a drumului militar parcurs de oștile lui Traian, au facili-tat întocmirea hărții arheologice a comitatului Hunedoara²¹. Mai mult, rezultatele îndelungatelor săpături și cercetări arheologice au fost dezbă-tute în sesiuni științifice, în paginile anualelor și lucrărilor de specialitate și în cele din urmă — finalizate în volumul I al Monografiei județului Hunedoara apărut în 1902.

Dintre celelalte lucrări de istorie, pe prim plan se situează ciclul de articole (comunicări) publicate în anuare, tratind marea răscoală țără-nească condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Cu toate că nu ne propunem să facem o analiză a materialului, subliniem că acesta conține date valoroase referitoare la starea iobagilor, cauzele imediate ale răscoalei, desfășurarea ei în comitat și măsurile de reprimare luate împotriva răsculaților. Stu-diile au fost întocmite pe baza unui bogat material documentar din arhiva comitatului, arhiva Corpului de armată din Sibiu și alte arhive din Tran-silvania.

Ca un eveniment posterior răscoalei lui Horea, a fost consemnată răzvrătirea țăranilor din comuna Nădăștia din 1817. Au fost cuprinse apoi evenimentele premergătoare ale bătăliei de la Simeria din 1848.

O atenție meritorie i s-a acordat mineritului. Spălatul, respectiv exploatarea aurului și argintului de la Ruda, Băița și alte localități din Munții Apuseni, spargerea pietrei de la Bejan și Pietroasa, prelucrarea marmurei de la Bucova, topitul fierului de la Hunedoara, Ghelar, Govăj-dia și Călan, sint toate străvechi ocupații ale băștinașilor hunedoreni, de care se leagă viața lor materială și spirituală.

De reținut sint cele câteva schițe istorice despre instituția cneza-telor românești din județ, obligații feudale, regimul dijmei, diplomele și statutele citorva bresle (Monografia cizmarilor și tăbăcarilor din Deva, apărută în anul 1902) și unele momente importante din istoria orașelor (cetăților) Deva, Hunedoara, Orăștie, Hațeg, etc. S-a scris, de asemenea,

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 79.

²⁰ Arh. St. Deva, loc. cit., Serisoarea societății adresată Arhiepiscopiei din Blaj în anul 1880.

²¹ Ernest Ballun, *op. cit.*, p. 16, 85 și urm.

despre Decebal și despre războaiele daco-romane pe baza scenelor de luptă de pe Columna lui Traian.

În anuarele societății s-a deschis o rubrică pentru publicarea unor documente medievale importante legate de locurile hunedorene, strinse din arhivele Capitlului din Alba-Iulia și arhivele din Viena și Vatican.

Tot într-un ciclu de articole au fost publicate rezultatele cercetărilor geografice și geologice (construcția geologică a solului din județ), fauna și flora acestui ținut pitoresc. Despre apele minerale și izvoarele termale găsim mai multe comunicări.

Bogate și valoroase sînt lucrările etnografice oglindind viața și obiceiurile românilor. Dintre acestea, interesante și delectante sînt de citit : „Cîntecele românilor despre pădure”, „Personajele legendare în basmele și poezia populară românească”, „Ghicitorile la români”, „Elementele mitologice în poezia populară românească”, „Paralelisme etnografice” (român, maghiar, săsesc), „Tîrgul de fete de la Găina”, „Viața păstorului de pe Parâng” și altele.

Eficiența străduințelor depuse putea fi observată și în exponatele muzeului, condus timp de 23 ani (1880—1903) de merituosul arheolog Gavril Tóglás.

Muzeul abunda, în deosebi, în materiale din antichitate, din perioada romană. Partea preistorică, așezările romane descoperite în acea vreme, erau reprezentate aci prin felurite unelte din piatră, vase, obiecte de pozoabă din os, bronz, fibule etc. Prezente erau și cunoscutele zeități orientale, valoroasele statui Malagbel, templul lui Mithras, vestitele statui miniere (menhir) de la Baia de Cîrș, un șir întreg de monumente epigrafice cu inscripții publice comemorative, funerare și religioase, cărămizi ștampilate (Leg. rom. XIII, III și V), șteampuri de la minele de aur precum și cite o colecție etnografică, numismatică și ornitologică.

Potrivit scopului propus, în decursul activității sale, societatea a reușit să-și formeze și o valoroasă colecție de documente ce urma să servească drept bază documentară la volumele II și III ale monografiei județului Hunedoara. Dar după cum volumele din urmă ale monografiei, n-au mai ajuns să vadă lumina tiparului, materialele arhivistice au fost doar în parte folosite în lucrările de istorie apărute în anuare și publicațiile de specialitate. Așadar, mare parte din arhivă este necunoscută și ca atare asupra ei vom insista mai mult.

Prelucrată în cursul anului 1969, de către Arhivele Statului Hunedoara-Deva, colecția cuprinde materiale documentare din diferite perioade în cadrul anilor extremi 1351—1920, provenite din arhiva comitatului și alte fonduri personale. Mai precis, aceste fonduri personale sînt arhivele domeniilor feudale din raza comitatului Hunedoara ²². Ponderea colecției o formează aceste arhive, care se referă, în general, la relațiile de proprietate și administrarea moșiilor. Acte de proprietate, acte de vînzare-cumpărare, tranzații patrimoniale, succesiuni, ieșiri din indiviziune, zălogiri, împrumuturi, datorii, tulburări de posesie, procese de proprietate între nobili, hotărîri judecătorești li execuții civile, sînt doar cîteva din categoriile documentelor mai importante cuprinse în această colecție. Cele

²² Mai însemnate sînt arhivele domeniilor feudale ale lui Kendeffy, Antalffy, Benedikty, Bornemissza, Ivul de Hunedoara, Brazovai și alții din partea Hațegului.

mai multe se referă la starea iobagilor, prestațiile feudale din comitat, plingerile țăranilor făcute împotriva nobililor pentru depozedare de pământ și alte abuzuri, impozitele acestora plătite statului etc. În acest sens nu s-au făcut încă cercetări în arhivele semnalate. Din punct de vedere al mișcărilor țăărănești, din perioada feudală, de o importanță covârșitoare sînt cele 300 de documente legate de răscoala lui Horea. Ele reflectă cauzele care au dus la izbucnirea marii răscoale țăărănești, extinderea răscoalei în comitatele Zarand și Hunedoara, înfruntarea răsculaților cu nobilimea și armata și măsurile de reprimare luate împotriva maselor de țărani participante la mișcare. Din aceste documente se remarcă prin bogăția informațiilor, rapoartele asupra celor două atacuri ale iobagilor asupra Cetății Deva, din 6 și 7 noiembrie 1784, condițiile armistițiului, respectiv, ultimatumul lui Horea trimis nobilimii din Deva și un protocol al Tablei comitatului Hunedoara, din 31 decembrie 1784, cuprinzînd problemele dezbătute pentru înăbușirea răscoalei.

Dacă aceste probleme majore sînt dezbătute pe larg în istoriografia patriei noastre, documentele existente în această colecție ne oferă și posibilitatea de cercetare a perioadelor premergătoare și posterioare marelui eveniment care sînt mai puțin cercetate. Numeroase sînt documentele în care se oglindesc măsurile luate pentru constrîngerea iobagilor și țăranilor.

În mod deosebit, o vie agitație a maselor țăărănești se atestă în documente, după răscoala lui Horea. Ea rămîne trează tot timpul în speranța satisfacerii revendicărilor sociale și naționale, mai întîi, de către răscoala lui Tudor Vladimirescu²³, și mai tîrziu de către revoluția de la 1848.

Se pot observa, în aceste frămîntări sociale, și reperecursiunile războaielor napoleoniene din această perioadă. Valorificarea acestor materiale, făcută de pe o poziție materialist-dialectică, va fi de mare folos în elucidarea cauzelor și consecințelor deselor nemulțumiri.

Dintre diplome — majoritatea de innobilare și de proprietate, originale și copii — relevăm pe cea eliberată de Mihai Viteazul la 4 februarie 1600 (Alba-Iulia), pentru confirmarea privilegiilor locuitorilor orașului Zalău și pe cea dată de Gavril Bethlen, din anul 1662, prin care se dispune colonizarea în opidul Deva a unor oameni liberi din Ungaria. Diplomele, statutele și documentele breslelor olarilor și cizmarilor din Hațeg, cizmarilor și tăbăcarilor din Deva sînt alte materiale arhivistice de interes pentru istoria vieții orășenești medievale din Transilvania.

Diferite ordine, instrucțiuni și alte normative reglementează organizarea și activitatea administrativă. Poate constitui obiectul unui studiu interesant, desfășurarea alegerilor pentru reprezentanța orașului Hațeg de la mijlocul secolului al XIX-lea. Tot din această perioadă, multe documente cuprind probleme militare: mișcări de trupe, concentrarea lor în zonele și localitățile agitate (Hațeg, Petroșani), încartiruirea și aprovizionarea armatei, paza graniței în pasul Vulcan și altele, 45 de documente din perioada anului 1862—1866, se referă la averea și activitatea Regimentului I român de grăniceri de la Orlat. Prețioase ne apar și notele, rapoartele și informațiile arheologice cuprinse în patru volume ale renumitei cercetătoare dela Orăștie, dr. Sofia Torma, dintre care multe inedite.

²³ Maria Andrițoiu, Mihai Cerghedan, *Frămîntări sociale în jurul Devei sub influența răscoalei lui Tudor Vladimirescu*, în „Sargeția”, VI, 1969, p. 93—103.

Aici găsim însemnări valoroase referitoare la antichitate, la descoperirea și cercetarea așezărilor neolitice de la Turdaș și împrejurimi, date biografice a sus-numitei și o apreciabilă corespondență științifică, necercetată, purtată cu istorici și alți oameni de știință și de stat, din țară și de peste hotare, dintre care amintim pe George Barițiu, profesorul dr. O. Fraas din Stuttgart, P.A. Schmölder, Lipperheide, Francois Lenormant de la Biblioteca Națională din Paris, I. Jung, profesor la Universitatea din Praga, dr. Ludwig Lindenschmidt — directorul muzeului din Main, Ludovic Kossuth, Szécheny și alții. Și fiindcă ne aflăm la capitolul corespondență, merită să mai subliniem importanța deosebită a scrisorilor lui Buteanu, Șulufiu, Corcheșiu și Axente Sever către Avram Iancu, din 1849, care relevă momente semnificative din istoria patriei noastre, cum ar fi: mobilizarea generală a moșilor la revoluție, apărarea Abrudului și alte probleme militare.

Din categoria registrelor amintim protocoalele Conventului călugărilor franciscani din Deva din secolul al XVIII-lea, în care se atestă existența unei comunități bulgaro-valahă în localitate, registrele Comisiei mixte nautice din Deva cu conșcripții ale plutașilor din 1811 din satele comitatului Hunedoara, precum și plîngerile acestora împotriva autorităților.

În sfîrșit, din colecție mai fac parte cele cîteva sute de documente legate de înființarea și activitatea Liceului real din Deva (1871—1882), corespondența liceului cu alte instituții și instituirea unor fonduri pentru ajutorarea elevilor lipsiți de mijloace materiale.

La colecția de documente a fost atașată, ca o parte separată, arhiva creată de către societatea de istorie și arheologie în cantitate de 1 metru liniar poliță raft. Din această arhivă s-au publicat pînă în prezent două scrisori ale lui George Barițiu către societate, relevînd bunele relații avute cu aceasta ²⁴. În rest, ea este nefolosită. După cum se poate aștepta, această arhivă este formată în primul rînd, din procesele-verbale ale adunărilor generale și ședințelor comitetului de conducere. De altfel, sînt documentele principale, în măsură să reflecte toate dezbaterile și hotărîrile luate de către organele de conducere ale instituției.

Dintre actele contabile și de gestiune, ordonate cronologic după numerele de înregistrare, importanță istorică au doar cele de proprietate și administrare ale societății asupra amfiteatrului de la Sarmizegetusa (1888) și cetății Deva (1893) precum și demersurile oficiale făcute mai înainte pentru folosirea terenurilor în scopul cercetărilor.

Pentru cercetarea documentară, rămîne de o valoare incontestabilă corespondența societății. Ea reflectă un alt aspect luminos din activitatea ei, aceea a relațiilor de colaborare avute cu cele 52 de societăți similare, muzee, biblioteci, universități și alte instituții culturale din țară și de peste hotare. Revelatoare sînt în această privință schimburile de publicații și corespondența cu Academia Română, Muzeul Național Român, Societatea Arheologică Română din Bucovina, „Astra”, „Verein für Siebenbürgische Landeskunde” din Sibiu, Biblioteca „Jagellonska” din Cracovia, Universitatea din Praga, cea din Lemberg și Belgrad pre-

²⁴ Constantin Clemente, *Două scrisori inedite ale lui George Barițiu*, în „Sargeția”, VI, 1969, p. 135—138.

cum și cu arhivele centrale din Vatican, Viena și Budapesta. Nu rareori aceste instituții au fost invitate și prezente la adunările generale ale societății.

Societatea de istorie și arheologie — se atestă în documente — a participat prin reprezentanții săi la mai multe congrese antropologice și arheologice din străinătate, aducându-și un aport lăudabil prin bogatele colecții preistorice și numeroasele basoreliefuri mithriace.

În 1902, între 3 și 6 iulie, societatea a fost onorată de prezența a 32 de excursioniști din București conduși de arheologul Grigore Tocilescu, directorul Muzeului Național Român. Oaspeții s-au bucurat de o primire deosebit de cordială, reușind să viziteze în condiții optime însemnatele locuri istorice din județ. Cu acest prilej s-a căzut de acord, în principiu, asupra colaborării științifice dintre Grigore Tocilescu și Gavril Téglás, în scopul extinderii săpăturilor și cercetărilor arheologice, pe „întreg teritoriul Daciei de sub ocupația romană”. La plecarea lor din Deva societatea le-a oferit în semn de cinstire, un manuscris despre antichitățile romane din comitatul Hunedoara.

O colaborare strinsă a avut societatea și cu instituțiile locale. Astfel, au fost posibile organizarea conferințelor și adunărilor populare de răspîndirea științei și culturii, ridicarea unui monument la Șibot (1889) în amintirea victoriei împotriva armatei otomane din 1479, precum și îngrijirea și amenajarea amfiteatrului (Sarmizegetusa) și dealului cetății Deva, făcându-le accesibile publicului vizitator. De asemenea, societatea a mai reușit să-și formeze o bibliotecă documentară cu peste 4000 volume.

În condițiile descrise mai sus, societatea de istorie și arheologie, a desfășurat o activitate susținută și multilaterală pînă la izbucnirea primului război mondial. Documentele de arhivă cercetate atestă că după această dată a intervenit o schimbare bruscă în viața societății. Așa se explică faptul că ultima adunare generală, cea de-a XXXIII-lea, a avut loc la 5 octombrie 1913 la Geoagiu, urmată de cîteva ședințe ale comitetului de conducere din 1913 și 1914, după care, de fapt, instituția își încheiează activitatea. Pînă în anul 1914 au apărut și cele XXII volume din anuarele publicate. După această dată, formal, ici-colo mai găsim cîte o adresă, ultima datată la 20 februarie 1918, eliberată, din încredințarea comitetului de conducere, de către președinte și secretar. Muzeul societății, în pofida împrejurările grele cauzate de război, a continuat să-și îndeplinească atribuțiile strict necesare pînă în anul 1921 cînd a intrat în rețeaua de stat a muzeelor.

Din această perioadă merită consemnat faptul că la adunarea comitatului de conducere din 24 octombrie 1913, s-a votat memorandumul înaintat Inspectoratului general al Muzeelor și Bibliotecilor, în care societatea cere un ajutor material substanțial de la stat pentru a-și continua activitatea într-o nouă structură organizatorică corespunzătoare stadiului de dezvoltare la care a ajuns. Rămînînd fără ecou, idealul și năzuințele lor au ajuns să fie îndeplinite abia mai tîrziu de către urmași, pentru care cercetările arheologice și istorice făcute de acești cărturari, constituie o bază de orientare și un prețios izvor documentar în munca lor științifică.

JURNALUL EXPEDIȚIEI POLONE ÎN MOLDOVA DIN 1595

ILIE CORFUS

Ultimul deceniu al secolului al XVI-lea a constituit pentru expansiunea Republicii nobiliare polone în sud-estul european un punct culminant : readucerea Moldovei sub suzeranitatea polonă și extinderea acestei suzeranități și asupra Țării Românești.

La aceasta s-a ajuns datorită împrejurărilor care au urmat izbucnirii din nou a războiului dintre Imperiile otoman și habsburgic, război care a antrenat, la rîndul său, răscoala țărilor române și lupta lor de eliberare de sub jugul otoman.

Puterea, care s-a opus formării unei alianțe comune europene — sfînta ligă — conduse de Habsburgii din Austria, a fost Polonia. Cancelarul și marele hatman Ioan Zamoyiski, conducătorul de fapt al acestei țări și dușmanul hotărît al Habsburgilor, departe de a susține cruciata, a fost adversarul ei neînduplecat. Dar piedica cea mai mare care s-a ridicat în calea colaborării polono-habsburgice a fost rivalitatea dintre aceste puteri pentru influența și stăpînirea țărilor române. De aici acea politică de pace față de turci, urmată de aproape un secol în Polonia, țară pe care Zamoyiski căuta s-o mențină acum într-o neutralitate deplină ¹.

Zamoyiski era exponentul magnaților care posedau întinse latifundii în Ucraina și care erau interesați în expansiunea Poloniei spre Marea Neagră. Cu atare, el se gîdea să pună capăt neîncetărilor năvăliri ale tătarilor de care suferea simțitor populația teritoriilor sud-estice ale Republicii șleahței. În 1589 a avut loc o groaznică năvălire tătară, ca represalii împotriva expedițiilor anterioare ale cazacilor de la Praguri asupra posesiunilor tucești. La seimul din 1590, unde sosise chiar o declarație de război din partea turcilor, Zamoyksi a propus, ca o activare a apărării Poloniei, ocuparea Moldovei și Țării Românești. În concepția sa, extinderea influenței polone asupra lor avea o mare importanță strategică, căci deplasa teatrul de război și împingea linia apărării polone la Dunăre, țările române devenind astfel state tampon între Polonia și Turcia. Proiectele i-au fost însă paralizate de adversarii săi politici, iar, la intervenția Angliei, turcii au renunțat la război. Abia în seimul din 1592 Zamoyiski a obținut libertatea de a acționa asupra bazinului Dunării de Jos. ².

¹ I. Corfus, *Mihai Viteazul și polonii*, București, 1937. p. 7—9.

² *Historia Polski* (Istoria Poloniei), I-2, Varșovia, 1957, p. 506—507. Zdz. Spieralski, *Awantury moldawskie* (Aventuri moldovenești), Varșovia, 1967, p. 141—142.

Dar agenții împăratului și ai papei, acționînd împotriva acestei politici, au organizat, în 1594, expediția, de altfel nereușită, a cazacilor asupra Crimeii, fapt care amenința să antreneze Polonia în războiul cu Poarta, alături de Habsburgi. Toate acestea, în timp ce tătarii erau plecați în Ungaria în ajutorul turcilor, unde au trecut nestingheriți prin Pocuția, pe care au ars-o cumplit, cu toată urmărirea lor de la distanță de către Zamoyski cu tabăra sa ³.

La seimul din 1595, solii împăratului au cîștigat chiar pe senatorii catolici pentru liga antiotomană, dar Zamoyski a paralizat poriectul acesteia pe teritoriul polonez. Ca să adere la această alianță, el a pretins pentru poloni Moldova și Țara Românească, și aceasta în momentul cînd în incinta aceluiași seim solii lui Aron, Mihai Viteazul și Sigismund Báthory cereau, în deșert însă, ajutorul Poloniei în războiul de eliberare ce-l începuseră contra turcilor în cadrul ligii patronate de împărat ⁴.

În Moldova însă evenimentele se precipitară. Aron a fost înălțurat de Ștefan Răzvan, care i-a luat locul cu ajutorul și în numele principelui transilvănean, în timp ce cazacii zaporojeni au prădat cumplit țara, sub pretext că dau ajutor lui Aron. Sultanul a numit pașă al Moldovei pe Ahmed, sangiacul Tighinei, iar hanul tătarilor a pornit să-l instaleze.

În aceste împrejurări, cînd turcii erau angajați la Dunăre contra lui Mihai și cînd tătarii se porneau cu sangiacul spre Moldova, Zamoyski se hotări să le-o ia înainte și să dea acestei țări un domn în numele regelui său, scoțînd-o din ligă și din războiul antiotoman. Iată de ce toate apelurile după ajutor împotriva turcilor și tătarilor venite din partea lui Răzvan și Mihai, precum și din cea a principelui Transilvaniei în favoarea lui Răzvan, vasalul său, au fost respinse sistematic de marele hatman polon pe tot parcursul expediției sale în Moldova.

În istoriografia poloneză s-a considerat și se mai socotește această expediție ca o acțiune întreprinsă pe cont propriu de Zamoyski, fără sprijinul și aprobarea regelui ⁵. Ar fi fost vorba chiar de o împărțire a sferei de interese între rege și cancelar, lăsîndu-i-se acestuia din urmă mină liberă în afacerile românești ⁶.

Teza după care Zamoyski a acționat pe cont propriu, fără aprobarea regelui, a fost însușită și de unii istorici români ⁷. La timpul său am demonstrat însă că a existat o aprobare a regelui și chiar o strînsă colaborare a sa cu marele hatman la pregătirea acestei campanii ⁸.

Desfășurarea expediției polone în Moldova a putut fi urmărită pînă acum cu ajutorul mărturiilor documentare rămase de la participanții la

³ Br. Kocowski, *Wyprawa Tatarów na Węgry przez Polskę w 1594 r.* (Expediția tătarilor în Ungaria prin Polonia din anul 1594), Lublin, 1948, p. 33—70.

⁴ I. Corfus, *op. cit.*, p. 11—12. *Historia Polski*, p. 507.

⁵ J. Sas, *Wyprawa Zamoyskiego na Wołoch i Mullany* (Expediția lui Zamoyski în Moldova și Muntenia), în „Przegląd Powszechny”, LVI (1897), nr. IV, p. 74—76. *Historia Polski*, p. 507.

⁶ Stan. Herbst, în *Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864* (Schită asupra istoriei armatei și a artei militare polone pînă la anul 1864), I, Varșovia, 1965, p. 407.

⁷ P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 135—137.

⁸ I. Corfus, *op. cit.*, p. 13—18, 212—213.

ea⁹, dar mai ales pe baza cronicii atribuite lui Ioachim Bielski¹⁰, care cuprinde cele mai multe amănunte cu privire la această campanie.

O nouă sursă documentară poloneză se adaugă acum la seria celor cunoscute.

Jurnalul expediției lui Zamoyski în Moldova din 1595. Este vorba de o amplă relație în limba polonă (18 pagini, în folio), descoperită recent de noi în Arhiva centrală de acte vechi din Varșovia * și necunoscută istoriografiei poloneze și nici celei românești. Ea cuprinde jurnalul campaniei lui Zamoyski în Moldova, începînd cu data de 12 iulie 1595, cînd s-a pornit expediția, și pînă la 5 noiembrie același an, cînd armata polonă s-a întors acasă.

La prima vedere, avem de-a face cu o copie a unei lungi scrisori anonime, adresată de un participant la expediție unui cunoscut al său în Polonia. Grafia, în aparență frumoasă, prezintă serioase dificultăți de descifrare. Se întîlesc apoi cuvinte vechi polone, unele foarte greu de înțeles, mai ales că sînt stileit redade de copist.

Jurnalul cuprinde date precise asupra drumului parcurs de armata polonă pînă la Țuțora, precum și ample informații privind soliile sosite pe drum de la domnii români și de la Sigismund Báthory, proclamarea de către Zamoyski în tabără a lui Ieremia Movilă domn al țării, ceremonia instalării acestuia la Iași, situația jalnică în care se găseau capitala și împrejurimile ei în urma distrugerilor pricinuite de cazaci și tătari, soliile turcilor de la Tighina la noul domn, așezarea și întărirea cu șanțuri a taberii polone la Țuțora, la care s-a atașat și tabăra domnului, sosirea tătarilor și hărțuierile lor cu polonii, tratativele de pace și recunoașterea de către turci și tătari a domnului impus de poloni, felul neprietenos în care a fost primit logofătul Luca Stroici de han în tabăra acestuia, descrierea acestei tabere și, în sfîrșit, itinerarul întoarcerii polonilor acasă.

Printr-o atentă confruntare a textului jurnalului cu textul cronicii atribuite lui Ioachim Bielski, am putut identifica autorul lui¹¹. El este Pavel Piaskowski, nobil polon din blazonul Iuno, fiul lui Matei. A servit în armată și s-a distins în diferite lupte prin curajul său. La turnirul desfășurat în 1583 în piața Cracoviei, în cinstea căsătoriei lui Zamoyski cu Gri-

⁹ *Scriptores rerum polonicarum*. VIII, Cracovia, 1885. Harmuzaki, *Documente*, Supl. II, vol. I, p. 344—370. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, IV, București, 1932, p. 246—309.

¹⁰ *Dalszy ciąg kroniki polskiej Joakima Bielskiego* (Continuarea cronicii polone a lui Ioachim Bielski), publicată de F. Sobieszczański, Varșovia, 1851. Este vorba de cronica evenimentelor dintre 1587 și 1598 și care a fost atribuită de editor lui Ioachim Bielski. Ulterior s-a constatat însă că autorul nu este I. B., ci un altul (anonim). În prezentarea de față am avut la îndemînă și am folosit acest fragment de cronică publicat în volumul al III-lea din *Kronika polska Marcina Bielskiego* (Cronica polonă a lui Martin Bielski), ed. K. J. Turowski, Sanok, 1896, p. 1725—1743.

* Cu ocazia cercetărilor efectuate în anul 1969 pentru Direcția generală a Arhivelor Statului din București.

¹¹ Autorul jurnalului notează în el că, la data de 22 octombrie, cu ocazia schimbului scrisorilor privitoare la acordul intervenit, au plecat în tabăra hanului: „domnul Herburt și domnul Danilowicz și eu, al treilea”. La Bielski (III, p. 1740), cei trei poloni trimiși la tătari erau: Herburt, Danilowicz și Piaskowski. Iată deci că autorul jurnalului este acesta din urmă.

zelda, nepoata regelui Ștefan Báthory, Pavel Piaskowski și-a rupt lancea de adversarul său de luptă. A murit tânăr ¹².

El a jucat un rol important în campania polonă din Moldova din 1595. Ofițer din anturajul cel mai apropiat al lui Zamoyski *, el a îndeplinit diferite misiuni de încredere. A participat la toate convorbirile dintre Zamoyski și emisarii turci și tătari în tabăra polonă. A condus (la 1 octombrie) pe solul sangiacului Tighinei de la cortul lui Zamoyski la cortul destinat lui în tabăra polonă, unde l-a ospătat și i-a înmănat daruri din partea marelui hatman. A anchetat (la 19 și 20 octombrie) pe prizonierii tătari, iar informațiile dobândite de la ei le-a trimis cunoscutului său (anonim) în Polonia. Tot acestuia i-a expediat (la 22 octombrie) și o copie de pe actul formal conținând acordul intervenit la Tușora, cu care ocazie a fost trimis de Zamoyski în tabăra hanului cu instrumentele de ratificare a acestui acord, fiind față la primirea lui Stroici de către han și notînd cuvintele adresate de acesta logofătului român.

În felul acesta, Piaskowski a avut posibilitatea să consemneze cu precizie în jurnalul său întîmplările la care a fost martor, cît și pe acelea la care a participat efectiv. De aceea jurnalul său are sub acest aspect o indiscutabilă valoare documentară.

Dar importanța sa deosebită reiese și din faptul că el a fost folosit la alcătuirea cronicii atribuite lui Ioachim Bielski. Cronologia, întîmplările descrise și chiar fraze și pasaje întregi din jurnalul lui Piaskowski au fost intercalate aidoma în această cronică. Din confruntarea textelor se mai constată că jurnalul nostru este pe alocuri mai precis în ceea ce privește cronologia și redarea faptelor decît cronica amintită.

Punerea lui în circuitul științific aduce o contribuție deosebit de interesantă, atît la cunoașterea istoriei relațiilor româno-polono-turco-tătare de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cît și la studiul istoriografiei vechi poloneze, prin identificarea izvodului care a stat la baza narațiunii expediției din cronica atribuită lui Ioachim Bielski ¹³. Pentru istoriografia românească, jurnalul oferă date și fapte necunoscute, importante prin noutatea și precizia lor ¹⁴.

Redăm mai jos textul jurnalului în limba polonă (fără a o moderniza), cu traducerea lui în limba română, aceasta din urmă însoțită de explicații și comentarii în notele din josul paginilor.

¹² K. Niesiecki. *Korona Polska przy złotej wolności* (Coroana polonă în timpul libertății de aur). III. Lwów, 1740. p. 583. Idem. *Herbarz Polski* (Blazoanele din Polonia), VII, Lipska, 1841. p. 283—284.

* Prieten intim al acestuia, el a fost desemnat executor al testamentului și protector al fiului său, Toma, viitor cancelar polon. După campania din Moldova, Piaskowski a fost trimis la Constantinopol pentru ratificarea tratatului de pace; vezi S. Uruski, *Rodzina. Herby szlachej polskiej* (Familia. Stemele nobilimii polone), XIII, Varșovia, 1916, p. 312—313.

¹³ Se poate ca din ziarul lui Piaskowski să se fi inspirat apoi, direct sau prin filiera Bielski, R. Heidenstein (*Rerum polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII*, Frankfurt, 1672, p. 319—323) și P. Piasecki (*Chronica gestorum in Europa singularium*, Cracovia, 1645, p. 151—152), iar din acesta din urmă, precis. Miron Costin (*Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1965, p. 7—9).

¹⁴ De pildă cu ajutorul lui se pot corecta cele scrise de P.P. Panaitescu (*Mihai Viteazul*, p. 196) în legătură cu activitatea de mediator al păcii dintre poloni și tătari a lui Nichifor Dascalul. În realitate, folosind cronologia jurnalului nostru, se constată că Nichifor a sosit în tabăra polonă după încheierea păcii și că deci nu poate fi vorba de nici o mediere din partea sa.

A <nno> 1595 a die 12 Iulij, gdy się woisko do Trębowlę na popis pod Mogielnicą zesło, dni spisane aż do die 5 Novembris gdyszmy z Wołoch do Kamienca przyszli.

- Die 12ta July Przyslismy do Mogilnicy pod Trembowlą. 13/14 tamze.
- 15 Z woyskiem tym ktore s quarty belo stanelismy w obozie tamze nad Mogilncą.
- 16 Na rozne miesca y na slaki wszystkie takze do Nizowych Kozakow do wiadomosci o Tatarach jego m. pan hetman rozeslal.
- 20 Ruszyliśmy sie od Mogielnicy trzema polkami: jego m. pan starosta kamieniecki prawą ręką ku Niestrowi, jego m. pan hetman koronny srodkiem, jego m. pan hetman polny ręką lewą. J slismy temi polkami ku slakowi Kuzmanskemu wedle wiesci iako o nieprzyiacielu na ten czas bely.
- 27 Stanelismy nad Zynkowem. 28/29 tamze.
- 31 Stamtad stanelismy nad Liebiedowka.
- 2 Aug. Polk jego m. pana starosty kamienieckiego przyszedl do naszego obozu tamze.
- 5 Posel z Wołoch od Rozwana przyiechal, listy oddal y poselstwo sprawowal.
- 7 Tegoz posla odprawiono przy p.p. rotmistrzach w kole tamze.
- 9 Poslaniec Michna <sic> woiewody multanskiego przyiechal. Rot nowych kilka przyszlo kozackich y pieszych tamze.
- 14 Jsz Andrasz Wegrzyn przyiechal od Rozwana z Wołoch y poselstwo w kole sprawowal tamze.
- 15 Jsz Andrasz odprawion. A za wiesciami ktore przyszly o Tatarach ruszyliśmy sie od Liebiedowki. Stanelismy nad Loskowcami. 16/17 tamze.
- 18 Stanelismy nad Tarnawką u Dunaigroda. Tamze rot nowych przybelo kilka. 19 tamze.
- 20 Posel od Rozwana, Piasecki (?), z Wołoch przyiechal żadaąc o ratunek przeciwko Tatarom.
- 21 Poselstwo w kole odprawowal y listy oddal.
- 22 Nad Hnilawodą stanelismy.
- 23 Przy bytnosci ich m. x. biskupa kamienieckiego, pana woiewody ruskiego odprawiano tego posla.
- 24 Stanelismy na Ruskim Polu pod Kamieniem.
- 25 Tamze jego m. pan hetman polny do naszego obozu przyiechal s polkiem.
- 26 Nad Niestrem u Uscia tam sie wszystko woisko pisalo y stanelismy w obozie.
- 27 Po mszey y sniadanu przeslismy Niestr. Stanelismy na Woronieckim polu nad Niestrem. 28 tamze.
- 29 Nad Kossowcami posel od pana woiewody siedmigrodzkiego przyiechal. Ambrozy Waz.
- 30 Nad Czesskany
- 31 Nad Prutem u Rakowiec. Tam Wołochow przyiechalo kilkadziesiat prosząc o ratunek.
- 1 septemb. Przeslismy Prut. Stanelismy pod Stepanowcami, ktore od Kozakow z grontu spalone.
- 2 Nad Prutem u Taboru. 3 tamze.
- 4 U Diczow (?) Mocukowych. Tam jego m. pan hetman w kole mianowal Jeremie Mogile (przedtym dwornika wielkiego, ktory teraz od kilku lat w Polsce mieskal z żoną y z dziecmi) na gospodarstwo.
- 5 Nad Dzieżą u Jassow.
- 4 Rano bardzo iechalo nas ze 100 koni z jego m. panem hetmanem do Jassow. Tam miesca kolo zamku opalzywszy, stanal troche na dworze logoffetowym. Potem Jeremie Mogile przyprowadzili do Jas jch m. panowie: pan Halicki, Kamieniecki, Bracławski starostowie, x. Wisniowieckie Michailo y inych wielu panow rotmistrzow, ale ci beli iakobi przydani. Szlo naprzod piechoty kilka set. Za nimi z rot kozackich przebranych kilka set koni, usarzow takze na wybor prawie stroinnie, konno, swietno kilka set. J tak gospodara naprzod wprowadzono do cerkwie, ktora tusz jest u dworu hospodarskiego. Dwor spalony przez Kozaki Nizowie. Dzial zastalismy kilka wielkich we dworze, bo ieno mury stoja. Potopionych dzial jest kilkanascie. Zastalismy miasto bardzo puste. Potem s cerkwie, gdzie caeremoniae odprawial, hospodar prowadzon do dworu wysternikowego. Tamze obiad z nim iedli p.p. żołnierze kozackimi dzielem iako to na nowym gospodarstwie y gospodarstwie: atoli wina, miodu y iesi belo s potrzebę. Mychmy potem iechali do obozu. O zynwosc a zwlaszcza dla koni przy trudniejszym, bo iedno Kozacy Nizowi wypakli y wypładowali, drugie Tatarowie, trzecie Rozwan, ze ziemia prawie pusta atoli sie ludzie zbiegaia.

- 7 Stanelismy u Cocory nad Prutem, gdzie bely dwory barzo budowne hospodarskie y ogrody, winnice, do gruntu takze wypalili Kozacy. Tam jest most na łodziach prawie dobry.
- 8, 9, 10 Ambrozj Wass poseł siedmigródzki odprawiony.
- 11 Turczyzna przywiedziono od Bilgrodu.
- 12 Wyprawiono koni 500. nad którymi starszy pan Jan Gulski, ku Rozwanowi. Pan Lanckomski, pan Laszcz, pan Lachnowski przychcchali.
- 13, 14, 15 Listy przysły s Tehyniey od sendziaka, ktore barzo cudne bely, znac ze trwoga u nich.
- 16 Radzislaw. poseł od wojewody multan'skiego, przyechal y list oddal. W kole jego m. go sluchal.
- 17, 18 Mustapha aga s Tehynie i jancarski j cadiy z niem pryiechali. Naprzod u mostu na Prucie ssła chorągiew jego m. pana Lwowskiego pod którą usarzow 500 albo 600 koni. Potym iechalo stroino switno koni ze 400 przebranych. Potem chorągiew jego m. pana starosty kamienieckiego ssła, pod nią takze koni kilka set. Pieszych takze kolo 1000 dwiema stronami szły. Prowadzon przez oboz az do drugiego mostu na Dzizy rzecce. Tam przyięty od hospodarskich ludzi. Ten Mustapha miecskal w Jasiech, mając pod regiminentem <sic> swym Turkow kilka set za Piotra wojewodu. Chcial byc u jego m. pana hetmana. Mial poselstwo od sendziaka, ale listu ni mial. Nie chcial się jego m. z nim widziec. Jego m. iezdział do Jassow. Wymierzyl miesce szancom kolo zamku. Kosse stawiac kazal kolo czego robie maia.
- 20, 21 Mustafha aga prowadzony takze przes oboz nazad ku Tehini. 22, 23, 24, 25.
- 26 Alebi czauss s Tehiniey od sendziaka prowadzon takze iako pierwszy przes oboz do Jassow. 27, 29, 28, 30.
- Die 1 Octob. Gdy w Jasiech u hospodara czauss Alebi od sendziaka tehynskiego bel odprawiony, przyiechal do obozu naszego, prowadzony do namiotow hetmanskich dosyc ozdobnie, usarzow kilka set koni przebranych, arkabuzerow takze y Kozakow. Piechota tez wszytka w ordynku swyn stala owa. Tak miedzy gestną wielką ludzi grzczynych prowadzony do namiotu jego m. pana hetmanowego. Tam list od sendziaka oddal y poselstwo ustne sprawowal y luk turecki w upominkn oddal. Summa poselstwa tego bela iz pan sendziak bel content s tego hospodara Hieremie, chocia y ze iuss sam bassa woloskim pisal. Potemem tego czausza poblis namiotow do namiotu wprowadziel. Tamze iesc dla niego kazawszy dac, oddalem upominek od jego n. pama hetmana czare aby panu swemu odniosl, samego takze upominkiem od jego m. opatrzywszy, podpoilem go dobrze. Potem iusz przy swiecach w namiocie hetmanskim ustnem poselstwem odprawiony y list do sendziaka dany y prowadzon przez Prut z obozu naszego na Cocore, gdzie mu namiotek bel rozbity.
- 2 Rano iechal w droge swoje do Tehyniey.
- 3, 4 Pan Halicki s polkiem swym przeszedł przes Prut na Cocore dla desciov ktore troche w tych dniach bely, iako to w nizinach blota s nich moc belo.
- 5, 6 Jego m. pan Lwowski s polkiem swym takze przeprawiel sie na Cocore.
- 7 Jego m. par hetman przeprawiel sie przes Prut na Cocore y oboz dwiema wiency tegos dnia zawarte, abowiem wiesci o caru przysły iz iuss Dniepr przesedl.
- 8 Nabozenstwo odprawiwszy, w kole te wiadomosci, ktore mu przysły o Tatarach, przelozył y potem postanowiel aby przekop okolo obozu uczniony bel, ktory zarazem jego m. z jego m. panem Lwowskim rozmieryl y zaras tegoz dnia u pierwszej bramy szmat wielki piechota jego m. wasna okopala.
- 9, 10, 11, 12 Takze kolo przekopow woisko kazdy na wymierze swym robiel.
- 13 Theodor z Tehiniey przyprowadzon jest od Prycyana Zabina, ktory bel na straz wyprawiony pod same Tehynią, ktorego wodza powiesc dostatecznie napisawszy, one tez teras na pismie w.m. posylam. Tegoz dnia zaras jego m. pan hetman uczyniwszy kolo rycerskie przelozył. Bo y z drugich miesc takze wiadomosci przysły o tych pohanach od tych ludzi ktore jego m. p. hetman rozno wyprawil.
- 14, 15 Jeszcze do switania niemalo ludzi rycerskich znou raz w razna miesca rozne jego m. pan hetman dla wiadomosci wyprawil o tym nieprzyiacielu.
- 16 Do dnia Molczany, ktory bel przedtym od jego m. pana hetmana wyslany s kilkimi czlowieka, przybiezal, ktory woisko takarskie na oko widzac o nim sprawe dal, s drugimi wieściami takze zgadzaiac.
- 17 Ludzie wszytkie, co dla zynwnosci z woiska naszego iezdzili, zwodzono, dziala, falkonet, smigownice na basstach swych rostawiano, piechote takze ktora, ktorey broni y których basst pilnowae mieli, postawiano.

- 18 Jessece przed pułnocą wyprawion był pan Ulanicki pod ludzie, który w kilku mil od obozu naszego z woyskiem tatarskim sie stał, między ktore wpadźszy szcześnie iednak uszedł. Jarockiego towarzysza stracił, pacholikow snadz ze dwu zabitych, sam s towarzysmy y s pacholki rannemi niektoremi y koni postrzelonych po części przed wieczorem do nas przybieżał, gdzie iusz woiska tatarskie swlaszcza przednie strazy ich na gorach poblis obozu naszego okazali sie.

Tegos dnia gospodar woloski przeprawieł sie przez Prut y stanął pod obozem naszym pod górą. J tego dnia mil telko pułtory rownych car z woiskiem stanął od obozu naszego wniż Prutu. Jusz tego dnia straż dobra na te przyszłą noc w woisku naszym bela, iako to dla takich gości potrzeba niośła, tak około obozu iako tez y pod woisko carskie wyprawieni beli, ktore strazy całą noc prawie na fortelach swych bawili, ieden a drugiego ięzyka chcąc dostac, iako to kazdemu woiewnikowi na ten czas trzeba belo. Kniaz Ruzynski, ktory był porucznikiem u kniazia Kirilla Ruzynskiego, tej nocy straż trzymał s siostrzeniem carskim, ktory na ten czas przednie woisko wiodąc, strass odprawował. Starli sie z Ruzynskim sami, iednak bes dostania ięzykow roziechali sie. Wszakze moc carska, ktora wielka bela, straż nasze az pod oboz wsparła.

- 19 Skoro ieno switac sie zaczęło, iusz strazy ludzie carscy z wielu mieś pokazuiąc sie nastempowac poczełi y w porządku dobrym, iako rzemiosło rycerskie niesie, a zwłaszcza fortelem tem, ktorym oni woiniac zwykli uzywać go : za gore naprzód, ktora przeciwko obozowi naszemu nie daleko bela, wprowadzili niemala czesc woyska. Takżę wniż Prutu ku obozowi naszemu w doliny y chaszcze ludzi swych zassadzili. Tam sie harce zaras zaczęły, na ktorych dwor samego cara bel. Szcześnie z laski Bozey harce odprawowały sie, abowiem siła poganska, ktora wielka bela, strassna nie bela cnotliwym Polakom, obowiem bez szkody swey zarazem poganskim wszedy odpierali. Jusz sie podobno ku południowi dobrze elylilo, kiedy car ze wszystkim woiskiem swem na gorze nad obozem stanął, wielkie pola woiskiem swym okrywşy, a oboz nasz w kolo prawie otoczywşy, na ktory ludzie carscy meżnie nacierali. I gdy iusz strzelba z obozu, take tez y hakownicami naszymi wspierac sie ich dobrze poczeło, ieli Tatarowie mocnie na oboz nacierac, gdzie y strzelba ich reczna iancarska poczeła poniekad sszkodzie ludziom naszym.

Wten czas tam prawie gdy jego m. pan hetman ludzie z bram wywodzieł kon pod nim postrzelony z iancarki. Pan Mikołay Daniłowić, pan Michal Stanislawski z rotami swemi y pan Korycinski z rotą kazacką nastąpeli w posielek harcownikom. Co z gory widząc car, zesłał ludzi z galgą do kilku tysięcy, ktorych sie iednak z baszt z dział poniekad czestowało. Potem p.p. Jakuba y Mikołaja Potockich rotę nastąmpeli, nieprzyziaciela wspierając. Z drugich bram usarskie harkabuzerskie kozackie rotę do bitwy wystąpiły. Piechotka takze nasza chetnie z szancow swych wypadając, wiele szkody przy iedździe sie zassadziac czynila w nieprzyziacielu. Insze bramy naszym, zwłaszcza ktore na gore Prutu patrzyły, musiały miec pilne oko na nieprzyziaciela, ktory nad nimi wisiał. Bo od wielkiego az do malego czlowieka poczawşy, kadzy miał co s sobą czynic. Harce y utarczka trwyły ku wieczorowi. Pan Bog z laski swey swietey błogosławić nam raczył ze bez wielkiej szkody naszey ten nieprzyziaciel wstret dobry wziął y ustempować musiał. Bo pewnie a nieomylnie tak, iakom wiadomosc pewną od wieźniow wziął, ze kilka set człowieka ludzi przednich stracili, przyczymem tez sam bel, te szranki odprawuiąc.

Zesłał sendziak tehinski ku wieczorowi z woyska ku bramie naszey, u ktorey bel pan Halicki, Fedora, poturczonego, ktory bel rodem s Sokala Hrychow syn, ukazuiąc to ze na rokowanie przyiechał, co po rusku wywoływał. Potym p. Halicki wysłał przeciwko niemu pana Bohuwczina, dowieduiąc sie po co tak nacierał. Powiedział Fedor ze „mam list od pana sendziaka do pana hetmana abys go wziawşy oddał”. Czego p. Bohuwityn uczynic nie chciał. Powiedział mu Fedor ze tu pan sendziak nie przyiechał woiować, ale zeby uczynil mier między carem a panem hetmanem. Pan Bohuwityn s tym odiechał. A iz ta basta pana Halickiego opodał bela od tego miesca gdzie utarczka toczyła sie y jego m.p. hetman bel tam, przyiechał pan Bohuwityn y odniosł co jego m. co za rozkazanie miał s tym Fedorem. Odpowiedział na to panu Bohutynowi: „Powiedz v.m. ze chocia sendziak (salvo honore w.m. Igarz iest y do mnie lzywie pisząc foltelnie sie ze mną obchodzi) ia dla ludzkosci swey dozwalam abys w.m. list tamten wziął”. Zaczym potym pan Bohuwityn wziął list od tego Fedora, w ktorym liscie sendziak

bassą wołoskim sie titulował, iednak ad media rzeczy chcąc przywodzić aby cesarz turecki s krolew jego m. polskim w starych pactach zostal. a prosząc o to aby na dzien iutrzejczy do rokowania przysc mogło. Zachod słońca te sprawy sam az rozprowadził.

Abowiem car z wojskiem swoim poszedł nazad poniz Prutu do karhanow- gdzie kosz swoy bel zostawil, który iesli we dnie dosyc swietny bel, tedy w nocy ogniami swemi wielkimi barzo mię przyozdobil. Czesć tego wieczora odprawowana bela w pytaniu sie od więźniow, któresmy od nich mieli, dowieduiąc sie co za woysko, co za sprawa u cara w woysku iest. J choc sie tego oczyma dosyc napatrzało y rekoma dotykało co za moc y za sprawa u tego poganina bela, iednak przedsie dla porzadku wojennego roskazania jego m. pana hetmanowego czynilem inquisitią o tych więźniach, a zwlaszcza u tego przednieyszego, który bel kuhankiem carskim, s którego confessiey tak z dobrej woley iako y z musu wszystko dostatecznie w.m. wyrozumieć będziesz raczył. Potem panu Bogu dziekiemiy oddali wszehmogącemu ze mocy pogańskiey nie dał pociechy nad wojskiem naszym. Dalej jego m. pan hetman straż wszytkę okolo woiska dobrze opatrzywszy, posilki takze dobrze zgotowawszy, które y straży y wszytkiem miescom potrzebne bely. Opatrzył y to ze poganin wniz Prutu y wzgore szukał przepraw, za któremi przeprawami aby nam bel odiał ostatnią garść zywnosci dla kony y zeby nas wokrag otoczywszy tym snadniey pozyc mogli. Przekopy y bassty wszytkie sam takze opatrzywszy, woysku poniekad nadtrudzonemu wytchnął, aby nie do konca zmordowane y nadpracowane woysko nazaiulrz mogło byc gotowe do dania bitwy temu potężnemu nieprzy:acielowi, na którą bitwę iuss summa resolutio bela. Abowiem przededniem (mając noc podeszczaną na fortele pogańskie y o ney sie pilnie strzegąc) na nabożentwie woysko poczeli panu Bogu oddawc modlitwy swoje aby on sam dla imienia swego s. błogosławic raczył. Jusz tez zatym switanna godzina ięła nas tempowac, która kazdego boiownika iako na koniach tak fortelow swych tentowac kaze, y woisko nasze tez uczyniwszy y ordynku swym stało. Poganin nie upuscił tez nic na skrzydło swoje, bo strazami wielkimi noc tak całą strawiwszy y częstem takze nacieraniem, u switaney godzinie ludzie swe w kilku hufcach na roznych miejscach kolo obozu naszego az wzgore Prutu pokazał.

20

Scoro dzien dobry, iuss takze harcownicy tatarsey z gor sie na harc poczeli spuszczać. Naszy tez Pana Boga na pomoc wzięwszy, do nich na harc wysypowac sie poczeli. Wtem od sendziaka zbieżał ieden blisko ku naszey straży ku bramie pana Halickiego, wolając na rokowanie. Zatym pan Halicki posłał pana Bohuwityna, do którego takze przyjechał od sendziaka, upominając sie responsu na wczorayszy list, opowiedając to iże pan sendziak do tractatów przyiechac chce. Potem pan Bohuwityn de jego m. pana hetmana przyjechał, sprawe o tym daiąc, któremu jego m. list do sendziaka należący oddał (sens tego listu bel: ukazuje niesłowność sendziakowe y fortele iego, na wolą Bożą wkładając exitum tey sprawy a do tractatów choc pelne zdrady kilku wyslac obiecał). Potem pan Bohuwityn, wyiechawszy do nich, list porucziel, który wzięwszy, pobieżeli s nim do cara. Baczło sie tam zaraz ze Tatarowie poczeli harcowniki swe odwodzić, aby do bitwy nie przychodzilo. Potym podobno w godzinie dobrą zbieżał Fedor y kilka murzow, opowiedając iże iuss na tractaty pan sendziak iedzie, prosząc przytym aby jego m. pan hetman bitwy nie wodzil. Prosili y o to, aby pan Temruk do nich przyjechał. A gdy iuss car z wojskiem na gore nastempował, s basst nassych dobrze ich strelba witano. poblis cara samego kilku ich ubito. Zaczym mieszanina wielka w woysku ich bela iako to kule wszedy zwykły czynic. Zaczym car zesłał opowiedając ze „ia na rokowanie iadę a nie do bitwy gdyz y teras przed oczyma memi kilka mi przednich ludzi postrzelali”. Kilkakroć sie ziedzając s panem Bohuwitynem jego m. pan hetman oznaimiel im iż wysyła czterech na rokowanie. Wyiechali tedy pan Herbult, pan Gulski, pan Temruk, pan Bohuwityn, do których przyjechali sendziak tehynski, Achmet aga przednieysza rada carska, Tatar murza hetman dworu carskiego, Dżian Tymier, który u nich tłumaczem bel. Tam sie tedy ziechawszy po czterech osob z obudwu stron, rokowali s sobą godzin kilka. To między sobą postanowili ze w sobotę dwie godzinie na dzien pan sendziak z Achmet agą przyiechac miał na miejsce naznaczonego u obozu naszego rokowac z jego m. panem hetmanem, potrzebując takze aby w zakładzie dwai ludzie znaczni woiska naszego do cara bely posłani. Ktore postanowienie uczyniwszy roziechali sie. Sendziak roziedzając sie z naszymi mowil do pana Herbulta „abyście ostrozny bely y konie na dobrej pieczy mieli, zywnosci takze ostroznie dosięgając, gdyz zagony

carskie szeroko sie rozeszły, które trudno ubezpieczać mamy". Zatem sendziak na górę do wojska przyjechałszy znowu do kossy swego z carem sie wrocili.

Bes szkody naszych ten dzien odprowadził sie zarazem pieteisi pogan. Nad samym wieczorem więzniu dwu przywiedziono których Wołossa wnis Prutu s tamte strone poimają. Jeden bel Węgrzyn urodzony Poturnak, a drugi krescianin, sluga carski, których obudwu w.m. confessią posyłam. Noc tedy ta nie o tractaciech iutrzejszych, ale o przyszłym niebezpieczeństwie tak nocnym iako o bitwie iutrzeistej pracą swoję wziela. Toz bowiem iako przesyły nocy jego m. pan hetman tak y tey z jego m. panem hetmanem polnym okolo strazy posielkow, opatrznosci okolo wojska czynili, mając przedsie na to oko aby wojska nie trapiłi dla iutrzeiszej potrzeby. Iuss bel y tabor zgotovany przy którym iako to w szerokim polu fortelow swych s tym nieprzyjaciele m do dania bitwy zazywacisny mieli.

21

Takze przededniem dobrze panu Bogu modlitwy sie oddawszy na godzinie switaną wojsko pogotowiu belo, strazy telko a ufce zas posilkowac na miescach swych stali. Drugie części wojska wypoczywając koniom troche y sobie na bełen a trąbę oczekiwali. A iz takie wczora postanowienie belo ze dwie godzinie na dzien na tractady ziechac sie mieli, zaczym namiotek cudny turecki wzięwszy za oboz na miejsce naznaczone rozbic sie kazal. Iuss y ten Fedor y takze znacznych kilka murzow przyiechali opowiedając ze pan sendziak na rokowanie iedzie, który rozkazal ze y do obozu na slowo hetmanskie sam ieden bes wszelakich zakladow przyiechac chciał. Z iz car ze wszystkim kossem russył sie s stanowiska swego y szedł ze wszystkim wojskiem gorą mimo oboz nass po wyssey Prutu, podejrzane to rokowanie u p.p. jetmanow belo, bo tess nas prawie iuss beli otoczyli. Zaczym jego m. pan hetman namiot zięć kazal, znak przes beben y trąbę dawszy aby wojsko usiadło, które pretko barzo na miescach swych stanelo y iuss miasto tractatow do bitwy wojsko występować miało. Wczym znowu Aslan murza przybieżal dając znać yz pan sendziak z Achmet agą przyiechali. Do którego sendziaka pan hetman wskazał przes pana Temruka isz y w tem y s carem słowa nie dzieżrą ze tu z woyskiem zwgore Prutu przyszedł. Odkazał sendziak iz car dla passzy koniom y wod blizey tu iedzie. Wskazał znowu pan hetman przes pana Temruka do pana sendziaka: „Acz wiem ze car ma wojsko dobre, iednak ia ludzi swych tak chetnych trudno utrzymac mogę ieslize car zaras na miejscu swym nie stanie". A w tym czasie wojsko nasze w dobrym porządku stało chetnie. P. sendziak za tym wskazaniem poslal wskok do cara y tam gdzie cara zastali od sendziaka zastanowiel sie z wojskiem. I gdy iuss sendziak dal znać is car tam gdzie go zastano stanął a o zamiane zasię y za Achmet agę ządał issz sam blisko ludzi nasszych przyiechal, potem pana straznika y pana Gulskiego w zakladzie do wojska carskiego poslal pan hetman. Zatym sie z sendziakiem y Achmet agą ziechal, Dziantymier trzeci tłumacz, czwarty Fedor a piaty murzyk mlody s Achmet agą. Przy panu hetmanie beli pan Halicki, pan referendarzy y rotmistrzow kilka. Tam sie s panem sendziakiem przywital y potem s sobą dlugo rozmawiali na koniech siedząc. Bo sendziak iako y u urodzie grzechny tak y rossądku dobrego. Namowili sie tedy z obu stron aby pismo o tych rzeczach namowionych belo miedzy carem, sendziakiem a panem hetmanem. Ktore pismo. gdy polskim i serbskim ięzykiem napisane belo, przeczytal pan sendziak y Achmet aga. A iz wedle namow wszythiego sie dolozilo, na nim sie contentowali. Lecz przedsie to pismo wzięwszy Achmet aga do cara iechal. W tem czacie Fedor od pana sendziaka chustkę turecką w upominku panu hetmanowi do rak pana Herbultowych darował.

Potym sendziak prosiel aby sie z hospodarem poznal y przywital. Zatem przyiechal hospodar s którym sie przywitałszy rozmowy mieli. Potem tes malmaziey, chlebow białych, wodki cynamonowey y hansowcy, cukruw y inszych conditow przyniesiono y tak pan sendziak y inszy murzowie hodowali sie.

Panu sendziakowi pan hetman darował deką axamitną wisiwną hatlase m zielonym podszytą, którą na sie sendziak wdziawszy rzekł; „A iakoss pana hetmana oyem ni mam zwac, a on mię y daruie y czestuie"? I tak rozmawiali s sobą chwile s Tatary sie naszy kumając, az potem Achmet aga przyiechal od cara, opowiedając ze to postanowienie wdzięcznie przyimuiąc na nie zezwala y pod przysięgą dzierzeć chce. Czego sendziak y Achmet aga na Boga y niebo y szable swoje przysięgami potwierdzili. Potym tez pan hetman do obozu wiechal. A pan Halicki sendziaka y Achmed agę zabawiał az naszy z wojska cesarskiego przyiechali. Ktorzy skoro sie wrocili, pozegnawszy sie z sendziakiem, oni do cara a naszy

do obozu przyiechali. Gdy pan strażnik s panem Golskim cara przywitawszy odprowadzeni beli do namiotu, przysłał iem car po szacie złotogłowej, wina, gorzałki y na tureckim naczyniu czesc kozacka rozkazał aby wdzięcznie przyjęli iako to u podroznego. Jusz tedy wieczor nastąpił, który także przysła noc strażami dobrymi y potężnymi opatrowac zaczął. Bo podczas tractatów przeprowiło sie Tatarow wniz Prutu nimało, którzy nieobyczajnych nasszych pirowników, co dla traw y sian iezzili, po części nabrali. A iss koss blisko obozu naszego sie położyl, ognie wielkie które w woisku ich były więc y confidentia poganska a sąsiętwo tak bliskie noc podezrzanasmy mieli która czułością nam zessła.

22

Rano nabozenstwo w woisku odprawowane belo. Kilka godzin belo kiedy Achmet aga przyiechał ku strazy naszej opowiedając iz car czeka na te pisma y na zawarcie rzeczy namowionych. Ktoemu pan hetman adkazał ze niedlugo do cara wyprawi. O południu wyprawił pan hetman s pismem podpisanym polskim ięzykiem y zapieczetowanym, którego copia w.m. posyłał. Takowe pismo drugie serbskim ięzykiem belo napisane do zapieczetowania carowi y sendziakowi. Jechał tedy pan Herbult y pan Danilowić y ia trzeci w zakładzie. Za nas ci trzey w woysku naszym zastali Aslan murza, Działyński aga, Dziań Ahmed celebey. Pan Zebryzdowski, pan Prusinowski rotmistrze, pan Bał, pan Kazanowski, p. Blizinski, pan Kossowski y kilka ludzi ryckich ięszce z nami ięchalo. Běl tez y logoffet od hospodara posłany. Jęchalismy tedy między woiskiem carskim. Prowadzili nas Achmet aga, Tatar murza y inszy murzowie. Postawalismy raz albo dwa. Podobno nas dlatego bawili aby tem lepiej woisko swe sprawiwszy nas do cara przyprowadzili. Jakoz gdysmy przyiechali do cara któregosmy na koniu siedzącego ze wszystkim woiskiem srod woiska zastali y usiadszy s koni swych cara y Fety Giercia galę także przywitalismy. Potym pan Herbult cara pozdrowiwszy od pana hetmana, opowiedział iz te rzeczy które dnia wczorajszego sie postanowili s panem sendziakiem pismo to podpisane y zapieczetowane od pana hetmana carowi oddał. Oddał przytym także drugie serbskim ięzykiem napisane aby ię car z Fetygieriem y s sendziakiem także zapieczetowali. Ale iz iuss car na koniu siedział pieczęci przy sobie ni mając a ktemu tez pismu temu przypatrzyc sie ięszce chciał, upewnił wtym ze s stanowska swego nieomięskanie zapieczetowawszy to pismo odesłać panu hetmanowi ma, dokładając tego ze słowo Boze a słowo carskie odmiany nie wezmie. Potym carowi od pana hetmana pancierz, rekawice, s. pamięci Stephana y dzisiejszego krola jęgo m. twarzy, sokola, iastrzembia w upominku. Pan Herbult oddał Fetygieriewi pancierz y sokolą także. Wdzięcznie iako nas tak y te podarki przyjął.

Potem logoffet od hospodara wołoskiego cara pozdrowił y przywitał. futro sobole y sztuke hatlasu carowi darował. Takze y Fetygieriewi. Nie prawie wdzięcznie od cara logoffet běl przyjęty y ięszce s postawy carskiej baczyć sie to mogło y s responsu ięgo, w którym niektore bely te słowa : „Bogdani, Bogdani, wy zawsze światem mięszac musicie y teras przywiedlicie tu woiska polskie, któreby bely nie te okopy starłbym běl koniem swoim”.

Potem pan Herbult prosił cara aby według postanowienia ziemie tey nie kaził wołoskiej, gdyż tez iusz ma za swe. Więcznie także które w woysku ięgo *bely aby io odesłał gdyż tez więznie którzy u nas bely carowi oddane są. Wczoraz car upewnił ze i ziemie wołoskiej kazić nie będzie, minąwszy zynność dla woiska.* z ziemie tey według postanowienia winidzie, więznie które ięno w woisku swym naydzie odesłać obiecał. Co także słowem swym carskim przyrzekł, dokładając tego znowu ze słowo Boze a słowo carskie odmiany nie bierze. To skonczywszy pana hetmana pozdrowić kazał.

Car sam siedział na koniu gorzycowatym cudnie ubranym. rząd na tasmie tureckiej s kamienmi cudny y switni, nasobien na nim czarny axamitny kunami podszyty, karwasze srebrne, pancierz cienki barzo widac belo nakryty nasobniem kosztownym s sztuk marmurkowy cudny. Po prawey ręce carskiej trochę opodał stał Fedetcherey s soltanem na gniadym romaku tez cudnie ubrany. Miał na sobie giernak bronatny, pancierz także y karwasze srebrne. Od Fedigiercia niedaleko stał biskup carski na koniu cudnym w złotogłowej szacie. Potym dopiero murzow szereg wielki stał, cudnie swietno ubranych: roznych hatlasow tehlerę y roznych hatlasow nasobnie, karwasze, misurki, złociste sahidaki, szable oprawne. Po lewey ręce zasie cara stał poblis sendziak tęhynski, podle którego stali dway murzowie sistrzency carscy w złotogłowie, podle których dopiero Turkow siła stało w roznych habitach. Przed samym carem klacz ięgo brata na ktorey sam

do kazdey potrzeby wsiada y dwa rumaki, gniade trzeci takze plowy pod iarczaki stali y te cztere konie powodne ledwie w pulciala byc mogly. Jakoss w tym woisku cosmy koni widzieli wszystko mierne y bedne. Za samym carem stala chorągiew wielka czerwona nie wszytką rozpuszczona galką zlocista na wierzchu iako iabliko. Dzierzał tę chorągiew Tatarzyn stary y cudnie ubrany, mając koło siebie po prawy y po lewy ręce po kilku osob takze świetno ubranych y znac s twarży ich ze męzowie. Za tą tam chorągwią trochę daley chorągiew takze wielka czerwona u ktorey takze na wierzchu iakoby koronka pozlocista. Dozrzeciem tego nie mogli iako w wielkim gminie iesli w tak dobrym orlyniku iako ta pierwsza bela. W lewo tam daley od sendziaka chorągiew iego stala pod którą wielki szerek Turkow stal.

Takesmy tedy cara pozegnawszy na konie swe wsiedly i do woiska swego iachali. A car tez w lewą rękę z woyskiem swym mimo gory possedł. Jam woisk nie wiele widal, jednak s takiego styku, ktorzy s prawey ręki naszey ku gorze ludzie rosciagnal takze z lewey ręki naszey na dolinę ludzie spuscil, lacnoły o sacunek, tam bowiem car ludzie przebrane miał wszytkie. Takze y Fetygierey y woisko tureckie sendziakowe. O dwu koni zadnego w tym woisku nie widziałem. Byli zas takze hufce insze skrzydla mimo ktoremsy iechali zas przednie na gorach strazy zadnie takze ufce koss który stroną szedł belo oku co czynic przeizrzal. Iam ani wołu ani bydłcia zadnego nie widział okiem swym w tym woysku. Tylko widział ze car na koniu swym siedział iako prawy pan y wielki pan y wielki wojownik, mając ludzi sieła grzecznych a Bog wie twarzami y habitami od naszych nie rozne. Iest tez motlochu sieła barzo. Posluszenstwo y porządek, co w rzemisle rycerskim iest rzecz przednia, u nich widzę pilno tam zachowuią. Abowiem kiedy iusz nas nazad prowadzili do kilkunastu tysiecy ludzi z nami iechalo az ci wozdowie co nas prowadzili, który ieno z nich nahaiką kinął kilka tysiecy zaras ludzie sie rostąpiło. Bo iz Tatarowie sie tez przypatrowac chcieli, musieli na dol zbiec. Tamzemy sie nazad iadacz Tatarzy kumali. Przyiechawszy tedy do miesca tego gdzie u obozu naszego murzowie w zakladzie za nas stali, z nimichmy sie pozegnawszy roziechali. Dziań Achmet celebey y z drugim posłem, co do kro. jego m. od cara wyprawieni beli, do obozu zaras z nami iechali y zaprowadzeni do taboru hospodarskiego. Car potem ze wszytkim woiskiem swym stanął kossem ku kurhanom niz Prutu. Tatarowie o trupy swoje prosili aby ie brac mogli pod obozem, czego im dopuszczono. Po bratymowstwa naszy s Tatarzy czynili takze y podarki miedzy sobą, czego belo s kilka godzin. Noc takze straż y posielkami opatrzona. Aslan murza s pulnoey do strazy naszey przyiechawszy potym do bramy gdzie pan L.wowski był przyprowadzon. Tamze pan hetman przyiechał, przy którym belo ludzi tak icznych iako pieaszch niemlo. Tam Aslan murza pismo serbskim ięzykiem od cara przyniosł zapieczetowane. Rozmawiał s nim pan hetman godzinę albo dwie. Jakoss iest s nim co mowic y rozsądny y w rzemisle rycerskim biegly.

23 Car z woiskiem rano possedł ku Tehini. Stanał we czterech mil od nas, zaczym tez mnieysza straz w woysku u nas bela. Iednak wszedy miesca potrzebne opatrzone bely.

24 Car takze uszedł az do Byka kilka mil y tam stanął, albo kolo rycerskie belo y namowy kolo odprawy do krola jego m. Po poludniu iechał ten posel tatarski w drogę swą do krola jego m. s przystawami naszemi y wołoskimi. Tegoz dnia czterey z woiska tatarskiego do nas przyiechali, dwa pietyhorcow a dwa brancow.

25 Pan Herbuld do krola jego m. s tymi wszytkimi sprawami ie hal. Nikofer Vlasac (?) Grieczyn, który tez bel patriarchą constantinopolskim, pod ołdiaz tego Hieremie, gdy do Moskwy iedździł, miał list od Sinan basse do pana hetmana y do hospodara y ustne wskazanie, co s tego iego pisma w.m. bedziesz raczył zrozumiec. temu kilka dni iakoss Sinan bassa roziechał. Y zaras list oddal y ustnie sprawował.

26 Ten Nicofer odprawiony iest od pana hetmana. U hospodara p.p. hetmani y p.p. rotnistrze beli na obiedzie.

27 Pierwszy polk russyl sie przededniem dobrze, a drugie polki o switanu. Hospodar z ludzmi swymi nas prowadziel y w mili stanawszy uczyniel rzecz pan hetman do hospodara y do Wołochow, zegnaiąc ich a zycząc bogosławienstwa Bozego, więc y to, aby prace y trudy nasze wdzięcznie przyiąwszy, iesli sie im co nie k myśli dostalo, aby to czasem coudonowali, będąc tego pewni ze krol. jego m. y Rptey skazdey miary zadziaływać będą takowa wdzięczność (w gwałcie tey ziemie od pogan srogich) którą poznali po nas. Potem sam hospodar y panowie wołoscy za to podziękowawszy pozegnali sie. A my przeszedzsy Dekdolinę stanelismy z woiskiem u Czarluszan od Cocory mil cztery.

- 28 W Izlbackach. 29 w Wratyłu. 30 w Notuzanach. 31 w Czeckanach.
 1 Novemb. Tam iusz pan hetman woisko porosprawiał, które kedy sie obrocić miało, tak ci co tam zostali w Wołoszych iako y ci co na leżą na ukraine poszli.
 2 Tamże t rzeczy rosprowował pan hetman.
 3 Rano kolo uczyniwszy pan hetman p.p. rotmistrzom y towarzystwu za ich prace y sluzby krwawe które przeciwko krol. jego m y Rzept. czynili, nielituiąc zdrowia, prace y maietnosci swych, podziękował y krol. jego m. sluzb ich zalecie nie zaniecha. A z osoby swej kazdemu privatim iako publice obiecowal sie chetnie stawic zawsze y non deesse który go wczym uzywać będzie. Przytym aby offensa iesliby iakie beli, iako to bywa in tali passu. aby sie miloscia zniosly czasom wszystko condonuiąc. Zatymesmy sie pozegnawszy roziechali. Nocowalismy w Niedzwiedzianiech.
 4 W Chocimiu, tam pan hetman dostawiel gospodarowi dziala, proch y kule swoje.
 5 W Kamieniu.

Anul 1595, din ziua de 12 iulie, cind s-a adunat oastea la Trembowla pentru recrutare lângă Mogilnica, zile notale pînă în ziua de 5 noiembrie, cind am sosit din Moldova la Camenița.

În ziua de

- 12 iulie Am ajuns la Mogilnica lângă Trembowla. 13. 14 tot acolo.
 15 Ne-am oprit cu acea oaste, care era din cvartă¹, în lagăr tot acolo la Mogilnica.
 16 Domnia sa domnul hatman² a trimis în diferite locuri și pe toate șleaurile, precum și la cazacii zaporojeni, pentru știri despre tătari.
 20 Am pornit de la Mogilnica cu trei polcuri³: domnia sa domnul staroste de Camenița⁴ pe dreapta spre Nistru, domnia sa domnul hatman al Coroanei pe mijloc, domnia sa domnul hatman de cîmp⁵ pe stînga. Și am mers cu aceste polcuri pe șleaul Kuczman-ului⁶, potrivit veștilor ce erau în acest timp despre dușman.
 27 Ne-am oprit la Zinków. 28. 29 tot acolo.
 31 De acolo ne-am oprit la Lebedówka⁷.
 2 august Polcul domniei sale domnului staroste de Camenița a sosit la lagărul nostru tot acolo.
 5 A sosit un sol din Moldova de la Răzvan, a dat scrisorile și și-a îndeplinit solia.
 7 Același sol a fost ascultat de față cu domnii rotmiștri⁸, în cerc, tot acolo⁹.
 9 A sosit trimisul lui Mihai¹⁰ voievodul Munteniei¹¹. Au sosit citeva roate¹² noi de cazaci¹³ și de pedestri tot acolo.
 14 Is András, ungurul, a sosit de la Răzvan din Moldova și și-a prezentat solia în cerc tot acolo¹⁴.

¹ Kwarta = sfertul din kvanturile bunurilor regale destinat întreținerii armatei permanente de mercenari (*wojsko kwarciane* = armata cvarciană) pentru apărarea curență (*obrona poloczna*) a frontierei de sud.

² Ioan Zamoyski, mare hatman al Coroanei (regatului).

³ *Pólk* = unitate militară (similară regimentului de mai târziu), în compoziția căreia intrau mai multe roate.

⁴ Ioan Potocki.

⁵ Stanisław Żółkiewski. *Hetman polny* (lat. *capitaneus campestris*) = hatman de cîmp (comandantul armatei cvarciane și al apărării curențe).

⁶ Șleaul năvălilor tătărești, ducînd pe linia de despărțire a apelor Bugului și Nistrului.

⁷ *Lebiodka* (la Bielski, III, p. 1728).

⁸ *Rotmistrz* = rotmistru, comandant de roată.

⁹ La Bielski (III, p. 1728), solul a sosit la 9 august. El era pircălabul Sucevei (corect: Sorocei) și, anunțînd că turcii au trecut Dunărea contra lui Mihai, a cerut ajutor împotriva lor. I s-a răspuns că scopul expediției polone este numai de a opri pe tătari să treacă în Ungaria.

¹⁰ În textul polon al ziarului, greșit, Mihnea.

¹¹ Solul era Petru Grigorovici, negustor armean din Liov, și a cerut, în numele lui Mihai, ajutorul polonilor contra turcilor (Cl. Isopescu, *Alcuni documenti inediti della fine del cinquecento in „Diplomatarium Italicum”*, I, p. 400).

¹² *Rota* = unitate în armata polonă de mercenari; în sec. al XVI-lea efectivul unei roate de cavalerie era de 100–300 de călăreți, iar cel al unei roate de infanterie de 50–200 de pedestri (Zd. Spierski, *Kampania obertyńska 1531 roku*, Varșovia, 1962, p. 37).

¹³ Călăreți ușor înarmați.

¹⁴ Conținutul soliei, la Isopescu, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 401.

- 15 Is András a fost ascultat. Iar în urma veștilor care sosiră despre tătari, am plecat de la Lebiedówka. Ne-am oprit la Loskowce. 16, 17 tot acolo.
- 18 Ne-am oprit la Tarnawka, la Dunajgród. Tot acolo au sosit citeva roate noi. 19 tot acolo.
- 20 A sosit Piasecki¹⁵, sol de la Răzvan din Moldova, cerînd ajutor contra tătarilor.
- 21 Și-a expus solia în cerc și a dat scrisorile.
- 22 Ne-am oprit la apa Hnila¹⁶.
- 23 Acest sol a fost ascultat în prezența domniilor lor părintele episcop al Cameniței¹⁷ și a domnului voievod al Rusiei¹⁸.
- 24 Ne-am oprit la Ruskie Pole lângă Camenița.
- 25 Tot acolo a sosit la lagărul nostru, cu polcul său, domnia sa domnul hatman de cîmp.
- 26 Pe Nistru, la Uście, acolo s-a înscris toată oastea și ne-am oprit în lagăr.
- 27 După liturghie și după dejun am trecut Nistrul. Ne-am oprit pe cîmpia de la Vorniceni pe Nistru. 28 tot acolo.
- 29 La Coșăuți, a sosit Ambrus Vas, sol de la domnul voievod al Transilvaniei¹⁹.
30. La Tețcani.
- 31 Pe Prut la Racovăț. Acolo au venit citeva zeci de moldoveni, cerînd ajutor.
- 1 septembrie Am trecut Prutul. Ne-am oprit la Ștefănești, care era ars din temelie de cazaci.
- 2 Pe Prut, la Tabăra. 3 tot acolo.
- 4 La moștenitorii (?) lui Moțoc²⁰. Acolo domnia sa domnul hatman a numit, în cerc, pe Ieremia Movilă (mai înainte mare vornic, care acum locuia de cîțiva ani în Polonia cu soția și copiii) în domie.
- 5 Pe Jijia, la Iași.
- 6 De dimineață tare au plecat de la noi 100 de călăreți cu domnia sa domnul hatman la Iași. Acolo, pregătînd un loc în jurul castelului²¹, s-a oprit puțin la curtea logofătului²².

După aceea au condus pe Ieremia Movilă la Iași domniile lor domnii: domnul de Halicz²³, staroștii de Camenița, de Braclaw²⁴, prințul Mihail Wiśniowiecki și alți mulți domni rotmiștri, dar aceștia erau ca atașați. Înainte mergeau citeva sute de pedestri. După ei citeva sute de călăreți din roatele căzăcești alese și citeva sute de husari, la fel aleși, îmbrăcați splendid și aproape elegant, pe cai. Și așa domnitorul în frunte a fost condus la biserică, care se află în imediată apropiere la curtea domnească. Curtea era arsă de cazacii zaporojei. Am găsit citeva tunuri mari în curte, căci numai pereții stau în picioare. Sînt vreo 15 tunuri înecate. Am găsit orașul foarte pustiu. Apoi din biserică, unde s-au săvîrșit *caeremoniae*, domnul a fost condus la curtea vistiernicului. Acolo au luat prinzul cu el d.d. soldați după obicei căzăcesc, ca la domnie și gospodărie nouă: totuși vin, hidromel și mîncare au fost îndeajuns. După aceea noi am mers la lagăr.

¹⁵ Nu se poate identifica. S-ar putea ca acest nume să fie deformat și să ascundă în el două cuvinte: *purkulab sorocki* (pircălabul de Soroca), așa cum apare la Bielski (III. p. 1729).

¹⁶ Pîrlul Gnila (la Bielski, III, p. 1729).

¹⁷ Pavel Wołucki.

¹⁸ Nicolai Herbut. La Bielski (p. 1729–1730), solul, care era același pircălab de Soroca, a sosit la 21 august și a cerut din nou ajutor contra turcilor. A primit însă același răspuns negativ. În plus, Zamoyski a respins propunerile de tratative ale lui Răzvan, sfătîindu-l, din contră, să se lase de război și să părăsească țara.

¹⁹ Scrisoarea lui Sigismund Báthory din 18 august 1595 către Zamoyski, prin care-i declara din nou că Moldova este supusa sa, îi cerea s-o apere de tătari și să-i asculte solul, la Cl. Isopescu, *op. cit.*, loc. cit., p. 408–409 și la A. Veress, *Documente...*, IV, p. 263–265. Rezumatul soliei, la Heidenstein, *Rerum poloniarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII*, Frankfurt, 1672, p. 317–318.

²⁰ În textul polon al ziarului: „U Diczow (?) Mocukowych”. Cuvîntul *Diczow* nu se poate identifica. Poate este vorba de „U dziedziczów Mocukowych”, adică „La moștenitorii (moșiile) lui Moțoc”.

²¹ Adică: pentru construirea castelului.

²² Luca Stroiici.

²³ Castelanul de Halicz: Stanisław Golski (Gulski).

²⁴ Struś.

Despre hrană, și mai ales pentru cai, a fost mai greu, căci au stricat și au jefuit întâi cazacii zaporojeni, al doilea tătarii, al treilea Râzvan, că țara-i aproape pustie, căci oamenii fug care încotro.

- 7 Ne-am oprit la Țuțora pe Prut, unde erau curți domnești clădite foarte și grădini, vii. Cazacii le-au ars și pe acestea cu totul. Acolo este pod pe vase aproape bun.
- 8, 9, 10 A fost ascultat Ambrus Vas, solul ardelean²⁵.
- 11 A fost adus un turc de la Cetatea Albă.
- 12 Au fost trimiși 500 de călăreți, peste care era comandant domnul Jan Gulski, împotriva lui Râzvan.
- Au sosit domnul Lanckomski, domnul Lascz, domnul Lachnowski.
- 13, 14, 15 Au sosit scrisori din Tighina de la sangiac, ²⁶ care erau tare minunate, semn că-i cuprinsese frica.
- 16 A sosit Radislav, sol de la voievodul Munteniei, și a dat o scrisoare. Domnia sa l-a ascultat în cerc²⁷.
- 17, 18 Au sosit Mustafa aga din Tighina și cu el ieniceri și cadii. Mai întâi a mers la podul de pe Prut steagul domniei sale domnului de Liov²⁸, sub care se aflau 500 sau 600 de călăreți husari. Apoi au mers elegant și strălucitor 400 de călăreți aleși. După aceea a mers steagul domniei sale domnului staroste de Camenița, sub el de asemenea cîteva sute de călăreți. Au mers și pedestri, cam 1000, pe două părți. A fost condus prin tabără pînă la al doilea pod pe riul Jijia. Acolo a fost primit de oamenii domnitorului. Acest Mustafa locuia la Iași, avînd sub comandă sa pe timpul lui Petru voievod cîteva sute de turci. Voia să fie primit de domnia sa domnul hatman. Avea solie de la sangiac, dar n-avea scrisoare. Domnia sa n-a voit să se vadă cu dînsul.
- 19 Domnia sa a plecat la Iași. A măsurat locul pentru șanțuri lingă castel. A poruncit să se pună coase pe lingă ceea ce urmau să facă.
- 20, 21 Mustafa aga a fost condus la fel prin tabără înapoi spre Tighina. 22, 23, 24, 25.
- 26 Ale-bei ceașul din Tighina de la sangiac a fost condus tot ca și cel dintîi prin tabără la Iași. 27, 28, 29, 30.

În ziua de 1 octombrie După ce ceașul Ale-bei de la sangiacul Tighinei și-a expus solia la Iași la domn²⁹, a venit la lagărul nostru, fiind condus la corturile hatmanilor destul de decorativ de cîteva sute de călăreți husari aleși, precum și de arcebuzeți și cazaci. Stătea și acea pedestrimă toată în ordinea ei. Așa între o mare desime de oameni politicoși a fost condus la cortul domniei sale domnului hatman. Acolo i-a dat scrisoarea de la sangiac și și-a expus verbal solia și i-a dat ca amintire un arc turcesc. *Summa*³⁰ acestei solii a fost : că domnul sangiac a fost *content*³¹ de acest domn, Ieremia, deși singur se scria acum pașă al Moldovei. După aceea eu l-am condus pe acest ceaș pe lingă corturi la cort. Acolo, poruncind să i se dea de mâncare, i-am dat din partea domniei sale domnului hatman ca amintire o cupă, ca s-o ducă slăpinului său, iar lui însuși, dîndu-i de asemenea un dar, i-am dat să bea bine. După aceea a fost concediat printr-o expunere verbală a soliei în cortul hatmanului, deja la lumină luminărilor; i s-a dat scrisoarea către sangiac și a fost condus peste Prut din tabăra noastră la Țuțora, unde i s-a întins un cort mic.

2 Dimineata a plecat în drumul său la Tighina.

3, 4 Domnul de Halez a trecut cu polcul său Prutul la Țuțora pentru ploile care au fost puțin în aceste zile și, așa cum se întîmplă pe terenurile joase, au făcut o mulțime de noroaie.

²⁵ Răspunsul dat de Zamoyski : a venit în Moldova ca să oprească trecerea tătarilor în Ungaria și să pună în scaunul văduvit de Râzvan (se făcea aluzie la originea lui țigănească), pe Ieremia Movilă, cerut și ales de moldoveni (Bielski, III, p. 1732).

²⁶ Ahmed beg.

²⁷ Solul a declarat că Mihai ar fi bucuros să între sub scutul și apărarea regelui polon, dar Zamoyski i-a răspuns că-i prea tîrziu : „după masă, lingura” (Bielski, III, p. 1733). O copie de pe scrisoarea lui Mihai a trimis-o Zamoyski, la 18 septembrie, nunițului San-Severo, v. N. Iorga, în Hurmuzaki, XII, p. 104–105, și I. Bogdan, în Hurmuzaki, Supl. II–1, p. 347–348.

²⁸ Adică al castelanului de Liov : Stanislaw Zółkiewski.

²⁹ După Bielski (III, p. 1733), solul a prezentat lui Ieremia din partea sangeacului urări de domnie fericită, sfătuiindu-l să trimită la Poartă după steag.

³⁰ Esențialul.

³¹ Mulțumit.

- 5, 6 Domnia sa domnul de Liov a trecut de asemenea cu polcul său la Țuțora.
- 7 Domnia sa domnul hatman a trecut Prutul la Țuțora și în aceeași zi lagărul a fost închis prin două cununi, aceasta pentru că sosiră vești despre han³² că a trecut deja Niprul.
- 8 Oficiindu-se serviciul divin, a făcut cunoscute în cerc știrile ce-i sosiseră despre tătari și apoi a hotărât să fie făcut un șant împrejurul lagărului, pe care l-a măsurat domnia sa împreună cu domnia sa domnul de Liov și îndată, în aceeași zi, propria domniei sale pedestrime a săpat o bucată mare de pământ la prima poartă.
- 9, 10, 11, 12 De asemenea fiecare trupă și-a făcut șanțuri pe locul ei măsurat.
- 13 A fost adus Teodor din Tighina de către Prycyan Zabin, care fusese trimis de strajă la Tighina însăși, a cărui povestire, notînd-o îndestul, o trimit acum în scrisoare domniei tale³³. Îndată, în aceeași zi, domnia sa domnul hatman, făcînd cerc de oșteni, le-a adus aceasta la cunoștință. Căci și din alte părți au sosit de asemenea știri despre acești păgîni de la oamenii pe care domnia sa domnul hatman îi trimisese în diferite locuri.
- 14, 15 Încă pînă în revărstul zorilor domnia sa domnul hatman a trimis din nou în diferite locuri nu puțini oameni de arme după știri despre acest dușman.
- 16 Pînă în ziua a sosit în goană Molczany, care fusese trimis mai înainte de domnia sa domnul hatman cu clișva oameni, care, văzînd cu ochii oastea tătărăscă, a raportat despre ea, potrivit-se aceasta cu celelalte vești.
- 17 Au fost aduși toți oamenii care plecaseră din oștirea noastră după hrană, au fost repartizate tunurile³⁴, falconetele, smigovnițele³⁴ la băștile lor, unde a fost așezată și pedestrimea care avea să păzească băștile și armele din ele.
- 18 Încă înainte de miezul nopții a fost trimis domnul Ulanicki după oameni, care s-a ciocnit cu oastea tătărăscă la citeva mile depărtare de lagărul nostru, între care, cu toate că lucrul s-a sfîrșit în chip fericit, totuși el s-a retras. A pierdut pe Jarocki, tovarășul³⁵ său, doi soldați de rînd³⁶ uciși, el însuși, cu tovarășii și cu soldații săi de rînd, unii răniți și cu caii în parte împușcați, au ajuns în goană înaintea seriei la noi, unde trupele tătărăști, mai ales cercetașii lor, se și arătară pe dealuri aproape de lagărul nostru.

În aceeași zi domnul Moldovei a trecut Prutul și s-a oprit la lagărul nostru sub deal. Și în aceeași zi hanul s-a oprit cu oastea sa o milă și jumătate numai de lagărul nostru în josul Prutului. În aceeași zi a fost rînduită o strajă bună în oștirea noastră pentru această noapte viitoare, după cum era de trebuință pentru asemenea oaspeți. Au fost trimise străji atît împrejurul lagărului cît și sub oastea hanului, care străji au stat aproape toată noaptea la stratagemele lor, unul vrînd să prindă limbă pe altul, precum îi trebuia în acest timp fiecărui luptător. Cneazul Rużynski, care a fost locotenent la cneazul Kiril Rużynski, făcea de strajă în această noapte cu nepotul de soră al hanului, care comandînd în acest timp avangarda, făcea de strajă. S-au hărțuit chiar cu Rużynski, dar s-au împrăștiat, fără a dobindi limbi. Totuși puterea hanului, care era mare, a împins straja noastră pînă la lagăr.

- 19 Numai ce a început să se facă de ziua, că străjile hanului, arătîndu-se din multe locuri, au și început să înainteze în bună ordine, după cum cere meșteșugul armelor, dar mai ales cu acea stratagemă pe care ei, luptîndu-se, obișnuiesc să o întrebuițeze : au băgat înainte după dealul ce se afla nu departe în fața lagărului nostru o mare parte de oaste. De asemenea au așezat oamenii lor în lunca Prutului spre lagărul nostru în vale și în desis. Acolo au început îndată hărțuicile, la care a fost curtea hanului însuși. Hărțuicile s-au săvîrșit, din mila lui Dumnezeu, în mod fericit, căci puterea păgînilor, care era mare, n-a fost înspăimîntătoare pentru cinstiții poloni, căci au făcut față, fără pierderi proprii, ciumei păgîne.

³² Gazi Ghirai (1588 – 1608).

³³ După Bielski (III, p. 1734), Teodor le-a spus polonilor că hanul vine cu siguranță împotriva lor și că sangiacul a concentrat la Tighina pe turcii din Cetatea Albă și Chilia, precum și pe tătarii din Dobrogea.

³⁴ *Smigownica* (termen inexistent în dicționare sau în publicațiile de specialitate) poate fi identică cu *wężownica* = tun de cîmp (franc. *serpentine*).

³⁵ *Towarzysz* = tovarăș, mercenar (nobil, dacă este vorba de cavalerie) care recruta mercenarii de rînd pentru a forma o grupă, cu care se prezenta comandantului roatei și se puneau sub ordinele acestuia.

³⁶ *Pachole* = soldat (mercenar) de rînd, care intra în grupa unui tovarăș.

Se făcuse acum bine de amiazăzi, cînd hanul s-a oprit cu toată oastea sa pe deal, deasupra lagărului, acoperind cu oștirea lui cîmpii întinse și cuprinzînd aproape în cerc lagărul nostru, pe care oamenii lui îl atăcau bărbătește, stringîndu-l de aproape. Și cînd acum puștile din lagăr, precum și cu arcebazile noastre cu cirlig, au început să-i bată bine, s-au apucat tătarii să atace puternic lagărul, unde și pușca lor de mîna ieinicerească a început să dăuneze întrucîtva oamenilor noștri.

În acel timp aproape, cînd domnia sa domnul hatman scotea oamenii din porți afară, a fost împușcat calul de sub el de pușcă ieinicerească. Domnul Nicolai Daniłowicz, domnul Mihai Stanislawski cu roatele lor și domnul Koryciński cu roata sa căzăcească au venit în ajutorul hărțuitorilor. Ceea ce văzînd hanul de pe deal, a trimis oameni cu kalgai ³⁷ pînă la cîteva mii, care însă au fost cînștiți întrucîtva din băști din tunuri. Apoi au ieșit roatele d.d. Jacob și Nicolai Potocki, atacînd pe dușman. Din celelalte porți au ieșit la luptă roatele căzăcești de husari arcebușieri. La fel și pedestrimca noastră, ieșind bucuros din șanțurile ei și luînd loc lîngă călărime, a pricinuit multe pierderi în dușman. Celelalte porți ale noastre, mai ales cele ce priveau spre dealul Prutului, au trebuit să supravegheze cu strictețe dușmanul, care alina deasupra lor. Căci începînd de la mare și pînă la mie, fiecare avea ce face cu el. Hărțuiele și încăieririle au durat pînă spre seară. Domnul Dumnezeu, din mila sa sfîntă, a binevoit să ne blagoslovească, că acest dușman a găsit un obstacol bun, fără mare pierdere din partea noastră, și a fost silit să se retragă. Căci sigur și negreșit, așa cum am luat știre sigură de la prizonieri, că au pierdut cîteva sute de oameni de frunte, de față am fost și eu, de pază la acele șanțuri.

Spre seară sangiacul Tighinei a trimis din oaste spre poarta noastră, la care era domnul de Halicz, pe Fedor, turcitul, care era de neamul lui din Sokala, fiul lui Hrych, arătînd că a venit la negociere, despre care lucru striga în ucraineste. Apoi domnul de Halicz a trimis înaintea lui pe domnul Bohuwityn ca să afle de ce strigă așa de tare. A spus Fedor că „am scrisoare de la domnul sangiac către domnul hatman, ca luînd-o să i-o dai”. Ceeace d. Bohuwitym n-a voit să facă. I-a spus Fedor că domnul sangiac n-a venit aici ca să lupte, ci să facă pace între han și domnul hatman. Domnul Bohuwityn a plecat cu aceasta. Și deoarece această bastă a domnului de Halicz se afla la o oarecare depărtare de acel loc, unde se desfășurase mica hărțuială și domnia sa d. hatman se afla acolo, a venit domnul Bohuwityn și a adus la cunoștința domniei sale ce fel de convorbire a avut cu acest Fedor. I-a răspuns domnului Bohuwityn: „Spui domnia ta că deși sangiacul, *salvo honore* ³⁸ domniei tale, este un mincinos și scriindu-mi mie plîngător se poartă cu mine cu viclesug, eu totuși, pentru omenia mea, încuviințez ca domnia ta să iai acea scrisoare”. Ca urmare, domnul Bohuwityn a luat apoi scrisoarea de la acest Fedor, în care scrisoare sangiacul se intitula pașă al Moldovei; totuși, dorînd să ducă lucrurile *ad media* ³⁹ ca împăratul turcesc să rămână în vechile pacte cu mîria sa regele polon, cerea ca să se poată ajunge la o convorbire pentru ziua de mîine. Apusul soarelui a pus capăt singur acestor afaceri.

Căci hanul a plecat înapoi cu oastea sa în josul Prutului la corgane, unde-și lăsase tabăra, care, dacă ziua era destul de fâlnică, atunci noaptea, cu focurile ei mari, tare m-a împodobit. O parte din această seară a fost folosită cu ascultarea prizonierilor, pe care-i aveam de la ei, aflînd ce fel de oaste este, ce fel de treabă are hanul și oștirea. Și deși se privea îndeajuns cu ochii și se atîngea cu mîna ce fel de putere și ce fel de treabă avea acest păgîn, totuși, pentru ordinea războiului și porunca domniei sale domnului hatman, am făcut *inquisitio* ⁴⁰ cu acești prizonieri și mai ales cu acel mai de frunte, care era bucătarul hanului, din a cărui *confessio* ⁴¹ obținută atît de bună voie, cit și prin forță, milostivirea ta vei binevoi să înțelegi îndeajuns totul. După aceea am adus mulțumiri Domnului Dumnezeu celui atotputernic, că n-a dat bucurie puterii păgîne asupra oștirii noastre. Mai departe, domnia sa domnul hatman a rînduit bine toată strața împrejurul oștirii

³⁷ Locuitorul hanului.

³⁸ Fără știrbirea onoarei; să avem iertare.

³⁹ La mijloc; la o soluție de compromis.

⁴⁰ Cercetare, anchetă.

⁴¹ Mărturisire.

și a pregătit bine întăririle, care erau necesare și străjii și tuturor locurilor. A avut în vedere și aceasta, ca păgînul să nu caute trecători în josul și în susul Prutului, prin care trecători să ne ia ultimul pumn de nutreț pentru cai și, înconjurîndu-ne, să poată trăi cu atît mai bine cîtva timp. De asemenea, inspectînd singur toate șașurile și băștile, a dat repaos trupelor întrucîtva obosite, ca să se odihnească o clipă, pentru ca, neobosite și netrudite pînă la capăt, să poată fi gata a doua zi pentru a da lupta cu acest dușman puternic, asupra cărei lupte era acum *summa resolutio*⁴². Căci înainte de revărsatul zorilor oștirea (avînd noaptea hărăzită pentru a se feri de stratagemile păgînilor și păzindu-se tare de ele) a început la slujba religioasă să aducă Domnului Dumnezeu rugile ei, ca singur el, pentru numele lui cel sfînt, să se îndure s-o blagoslovească. După aceea ceasul dimineții a început să ne dea zor, ceas care impune fiecărui luptător să încerce alît pe cai cît și în stratagemile lui, și oștirea noastră, făcînd și ea aceasta, stătea în ordinea sa. Păgînul de asemenea nu părăsise nimic la aripa sa, petrecînd întreaga noapte cu străji mari și cu atacuri dese, iar la ceasul cînd mijesc zorile oamenii săi s-au arătat în cîteva linii în diferite locuri împrejurul lagărului nostru pînă în susul Prutului.

- 20 Numai ce bună ziua, că hărțuitorii tătari au și început să se lase de pe dealuri la hărțuie. Ai noștri la fel, chemînd pe Domnul Dumnezeu în ajutor, au început să iasă cu grămada la ei la hărțuială. Atunci a venit în goană unul din partea sangiacului aproape către straia noastră spre poarta domnului de Halicz, chemînd la tratative. Ca urmare, domnul de Halicz a trimis pe domnul Bohuwityn, la care la fel a venit de la sangiac, cerînd răspuns la scrisoarea de ieri și spunînd că domnul sangiac dorește să vină la tractate. Apoi domnul Bohuwityn a venit la domnia sa domnul hatman, raportînd despre aceasta, căruia domnia sa i-a dat scrisoarea cuvenită către sangiac (sensul acestei scrisori era : arată lipsa de cuvînt a sangiacului și stratagemile sale, lăsînd la voia lui Dumnezeu *exitum*⁴³ acestei afaceri, iar pentru tractate, deși pline de trădare, a promis să trimită pe cîtiva). După aceea domnul Bohuwityn, plecînd la ei, le-a încredințat scrisoarea, pe care, luînd-o au alergat în grabă cu ea la han. Îndată s-a observat acolo că tătarii au început să-și retragă hărțuitorii, ca să nu se ajungă la luptă. Apoi, ca după un ceas bun au venit în goană Fedor și cîtiva mirzaci, spunînd că domnul sangiac merge deja la tractate și rugînd pe lingă aceasta ca domnia sa domnul hatman să nu dea lupta. Au mai cerut ca domnul Temruk să vină la ei. Iar cînd hanul a ajuns acum cu oastea sa pe deal, puștile din băștile noastre i-au salutat bine, omorînd pe cîtiva din ei în imediata apropiere a hanului însuși, cu care prilej a fost o mare amestecătură în oștirea lor, cum de obicei fac plumbii pretutindeni. Ca urmare, hanul a trimis, spunînd că „eu merg la negociere, iar nu la luptă, căci chiar și acum mi-au împușcat înaintea ochilor mei pe cîtiva din oamenii mei de frunte”. Întîlnindu-se de cîteva ori cu domnul Bohuwityn, domnia sa domnul hatman le-a făcut cunoscut că trimite patru pentru negociere. Deci au plecat domnul Herbert,⁴⁴ domnul Gulski⁴⁵, domnul Temruk⁴⁶, domnul Bohuwityn, la care au venit sangiacul Tighinei, Ahmed aga sfetnicul cel mai de frunte al hanului, Tatar mirza hatmanul curții hanului, și Giantemir, care era tilmaci la ei. Acolo intrunindu-se atunci cîteși patru persoane din amîndouă părțile, au discutat între ei cîteva ceasuri. Au hotărît între ei ca sîmbătă, două ceasuri ziua să vină domnul sangiac și Ahmed aga la locul destinat la lagărul nostru ca să discute cu domnia sa domnul hatman, trebuind ca doi oameni de frunte din oastea noastră să fie trimiși la han ca ostateci. Luînd această hotărîre, s-au despărțit. Sangiacul, despărțindu-se de a-i noștri, a spus domnului Herbert : „Să fiți atenți și să vă aveți în bună pază caii, de asemenea să vă răspîndiți cu precauție după nutreț, deoarece ceambulurile hanului s-au împrăștiat pe o mare întindere, pe care greu putem să le supravegem”. După aceasta sangiacul, ajungînd pe deal la oștire, s-a reîntors la tabăra sa cu hanul.

Această zi a trecut la un loc cu păgînii, fără pierdere de ai noștri. Spre seară au fost aduși doi prizonieri, pe care i-au prins moldovenii în josul Prutului, din cealaltă parte. Unul era ungur, născut Poturnak, iar al doilea creștin, sluga hanului, a căror *confessio* a amîndurora o trimite domniei tale. Deci această noapte

⁴² Întreaga hotărîre.

⁴³ Sfirșitul.

⁴⁴ Sozyczny (Felix) Herbert.

⁴⁵ Ioan Golski (Gulski), fratele lui Stanislaw Goski (castelanul de Halicz).

⁴⁶ Ca interpret.

ne-a absorbit munca noastră, nu asupra tractatelor de mline, ci asupra primejdiilor viitoare de noapte, cît și asupra luptei de mline. Căci, ca și noaptea trecută, așa și în această noapte domnia sa domnul hatman împreună cu domnia sa domnul hatman de cîmp au rînduit întăriri străjii și oștirii, avînd în vedere ca trupele să nu fie oboșite pentru lupta de mline. Și tabăra legată era acum pregătită, cu care aveam să ne folosim, ca în cîmp larg, stratagemele cu acest dușman pentru a da lupta.

- 21 Înainte de a se face bine de ziuă am adus rugăciuni Domnului Dumnezeu, iar la ceasul dimineții oastea se afla în ordinea de bătaie, numai străjile și unitățile călări de întărire stăteau pe locurile lor. Celelalte părți ale oștirii, odihnindu-se puțin caii și ele, așteptau toba și trompeta. Și fiindcă ieri fusese luată hotărîrea ca să se întîlnească două ceasuri ziuă pentru tractate, s-a dat așadar poruncă să se întindă un minunat cort turcesc în spatele lagărului, pe locul destinat. Sosiseră acum și acel Feodor, precum și cîțiva mirzaei de frunte, spunînd că domnul sangiac merge la negociere, care a spus că dorește să vină la lagăr, pe cuvîntul hatmanului, de unul singur, fără nici un ostateg. Și fiindcă hanul s-a mișcat cu toată tabăra de pe poziția sa și a mers cu toată oastea la deal pe lîngă lagărul nostru în susul Prutului, această negociere le-a fost d.d. hatmanii suspectă, căci aproape ne și înconjuraseră. Ca urmare, domnia sa domnul hatman o poruncit să se ia cortul, dînd semn prin toba și trompetă ca oastea să încalece, care s-a așezat foarte repede pe locurile ei și deja, în loc de tratate, oștirea urma să treacă la luptă. Între timp a venit din nou în goană Aslan mirza, dînd de știre că au sosit domnul sangiac cu Ahmed aga. Cărui sangiac domnul hatman i-a arătat prin domnul Temruk că nici el și nici hanul nu-și țin cuvîntul, că a venit aici cu oastea în susul Prutului. A răspuns sangiacul că hanul vine aici pentru pășunea cailor și pentru apă. Din nou a arătat domnul hatman sangiacului prin domnul Temruk: „Deși știu că hanul are oaste bună, totuși eu pot cu greu ține oamenii mei, alții de dornici < de luptă, > dacă hanul nu se duce înapoi la locul său”. Iar în acest timp oștirea noastră stătea doritoare < de luptă > în ordine bună. În urma acestei arătări, domnul sangiac a trimis într-o clipită la han și unde l-au găsit pe han de la sangiac, acolo s-a oprit cu oastea. Și cînd sangiacul a dat deja de știre că hanul s-a oprit acolo, unde a fost găsit, că a cerut schimb < de ostatici >, că a trimis după Ahmed aga și că el însuși a sosit aproape de oamenii noștri, apoi domnul hatman a trimis pe domnul străjer⁴⁷ și pe domnul Golski⁴⁸ ostatici la oastea hanului. După aceea s-a întîlnit cu sangiacul și cu Ahmed aga, al treilea Giantimir tîlmaci, al patrulea Feodor, al cincilea un mirzac tînăr [ce era] cu Ahmed aga. Pe lîngă domnul hatman se aflau domnul de Halez, domnul referendar⁴⁹ și cîțiva rotmiștri. Acolo s-a salutat cu domnul sangiac și apoi au vorbit mult timp între ei, șezînd pe cai⁵⁰. Căci sangiacul, pe cît era de plăcut ca frumusețe, pe alții de bună își avea judecata. S-a convenit atunci de ambele părți ca să fie o scrisoare între han, sangiac și domnul hatman despre aceste lucruri la care s-a ajuns. Care scrisoare, cînd a fost scrisă în limba polonă și sirbească, au citit-o de la un capăt la altul domnul sangiac și Ahmed aga. Și fiindcă, potrivit angajamentelor, totul a fost făcut bine, s-au mulțumit cu ea. Ahmed aga, luînd această scrisoare, a plecat la han. În acest timp Feodor a dăruit din partea domnului sangiac un șal turcesc ca amintire domnului hatman, în miinile domnului Herbert.

După aceea sangiacul a cerut să se cunoască și să se salute cu domnitorul. Ca urmare a sosit domnitorul, cu care, salutîndu-se, au avut convorbiri. Apoi s-a adus vin de Malvazia, plini albe, rachieri de scortîșoară și de anison, zaharicale și alte dulciuri și așa s-au cinstit domnul sangiac și ceilalți mirzaei.

⁴⁷ Ioan Zamoyski (altul decît hatmanul cu același nume). *Strasnik polny korony* (lat. *praefectus custodiae campestris*)=păzitor de cîmp al Coroanii; un rotmiștru care păzea granița de sud a regatului, comăndînd avangardurile cele mai înaintate (Spieralski, op. cit. p. 37).

⁴⁸ Ioan Golski (Gulski).

⁴⁹ Ioan Toma Drojowski

⁵⁰ Conținutul și rezultatul discuțiilor (Bilecki, III p. 1739 – 1740). La cererea lui Zamoyski, tătării au recunoscut pe Ieremia Movilă și s-au obligat să prăsească țara în trei zile.

Domnul hatman a dăruit domnului sangiac o pătură de axamit vișinie, căptușită cu atlas verde, pe care sangiacul luînd-o a spus: „Cum să nu-l numesc pe domnul hatman tată, cînd el îmi dă și daruri și mă cinstește”? Și așa au discutat între ei clipe, ai noștri legîndu-se intim cu tătarii, pînă ce a venit apoi Ahmed aga de la han, spunînd că acesta, primind cu recunoștință această hotărîre, este de acord cu ea și dorește s-o țină sub jurămint. Ceea ce sangiacul și Ahmed aga au întărit prin jurămint pe Dumnezeu și pe cer și pe săbiile lor. Apoi domnul hatman a plecat la lagăr. Iar domnul de Halicz a zăbovit pe sangiac și pe Ahmed aga pînă ce au venit ai noștri din oastea hanului. Care, îndată ce s-au întors, saluîndu-se de plecare cu sangiacul, ei au mers la han, iar ai noștri au venit la lagăr.

Cînd domnul străjer⁶¹, împreună cu domnul Golski⁶², salutînd pe han la sosire, au fost conduși la cort, hanul le-a trimis cîte o haină de brocart, iar pe o tavă turcească vinuri și rachiu, cînte căzăcească, zicîndu-le să le primească cu bunăvoință, așa ca de la un călător.

Se făcuse și seara, care, ca și noaptea ce venea, a început să fie asigurată prin străji bune și puternice. Căci în timpul tratatelor nu puțini tătari au trecut în josul Prutului și au luat cu ei parte din oamenii noștri neprecauți, care se duseră după iarbă și fîn. Și deoarece tabăra a fost așezată aproape de lagărul nostru, focurile mari, care erau în oastea lor, deci și *confidența*⁶³ păgînilor și vecinătatea lor altă de apropiată, am avut o noapte suspectă, pe care am trecut-o cu precauție.

- 22 Dimineața s-a oficiat în oștire un serviciu divin. Trecuseră cîteva ceasuri, cînd a venit Ahmed aga către straja noastră, spunînd că hanul așteaptă acele scrisori și încheierea lucrurilor discutate. Căruia domnul hatman i-a răspuns că peste puțin timp va trimite la han. La prînz domnul hatman a trimis cu o scrisoare scrisă în limba polonă și pecetluită, a cărei copie o trimite domniei tale⁶⁴. A doua asemenea scrisoare, în limba sîrbească, a fost scrisă hanului și sangiacului pentru pecetluire. Am plecat atunci domnul Herbert și domnul Danilowicz și eu⁶⁵, al treilea, ca ostatici. Pentru noi cei trei, au rămas în oștirea noastră Aslan mirza, Giantimir aga, Gian Ahmed celebî. Cu noi au mai plecat domnul Zebrydowski, domnul Prusinowski, tolmășii, domnul Bal, domnul Kazanowski, domnul Blizinski, domnul Kosowski și cîțiva oameni de arme. A fost trimis și logofătul⁶⁶ din partea domnitorului. Am mers atunci printre trupele hanului. Ne-au condus Ahmed aga, Tatar mirza și alți mirzaci. Ne-am oprit o dată sau de două ori. Poate de aceea ne-au zăbovit, ca, instruindu-și cu altă mai bine oastea, să ne conducă la han. Cînd am sosit la han, pe care l-am găsit șezînd pe cal, cu toată oastea, în mijlocul oștirii, ne-am dat jos de pe cai noștri și am salutat pe han și pe Fetih Ghirai⁶⁷ kalgai⁶⁸. Apoi domnul Herbert, salutînd pe han din partea domnului hatman, a spus că acele lucruri care au fost hotărîte ieri cu domnul sangiac <sînt cuprinse> în această scrisoare iscălită și pecetluită de la domnul hatman, pe care a înmînat-o hanului. Pe lingă aceasta a dat-o și pe a doua, scrisă în limba sîrbească, ca să o pecetluiască și hanul cu Fetih Ghirai și cu sangiacul. Dar fiindcă hanul ședea pe cal, neavînd pecetea la el și pe lingă aceasta dorea să mai cerceteze această scrisoare, a asigurat că, pecetluind neîntirziat din partea sa această scrisoare, o va trimite domnului hatman. adăugînd că cuvîntul lui Dumnezeu și cuvîntul hanului nu va lua schimbare. Apoi <a dat> hanului ca amintire din partea domnului hatman o platoșă, mînuși, chipul răposatului rege Ștefan⁶⁹ și cel al regelui de astăzi⁷⁰, un șoim și un coroi. Domnul Herbert a dat și lui Fetih Ghirai o platoșă și un pui de șoim. Cum ne-a primit pe noi cu bunăvoință așa a primit și aceste daruri.

⁶¹ *Strażnik*-ul Ioan Zamoyski.

⁶² Ioan Golski (Gulski).

⁶³ Îndrăzneala.

⁶⁴ Publicată în Hurmuzaki, *Documente*, Supl. II, vol. I, p. 353–354.

⁶⁵ Piaskowski.

⁶⁶ Luca Stroiici.

⁶⁷ Fratele mai mare al hanului.

⁶⁸ Kalagai = locțiitor (al hanului).

⁶⁹ Báthory.

⁷⁰ Sigismund III Waza.

Apoi logofătul a salutat pe han și i-a urat bun sosît din partea domnului Moldovei și a dăruit hanului o blană de samur și o bucată de atlas. La fel și lui Fetih Ghirai. Logofătul n-a prea fost primit cu bunăvoință de han, și aceasta s-a putut vedea atît încă din atitudinea hanului, cît și din răspunsul său, în care unele cuvinte au fost acestea : „Bogdani, Bogdani, voi întotdeauna trebuie să incurcați lumea. Și acum ați adus aici oștile polone, pe care, dacă n-ar fi aceste șanțuri, le-aș fi șters cu calul meu”.

După aceea domnul Herbut a rugat pe han ca, potrivit celor hotărîte, să nu strice această țară a Moldovei, căci a pătimit destul. De asemenea să trimită prizonierii ce se aflau în oastea sa, căci prizonierii care erau la noi au fost înapoiați hanului. Deci hanul a asigurat că nu va strica țara Moldovei, cu excepția hranei pentru oaste, și a făgăduit că va părăsi, potrivit hotărîrii, această țară și va trimite prizonierii îndată ce-i va găsi în oștirea sa. Ceea ce a făgăduit și pe cuvîntul său de han, adăugînd din nou că cuvîntul lui Dumnezeu și cuvîntul hanului nu va lua schimbare. Sfîrșind acestea, ne-a spus să salutăm din parte-i pe domnul hatman.

Hanul însuși ședea pe un cal de culoarea muștarului minunat îmbrăcat. Harnașamentul pe o pătură turcească cu pietre, minunat și strălucitor. Pe el o mantie neagră de catifea căptușită cu blană de jder ; brățări de argint ; se vedea o platoșă foarte fină, acoperită cu podoabe scumpe din bucăți ca de marmură, minunată.

La dreapta hanului, puțin mai departe, sta Fetih Ghirai, cu sultanul ⁶¹, pe un armăsar murg, la fel minunat îmbrăcat. Avea pe el burnuz cafeniu, precum și platoșă și brățări de argint.

Nu departe de Fetih Ghirai stătea episcopul ⁶² hanului pe un cal minunat, într-un veșmînt de brocart. Abia după acesta stătea un șir mare de mirzaci minunat și splendid îmbrăcați ; haine de diferite atlazuri și mantii de felurite atlazuri, brățări, coifuri aurite, tolbe cu săgeți, săbii ferecate.

În stînga hanului stătea în imediată apropiere sangiacul Tighinei, lingă care stăteau doi mirzaci, nepoții de soră ai hanului, în brocart, după care abia stăteau o mulțime de turci în diferite îmbrăcăminte.

Înainte hanului stăteau înșeuăți : iapa fratelui său, pe care încăleacă însuși la fiecare luptă, și doi armăsari, al treilea un murg de asemenea de culoare spălăcită. Și acești patru cai de mină puteau avea cu greu pe jumătatea corpului obișnuit. Nu știu cum, dar caii ce i-am văzut în această oaste erau toți slabi și nenorociți.

După han stătea un steag mare, roșu, nedesfăcut cu totul, cu o măciucie aurie la vîrf, ca un măr. Tinea acest steag un tătar bătrîn și minunat îmbrăcat, avînd în jurul său pe dreapta și pe stînga cîteva persoane la fel splendid îmbrăcate, și cunoștea de pe fața lor că sînt viteji. După steagul acela, puțin mai departe, <stătea> alt steag, de asemenea mare, roșu, în vîrfurile căruia se afla ca o coroană aurie. N-am putut observa, ca într-o mulțime mare, dacă se afla într-o ordine tot atît de bună ca primul.

La stînga, acolo mai departe de sangiac, stătea steagul său, sub care se afla un șir mare de turci.

Așa, fiindu-ne atunci rînas bun de la han, am urcat pe cîm noștri și am mers la oștirea noastră. Iar hanul a plecat cu oastea sa la stînga pe lingă deal. Eu n-am văzut multe trupe, totuși, dintr-o asemenea formație, cum și-a respirat oamenii în dreapta noastră spre deal și cum și-a lansat oamenii în stînga noastră pe vale, s-ar fi putut socoti ușor efectul lor. Căci acolo hanul își avea toți oamenii aleși. La fel și Fetih Ghirai și oastea turcească a sangiacului. N-am văzut pe nimeni în această oștire cu doi cai. Au fost însă și unități călări, alte aripi pe lingă care am trecut, dar pe dealuri nici o strață de frunte. La fel și unitățile călări, tabăra, care a plecat într-o parte, ochiul a avut la ce să privească. Eu n-am văzut în acea oaste cu ochii mei nici un bou, nici o vită. Am văzut numai că hanul stătea pe calul său ca un adevărat stăpîn și mare stăpîn și mare războinic, avînd o mulțime de oameni politicoși și, Dumnezeu știe, prin fețe și îmbrăcăminte nedeosebiți de ai noștri. Este și o mare mulțime de lepădătură. Disciplina și ordinea, fapt ce în meșteșugul armelor este un lucru de prim ordin, văd că la ei le păzesc cu strictețe. Căci, cînd ne conduceau înapoi, au mers cu noi pînă la vreo 15.000 de

⁶¹ Prinț moștenitor.

⁶² Muftiu, șef religios.

oameni, pînă ce acei comandanți, care ne conduceau, cînd numai unul din ei a pocnit din bici, că și citeva mii de oameni îndată s-au împrăștiat. Căci, deși tătarii au voit și ei să privească, dar au trebuit să alerge la vale. Tot acolo mergînd noi înapoi, tătarii fraternizau cu noi. Sosind dar la acel loc, unde stăteau mîrzacii în lagărul nostru, ostateci pentru noi, și, luîndu-ne rămas bun de la ei, au plecat.

Gian Ahmed celebi și un alt sol, care au fost trimiși de han la măriia sa regele, au venit îndată cu noi în lagăr și au fost conduși la tabăra domnitorului.

Hanul, cu toată oastea sa, s-a oprit în tabără către gorgane în josul Prutului. Tătarii au cerut trupurile celor morți ca să le poată lua la tabără, ceea ce li s-a încuviințat.

După această fraternizare, ai noștri au schimbat cu tătarii și daruri între ei, fapt ce s-a petrecut în citeva ceasuri. Noaptea de asemenea a fost asigurată prin strajă și întăriri.

Aslan mirza, sosind la miezul nopții la straja noastră, a fost condus apoi la poarta unde era domnul de Liov. Tot acolo a sosit și domnul hatman, pe lingă care se aflau nu puțini oameni, atît călări, cit și pedestri. Acolo Aslan mirza a adus scrisoarea în limba sirbească de la han, pecetluită. A discutat cu el domnul hatman un ceas sau două. Nu știu cum, dar ai ce vorbi cu el, om și cu judecată și priceput în meșteșugul armelor.

23 Hanul a plecat dimineața cu oastea spre Tighina. S-a oprit patru mile de noi. Ca urmare și straja în ostire la noi a fost mai mică. Totuși locurile trebuincioase au fost asigurate pretutindeni.

24 Hanul de asemenea a mers pînă la Bic, citeva mile, și s-a oprit acolo, sau a fost un sfat de oameni de arme și discuții în legătură cu trimiterea soliei la măriia sa regele. După amiază a plecat acel sol tătăresc în drunul său la măriia sa regele, cu însoțitori de-ai noștri și moldoveni. În aceeași zi au venit la noi patru din cîștirea tătărăscă: doi petigori⁶³ și doi prizonieri.

25 Domnul Herbut a plecat la măriia sa regele cu toate aceste afaceri. Nichifor Vaslac⁶⁴ grecul, care fusese și patriarh al Constantinopolului⁶⁵ o dată cu plecarea aceluia Jeremia⁶⁶, cînd acesta a plecat la Moscova, a avut scrisoarea de la Sinan pașa către domnul hatman și către domnitor și arătare orală, fapt ce vei binevoi domnia ta să înțelegi din această scrisoare a lui⁶⁷. Se pare că în aceste citeva zile Sinan pașa a plecat. Și îndată a dat scrisoarea și și-a expus oral solia.

26 Acest Nichifor a fost ascultat de domnul hatman. D.d. hatmani și d.d. rotmiștri au fost la prînz la domnitor.

27 Primul pole a pornit mult înainte de revărsatul zorilor, iar celelalte polcuri în faptul zilei. Domnitorul ne-a condus cu oamenii săi, și oprindu-se la o milă depărtare, a ținut o cuvîntare domnul hatman către domnitor și către moldoveni, luîndu-și rămas bun de la ei și dorindu-le blagoslovirea lui Dumnezeu. Deci și aceasta, ca, primind cu recunoștință și ostenele și trudele noastre, dacă ceva nu le-a fost pe gîndul lor, să pună aceasta pe seama vremilor, fiind siguri de aceasta că vor datora mării sale regelui și Republicii în orice privință asemenea binefacere (în silnicia acestei țări de către păgînii cruzi) pe care au cunoscut-o de pe urma noastră. După aceea, domnitorul însuși și boierii moldoveni, mulțumind pentru aceasta, și-au luat rămas bun. Iar noi, trecînd Dolina, ne-am oprit cu oastea la Cîrnicești, de la Țuțora patru zile.

28 În Izlovăț (?). 29 în Vrătil (?). 30 în Boscoleni (?). 31 în Tețcani.

1 noiembrie Acolo domnul hatman a împărțit oastea, care încotro avea să se îndrepte, atît cei ce au rămas acolo în Moldova, cit și cei ce s-au dus la cartierele lor, la marginea țării.

2 Tot acolo domnul hatman a orînduit aceste lucruri.

3 Dimineața, făcînd cerc, domnul hatman a mulțumit d.d. rotmiștri și tovarășilor pentru ostenele și slujbele lor sîngeroase pe care le-au îndeplinit față de măriia sa regele și față de Republică, necruțîndu-și viața, ostenele și averile lor, și nu va renunța să recomande mării sale regelui slujbele lor. Iar din partea sa a promis

⁶³ Tătari din regiunea Piatigorie.

⁶⁴ Poate Dascălul sau Parasios (numele de familie al lui Nichifor dascălul).

⁶⁵ Corect: exarh patriarhal.

⁶⁶ Fostul patriarh.

⁶⁷ Publicată în Hurmuzaki, *Documente*, Supl. II, vol. I, p. 360—365.

fiecăruia *privatim*⁶⁸ și *publice*⁶⁹ că întotdeauna va interveni bucuros și *non deess*⁷¹ pe cel ce va apela în această privință la el. Pe lângă aceasta, ca să rabde cu dragoste *offensa*⁷¹, dacă ele au fost, așa cum se întâmplă *in tali passu*⁷², dînd totul pe seama vremilor. După aceasta, luîndu-ne rămas bun, ne-am despărțit. Am mas în Medveja.

4 În Hotin. Acolo domnul hatman a lăsat domnitorului tunurile, pulberea și plumbii săi.

5 În Camenița.

(Archiwum Główne Akt Dawnych, Varșovia, Zbiory Radziwiłłowskie, dział II, 309).

⁶⁸ Aparte, în particular.

⁶⁹ Public, în văzul tuturor.

⁷⁰ Nu va neglija.

⁷¹ Ofensele, nedreptățile.

⁷² În asemenea mers.

PATRU DOCUMENTE INEDITE DIN SECOLELE XVI-XVII PRIVIND SATUL BOTENI

ION CHELCEA, VERONICA VASILESCU

Oricît de sumar în informații istorice ar fi un document inedit, el trezește întotdeauna curiozitatea cercetătorilor.

Un mănunchi de documente ¹, emanate din cancelariile unor domni ai Țării Românești ca Mihnea Turcitul, Petru Cerceel și Matei Basarab, avînd un fir comun care le unește și anume însuși obiectul fiecăruia dintre ele : satul Boteni ² pot alcătui o noutate pentru medievisti. Ele cuprind informații de ordin istoric, lingvistic etc. Două din aceste acte se păstrează ca fotocopii executate după originalele slave, deținute probabil de urmașii vechilor locuitori ai satului Boteni, celelalte două sînt traduceri, din slavonește, făcute în prima jumătate a secolului al XVIII-lea de Lupp, dascălul slovenesc de la Școala domnească din București ³.

Pentru a stabili data aproximativă a traducerilor, care poartă iscălitura lui Lupp — manu propria — am făcut unele investigații în traducерile păstrate la Arhivele Statului din București și am constatat că semnează consecvent cu numele de Lupp, într-o formă protocolară — uneori datată, alteori nu — prin care arată întotdeauna cu mult simț de răspundere ce gen de lucrare a efectuat după „hrisovul cel slovenesc”. Astfel am reținut că a funcționat atît la Școala domnească de la Sf. Gheorghe cel Vechi ⁴, cît și la Școala domnească de la Sf. Sava, din anul 1739 pînă în anul 1755 ⁵. În această perioadă au fost deci făcute sau numai protoco­lite — așa cum spune el — (colaționate) documentele nr. 1 și nr. 3.

¹ Au fost depistate de către profesorul etnograf dr. Ion Chelcea din București, în a cărui păstrare se află, în vederea alcătuirii monografiei satului Boteni (n.r.).

² Alte documente referitoare la acest sat au mai publicat : V. Stănică și M. Popescu, *Documente inedite slavo-române din Țara Românească de la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, în „Studii”, XIV, nr. 1, 1961, p. 123—127.

³ C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. II, p. 918 arată că : „Sub Șerban Cantacuzino (1678—1688) se pare că s-a dat o nouă organizare și școlii domnești de „slovenie” de la Sf. Gheorghe Vechiu din București, școală care exista încă din veacul al XVI-lea ... Din această școală domnească de la Sf. Gheorghe au ieșit toți traducătorii actelor noastre slave din veacul al XVIII-lea, un Lupu dascălul „școlășul”, un Stanciul ierei, un popa Florea ...”

⁴ Arh. St. Buc., fond M-rea Cîmpulung, LXIII/3.

⁵ Ibidem, fond M-rea Cîmpulung, XXII/2 ; fond M-rea Nucet, II/20, II/22 și VI/1 ; fond Mitropolia Țării Românești, CCLXXXIV/5 ; fond M-rea Jitia și Roaba, I/1.

Cea mai veche mențiune despre satul Boteni din fostul județ Mușcel cunoscută pînă acum, se află în actul de cancelarie cu data incertă: <1512—1513> iulie 23 ⁶.

Schița hărții locale a satului ne dă imaginea poziției lui geografice (Fig. 1).

Actele prezintă o deosebită importanță pentru istoria satului Boteni. Dar nu numai atât. Pentru a semnală doar cîteva fapte din conținutul lor relevăm instituția feudală cunoscută sub denumirea de înfrățire (doc. nr. 3) prin care jumătate de delniță a fost vîndută, iar pe cealaltă jumătate părțile s-au înfrățit ⁷.

Botenii „ot sud Muș. i Pad” ⁸, sat de oameni liberi, a dat pe Stoica cel bătrîn, pe Dragomir și pe Micul ⁹, cneji, cărora însuși Matei Basarab le dă hrisovul de întărire (doc. nr. 4). Așa după cum cereau formularul actelor solenne, de obiceiul cancelariei lui Matei Basarab renumită prin stilul ei specific, și mai cu seamă amintirea faptelor trăite de părțile din act, două evenimente de importanță semnificativă sînt descrise cu pricepere de logofătul Udriște în acest autentic izvor de fapte istorice, mai mult sau mai puțin cunoscute. Este vorba în primul rînd de lupta purtată în anul 1603 de Radu Șerban, voievodul Țării Românești cu Moise Secuiul (Székely) luptă în care cel din urmă moare ¹⁰. În al doilea rînd este oglindită starea de nesiguranță crescîndă a maselor populare, care a favorizat extinderea haiduciei, una din formele luptei de clasă ¹¹. Gurbet, căpetenia haiducilor, este citat în cele din urmă cu calitatea de căpitan. A fost el căpitan înainte de a deveni haiduc sau era căpitanul haiducilor? Enigma lui Gurbet și a cetei sale este o problemă interesantă care singură poate forma obiectul unui studiu.

În ce privește limba slavă a documentelor nr. 2 și nr. 4 suferă o puternică influență românească ¹². Astfel, în textul slav se observă în primul rînd abundența onomasticelor românești precum și a altor cuvinte românești care se declină după regulile morfologice ale limbii române: *Хотар*, *мѣщанскъ*, *Хандѣчин*, *капитанъ*, cuvîntul vechi românesc „oare” devenit *каре* (doc. nr. 4).

Dar documentele emise în cancelaria Țării Românești au mai suferit și alte influențe, vizibile, în actele noastre prin sîrbismele: *таре*, *шима*, *метѣх*, terminația: -га în loc de: -го (de exemplu *старога* în doc. nr. 4); prin bulgarismul: *дръжал*, sau penetrația unor forme de origine greacă parvenite nouă prin filieră bulgară ca *Хорек* care nu pătrunde în cance-

⁶ D. I. R., veacul XVI, B. vol. I (1501—1525) București, 1951, nr. 79, p. 78—82.

⁷ Gheorghe Cronț, *Instituții medievale românești*, București, 1969, p. I, înfrățirea de moșie în Țara Românească.

⁸ Județul Pădureț se contopește cu județul Mușcel în secolul al XVII-lea.

⁹ Și dintr-un alt document din 1645 rezultă că Stoica, Dragomir și Micul sînt frați; că ei stăpînesc în Carpații Făgărașului de miazăzi munții Boteanul cel mare și Boteanul cel mic, pe care și-i înstrăinează prin vinzare. Actul este redactat de popa Bratu din Rucăr, în casa unchiului Micu din Boteni. (v. Ion Chelcea, *Neagomireștii: un sat dispărut din Mușcel*, în „Glasul Bisericii”, XXIV (1965), nr. 9—10, p. 869.

¹⁰ *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R. S. România, București, 1964, p. 145.

¹¹ *Istoria României, Compendiu*, Edit. Didactică și pedagogică, București, 1969, p. 138, 186.

¹² Studii ample documentate a publicat: D. P. Bogdan, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, București, 1946, sau *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*, București, 1946 și altele.

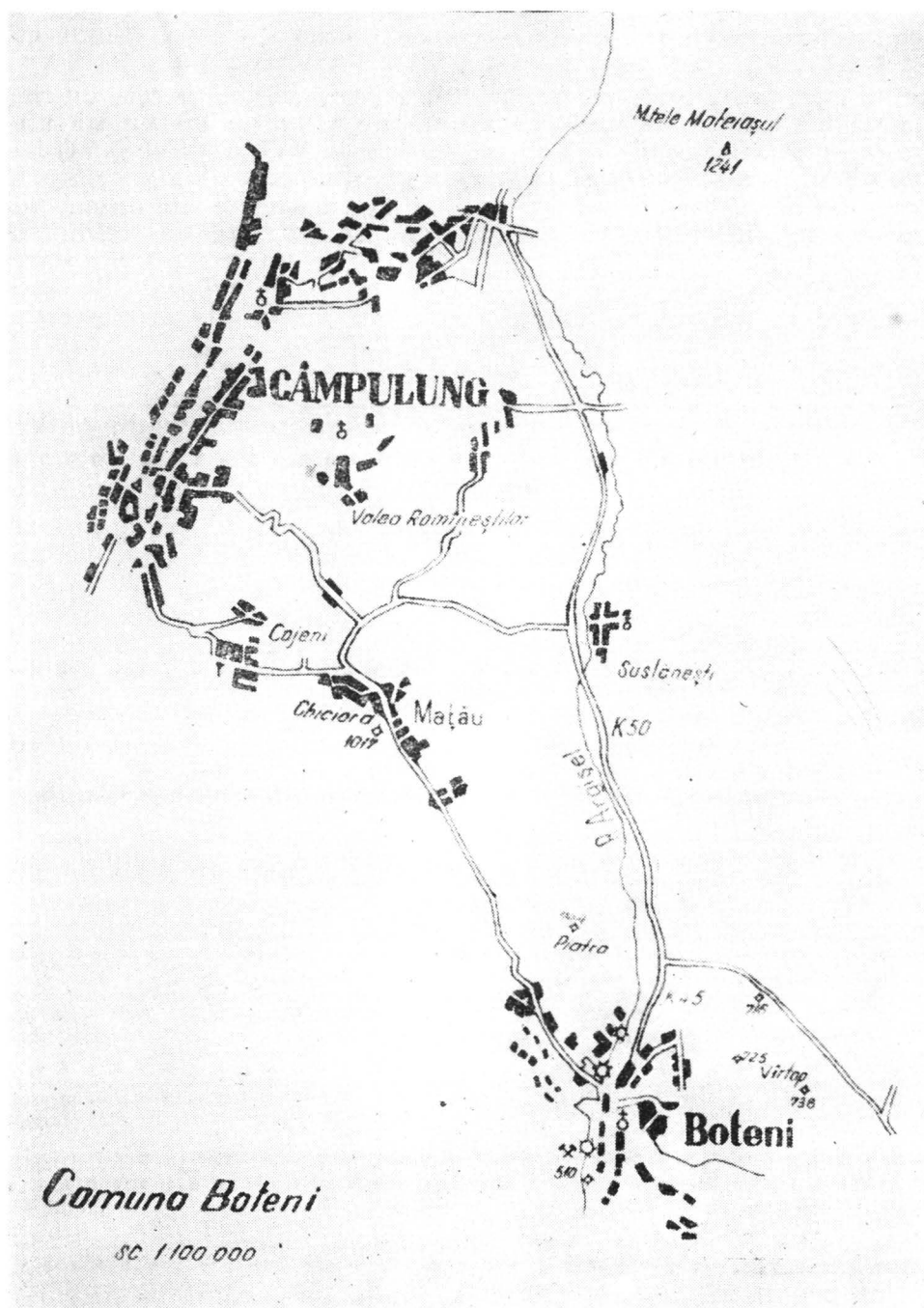

Fig. 1. Schița așezării geografice a satului Boteni — Mușcel.

laria românească cu sensul de dans ci cu cel de oameni, țară, dat de bulgari; de asemenea cuvîntul *поруча* (= poruncă) denotă o ușoară influență grecească.

Tipul grafic al documentelor nr. 2 și nr. 4, deși din secole diferite, se încadrează în minusculele documentară, care stă la baza grafiei mai tuturor documentelor româno-slave din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, scrise în Țara Românească¹³.

Întrucît fotocopiile ce deținem sînt mult micșorate față de cum vor fi fost originalele, deteriorate de vicisitudinile vremii, ne-am străduit să dăm o imagine fidelă a grafiei actelor și mai cu seamă a textelor slave, lăsînd să apară chiar și inconsecvențele în care acestea abundă. De aceea am adoptat sistemul de transcriere cu < > pentru întregirile necesare. Totuși am completat tacit următoarele cuvinte:

милостию = *милостію*; *бжю* = *божію*; *бгъ* = *богъ*; *гсднъ* = *господинъ*; *гсдръ* = *господаръ*; *гсдво* = *господство*; *гсдва* = *господства* ale căror prescurtări sînt, în general, bine cunoscute.

Nu putem încheia această scurtă analiză fără a menționa că din rîndul al cincilea al doc. nr. 4 au fost răzuite cîteva cuvinte și că pergamentul s-a rupt la una din îndoituri, astfel încît sînt mici lipsuri în text, lucru care totuși nu prejudiciază conținutul. Acest document se distinge prin finețea cu care sînt ornate: învoația simbolică, litera inițială M și subscriptia neautografă a domnului; în unele din aceste cuvinte folosind prescurtarea prin litere îmbinate, supraserise în cinci caturi astfel încît numele lui Matei vv. este scris pe verticală. În ceea ce privește sigiliul — semnul principal de validare — din partea care mai rămăsese întreagă, se poate vedea că a fost bine imprimat.

Din punct de vedere al păstrării, documentul de la Petru Cercel vv. (doc. nr. 2) prezintă multe lipsuri în text, fiind rupt la îndoituri și pătat, colțul din dreapta lipsind cu totul iar o parte din text ilizibilă, fotocopia neîntrunind calitățile adecvate.

Documentele nr. 1 și nr. 3 se păstrează sub forma traducerilor scrise cu alfabetul chirilic.

1

1551 (1089) ianuarie 15. București. Mîhnea Turcitul voievod înărește fraților Dumitru și Băilă stăpînirea asupra unei părți din satul Boteni, cumpărată de la Pîrvul din Colești, cu 3500 de aspri gata.

+ Cu mila lui Dumnezeu creștin Mîhnea voievod și domn a toată Țara Românească, feciorul marelui și preabunului Alexandru voievod, dat-am domnia mea această poruncă a domnii mele lui Dumitru și frăține-său lui Băilă și cu feciorii lor cîți Dumnezeu le va dăruia să le fie lor moșie la¹⁴ Boteni, din partea belcească, jumătate. Însă partea Pîrvului toată, cîtă s-ar alege, den sat și den cîmpu și den pădure și den apă și den uscat și de pcr etutindenea.

Pentru că o au cumpărat Dumitru și frate-său Băilă această moșie de la Pîrvul den Colești, drept 3500 de aspri gata, însă 300 au fost de argint. Și încă au dat Dumitru și frate-său Băilă un cal pentru frăție¹⁵ și au vindut Pîrvul această moșie lui Dumitru și frăține-său¹⁶,

¹³ D. P. Bogdan, *Compendiu al Paleografiei româno-slave*, București, 1969, p. 44 — 45 și 69.

¹⁴ Corectat peste: „ca să aibă a ținea moșie în”.

¹⁵ Anulat: „foarte bună”.

¹⁶ Anulat: „lui Băilă”.

ei, de a lui bună voe și cu știrea tuturor megiașilor¹⁷ și denaintea domnii mele. Drept aceea am dat domnia mea lui Dumitru și lui Băilă¹⁸ ce s-au zis mai sus¹⁹, ca să le fie lor această moșie ce s-au zis mai sus stătătoare și ohabnică lor și feciorilor lor²⁰ și nepoții și strănepoților²¹ și de²² nimenia să nu să clătească după zisa domnii mele.

Iată²³ și mărturii am pus domnia mea pe jupinul Mitrea, marele vornic, Ivan, marele logofăt, Dumitru, marele spătar, Costandin, marele vistiari, Radul, marele comis, Harvat, marele stolnic i jupan Danciul, vel postelnic. Ispravnic Ivan, vel logofăt²⁴. Și eu Grama logofăt am scris întru scaunul Bucureștilor. Ghenarie 15 dni, cursul a<n>ilor de la Adam și ptnă acum 7089 (1581)

+Protocolit-am acest izvod ce s-au tălmăcit de alți sloveani de mainainte vream. Și unde am aflat cuvinte care nu urma sloveniei am îndreptat. Az Lupp dasc. slov. am protocolit.

Nr. 2

<1584> iunie 5²⁵. Petru Cercel voievod întârește Dospinei, Maicăi și Calei stăpînirea asupra pârșilor din Boteni, rămase de la tatăl lor Neagoe logofăt și de la bunica lor Vișa.

Многостію Божию Іу Петрѣ повода и господннѣ явсшю земле ѿггровлаѣтинское, с<н>нѣ великаго<о> и прѣдобраго<о> Петрашко<о> воєвода. Дарят господство ми сію пореаѣніе господства ми дѣщере Нѣгоєр луг<о>фет²⁶ дан на им Доспина и Манка и Калєр лажж<е> да им сѣт ѡч<н>нѣ ѡ Ботѣни, дєл бациом сн Нѣгоєр явса, наре еанка се Хтит изберат ѡт пол и ѡт родѣ и ѡт шѣм и ѡт по явсемѣ хотаром<с> и дєл дєдам сн Би[ша]...²⁷ и дєдом сн попєр Маркоя, понежж<е> ю ест стара и прака ѡч<н>нѣ и дѣдннѣ.

Я потом Доспина и Калѣ и Манка ѡч<н>е ест мала прєніє сѣс дєдам сн Биша, над сію янш<е> рєч<е>на ѡч<н>нѣ, прєд господства ми. И [сице]...²⁸ прѣшж<е> дєдам сн Биша и дѣщєр<а> єн по им Нѣкша ка:о да не имашж<е> Доспина и Калѣ и Манка...²⁸ да дрѣжж<нт> Биша и дѣщєрам²⁸ єн, по имѣ Нѣкша, дєл Нѣгоє луг<о>фет.

Я ѡ тем господства ми [гаєдѣх и сѣдѣх по праядѣ]²⁸ и по закону и сѣс явѣми ч<н>стѣтѣн пракнтєлю господства ми и ѡтѣнѣтєроах...²⁸ Доспинєр и Калєр [и М]анкєр како да дрѣжж<нт> ѡнє дєл...²⁸ бациом сн Нѣгоєр луг<о>фет...²⁸ и сѣс явѣжж<є> ємѣ и сѣс кнннѣ зѣ црккѣ н...²⁸ пак дєдам сн Биша и дѣщєра єн на им Нѣкша нн єднѣ метѣх...²⁸ [тѣч<н>ю]²⁸ дѣщєре Нѣгоєр луг<о>фет дан по им Доспина и Калѣ и [М]анка...²⁸ Нѣкша ѡт закон ѡт прєд господства ми...²⁸.

Єже Дѣдохом господства ми єнє яншє...²⁸ Манкєн да им сѣт ѡч<н>нѣ и кѣ ѡлѣє, им н...²⁸ господство ми.

Єже ѣго и скѣдѣтєан постѣаєхѣх господства ми: жѣпан Данчѣ [єлє корннк и жѣпан Мнрѣслєр]²⁹ яєлнн логѣфєт...²⁸ юн<тє> . ѣ . д<х>ннѣ...²⁸ Іу НѢТРѢ...²⁸.

Traducerea :

Din mila lui Dumnezeu Io Petru voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului Pătrașco voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele fiicilor lui Neagoe logofăt, însă pe nume : Dospina și Maica și Calea, ca să le fie ocină în Boteni, partea tatălui lor Neagoe, toată, oricât se va alege, din cîmp și din apă și din pădure

¹⁷ Anulat : „den prejuror locului den sus și den jos”.

¹⁸ Ultimele cinci cuvinte scrise de Lupp dascălul printre rînduri deasupra textului anulat : „acestui Dumitru”.

¹⁹ Din nou textul lui Lupp peste cel anulat : „ca să aibă a stăpîni aceste moșii”.

²⁰ Cuvîntul adăugat.

²¹ Cuvintele : „în veci” șterse.

²² Urmează text anulat : „cătră nimeniea neclătîtă bîntuială să n-aibă peste”.

²³ Scris deasupra cuvintelor : „Drept aceia”.

²⁴ Textul : „i jupan ... log.” adăugat de Lupp dascălul.

²⁵ Petru Cercel domnind din iulie 1583 pînă în aprilie 1585, rezultă că actul purtînd luna iunie a fost emis în anul 1584. Documentul este rupt în dreptul anului.

²⁶ A fost în sfatul domnesc în perioada 1574 sept. — 1577 ian. 19. v. *Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești* ... în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, București, 1960, p. 569.

²⁷ Ilizibil și rupt.

²⁸ Ilizibil și rupt. [] semne și cuvinte adăugate de noi.

²⁹ Completat după doc. din 1584 (7092) iunie 12, Popșa. Arh. St. Buc. Colecția S. I., nr. 1261.

și de peste tot hotarul ; și partea bunicii lor V<iaș>³⁰ și a bunicului lor, popa Marco, pentru că le este veche și dreaptă ocină și dedină.

Iar apoi, Dospina și Calea și Maica, ele au avut piră cu bunica lor, Vișa, pentru această mai sus spusă ocină, înaintea domniei mele. Și <aș>...³⁰ bunica lor Vișa și fiica ei anume Neașă, cum că n-au avut Despina și Calea și Maica ...³⁰ să stăpînească Vișa și fiica ei, anume Neașă, partea lui Neagoe logofăt.

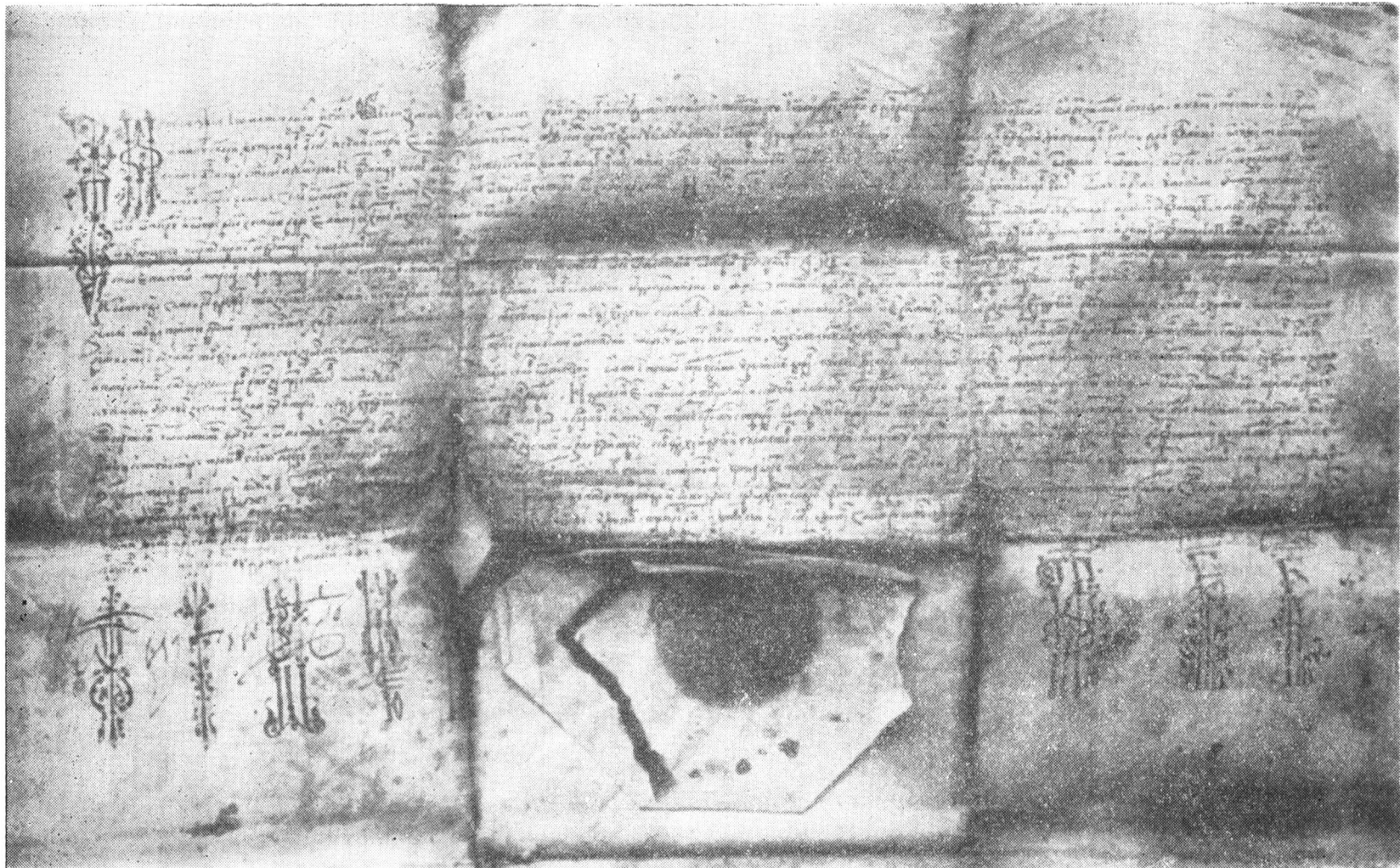
Intru aceea domnia mea am văzut și am judecat după dreptate și după lege și cu toți cinstiții dregători ai domniei mele și am adevărit ...³⁰. Dospinei, Calci [și M]aicăi, să stăpînească ele partea tatălui lor, Neagoe logofăt ...³⁰ și cu toate bucatele lui și cărțile de biserică ...³⁰ iar bunica lor Vișa și fiica ei, anume Neașă, nici un amestec [să nu aibă]³⁰, [numai] fiicele lui Neagoe logofăt anume Dospina și Calea și M<aica>...³⁰ Neașă de lege dinaintea domniei mele. Iată am dat domnia mea acele mai sus [zise] ...³⁰ Maicăi ca să le fie ocină și ohabă lor ...³⁰ domnia mea. Iată, deci, și martori am pus domnia mea : jupan Danciul [mare vornic și jupan Miroslov] mare logofăt ...³⁰ iunie 5 (?) zile Io Petru voievod ...³⁰.

Fotocopie micșorată după original slav, rupt și pătat la îndoituri, lipsă colțul de jos din dreapta, cu o bună parte din text, sigiliu timbrat nu se poate citi, se vede numai prima jumătate din monogramă.

Doc. 2. Hrisovul lui Petru Cercel vv. pentru satul Boteni, din 5 iunie <1584>.

³⁰ Ilizibil și rupt.

Doc. 4. Hrisovul lui Matei <https://biblioteca.digital.ro/> <http://arhive.nationale.ro/> teni la 3 iunie 1642 (7150).

țării mult jaf și robie din partea haiducilor. Astfel au prins atunci haiducii lui Gurbetu și pe Stoica, fiul jupaniței Anca, care este mai sus scrisă și le-au luat haiducii toate bucatele și vitele și hainele și sculele și ferecăturile. De asemenea au luat atunci și cărțile de ocină, pe care le-a avut jitelnița Anca peste cele mai sus zise din Boteni de au rămas fără cărți și s-au pierdut din răutăți.

Iar apoi, cînd a fost acum, în zilele domniei mele, [iar]⁴¹ Stoica cel bătrîn, fiul jupaniței Anca și popa Alăman, fiul lui Dragomir, nepot de frate al lui Stoica, și al lui Micul. . . ⁴³ moștenii satului, din Boteni, ei au venit înaintea domniei mele în marele divan de s-au jeluît și s-au plîns și au spus că au avut cărți vechi de la alți domni bătrîni de dedină și de cumpărătură, însă le-au pierdut din răutăți, cînd [au fost]⁴² haiducii lui Gurbet, în zielele lui Șerabar voievod. Și au adus Stoica și popa Alăman și Crăciun și Micul, înaintea domniei mele, în divan, martori mulți oameni buni, megieși din jurul locului lor, anume: din Jigur popa Cristian și din Cotenești Frăcea și din Boteni Cristea și Băncilă și Voico . . . și Ghinea și Manea și Vlaicul și Lepădat de au mărturisit ei toți, cu sufilele lor, înaintea domniei mele și înaintea tuturor boierilor, cum că au avut acești oameni megieși din Boteni, care sînt mai sus ziși, cărți vechi de la alți domni peste aceste moșteniri din Boteni, mai sus zise, însă s-au pierdut din răutăți, cînd cu haiducii lui Gurbet căpitanul și că sînt ale lor vechi și drepte ocine.

Apoi, întru aceasta, văzînd domnia mea numai oameni buni, martori, domnia mea, după mărturiile lor încă am înțeles și am întărit . . . ⁴³ le-am făcut domnia mea această carte a domniei mele stătătoare la mîna acestor megieși din Boteni mai sus ziși. Și au dat domnia mea lui Stoica cel bătrîn și lui Dragomir și lui Micul, fiii jupaniței Anca, să-și stăpînească părțile lor de ocină și delnițe și vecini . . . ⁴³ au stăpînit și de mai înainte pînă acum și să le fie lor ocină, dedină și de ohabă, lor, fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată, deci, și martori punem domnia mea: jupan Dragomir, mare ban al Craiovei și jupan Dumitru Dudescu [vornic]⁴⁴, jupan Radul, mare logofăt și jupan Stroe, mare vistiernic și jupan Preda [Brîncoveanu]⁴⁴, mare spătar și jupan Socol, mare clucer și jupan R[adu Mihălcea]⁴⁴, mare comis și jupan Marco, mare paharnic și jupan Costandin, mare postelnic.

Și ispravnic Udriște, al doilea logofăt . . . ⁴³ în cetatea de scaun Tîrgoviște, luna iunie 3 zile și de la Adam pînă acum, cursul anilor în anul 7150 (1642).

Io Matei Basarab, din mila lui Dumnezeu, domn.

Fotocopie clară, micșorată, după originalul slav, scris pe pergament, invocația simbolică, litera inițială și monograma domnului ornate, rupt la îndoituri, din rîndul al cincilea s-au șters cîteva cuvinte, semnătura voievodului (m.p.) peste partea stîngă a monogramei; sigiliul mijlociu timbrat, prins cu șnur, deteriorat, are stema Țării Românești în cîmp, iar în exergă, între două cercuri, legenda în limba slavă, din care se mai poate citi: . . . ѦЮ БЖЮ МАТИН КОЕ
РНДК ПОКОИНОМЪ . . .

⁴¹ De prisos.

⁴² Adăugat de noi.

⁴³ Rupt la îndoitură.

⁴⁴ Adăgat de noi.

полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт плаини за хѣ. аспри. И пак кѣни ѡт над сынн Нѣгов. Стан и Радоуѣ, деа имъ вѣсаѣ, ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт плаини за хѣн. аспри. И пак кѣни ѡт над Радоуѣ и Стан, деа имъ вѣсаѣ за ѡ. аспри. И пак кѣни ѡт над сынн Манев. Радоуѣ и Драгомир, ѡт полю и ѡт шѣм и ѡт вода и ѡт плаини за хѣт. аспри. И пак ѡт Бѣрѣ и ѡт енепсѣм си... * деа имъ за хѣт. аспри. И пак ѡт над Мирѣа, деа имъ вѣсаѣ за хѣ. аспри. И пак ѡт на Ыню, деа имъ вѣсаѣ и сѣс вѣсаѣ покѣпѣнѣ имъ и сѣс градеѣна и сѣс лѣвѣаѣ и сѣс вѣс ѡто ѣт кѣпѣа ѡт сѣа Нѣшоарѣ за хѣѣ. [аспри].** И пак кѣни ѡт над Бѣдѣ деа имъ вѣсаѣ за хѣп. аспри. И пак ѡт над Пѣвѣа, деа имъ за хѣтн [аспри]** И пак [кѣтн]** ѡт над Стѣн деа имъ вѣсаѣ за ѡ. аспри. И пак ѡт над Ъпрѣ, деа имъ вѣсаѣ за ѡ. аспри. И пак кѣни ѡт над Стрѣе, деа имъ вѣсаѣ за хѣ. аспри. И пак кѣни ѡт Манѣ деа имъ вѣсаѣ за хѣ. аспри и ѡт на жѣна его, Мѣма. деа имъ вѣсаѣ за ѡ. аспри. И пак ѡт Шеѣа деа имъ вѣсаѣ и сѣс дѣвѣнѣа Крѣстев вѣсаѣ и сѣс дѣвѣнѣа Бѣдѣа за хѣ. аспри. И пак кѣни ѡт над... * деа имъ вѣсаѣ за хѣс. аспри. И пак ѡт над Шрѣан, деа имъ вѣсаѣ за хѣр. аспри. И пак ѡт Моѣош, деа [ѣмѣ] * вѣсаѣ за сѣн. аспри. И пак ѡт над Стѣнѣа. деа имъ вѣсаѣ за ѡ. аспри. И пак покѣпѣнѣ ѡт над Тоурѣанѣн и брѣтн] * его Маѣнѣ. деа имъ вѣсаѣ за хѣ. [аспри]**. И пак ѡт Пѣвѣа деа имъ вѣсаѣ за хѣ. аспри. И продѣдѣшѣ сѣе вѣше рѣчѣне дѣгоѣе им ѡт своимъ добродѣлю и сѣс знанѣе кѣсѣмъ мѣлѣшѣмъ и нѣгоръ и нѣдѣла и ѡт предъ господства мн. Сѣго рѣдѣ дѣдоѣхъ и господство мнъ сѣдѣшѣмъ господства мнъ вѣше рѣчѣни, ижеже да имъ ѣт въ чѣнѣнѣ и ѡхѣс, имъ и нн ѡт тоѣоже нѣпокоѣшѣмъ, по рѣчъ господства мн. Сѣже жеѡ и свѣдѣтѣаѣе гѡставѣаѣхъ господство мнъ: жѣпанъ Радоуѣа кѣчѣеръ и брѣтъ его жѣпанъ Прѣда вѣанѣнѣ бѣан и жѣпанъ Чернѣка вѣанѣнѣ дворѣнѣкъ и жѣпанъ Стѣнѣа вѣанѣнѣ лѣвоѣфѣтъ, и жѣпанъ Нѣра вѣа вѣнѣтѣуръ и жѣпанъ Мрѣвѣ вѣа спѣтаръ и жѣпанъ Кѣрѣан вѣа стѣанѣкъ и жѣпанъ Гѣнѣорѣ вѣа комѣсъ и жѣпанъ Стѣнѣа вѣа пѣхѣрѣнѣ и жѣпанъ Лѣга вѣа пѣстѣанѣкъ. Испрѣвѣнѣкъ жѣпанъ Стѣнѣа вѣанѣнѣ лѣвоѣфѣтъ. И дѣзъ Стѣнѣа лѣвоѣфѣтъ испѣсаѣхъ кѣ настѣанѣнѣ градоуѣ Трѣговѣнѣе, мѣсѣца апрѣлѣ ѣн. дѣнн. ѡт Пѣдѣа тѣнѣшѣаѣо лѣтомъ, въ лѣто хѣрѣгѣ.

† Ыу Радоуѣа вѣнѣнѣа мѣнашѣтѣю бѣжѣю господѣнѣнѣ.

Traducerea:

† Din mila lui Dumnezeu, Io Radul voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, nepotul răposatului Io Bășărab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele, slugilor domniei mele, lui Fătul și lui Necge, fiii lui Voico din Cerbușori și cu fiii lor, cîți Dumnezeu le va da, ca să le fie ocină la Nucșoară, partea lui Voineag, toată, oricît se va alege din cîmp și din pădure și din apă și din munte și de pretutindeni; pentru că au cumpărat mai sus-zisele slugi ale domniei mele de la Hădăr și de la Stan și de la Neagu pentru 3000 aspri.

Și iarăși au cumpărat slugile domniei mele mai sus-zise de la... * partea lui toată pentru 2 000 aspri și partea lui Radul, toată, pentru 2 000 aspri și partea lui Stan, toată, pentru 2300 aspri și partea lui Stanciul, toată, pentru 2000 aspri și partea lui Nicoară și a fiului său... *, toată, pentru 3 000 aspri.

Și iarăși partea lui Mircea și a lui Dobrolă, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 2 800 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Luca, partea lui, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 2000 aspri.

Și iarăși... * partea lui, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte pentru 1 600 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Stroe și de la fratele lui, Stanciul, partea lor, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte pentru 3 000 aspri.

Și iarăși au cumpărat slugile domniei mele, mai sus-zise, de la Șteful, partea lui, toată, din cîmp și din pădure, și din apă și din munte pentru 2 300 aspri și de la Codrea partea lui, toată, din cîmp, și din pădure și din apă și din munte, pentru 1 800 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la fiii lui Șipe, pe nume: Radul și Bance și Voineag, partea lor, toată, pentru 3 090 aspri și partea... *, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte pentru 1 400 aspri și partea lui Voico, toată, pentru 500 aspri.

Și iarăși partea lui Nedcaiu, toată, pentru 1 400 aspri.

Și iarăși partea... *, toată, și partea femeii lui, Voica, toată, pentru 2 000 aspri și partea lui Vladul, toată, pentru 1 500 [aspri]** și partea... * și a nepotului său... *, toată pentru 600 aspri.

** Lipsă în original.

** Ras în original.

** Lipsă în original.

* Ras în original.

Și iarăși au cumpărat de la Barbul partea lui, toată, din cîmp și din pădure și din munte, pentru 1 100 [aspri] **.

Și iarăși au cumpărat slugile domniei mele, mai sus-zise, partea lui Oprea, toată, pentru 700 aspri.

Și iarăși au cumpărat slugile domniei mele de la ... * și de la sora lui ... * fiii lui Neagoe, parte a lor, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 90 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la ... * și de la fratele lui ... *, partea lor, toată, pentru 700 aspri.

Și iarăși de la fiii lui Mihnea, Vitan și sora lui, Stanca, partea lor, toată, pentru 800 aspri.

Și iarăși de la fiii lui Barbul ... * și Stan, partea lor, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 1 000 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la fiii lui Neagoe, Stan și Radul, partea lor, toată, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 1 050 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Radul și de la Stan, partea lor, toată, pentru 800 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la fiii lui Manea, Radul și Dragomir, din cîmp și din pădure și din apă și din munte, pentru 1 300 aspri.

Și iarăși de la Udrea și de la nepoții lui ... * partea lor, pentru 1 300 aspri.

Și iarăși de la Mirca, partea lui, toată, pentru 600 aspri.

Și iarăși de la Ianu, partea lui, toată, și cu toată cumpărătura lui și cu grădina și cu livezile și cu tot ce a cumpărat din satul Nucșoară, pentru 1 500 [aspri].

Și iarăși au cumpărat de la Badea partea lui, toată, pentru 1 650 aspri.

Și iarăși de la Albul partea lui, pentru 1 350 [aspri] **.

Și iarăși [au cumpărat] ** de la Stan, partea lui, toată, pentru 90 aspri.

Și iarăși de la Oprea, partea lui, toată, pentru 700 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Stroe, partea lui, toată, pentru 1 000 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Manea, partea lui, toată, pentru 1 000 aspri și de la femeia lui, Moma, partea ei, toată, pentru 700 aspri.

Și iarăși de la Șteful, partea lui, toată, și cu delnița lui Cirstea, toată, și cu delnița lui Bude, pentru 2 000 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la ... *, partea lui, toată, pentru 1 200 aspri.

Și iarăși de la Șerban, partea lui, toată, pentru 1 100 aspri.

Și iarăși de la Mogoș, partea lui, toată, pentru 250 aspri.

Și iarăși de la Stoica partea lui, toată, pentru 700 aspri.

Și iarăși au cumpărat de la Turbalin și de la fratele său, Marin, partea lor, toată, pentru 1 000 [aspri] **.

Și iarăși de la Albul, partea lui, toată, pentru 500 aspri.

Și au vîndut aceste mai sus-zisele lor părți, de a lor bunăvoie și cu știrea tuturor megieșilor și din sus și din jos și dinaintea domniei mele.

De aceea, am dat și domnia mea slugilor domniei mele, mai sus-zise, ca să le fie de ocină și ohabă, lor și de nimeni neclintit, după spusa domniei mele.

Iată, deci, și martori am pus domnia mea : jupan Radul clucer și fratele său, jupan Preda mare ban și jupan Cernica mare vornic și jupan Stoica mare logofăt și jupan Nica mare vistier și jupan Mîrzea mare spătar și jupan Berca mare stolnic și jupan Gligorie mare comis și jupan Stanciu mare paharnic și jupan Leca mare postelnic. Ispravnic, jupan Stoica mare logofăt.

Și eu, Stan logofăt, am scris în cetatea de scaun Țirgoviște, luna aprilie 28 zile ; de la Adam cursul anilor, în anul 7113 (1605).

+ Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

Arh. St. Buc., A. N. MMCMLVIII/4.

Orig. slav. pergament (35 × 46 cm.) Pecete aplicată, bine păstrată. Invocația simbolică și majuscula inițială artistic împodobite. Actul prezintă numeroase răzuiri.

Comentariu :

Actul de mai sus constituie o mărturie presumptorie despre existența aceluia proces de formare a marii proprietăți rurale, ca una din cele mai mari transformări social-economice de la începutul secolului al XVII-lea. Începută încă din ultimile decenii ale secolului al XVI-lea,

* Ras în original.

** Lipsă în original.

вечини више рѣхъ, да емѢ [естъ]* за дѣдѣин емѢ шѣб и сыновѣ емѢ и внѣром и прѣвнѣдѣшм и не шт
когоже непоколебимѢ по врѣзѣмо господства мнѣ. Сеже нѣхъ свидѣтели поставѣемъ нѣхъ господство мнѣ: жѣпанъ
Иѣнаки великѣ банъ Кралевски и жѣпанъ Ивашко велъ дворникъ и жѣпанъ Папа великѣ лѣвофѣтъ и жѣпанъ
Стонка великѣ вѣстѣаръ и жѣпанъ Мнѣхъ велъ спатаръ и жѣпанъ Мнѣхъ великѣ стѣлникъ. и жѣпанъ Глѣгорѣ
великѣ комисъ и жѣпанъ Кладѣула великѣ пѣхарникъ и жѣпанъ Нѣкола великѣ постѣлникъ.

Исправникъ жѣпанъ Папа великѣ лѣвофѣтъ. И азъ Нѣгоє лѣвофѣтъ написавъ ѡ градѣхъ рекѣмѣ Тѣхъ-
гозѣнци. мѣста юлѣ кнѣ. дѣни и штѣ Иѣама дажѣ до нынѣ сего писанѣ текѣщаго лѣтомъ. въ лѣтъ хъ рѣкъ.

† Іѣвъ Газрѣла Могѣла въшева да мѣлѣштѣю божѣю господѣнѣ

Semnătura domnului m. p.

Pe verso: картѣ сѣтѣлѣи Нѣжшоарен.

Traducere

+ Din mila lui Dumnezeu, Io Gavriil Moghila, voievod și domn a toată țara Ungro-vlahiei, fiul marelui și răposatului Io Semion Moghila voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele institutului și dregătorului domniei mele, jupanului Dumitru mare portar și cu fiii lui, cîți Dumnezeu îi va da, ca să-i fie ocină la Nucșoară, din jud. Mușcel, însă din partea lui Fătul din Corbușori 6 vecini pe nume : Oprea și Albul și Udrea și Dumitru Ogarul și Stan și Micul, fiii lui Mică, și Șerban și Peicul și cu toți fiii lor * și cu toate delnițele lor, * din cîmp și din pădure și din apă și din munte și din vatra satului, și de peste tot hotarul; pentru că această ocină și acei vecini, mai sus zisi, ei au fost ai lui Fătul, fratele lui Neagoe, de cumpărătură, de la părintele lor *, încă de mai înainte vreme, de demult. Iar după aceea, cînd a fost acum, în zilele domniei mele, [iar] ** Fătul și cu toți fiii lui, ei singuri, de a lor bunăvoie, au făcut întocmire cu dregătorul domniei mele, mai sus zis, jupan Dumitru mare portar și fără nici o silă, de a vîndut vecinii săi și cu toate delnițele lor, * mai sus zise, pentru 20.000 aspri gata, însă cu știrca fratelui său Neagoe; și pînă nu a întrebat dregătorul domniei mele, mai sus zis, pe Neagoe, fratele lui Fătul, pînă atunci n-a cumpărat, însă cu voia lui Neagoe a cumpărat.

Și a vîndut Fătul cu fiii săi acei vecini, mai sus zisi, cînd a fost pe capul său multă nevoie și datorii, de a ridicat toată nevoia lui, pe care a avut-o peste capul său.

Și s-au întîmplat acolo martori, la această întocmire, a lor *, mulți boieri pe nume : Dumitru al doilea vistier și Paraschiva al doilea logofăt și Stoica postelnic Rudeanul și Fiera al doilea clucer și Tudoran pitar și Mușat al doilea postelnic și Septelici al doilea armaș și Tărăceanul logofăt și Dumitrașco al doilea comis și Neagoe logofăt și Neagul al doilea comis și Chiriac stolnic și Pătru iuzbașa din Băleni și Ianea și Schirlet al doilea portar și Voico logofăt din Cotești și Buta logofăt din Țigănești și Idoxie logofăt, și încă mulți boieri, care nu sînt scriși aici.

De aceea, am dat și domnia mea institutului dregător al domniei mele, jupanului Dumitru mare portar, ca să-i fie ocină și vecinii, mai sus zisi, să-i fie lui de dedină [și]** lui ohrăbă și fiilor lui și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată și martori le punem domnia mea : jupan Ianachi mare ban al Craiovei și jupan Ivașco, mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Stoica mare vistier și jupan Miho mare spătar și jupan Mihalachi mare stolnic și jupan Gligorie mare comis și jupan Vladul mare paharnic și jupan Necola mare postelnic. Ispravnic, jupan Papa mare logofăt.

Și eu, Neagoe logofăt, am scris în cetatea numită Țirgoviște, luna iulie, 28 zile și de la Adam pînă acum, la această scriere, anul curgător, în anul 7127 (1619).

+ Io Gavriil Moghilă voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

Arh. St. Buc., A. N. MMCMLVII/6.

Orig. slav. pergament (26,7 × 46,7). Pecete aplicată, căzută. Invocația simbolică și majuscula inițială frumos împodobite. Păstrat în foarte bună stare.

* Deși, pisarul folosește consecvent pronumele posesiv la singular, totuși, textul cere forma plurală.

** De prișos.

* Loc rămas gol în original.

** Lipsă în original.

Și iarăși a cumpărat Dumitru vornicul ocină la Nucșoară, însă partea de ocină a lui Tudorin ...² din cîmp și din pădure și din apă și de pretutindeni, ori cît se va alege de peste tot hotarul; pentru că a cumpărat boierul domniei mele, jupan Dumitru vornic, această dedină de la Voineag, din Nucșoară, pentru 1 200 aspri, gata. Și a vîndut el de a sa bunăvoie.

Și au fost marlori: din Nucșoară, popa Radul și Odra.

De aceea, am dat și domnia mea boierului domniei mele, lui Dumitru vornic, din Mogoșești, să-i fie ocină, dedină și de ohabă, fiilor și nepoților și strănepoților și de nimeni neclintit, după porunca domniei mele.

Iată, deci, și marlori am pus domnia mea: juapan Ventil mare vornic și jupan Papa mare logofăt și jupan Hriza mare vistier și jupan Necula mare spătar și jupan Vartolomei mare stolnic și jupan Furtuna comis și jupan ...³, mare paharnic și jupan Trufanda mare postelnic. Și ispravnic, Papa mare logofăt.

Și am scris eu, Lepădat logofăt, în cetatea de scaun Tirgoviște, luna aprilie 23 zile, și de la Adam, pînă la această scriere a anului curgător, în anul 7131 (1623).

+ Io Radul voievod, din mila lui Dumnezeu domn.

Arh. St. Buc., A. N. MMCMLVII/7.

Orig. slav, pergament. (24,5 × 48,3 cm.) Pecete timbrată, bine conservată.

Comentarii:

Întrucît obiectul celor două acte de mai sus e același, vom proceda la analiza amîndurora într-un singur comentariu. Tranzacția e simplă și — după cum vom vedea — destul de interesantă. Dumitru, mare portar, cumpără de la Fătul din Corbușori ocină la Nucșoară, împreună cu 6 vecini, cu delnițele lor. Numai că cei șase vecini sînt în realitate opt. Redactorul actului a greșit numărătoarea deși era un dregător, Neagoe logofăt. Greșeala n-a fost sesizată desigur, nici de ispravnic-Papa mare logofăt și foarte probabil nici de beneficiarul actului, Dumitru, mare portar. Dacă n-ar fi fost menționați nominal, doi dintre vecini s-ar fi putut sustrage acestui transfer de proprietate.

Actul a fost emis la 28 iulie 1619 în cancelaria lui Gavriil Movilă (actul nr. 2). După aproape patru ani, la 23 aprilie 1623 — Radu Mihnea reconfirmă stăpînirea lui Dumitru, — de astă dată, vornic al doilea, — peste ocina de la Nucșoara, ca și peste cei șase vecini, pe care i-a cumpărat² de la Fătul și de la fiii lui, Neagoe și Voico, din Corșori, pentru 20.000 aspri, gata, în zilele lui Gavriil voievod, cînd a fost cursul anilor 7127. Și am văzut domnia mea și cartea de cumpărătură³ (Actul nr. 3). Deci, e în afară de orice îndoială că, în momentul cînd s-a redactat actul, Radu Mihnea a avut în mîini actul de la Gavriil Movilă (actul nr. 2).

Cu toate acestea s-a strecurat și în actul de la Radu Mihnea aceeași greșeală: se întărește stăpînirea peste 6 vecini care, în realitate, sînt șapte. Deci, nominal, cu unul mai puțin față de actul din 28 iulie 1619 și mai mult cu unul față de precizarea numerică din ambele acte. Nu cunoaștem îndeajuns fazele procedurale, prin care trecea redactarea unui astfel de act — care, de altfel, trebuie să fi variat de la o epocă la alta, — pentru a putea formula o ipoteză. Ceea ce e sigur e faptul că redactorul celui de-al doilea act, Lepădat logofăt, a avut în față, „cartea de cumpărătură” de la Gavriil Movilă. Și totuși, a greșit.

Dar nu numai atît. Lepădat a intervertit și ordinea nominală a vecinilor, care nu mai corespunde cu cea din actul nr. 2. Firesc ar fi fost ca el să copieze întocmai numele vecinilor din primul act, însă n-a procedat așa. Foarte probabil că cele două părți ale tranzacției — Dumitru, al doilea vornic și Fătul — i-au prezentat lui Lepădat o altă listă, cu următoarele modificări: l-au scos pe Albul din ceata vecinilor, în locul lui Dumitru Ogarul a introdus pe Voico Ogarul, — probabil fratele acestuia, — iar lui Peicul i-au adăugat și cel de-al doilea nume, acela de Radul. În sfîrșit, o intervertire de locuri, în ordinea nominală a ultimilor patru vecini (Stan, Micul, Șerban și Peicul), confirmă presupunerea noastră că, pe lângă actul din 28 iulie 1619, pe masa de lucru a lui Lepădat se mai afla și o nouă listă cu numele vecinilor.

Și totuși eroarea persistă. Primul act conține, așa dar, două nume de vecini în plus (actul nr. 2), iar cel de-al doilea numai unul (actul nr. 3) față de precizarea numerică, aceeași în ambele acte. Ne întrebăm dacă o astfel de inadvertență avea anumite consecințe juridice! Eroarea săvîrșită în primul act a continuat să subziste timp de aproape patru ani, fără să fi

² Loc rămas gol în original.

³ Deoarece cele mai multe acte din cursul acestui an nu menționează numele paharnicului, am preferat să nu-l completăm.

atras după sine nulitatea actului. Dimpotrivă, pe baza lui, Radu Mihnea, reconfirmă lui Dumitru, vornic al doilea, stăpînirea peste ocina de la Nucșoara și peste cei 6 vecini, — procedînd întocmai ca și antecesorul său, Gavriil Movilă. Prin urmare, nepotrivirea frapantă dintre consemnarea numerică a vecinilor și cea nominală din ambele acte de cancelarie rămîne pentru noi, deocamdată, inexplicabilă.

Confruntarea dintre cele două acte pune în lumină și alte probleme de procedură, tot atât de nelămurite pentru noi, ca și cele de mai sus. De pildă, numărul boierilor martori din actul întîi este de 18, cum era și firesc, toți boierii de rangul al doilea, în timp ce actul al treilea cuprinde numai 14, dintre care zece fuseseră martori și la prima tranzacție. Deci patru boieri au luat locul altora care, foarte probabil, decedaseră între timp. De aici, se impun două concluzii : a) în cazul emiterii unui act de reconfirmare, avînd același obiect ca și actul anterior, nu e absolut necesar ca numărul boierilor martori să fie identic în ambele acte și b) includerea celor patru martori noi în cuprinsul actului de reconfirmare dovedește, în mod neîndoieînic, că prezența tuturor martorilor la redactarea actului era și de astă dată obligatorie. În felul acesta, sperăm că exploatînd la maximum datele și situațiile din această categorie de acte, vom putea afirma cu certitudine că actul de reconfirmare nu era o simplă formalitate, ci redactarea lui trecea prin aceleași faze procedurale ca și actul inițial.

În sfîrșit, tranzacția dintre Dumitru mare portar și Fătul nu s-a încheiat pînă ce Neagoe, fratele lui Fătul, nu și-a dat asentimentul. Dreptul acestuia de preemțiune este exprimat în mod clar și categoric : „însă cu știrea fratelui său Neagoe și pînă nu a întrebat dregătorul domniei mele, mai sus zis, pe Neagoe, fratele lui Fătul, pînă atunci n-a cumpărat” (actul al doilea).

În actul de reconfirmare, formularea de mai sus a fost redusă la simplă frază stereotipă că Fătul a vîndut” ... cu știrea tuturor măgiașilor din sus și din jos și cu știrea fratelui său Neagoe” (actul al treilea). Și aici, se impune o concluzie : că redactorul actului de reconfirmare nu-i obligat să reproducă ad litteram textul primei redacții, însă e de neapărată trebuință să includă în noua variantă toate elementele, care formează structura primului act.

Un amănunt : Dumitru, mare portar în 1619 (actul nr. 2) și vornic al doilea în 1623 (actul nr. 3), nu-i altul decît Dumitru Zemlea, vornic din Moghoșești, care avea de soție pe Maria și un fiu vitreg, Bunea¹.

Toponimia din aceste trei acte nu oferă dificultăți, în ceea ce privește identificarea. Mai întîi, satul Nucșoară, menționat în cele trei acte se afla atunci în județul Muscel, cum precizează actul nr. 2.

Topicul Nucșoara, nu s-a bucurat de o mare frecvență. E consemnat o singură dată, înainte de 1600, în actul din 25 iunie 1547². Astăzi e comună rurală, formată din patru sate, în județul Argeș.

Celălalt toponimic, consemnat sub două variante, *Corbușori* (actele nr. 1 și 2) și *Corșori* (actul nr. 3) prezintă un interesant fenomen de limbă, deseori întîlnit în toponimia românească. Mai întîi, din punct de vedere istoric s-ar putea ca forma originală să fie cea de *Corbișori*, întîlnit o singură dată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea³. O vreme îndelungată ne lipsește orice atestare pînă la începutul secolului al XVII-lea (13 iunie 1604), cînd apare forma coruptă *Corboșori*⁴, foarte apropiată de *Corbușori*. Întrucît la 28 aprilie 1605 (actul nr. 1) întîlnim această ultimă denumire, credem că, între timp, pronunția evoluase către această formă. Pînă la 1630 e atestată de zece ori, ceea ce dovedește că aceasta este denu-

¹ Vezi și *DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA*, B. XXII, XXIII sub voce, Edit. Acad. R. S. România, București, 1969.

² *DIR*, XVI, B. II, nr. 377.

³ În actul din (1575—1577) mai 28 (*DIR*, XVI, B. IV nr. 180).

⁴ *DIR*, XVII, B. I. nr. 133.

mirea consacrată⁵. Însă din cauza minimului de efort, care operează adînc în fonetismul limbii noastre, pisarii au introdus în acte un derivat de la forma dominantă, *Corșori*, care s-a bucurat de o apreciazabilă frecvență⁶. Era mai ușor de pronunțat *Corșori* decît *Corbușori*. Pronunția populară a eliminat mai întîi pe *u*, *Corbșori*, apoi consoana *b* devenind indezirabilă s-a ajuns la forma *Corșori*, ca și în *Tîrgușor* <*Tîrșor*> *Tîrșor* -.

Forma intermediară *Corbșori* a fost consemnată în două acte (17 decembrie 1623 și 24 aprilie 1632)⁷, izbutind să se impună oficial ca denumire a satului, aflat azi în comuna Corbi, județul Argeș. Alte forme corupte, *Cârbușor*⁸, *Cîrbușori*⁹, se datoresc fără îndoială pisarilor.

⁵ Actele A și B, *DIR*, XVII, B. IV, nr. 126, 369, 314, 372; *DRH*. B. XXI, nr. 40 42; XXII, nr. 172 și 207.

⁶ *DIR*, XVII, B. III, nr. 381; IV nr. 59, 60, 146, 212, Actul C; *DRH*. XVII, B. XXIII, nr. 140, 304, 380.

⁷ *DIR*, XVII, B. IV, nr. 372 și *DRH*, XVII, B. XXIII nr. 360.

⁸ *Ibidem*, XVII, B. IV, nr. 309.

⁹ *Ibidem*, nr. 436.

TUDOR VLADIMIRESCU. DOCUMENTE ȘI DATE NOI

S. IANCOVICI

Cele 19 documente pe care le dăm publicității aici ¹, aproape toate inedite ², cuprind date de natură nu numai să completeze informațiile noastre despre Tudor Vladimirescu, dar să și lămurească mai profund anumite fapte din biografia sa, făcînd să înțelegem mai bine unele laturi ale personalității complexe a acestui conducător al uneia din cele mai importante mișcări din istoria poporului român.

Datate în perioada anilor 1811—1821, documentele de față furnizează știri noi, unele chiar surprinzătoare, asupra conduitei lui Tudor Vladimirescu înainte și în vremea răscoalei, asupra diverselor lui relații cu oamenii din societatea vremii, scoțînd în relief convingeri și concepții care explică în bună parte ideile conducătorului revoluționar. Anume, de aci se desprind precizări privind : averea și negoțul lui Tudor Vladimirescu ; orientarea lui în vremea războiului din 1806—1812, precum și sensul unor acte pe care le-a săvîrșit în acel timp ; perioada șederii lui Tudor la Viena (1814) și știința lui de carte ; rolul său ca hotarnic ; poziția lui în calitate de căpetenie a poporului răsculat.

Averea lui Tudor Vladimirescu se cunoștea, în genere, din diata sa (testamentul), întocmită prin anul 1812, pe cînd a intenționat să plece în Rusia ³. Cercetările ulterioare au scos la iveală o serie de documente privitoare la averea lui Tudor ; îndeosebi cele privind pricinile iscate după moartea tragică a lui, au dat o imagine integrală a acestei chestiuni. Se știe, în cea mai mare parte, cînd și cum și-a înjghebat Tudor Vladimirescu averea imobilă de care dispunea. Bunăoară, moșia din Cloșani și-a cumpărat-o în luna august 1811 ⁴. Nu se știa însă nimic pînă în prezent cum a ajuns Tudor în posesia moșiei Dilboca, pe care o menționează în testament laolaltă cu cea din Cloșani. Astăzi se poate preciza (doc. 1 și 4)

¹ Numerotate pînă la 18. Cel de al 19-lea document constituie anexă la doc. 9.

² Documentele nr. 2 și 9 au mai fost publicate. Le redăm însă aici pentru noua interpretare a conținutului lor.

³ Publicat de C. D. Aricescu, *Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874, p. 14—15.

⁴ *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, p. 63 (În continuare *Răscoala din 1821*).

că Tudor a cumpărat această moșie de la prietenul său Radu Muică Gornoviceanu (18 stinjeni) și de la Ion Gogiltan (10 stinjeni), realizând gruparea laolaltă a suprafețelor cumpărate prin schimbul efectuat în trei. Prin cumpărarea acestui pământ, Tudor a devenit vecin de moșie cu boierul Nicolae Glogoveanu, care deținea Ilovățul învecinat, avind și în Dilboca 495 stinjeni de moșie.

Constatăm că moșia Dilboca figurează în acte încă de la Radu Mihnea vv., precum și în acte din ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea.

Surprindem de asemenea unele informații mai vechi (1799) despre afacerea morilor de pe apa Topolnicei (lângă Cerneț), unde Tudor Vladimirescu a cumpărat vad de moară în 1810. Față de ceea ce știm pe baza unor acte din 1823 ⁵, mențiunile înserate în scrisoarea din 1820 (doc. 14), semnată de Petrașcu din Cerneț, constituie pentru noi o noutate în afacerea acestor mori, dindu-ne o idee asupra stăruinței lui Tudor Vladimirescu în apărarea avutului său.

Cunoștințele noastre despre *negotul* practicat de Tudor Vladimirescu în perioada războiului din 1806—1812, se îmbogățesc prin informațiile cuprinse într-o scrisoare inedită a lui (doc. 3) — cea de a 14-a la număr — către cunoscutul ortac al său Nicolae Zoican de la Balta. Se știa că ei făceau negoț de vite peste granița Austriei. De data aceasta aflăm că ei trimit niște vite la sirbi; răsculații sirbi aveau nevoie de unele mărfuri din Țara Românească. Autorizația necesară exportului celor 36 capate de vite, Tudor Vladimirescu o asigură cu concursul comandantului rus Iakov Grigorovici, staționat cu regimentul său la Vîrciorova. Se vede de aici, ca și din alte scrisori adresate lui N. Zoican, că Tudor Vladimirescu este foarte grijuliu pentru bunul mers al afacerilor, înserind în text cuvinte de reproș pentru zăbava cu care se lucrează.

Un alt document referitor la perioada războiului, deși e datat mai târziu (doc. 8), arată, pe de o parte, că Tudor Vladimirescu discuta frecvent cu generalul rus Isaiov și că, pe de altă parte, printre partenerii lui în afaceri bănești, în afară de Ghiță Opran de la Orșova, se găsea și prietenul său Constantin Furtună, pe care-l numește (în testament) epitrop al averii sale.

Citeva din documentele de față arată *orientarea lui Tudor Vladimirescu în chestiunile războiului*, la care el lua parte în calitate de „comandir” al pandurilor. Jalba din 1816 a fraților Ghiță și Antonie Răescu, bunăoară, (doc. 9), ne transpune în perioada carierei militare a lui Tudor. Redăm aici acest document, publicat altă dată de C.D. Aricescu ⁶, nu numai pentru faptul că îl putem confrunta acum cu originalul său, ajuns recent în posesia Bibliotecii Academiei R.S. România, ci mai cu seamă pentru motivul că o scrisoare inedită (vezi anexa la doc. 9) ne dă puțința să privim în altă lumină conflictul dintre Tudor Vladimirescu și frații Răești. Motivele prigonirii, pornită din anii 1806 și 1808, nu au rezidat, după cum s-a afirmat, în interese personale și nu au constituit o urmare a abuzurilor la care Tudor Vladimirescu s-ar fi dedat în calitatea sa de vâtaf al

⁵ E. Vrîrtoșu, *Mărturii noi din viața lui Tudor Vladimirescu*, București, 1941, p. 85—87, 92, 97.

⁶ C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 220—221.

plaiului Cloșani. După cum reiese destul de limpede din document, în cazul Răeștilor, ca și în acela al Rogobeților, al lui Paul Nicolicescu și al altora, Tudor Vladimirescu a trebuit să aplice niste măsuri de represalii destul de drastice, dictate de starea de război, împotriva unor elemente închinat turcilor și care, deci, se situau pe poziții defavorabile, și chiar adverse, războiului antiotoman. Răeștii, bunăoară, furnizau turcilor zahareă în aceea vreme. Ca atare, ei au putut găsi refugiu peste Dunăre, la turci. Văzându-se obligați în cele din urmă să ceară iertare lui Tudor, acesta le-o acordă (1811) cu avertismentul, necesar în împrejurările date, ca să nu mai urmeze „cum ai urmat pînă acum”. În urma renunțării la orientarea proturcă, Tudor Vladimirescu nu numai că nu-i mai prigonește pe Răești, dar îi și ajută făcându-le dreptate în alte pricini, după cum se vede din documentul nr. 15.

Mai mult decît atît, între Tudor și Răești s-a putut ajunge la „bună armonie” în vremea răscoalei, precum atestă mai tîrziu însuși fiul lui Ghiță Răescu. Participarea acestuia din urmă la revolta din 1826, inițiată de către cei mai buni tovarăși de arme ai lui Tudor, arată în mod convingător că el a rămas pînă la sfîrșit convins de dreptatea cauzei pentru care a militat Tudor Vladimirescu.

În acest fel, deci, trebuie reconsiderat conflictul lui Tudor cu familia Răeștilor.

Documentul din mai 1811 (nr. 2), deși publicat, dar aproape neobservat pînă în prezent, privit în contextul evenimentelor din acel moment și coroborat cu alte informații ale vremii, ne spune cu totul altceva decît ce se poate crede la prima vedere. Anume, zișii „tîlhari” împotriva cărora este mobilizat Tudor Vladimirescu cu pandurii săi, reprezintă în realitate niște forțe combative ale turcilor ostroveni care efectuau incursiuni de jaf rapide în Mehedinți, acțiuni de hărțuire în cadrul războiului ruso-turc. În aceste ocazii, turcii aveau sprijinul unor panduri români puși în slujba lor, cum erau : Pîrvu Gogan, Ion Trocan, Ioan Rogobete și alții. Autorii atacului de la Tînfăreni erau Grigorie din Valea cu Apă și Păun din Drăgoești, ambii panduri angajați în solda lui Regep aga. Prin trimiterea sa la Tînfăreni în vederea alungării cetei de „tîlhari”, Tudor Vladimirescu primește, deci, o misiune în cadrul sarcinilor sale militare. Îndeplinirea cu succes a acestor misiuni constituie acele biruinți ce-i sînt recunoscute lui Tudor drept merite deosebite în lupta antiotomană, atestate în aprilie 1812 ⁷.

Nu este vorba, așadar, de niște fapte minore, ci de evenimente determinate de tactica războiului și care se integrează în experiența militară ce și-o făurește acum viitorul conducător al răscoalei.

O importanță deosebită prezintă cele trei scrisori (doc. 5, 6 și 7) ale lui Tudor Vladimirescu din perioada legată de *călătoria sa la Viena*. După cum se vede din ele, corespondența cu Nicolae Glogoveanu a fost mult mai frecventă în acele luni.

Scrisoarea din 25 august repetă, cu cîteva precizări, chestiuni expuse în scrisoarea precedentă, cea din 28 iulie (cunoscută încă de Nicolae Iorga). Tudor insistă aci asupra modului cum trebuie trimise extrasele din legea Țării Românești, pe care le ceruse mai nainte. Avem aci încă odată dovada

⁷ *Răscoala din 1821*, vol. I, p. 57.

că Tudor Vladimirescu urmărea cu atenție marile evenimente politice ale vremii : „Aici, în luna septemvrie să așteaptă toți împărații și Papa de la Roma. O mare gătire să face; va să să facă Congres de toată Evropa”.

Scrisoarea de la începutul lunii ianuarie 1815 (doc. 6), cuprinde mai multe precizări în legătură cu chestiunile particulare, discutate în alte două scrisori cunoscute, cele din 22 și 28 decembrie 1814. Partea cea mai importantă a acestui document o constituie însă pasajul în care citim reflexiile făcute de către Tudor Vladimirescu privitor la incursiunea turcilor ostroveni în Mehedinți. Poziția lui în această chestiune era cunoscută din două scrisori ulterioare celei de față (din 28 ianuarie și din 5 februarie). Aflăm acum că Tudor și-a exprimat primele impresii și opinii asupra ravagiilor pricinuite de adalii înainte ca el să fi avut informații mai concrete asupra acestui fapt, înainte de a ști că el însuși a suferit pagube considerabile cu acest prilej, fiindu-i arse casele din Cernet. Cu atât mai mult iese în evidență concepția lui principială, bine cristalizată, asupra rostului pe care s-ar cădea să-l aibă ocîrmuirea țării. „Stăpînitorii de acolo se uită și nimic nu fac”, serie Tudor. Își exprimă apoi increderea în valoarea forțelor de apărare a țării. Cunoscuta frază a lui, inserată într-o scrisoare ulterioară, cum că el va face cu pandurii să nu se miște nici un fir de iarbă din pămîntul țării, era, după cum constatăm acum, o reluare a ideii pe care din capul locului o exprimă în scrisoarea de față : „Pe acești hoți (= adalii) cu numai cu cîțiva ostași de ai țării i-aș închide în gaura acea a lor, pînă cînd vor crăpa și i-ar lua dracu acolo !” Ce rezultat ar putea avea pentru garnizoana turcească de la Ada Kaléh o izolare a ei, Tudor o știe din vremea asediului Cladovei (1810—1811) la care a luat parte, reușind să taie garnizoanei orice legătură cu baza.

Și mai semnificativă este răbufnirea sentimentelor antiboieresti, pe care le vom înregistra la Tudor din nou, în formulări asemănătoare celor de acum, abia în 1821. „Toată lumea Evropei” ride de conduita boierilor, arată Tudor și adaugă : „Ocară mare !”. În lumina acestei afirmații se poate înțelege mai bine exclamația lui Tudor Vladimirescu din vremea răscoalei, cînd va scrie lui Nicolae Văcărescu acele memorabile cuvinte : „Cum de nu trimitcîți dumneavoastră și pe la învecinatele neamuri ca să vedeți pe cine categorisesc, pe norod sau pe dumneavoastră (= pe boieri) ?”⁸

În sfîrșit, nu rămîne cruțat de stigmatizare nici însuși domnul țării, Ioan Caragea : „Toată lumea ride de beciznicia acelu stăpînitor”.

În cea de a treia scrisoare (doc. 7) ni se dezvăluie două fapte noi, anume : 1. Tudor Vladimirescu a reușit totuși, îndată după întoarcerea de la Viena, să se deplaseze pentru scurtă vreme pînă la Craiova și 2. că el a luat vătășia plaiului Cloșani pe numele fratelui său Pavel. Cît privește situația adalilor, Tudor le prevede sfîrșitul : din cauza lipsei de alimente „va să-i ia dracu”.

Cîteva acte în continuare ilustrează momente din viața lui Tudor Vladimirescu între 1816—1820.

Este de-a dreptul revelatoare relatarea cronicarului Nicolae Stoica din Hațeg că Tudor Vladimirescu manifesta un interes deosebit pentru cunoașterea istoriei românilor. Datorită martorului contemporan amintit, știm acum cu certitudine că în lunile septembrie-noiembrie 1816, pe cînd se

⁸ Ibidem, p. 258.

trata la băile Mehadiei (Herculane), când, respectiv, locuia în satul apropiat Cornii, Tudor Vladimirescu a citit istorie românească și diferite calendare.

Ce anume a putut să citească Tudor Vladimirescu din istoria românească? Putem considera ca cert că el a citit cartea lui Petru Maior *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, publicată în anul 1812. Știm că Nicolae Stoica avea această carte în biblioteca sa, după cum de asemenea cunoaștem faptul că el recomanda tuturor cu mult zel lectura acestei cărți, subliniind că ea este cea dintâi istorie a românilor scrisă în limbă românească. Așadar, Tudor Vladimirescu a cunoscut, a citit o carte care, după cum se știe, inspira încredere poporului român în forțele sale proprii. Această știre extraordinară proiectează o lumină neașteptată asupra preocupărilor de ordin intelectual ale viitorului conducător al răscoalei. Urmare a acestei edificări, prezumția că Tudor a făcut multă lectură și în vremea șederii la Viena devine un indiciu destul de sigur că el a consultat cărți privitoare la Principatele Române. Ținând seamă de felul cum se exprimă Tudor mai târziu, de opinia existentă peste hotare despre starea țăranilor și a boierilor din Țara Românească, reiese că el a citit cartea de călătorie a lui Karaczay, publicată după 1812 și existentă pe piață în vremea șederii lui Tudor la Viena.

În lumina acestor date, ne explicăm cunoștințele lui Tudor Vladimirescu în materie de politică, sentimentele lui patriotice bine definite, precum și faptul că, făcând comparațiile necesare, Tudor depășește prin gradul său de instrucție și cunoștințe pe alți fruntași ai mișcărilor din sud-estul Europei, proveniți, ca și Tudor, din pătura socială mijlocie a popoarelor lor (cum erau: Caragheorghe, Miloș Obrenovici, Iordache Olimpiont, Mamarcev etc.).

Această imagine nouă a personalității lui Tudor Vladimirescu ca om instruit capătă contururi mai definite dacă cercetăm puțin *preocupările lui ca hotarnic*. În materie de stabilire a hotarelor de moșii, Tudor era pregătit și priceput, rivalizând cu boieri afirmați în această meserie, cum erau, bunăoară, frații Otetelișeni. Această îndeletnicire presupunea, printre altele, capacitatea de a sesiza starea reală a lucrurilor în litigiu, cunoașterea textelor de lege și a jurisprudenței vremii. Tudor Vladimirescu avea toate însușirile de bun hotarnic, după cum o dovedește în bună măsură hotărnicia întocmită de el pentru moșia Burbi-Măreștii, din care dăm mai jos unele fragmente caracteristice (doc. 16) pentru a ilustra felul de a se exprima al lui Tudor, maniera lui de a preciza lucrurile.

Această hotărnicie atestă totodată prietenia lui Tudor cu transilvăneanul Manole Gugu, personaj prea puțin observat în cercetările de pînă acum, în ciuda faptului că Tudor a întreținut cu el relații amicale de-a lungul anilor, trăgînd la el în gazdă cu prilejul venirilor sale la București. Este vrednic de amintit faptul că, pentru a camufla adevăratul scop al deplasării sale în Oltenia, în ianuarie 1821, Tudor a afirmat că are îndatorirea să potolească nesupunerea locuitorilor de pe moșia lui M. Gugu la prestațiile definitive prin hotărnicia amintită.

Studiul atent al afacerii moșiei Podenilor în 1819, ne-a relevat faptul, asupra căruia nu mai încapă nici un dubiu, că cele două documente în această pricină (nr. 12 și 13) se referă direct la Tudor Vladimirescu, cu toate că numele lui nu este aci nicidecum menționat. Mai mult, odată înțe-

les sensul lor adevărat, aceste acte scot în evidență un aspect mult mai important al carierei lui Tudor ca hotarnic. Anume, ele devin o dovadă a înaltelor sentimente patriotice de care era animat Tudor Vladimirescu. El, deținător de post modest (vătaf de plai) în ierarhia dregătorilor țării, animă o acțiune întreagă pentru apărarea graniței țării încălcată de către un mare stat vecin (Austria). În această chestiune, Tudor a procedat cu multă pricepere; observînd încălcarea graniței, el îi determină pe moșnenii Podeni să reclame la domnie pentru atingerea munților lor și să sugereze ca misiunea de verificare să fie încredințată unui slujbaș cunoscător al situației de la fața locului. Acesta nici nu putea fi altul decît însuși Tudor Vladimirescu. El deținea la data aceea (august 1819) postul de vătaf al plaiului Cloșani; încît, dispozițiile în cauză cînd se referă la vătaful de plai, vizează de fapt pe Tudor. El a verificat încălcarea graniței, împreună cu Iordache Otetelișanu. Acesta notează mai tirziu că el și Tudor și-au „împărtășit «atunci» unul altuia sentimente patriotice”. Fără îndoială, Tudor a cunoscut problema graniței de la Ioniță Glogoveanu, în casa căruia el a trăit și care a făcut parte din comisia pentru trasarea graniței față de Austria la 1792. Actul acelei comisii a fost luat drept bază la verificarea efectuată de Tudor și Otetelișanu.

Prin urmare, procedeul folosit de Tudor în chesiunea graniței țării, văzut de noi în contextul mai multor informații ce se completează întru totul, arată, dintr-un alt unghi, preocuparea lui Tudor de interesele superioare ale țării și priceperea lui de a-i antrena pe locuitori într-o acțiune de apărare a acestora.

În sfîrșit, dăm publicității și unul dintre actele de bază ale mișcării de la 1821: scrisoarea oficială a lui Tudor Vladimirescu către consulul Rusiei, A. Pini, rămasă necunoscută pînă în prezent. Textul scrisorii fiind păstrat doar în traducere contemporană franceză, noi îl retraducem în limba română, folosind stilul actelor emise de Tudor și o datăm: 28 februarie. La fel ca în scrisoare adresată în aceeași zi ispravnicului de Mehedintzi, Const. Ralet, în adresa către A. Pini, Tudor motivează răscoala și se legitimează ca reprezentant legal al poporului răscolat. Atitudinea anti-boierească a lui Tudor și a răsculaților are însă aici accente mai puternice. Tudor face aluzie și la pagubele sale materiale suferite de pe urma adalților (1814) pe care, din pricina indolenței boierilor dregători, niciodată nu le-a recuperat. În general, acest act ilustrează cît se poate de limpede caracterul antiboieresc al răscoalei din 1821.

Un alt act (doc. 18), provenit tot din cancelaria Consulatului rusesc, vorbește de rolul fraților Macedonschi pe lângă Tudor Vladimirescu și exprimă cîteva considerații asupra răscoalei.

Din materialul documentar de față, a cărui valoare informativă o scoatem în evidență și cu ajutorul numeroaselor note cu care însoțim fiecare act în parte, apare mai pregnantă, mai limpede, evoluția personalității lui Tudor Vladimirescu.

Om din popor, reprezentant al păturii mijlocii a societății din vremea sa, care se manifestă tot mai dinamic în viața economică și pe planul luptei sociale, Tudor Vladimirescu întruchiează trăsăturile caracteristice

elementelor militante pentru progres în vremea respectivă. El caută să se instruiască, să se afirme pe diverse planuri, să străbată cât mai departe. Reușește să pătrundă problemele vremii, să înțeleagă năzuințele și interesele poporului.

Lucrează conștient și cu stăruință asupra formării sale. De la primele cunoștințe de carte, însușite de la un sătean din Vladimiri, continuate apoi în casa Glogovenilor, și pînă la lectura cărților de istorie românească și de descriere a Principatelor, există o linie dreaptă și ascendentă de formare intelectuală din care a rezultat pentru Tudor Vladimirescu capacitatea de a gândi independent și de a turna din al său condei formularea motivelor de revoltă și a revendicărilor de drepturi. Cînd va vorbi de privilegiile încălțate ale țării, de decăderea norodului în „mare ticăloșie” din cauza exploatării boieresti, Tudor Vladimirescu o va face în deplină cunoștință de cauză, el însuși dînd expresie acestor idei. Tudor n-a avut nevoie de mentor. Rolul atribuit în acest sens episcopului Ilarion al Argeșului, a constituit desigur o exagerare.

Cu mult înainte de răscoală, la Tudor se vede cristalizată poziția antiotomană și atitudinea antiboierască; prima este făurită în vremea războiului antiotoman (1806—1812), cealaltă este adoptată pentru totdeauna din momentul venirii sale în contact cu lumea occidentală, la Viena. Este limpede că o serie de idei și atitudini exprimate în vremea răscoalei, mai ales cele în privința păcatelor boierimii exploatoare, Tudor le are de mult gata gîndite. Momentul cînd îi revine misiunea să conducă o răscoală, să traseze obiectivele ei, îl găsește pe Tudor Vladimirescu bine pregătît. El mergea conștient spre acest țel, se pregătea pentru el și pornirea lui în 1821 nu se datorează vreunui „mandat” (nu „de capul meu”) ci, după cum precizează în scrisoarea către A. Pini, a pornit cu norodul pentru desființarea abuzurilor „ce de multă vreme apasă pe capetele noastre”.

Cînd spune că este cel mai bun fiu al patriei, căreia din devotament i-a făcut multe slujbe, Tudor Vladimirescu nu face o afirmație gratuită și nu scontează vreun efect politic, ci exprimă un adevăr de care este pe deplin conștient. Intrarea din tinerețe în rîndurile pandurilor, participarea la apărarea Bucureștilor din primele zile ale războiului, în 1806 (și acesta este un fapt aproape necunoscut); devotamentul său față de cauza luptei antiotomane de care dă dovadă prin sacrificiile sale și prin consecvența sa în îndeplinirea misiunilor asumate sau încredințate; acțiunea dusă în chestiunea graniței țării și altele, îndreptățesc mîndria lui Tudor Vladimirescu de a se declara adevărat fiu și patriot al țării sale. De acest lucru el devine pe deplin conștient în momentul cînd constată că, „toată Evropa” ride de boierii și de stăpînitorii țării care „privesc și nu fac nimic” în acele zile cînd turcii ostroveni își permit niște incursiuni nepe-depsite în țară.

Afirmația lui Tudor că el a cîștigat iubire și jertfire din partea poporului, se bîzuie de asemenea pe o realitate atestată și de documentele de față. Se vede din acestea cu cită conștiinciozitate își efectua Tudor slujbele de comandant militar, vîtaf de plai, hotarnic etc., conduita lui caracterizîndu-se prin severitate și dreptate în rezolvarea chestiunilor ce intrau în competența sa. Aceste slujbe, precum și negoțul, l-au pus pe Tudor Vladimirescu în legătură, în relații de afaceri și prietenie, cu foarte multe per-

soane de diferite condiții sociale : negustori, săteni, orășeni, slujbași, panduri, militari, ruși, boieri, intelectuali — din țară, din Transilvania și Banat, din capitala Austriei.

O serie de persoane cu care Tudor are de-a face încă înainte de 1812, apar și în vremea răcoalei în rol de combatanți, sprijinitori ai lui Tudor și ai cauzei poporului.

Străbătind mărturiile scrise din primele două decenii ale secolului trecut, noi nu întâlnim un alt personaj din popor, din lumea satelor sau din rîndurile burgheziei incipiente, care l-ar egala pe Tudor Vladimirescu în acea îmbinare reușită a preocupărilor de ordin militar, administrativ, economic și chiar intelectual, care a făcut din el un exponent al năzuințelor poporului, în stare să dea expresie înaltă unor idei mobilizatoare. Nu e o întîmplare că tocmai Tudor Vladimirescu fu cel dintîi pămîntean, provenit din pătura de jos a poporului, pe care o întregă Adunare a norodului, constituită ca formă de organizare a răcoalei și ca expresie a voinței sale democratice, l-a pus în fruntea luptei pe calea căreia se angaja.

Durata relativ scurtă a mișcării, precum și conjunctura politică defavorabilă pe plan internațional, nu i-au lăsat răgaz lui Tudor să dea de la sine deplinul capacităților sale ce se întrezăsesse sau se constată în multe acte privind persoana și acțiunile lui.

Fapta lui Tudor a determinat totuși o cotitură în istoria poporului român. Ea apare mai măreață în perspectiva celor 150 de ani trecuți de la mișcarea numită „Răcoala lui Tudor”.

1

1811 aprilie 9. Zapis prin care Ioan Gogiltan vinde slugerului Tudor Vladimirescu zece stînjini din moșia Dîlboca.

Adică eu, care mai jos mă voi iscăli, dat-am acest încredințat și adevărit zapisul meu la cinstită mîna dîmnealui biv vel slugerului Theodor Vlădimirescu, precum să știe că de a mea bună voie, nesilit de nimeni, i-am vîndut zece stînjini de moșie ce-i am în hotarul Dîlbochi, în Teiu Gogiltănesc, partea mea ce mi s-au venit de la hotărîre. Care stînjini are să și-i tragă dîmnealui pe lîngă stînjinii ce i-am cumpărat de la logofătul Radu¹, fiindcă sintem răzorași și tot într-un hotar alături.

¹ Radu Muică, om de încredere și prieten al lui Tudor Vladimirescu, un timp locuitor al lui la vătășia plaiului Cloșani. El semnează la cumpărătoarea moșiei lui Tudor în Cloșani, punîndu-și numele : Radu Muică Gornoviceanu ; de asemenea iscălește ca martor o adeverință din martie 1820, întărită de Tudor Vladimirescu (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 29, 80).

Într-o foaie de socoteală a moșiei Gogiltanilor, datată 29 aprilie 1820, figurează clucerul Nicolae Glogoveanu, Radu Muică, precum și Mihai Trocan (menționat în calitate de căpitan de panduri, ca rudă a pandurului Ion Trocan, în 1812, în „Studii”, 13, nr. 5, 1960, p. 127). Însemnarea respectivă se referă tocmai la moșiile Dîlboca și Dîlbocița : „Stînjini 495 cumpără dîmnealui clucer Glogoveanu cu zapis ; 119 ipac <cumpără> Radu Muică cu zapis. <Total> 614 <stînjini> — dintr-aceștia să scade ceea ce are, însă : stînjini 580 : 80 în Dîlbocița, pă care i-au și răspuns ; 500 ipac în Dîlboca, că atîta li să și cuvine = 580 făcîndu-i moșia mas, pă care i-au și răspuns ; stînjini 55 lipsesc din socoteala dănuinte : 34 iost datori, adică treizeci și patru. Mih. Trocan, Costache logof.” (Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, DCNX/212, orig. românece).

Data cumpărării de către Tudor a moșiei Dîlboca, nu se cunoștea pînă în prezent. În testamentul lui Tudor, socotit a fi datat din 1812, această moșie este menționată laolaltă cu cea din Cloșani (*Răcoala din 1812*, I, p. 63) care va fi cumpărată abia în august 1811 de la Constantin Dănculescu din Odrîșia, după cum se știe mai de mult (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 28—29).

Și am tocmnit cu dumnealui stinjenii tal<eri> 2, care face tal<eri> 20, adică douăzeci pe stinjenii zăce, în lat; iar în lung peste tot hotaru din cîmp în pădure. Și acești stinjenii are dumnealui a-i stăpîni în bună pace pînă în veac, coconii din coconii dumnealui, nepoți-stră-nepoți — cîți Dumnezău îi va dărui — despre mine și despre copii mei și rudenile mele, în rupt.

Și, pentru mai adevărată credință, am iscălit mai jos, ca să să crează, puind și degetul în loc de pecete.

<1> 811, april 9.

Eu Ioan Gogiltan ot Dilboca, vinzător în rupt.

Eu Gheorghe Roată

Și am scris eu, Nicolae Urdăscu ot Peri <?>, cu zisa și învătătura mai susului numit; și sint și martor.

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MCDLXXXVIII/105. orig. românesc, bine conservat; scris pe pagina recto a filei indoite, împreună cu documentul din 28 noiembrie 1819, — în aceeași pricină.

2

1811 mai 9. Divanul Craiovei înștiințează pe generalul Städter că a poruncit ispravnicilor de Mehedinți și de Gorj, polcovnicilor orînduiți și slugerului Theodor, comandirul pandurilor, să ridice potere împotriva unei cele de 23 „filhari”, apărui la mănăstirea Tismana.

Către ghenărar Steler. ¹

De la Divanul Craiovei, astăzi am priinit carte și înștiințarea dumnealui pitarului Gheorghe Argintoiu, is<pravnic> sud Mehedinții, cum că la zi înțliu a aceștii luni, la un ceas din noapte, au venit o ceată de hoți la Țintăreni, într-acest județ, unde să face și tirg. Și mergînd la schitu ce este acolo, au tras pă igumen și după ce i-au luat tot ce au avut și l-au căznit, l-au luat pă igumenaș cu dinșii. Și în trei-patru ceasuri elt au șăzut oșii la schit, zapciu i neguș-torași i cu mauscalii ce au fost la cvartir au făcut războiu cu arme. Iar hoșii au rănit un soldat și o slugă a numitului egumen și pă un soldat, sluga unui ofițer porucie, l-au tăiet de-a-n-pi-cerele.

Hoșii au fost la 23 și după ce s-au dus cu egumenașu pănă la un loc, au scris egumenașu către negușătorași să trimită taleri 2 500 hoșilor, ca să-l sloboază.

Dă care Divanu Craiovei au dat poruncă către isparvnicii dă Mehedinți i dă Gorj i către polcovnicii ce sint orînduiți și către sluger Theodor, comandir pandurilor, ca să rădice potere și cu orice mijloc să prinăză hoșii.

Dă care și noi am mai scris înțliului Otcirmuilor al Divanului Craiovei i dumnealor boierilor Divanului, ca să facă toate mijloacele a să prinde hoșii negreșit. Ci dar, nu lipsirăm a o face aceasta cunoscut Ecțelenții Tale.

<1> 811, mai 9.

Ignatie mitropolit

Iordache Golescu, Isac Ralet, Manolache Manu, vel vistier

Către ghenărar Steler.

Cu cinste arăt Ex<țelenței> Tale că astăzi am priinit carte dă la dumnealui Intliu otcirmuitor al Divanului Craiovei, prin care ni să arată că au luat înștiințare dă la is<pravnic> ot sud Mehedinții că într-aceste zile s-au hrăpit dă hoși un Mihai Trocan ² cu avulu ce era în casă și pă lîngă caznile ce i-au făcut în pădure, i-au luat o salbă a fii-săi dă 20 galbeni, cum și zapis dă taleri 1 000, cu soroc să-i răspunză; și așa l-au slobozit. Deosebit, tot acci hoși au mai călcăt și pă un Nițul Cuțuiu ot Broșteni. ³

¹ Generalul Städter (în actele românești scris: Steler), unul dintre comandanții oștirilor rusești în Principate, la data aceasta președinte provizoriu al Divanului Munteniei.

² Pe Mihai Trocan îl găsim menționat în calitate de căpitan de panduri (din Bobaița), în legătură cu ridicarea, cam tot în această vreme, a unei slugi a sale de către turcii ostroveni (vezi: „Studii” 13, nr. 5, 1960, p. 127).

³ Evident, vreo rudă a lui Ghiță Cuțui din aceeași localitate, căpitan de panduri și ulterior tovarăș de arme al lui Tudor Vladimirescu.

Și Divanu cu ispravniciei au rînduit putere pentru prinderea lor, după porunca Divanului ce li s-au trimis. Ci, nu lipsim a face cunoscut Ex<țelenței> Tale ⁴.

<1>811, maiu 16.

Arh. St. Buc., ms. 66 (Condica de note a Divanului țării). f. 94 v. ; 97.

3

1811 decembrie 18. Tudor Vladimirescu scrie negustorului Nicolae Zoican la Balta în chestiuni negustorești comune, înștiințându-l, printre altele, că i-a asigurat autorizație pentru exportul a 36 de vite la sirbi.

Cu fericiată slăt, chir Nicolae

Am priimit răvașu dumatle și am văzut cele scrisă pentru său ¹.

Să mai fie îngăduială plină vom vedea ce este, ce nu este. Pentru vite, iată că-ți trimisăi pașoșu domnului de muscali de aici, cătră ofițerul de cazaci de la Virciorova ², ca să nu te supere. Ci, să le trimiți fărde grijă. Și această scriirsoare să o trimiți la vâraf de plai, ca să nu te supere, fiindcă avem carte de slobozenie. Pasoșu este făcut pentru treizăci și șasă de vite, adecă 36 de vaci cu boi, amestecat, pentru sirbi ³.

Mulțumesc dumatle pentru pieile de capră. Am vorbit cu chir Lupu ⁴ să fie gata să mă je aducă să le trimit eu de aici ; și nici plină acum nu mi le-au mai adus. Ci, din pricina dumneav.

⁴ Trebuie menționat că prin „hoții” și „tîlharii” se înțeleg turcii adalii și mai cu seamă colaboratorii lor dintre panduri și alți români, care luau parte la incursiunile de jaf în județul Mehedinți. Aceste incursiuni făceau parte din luptele de hărțuite în cadrul războiului ruso-turc. (Un asemenea atac este descris în declarația lui Ion Trocan, din 1812 ; vezi „Studii” 13, nr. 5, 1960, p. 129). Prin urmare, Tudor Vladimirescu nu este trimis împotriva unor tîlhari obișnuți, ci primește o sarcină în cadrul misiunilor sale militare, spre a combate acțiunile unei partide proturce.

Atacul asupra mînistirii Țințăreni a fost săvîrșit, după cum aflăm dintr-un alt document inedit, de către Grigorie din Valea cu Apă (Gorj) și Păun din Drăgoiești, ambii aflați în slujba lui Regep-aga. Într-o declarație a sa din 27 ianuarie 1812, sus amintitul Grigorie arată că în 1811 el a atacat Țințărenii, că a luat ostatec pe egumen (după cum se specifică în documentul de față) și că după aceea el a fost prins de poteră, adică de potera la care participa Tudor Vladimirescu. (Arh. St. Buc., ms. 903 (Condica Departamentului criminalalion din Craiova), p. 4 v-5).

Meritul lui Tudor în combaterea cu succes a unor acțiuni de acest fel, întreprinse din partea adallilor, îi sînt recunoscute prin atestatul din 27 aprilie 1812, în care se pune că el „a prins de oțetea ori și a adus în fața superiorilor săi pe tîlharii din aceste părți”. (*Răscoala din 1821*, I, p. 27)

¹ Această afirmație ne dă certitudinea că îndeletnicirea lui Tudor Vladimirescu cu negoșul seului este mai veche decît ce se putea presupune pe baza scrisorii din 23 mai 1812, în care el întreba de vînzarea seului (*Răscoala din 1821*, p. 59).

² Este vorba, foarte probabil, de Iakov Grigorovici, comandantul Regimentului I de cazaci din Urali, acela care eliberase lui Tudor Vladimirescu un atestat pentru meritele militare de care el a dat dovadă la apărarea Cernețului și a Virciorovei (*Răscoala din 1821*, I, p. 42). Tudor folosește relațiile înjghebate cu comandantul amintit, în interesul negoșului său. Ulterior (1814), Tudor va exporta și fier prin vama Virciorovei (*Răscoala din 1821*, p. 75).

³ Tudor Vladimirescu și Nicolae Zoican mai avuseseră bilete de voie pentru export de vite în Banatul Austriei, în iulie 1810 („Oltenia”, vol. I, 1940, p. 104-112). Informația de mai sus atestă că cei doi întovărășiți făceau negoș de vite și cu sirbii.

⁴ Lupu Zoican, negustor de vite din Balta (desigur rudă, poate chiar frate cu Nicolae Zoican). În noiembrie 1810, Lupu Zoican se afla închis la Cerneț pe motiv că nu ar fi achitat vama pentru niște vite trecute peste graniță. (Emil Vîrtosu, *op. cit.* p. 12).

vor să rămlie de vîndut⁶. Văz că nu umblați bine. Pentru ale dumnealui Chir Iordache⁶, mîine merg eu la Rușava și voi vorbi. După ce voi veni de la Rușava, să vii negreșit pînă aici.

Al dumatle gata,

Teodor Vladimirescu⁷.

1811, dechembrie 18

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MDL/7. Orig. românesc. Scris pe o fîșie mai lungă de hîrtie, bine conservată. Scrisul e al lui Tudor Vladimirescu. Semnătura fi este aici deosebită, cele două nume fiind scrise suprapus.

4

1812 noiembrie 28. Zapis prin care Ion Gogiltan din satul Gornovița⁸ cedează zece stînjieni de moșie lui Radu Muică, în schimbul altor stînjieni dați de către acesta din urmă slugerului Tudor Vladimirescu.

Adică eu, Ion Gogiltan sin Costandin Răescu ot Gornovița, dat-am încredințat și de bună voie zapisul meu în mîna nepotulu-mieu Radu Muică ot tam, precum să să știe că, vînzînd dumnealui stînjieni optăsprezece la dumnealui sluger Tudor Vlădimirescu ot Cernețu în hotaru Dîlbochii, mai în urmă am mers și eu tot la dumnealui de am mai vîndut stînjieni zăce. Și, fiindcă eu și nepotu Radu¹, după lipsa ce am avut, toți acești stînjieni ce-i vîndusem slugerului și ce am mai avut de prisosi, mai la urmă i-am vîndut clucerului Glogoveanului în rupt și dumnealui slugeriu acuma apucîndu-ne ca să dăm moșie în altă parte și eu neavînd moșie într-alt hotar, era ca să-i dau acești zăce stînjieni de deal în hotaru Gruului. Și acum neîngăduîndu-mi ca să între boier strîn prin satu nostru, i-am dat dumnealui nepotului Radu acești zăce stînjieni de deal din hotaru Gruului, din hotaru Strătomirului și pînă în hotaru Prejnei, alătura cu dumnealui²; i-au dat în locu acestor zăce stînjieni; iar zăce stînjieni într-alt hotar depărtat de noi, din cumpărăturile ce au avut dumnealui, de n-au plătit.

Și să aibă a stăpîni dumnealui în pace și în rupt, după cuprinderea acestui zapis; să stăpînească dumnealui, copii dumnealui, nepoții-strănepoții — cîți Dumnezău îi va dărui — pînă în veac.

Și, pentru adevărată credință, am iscălit, puind și degetul în loc de pecete, ca să să creeze, fiind oameni martori.

1812, noiembrie 28.

Eu, Ion sin Costandin Gogiltan ot Gornovița, vînzător în rupt

Eu, Gheorghe Rotar, martor

Eu, Pătru Bășica Vrăbiete, martor³

Eu, Ioan Vrăbiete, martor³.

⁶ „să rămlie de vîndut” = să rămînă nevîndute.

⁸ Chir Iordache, tovarăș de afaceri cu ambii. În scrisoarea sa din 7 iulie (1811), Tudor reproșă lui N. Zoican că nu a fost mai atent la conduita incorectă a lui Iordache în niște chestiuni bănești (E. Virțosu, *op. cit.*, p. 36). Probabil că este vorba de Iordache Gheorghe, cel ce apare mai tirziu ca reprezentant al lui Răducan Nicolau cu pretenții asupra averii rămasă de pe urma lui Tudor Vladimirescu (E. Virțosu, *op. cit.*, p. 102, 108). Or, și în cazul de față, cînd Tudor scrie că se va interesa de niște chestiuni ce-l priveau pe Iordache, la Orașova, aceasta însemna că va discuta cu Răducan Nicolau. Tudor se va mai referi la „coconu Iordachiță” și la „coconu Iordache” în momentul plecării sale la Viena, iunie 1814. (*Răscoala din 1821*, I, I, p. 77).

⁷ Scrisoarea de față constituie cel de al 14-lea document din corespondența lui Tudor Vladimirescu cu Nicolae Zoican, de care luăm cunoștință. Cronologie, ea se plasează după scrisoarea din 8 octombrie 1811 (în care a fost vorba de niște lămîii), urmîndu-i cea din 23 mai, 1912 (în care va fi vorba iarăși de seu). Cele 14 scrisori pe care le cunoaștem pînă în prezent se succed între februarie 1808 — martie 1816.

¹ logofătul Radu Muică Gornovicianu

² Desigur pămîntul (30 de stînjieni) pe care Tudor Vladimirescu îl cumpărase de la Gheorghe sin Cureau Chelșu, în hotarul Rumâniilor, și apoi l-a dăruit, în 1808, bisericii din Prejna, zidită de el. (C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 13).

³ Pe Pătru Vrăbiete și pe Ioan Vrăbiete îi vom regăsi printre semnatarii, în calitate de martori, ai jebii lui Ghiță și Antonie Răescu din 1824.

Eu, Nicola Biga, martor.

Și am scris eu, Gheorghe <?> Mazilu, cu zisa numitului vînzător și sint și martor⁴.

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MCF.1.XXXVIII/105. Orig. românesc, bine conservat; scris pe verso paginii de la fila îndoită, împreună cu documentul din 9 aprilie 1811. Ambele documente provin de la Maria Bunceanu din comuna Nadanova, jud. Mehedinți

5

1814 august 25, Tudor Vladimirescu scrie din Viena clucerului Nicolae Glogoveanu la București cerînd să-i trimită extrasul ponturilor din legiuirea românească, adevărite de Divan, pe baza cărora să-i poată susține cauza în pricina moștenirii lucrurilor soției sale răposate; îi comunică diverse noulți, printre care și pregătirea Congresului „de toată Europa”.

Cu multă pleacă luncă sârui cîstăia mina dumatăle

De douăsprezece octomvri¹, de cînd am venit aici și pînă acum, am tot înștiințat dumatăle pentru cele ce am urmat aici și nici un răspuns n-am primit.

Se vede că pe la Cernet s-au prăpădit scrisorile, după ce ai plecat dumneata la București. La 28 iul am înștiințat dumatăle² că judecata de aici, dupe pravila lor, au găsit cu cale că nu ești dumneata episcop lucrurilor ce au rămas aici de la coconiță, făr' de cocona dumatăle; cînd vor crește la vîrstă de 24 de ani să vie să le ceară. Eu am stătut împotriva cu pravila noastră, fiind noi de altă țară și lege. Văzînd ei așa, au hotărît să le aducem ponturile pravillii noastre, care arată de poate un bărbat clironomisi pe soția sa cînd are copii; care ponturi să fie scoasă din poruncă gospod și adevărită de Divanu veliților. Apoi, de ai primit acea înștiințare sau nu — nu știu. Ci, mă rog dumatăle: mai de grabă jăluiește Mării Sale lui Vodă, cerînd ca să dea poruncă la Divan, să scoală ponturile du pe pravilă pentru această mada și să le adevăreze Divanu; și zicînd că dupe puterea pravilelor noastre ești dumneata stăpin lucrurilor soții dumatăle și ai putere a i le primi du pe unde vor fi rămas. Și, acea carte să mi se trimită de grabă, drept pe la Sibii, prin poște. Plicu să fie scris de-asupra către Cutcutache³; și nemțește să se scrie deasupra; și de la poște de la București, cînd se vor da scrisorile, să se ia rețipiscă, ca să nu să mai poată pierde scrisorile.

Fălcoiancăi i s-a hotărît pedeapsa: de la 15 august înainte să fie 6 luni la robie, în pedeapsa pușcării cei mari. Dar, să află bolnavă tare, la spital. Și eu tot mă judec cu dînsa pentru catastih

⁴ Unele informații inedite ne dau o oarecare imagine a istoricului acestor moșii și a pricinilor pentru ele. Astfel, într-un hrisov al lui Mihnea vîd. sînt menționate: Dilboca, Gornovița, Bucureștii și Perii. Gogiltanii posedau un pîlac de jurămînt din mai 1781, iar Dilbocenii aveau o adevărită din octombrie 1785. În 1818, se consenmează la judecătoria de Mehedinți că în trecut au avut loc multe pricini între moșnenii Gogiltani și Zăgăreni și Pereni, pe de o parte, și moșnenii Mălăești, Stoicănești și Brănești, pe de altă parte, pentru cîltopirea moșiei Dilboca. Ea se învecina cu moșia Ilovățul a biv vel clucerului Nicolae Glogoveanu și cu moșia Băllenii, numită și Bucureștii. (Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, CXV/316. Orig. deteriorat).

¹ O grăseală de condei evidentă din partea autorului scrisorii. Tudor Vladimirescu, după cum scrie însuși la 18 iunie (*Răscoala din 1821*, I, p. 78 — 79), sosise la Viena la 11 iunie.

² Srisoarea cu data de 28 iulie, menționată aci, este cunoscută și a fost publicată mai întîi de N. Iorga, în „Analele Academiei Române”, seria II, secția istorie, tom XXXVII, p. t 130 — 132, apoi în *Răscoala din 1821*, I, p. 81 — 82. Știrile transmise prin aceea scrisoare sînt repetate în bună parte în scrisoarea de față. Tudor precizînd aici o serie de lucruri: vîrsta legală a clironomilor (24 de ani), modul de a transmite ponturile din pravila țării etc. Fălcoianca fusese condamnată la 10 ani, seria Tudor în ziua de 18 iunie (*Răscoala din 1821*, I, p. 78); acum însă el precizează că sentința este pe 6 luni „robie” și că o va executa cu începere de la 15 august.

³ Cutcutache, fără îndoială Nicolae Katendaki, menționat în scrisoarea lui Hristedul Kirlian către Nicolae Glogoveanu, prin care-i vestea moartea soției, arătînd că acest Katendaki, împreună cu soția sa și cu medicul Joseph Lantz, a veghiat-o pe Elena, bolnavă (Revista *Transilvania*, II, 1921, p. 347). Tot el e „chir Nicola” menționat în scrisoarea din 18 iunie 1814 (*Răscoala din 1821*, I, p. 78), precum și într-un răvas al lui Const. Ghica trimis lui Tudor Vladimirescu pe loc, la Viena (E. Vîrtosu, *Mărturiu noi* . . . p. 43) Este menționat și într-o foie de socoteală, întocmită de către Tudor, pentru datoriile răposatei Elena Glogoveanu (E. Vîrtosu, op. cit. p. 42), că, adică: „500 florini s-au cheltuit în casă prin Cutcutache”.

de tare [sic, în loc de : dare] și luare, care lipsește. Moștele ce s-au furat la moartea răposatîi, ale dumnealui boierului, prin mare mijlocire le-am găsit și s-au dat la dumnealui boier⁴. Cînd ne vom întîlni, voi atîta dumitale pricina lor. Iar ceasornic nu s-au mai aflat.

Pentru patru mîile și o sută florinți⁶ ce sînt datorii aici rămasă de mai nainte și de la moarte, precum am trimis dumitale însămnare și o poliță de să-i răspunzi dumneata la chir Răducanu⁶, la Rușava, și eu să-i plătesc aici din banii dumisale, mă rog, cocoane, dacă vei avea mijloc, să să răspunze acolo la Răducan, ca să nu rățănă și aceasta; ca, cînd să vor isprăvi cele-galte, să putem pleca, că m-au afanisit cheltuiala din țara aceasta drăcească.

Pe Maria⁷ mîine o trimit cu un ceam la Rușava; și am scris ca de acolo să să trimită la Glogova, fiindcă este o mișă mare și s-a purtat foarte rău, alit nainte, cît și acum, cu dumnealui boieru; și dumnealui au izgonit-o. Mi-au zis să o las să moară pe uliți sau s-o trimit să nu mai auză de ea.

Coconița Masinea⁸ este sănătoasă și o caut eu bine; cum și doica⁹ să poartă bine și boieru o iubește pe doică, fiindcă caută copila bine.

Aici, în luna lui septemvrie să așteaptă toți împărații și Papa de Roma. O mare gătire să face; va să să facă Congres de toată Evropa.

Și cu multă plecăciune, al Dumitale prea plecată slugă,

Theodor

<1>814, avgust 25

Pentru vătășia Mehedințului,¹⁰ mă rog, cinstite cocoane, să am cinstit răspuns de s-au putut face ceva și pentru scutelnici¹¹.

<Adresa :> Herrn Herrn Nicolaje Glogovan bivel kluscher für Hermanstadt. Bei Buckares. Von Hoch Mark, Nr. 564. Theodor Wladimirescu

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MDCLXXIII/3 Orig. românesc, bine conservat. Cu pecetea lui Tudor în ceară roșie.

4. Este vorba de biv vel ban Costache Ghica, socrul lui N. Glogoveanu, șezător la Viena, numit și consilier Costache Ghica. Mai multe date despre el în legătură cu zapisele de la Viena, în actul de judecată cu N. Glogoveanu, din 7 mai 1818 („Studii” 13, nr. 5, 1960, p.141 — 144).

5. La atîta se ridică suma totală a datoriilor, enumerate cu sumele lor separate, în scri-soarea din 18 iunie (*Răscoala din 1821*, I, p. 78).

6. Răducan Nicolau (Nicolaoivici), negustor din Orșova, partener al lui Tudor în afaceri de negoț. Polița menționată aci era pe 4 100 florini, adică tocmai cît fac toate datoriile răposatei *Elenco, datată 9 august 1814 (Document aflat în Fondul Glogoveanu de la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București, nr. 161, orig. grec).

7 Maria, slujnică în casa lui Costache Ghica; sustrăsese mai multe obiecte, precum și suma de 1 000 florini (*Răscoala din 1821*, I, p. 82). La 1 septembrie, Tudor scrie că a și trimis-o pe Maria, cu un ceam, la Orșova (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 43).

8 Masiņa, Masincuța — fiica minoră a lui N. Glogovanu și a răposatei Elenco.

9 Doica este Bălașa.

10 Este vorba, de fapt, de vătășia plaiului Cloșani (nu a Mehedințului), pe care Tudor Vladimirescu o deținea în această vreme și vroia să rămînă pe numele lui și în anul următor. Dintr-un zapis datat 5 ianuarie 1814, se vede că Tudor plătise, împreună cu Răducan Nicolau, 7 000 taleri havyast pentru vătășia plaiului Cloșani. (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 104). Tudor purta o corespondență destul de intensă și cu Răducan, de la Viena, după cum acesta din urmă întreținea, la rîndul său, corespondență cu N. Glogoveanu (*Răscoala din 1821*, I, p. 80). La 8 iulie 1815 se arată că Tudor, în urma achitării sumei havyastului, a fost menținut în postu de vătăf al plaiului și confirmat în acesta de Radu Golescu. Vodă a dispus însă ca el să fie înlocuit (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 100).

11 Această întrebare poate fi în legătură cu dreptul lui Tudor Vladimirescu de a avea poslușnici, ca urul ce „a slujit țării la vreme de razmeriță”, adică în războiul din 1806 — 1812. (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 189).

6

1815 ianuarie <după data de 8>. Tudor Vladimirescu scrie clucerului Nicolae Glogoveanu că a sosit la Orșova, venind de la Viena, *că intenționează să vină la București, trecind prin Brașov sau prin Sibiu*; *îl înștiințează ce a aranjat cu niște zapise*; *țși exprimă nemulțumirea că autoritățile țării n-au combătut pe adalții prădători și-i critică pe boieri că au făcut țara de ocară, înclt rîde de ei „toată lumea Evropei”*.

Cu multă plecăciune sârui cînstît mîna dumițale, cocoane Nicolae

După cum la 22 din trecut dechemvrie și 28 am înștiințat dumițale¹ că am pleca² de la Viena¹, la 22 dechemvrie, și am venit la Rușava la opt ghenar. Eram să vin drept la București pe la Brașov dar: una că am avut mult lucru la Rușava și al doilea, socoteam să vin la București prin Țara Rumânească, din pricina cumplitei cheltuieli, că mi s-au otrăvit sufletul de cheltuiala țării celei tirane. Și din pricina zăbăvii mele, toate lucrurile ce am avut, aci la Rușava despre treaba neguțătoriei, nu s-au ales nimic și toate ce am avut în țară la noi, s-au luat de răzvrătorii ce urmează; mi-au fost prăpădenia cea din urmă mai mare decît cea dintîi. Și acum nici nu este puțință ca să poci trece pe aici să vin la București, din pricina hoților, ci trebuie să mă întorc iar pe la Brașov sau Sibiu, peste vreo cîteva zile.

Pe Bălașa, am scris ca să vie cu o sanie de la Glogova s-o ia²; iar lucrurile tale de a le trimite pe acolo, prin țară, nu este puțință, decît voi veni eu — le voi aduce.

Numai zapisul Niculescului³, socolind că poate va trebui dumițale, în grabă îl trimisăi dumițale într-această scrisoare; iar al Gugiului⁴ — l-au poprit dumnealui boier, zicînd că are la dumnealui⁵ niște bani și-l ține amanet, zicîndu-mi că ar fi scris dumițale. Acest fel de ihtion este dumnealui și nu gîndește nici la omenire, nici că va să moară vreodată și nu-i vor folosi banii, nici îl vor ajuta.

Cocoane Nicolae! De mirare lucru este: puțini hoți au făcut zapt jumătate din țară și o prăpădesc! Și stăpînitorii de acolo să uită și nimic nu le fac! Toată lumea rîde de beciznicia acelu stăpînitor! Și boierilor rumîni, toate stăpînirile, în toată lumea Evropei, oropsăc pe boieri<i>rumânești și rîd de dinșii — ocară mare! Dar, pe acești hoți, eu numai cu cîteva ostași de ai țării i-aș închide în gaura aceea a lor, până cînd ar crăpa și i-ar lua dracu acolo! Că acum, de sînt slobozi — și iar mor de foame.

Taleri 30 este în cetate suta de fîină — și nu să află. Mă rog, cocoane Nicolae, să-mi scrii cum este vremea pe acolo? Putea-vom petrece și noi sau nu?

Și cu multă plecăciune, sînt al dumițale plecată slugă.

Theodor

Și de primirea zapisului, mă rog să am cînstît răspuns. «Adresa: > Orșova. No. 87

Herrn

Herrn Nicolaiza Glogovan, Gross Klutsher în Bukarest în Cronstadt

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MDCLIX/1 Orig. românesc, bine conservat. Cu pecetea lui Tudor Vladimirescu în ceară roșie.

¹ Scrisorile menționate mai sus sînt cunoscute (Vezi *Răscoala din 1821*, I, p. 86—88). Cea de a doua fusese expediată din Pesta. Scrisoarea de față, expediată din Orșova, cuprinde mai multe precizări în legătură cu chestiunile discutate în precedenta.

² În scrisoarea din 28 decembrie, Tudor făgăduise s-o trimită pe doica Bălașa la Glogova.

³ Probabil Ștefan Niculescu, biv vel clucer de arie, cunoscut cu Nicolae Glogoveanu.

⁴ Manole Gugin, transilvănean, negustor în București, prieten cu Tudor Vladimirescu și cu fratele său Pavel. Avea moșie la Brebina. Zapisul lui fusese reținut drept amanet pentru suma de 2 318 florini, pe care i-a garantat Costache Ghica (E. Virsosu, *op. cit.*, p. 41).

7

1815 ianuarie 14. Tudor Vladimirescu, sosit la Craiova, scrie clucerului Nicolae Glogoveanu despre depunerea lăzii cu lucruri la Orșova, pînă ce i-o va trimite la București; îl solicită să-și dea concursul la luarea postului de vâtaf al plaiului și pe anul viitor, pe numele fratelui său Pavel; comentează jefuirea țării de către turcii ostroveni și arată că aceștia, fiind acum asediați și dispunînd de puține rezerve de alimente, nu vor rezista multă vreme.

Cu multă plecăciune, sărut cinstită mina dumitale

Cu plecată scrisoare înștiințez dumitale, fiindcă acum am venit și eu din lăuntru, din Țara Nemțască, pînă aici la Craiova¹. Și, fiindcă am trecut peste tărîmu (?) munților, din pricina hoților, n-am putut scoate cu mine cele știute, fiindcă sînt lucruri care prin desagi nu să pot pune, că să prăpădesc; ci le-am așezat într-o ladă foarte bine. Și acea ladă am învîlit-o cu pînze și am pecetluit-o și am lăsat-o la Rușava; și acum aștept ca să mi să aducă dimpreună cu niște marfă neguțătorescă, dimpreună, care coboară pe la Cerneți. Și cum va sosi, de voi putea ca să viu eu la București, dupe cum nădăjduiesc, o voi aduce cu mine. Iar de mă voi zminti la altă parte, cu sigur ocazion o voi trimite dumitale.

Mă rog, cocoane, să nu te superi pe mine pentru banii aceia, fiindcă am slobozit, neavînd mijloc ca să-i trimit dumitale. Ci, de voi veni eu acolo — bine; iar de nu — mă voi sili de-i voi trimite dumitale.

Mă rog iarăși, cinstite cocoane, pentru înnoirea vătășii tot pe numele frățini-mieu Pavel Vladimirescu: cînd să va schimba dvornicia, să binevoiești a chivernisi să să ia și pe viitorcul² an² și să mi să poruncească de către dumneata deloc, prin scrisoare, și voi proftaxi banii havaetului ce vei tocni dumneata. Și cinstită scriisoaria dumitale atunci să mi să triimiță prin logofătul³ Radu³ la plai, ca să mi-o triimiță el unde mă voi afla.

Pe ostroveni i-au închis în cetate de toate părțile și rici de la nemți nu li să dă nimic de ale mîncării: numai de vreo 6 luni mai au ei mîncare din bucatele noastre, apoi, sffirînd, va să-i ia dracu. Numai: ce folos, dacă ne stîneră hoții prin Mehedinți! Și ce-or fi ațiția seamă de mulți de nu-și poate omul să-și tragă sufletul. Care tiranii și vîrsări de sînge face pe toate zilele; măi că n-au mai rămas nimeni neajfuit și nearsi de hoți. Foarte rău s-au pustiit țara. În partea locului dă sumă de ani nu va fi fost această minune, lipsă mare de bucate. Și estimp iar sînt sămănăturile de tot proaste.

Și cu multă plecăciune, al dumittale prea plecată slugă, Theodor.

<1> 815, ianuarie 14, din Craiova.

Cinstite cocoane, la trecutul mîrt 25, prin prea sfinția sa părintele Sevastis, am trimis către dumneata un plic cu niște jălbi și scrisori, rugîndu-mă să să dea pe oareunde și nici un cinstit răspuns n-am priimit de la dum<neata> și nu știu de s-au priimit sau nu?

<Adresa:> În cinstită mina dumealui coconului Nicolae Glogoveanu biv vel clucer, cu multă plecăciune.

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MDCLIX/2 Orig. românesc, bine conservat; cu pecetea lui Tudor Vladimirescu în ceară roșie.

¹ Expedierea acestei scrisori din Craiova scoate în evidență faptul, necunoscut pînă acum, că Tudor Vladimirescu, îndată după 8 ianuarie cînd scrisese de la Orșova, s-a deplasat la Craiova. Prin urmare, scrisoarea trimisă în aceeași zi lui Nicolae Zoican trebuie datată de asemenea la Craiova și nu la Orșova, cum s-a presupus. (*Răscoala din 1821*, I, p. 88).

² Pavel Vladimirescu, fratele lui Tudor, deținea nominal postul de vâtaf la Cloșani în baza ordinului de numire din 20 iulie 1815. (C. D. Aricescu, *op. col.*, p. 24, nota 3).

Dintre datele foarte răzlețe privind pe fratele lui Tudor, amintim aci o informație documentară din care se vede că în 1820 el pune în aplicare o hotărîre judecătorească, dată în pricina unor locuitori din satul Vladimir, pentru 60 stîinjeni de moșie. (Arh. St. Craiova, doc. CXXV, sub dată).

³ Logofătul Radu Muică, prietenul lui Tudor gira afacerile la plai.

8

1815 noiembrie 18. Tudor Vladimirescu scrie clucerului Nicolae Glogoveanu în pricina unei sume de bani achitată către negustorul Ghiță Opran încă în vremea războiului ruso-turc, din porunca generalului rus Isaiov și pentru care el (Tudor) este gata să depună mărturia necesară.

Cu multă plecăciune, sărit cinstită mina dumitale

Cinstită scriisoarea dumitale din 5, la 18 ale următoarii cu multă plecăciune am primit și am înțeles cele cuprinzătoare și poruncite pentru acea trebuincioasă adevăriniță pre legea mea și în credința lui Dumnezeu.

Cocoane Nicolae, în tot timpul m-am silit și m-au tot purtat cu prelungiri și blestemății, zicînd că-mi vor iscăli o adevăriniță grecească ce făcuserăm eu și le dedeasăm. Și tocmai acum mai în urmă, dupe ce au hotărît ei ca să se ducă la drum pe sânie, au socotit că de acum înainte nu va să mai aibă trebuință de noi. Apoi au trimis acest răspuns către Opran, după cum vei vedea dumneata că zic că ar fi dat vreun răspuns la consulul nemțesc. Iar cît peste datoria aceea, de va fi trebuință, eu și prin viu grai și în scris voi arăta unde va fi trebuință, căci știu cînd i s-au plătit acei <bani>, că prin vederea mea s-au trimis banii: că eu atunci am avut poruncă prin grai de la gheșner Isaiov¹ de am slobozit de s-au trimis banii de răposatul Furtună².

Peste puține zile ies și eu de aici, apoi vom mai vorbi și prin grai.

Și cu plecăciune sînt al dumitale plecată slugă,

Theodor.

<1>815, noiembrie 18.

<Adresa > În cinstită mina dumnealui biv vel clucer Nicolae Glogoveanu, cu plecăciune.

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MDCLIX/ 3 Orig. românesc, bine conservat; cu pecetea lui Tudor Vladimirescu în ceară roșie.

9

1816 februarie 20. Jalba fraților Ghiță și Anton Răiescu din satul Gornovița către domnul țării, împotriva slugerului Tudor Vladimirescu care i-a prigonit în vremea războiului ruso-turc (1806–1812), încît au trebuit să fugă la turci și la sirbi; pentru că le-ar fi prăpădit averul și le-ar fi luat niște pămînt.

Prea înălțate Doamne

Cu lacrimi fierbinți jăluiesc milostivirii Mării Tale, luminate Doamne, ca să am dreptate cu un slugeriu Tudor, ce au fost comandir de panduri în vremea muscalilor, otoman Mehedinți, că, aflîndu-se mai sus numitul vătăf în plaiu Cloșanilor până a nu veni muscalii, ne-au luat în multe rînduri de bani și fitanții nu da; și iar ne-au mai apucat de al doilea rîndu de bani. Noi am cerut fitanții, apoi să-i dăm bani, și n-au vrut să dea fitanții; și cu mare

¹ Tudor Vladimirescu menționează pe generalul Isaiov de mai multe ori în corespondența sa. Astfel, în mai 1812 el scria negustorului craiovean Hagi Ianuș, din partea lui Isaiov, cerînd înapoi 96 de galbeni „ce am avut de la gheșner” (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 32). De altfel, Isaiov este primul dintre comandanții ruși în Muntenia care eliberează lui Tudor (în 1808) atestat de merite în campania antiotomană (*Răscoala din 1821*, I, p. 40).

² Constantin Furtună, prieten al lui Tudor, pe care el îl indica printre cei trei epitropi ai averii sale, la alcătuirea testamentului, în 1812 (*Răscoala din 1821*, I, p. 63). C. Furtună figurează, alături de Tudor Vladimirescu, pe lista sudiților ruși (Studii, 13, nr. 5, 1960, p. 139). Mai sus poate fi vorba de suma de 1 600 groși, pe care Const. Furtună a dat-o în aprilie 1812 lui Răducan Nicolae primind chitanță. În legătură cu alți 100 de groși, Const. Furtună scria la data amintită că un „boier dragoman” era amărît din pricina comandirului Tudor Vladimirescu (*Răscoala din 1821*, I, p. 59). Acest dragoman este desigur sirbul Ștefan Legadovici, (*Răscoala din 1821*, I, p. 66).

zor au trimis de ne-au luat banii. Și, după ce au luat banii, s-a dat de partea rusască și au venit cu clișiva panduri ca să ne prindă, că-i stătusăm împotriva. Și, văzînd că nu ne-au prins, ne-au dat foc casărilor, la patru frați; și au luat și vile, ce au găsit, la doi frați ai noștri; și au arsi toate economiile noastre și bucatele. după cum să arată prin jalbă slăvitului Comitet¹, pe larg. Și umbla ca să ne prindă să ne prăpădească. Am tot fugit prin păduri multă vreme. Iar văzînd că nu mai avem loc de viață, au fugit 2 frați la turci. Văzînd patima altora ce pătîmesc și cum să prăpădește și de la turci, au fugit la sirbi.

Și eu, tot am umblat fugar multă vreme, de n-am putut munci nimic într-acea vreme. Și am dat taleri 40, prin logofătu Radu², cu cuvînt de iertare și apoi am venit la pămîntul meu.

Și eu am fost bașca de frații mei peste 10 ani trecuți și n-am fost amestecat la nici un fel de răutăți, nici la panduri, nici la turci, nici la alții — după cum arată toate satele prin adevărînta iscălită de preuți. Și au trimis panduri și mi-au căleat casa și mi-au luat muieroa roabă, cu un copil în brață; băgînd-o în muscali, au ținut-o închisă 3 săptămîni, în loc de muieră, după cum era obiceiul lui. Și am dat 10 galbeni de am scos muieroa, arundîndu-mă <pentru care> pricină m-am dus la turci într-acea vreme. Iar turcii era nelipsiți din țară; și era toate schelele slobode la turci și ne lua bani de bir și zahareă.

Și, piînd d<u>m<nealui> sluger pă un om al d<u>m<nealui>, pă logofătu Gîrbea³, ca să scrie la un frate al meu, anume Popa Gheorghe, ca să vie că nu-i va face nimic slugeriu — au venit. Și pe alții i-au învățat de l-au dus la dumnealui și l-au îngenuchiat să-l taie; pe alți tovarăși ai lui învăța să-l scoată să-i dea bani pe moșie. Și au dat zapis pe taleri 300, pe toată moșia, numînd zapisu pe numele tovarășului dumnealui Nicolae Zoican. Și, după ce au murit a cel popă, m-au luat cu pandurii dumnealui și m-au dusi într-un sat și m-au pusi să-i dau eu cu alt frate al meu zapisu de frică, puîndu-ne la închisoare. Și i-am dat zapis, scriînd zapisu că: oricine să va afla din neamul nostru, să aibă a întorce banii. Iar dumnealui n-au primit a cel zapis; și i-am dat alt zapis, ca să nu mai aibă nima voie a mai scoate moșia.

Și am dat jalbă Divanului Craiovei pentru toată paguba mea. Am intrat în judecată cu dumnealui biv vel logofăt Costache Samurcaș⁴. Și fiînd omu dumnealui, de trei ori m-au tot ținut, până s-au spart Divanu. Și au dat să mă pună la opreală, ca să mă spărie să fug. Și nu măi am intrat în judecată după ce s-au spart Divanu lu Samurcaș; și nici o dreptate n-am avut. Iar pentru moșie, îmi zice Samurcaș să dau jalbă d<osebită>, că-mi dă moșia. Și văzînd nedreptatea, n-am mai dat jalbă. Și ne-au rînduit la Partament <sic>. Și nic acolo nici o dreptate n-am avut; că au dat mită sumă de bani de mi-a pierdut dreptatea. Și, văzînd așa nedreptate, îndată am dat jalbă slăvitului Comitet a nu rămîne săraci.⁵ Și, din pricina sărăciei, n-am mai putut să ne mai căutăm. Și am auzit că au luminat Dumnezău cu milă și Măria Ta ești mult milostiv asupra săracilor; și la Divanu Craiovei, cu acest om n-am dreptate nici într-un chip.

¹ Se referă la jalba din 18 noiembrie 1810, în care cei doi frați Răești arătau mai amănunțit nedreptățile și pagubele ce le-ar fi pricinuit Tudor Vladimirescu în anii 1806, 1808 și 1809 ai campaniei antiotomane. (C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 218—219). În acea vreme ei îl reclamaseră pe Tudor și la Regep aga, comandatul garnizoanei turcești de la Ada-Kaleh.

² Radu Muică din Gornovița.

³ Logofătul Dumitru Gîrbea, căpitan de panduri: unul dintre principalii colaboratori ai lui Tudor Vladimirescu în vremea răscăleii.

Relațiile amicale și de afaceri negustorești, întreținute în triumghiul: Tudor Vladimirescu, Dumitru Gîrbea și Nicolae Zoican, reapar într-un zapis din 16 februarie 1820 al unor locuitori din Balta, la mîna lui N. Zoican, în pricina moșiei Călinești, pe care o hotărîcise căpitanul Dumitru Gîrbea din Gîrbovăț, în sensul ca jumătate din ea să fie stăpînită de moșnenii din Prejna (unde și Tudor Vladimirescu avea pămînt). (Orig. românesc, publicat în revista „Oltenia”, I, p. 138—139)

⁴ Jalba din 18 noiembrie 1810.

⁵ Aci este vorba de reclamația fraților Răești din 31 decembrie 1810, în care ei repetau cea mai mare parte din acuzațiile anterioare la adresa lui Tudor Vladimirescu, încheind, așa cum se citează mai sus, cu cuvintele: „a nu rămîne săraci”.

În această jalbă, frații Răești reclamă pe Radu Muică pentru faptul că în calitate de vechil al lui Tudor la plaiul Cloșani, a contribuit la prigonirea lor. (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 23—24).

Văzînd că prin aceste reclamații nu reușește să se răfuiască cu Tudor Vladimirescu, Ghiță Răscu i-a adresat o scrisoare prin care-i cerea iertare. Aflăm acest lucru din răspunsul lui Tudor, datat 1 martie 1811, în care acesta îi acordă iertare lui Ghiță Răscu și, făcînd aluzie la închinarea lui și a fraților lui față de turci (altă dată îi acuză în mod deschis că au dat zaherea pentru turci. (C. D. Aricescu, *Acte justificative* ... p. 220, *Răscoala din 1821*, I, p. 52—53).

Și cu lacrimi fierbinți ne rugăm Mării Tale, ca să fim scoși la judecată înaintea Mării Tale, ca să nu-ți faci păcat să ne mai rînduiești la altă judecată, că nimic nu putem, că-i om tare și cu puteri.

Și cum Dumnezeu Te va lumina asupra sărăcii noastre. Și pîntru paguba casălor am strîns satul, împreună cu un domn muscălecs și au prețuit casa, da bașca de paguba în bucate și în altele dănprejurii casii; și au dat înscris muscălește cum au găsit cu cale.

Și cum va fi mila Mării Tale asupra sărăcii noastre.

Robii Mării Tale,

Ghiță Răescu of Gorhovița

Antone Răescu ot <tan>

<Pe cealaltă jumătate de filă, rezoluția :>

Vătaș de curte. Să-i înfățișăz la judecata Departamentului Dreptății.

1816, februarie 20. Biv vel paharnic

<Pe verso, aceeași jumătate de filă :>

Jalba pentru Tudor.

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, CDLXXXVII 106. Orig. românesc, bine conservat.

A n e x ă la documentul din 20 februarie 1816

Fragment din scrisoarea lui I. Gornoviceanu, fiul lui Ghiță Răescu, reclamantul lui Tudor Vladimirescu, adresată lui C. D. Aricescu la 3 septembrie 1874, în care-i furnizează informații despre relațiile dintre tatăl său și Tudor. Potrivit afirmațiilor lui, aceste relații, după cum de altfel indică și alte documente, au avut momente și de bună înțelegere.

„Intriga venită între el și tată-meu Ghiță Răescu de ceva din mai multe pagube ce s-au cauzat, de care Vă puteți încredința din originalele petiții: cea din 1810 și cea din 1816; cartea cea din urmă scrisă de însuși tată-meu. Și, după cea din urmă, au venit la bună armonie și a lucrat la mișcare amîndoi. Tată-meu l-a însoțit la București. Și, cînd s-a despărțit de Hagi-Prodan și a pornit peste Olt cu Macedonschi și tată-meu a făcut poeziile care anexază cu epistola părintelui Ștefan; și s-a scris de însuși tată-meu, după cele scrise de Tudor, iscălite de el și de cei doi camarazi. Poți să pui orice credință pe ele, de fidelitate, că tată-meu este mort în acea revoluție de la <18>26 sau <18>27 și n-a avut cine să le înapoiască.

După ce au sosit la Padeș, tată-meu a plecat la Gornovița să împartă din armele ce avea ascunse: și Tudor a rămas la metereze la Padeș. Tată-meu a mai dat din arme și tot au mai rămas de o în ... <indescifrabil> scoase din Austria peste 300 de puști, 7 000 de cremeni și 600 oca plumbi care să să toarne gloanțe. Și au lucrat la tată-meu fabricarea gloanțelor mai multe săptămîni și apoi, încercându-le, au plecat și tată-meu la lagăr la Strehia sau Coțofeni și apoi înainte, pînă cînd au venit, după omorîrea lui Tudor, fiind logofăt al lui de pe la <18>17 și pînă la <18>21. Tată-meu, văzînd că n-au putut izbui, și mai avînd depozitul de iarbă și arme, s-au mai unit cu alții și au cercat să facă mișcarea din <18>26 sau <18>27, cînd a venit pe la Rușava pînă din Ilovița și a voit să facă altă răscoală ce ne zise Tudor la <18>21. * Și, neputînd izbui, tată-meu cu ceilanți s-a luat la București; și unde și cum îi

il averlizează: „Și de acum înainte să te părăsești a nu mai urma cum ai urmat pînă acum” (*Răscoala din 1821*, I, p. 52–53).

Cu toate acestea însă, precum se vede, ei reiau reclamațiile. Ne obținînd nici de data aceasta (1816) cîștig de cauză, Ghiță și Anton Răescu vor introduce o jalbă asemănătoare în anul 1824, adică la cîțiva ani după moartea tragică a lui Tudor. (E. Virtosu, *op. cit.*, p. 88–89).

* Alte documente confirmă amestecul lui Ghiță Răescu în revolta de la 1826, în frunte cu Simion Mehedințeanu și cu Ghiță, Cuțui, foști tovarăși de luptă ai lui Tudor Vladimirescu în 1821. În actele de anchetă a principalilor zece căpetenii ai revoltei din 1826, Ghiță Răescu este indicat: „Ghiță Mihail Răescu, mazil, familiaș din satul Gornovița, sud Mehedinți”. (E. Virtosu, *1821. Date și fapte noi*, București, 1932, p. 224). Mai departe (p. 229) se arată că el a mers la Orșova și a întreținut relații secrete cu Simion Mehedințeanu, ținînd legătura dintre acesta și alți complici. Ceea ce nu știe fiul său despre soarta definitivă a lui Ghiță

va fi fost moartea — nu știu. Totu ce știu, că în urmă a venit de la ispravnici, ne-a dat jaf, ne-a luat tot ce-am avut și am rămas rău, încît nu era să mai facem poziție de a trăi.

Mai am o jalbă a lu tată-meu, dată către Comitet și n-am putut-o găsi — nu știu unde s-a răzlețit.”

Arhiva Institutului de istorie de pe lângă C.C. al P.C.R., fond. Aricescu, doc. nr. 44, Original.

10

<1806—1816>. *Relatări în cronica lui Nicolae Stoica din Hațeg, din care se vede, printre altele, că Tudor Vladimirescu citea cărți de istorie românească.*

Boiaru Thudor Vladimirescu de la Cerneț, ce era vătav de plai, lăsînd frății-său¹ plaiu, la roși în București să duse. Acolo, pre el ghegeneralu graf Miloradovici în slujbă la cazaci porucic (oberlaintnant) îl luo și, dîndu-i Vladimir-orden, îl iubi. Și, trimițîndu-l cu un reghiment de cazaci cătră Cerneți, cu polcovnic (oberșter)², pre Tudor îl numi comandir la ei.

Boiari mulți idin Cerneți și alte județe își trimisără femeile în țara noastră, la Rușava și în Ardeal. Și Tudor 5 ani comandir la roși sluji.

Boiaru Thudor Vladimirescu, vătav de plai din Creneti, să duse la București, la roș-ceru slujbă și-l făcură porucic (oberlaintnant) la cozaci; 5 ani sluji. În urmă și Vladimir³ orden, titulă comandir capătă. El în Cerneti un reghiment de cozaci, cu polcovnicu lo călăreți. El, și de oameni și de cai, mîncări, notreți — grijă a purtat. Și la șturmul cetății Clai dovii turcești, în carii mulți ruși căzură, pieriră, — el scăpă³. Turcii să duseră și servienii Craina până la Timoc luară.

Și împărații în Pariz pace pusără. Cei 3 aliați: Franț I, Alexander I, cu Wilhelm III și cu alții, în Beci congres ținută. Unde și boieru Thudor să duse; de la mine pe poștă să pusă. De la Beci în București de acolo Rușava⁴.

În Mehadia, cvartir 6 săptămîni șezu. La mînc în toate zilele venea. Bine să păzea, — cuminte! Și iar la București să duse.

1816, în Sîmbăta Mare — de dimineață — iată-l în beserică! Îl întreb: „Ce-i?” — „Iară nu mă lasă la Rușava! Mă duc la ghegeneral Komanda pentru slobozenie de Rușava”⁵. Și capătă. Șezu. Și iar la București s-au dus.

Răescu, ne-o relatează documentul, anume: el a fost condamnat la bătaie de două ori cu cîte 100 de toiege, apoi a fost trimis la ocnă pe doi ani. Desigur și-a sfîrșit viața în ocnă, de vreme ce fiul său, după cum arată în scrisoarea de mai sus, nu mai știa nimic despre el.

¹ Fratele lui Tudor, Pavel (Papa) Vladimirescu. Pe Tudor Vladimirescu îl găsim în postul de vîraf de plai la Cloșani încă din august 1806 (*Răscoala din 1821*, I, p. 38). Chiar din unele documente pe care le publicăm aici se vede că Tudor lua vătășia pe numele fratelui său. Potrivit celor știute de Nic. Stoica, conlucrarea între cei doi frați în treburile vătășiei ar fi existat de la începutul deținerii ei.

² Polcovnicul amintit este Iacov Grigorovici, comandant al regimentului de cazaci din Urali. Acest regiment a fost dislocat de la început în Cerneți. (*Răscoala din 1821*, I, p. 42). Tudor avea aci rolul de comandir al batalionului I de panduri.

Faptul că Tudor a cheltuit personal pentru oștire, este confirmat, parțial, de către maiorul rus Redrikov (*Răscoala din 1821*, I, p. 51).

³ Rolul lui Tudor la asediul cetății Cladovei, este atestat de către același maior Redrikov (*Răscoala din 1821*, p. 51).

⁴ Această mențiune conșună cu informația cuprinsă în documentul din 14 ianuarie 1815, pe care-l publicăm aici, cum că Tudor a mers de la Orșova la Craiova (apoi reappare la Orșova).

⁵ La „General Komando în Slavonie”, Tudor avea de rezolvat chestiuena cu pretențiile sale din moștenirea lui Regep aga de la Ada-Kalên, pentru pagubele ce i le-au pricinuit adalții în 1814 și în acest sens Consiliul aulic tocmai în această vreme (mai 1816) dădea dispozițiile socotite cuvenite (*Răscoala din 1821*, I, p. 112—113). Tudor pusese problema despăgubirii sale mai demult și însăși Poarta se pronunța în această privință (ianuarie 1816) că Tudor se poate despăgubi din avutul lui Regep aga. (Fotocopie cu nr. 381, după un act din arhivele

Toamna, în septembrie, călare din Ardeal la mine veni, cu o slugă călare. Caii în grajdă băgară. Am prinzit. Ceru Istoria românească, calendare, c-o să şadă la băi, să cetească, să-şi petreacă. Şi, pân-în noiembrie, 9 săptămâni, la băi şezu⁶. Venea, ne întâlneam aici⁷ şi la băi. Tot cuminte.

<La fila 181 v, pasaj despre răscoala lui Tudor. „Şintr-o noapte Tudor pieri”>.

Bibl. Acad. R.S. România, ms. nr. 5 520, Cronică scrisă de preotul Nicolae Stoica din. Haşeg, publicată sub titlul: *Cronica Banatului*. Studiu şi ediţie de Damaschin Mioc. Edit. Acad. R. S. România, Bucureşti, 1969, 365 p. Pasagiile referitoare la Tudor Vladimirescu, la p. 229, 302, 304.

11

1817 august 31. Scrisoare către Nicolae Glogoveanu, în care se menţionează că Tudor Vladimirescu a fost reţinut la Căimăcămie Craiovei

<Un om al lui N. Glogoveanu ti scrie despre diverse chestiuni ale moşiei sale Glogova, menţionând, printre altele, că a mers cu paharnicul Almăjan la Căimăcămie, că Vlădoianu şi caimacamul s-au asupărat foarte mult din cauza unei jelbi a lui Glogoveanu, în pricina unei case. La sfârşitul scrisorii, informaţia:>

„Sluger Tudor este la popreală aici la dumneai Caimacam; pentru ce? — nu ştiu”.*

Document aflat în posesiunea familiei Rădu Creţeanu din Bucureşti.

12

1819 august 25. Poruncă dată în urma raportului înaintat de către vătaful plaiului Cloşani, Tudor Vladimirescu, despre călcarea graniţei ţării, la Podeni, de către austrieci, cerind totodată numirea unei comisii care să cerceteze şi să îndrepte graniţa.

Porunca ce s-au făcut la anafora<ua> dumnealui vel vornic de Țara de Sus, prin care arată cum că vătaful plaiului Cloşani din sud Mehedinţi înştiinţează cum că nişte nemţi s-ar fi întins şi ar fi cuprins un codru de loc foarte mare.

Dumneata Legofele de Țara de Sus,

Vei vedea arătarea ce-ne face printr-această anaforă dumnealui vel vornic de Țara de Sus, pentru care poruncim să faci cartea domniei mele către dumnealui Caimacamul Craiovei, trimiţându-i-să şi alăturata copie du pe hotărnicia ţării, care s-au făcut în leat <18>92, spre a orîndui un boier din partea locului, practicos şi cu idei de ale hotărnicilor i de starea părţii

sovietice, aflată la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”). Marele vizir citează suma de 290 400 piastri ca fiind convenită lui Tudor, în timp ce actul amintit al Comendurii din Slavonia indică 163 087 piastri (*Răscoala din 1821*, p. 113).

La Orşova, cum se menţionează mai sus, Tudor s-a aflat, după cîte ştim, în 12 decembrie 1816, cînd de acolo scrie lui N. Glogoveanu, în legătură cu nişte porumb de export.

⁶ Este cea dintîi informaţie că Tudor Vladimirescu s-a aflat la Mehădia în perioada septembrie—octombrie 1816. Ştim că el s-a tratat la aceste băi şi în august 1815, cînd îi scria lui N. Glogoveanu, printre altele: „... şi eu acum mă aflu la Băile ot Mehădia, bolnav”. (E. Virtosu, *Mărturie noi* ..., p. 55). Din această vreme sau din toamna anului 1816, va fi datînd un răvaş al lui Tudor, nedatat, cu următorul conţinut: „Înăşi cu multă plecăciune sărut cîntită mîna Dumitale. Eu tot voi mai zăbovi pe aici cîteva zile, fiindcă sînt trimis ... <aşă în text> pentru oareşcare trebuinţă; şi, cînd voi isprăvi, plec dăloc. Şi cu multă plecăciune. N-aş fi zăbovit altă, dar toate mi s-au împotrivit tare”. (Posesie particulară)

⁷ „Aici” — înseamnă: satul Cornii din apropierea Mehădiei, unde Nicolae Stoica şi avea casa şi acareturile şi închiria cameră (Vezi p. 288 şi 290—291 din Cronică).

* Nu cunoaştem pînă în prezent un asemenea moment din viaţa lui Tudor Vladimirescu şi, deocamdată, nici nu putem deduce care ar fi putut fi cauza acestei reţineri.

locului, carele să meargă la arătatul loc de prigonire, unde, văzind coperinderea alăturătei copie, care să va adevăra de dumneata, să paratirisască de s-au făcut acolo vreo călcare despre vecinătate, după înștiințarea ce face vâtaful plaiului¹.

Și, de piroforia ce va lua dumnealui Caimacam de la orinduitul boier, să înștiințeze domniei mele.

<1>819, avugsust 28.

Arh. St. Buc. ms. 41, f. 229 v.

13

1819 septembrie. Poruncă domnească dată Caimacamului Craiovei, să ia măsuri pentru a se verifica dacă hotarul țării a fost călcat de către nemți, după cum a raportat vâtaful de plai Tudor Vladimirescu, apoi și marele vornic al Țării de Sus.

Zemle Vlahskoie. Cinstitele și credinciose boierule Domniei mele, dumneata biv vel spătar Gheorghe Suțule, Caimacamele al Craiovei, sănătate!

Îți facem în știre că dumnealui vel vornic de Țara de Sus, prin anafora de la 19 ale aceștii luni, 2 au făcut arătare domniei mele că l-au înștiințat vâtaful plaiului Cloșani din sud Mehediniți cum că la un loc în munții ce sînt pe moșia satului Podeni dintr-acel plaiu, s-ar fi călcind de vecinii ce sînt din partea Țării Nemțești o bucată de loc foarte mare din moșia Podenilor, cu care să face călcare hotarilor ce sînt alese despărțitoare într-aceste două vecine țări și că să orinduiască un boier cu praxis a merge la fața locului ca, după hotărnicia ce este făcută la leat <17>92, de orinduiți împărătești, să aleagă și să descopere călcarea.

Care anaforă, priimită fiind domniei mele, poruncim dumatile să alegi un boier de aci din partea locului, prahiticon și cu ideile de ale hotărnicilor i de starea părții locului, pe care să-l orinduiști să meargă la arătatul loc de prigonire unde, citind acel boier cu bună înțelegere alăturată copie de cuprinderea hotărniciei a părții aceluia loc, ce s-au scos din condica Divanului după hotărnicia ce s-au făcut în leat <17>92, cînd s-au ales hotaru unde este a fi granița despărțitoare între vecinătate, care este adevărită de dumnealui vel logofăt; și repaterisind cu luare aminte de s-au făcut acolo vreo călcare despre vecinire după înștiințarea vâtafului de plai sau nu, să aducă dumatile întreagă piroforie. După care pe larg să înștiințezi Domniei mele.

I saam receh gospodstvo mi.

<1>819, septemvrii.

Arh. St. Buc., ms. 96, f. 91.

1. La data aceasta, vâtaf de plai la Cloșani era, cu certitudine, Tudor Vladimirescu. La 2 septembrie 1818, Const. Samureaș, caimacamul Craiovei, se declara de acord ca Tudor Vladimirescu să mențină vătășia plaiului Cloșani și pe anul următor, cum o avusese pînă atunci. (*Răscoala din 1821*, I, p. 116). Din scrisoarea lui Ioan Nicolopupulo către Hagii Ianuș, 22 ianuarie 1820, reiese clar că slugerul Tudor „a fost vâtaf și anul trecut” la Cloșani (*Răscoala din 1821*, p. 164).

² Știm, din alte surse, că misiunea de a verifica încălcarea graniței a fost îndreptățită chiar lui Tudor Vladimirescu și boierului hotarnic Iordache Oțetelișanu. Acesta din urmă arată clar în memoriile sale că tocmai la data de 19 septembrie 1819 (menționată mai sus în document) el și Tudor au fost desemnați să efectueze măsurătoarea pe lângă graniță și că această măsură a fost declanșată de Tudor, care, în calitatea lui de vâtaf al plaiului Cloșani „pusese pe moșnenii Podeni de jeluia la donitorul Suțu că moșia lor s-au cotropit de nemți și donitorul pusese pe Caimacamul Craiovei să orinduiască un boier hotarnic-inginer a cerceta... Și Caimacamul m-a alesese pe mine, care a trebuit să am a face” câteva zile pe munte cu Tudor”. (C. D. Aricescu, *op. cit.*, —p. 83–84). Cu acel prilej T. Vladimirescu și I. Oțetelișanu și-au „împărțit unul altuia sentimente patriotice”. (C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 83–84).

S-a păstrat și o însemnare a lui Tudor Vladimirescu, un răvaș, prin care el cerea fratelui său Pavel să-i trimită copie după jalba „pentru călcarea munților Podenilor”. (C. D. Aricescu, *Istoria revoluțiunii române ...*, a. 36, nota 6).

14

1820 aprilie 2. *Scrisoare către Nicolae Glogoveanu, cuprinzând mențiuni despre moara lui Tudor Vladimirescu pe apa Topolniței.*

Petraiche, probabil postelnicul Petre Severineanu, scrie lui N. Glogoveanu despre moara făcută de Ioniță Burileanu pe cealaltă parte la Topolnița, pe moșia mănăstirii Tisma. Cu îngăduința lui Glogoveanu s-a așezat și o piua „la moara slugerului Tudor”, fapt care stingherește celelalte mori de pe apa Pleșuvii. Au făcut cercetare la fața locului polcovnicul Dumitrașco Gîrbovicianu și alții, hotărînd ca Petraiche să facă iaz pentru toate morile „ce sînt pe dincoace de Topolnița și de nu s-o înneca piua să-și mute moara la pîv și să ne sloboească toată apa înspre iazul nostru”. El a făcut iazul „și morarul slugerului în toate nopțile tot tăindu-mi iazul pe furiș, mi-a închis apa”. Și slugerul Tudor nu-și mută moara în vad către pîv, după cum s-a hotărît. A reclamat, dar n-a obținut cîștig de acasă. ispravnicul fiind om al lui Tudor „și slugeri Tudor <fiind> lăuntru¹, am înțales mai la urmă că-l la București...”

Menționează mai departe că Tudor, fiind vătăf de plai, a adus bolovani de la munte, și-a făcut iazul său și a contribuit să se ridice acolo mori „în silnicie”, în vremea războiului din 1806—1812, „pe locu unde altă dată n-a fost mori, precum știe prin pitac dumnealui slugeriu”.²

1820, aprilie 2.

Petraiche (?)³

Bibl. Acad. R.S. S. România, secția manuscrise, MDCLIX/5. Orig. românesc.

15

1820 octombrie 29. *(Data adevărării actului). Gheorghe Lașco din Izverna și alții dau zapis Floarei Răiasca din Gornovița și fraților ei, prin care recunosc în fața lui Tudor Vladimirescu că au răpit pe fiica Floarei și îi plătesc cheltuiala cuvenită, renunțînd totodată la orice pretenție de a legaliza căsătoria efectuată în silnicie. Cu adevărea lui Tudor Vladimirescu, epistat al vătășiei plaiului Cloșani.*

Adecă, noi, care mai jos ne vom iscăli, încredințăm cu acest zapis al nostru la mîna Florii Răiasca¹ ot Gornovița i la mîna lui Ghiță Răiescu i la mîna Giurăștilor, frații Florii, pentru ca să știe că, mergînd noi tîlhărește la casa mai sus numitei de am tras fata ei cu silnicie și am mers la preotul nostru ce este chir Sima, înții în munți și apoi am mers la satul Obîrșia, la popa Iovan, de ne-au cununat.

Și sculîndu-se pîrinții fetei și unchi fetei și au venit după ea; și întrebînd-o: cu voia este luată sau nu? — și fata au arătat că este luată cu sila și s-au cununat de frică și nu-i trebuiește acest fel de bărbat silnic; și au plecat fata cu mumă-sa acasă.

Și trăgîndu-ne la judecată înaintea dumnealui slugerului Teodor <sic>, epistatul vătășiei acestui plai, ne-au înfățișat cu fata înaintea judecății și n-am putut tăgădui că așa tîlhărește am făcut împotriva legii: pentru care am fost pedepsiți cu bătaie. după vina noastră. Și era că să ne trimită și la stăpînirea cea mai mare, ca să ne pedepsească mai mult; pentru care am căzut cu rugăciune la dumnealui și la pîrinții, unchi fetei, să nu fim trimiși.

¹ Adică: plecat peste graniță.

² Pricina morilor de pe Topolnița, printre care și a lui Tudor Vladimirescu, se cunoștea din actele judecăților din anul 1823. (E. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 85—87, 92, 97). Tudor a cumpărat vadul de moară în 1810 (E. Vîrtosu, *op. cit.*, p. 22—23).

³ Poate că este vorba, totuși, de Petrașcu, logofăt din Cerneț, care încă în anul 1799 avea pricină cu Hagi Iordache biv clucer za arie pentru că acesta din urmă îi sustrăgea apa de la moara ce o avea pe apa Topolniței. (Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise, MCDLXXXVIII/49, Orig. românesc).

¹ Floarea Răiescu, văduva lui Răducan, frate mai mare al lui Ghiță și Anton Răiescu, de care aceștia se vor plînge în 1824, arătînd că fiind prietenă cu Tudor Vladimirescu (în vremea războiului 1806—1812), acesta „din pricina numitei, ca unu ce avea, putere, nu poci arăta dumnevoastră în cîte rînduri au umblat să ne prăpădească...” (E. Vîrtosu, *Mărturii noi...*, p. 88). După cum se vede din documentul de față, Tudor Vladimirescu, dimpotrivă, ajută pe prișul său Ghiță Răiescu, în calitate de unchi al fetei răpite.

Și ne legăm printr-acest zapis, că fata nu vom mai căuta, cu cuvînt că este cununie la mijloc; și nici altă judecată nu vom mai căuta, niciodată. Și le-am și plătit cheltuiala ce au arătat că s-au păgubit din pricina noastră, taleri <loc alb> și să fim împăcați unii de către alții. Iar cînd vom mai căta vreo judecată pentru această urmare neltebnică și fără de lege, care am urmat noi atunci, spre pildă și altora asemenea nouă, să fim pedepsiți strajnic și să avem a plăti și toată cheltuiala. Încă ne legăm că nicidecum nu vom mai ispiți casa sau copii, de acum înanainte.

Și, ca să să păzască mai cu bună credință această legătură a noastră, de aceea ne-am dat și chezași, pe preutul satului nostru și alți oameni de ispravă. Și am rugat și pe dumnealui epistatu vătășii de au adevărit acest zapis.

<1>820, octombrie 29

Gheorghe sin Lațco Țărlui ot Izverna, adeverez

Trăilă sin Vuc, ce am fost naș nou și împreună la această tragere, adeverez

Ioan Țărlui, brat Gheorghe, adeverez, chizaș

Lăpădat Enișăscu, chezaș

Pătru, cumnat lui Ioan Țărlui, chezaș

Și am acris eu, popa Ghiță ot Izverna ², cu zissa mai sus numiților; și sînt hezaș

<Urmează text scris de Tudor Vladimirescu :>

De la epistatul vătășiei plaiului Cloșani, sud Mehedinți

Pentru ca să fie crezută această învoire și ca să aibă urmarea întocmai, rugat fiind de numiții, adeverez și eu cu iscălitură.

<1>820, octomvrie 29.

Theodor Vladimirescu

Bibl. Acad. R. S. România, secția manuscrise. MCDLXXXVIII/107. Orig. românesc; filă îndoită; textul scris pe o jumătate de filă, pe ambele părți. Semnătura lui Tudor Vladimirescu este aici deosebită față de semnătura lui curentă pe care o cunoaștem, caracterul literelor fiind totuși cel executat de Tudor.

16

1820 mai 30. *Hotărnicia moșiei Burbi, Brebenele, Măreștii și Lupșa cu munții, a lui Manole Gugi, întocmită de slugerul Tudor Vladimirescu.*

Dumnealui chir Manole Gugiul, cleronomul răposatului Hagi Constantin Stoenescu, după judecățile ce au avut pentru moșia Burbii și Brebenele, Măreștii și Lupșa cu munții, la luminatul Divan, cu locuitorii din satul Brebina și Măreștii și Baia de Aramă din județul Mehedinți, dîndu-se hotărîre domnească de s-au făcut hotărnicie la fața locului, în leatul 1818, ghe-narie 15, după care tot nerămînd mulțumiți lăcuiitorii din aceea că la trupurile de moșie cît s-au tras cu stîljenul s-au făcut numai semne, după obicei, dar pietre nu s-au pus.¹

Și, fiindcă hotărnicii ce au fost întii, pe dumnealui biv vel stolnic Barbu Vișoreanu ce era luat din partea lăcuiitorilor, n-au voit lăcuiitorii să-l mai priimească, iar dumnealui vistierul

² Popa Ghiță din Izverna semnase o jalbă la 20 iunie 1815 din partea izvercenilor pentru biserica satului, arătînd că aceasta era să fie folosită de către Tudor Vladimirescu drept întăritură în vremea războiului din 1806—1812. (*Răscoala din 1821*, I, p. 98—101).

¹ Într-un act din 20 iulie 1819 se arată faptul, menționat și în rîndurile de mai jos ale hotărniciei lui Tudor, că în 1818 au întocmit hotărnicia: biv treti vistier Ioniță Giurăscu — din partea Teodorei, soția lui Manole Gugi, și stolnicul Barbu Vișoreanu — din partea moșnenilor (Arh. St. Buc., colecția Manuscris, ms. 1075 f. 23—25). Într-un act anterior, datat 25 februarie 1819, se arată că Teodora, soția lui Manole Gugi, posedă moșiile Măreștii, Băiași și Brebenari drept zestre de la tatăl ei răposatul Poshar, că au avut loc multe judecăți pentru aceste pămînturi și că o primă hotărnicie a fost făcută de către vataful Costache (Arh. St. Buc., colecția Manuscris, ms. 1075, f. 22).

Ionilă Giurescu, întâmplându-i-să boală, fiind și cale depărtată, n-au primit ca să mai vie spre săvârșirea hotărâniciei și dintr-aceste pricini s-au zăbovit vreme pînă acum ².

Iar acum, după luminată porunca Măriei Sale preînălțatul nostru Domn Alexandru Nicolae Suțu Voevod, ce au scos dumnealui chiar Manole Gugiul, din partea dumisale m-am orînduit eu, carele fiind priimit și despre partea locuitorilor, vin la fața locului. Și stringînd pe toți moșnenii Măreștii și Brebinari i Băiești, întii le-am citit lumintă porunca Măriei Sale prea înălțatului nostru Domn, ce este coprinzătoare ca să se dea săvîrșire hotărâniciei cu urmare întocmai după hotărîrea domnească, și în urmă, după săvîrșire de vor avea lăcutorii ca să mai ceară vreo judecată, slobozi sînt : numai să li se dea ca să înțeleagă că, de se vor găsi pîrele lor deșarte, să plătească cheltuielile ce se vor pricinui.

După aceasta, am mers împreună cu dînșii cde am pus pitre despărțitoare, atît de jur împrejur de către alte hotare, cît și printre aceste trupuri de moșie, pentru ca după vreme să se știe despărțirea fiecărui trup. Însă : mai întii trupurile măsurate de către numiții hotarnici întocmai pe semnele măsurători i ce au făcut dumnealor, precum toate semnele se arată mai jos. Apoi am mers iarăși cu toții de am măsurat cu stîlnenul domnului Șerban Voievod și trupurile cele nemăsurate de hotarnici, ce se arată mai sus, și asemenea le-am împietrit și le-am dat în slăpinirea Gugului, făcînd urmare întocmai după hotărîrea gospod, cu așezarea pietrelor și întocmirea semnelor.

Am început întii ocolul moșiei Burbii, ce-i zice și dealul Mare și al Brebinii de Mijloc, fiindcă sînt alătura și se potrivesc la lungime tot una.

... și de acolo peste vale în alt deal în Obrîșia văei cu pomi, unde am pus piatră ; și de aci drept în vale pe matca ogasului, pe din dos de nucii și cireșii din Valea Mare, unde se chiamă La Piatra morii vechi, pînă în capul moșiei Burbii și Tarnița încolțindu-se cu hotarul moșiei Bratevoești a dumnealui biv vel clucer Nicolae Glogoveanu și cu hotarul Ponoarele, al moșnenilor Ponoreni.

De aci am întors pe la capul moșiei Burbii și printre capul hotarului Măreștii și Băceștii, tot a dumnealui Manole Gugiul, spre răsărit : pe culme, pe scurgerea apei înainte, drept prin Vîrful Ciocii i Corbii ; și tot pe culme înainte, pînă într-altă măgură ce se numește Cioaca Măreștilor. Aici să isprăvește capul moșiei Burbii, unde am pus piatră despărțitoare, între Burba și Brebina de Mijloc și între capul moșiei Măreștii.

Cum și mănăstirea ce se numește Baia de Aramă, cu fundătura Coveului pe aceste semne, adică : din Moara Nemțască ce au fost lingă Cușnița, tot pe ieruga morii la deal, alături de Cornetul, pînă în gura vilcelii Sobodolului, și pe matca vilceleii în sus, pînă în furcitură în poiară ; și de acolo drept la vale unde este Bolboroșul, și pe apa Bolboroșului în jos pînă unde dă în apa Burbii ; și de aci pe apa Burba tot la vale pînă în pod și de acolo pe drum drept la moara numită și să încheie această fundătură. Care mănăstire cu aceasă fundătură să află în mijlocul trupului Brebina de Mijloc. Mai cerea egumenul mănăstirii ca să i se dea o bucată de loc în vale de poiana cea din capul Cornetului, despre răsărit, arătînd niște zapise și niște cărți de alegerea vechi ...

² La 5 martie 1820, Teodora Posnar (soția lui M. Gugiul) a introdus cerere în care arată că în urma repetatelor conflicte pentru Măreștii, s-a făcut hotărânicie dar aceasta n-a fost definitivată și cere „a se rîndui mumbașir pentru săvîrșire, adică : de punere a pietrelor de hotar, după cum s-a decis ; așijderea cere ca hotarnic din parte-i să i se orînduiască sluger Tudor, din partea locului, care a fost cerut și de moșneni ; căci, pe hotarnicu ce l-au fost adus jăluitor de aici <adică din București>, nu-l poate aduce. Deci, fiindcă porunca ce au luat pîrții moșneni cu înșelăciune, nu să cuvine a zăcîni judecățile i hotărîrile domnești ce s-au făcut prin înfățișare cu amîndouă părțile ...” Vel logofăt de Țara de Sus propune domnului să se poruncească cercetare la fața locului și să fie rînduit „cerutul boier”, adică Tudor Vladimirescu, spre cercetare. (Arh. St. Buc., colecția Manuscrise, ms. 1075 f. 72).

Trebuie menționat că Tudor Vladimirescu a mai avut de-a face cu această pricină în septembrie 1816, cînd a fost solicitat de către moșnenii din Brebina și admis de domnie, iar M. Gugiul, consimțind la această alegere, a luat hotarnic din partea sa pe biv vel logofăt Costandin Săulescu.

Față fiind toți moșnenii Brebinari i Zgâmbărești și Băiași și popa Ion Glogoveanu din Târnița, tot oameni bătrini și de ispravă, i-am întrebat de au stăpinit mănăstirea vreodată mai mult loc decît fundatura Cornetului, și cu toții arătară cu sufețele lor, în frica lui Dumnezeu, că mai mult loc decît cel în fundatură, pe care să află mănăstirea făcută, niciodată n-au mai stăpinit ... Și dacă cu toții ziseră egumenului că să-și ție locul ce l-au stăpinit mănăstirea până acum, iar cu hîrtoage de acelea să nu mai umble în zadar; și așa rămasă egumenul fără nici un cuvînt. Că, de-ar fi fost acele hîrtii bune, între atîta sumă de ani trecuți ... și-ar fi cătat vreodată ... Ci, rămîne ca să-și ție mănăstirea de și acum înainte numai fundătura Cornetului, precum au stăpinit pînă acum.

Fiindcă aceste moșii sînt de munte, tot dealuri și văi rele, unde sălășluiesc lăcuiitorii tot prin curături și prin văi și prin locuri rele, asemenea sînt și livezile, de aceea nu li s-a poate face socoteala dișmurilor după măsura pogoanelor, ci pentru trupurile cele alese de hotarnici și date în stăpînirea dumnealui chiar Manole Gugiul, găsindu-se dijmuite după acel catastih al dișmurilor. am făcut altul curat cu dreaptă socoteală pentru toate dișmurile, atît de bucate, cît și de fin i pentru zilele de clacă și pentru venitul munților, și iscălindu-l, i l-am dat la mîna dumnealui chir Manole Gugiul, ca să-și caute. Iar pentru trupurile de moșii Măreșești, ce să zice și Bățești i Lupșa și Brebina de Lături, au rămas pînă în toamnă viitoare ca să se dișmuiască. Și iarăși să va face catastih cu dreaptă socoteală și iscălindu-l, să va da stăpînului moșii.

Dar pentru stricăciunea pădurilor, ce s-au făcut atît de către lăcuiitorii moșneni, cît și de către orășenii Băiași, pentru ca să nu s-a poată zice năpăstuire nici la o parte, nici la alta, am orînduit patru oameni megieși, însă un preot și trei mireni, oameni de ispravă și cu frica lui Dumnezeu, de au mers împreună cu vechilul lui chir Manole de au căutat toate pădurile și au făcut catastih curat pentru toate lemnile verzi cîte s-au găsit tăiate, și de felurimea lor și de cine s-au tăiat; care catastih, iscălindu-l și aducîndu-l, l-am cercetat și eu și găsindu-l cu bună rînduială făcut, l-am adevărit și l-am dat stăpînului moșiei.

Și așa am săvîrșit această hotărnicie, cu urmare întocmai după coperinderea luminătei porunci gospod. și s-au dat stăpînului moșiei, pentru ca să-și aibă stăpînirea fără de gilceavă și pentru ca să nu i s-a mai poată încetropi aceste trupuri dă către alții, precum s-au urmat pînă acum.

1820, mai 30.

Theodor Vladimirescu, slugari

Document în copie romînească, luată după originalul scris de Tudor Vladimirescu și adevărită în anul 1901 de către Judecătoria de Ilfov, apoi și de către Direcția Generală a Arhivelor Statului, sub direcțiunea istoricului Dimitre Onciul, la cererea lui Gh. Molănescu. Copia ne-a fost pusă la dispoziție de către domnul Radu Crețeanu din București.

Pe la anul 1873, C. D. Aricescu văzuse o copie a acestui act în mîinile lui Manole Milcu — Stoienescu, din Baia de Aramă (Istoria revoluțiunii ..., p. 33. nota 3).

17

<1821 ianuarie 28, Ceovirnoșani>. Scrisoarea lui Tudor Vladimirescu către A. Pini, consulul Rusiei la București (tradusă în limbă franceză) în care sînt arătate motivele răsculării poporului, iar Tudor se înfățișează ca reprezentant ales al Adunării norodului; cere lui A. Pini mijlocire pe lîngă Divan să sisteze orice trimiterile de trupe împotriva poporului răsculat.

Traduction.

Traduction d'une lettre adressée
au Consul Général Pini par le Sr.

Théodore Vladimiresco, reçue, à Bucharest le 1 Février 1821. *

* Pe baza indicației de mai sus, precum și pe baza conținutului scrisorii, stabilim că ea a fost scrisă în ziua de 28 ianuarie, la Ceovirnoșani, unde se afla Tudor Vladimirescu în

J'ai eu l'honneur de recevoir la lettre que V. Ex. a bien voulu m'adresser en date du 25 de ce mois. Je vois par son contenu qu'on me croit associé à une bande d'Arnauts et que mon passage par la rivière Olta est traité d'action illégale. Je dois donc informer V. Ex. que je suis un vrai fils de la patrie, que dès ma première jeunesse je lui ai rendu de nombreux et d'importants services, mais que je n'en ai recueilli d'autre fruit que l'amour et l'attachement de la nation, tandis que du côté des boyards, il m'a été impossible d'obtenir, le moindre avantage; mais qu'au lieu de m'offrir quelque secours, il ne m'ont fait rencontrer que des difficultés, jusqu'à ce que je sois tombé enfin dans une extrême misère; car ces homes ne sont en état de perdre leur pays que par égard pour des étrangers.

Ils ont rassemblé de tout côté des brigands et les hommes les plus vils de toutes les classes; ils les ont enrichis, ornés de titres et de privilèges acquis et achetés au prix du sang de nos ancêtres, mais quant à nous, infortunés amis de la patrie, ils ont toujours jeté sur nous un regard de mépris, plus insultant que sur leurs chiens; et, après avoir pillé le pays et après l'avoir réduit à un état de nudité, pareil aux morts qui habitent les tombeaux. Ils ont osé enfin violer les privilèges accordés à nos ancêtres par le Grand Empire, et dans la poursuite du tems, ils nous ont plongés dans une telle misère que nous ne voyons plus tarir la source de nos larmes.

Ce n'est point de mon propre chef que j'ai tenté la présente entreprise; mais la population entière des cinq districts, des villes et de Bucharest même, non seulement mes compatriotes, mais de individus d'origine étrangère, plaçant en moi une confiance qui m'honore, et me rendant le dépositaire de leurs affections, m'ont entraîné avec eux, et ont résolu dans une assemblée générale de marcher sur Bucharest, afin de réclamer leurs droits, c'est à dire afin d'anéantir les abus qui trop longtemps avaient pesé sur nos têtes.

On ne fera en cette occasion de mal à personne. Car la nation sait qu'elle est soumise à un Maître, et qu'il n'y a pas d'impunité pour le coupable. Le peuple ne portera la main sur personne et persiste dans son obéissance au Grand Empire, ainsi que V. Ex. pourra s'en convaincre par la lecture de la pétition ci-jointe, adressée à la Haute Porte, et soumise en même temps par une humble sollicitation à S. M. L'Empereur de toutes les Russies, défenseur de cette nation que Dieu protège.

En conséquence, la nation prie unanimement V. Ex. de vouloir bien, en vertu de ses fonctions, transmettre copie de cette pétition à chr. l'Envoyé a Rusie à Constantinople.

Mais parceque l'Assemblée nationale n'a causé aucun désordre, et qu'elle n'en causera point, nous prions instamment V. Ex. de vouloir bien influencer sur les Conseils des Boyards composant le Divan, à l'effet de suspendre toute convocation des Pandoures et autres troupes destinées à combattre le peuple. Car je dois Vous informer, Monsieur, que, si un seul coup de fusile est tiré sur la nation, il n'y aura pas une seule âme de race Boyard, qui reste dans le pays Vallaque. Car la nation entière est enflammée du désir de vengeance contre cette classe; et n'attend qu'un premier signal pour le satisfaire. Les habitants de Bucharest partagent les sentiments du reste de la population.

Quant à moi, je supplie V. Ex. de suspendre tout jugement qui pourrais m'être défavorable. Je désirerais vivement pouvoir partir immédiatement pour Beharest. Mais la nation me retient, et sa marche amènera aussi ma présence.

acel moment. De la 25 ianuarie, cînd și-a scris A. Pini scrisoarea, după cum precizează Tudor Vladimirescu, și pînă la data răspunsului său, 28 ianuarie, era suficient timp ca poșta să sosească la Ceovinoșani. Cam tot atîta timp a făcut și scrisoarea de răspuns a lui Tudor pînă la București, de vreme ce a fost primită la Consulatul Rusiei pe data de 1 februarie, după cum se specifică în nota înserată pe marginea traducerii scrisorii. La aceeași dată și în aceeași localitate a scris Tudor și cunoscuta sa scrisoare către clucerul Const. Ralet, ispravnicul de Mehedinți, în care conducătorul răscoalei, răspunzînd acuzațiilor la adresa lui și a răsculaților, folosește o serie de argumente și expresii aproape identice cu cele pe care le regăsim în scrisoarea de față. Asume, în ambele scrisori Tudor vorbește despre sine că este „cel mai bun fiu al patriei”, asemuiește starea locuitorilor cu „morții cei din morminturi”, arată că Adunarea norodului nu a făcut și nu va face nimănui nici un rău etc. Aceste asemănări arată că ambele scrisori de răspuns (către consul și către ispravnic) au fost redactate concomitent în cancelaria lui Tudor. Este grăitor în această privință faptul că scrisoarea adresată lui Const. Ralet de asemenea se afla la București pe data de 1 februarie, întrucît la această dată boierii atașează o copie a ei la nota din aceeași zi către agenția austriacă în chestiunea răscoalei. (*Doc. Hurmuzaki*, vol. XX, p. 547—548). Ținînd seamă de toate cele arătate, datarea propusă ni se pare pe deplin îndreptățită.

P. S. Assez de plaintes ont été portées dans le tems à la connaissance des fermiers généraux de la Principauté de même qu'à Mrs. les Boyards, ce que V. Ex. ne aurait ignorer. Mais sans y avoir le moindre égard, ils n'ont fait que comettre les mêmes désordres dans les villes, comme par le passé, circonstance qui n'aura pu échapper à l'attention de V. Ex.

Traducere.

Cu cînte am priimit scrisoarea care Exc. V<voastră> ați făcut bine a-mi trimite la 25 ale lunii curgătoare. Din al căria coprinș văd că eu sînt socotit un însoțit cu o cealtă de arnăuți și că trecerea mea dincoace de Olt este iarăși socotită o urmare nelegiuită.

Pentru aceasta se cade să fac știut Ex. V. că eu sînt un adevărat fiu al Patriei care din tinerețea mea i-am făcut multe și folositoare slujbe; însă că n-am dobîndit alt folos, fără cît iubire și jertfire de la norod, iar din partea boierilor nu mi-a fost cu puțință a dobîndi cît de mic folos. Ci, în loc să-mi dea vreun ajutor, ei au umblat numai cu zăcîniri, până cînd mai la urmă am căzut în cea desăvîrșită prăpădenie. Că acești ipochimeni, numai din prieteșugul lor pentru străini, sînt năraviți a prăpădi țara. Ei din toate laturile au adunat hoți și oameni de nimic din toate treptele, i-au înăvuiț. i-au poleit cu ranguri și cu privilegiurile dobîndite și cumpărate cu sîngele străbunilor noștri; iar pe noi, ticăloșii iubitori de patrie, ne-au privit pururea cu scribă mai mare decît pe cîinii lor.

Și după ce au adus țara la o stare de golăciune precum aceea în care se află morții în mormînturi, nu s-au sfiit mai pe urmă să calce dreptățile pe care din vechime le aveau străbunii hărăzite de la Prea Puternica Împărăție; iar de la o vreme încoace ne-au cufundat în mare ticăloșie, că noi nu mai vedem să sece izvorul lacrimilor noastre.

Și eu de capul meu nicidecum n-am încercat cea de acum pornire, fără cît tot norodul din cele cinci județe, din orașe și chiar din politia Bucureștilor, atît simpatiozii mei, cît și oamenii cei străini, cîstindu-mă pe mine cu credința lor, m-au luat a le fi chivernisitor în treaba cererii dreptăților, m-au tras cu ei și în Adunarea cea de obște a norodului au hotărît să meargă drept la București ca să-și ceară dreptățile, adică să desfacă acel cataclisism ce de multă vreme apasă pe capetele noastre.

În care porrire nimănuia nu se va face nici un rău. Căci norodul știe că își are un Stăpin căruia îi este prea supus și că nu este dezvinovățire pentru cel vinovat. Norodul nu va ridica mîna asupra nimănu și rămîne supus Prea Puternicei Împărății, după cum Ex. V. se poate încredința la citirea cererilor asemănătoare ce s-au trimis și la Înalta Poartă și totodată au fost supuse cu multă plecăciune. M. S. Împăratului tuturor Roșiilor, apărătorul acestui de Dumnezeu păzit norod.

Ci, tot norodul roagă într-un glas pe Ex. V. să binevoiască, în puterea slujbei ce aveți, a trimite copie după această jalbă la dumnealui trimisul Rusiei la Tarigrad.

Însă, pentru că Adunarea Norodului nu a pricinuit și nici va pricinui vreo neorînduială, noi rugăm cu plecăciune pe Ex. V. să binevoiască a mijloci la Boierii oblăduitori ai Divanului, ei să poprească orice pornire de panduri și de altă ostire ce au cugetat a trimite împotriva norodului. Căci, trebuie să vă fac știut Domnule, că, de se va trage macar un singur foc de armă asupra norodului, atunci în Țara Românească nu va mai rămîne nici macar un singur suflet de neam boieresc. Căci, tot norodul, aprins de dorința răfuiei cu acest neam boieresc, așteaptă numai semnul ca să-și o potolească. Și locuitorii politiei, Bucureștilor cugetă la fel cu tot norodul.

Cît despre mine, eu rog pe Ex. V. să contenească cu acele cugetări ce-mi sînt protivnice.

Eu mult am dorit ca să plec dăloc spre București, dar Adunarea Norodului nu mă lasă; ci, cu înaintarea norodului voi veni și eu.

P. S. Asemenea jelbi au fost aduse de la o vreme încoace la știința oblăduitorilor Prințipatului, cum și dumnealor boierilor, precum nu se poate să nu știe și Ex. V. Dar ei n-au ținut seamă cîtuși de puțin și n-au conținut a săvîrși aceleași neorînduiele în orașe ca și în trecuta vreme și această împrejurare nu poate să scape băgării de seamă a Ex. V.¹

Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București. (după actul păstrat în Arhivele din U.R.S.S.) fotocopie, nr. 6370.

¹ Întrucît textul original al acestei scrisori a lui Tudor Vladimirescu nu s-a păstrat și nu ne este cunoscut, am căutat aici să restabilim acel text pe baza traducerii contemporane în limba franceză, folosind în acest scop expresiile lui Tudor Vladimirescu cunoscute din proclamațiile și scrisorile lui emise în vremea răscoalei.

18

«1821 ianuarie 30». Informare, făcută probabil de un funcționar al Consulatului rus, despre demersurile boierilor pe lângă Tudor Vladimirescu, prin intermediul lui Macedonschi.

L'assemblée de Boyards m'avait chargé il a quelques jours de promettre à un nommé Makedonsky,¹ qui depuis l'occupation de la Province est considéré comme protégé russe, pour avoir servi dans les Chancelleries des armées Impériales, de se rendre avec une lettre exhortative de la part des Boyards chez Vladimiresko, auprès de qui Makedonsky se trouve avoir un frère,² afin de tâcher, de concert avec ce dernier, de persuader le chef des révoltés à renoncer à son entreprise³.

J'ai cru ne devoir pas m'opposer à une mesure sur laquelle les Boyards fondaient de grandes espérances. J'ai cependant refusé de munir Makedonsky d'une lettre que l'assemblée m'avait proposé d'adresser de ma part à Vladimiresko⁴.

Makedonsky vient de remplir sa mission. Il a déclaré à l'assemblée que Vladimiresko est prêt à se retirer si l'assemblée lui garantit une amnistie générale et la répression des abus, dont le peuple a droit de se plaindre.

... dans rapport que l'Agent d'Autriche en Valachie a fait à sa cour sur l'affaire de Vladimiresko, il la représente comme l'effet des instigations de la Russie⁵. En défigurant gratuitement les faits et les circonstances il y dit que Makedonsky (celui qui est auprès de Vladimiresko) ayant endossé l'uniforme russe, a sommé en nom de Sa Majesté l'Empereur les troupes du gouvernement à se rendre;⁶ que le frère de Makedonsky (le même qui avait été expédié par les Boyards chez Vladimiresko), en rendant compte de sa mission à l'assemblée des Boyards n'a tenu que le langage qui lui avait été probablement prescrit par le Consul de Russie; que l'opposition de ce dernier à ce qu'on réclamait le secours de la Porte tenait à un plan prémédité, dont le but était de réduire les Boyards à la nécessité de solliciter l'occupation de ces Provinces par une armée Russe: et qu'enfin toutes les lenteurs mises dans l'emploi des mesures répressives, tendaient uniquement à nous faire gagner du temps pur amener la révolte de la petite Valachie à un point irréparable.

Traducerea:

Divanul boierilor mă solicitase acum câteva zile să promit unui anume Macedonschi care încă de la ocupația acestei țări este considerat ca protejat rus, pentru că a slujit în cancelariile orștirilor rusești, ca să ducă o scrisoare cu propuneri din partea boierilor către Tudor Vladimirescu, pe lângă care se găsește un frate al acestui Macedonschi și el să încerce împreună cu fratele său a determina pe căpetenia răsculaților să renunțe la pornirea sa.

Eu am socotit că nu-mi este îngăduit să mă opun unei măsuri în care boieri își puneau speranțe mari. Am refuzat însă să-i dau lui Macedonschi scrisoarea pe care Divanul îmi propusese s-o adresez din partea mea lui Tudor Vladimirescu.

Macedonschi și-a îndeplinit misiunea. El a declarat Divanului că Vladimirescu este gata a se retrage dacă Divanul îi garantează amnistie generală și încetarea abuzurilor, de care poporul are dreptul a se plînge.

¹ Pavel Macedonschi

² Dimitrie Macedonschi se afla cu Tudor Vladimirescu în Oltenia

³ Boierii Divanului făceau această somație lui Tudor Vladimirescu prin scrisoarea lor din 30 ianuarie, pe care Pavel Macedonschi a dus-o la 2 februarie (*Răscola din 1821*, I, p. 212—213; 225). La această scrisoare Tudor răspunde în ziua de 4 februarie (*Răscola din 1821*, I, p. 228—230).

⁴ Dacă autorul acestei scrisori este A. Pini, el îi induce în eroare pe boieri, întrucât, după cum se vede din documentul precedent, el îi scrisese lui Tudor pe data de 25 ianuarie.

⁵ O astfel de afirmație face Fleischhackl, consulul Austriei, în raportul său din 28 ianuarie/9 februarie (1821) (*Doc. Hurmuzaki*, seria nouă, II, p. 607).

⁶ La 4/7 februarie consulul Austriei raporta că Dimitrie Macedonschi, îmbrăcat în uniformă de ofițer rus, urcându-se în turnul mănăstirii Strehăia, a adresat trupelor Divanului somație, în numele țarului, să renunțe la campania de reprimare a răscoalei. (*Doc. Hurmuzaki*, seria nouă, II, p. 612).

... în raportul pe care agentul Austriei în Țara Românească l-a înaintat Curții sale asupra afacerii lui Vladimirescu, el o înfățișează drept o urmare a indemnurilor din partea Rusiei. Denaturând în mod gratuit faptele și împrejurările, el zice că Macedonschi (cel ce se află pe lângă Vladimirescu), îmbrăcînd uniformă rusească, a chemat trupele ocîrmuirii, în numele Majestății Sale Împăratului, să se retragă; că fratele lui Macedonschi (același pe care boierii l-au trimis la Vladimirescu), dînd socoteală Divanului boierilor de misiunea sa, a ținut un limbaj pe care, probabil, i l-a indicat consulul Rusiei; că opoziția acestuia din urmă față de cererea de trupe la Poartă ține de un plan premeditat, scopul căruia este acela de a-i pune pe boieri în situația să ceară ocuparea acestor Provincii de către armata rusă; și că în sfîrșit toate frinele puse în calea realizării măsurilor represive tind doar să ne dea răgaz de a împinge răscoala din Oltenia pe un punct ireparabil.

Institutul „Nicolae Iorga” din București, Fotocopie nr. 49—52, după un document din Arhivele sovietice.

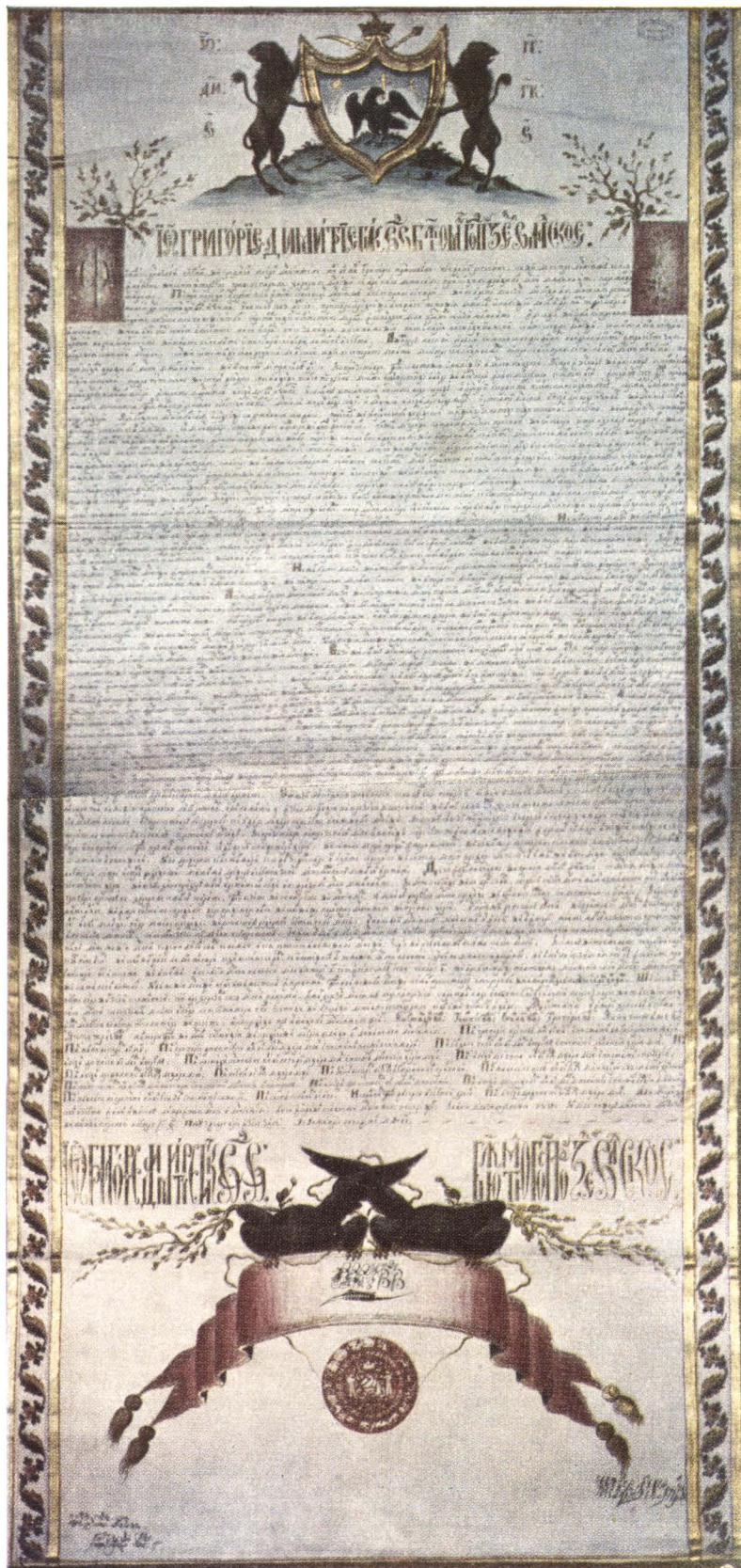
1828 februarie 10.

Grigore Ghica, voievodul Țării Românești, întărește banului Grigore Brincoveanu dreptul de a ține tirguri în satele Obilești-Ilfov, Găgeni-Saac, Midoșani-Muşcel, Frăsinetul și Brincovianu-Fo-
manați.

Original, hîrtie, 1,33 m. × 0,55 m.

Dimensiuni: 1,33 m. × 0,55 m.

(Arh. St. Buc., Colecția Suluri, nr. 89).

UN MANUSCRIS NECUNOSCUȚ AL PONTURILOR LUI TUDOR VLADIMIRESCU

N. GR. STEȚCU, I. VATAMAN

În anul 1961, depozitele Arhivelor Statului din Roman au intrat în posesia unui manuscris al cărui autor, după cum reiese dintr-o notă de la sfârșit, este un oarecare *Ghenadie protosinghelu*.

Manuscrisul are mai multe foi lipsă și numerotarea filelor este făcută defectuos.

În starea actuală conține câteva scene versificate din Biblie dar versurile nu au valoare literară.

În partea de la sfârșit a manuscrisului, Ghenadie a copiat *Cererile norodului rumânesc din Valahia*, unde arată *ponturile după cele adevărate ale lui Theodor*.

Aceasta sînt precedate și urmate de aprecieri destul de nefavorabile asupra mișcării din 1821.

Este sigur că autorul manuscrisului a trăit într-o mănăstire din regiunea unde s-a desfășurat răscoala, fapt care, dealtfel, este ilustrat prin numeroasele particularități fonetice, care abundă în text, specifice acestor locuri.

Profesorul D. Savin, care a vîndut manuscrisul Arhivelor Statului ne-a informat că l-a cumpărat de la Curtea de Argeș, unde a fost director și profesor la Școala inferioară de meserii între 1 septembrie 1919—1 septembrie 1926.

Ponturile lui Tudor Vladimirescu au circulat probabil în multe copii, pentru a putea fi cunoscute de popor.

La ele se referă T. Vladimirescu în câteva rînduri, ca de exemplu în *pitacul* către vornicul Constantin Samurcaș, din februarie 1821 ¹ sau în *Proclamația către locuitorii Bucureștiului* din 16 martie 1821 ².

Probabil că nu toate copiile care au circulat au reprodus exact originalul scris sau dictat de T. Vladimirescu. Au circulat copii necomplete (cum vom vedea mai jos), scrise de oameni care n-au înțeles anumite cuvinte, reproducîndu-le greșit, care au înlocuit unele cuvinte cu altele,

¹ Documente privind istoria României, *Răscoala din 1821*, vol. I, București, 1959, doc. 163, p. 268.

² Ibidem, doc. 220, p. 372.

au făcut adăugiri, au introdus elemente dintr-un pont în altul, au sărit unele ponturi etc.

Aceste afirmații ale noastre sînt confirmate pe deplin dacă se compară textele cunoscute și publicate pînă în prezent cu manuscrisul pe care-l redăm noi.

Pînă în momentul de față s-au publicat două texte în limba română, și anume unul (I) editat de dr. P. Samarian³ și altul (II) de E. Virtosu⁴, și o traducere în limba germană⁵.

Manuscrisele I—II au fiecare cîte 20 ponturi. Între acestea există deosebiri neînsemnate. Manuscrisul III, de la Roman conține 34 de ponturi, iar traducerea 33 ponturi.

Comparîndu-se manuscrisele I-II cu manuscrisul III, situația se prezintă aproximativ după cum urmează :

Ponturile 1, 2, 3 din manuscrisele I-II și III sînt aproape la fel.

Ultima parte a pontului 4 din manuscrisele I-II intra în componența pontului 5 din manuscrisul III. Pontul 5 din manuscrisul I-II corespunde cu pontul 6 din manuscrisul III. Ponturile 6, 7, 8 și prima parte a pontului 9 din manuscrisele I-II corespund cu ponturile 7, 8, 9 și 10 din manuscrisul III. Ultima parte a pontului 9 din manuscrisele I-II devine pontul 11 din manuscrisul III. Ponturile 10, 11, 12, 13 din manuscrisele I-II corespund cu ponturile 12, 13, 14 și 15 din manuscrisul III. Ponturile 14, 15, 16 din manuscrisele I-II corespund cu ponturile 17, 18, 19 din manuscrisul III. Pontul 17 din manuscrisele I-II corespunde cu pontul 23 din manuscrisul III. Ponturile 18, 19 din manuscrisele I-II corespund cu ponturile 28, 29 din manuscrisul III. Pontul 20 din manuscrisele I-II, unde este vorba despre Iovan Rogobete și Ghiță Hoțul, nu mai apare în manuscrisul III și nici în traducerea germană. Totuși elemente din aceste aluzii la cei doi protejați ai lui Hagi Ianuș din Craiova⁶ se găsesc în pontul 29 manuscrisul III unde se arată că respectivul bancher s-a întovărășit cu jăfuitorii și apoi și mulțime de hoți au adunat pînă la el.

Din manuscrisele I-II lipsesc 12 ponturi care se găsesc în manuscrisul III și anume : 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33 și 34.

Comparînd manuscrisul III cu traducerea germană, vedem că textul românesc are 34 ponturi și cel german 33. Ultima parte a pontului 33 din textul german constituie pontul 34 din manuscrisul III.

Manuscrisul III conține aproape la fiecare pont multe elemente în plus față de textul german, fapt care denotă că manuscrisul acesta este cel mai complet text cunoscut pînă în prezent care redă în întregime *Cerurile norodului românesc din Valahia*. De pe un text similar s-a făcut traducerea în limba germană.

³ Ziarul „Pămîntul” din Călărași, nr. 32—34 din 4 iunie 1933.

⁴ *Despre T. Vladimirescu*, București, 1947, p. 64—67 (după originalul din hîrțile rămase de la Al. Macedonschi) reproducă și în *Documente privind istoria României. Răscoala lui T. Vladimirescu*, vol. I, p. 272.

⁵ *Doc. Hurmuzaki*, vol. XIX, p. 592—594 (anexă la raportul agentului consular din 26 martie/7 aprilie 1821, cu titlul : *Forderungen Welche das Walachische Volk in der Wallachey macht*, vezi reproducerea ei și în *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I doc. 166, p. 274—278.

⁶ Vezi doc. 80 din 15 iunie 1819 din *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, 1959, p. 145.

În manuscrisul respectiv se redă exact data de zi cînd a fost redactat și anume *17 ianuarie 1821*⁷.

Cu ajutorul acestui manuscris se pot îndrepta unele cuvinte transcrise greșit în manuscrisele I-II și în traducerea germană.

Astfel, trebuie citit *stolnicul Vișoreanu* (ca în pontul 28 din manuscrisul III) în loc de *Vișoreanu* (pontul 18 manuscrisul II), de *Stoica Vișoreanu* (manuscrisul I) sau *Winschoran* (textul german).

În loc de *Die Herren Kaminan, Bibika* etc. (textul german pontul 28) se va citi *Dumnealui căminariu (1) Bibescu* (ca în manuscrisul III, pontul 28 și pontul 18 din manuscrisul I-II).

În loc de *Herr Bivello* (ca în pontul 30 din textul german și traducerea românească făcută ulterior), trebuie să se citească *Dumnealui biv vel logf. Constandin Belu* (ca în manuscrisul III, pontul 30).

Nu vom analiza conținutul acestor ponturi, deoarece acest lucru l-au făcut, cu multă competență, diverși istorici.

Și textul respectiv însă are unele greșeli. Astfel, la început Ghenadie protosinghelul, apreciind rezultatele răscoalei, scrie *momâni* în loc de *români*. La pontul 2, scrie *halșifurif* în loc de *hatîșerif*, *Salim*, pentru *Selim*. La pontul 19 scrie *bucătarilor* în loc de *brutarilor*.

Pontul 24 este redat astfel : *Dintre pămînteni să nu mai fie slobod a să mai face nici de cum*, fapt care arată că din acest text lipsește ceva. Întregirea se poate face după pontul 19 din textul german și traducerea acestuia în limba română).

O confuzie se observă și în felul cum a copiat pontul 2 și 21.

Cu toate aceste lipsuri, după cum s-a arătat mai sus, manuscrisul de la Arhivele Statului județul Neamț, depozitul Roman, redă în modul cel mai complet pînă în prezent programul de luptă al lui Tudor Vladimirescu.

El este o copie după ponturile *cele adevărate ale lui Theodor*, așa cum arată Ghenadie, fapt care demonstrează că pe atunci au circulat texte care nu au redat acest program de luptă așa cum a fost conceput de autorul lui.

Aicea am însemnat mai jos ponturile care le-au scos Theodor Vladimirescu, cu care ponturi s-au ajutat la începutul rebeliei, că le arăta norodului și zicînd că are și ferman împărătesc le făgăduia că-i va scoate de sub jugul supunerii a mai da dajde și ca cum ar ajunge momâni (sic) oare ce mari. Iar această socoteală era numai la cei proști, iar la Theodor și la cei mai mari decît el și la cei de o potrivă cu el altele fost care tuturor cunoscute s-au făcut ; iar noi să ne întoarcem să vedem ce scrie în ponturile lui.

Zile Theodor

Cererile norodului rumânesc din Valahiea. 1821 ianuarie 17. Arăt ponturi<le> după cele adevărate ale lui Theodor.

1. Domnul țării<i> să nu aduc<ă> cu înălțimea sa aici în țară mai mulți boieri greci de cît numai<i> patru, ade<că> un postelnic mare, un cămărași, un portari și un gramatic.

2. Toate scaunile arhieriești și toate mănăstirile țării<i> să fii apărate cu totul de către călugări <i> greci, rămîind pă seama țării<i> precum este legat și precu<m> să curpînde în Halșifurif(sic) răposatului întru fericire împăratului sultan Salim (sic) din anul 1802 și ale nitro-

⁷ În textul publicat în *Documente privind istoria României, Răscoala lui T. Vladimirescu*, se indică ca dată înainte de 16 februarie 1821.

poliei i cite trele episcopiile și toate mân<ă>stirile cele mari să fie datoare a ținea școală de limba turcească și să strângă copii de neamul rumânesc altt dintre cei evgheniși și sâraci și dintre cei proști, ca să învețe cu cheltuiala mănăstirii după starea fiește căriea mănăstiri.

3. I din șasă dăjdi care s-au întocmit de cătră măriea sa Caragea două să lipsească cu totul, iară patru să rămie după aceeași întocmire, socotindu-se pă trei luni una.

4. Toate cite s-au întocmit și s-au făcut de către răposatu<1> <de>omnul Suful să se strice cu totul și să rămie toți striini (sic) folos al țării<1> precum s-au întocmit de către domnul Caragea, precum și toate cumpaniile tot după aceeași întocmire și toate ludele cite s-au mai adăugat pă la județe de către Suful peste întocmirea domnului Caragea să să se<de>ală cu totul. Iar anafurile și întocmirile ce s-au făcut de către numitul domn Suful pentru veri ce madaea să rămie ca o lurtie albă și așazămint în țară mai des de cit după 12 ani să nu fie slobod a să mai face, precum să urmează și la neamurile cele luminate, căci deseale așazăminturi sint numă<1> o sfărâmare și pradă a țării<1> și numă<1> folosul jăfuitorilor.

5. Oeritu<1> i dijmăritul și vinericiul să nu fie slobod a mai adăoga măcar un bănuț peste întocmirea domnului Caragea, care întocmire privește la legăturile înă<1>tei puteri celor din anul 1774 ce s-au făcut.

6. Havaetul tuturor vitelor și al tuturor mărfurilor care, de la o vreme încoaci, s-au obicinuit a să lua cu nume de havaet al vistirii și al allora, precum și vama din toate orașele și satele țării<1> să lipsească cu totul, rămîind să ia vamă numai la marginea țării<1> de la toți care intră și iasă cu mărfuri, precum să o<bi>cinuiește și la țările cele luminate, fiind că dintru această pricină a greutății havaeturilor și a vămilor neguțătoriea au încelat cu totul, agiungînd țara în cea desăvîrșită lipsă a banilor căci această țară de D<cu>mnezeu păzită altă tarapana nu are de cit numă<1> cu neguțătoriea trăiește, precum și vama ce să va lua la marginile țării<1> să fie ușoară precum s-au urmat în domnia răposatului Alexandru Ipsilanti V.V.D. și toate schelile de sare țara turcească să fie slobode (sic) cu totul.

7. Toate dregătorii țării<1> alita cele politicești cit și cele bisericicești de la cea mai mare păn<ă> la cea mai mică să nu fie slobod a să mai orîndui prin dare de bani, pentru ca să poată lipsi jafurile cu totul; asemenea și toate dările preoțești să să scază, rămîind după cuviință și preoții cu dare de bani să nu fie slobod a să mai face, ci numai care va fi destoinic și unde va fi trebuință, și zapcii prin plăși să nu fie slobod a să mai orîndui cite doi, ci numă<1> cite unul și acela să fie pămîntean și cu chizășie că nu va mai face furtisaguri.

8. Căftane cu bani să înceteze cu totul de a să mai face nici după neam, ci numai după slujbă.

9. Havaetul sineturilor tuturor privilegțiilor și al brisoavelor să să scaze, rămîind precum s-au întocmit de către răposatul domn Alexandru Ipsilanti și nici pă toate breslele, nici pă scutelnicii ajutori să nu fie slobod a să scoate nici de cum, fără numai cînd va fi vre o mare trebuință a țării și <cu>noscută de tot norodul, precum și copii<1> tuturor breslelor și ai scutelnicilor cei căsătorii să nu mai fie supărați cu vre o cerere de bani.

10. Poslujnicii (sic) să lipsească<1> cu totul, fiindcă este numă<1> un catachris al țării<1> și folos al jăfuitorilor dregători și în locul poslujnicilor (sic) de să va găsi cu cale să vor mai înmulți scutelnicii.

11. Toți scutelnicii striinilor să lipsească cu totul.

12. Dregătoriea spătării cei mari dimpreună cu toți dregătorii<1> săi și cu toți sluj<1>torii<1> spătării să lipsească cu totul, fiindcă este despre mare stricăciune țării<1> despre partea jăfuitorilor.

13. Țara să fii volodică (sic) a-și face și a-și ținea pentru paza lor despre făcătorii de rele, pentru pofala orașelor și paza lăzăreturilor năprasnici boale patru mii de ostași panduri și două sute arnăuți cu căpităniile lor, altt panduricii<1> cit și arnăuții, scutiți de toate dările țări și cu leafă ușoară, a cărora leafă să să iconomisească din vistirile mănăstirilor.

14. Toate lefile striinilor să lipsească cu totul.

15. Toți dregătorii judecătorii<1>lor și ai calemurilor să să înpuțineze, rămîind numă<1> precum au fost din vechime și lefile să le fie ușoare; asemenea și havaetul jălbilor și al cărților de judecată<1> să să scază.

16. Hătmanăia divanului să lipsească cu totul.

17. Pravilniceasca condică a domnului Caragea să lipsească cu totul, nefiind făcută cu voința a toat<1>(sic) norodului. Iar a domnului Ipsilanti să rămie bună și să să urmeze.

18. I mitropolitul cel de acuma să lipsească din scaun, nefiind orînduit cu voința și alegerea a tot norodu<(sic)>, și să să scoată din țară afară și în locu-i să să orînduiască altul pă carele îl va pofti norodul.

19. Păininea, carnea și toate cele de mîncare, cite iasă dintr-această țară, să să întocmească a vinde prin orașă, lăsîndu-să cîștig casapilor, bucătarilor, băcanilor numai la zăce unul peste prețul ce să va cumpăra de la lăcuitori și peste această tocm<1>eală<1> nici vel agă, nici

pocovnicu<l> de tîrg, nici ispravnici<i> județelor, nici niminea cu un cuvînt să nu fie slobod a le cere măcar o para cu numire de havaet și cea mai mare priveghere a stăpînitoriului spre aceasta să fie, precum și toți precupeții care cupesc lucrurile cele de mîncare să lipsească cu totul du prin orașe.

20. I vătășilor după la toate plaiurile să nu fie slobod a să lua o mai mult havaet de cît ceea ce s-au întocmit de către răposatul i domnului Alexandru Moruzi. Dar nici vătăși<i> să nu fie slobod a lua o mai mult pentru zioa de clacă de cît parale zece; asemenea și havaiatul vornicii și altele care mai sînt în tocma i> după coprirea ponturilor gospod.

21. Iraturile cele de la o vreme încoace obicei nu este a pocovnicii Craiovei, ale armăzii al doilea și al tuturor pocovnicilor di prin orașe să să scoată, rămîind numai precum s-au întocmit de către răposatu<l> Alexandru Ipsilant V.V.D.

22. Vornicia de poliție să lipsească cu totul, adică dregătoria aceștii vornicii, fiind că este pricinuitoare de mare jăfuire norodului.

23. Toată familia și toți oamenii răposatului domnului Suțu să să arădice din țară ca unii ce au fost numai ca nește ucigași ai aceștii țări.

24. Dintre pămînteni să nu fie slobod a să mai face nici de cum.

25. Toți <s>triinii cîți cu familiile lor să vor duce într-o această țară în soroc de un an să nu fie supărați cu nici un fel de cererere de bir; iară peste acest soroc să fie folos al țării<i>, precum să cuprindă în așezămîntul ce s-au făcut de către domnul Caragea. Iară cei fără familii și necăsătorii carei (sic) vin a trăi într-o această țară și să să hrănească unii cu meșteșuguri, a<l>ții calfe și slugi pã la neguțitorii boieri și veri cine, aceia să fie apărați cu totul pentru bir și cu toate angaralalele țării<i>, până cînd să vor căsători, precum și păstori<i> vitelor, după cum din vechime au fost obicei într-o această țară.

26. Căleștile poleite cu aur sau argint și ișălicele (sic) cele mari să lipsească totul, afară numai familia domnească să aibă slobozenie a purta.

27. Pentru facerea podurilor Bucureștilor să nu fie slobod a <ș> mai scoate nici un fel de ajutorință pã țară și cîți bani nu să vor ajunge dintr-ai cutii podurilor să să adaoge și să să pue numa<i> de către orașani (sic) Bucureștilor că au butuci și calești.

28. Dumnealui căminariu<l> Bibescu și stolnicu<l> Vișoreanu să să izgonească din țară afară în soroc de zece ani, ca unii ce s-au îndrăznit de au ucis norodu<l> cu arme de moarte, făcără> a-i întreba ce le cerea, omorînd cîțiva oameni nevinovați și dintr-a lor pricină torburîndușă norodul au făcut multe răutăți.

29. Hagi Enuși, carele nu s-au purtat ca un neguțitor și dă ce (sic) s-au întovărășit cu jăfuitori, din a căruia pricină s-au făcut mare prădă țării<i>, apoi și mulțime de hoți au adunat pã lîngă <l> ca să-și dea ocrotia (sic) de aceea cu totul să să izgonească din țară afară și să și meargă la patria sa sau unde va pofti.

30. Dumnealui biv vel log<o>fățul> Constan<n>tin Belu carele fără a face vre un bine sau folos țării<i> ci numai<i> pentru vînzare de țară ce au făcut și din om prost s-au înălțat la această treaptă, precum și toată țara au prădat fără milostivire cu viclenile sale chipuri; ba încă și moșiile ticăloșilor pămînteni cu stînicie le-au luat, de acela, ca să fie pildă> altor asemenea dumisale, să să dea supt judecată>, să să cerceteze ce au avut pînă a nu intra în treburile vistierii și cele ce are acum de unde le-au făcut și tot ce va prisosi peste ceea ce au avut să să ia pentru folosul țării<i> de unde au și eșit, luîndu-să și cinul boerii lui ce-i făcără> de orînduială cîștig.

31. Dumnealui biv vel agă Alicache> Vilara i dumnealui biv vel cluceriu<l> Chirieac i dumnealui stolnicu<l> Cătuneanu i dumnealui medelniceriu<l> Dărzeanu i medelniceriu<l> Măcescu să lipsească cu totul din slujbele țării<i> și în viața lor, asemenea și alți ca dum<nea>lor care cu mulțime de m<e>șteșuguri au prădat țara fără de milostivire.

32. Slugeriu<l> Theodor Vladimirescu, carele de cătră noi tot norodul Țării Românești ca pã un iubitor de patrie s-au arădicat și s-au orînduit ca să ne fie mai mare și chivernisitor la toate adunările pentru folosul a toată opștea din preună și toate căpitaniiile atîta din striini cît și din pămîntenici> cîți sînt împreună cu dumnealui de <s>lujesc norodului și patrii, să fie ertați și blagosloviți de către stăpînire și ca unii ce <s>lujesc folosului de obște, să fie cinstiți și miluiți de către stăpînire cu toate cererile ce vor face.

33. Toată zahere<a>oa, flnu<l> și altele ce s-au mîncat și s-au băut de către norodul adunării de la mănăstiri, de la boeri i de la neguțitorii să să plătească din vistierie.

34. Toate acestea să să întărească atît cu hrîsov cu mare jurămint obștească că să vor păzi cît și cu hațșarif (sic) împărătesc, care să fie și cu știrea Rusii, cu coprirea ca la fieșcare domnie nooă să fie datori boierici> și arhierei<i> țării<i> ca să iasă cu aceste ponturi mîntine domnului la marginea Dunării<i> și domnul să fie datori a le iscăli cum că le va păzi întocmai și așa să intre în țara aceasta.

Acestea sînt ponturile adică cererile mai sus numitului Theodor, la care crezînd norodul că să vor face după cererea aceasta s-au ridicat cu totul într-o care erac<u> și oameni de cei

aleși. Întru acest an 1821 s-au făcut mare jăfuiri la multe familii despre norodul cel rădicat în rebelie pentru că au ținut peste cinci luni, gonind unii pă alții, adecă o<a>meni<i> cei de rînd cu cei aleși. Apoi eșind turcii în țară nu s-au făcut mai multă bătae de cît la Drăgășani și întru acea bătae au perit și turci iar mai mult norod de cel adunat întru care au perit i o<a>meni lăcitori de-ai orașului.

Iar după această b<ă>tae s-au speriat toat<ă> adunarea și au fugit unii pîn țăra nemțească, alții s-au predat la turci și au rămas turcii în țară.

Iar sfîrșitul lui Theodor așa au fost : Mai nainte, pînă a nu eși turcii în țară, au mers la București cu tot norodul cel adunat ; și viind și fecioru<l> lui Ipsilant de către Moldova s-au împreunat, adecă Theodor și cu Ipsilant, ca unii ce mai nainte era<u>niți la acel sfat. Apoi mai pre urmă nu știm ce s-au întimplat între ei, decît unii zic că nu s-au lăsat mai . . . * Theodor de cît Ipsilant, alții zic că ar fi vrut Theodor a să uni cu turci<i>, alții în alte chipuri ; ci nu să știe adevărat cum au fost pricina, ci atîta știm că au trimis Ipsilant la Theodor și l-au luat fără<ă> cînte în fiară și l-au dus la Tîrgoviște și acolo l-au omor<i>t cu rea moarte fără<ă> milostivire ; și așa au luat sfîrșit Theodor Vladimirescu.

Ia<r> după venirea turcilor și după bătaea care am spus că s-au făcut la Drăgășani, au fugit și Ipsilant la țara nemțească.

Acest Ipsilant mîna dreaptă nu avea, că în bătae fiind l-au lovit și rămăsese fără<ă> mîna.

Această carte adunată din Sfînta Scriptură este prin osteneala mea cel mai mic între preoți.

Ghenadie protosinghelu.

Arh. St. Neamț, Depozitul Roman, Colecția documente și scrisori 1821, ms. nr. 1, pach.2

* loc alb.

DOUĂ DOCUMENTE DIN ARHIVELE ITALIENE DESPRE MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ DE LA 1821

DUMITRU ZAHARIA

În cadrul vastei acțiuni de completare a izvoarelor istorice interne cu documente păstrate în arhivele de peste hotare — începută de Direcția generală a Arhivelor Statului cu mai mulți ani în urmă au fost depistate, cu prilejul cercetărilor în arhivele din Italia, documente cuprinzând informații asupra desfășurării evenimentelor de la 1821. Microfilmarea acestora și aducerea lor în țară vine în întâmpinarea aniversării a 150 ani de la izbucnirea mișcării revoluționare din 1821.

Data fiind însemnătatea deosebită a mișcării revoluționare conduse de Tudor Vladimirescu, caracterul ei larg, modul de desfășurare și ecoul internațional pe care l-a stîrnit, informațiile documentare sînt bogate.

Documentele cercetate în Arhivele Statului din Torino și Florența, în Arhivele Secrete ale Vaticanului și în cele ale Congregației Propaganda Fide redau cu suficientă fidelitate amploarea evenimentelor, participarea maselor populare din Oltenia și Muntenia, interesul manifestat de statele europene — Rusia, Austria, Turcia, Prusia, Toscana, Torino, Napoli — față de evoluția luptelor revoluționare.

Publicăm două din aceste documente. Primul provine din Arhivele Vaticanului și cuprinde mai multe articole din ziarul „Observatorul Austriac” asupra începutului și modului de desfășurare a mișcării, atitudinea adoptată de Austria și Rusia.

Al doilea este un raport al lui Fr. M. Chirico care descrie evenimentele din Balcani, situația internă din Turcia și măsurile luate împotriva răzvrătiților din Principate.

1

1821 mai 3. Nunțul papal din Viena informa pe secretarul de stat, cardinalul Consalvi, despre evenimentele din Țara Românească, traducîndu-i articole din ziarul „Observatorul austriac”.

Osservatore austriaco, nr. 121, 1 maggio 1821.

Principati di Moldavia e Vallachia. Una lettera di commercio di Bukarest dei 6 aprile (in Wanderer) racconta il principio ed il progresso della rivoluzione accaduta nella Vallachia e nella Moldovia nella seguente maniera. Dopo la morte dell'ultimo Principe un certo Thodoro

Wladimiresko, suscita la rivoluzione nei Panduren ossia nei soldati del paese e nei contadini della piccola Vallachia.

Devea cio' a lui riuscire tanto piu facile quanto che nell' ultima guerra aveva egli comandato i medesimi panduren come un corpo libero.

La rivoluzione scoppia' in Zernecz, di giorno in giorno, anda, aumentando il numero dei mal contenti senza però, eccitare un gran rumore, e in tanto i bojari vedevano come facile impresa sopprimere e sedare nel suo nascere un simil tumulto. Tale piccola considerazione fattasi della rivolta dare fine ai principi di marzo, quando, alla fine, i stessi bojari, vedendo che andava vieppiu dilatandosi l'inquietudine, spedirono contro di Thodoro Wladimiresko mille circa arnauti. In vano si stavano attendendo notizie di vittoria, quando, anzi in ultimo si venire in cognizione che molti dei stessi arnauti si erano uniti col medesimo Thodoro. Al lo di marzo si seppe la rivoluzione in Galacz, in cui i Greci, sotto la direzione di un certo Wassili Caravia uccisero i Turchi che cola si trovavano, dopo di che venne ancora appiccato il fuoco alla città, e alcuni magazzini furon preda delle fiamme.

In appresso Caravia lascia Galacz e con un corpo di 200 Greci portassi verso di Fochsany. Agli 11 di marzo si ebbe la notizia che un figlio del Principe Ipsilanti, il quale avea già militato sotto le bandiere russe, e perduto un braccio, era improvvisamente venuto dalla Besarabia in Iassy, che cola avea egli meso in rivoluzione tutti, i Greci, ed avea proclamato di volere scattare il giogo della Turchia nella Grecia. Promise ordine e sicurezza e annunzia che egli era diretto verso di Bukarest. Tutte queste notizie furono cagione d'una indicibile confusione.

Ai 12 di marzo i bojari impegnati e i piu ragguardevoli cominciarono a fuggire. Un simile esempio venne imitato, e fra 10 giorni s'inviarono alla volta di Kronstadt tutte queste persone che ebbero il mezzo di procacciarsi un legno.

Le falsità e le voci sparse che Caravia ed Ypsilanti si avvicinavano aumentarono la fuga e diedero occasione ai negozianti di imbarrare la loro robbia e procurarle un luogo di salvezza nelle carceri, nelle chiese e nei conventi. Tutte le case e le botteghe restarono vuote e vennero chiuse con forte stanghe; gli uomini si rifugiarono nei monasteri, o in Kronstadt e tutto quello che quivi trovasi e rinchiuso negli hanni e nei conventi, che sono circondati di alte mura.

La nostra città, con una popolazione di 80 000 anime è ora eguale ad un deserto; tutti gli affari sono in una perfetta calma; null'altro si vende, ne si compra, che armi, polvere, e palle. Poiche ogni cittadino nell' scioglimento dell' ordine teme della canaglia, la quale niente ha a perdere, e solo trova il suo vantaggio nel disordine. Tutti si sono armati e quei pochi uomini che nel giorno si vedono per strade portano fucile, sciabola, e pistolle. I ladri si sono messi sulle strade, maltrattano, e sacchiggiano tutti gli abitanti che da qui fuggono coi loro beni ed averi.

Ogni giorno si sentono nuove ruberie e assassini e molti dei fuggiti ritornano qui maltrattati, nudi e in uno stato di miseria e di compassione. Gli uomini rifuggiati negli hani e nei conventi avevano in tal maniera riempiti tal luoghi che la maggior parte era costretta a stare sotto del cielo aperto.

Nei cortili eravi un tal bralichio di gente rifuggiata, che rassomigliava ad un fornocolaio, e per cagione della non favorevole stagione si sono ammalati. I fanciulli sono stati soggetti a molti e grandi disagi.

In uno di quei monasteri, in 10 giorni ne furono sepolti 20.

Lo stato di confusione e desolazione cagionato da questi avvenimenti non si puo descrivere. Esso dura 10 giorni e venne egliandio aumentato per motivo dello squaliglo delle nevi ed per avere straripate un fiume vicino alla città per cui una parte di essa venne sott'acqua.

Finalmente dissipassi questa piaga. Le persone vedderono che non venivano Theodoro, ne Caravia, ni Ypsilanti, si sollevavano dal loro spavento, e molti ritornarono nel proprio quartiere. Tuttavia continuarono a lasciare tutti i loro beni ed averi in quei luoghi ove gli avevano procurati una salvezza; non venne però attivarle affari veruno come tutt' ora seguita.

Gli uomini girano per le strade, senza alcuna occupazione; giornalmente s' inventavano bugie, e nel di appresso le nuove inventavano quelle del giorno addietro.

Avrebbe bastato che uno solo fosse corsa per la città e avesse principiate a gridare: Vengono i Turchi! perche tutti gli altri vi fossero andati dietro.

Alcuni bojari che erano rimasti in Bukarest e i plenipotenziari del nuovo nominato Principe Callimachi, che erano già arrivati, cercarono di salvare la città dal tumulto e dal fuoco, e perciò assoldavano molti arnauti, richiamarono quelli che erano andati contro Theodoro e fecere andar per la città delle, forti pattuglie.

Ciò continuò fino ai 29 marzo, nel qual giorno i plenipotenziari del Principe ritornarono in Turchia. Partirono ancora l'Agente austriaco, e il Console russo; o andarono in Kronstadt. Si diceva che Ypsilanti fosse soltanto lontano quattro poste, e Thodoro fosse anch'egli vicino da un'altra parte. Queste voci messe parimenti molti dei sudditi austriaci e russi che qui si trovavano a partire.

In appresso si osservò un fermento nei Greci, in cui però non presero parte, veruna i paesani, i Vallachi. Frattanto si videvano gente colla corda d'Ypsilante, per le strade.

Ai 2 di aprile, all'improvviso un banditore annunzia di dover chiudere le case, o star quieti, e nel medesimo giorno, verso le ore 12 entra Thodoro Wladimiresko con 2 000 circa uomini nella città, e dopo che s'impadronì d'un atrio dei bojari nel chiostro metropolitano, in cui aquartierò la sua gente, fece pubblicare a suon di tromba, che i borghesi, e gli abitanti della città si dovessero radunare nel vicino colle, alle di cui faldo e posto il chiostro metropolitano; poichè cola avrebbe egli loro partecipato le mire della sua venuta in Bukarest.

Tutti corsero nell'indicato luogo non tanto per osservare la sua gente che era accampata sotto del cielo aperto, nell'atrio della casa che egli abitava, quanto per ascoltare ciò che egli era per annunziare. A quelle persone che dimostrarono, il desiderio di parlare con questo condottiere (sebben in piccol numero) fu loro ciò accondiscosto, assicurò egli che non era venuto colla mira di rubare, ne di far' altro male.

Dopo la sua entrata si seppe che il chiostro metropolitano, ove risiede, l'arcio venne fortemente stangato e che vi si trovavano dentro quelli arnauti, i quali non convenivano colle mire di Thodoro.

Alla sera, verso le dieci ore, s'intese dal medesimo chiostro forti scarichi di fucili che duravano un quarto di ora.

Favvi un allarme generale. Si penso che Thodoro avesse voluto impossessarsi del chiostro col la forza, il quale però nel di seguente si arrese, e quel rumore fu soltanto cagionato dalla protervia degli arnauti rinserati.

Giunto in appresso ancora un capitano di arnauti con 200 uomini, furon di nuovo aperte le porte del Metropolitano.

Dopo di spari accaduti nella notte, si restò sufficientemente quieti fino al di 4 di aprile, nel qual giorno, accadde di nuova altra scena.

Dopo il mezzodì si videro dei giovani greci armati, i quali portavano in giro due bandiere, una delle quali rossa con striscie nere e bianche, l'altra intieramente bianca: ambedue però contrassegnati con croce: sulla prima eravi dipinta la fenice e la civetta.

Queste bandiere furono portate per la città, tra canti sonori di libertà; i preti greci vestiti degli abiti ecclesiastici le accompagnavano e nel piantar le medesime sollevessi un gran rumore e si sparò fortemente sulle case dei bojari.

Quanto ciò abbia a durare nessuno il più sapere. Ypsilanti fino ad ora trovasi precisamente in Ploest, lontano tre poste di qui. Sono otto giorni, che giornalmente si annunzia il suo arrivo, ma fin oramai è ancor giunto.

Caravia di Galacz si è di già unito con lui, ma Thodoro Wladimiresko, che è un Walaco; pare che non voglia andar d'accordo con Ypsilanti, e sembra ancora che sia questa la cagione per cui egli si trattiene ancora in Ploest. Rapporto alla forza della sua gente non si hanno notizie sicure. Un Greco che è stato in Ploest fa ascendere le sue truppe a 6 000 uomini.

Probabilmente arriveranno in breve i Turchi in questo paese per ridurre al dovere i ribelli. Faccia il cielo che nulla di significante accada e che possiam essere esente da maggiori calamità. Si dice che i Turchi si armano fortemente, e, in questo giorno vogliano passare il Danubio.

Il Patriarca greco di Constantinopoli ha mandato un anatema a quest' arcivescovo, e gli ha ingiunto di annunziarlo a tutti i greci cristiani che si sono sollevati contro dei Turchi.

Si sente che i Turchi abbiano di già passato il Danubio se ciò ne vero 10 vedremo in appresso; non si può più credere alle notizie perchè ogni due ore cambiano.

Osservatore austriaco del 3 maggio.

Le ultime notizie di Iassy dei 13 aprile portano che le risoluzioni prese dalle E. E. M. M. gli Imperatori di Austria e Russia riguardo ai rumori nei Principati di Moldavia e Vallachia avevano prodotte effetti rilevanti.

Appena li 10 aprile a Iassy conobbero le ditte risoluzioni che i bojari alla testa del Metropolitano si portarono al Principe reggente per condurlo ad una sollecita fuga.

Michele Suzzo depose tra le lagrime le redini del governo, e lascia Iassy la notte degli 12 aprile colla sua famiglia, tuttò il suo seguito, egli star portando seco la cassa militare delle reclute greche. Ha lasciato molti debiti e ha preso la via della Bessarabia.

E giunta poco fa la seommunica fulminata in Constantinopoli dal Patriarca greco contro Michele Suzzo, e tutti i sollevati contro il Gran Sultano.

Il Divano riunito dopo partenza del Principe si e occupato a spedire una deputazione alla Porta per reppresentare che gli abitanti della Moldavia non hanno preso parte contro il legittimo monarca, che tutta la colpa e del Principe Michele Suzzo, e pregadi spedire un nuovo Principe.

Parimenti il Divano ha ordinato d'inseguire nei diversi distritti della Moldavia gli armati in favore del Principe Ypsilante, se sette giorni dopo la partenza del Principe Michele Suzzo si trattengono in Moldavia.

Nello stesso tempo il Divano ha spedito al Pascia d'Ibrail, a fine di risparmiare l'arrivo delle truppe turche in Moldavia.

Mentre il Divano, ha pensato ai mezzi che la Moldavia sia liberata, dalle trupe greche, come e già seguita nella Capitale. Ancora si trattengono quieti i Turchi a Ibrail, Galacz, e nel basso Danubio.

Le notizie di Bukarest, dei 12 aprile portano che la scomunica fulminata dal Patriarca greco contra i sediziosi fa letta li 8 da un Diacono nella chiesa metropolitana e nelle chiese di San Giorgio e di San Giovanni. Nello stesso giorno si erano cominciati a stabilire i luoghi della città adattati ai trinceramenti, ma che furono sospesi per mancanza di denaro necessario a procurare le munizioni da guerra.

I bojari si occupano a mettere insieme per un imprestito forzato due milioni di piastri per estinguere il debito fatto dalle truppe d'Ypsilanti. Si e cominciato presso il clero, e presso gli Ebrei; dal primo si chiedono cento mila, e dai secondi ventimila piastri. Tutte le corporazioni devono contribuire a proporzione.

Il Principe Ypsilanti arriva vicino a Bukarest li 9 aprile con circa 1000 uomini o tre cannoni, sopra di un cattiro carro preparato in fretta dai Vallachi, ed occupa il castello di Grigorio Ghika, in Collentina, avanti la città. Il suo ajutante Duka, entre in Bukarest con 200 oumini. Tutta la forza di Ypsilanti forse accresciata dalle fama monta a 5000 uomini con sette cannoni di marina.

Il giorno dopo l'arrivo delle truppe d'Ypsilanti si portarono le truppe di Thodoro Wladimiresko a Corretszani, egli rimase a Bukarest con 50 uomini circa; lascia la città li 12 o si porta ad un cosi detto monastero.

Fra i Vallachi, che si erano uniti a Thodoro, esiste grande dissidenza perche si vedono delasi nella loro aspettazione. Si era loro promesso di far valere i loro dritti presuntivi, e di saccheggiare le case dei bojari, ed ora si vogliano impegnare per la causa dei Greci, coi quali nulla hanno di comune.

Piu di 400 hanno già abbandonato le bandiere di Thodoro. I bojari che si trovano in Bukarest di consenso con Thodoro hanno combinato una supplica al Gran Signore, e ai 10 l'hanno spedita a Constantinopoli.

Arh. St. Buc., Microfilme din Italia, rola 1, orig. (Archivio Segreto Vaticano, Fond Segreteria di Stato, anno 1821, rubrica 247, fasc. 2).

Traducerea :

„Observatorul austriac”, nr. 121, 1 mai 1821. Principatele Moldovei și Valahiei.

O scrisoare comercială din București din 6 aprilie (trecut), descrie în maniera următoare începutul și progresele revoluției izbucnite în Valahia și Moldova.

După moartea ultimului prinț, un anumă Tudor Vladimirescu ațlă o revoluție în rindurile pandurilor, soldaților din țară și țăranilor din mica Valahie. Aceasta trebuia să-i reușească cu atât mai ușor cu cât, în ultimul război, el comandase pe aceiași panduri ca pe un corp liber.

Revoluția izbucnită în Cerneț, mergea câștigând din zi în zi un număr tot mai mare de nemulțumiți fără să stîrnească prea mult zgomot și în acest fel boierii socoteau că o astfel de mișcare putea fi suprimată cu ușurință și stîrpită chiar de la începutul ei. Aceste tendințe de minimalizare a răscoalei, au luat sfîrșit la începutul lunii martie, cînd în fine, aceiași boieri, văzînd că se avansa pe calea creșterii neliniștii, au trimis contra lui Tudor Vladimirescu aproximativ o mie de arnăuți.

În zadar se așteptau știri asupra victoriei, cînd, dimpotrivă, în ultimul timp aflară că cei mai mulți dintre arnăuții trimiși contra revoltaților se uniseră cu acel Tudor.

La 10 martie se află că revoluția izbucni și în Galați unde grecii, sub conducerea unui anume Vasile Caravia uciseră pe toți turcii care se aflau acolo, după aceia au dat foc orașului și unele magazine au căzut pradă flăcărilor.

Puțin după aceea Caravia părăsi Galațiul și cu un corp de 200 greci se îndreptă spre Focșani.

La 11 martie se află că un fiu al prințului Ipsilanti, care luptase mai înainte sub steag rusesc și-și pierduse un braț, a venit pe neașteptate la Iași din Basarabia iar, acolo, atrăgea la revoluție pe toți grecii, și proclamase că vrea să elibereze Grecia de sub jugul Turciei. Promițând ordine și siguranță el anunță că își dirijează forțele către București.

Toate acestea au constituit cauza unei nespuse confuzii.

La 12 martie boierii dregători și cei vrednici de luat în seamă începură să fugă. Un astfel de exemplu a fost imitat și de alții așa încît peste 10 zile se îndreptau spre Brașov toate acele persoane care reușiseră să-și procure mijloacele de transport necesare.

Se răspîndiră tot felul de știri și zvonuri că Ipsilanti și Caravia se uniseră și acestea determinară o fugă și mai mare din partea boierilor, iar negustorilor le oferî ocazia să-și împacheteze lucrurile și să-și caute un loc de salvare în adăposturi, în biserici sau în mănăstiri. Toate casele și bodegile rămăseră goale și urmau să fie închise cu stîngi puternice; oamenii se refugiau în mănăstiri sau la Brașov, tot ceea ce se găsește aici este închis numai în hanurile și mănăstirile înconjurate de ziduri înalte.

Orașul nostru cu o populație de 80 000 de suflete are acum aspectul unui pustiu, toate afacerile se află într-o acalmie generală, nimic nu se vinde și nici nu se cumpără în afară de arme, pulbere și gloanțe. Apoi fiecare cetățean, în absența ordinei se teme de omul fără căpătii, care nu are nimic de pierdut și singur își găsește avantajul în mijlocul dezordinei.

Toți s-au înarmat, chiar și acei puțini oameni care se văd ziua pe străzi poartă pușcă sabie și pistoale.

Hoții s-au postat pe străzi, maltratează și schingiuiesc pe toți locuitorii care fug de aici cu bunurile și averile cele mai de preț.

În fiecare zi se află despre noi hoții și asasinate și mulți dintre cei fugiți se întorc înapoi maltratați, goi și într-o stare de mizerie, demnă de compasiune. Oamenii refugiați în hanuri și mănăstiri umpluseră atît de mult aceste locuri încît cea mai mare parte era obligată să stea sub cerul liber.

În curți erau atît de mulți oameni refugiați încît adunătura lor părea un furnicar și din cauza timpului nefavorabil s-au îmbolnăvit.

Copiii au fost supuși unor multe și mari neajunsuri. Într-una din acele mănăstiri în 10 zile au fost înmormîntați 20. Starea de confuzii și dezolare cauzată de aceste evenimente nu se poate descrie. Ea durează de 10 zile și a crescut și mai mult din cauza topirii zăpezilor care a făcut să se reverse un rîu ce curgea pe lîngă oraș și din acest motiv o parte din oraș se află sub apă. În cele din urmă dispăru această rană.

Toți văzînd că nu venea nici Tudor, nici Caravia și nici Ipsilanti, se ridicară din ascunzișurile lor și se întoarseră în cartierele proprii. Cu toate acestea continuară să lase bunurile și averile lor în acele locuri în care-și găsiseră o salvare. Nimeni nu veni pentru afaceri ca în alte timpuri. Oamenii se plimbă pe străzi fără nici o ocupație; în fiecare zi se inventau tot felul de minciuni, și aproape totdeauna ultimile știri imită pe cele din ziua trecută. Ar fi de ajuns ca unul singur să străbată orașul și să înceapă a striga: vin turcii! pentruca toți ceilalți să meargă din nou în ascunzișuri.

Unii boieri care rămăseseră în București ca și plenipotențiarii noului domn numit, prințul Calimachi, sosiți deja, încercară să salveze orașul din tumultul și focul în care ajunsese și pentru aceasta angajau mulți arnăuți, rechemau și pe acei care plecaseră contra lui Tudor și dădură dispoziții să meargă prin oraș puternice patrulare.

Toate acestea continuară pînă în ziua de 29 martie, cînd plenipotențiarii prințului se reîntoarseră în Turcia. Plecară chiar și agentul austriac și consulul rus la Brașov.

Se spunea pe de o parte că Ipsilanti s-ar putea afla la o distanță de numai patru poște, iar pe de altă parte se afirma că și Tudor s-ar afla în vecinătate.

Aceste zvonuri numeroase determinară pe mulți dintre supușii austriecci și ruși aflați aici să se pregătească de plecare. După aceia se observă o frămîntare în rîndurile grecilor, ale țaranilor și ale valahilor care nu se amestecaseră în aceste evenimente.

Pe străzi se vedeau foarte mulți oameni care purtau cocarda lui Ipsilanti.

La 2 aprilie, pe neașteptate, un agitator public anunță că trebuie să fie închise casele, iar populația să stea liniștită. În aceeași zi, către ora 12 intră în oraș Tudor Vladimirescu cu o armată de aproximativ două mii de oameni și după ce luă în stăpînire de la boieri o încăpere de la biserica Mitropoliei, unde-și cartirui oamenii săi, în sunetele trompetelor, făcu cunoscut că burghezia și locuitorii orașului trebuie să se adune pe colina vecină, la ale cărei poale se afla mănăstirea mitropolitană și că acolo va expune celor prezenți scopurile sosirii sale în București. Toți se îndreptară spre locul indicat nu atît pentru a observa pe oamenii săi care erau cantonați

sub cerul liber, în holul casei în care el locuia, el mai ales pentru a asculta ceea ce el urma să-i anunțe.

Acelor persoane care-și exprimă dorința de a vorbi cu acest condotier (într-un număr redus) le-a acordat acest lucru și-i asigură că nu a venit cu scopul de a fura și nici de a provoca alte neajunsuri.

După intrarea sa se știa că mănăstirea mitropolitană, unde-și avea reședința, ca și holul, erau foarte bine păzite aici acolo, în interior, se aflau închiși, acei arnăuți, care nu se împăcau cu scopurile lui Tudor. Seara, către ora zece se auziră din aceeași mănăstire puternice descărcări de puști care durară un sfert de oră.

Era o alarmă generală. Se credea că Tudor ar fi vrut să pună stăpânire pe mănăstire prin forță, dar între timp s-a aflat că acel zgomot fusese provocat numai de aroganța arnăuților închiși. A ajuns, în cele din urmă, un căpitan de arnăuți cu două sute de oameni și fură din nou deschise porțile mitropolitane.

După acest incident s-a lăsat noaptea și s-a restabilit cea mai desăvârșită liniște pînă la patru aprilie, cînd s-a petrecut o altă scenă. În după amiaza acelei zile se vedeau tineri greci înarmați care purtau la mijloc două benzi, din care una roșie cu dungi negre și albe; alta în întregime albă, ambele marcate cu semnul crucii; pe prima erau pictate pasărea phönix și cucușia.

Aceste steaguri fură purtate prin oraș în cîntecele răsunătoare ale libertății: preoți ortodocși îmbrăcați în veșmintele eclesiastice îi însoțiră peste tot și aceasta dădu mult curaj răsculaților care-și îndreptară întreaga lor mînie asupra caselor boierești.

Cît de mult va dura aceasta nimeni nu știe. Ipsilanti, pînă acum se afla, în mod precis, la Ploiești, localitate situată la o distanță de trei poște de aici.

Sînt opt zile, de cînd în fiecare zi, se anunță sosirea sa, dar pînă acum n-a ajuns încă. Caravia de la Galați și-a unit deja forțele cu ale sale dar Tudor Vladimirescu, care este un valah, se pare că nu vrea să fie de acord cu Ipsilanti și acestea s-ar putea să fie motivele întîrzierii sale la Ploiești.

Asupra forțelor de care dispune el nu sînt încă informații certe.

Un grec care a fost la Ploiești afirma că trupele sale s-ar ridica la 6 000 oameni. Probabil că peste puțin timp vor veni turcii în această țară pentru readucerea rebelilor la obligațiile lor. Poate că cerul va face să nu se petreacă nimic deosebit aici, iar țara să fie scutită de mari calamități.

Se spune că turcii se înarmează puternic și că în această zi vor să treacă Dunărea.

Patriarhul grec din Constantinopol a trimis anatema asupra acestui arhiepiscop și el a poruncit să fie adusă la cunoștința tuturor grecilor creștini care s-au răscolat contra turcilor. Se zvonește că turcii au trecut deja Dunărea și dacă este sau nu adevărat vom vedea în curînd. Nu se poate acorda crezare tuturor știrilor deoarece la fiecare două ore ele se schimbă.

Observatorul austriac din 3 mai .

Ultimele informații din Iași, de la 13 aprilie, ne aduc știrile că hotărîrile adoptate de maiestatea lor Împărății Austriei și Rusiei în legătură cu mișcările din Principatele Moldovei și Valahiei au produs efecte remarcabile.

De abia la 10 aprilie s-ar fi cunoscut aceste hotărîri cînd boierii în frunte cu mitropolitul se prezintă la prințul domnitor pentru a-l ajuta să fugă.

Mihail Suțu cu lacrimile în ochi, depuse frînele guvernării și lasă Iașul în noaptea de 12 aprilie, împreună cu familia și toată suita sa și era pregătit să ducă cu sine casa militară a recruților greci. Lăsînd multe datorii el a luat drumul Basarabiei.

Nu mult după aceasta a ajuns aici și violenta excomunicare a patriarhului grec din Constantinopol îndreptată contra lui Mihail Suțu și a tuturor răsculaților împotriva marelui sultan.

Divanul întrunit după plecarea prințului a fost preocupat de trimiterea unei deputații la Poartă prin care comunicau că locuitorii Moldovei nu au luat parte la mișcarea contra monarhului legitim, că toată vina aparține prințului Mihail Suțu și rugau să se trimită un nou prinț.

Concomitent Divanul a ordonat să fie urmărite în diversele districte ale Moldovei, armatele favorabile prințului Ipsilanti și după plecarea prințului Mihail Suțu să fie reținute în Moldova șapte zile.

În același timp Divanul s-a adresat pașei de Brăila, cu scopul ca Moldova să fie cruțată de sosirea trupelor turcești. Între timp s-a gîndit și la mijloacele prin care Moldova ar putea fi eliberată de trupele grecești așa cum se petrecuse deja cu Capitala. Turcii se mențin liniștiți la Brăila, Galați și în regiunea Dunării de jos.

Știrile de la București, din 12 aprilie, informează că violenta excomunicare a patriarhului grec dată împotriva răzvrătiților a fost citită la 8 de către un diacon în biserica mitropolitană, în bisericile Sf. Gheorghe și Sf. Ioan.

În aceeași zi s-a început stabilirea locurilor din oraș în care să se dea luptele dar au fost părăsite din cauza lipsei banilor necesari procurării munițiilor de război.

Boierii se ocupă de impunerea unui împrumut forțat de două milioane de piaștri pentru a stinge datoriile făcute de trupele lui Ipsilanti.

S-a început cu clerul și cu evreii ; de la primii cerându-se o sută de mii și de la secunzii douăzeci de mii de piaștri. Toate corporațiile trebuie să contribuie în mod proporțional.

Prințul Ipsilanti sosi lângă București la 9 aprilie însoțit de aproximativ 1000 de oameni și trei tunuri, pe un car pregătit la repezeală de locuitorii țării și ocupă castelul lui Grigore Ghica, de la Colentina, înaintea intrării în oraș.

Ajutantul său Duca intră în București cu două sute de oameni. Faimoasa forță a lui Ipsilanti ar putea să urce la cinci mii de oameni și șapte tunuri de marină.

În ziua de după sosirea trupelor lui Ipsilanti, armatele lui Tudor Vladimirescu s-au deplasat la Cotroceni, el rămânând la București cu aproximativ cincizeci de oameni, părăsindu-l la ora 12 când a plecat la o așa zisă mănăstire.

Printre valahii uniți cu Tudor, există o mare diferență deoarece se văd părăsiți în așteptările lor.

Li s-a promis să li se ia în considerație drepturile lor prezumtive de a prăda casele boierilor și acum vor să slujească pentru cauza grecilor cu care nu au nimic comun.

Mai mult de patru sute dintre ei au abandonat deja steagurile lui Tudor.

Boierii aflați în București, de comun acord cu Tudor, au întocmit o cerere adresată marelui sultan pe care, în 10, au și expediat-o la Constantinopole.

2

1821 martie 21. Fr. M. Chirico, reprezentantul Sardiniei la Constantinopol raportează ministrului de externe de la Torino despre situația din capitala otomană, evenimentele din Balcani și mișcarea revoluționară din Principatele române.

ECCELLENZA,

Gli timori e le vive apprensioni, che da vario tempo di sturbano infinitamente l'animo del Ministero Ottomano sul riflesso di un attacco da parte della Corte di Russia sono finalmente giunti al loro colmo. Con i passati commenti ho già avuto l'onore di sottoporre ai savii riflessi dell'Eccellenza vostra una parte di motivi, che gl'incutevano questi timori: abbenchè tali sin al presente dal Ministero Ottomano non sono stati in verun modo esternati, l'insurrezione della Vallachia però, e sopra tutto l'ultima catastroffe della Moldavia non gli permettono di ulteriormente dissimularli.

Nuovè rivoluzioni scoperte nella Morea, le quale però da quel Governo Turco sono stati per ora prevenute ed assedate, i sforzi di Montenegrini contro l'Albania superiore e gl'ultimi contro la Herzegovina, ducato dipendente dalla Bossina, l'ostinazione di Serviani, le scorrerie di Meliki nell'Asia, la nuova lega de suliti nazione greca indomita col ribello Ali-Pascia di Ianina, e le insurrezioni suddette della Vallachia e della Moldavia dovrebbero esser dalla Sub. Porta interpretate piuttosto dello spirito attuale di rivoluzione che infetta una gran parte dei Governi Europei; dallo spirito turbolento dei Greci e dalla loro già nota mania di erigere un Impero Greco sulle rovine dell'Impero Ottomano, e non precisamente da maneggi della Russia, ma il terrore o l'astio che il sol nome Russo incute din dalle cune ai Turchi e di natura tale, che questo pregiudizio nell'animo del Ministro Ottomano prevale su qualunque altro riflesso e cio à segno di credere imminente un attacco da parte della Russia.

Il preciso dettaglio dell'insurrezione e degl'eventimenti in Vallachia e Moldavia non è ancora intieramento conosciuto: tutto quello però che si sa di positivo è che il Principe regnante di Moldavia, Michele Suzzo, due anni fa, ivi istallato si è ultimamente ritirato con tutti i suoi archivi, famiglia ed effetti preziosi a Dubassar, confine Russo, pochi ore distante da Iassy, e che quindi il giovane Principe Ipsilanti, colonello delle guardie imperiale russe con quattro generali ed un picchetto di ottanta granadierei son' entrati in Iassy, e si dice riconducendovi il suddetto Principe Suzzo e che tutta questa città era sotto le armi. Mentre scopiava questa rivoluzione in Moldavia che sembra esser principalmente contro i Turchi diretta, giacche qui pochi Turchi, che trovavansi in Galatz, città della Moldavia, sono stati passati a fil di spada, un certo Vladimirescu Teodori (altri volte al servizio russo) arruolo una migliaia di Vallachi, ed ora con un esercito di più di tredici milla uomini accampati fra Craiova e Bucarest, intimo alla Porta, volere indennizzazione del popolo contro le estorsioni fatte da Principi greci istallati dalla Porta, ed una nuova costituzione sotto un Principe

vallaco, ne scrisse delle lettere al Gran Sig., all'Imperatore di Russia, ed a questo Sig. barone di Stroganoff.

A somma sciagura della Porta uno di Pascia turchi spedì inconsideratamente alcuno centinaio di Turchi in Vallachia, due cento; o circa di quali furon passati a fil di spada. L'entrare di armi Turchie in Vallachia contro i Trattati è un atto che compromette infinitamente la Porta colla Russia authorizzandola ad una reciprocità da parte sua.

In fatti avutane appena notizia questo sig. inviato li 15, chiese ed ottenne li 16 corrente una conferenza col Ministero Ottomano, in cui fece ogni suo sforzo per convincerlo, che la Corte di Russia non ha la benchè minima parte in parecchie insurrezioni, e che l'imprudente condotta, tenuta da parte dei Turchi vicini, poteva sola comprometterla colla sua corte; la conferenza è stata reciprocamente vivissima, sembra però da quanto la Porta ha ora operato non esser intieramente convinta di queste verità.

Il sig. Inviato di Russia spedì li 17 corrente il Cav. Paskevich con dispacci a S. M. l'Imperatore in Laibach. La Porta Ottomana ha creduta di sua convenienza di porre un embargo sui tutti i bastimenti turchi e greci pronti ad entrare in Mar Nero né stati di Russia e ciò sin ai nuovi ordini; arma a tutta fretta cinque navi di linea uno dei quali a tre ponti e molte altre fregate, e minori navi in tutto diciotto; ha spedito degl'ordini severi in Rumelia per la formazione di un esercito di 150.000 uomini tutti seimeni cioè truppa a soldo (e non giannizzari), e noi attendiamo con vera ansietà, e non senza timore l'evento di questi minaccianti apparati. In qualunque caso l'Eccellenza vostra deve essere tranquilla sulla sorte dei nostri naviganti, e spero la dovrà esser del pari di quei che navigano sotto vessillo russo, se mai se ne trovarono in questo porto.

Per misura di sola precauzione ne ho prevenuto il nostro signor conte Datteli di Odessa, accio se mai vi si trovassero di bastini sardi sotto vessillo russo, li munisse di un passavanti sardo per i stati di S. M. sicchè questi arrivando a questa parte con vessillo reg., saranno quivi muniti delle cautele necessarie per la loro traversato sin ai codesti incliti stati, accio ivi si muniscano delle loro patrie spedizioni.

I sirii greci di considerazione fuggono per tanto da quest' Impero a precipizio; il Principe Niccolo Suzzo, li sirii Schina, parenti del Principe Suzzo, il Principe Canieri con i due suoi figli, con tutti i loro beni e famiglie, e molte altre famiglie di minor condizione sono in questi giorni fuggite, chi per il Mar Nero, chi per il Mediterraneo, senza che la Porta se ne accorgesse.

I quattro agenti della Morea, ed il Principe di Meina, che del pari sono fuggiti o nascosti sono tuttavia dalla Porta ricercati, con somma ansietà, si sono spedite barche e corrieri per ritrovarli; il cap. Pascia a mano armata forza le case greche in queste contrade per ritrovarli, e sotto questo pretesto, credo, per scuoprire le trame dei Greci.

Venendo di arrivare alla Porta spedita da Adrianopoli la testa recisa di un certo Greco Aristide il quale era satan di Proclamazioni incendiarie da parte del giovani Ypsilanti ed altri di Moldavia spedite in Morea per sollevare quei popoli greci, contro l'Impero Ottomano, questo incedente pose in somma costernazione il Gran Sig. e tutto il Ministero Ottomano.

Il sovrano su quest'avisò, ordino da una parte, che la Porta intrasse con questo signor inviato di Russia in nuove e cathgoriche spiegazioni su quest'importantissimo oggetto, e che quindi si convocasse un consiglio generale dell'Impero, il quale in idioma turco chiamasi Calaba Divani, che si tiene solo sulla decisione del punto di guerra, o di qualche altro punto concernente l'esistenza dell'Impero. Entrata adunque la Porta in nuovi discussioni e spiegazioni su quest'articolo, chiese altresì che il sig. inviato estendesse le sue asserzioni per iscritto ed in nota ufficiale. Esso sig. inviato adunque spedì senza rimira una nota ufficiale alla Porta in cui solennemente dichiara ed assicura la S. Porta che S. M. l'Imperatore di Russia ne s'è mai ingerito, ne prenderà mai la benchè minima parte a tali follie ed insurrezioni, e che per darlene una prova nota equivoca egli garantisce che la Sua Imperiale Corte non riguarderà in verun conto qual infrazione di trattato l'entrare dell'armi ottomane in quelle due Provincie, le quali ormai son da considerarsi come ribelli al loro sovrano e contro l'ordine delle società, e par conseguenza in questo caso attuale indegne della protezione di S. M. Imperiale, assicurando altresì (cio però credemus) che la condotta del giovane Principe Ipsilanti, che non trovavasi più al servizio di S. M. e quello del Principe Suzzo saranno da S. M. Imperiale altamente disapprovate.

Dall'altra parte il Gran Consiglio di Stato, in cui oltre ai consiglieri, chiamati anche furon tutti i pubblici funzionari civili e militari, decise di porre questa dominante in uno stato di difesa come se l'insurrezione e lo scoppio di essa fosse imminente. In fatti il Giannizzar'Aghà ebbe ordine immediato di rinforzare di altre 30 persone armate ogni luogo delle guardie in tutti i quartieri della città, di richiamare i giannizzari dispersi nei sobborghi, di riunirli tutti nelle loro caserme, di dare loro le armi in mano, e di tenerli pronti al primo cenno

del Sovrano, di assicurate de tutti i quartieri di Greci e di osservare ogni lor passo. Il Giannizzar Aghà sin da ieri sera arma già tutto il popolo turco, il quale in maggior parte è giannizzaro; prese possesso del quartiere dei Greci Fener in Constantinopole, ove il Patriarca, e la maggior parte della nobiltà risiede; riunendolo con tre compagnie di giannizzari, lo stesso fece il Bostangi bascia con i quartieri di Curuciesme, Arnaud-Kioi e Therapia, i quali si truovano su questo canale, molli sin Greci fra i quali il vescovo d'Efeso, e suo vicario vengono di esser arrestati, e molti Greci sotto protezione di Russia, fuggono o nascondonsi colle loro famiglie.

Il gran sig. vienne di spedire finalmente un imperiale rescritto al Patriarca di Constantinopole, il quale convocata tutta la nobiltà greca e i vari individui di ogni ceto e mestiere gli e lo comunico contenendo che il Sovrano indignato contro la felonìa del Principe Suzzo, che dal nulla era stato elevato alle prime dignità e contro l'insolenza dei Moldavi e Vallachi ribelli, sapià vendicare la gloria del trono Ottomano, che cercano di rovesciare, che tutte le loro trame sano scoperte che la Corte di Russia lungi dal proteggere simili orribili attentati altamente, li disapprova allegando tutte le spiegazioni avute col sig. Inviato di Russia e la successiva sua.

Nota aggiungendovi finalmente che chiunque abbia avuto la disgrazia di esser in corrispondenza o in qualunque relazione con i ribelli, lo dichiaro sinceramente e sarà perdonato, chiunque per altro dietro al termine perentorio di giorni tre, di amnistia non dichiarasse la sua reità e ne fosse in seguito convinto, sarà privato di vita, e beni, che per tanto tutti i corpi di greci dieno di garanti formali della loro fedeltà.

In adempimento di questi ordini Sovrani, il Patriarca, il Principe Carlo Calimahi ed i due fratelli Principi Morusi, uno dragomano della Posta, e l'altro dragomane dell'Arsenale, garantirono tutti gli abitanti del quartiere nobile di Fener; non però gli abitanti di quartieri di Galata, e di Pera, in maggior parte negozianti greci ed alcuni di loro sotto protezione di Russia. Non si sa precisamente che garanzia presteranno quei che abitano i quartieri lungo il canale.

Ecco quanto il tempo mi permette di rappresentare all'Eccellenza Vostra sull'attuale situazione di questa capitale ed in attenzione di pregegettissimo cenni suoi con profondo rispetto ho l'onore d'essere.

Dell'Eccellenza vostra.

Pera di Constantinopole li 24 marzo 1821.

Fed. Maria Chirico

Arh. St. Buc., Microfilme din Italia, rola VII, doc. 17, orig. (Archivio di stato Torino Lettere Ministri Porta Ottomana, mazzo 1 bis, 1821-1826).

Traducerea :

Excelență,

Temerile și viile învățăminte, care de mai mult timp neliniștesc extrem de mult starea de spirit a guvenului otoman, la gîndul unui atac din partea curții rusești, au alins în sfîrșit culmea.

Prin intermediul comentariilor anterioare, deja am avut onoarea să supun înțeleptelor interpretări ale Excelenței voastre o parte din motivele, care alimentau aceste temeri, cu toate că pînă acum, din partea guvenului turc nu au fost exteriorizate în mod veridic, dar insurecția Valahiei și mai ales ultima catastrofă din Moldova nu le mai permite prefăcătorii viitoare.

Noile revoluții descoperite în Moreea, care însă au fost, pentru moment, prevenite și atacate de guvernul turc, sforțările muntenegrenilor asupra Albaniei superioare și ale ultimilor față de Herțegovina, ducut dependent de Bosnia, îndărătnicia sîrbilor, incursiunile lui Meliki în Asia, noua ligă a nesupusei națiuni grecești produsă în același timp cu acțiunile rebelului Ali-Pașa de Ianina ca și insurecțiile mai sus pomenite ale Valahiei și Moldovei ar trebui să fie interpretate de către Sublima Poartă mai de grabă ca efect al spiritului revoluționar actual care amenință o mare parte a guvernelor europene, al spiritului turbulent al grecilor și al cunoscuței lor manii de a ridica un imperiu elen pe ruinele celui otoman și în mod cert nu ca rezultat al acțiunilor rusești. Dar groaza și ura pe care singur numele de rus îl insuflă pînă în leagănul turcilor este de așa natură încît această prejudecată prevalează în starea de spirit a ministerului otoman asupra oricărei considerațiuni și aceasta face să crească teama de un iminent atac din partea Rusiei.

Detaliile precise ale insurecțiilor și evenimentelor din Valahia și Moldova nu sînt încă în întregime cunoscute.

Tot ceea ce se știe, în mod pozitiv, este faptul că prințul domnitor al Moldovei, Mihail Suțu, instalat cu doi ani în urmă, s-a retras în ultimul timp, cu întreaga sa arhivă, cu toată

familia și obiectele prețioase la Dubasar, în hotarele ruse, la puține ore depărtare de Iași și că după aceea, tânărul prinț Ipsilanti, colonel al găzii imperiale ruse, cu patru generali și un detașament de optzeci de grenadierii au intrat în Iași afirmând că l-ar fi adus pe amintitul prinț Suțu și că întregul oraș era sub armă.

În timp ce se descoperea această revoluție în Moldova, care părea a fi îndreptată în mod expres contra turcilor și că deja puținii turci, care, aflându-se în Galați, oraș din Moldova, au și fost trași prin spadă, un anume Vladimirescu Teodor (alte ori în serviciul rus) înrola mii de munteni și acum, cu o armată mai mare de treisprezece mii de oameni cantonați între Craiova și București, familiar Porții dorește: „despăgubirea poporului de jafurile făcute de principii greci instalați la conducerea țării de către Poartă și o nouă constituție sub un prinț valah, scrisese sultanului, împăratului Rusiei și acestui domn baron de Stroganoff”.

Cea mai mare nenorocire pentru Poartă a fost determinată de faptul că un pașă turc trimise fără socotină unele detașamente turcești în Valahia, din care aproape două sute fuseseră trecuți prin spadă. Intrarea armatelor turcești în Valahia, contrară prevederilor tratatelor, este un act care ar putea compromite înfințit de mult raporturile dintre Poartă și Rusia, autorizând-o la un act similar din partea sa.

În fapt acest trimis a avut documentele necesare căci în 15 ceru și în 16 a curenteii obținut o întrevedere cu reprezentantul Guvernului otoman, în care orice sforțare a sa pentru a-l convinge că curtea Rusiei nu are nici cea mai mică intervenție în altele insurtecții și că imprudenta conduită, manifestată de turcii vecini, ar fi singura în măsură să compromită relațiile dintre cele două curți. Întrevederea a fost de ambele părți extrem de vie, aceasta cu atât mai mult cu cât Poarta, în acest moment, nu pare a fi pe deplin convinsă de aceste adevăruri.

Trimisul Rusiei expedie la 17 ale curenteii, pe cavalerul Paschievici, cu depeșe la majestatea sa împăratul la Leibach.

Poarta, la rândul său, a găsit de cuviință să pună embargou asupra tuturor navelor turcești și grecești, pregătite să intre în Marea Neagră ca și în Rusia și aceasta pînă la noi dispoziții. Înarmă cu repeziune cinci nave de linie dintre care unul cu trei punți, mai multe fregate și 18 nave mai mici; a expediat ordine severe în Rumelia pentru formarea unei armate de 150.000 oameni, toți seimeni, adică trupe cu plată (și nu ieniceri) și noi așteptăm într-o adevărată neliniște, consecințele acestor amenințătoare pregătiri.

În orice caz excelența voastră trebuie să fie liniștită în privința soartei navigatorilor noștri și sper că chiar și a acelor care navighează sub steag rusesc, căci soarta lor trebuie să fie aceeași, dacă totuși s-ar mai afla în acest port.

Numai pentru măsură de precauție am prevenit pe nobilul domn contele Datteli din Odesa, că dacă acolo se mai găsesc vase sard sub steag rus, să fie prevăzute cu un pasavant sard pentru autoritățile maiestății sale astfel că ele sosind în această zonă cu steagul regesc, vor fi aici prevăzute cu cele necesare traversării pînă la aceste strălucite autorități și acolo să se pregătească pentru expedierea în patria lor.

Domnii greci. Într-un mare număr, din motive de precauție părăsesc acest imperiu; prințul Nicolae Suțu, domnii Schina, părinții prințului Suțu, prințul Canieri, cu cei doi fii ai săi, cu toate bunurile și familiile lor, și multe alte familii de condiții inferioare au fugit în aceste zile, care pe Marea Neagră, care pe Mediterana, fără ca Poarta să le poată urmări.

Cei patru agenți ai Moreei și prințul de Meina, care din motive similare au fugit sau stau ascunși, sunt mereu căutați de către Poartă, cu cea mai mare neliniște. S-au expediat bănci și currieri pentru a-i regăsi; căpitanul pașă, sub acest pretext, pătrunde cu forță în casele grecești din aceste străzi pentru a-i regăsi, dar în realitate pentru descoperirea uneltirilor grecilor.

În curînd va ajunge la Constantinopol, expediat de la Adrianopol, capul tăiat al grecului Aristidi, care era satana proclamației incendiare a tânărului Ipsilanti. Acest lucru ca și trimiterea de proclamații din Moldova în Moreea și ridicarea acolo a maselor de greci contra imperiului otoman, au înspăimîntat pe marele stăpîn și întregul Guvern otoman. Suveranul în urma acestui semn, ordonă, pe de o parte, ca Poarta să între, în noi și categorice explicații, cu trimisul Rusiei, asupra acestei deosebit de importante probleme și după aceea să fie convocat un consiliu general al imperiului, care în limba turcă se chiamă Calabâ Divan și care se convoca numai atunci cînd este vorba să se ia decizii asupra războiului sau alte probleme în legătură cu existența imperiului.

Așa dar Poarta intrată în noile discuții și explicații cu privire la această problemă, cere între altele ca domnul trimis să-și extindă explicațiile pentru a fi înscrise chiar și în nota oficială.

Prin urmare însărcinatul Rusiei trimise Porții fără întârziere o notă oficială în care, în mod solemn declara și asigura sublima Poartă că maiestatea sa împăratul Rusiei nu s-a amestecat și nu va lua nici cea mai mică parte la astfel de trădări și insurtecții și că pentru a da o probă lipsită de echivoc el garantează că imperiala sa curte nu va lua în nicio considerație acea încălcare adusă tratatului prin intrarea armatelor otomane în cele două provincii, care, în mod normal ar trebui să fie considerate ca rebele suveranului lor, împotriva ordinii societăților

și prin urmare, în situația creată, nedemne de protecția majestății sale împăratul, dînd și asigurările necesare (ceea ce credem) că purtările tînărului prinț Ipsilanti, care nu se mai află în slujba maiestății sale, și aceia a prințului Suțu vor fi dezaprobrate de maiestatea sa împăratul.

Pe de altă parte Marele Consiliu de Stat, în care în afara consilierilor, au fost chemați toți funcționarii publici, civili și militari decise să se pună, în această situație critică, într-o stare de apărare, în funcție de iminența primejdiei insurecției și a loviturilor sale.

În fapt ienicer aga avu ordinul ca imediat să înarmeze alte 30 persoane din fiecare loc al gărzilor din toate cartierele Capitalei, de a rechema pe ienicerii postați în suburbii, de a-i strînge pe toți în cazarmele lor, de a le distribui armele necesare, de a-i ține pregătiți să intervină la ordinele suveranului, de a asigura paza în fiecare cartier locuit de greci și de a observa orice mișcare a lor.

Ienicer aga, începînd de ieri seara înarmă deja toată populația turcă, care în majoritatea ei este ieniceră, luă în stăpînire cartierul grecesc al Constantinopolului, Fanarul, unde locuiesc patriarhul și cea mai mare parte a nobilimii, supraveghîndu-le îndeaproape cu trei companii de ieniceri. Același lucru făcu și Costangi pașa în cartierele Curucismi, Arnaud-Kioi și Therapia care se găsește pe acest canal. Mulți dintre greci, printre care episcopul de Efes și vicarul său urmează să fie arestați. Mai mulți greci protejați de Rusia, fug ascunzîndu-se cu familiile lor cu tot.

Marele stăpin este gata să expedieze, fie pînă la 30, un imperial rescris patriarhului de Constantinople, care a convocat toată nobilimea greacă și reprezentanți din toate stările și toate meșteșugurile și le comunică măsurile pe care suveranul indignat intenționa să le ia contra trădării prințului Suțu, care din nimic fusese ridicat la cele mai înalte demnități și împotriva nerecunoștinței Moldovei și Valahiei rebele, va ști să răzbune gloria tronului otoman pe care încearcă să-l ruineze, că toate urzile lor sînt descoperite, că imperiala curte a Rusiei nu va putea să protejeze multă vreme asemenea oribile și puternice atentate, ci dimpotrivă, avînd în vedere toate explicațiile avute cu trimisul Rusiei și succesorul său, le dezaprobă.

În sfîrșit a mai adăugat că oricine ar fi avut neplăcerea de a purta corespondență sau de a fi în legătură cu rebelii și declară aceasta sincer, va fi iertat, dar pe de altă parte, oricine nu ar declara greșala sa în termenul de trei zile stabilit pentru amnistie și ar rămîne convins în ea, va fi privat de bunuri și viață și că, pentru aceasta, toate corporațiile grecești să dea garanțiile formale de fidelitatea lor față de imperiu.

În îndeplinirea acestor ordine ale suveranului patriarhal, prințul Carol Calimahi și cei doi prinți Moruzi, unul dragomanul poștei și celălalt dragomanul arsenalului garantează pentru toți locuitorii cartierului nobil al Fanarului, dar nu și pentru locuitorii cartierelor Galata și Pera, în cea mai mare parte neguțatori greci, iar unii dintre dîșii aflați sub protecția Rusiei. Nu se știe cu precizie ce garanție depun aceștia și acei ce locuiesc în cartierele situate în lungul canalului. Iată cît îmi permite timpul să informez pe excelența voastră, asupra situației actuale din această Capitală și în așteptarea distinselor dumneavoastră ordine, cu cel mai profund respect am onoarea de a rămîne omul excelenței voastre.

Pera Constantinopolului 25 martie 1821 .

Cel mai umil și devotat serv. Fed. Maria Chirico

DOMENIUL CÎMPULUNGULUI ȘI DEPOSEDAREA ȚĂRĂNIMII DUPĂ ANUL 1848

IONEL DÎRDALĂ

În anul 1793 vechiul ocol liber al Cîmpulungului este transformat în Domeniu de stat ¹. Administrația Domeniului — Cameral Verwaltung — cu sediul la Cîmpulung a primit în proprietate pămînturile de stat ale ocolului, din care o mică parte s-a atribuit comunelor în 1786, sub forma de proprietate rusticală ², obștească, separată definitiv de rezerva feudală, iar prin cîteva patente urbariale, ulterioare, foștii țărani liberi ai ocolului au devenit iobagi ai statului.

Pînă la revoluția din 1848, administrația Domeniului, prin repeta-tele măsurători și hotărnicii, prin încălcări abuzive, a cîștigat considerabil pămînturile țărănești, fie din proprietatea rusticală, fie pămînturile aflate în folosință individuală, obținute de țărani prin defrișare. În cuvîntul său rostit în fața parlamentului din Viena, în 1848, Miron Ciupercovici, deputatul cîmpulungenilor, arăta printre altele că Domeniul îi despuia de pămînturi, de păduri, de pășuni și de drepturi ³.

Deposedarea s-a înfăptuit într-o necurmată luptă cu țăranii care își apărau vechile lor scutiri și privilegii. De altfel, desființarea boierescului și improprietărirea țăranilor, în timpul revoluției de la 1848, s-a făcut — mărturisirea împăratul — pentru a feri domeniile de „stricăcioasele zdruncinări” din partea țărănimii, înrobite și asuprite peste măsură ⁴.

Cazurile de deposedare a țărănimii după revoluția de la 1848 apar mai rar. Aceasta nu înseamnă că ele n-au existat. Lipsa lor din lucrările publicate este o consecință a faptului că această perioadă a fost mai puțin cercetată. Dar arhivele oficiale, ca și cele particulare, mai ascund încă dovezi care demonstrează că procesul de deposedare nu se terminase încă.

Printre hîrțile rămase de la Alexandru Băncescu, notar public din Cîmpulung, luptător pentru drepturile românilor în a doua jumătate a

¹ A se vedea: Teodor Bălan, *Din istoria Cîmpulungului-moldovenesc*, București, 1960, p. 138.

² Nicolae Grămadă, *Sătenii și stăpînii în Bucovina între 1775 și 1848*, în „Anuarul Muzeului Bucovinei”, I—II, 1943—1944, p. 42.

³ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 329.

⁴ Arh. St. Rădăuți, fond Parohia Putna. Patenta imperială de desființare a boierescului, dosar 33/1948.

secolului al XIX-lea ⁵, se găsește o decizie a Oficiului districtual privitoare la o nouă rășuire din proprietatea țărănească⁶.

În anul 1856 Domeniul a ocupat proprietatea devălmașe a familiei Străjer din Pojorita, separînd-o de celelalte pămînturi libere prin șanțuri și stilpi. Această delimitare a fost executată pe ascuns, cu oameni străini sub conducerea forestierului și pădurarilor camerali, în absența străjerenilor și fără participarea vreunui locuitor din Pojorita.

Șeful Domeniului justifică răpirea „moșiei” străjerene prin drepturile statului austriac de moștenire a vechii proprietăți domnești, dobîndite prin convenția de cedare din 1775, ca și pe o falsă interpretare a numeroaselor patente și decrete imperiale privitoare la proprietatea și situația economică și juridică a țăranilor.

Bigainki, șeful Domeniului, susținea că ocolul Cimpulungului Moldovenesc fusese proprietate domnească și cum proprietatea familiei Străjer din Pojorita fusese inclusă, în actele cadastrale josefiniene întocmite în anii 1785–1786, printre pămînturile de stat, în mod inevitabil trebuia să devină proprietatea Domeniului.

Dreptul cameral de posesiune era sprijinit apoi pe patenta imperială, de interdicere a lăzuirilor, publicată cu ordonanța gubernială din 24 iunie 1802. Dacă proprietatea Străjerenilor apare în actele cadastrale josefiniene ca pădure, în urma acestei patente familia Străjer n-a mai avut dreptul să-și creeze o proprietate prin lăzuire sau defrișare. Prin patentele de încamerare și delimitare din 1809, de măsurătoarea cadastrală din 1822 și de evaluarea terenurilor din 1836, în general toate pădurile au devenit proprietatea domenală. Inevitabil deci proprietatea străjerenilor din Fundu-Pojoritei, pădure în registrele cadastrale din 1785–1786, trebuia să fie proprietate domenală.

Interesat să-și impună autoritatea, administratorul Domeniului se folosea de documentele interne și internaționale numai în măsura în care îi puteau justifica legalitatea acestui furt. Dar „moșia” Fundu-Pojoritei, aparținea de peste 100 de ani familiei Străjer. Acest pămînt fusese cumpărat de Vasile Străjer, un strămoș al familiei — de aceea se și numea moșie —, de la Chirilă Vlingea și neamurile sale în 1753. Actul de cumpărare a fost păstrat din generație în generație de familia Străjer ca principal mijloc de dovedire a drepturilor ei de posesiune asupra acestui pămînt.

De la acea dată, pînă în 1856 străjerenii au stăpînit neînterupt această proprietate răzeșească, deși nu fără unele conflicte cu Domeniul Cameral. De fapt și de drept nici după 1856 n-au renunțat la ea și la dreptul de folosință asupra ei. Atît familia Străjerenilor cît și alți locuitori din Pojorita au continuat să se folosească de pășune și de lemnul din pădure. Șeful Domeniului delcarea că după încamerare, Toader Străjer, unul din frații Străjer, a început să taie mai aprig decît înainte, fapt care a dus la agravarea conflictului dintre cele două părți. La o dublă sesizare, de o parte

⁵ În anul 1863 Alexandru Băncescu protesta pe lingă dieta provincială împotriva funcționarilor austrieci care nu cunoșteau limba română și prin măsurile lor ostile urmăreau desnaționalizarea. (I. Nistor, *Lupta noastră pentru limbă*, în „Junimea literară”. 1913, nr. 4–5, p. 58).

⁶ Documentul se găsește în posesia familiei Băncescu din Cimpulung, descendentă a fostului notar public, căreia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre, pentru bunăvoința cu care ni l-a pus la dispoziție.

a Domeniului și de cealaltă a familiei Străjer, Oficiul districtual al Cîmpulungului a recunoscut, în 1858, în urma unei cercetări atente, dreptul de proprietate Străjerenilor. Oficiul își motiva decizia din 18 aprilie 1858 pe actul original de proprietate a familiei Străjer, „titlu valabil de dobîndire” apoi pe posesiunea neîntreruptă timp de 105 ani, dovedită cu martori. Era adevărat că punctul Fundul-Pojorîtei sau Valea Străjer apăruse în matricolele josefiniene, pe care Domeniul își sprijinea pretențiile, ca pădure „scriptura propria” ca și în celelalte acte cadastrale invocate de șeful Domeniului, dar fără să se arate posesorul. Simpla înregistrare într-o hartă domenială a unei proprietăți, fără indicarea proprietarului, nu constituia o dovadă a dreptului Domeniului de proprietate asupra acestui pămînt, mai ales în districtul Cîmpulung, unde prin decretul imperial din 24 februarie 1787 se recunoscuse supușilor dreptul de folosință asupra proprietăților dobîndite pînă atunci. Decretul imperial din 24 decembrie 1828 și regulamentul gubernial din 21 august 1835 acorda acest drept și numai prin posesiunea efectivă, dovedită cu martori. Nici patenta de interdicere a lăzurilor din 1802 nu mai constituia o probă pentru Domeniu, pentru că patentele imperiale din 28 iunie 1803 și din 15 martie 1810 au reconuscut dreptul, în continuare, de dobîndire pe această cale, anulînd efectele patentei din 1802.

Nici preținsele drepturi de moștenire ale statului austriac cîștigate prin convenția de anexare nu puteau legitima depozedarea familiei Străjer de pămînturile ei. „Titlul de posesiune — preciza decizia Oficiului districtual — citat de către Domeniul Cameral, provenit din dreptul de suveranitate și acela de proprietate, înființat pe acel drept presupus al domnitorilor moldoveni, cu privire la toate pădurile Ocolului Cîmpulung” era identic cu cel susținut de cîmpulungeni, pe baza căruia ei își revendicau drepturile de folosință obștească a pădurilor și pășunilor ca și cel de proprietate asupra pămînturilor dobîndite prin danii sau lăzuire. O expropriere a unei proprietăți nu poate fi pretinsă și cu atît mai puțin dovedită pe baza titlului „drepturile de domnitor” fără să nu se prejudicieze temeiul pe care era sprijinită întreaga posesiune a Domeniului.

De o manieră foarte diplomatică Oficiul a condamnat încercarea Domeniului Cameral de a intra în posesiunea proprietății familiei Străjer. Prin tragerea noului hotăr, în mod unilateral, deja după desființarea iobăgiei și a jurisdicției domeniiale, fără asistența autorității competente, de către Domeniul Cameral s-a încercat un act tainic de despotism, care conform paragrafelor 345 și 850 analog cod civil, chiar dacă Domeniul Cameral ar fi menținut posesiunea însușită în acest mod, ceea ce nu era cazul întărea de drept falsitatea acestei posesiuni.

Autoritatea politico-administrativă cu atribuțiuni juridice a districtului Cîmpulung, a recunoscut legal drepturile de posesiune ale familiei Străjer asupra „moșiei” de la Fundu-Pojorîtei. Conflictul, totuși nu s-a terminat. Faptul că decizia Oficiului era cu drept de recurs la guvernămînt a făcut ca lupta, dintre această familie și administrația Domeniului să se prelungească pînă către desființarea acestuia.

Emanciparea și improprietărirea țăranilor la 1848 a dezechilibrat economia Domeniului, întemeiat pe muncă de robotă. Abuzînd de veche autoritate, administrația camerală va încerca să-și consolideze potențialul economic, după revoluție, prevalîndu-se de unele lacune ale patentei de

desființare a boierescului și a legii de aplicare a ei. Patenta a acordat țăranilor un drept de servitute asupra pășunilor folosite pe proprietatea domenală pînă la 1848, în schimbul unei rente în bani echivalentă cu prețul de despăgubire a pămînturilor împruminate, rente care la dorința administrației putea fi transformată în zile de robotă. Domeniul încerca o reintroducere a iobăgiei, obligînd țăranul să-și cîștige existența pe moșiile domeniile, prin depozitarea lui, pe calea vechilor mijloace, sau prin confiscarea loturilor de împrumut, în cazurile de neplată a prețului de despăgubire. Dreptul de servitute fusese conceput să servească interesele țăranimii, s-o pună oarecum la adăpost de noile abuzuri ale fostelor domenii (stăpîni) dar domeniile, în frunte cu Domeniul Cameral l-au transformat într-un mijloc nou de aservire a ei. Domeniul urmărea o creștere a veniturilor fie prin munca de robotă, fie din renta în bani, ambele provenite din acest drept, desmoștenind pe țăranii de proprietățile de moștenire sau dobîndite prin împrumut, și silindu-i să se folosească cu plată de dreptul de servitute pe propriile lor pămînturi.

Dar în condițiile social-economice noi, vechile metode de supunere a țăranimii, prin depozitarea ei, s-au dovedit ineficace. Administrația Domeniului a încercat să se folosească de lacunele legilor, dar a întîmpinat rezistența țăranimii. Țăranii au refuzat să mai facă muncă de robotă, s-au împotrivit să lucreze și cu plată la Domeniu, după cum s-au opus cu îndrăzneală la orice încercare nouă de rășuire a pămînturilor. Frații Străjer și restul țăranilor din Pojorîta nu s-au lăsat intimidăți nici de șanțul înprejmuit al „moșiei” Fundu-Pojorîtei, nici de amenințările personalului silvic de pază a Domeniului. De altfel Domeniul n-a ajuns să solicite intervenția autorității politico-administrative decît în momentul cînd toate încercările de aservire a țăranilor au rămas neizbutite. Frații Străjer au refuzat să plătească renta cerută de Domeniu, după cum, timp de 2 ani au desconsiderat penalitățile impuse de acesta pentru așa zisele delictive silvice. Deși permanent țăranii erau alungați de pe pămîntul lor, de moștenire, bătăuți, maltratați și amenințați cu pușcăria, ei au continuat să-și exercite dreptul de proprietate și folosință asupra pădurii și pășunii de Domeniu.

Domeniul Cameral, stăpînul feudal al ocolului, devenit nu numai neproductiv dar și periculos, a fost desființat.

În urma rezoluției imperiale din 9 octombrie 1862, o comisie de lichidare a restituit comunelor o bună parte din pămînturile domnești, devenite proprietate domenală în 1786, părțile răpite din proprietatea rustică și toate pămînturile țărănești răpite prin actele de despoziție. În anul 1869 Fondul bisericesc a preluat ce mai rămăsese ⁷.

Expresie tipică a sistemului de relații feudale, învechit și incapabil de progres, Domeniul Cameral al Cîmpulungului a dispărut, ca multe alte instituții feudale perimate și inutile, ca urmare a dezvoltării relațiilor capitaliste și a luptei țăranimii.

⁷ Teodor Bălan, *op. cit.*, p. 279—283.

ANEXĂ

A B

Nr. 710

Die Familie Strazer in Pozoritta zu Händen des Theodor Strazer

Über die Beschwerde der Caalherrschaft Kimpolung wider die Gebrüder Theodor, Gerasim und Paskal Strazer aus Pozoritta wegen Eingriffen in den Waldort Fundu-Pozoritti wird nach gefogener Erhebung am drittem, 7-ten bis 16-ten April 1858 von kk. Bezirksamte erkannt :

- 1-tens Die kk. Kaalherrschaft Kimpolung wird mit den Klagen und allen Anzeigen wider die Familie Strazer wegen Waldfreveln im Waldorte Fundu-Pozoritti gänzlich abgewiesen.
- 2-tens Die kk. Caalherrschaft wird mit den in Klagschriften und zu Protokoll gestellten Ansuchen un Verboth weiterer Holzfällungen im Waldorte Fundu-Pozoritti gänzlich abgewiesen, wo gegen die Familie Strazer sich ieder Forstwidrigen Handlung bei sonstiger Ahndung nach dem allerh. Fortspatente, zu enthalten hat.
- 3-tens Wird die Untersuchung gegen die Familie Strazer wegen Nichtachtung der Weisungen und Verbothe des Caal-Forstpersonals und Wiedersetzlichkeit gegen das selbe als unstathaft erklärt.
- 4-tens Wird die Untersuchung über die Beschwerden der Familie Strazer gegen das untere Forstpersonale wegen Bedrohungen und sonstiger Anfechtung aufgeben, und es bleibt den Klägern unbenommen allfällige Diesbezügliche Ansprüche gegen die Caalherrschaft im geeignetem Wege geltend zu machen.
- 5-tens Bleibt der Caalherrschaft Kimpolung unbenommen ihre Ansprüche auf den Besitz des Waldortes Fundu-Pozoritti vel Strazerien, vel Valle Strazer im ordentlichen Rechtswege gegen wen immer zu verfolgen, wogegen alle ferneren Eigenmächtigen Abgrenzungen, Verbothe oder sonstige Einschreiten wider die Familie Strazer bei gesetzlicher Ahngund zu unterbleiben haben, in gleichen alle Anzeigen und Klagen bei der politischen Behörde belangend dieses Waldortes, wofern selbe nicht auf die Beobachtung des Forstpatentes am allgemeinen Bezug nehmen, als Behelligung angesehen werden würden.

Gründe

- ad. 1 Zu Folge des allerh. Forstpatentes § 60, 72 etz.; können Waldfreveln wie selbe von der Caalherrschaft eingeklagt wurden, nur gegen fremdes Waldeigenthum begangen werden – da aber die Familie Strazer das Eigenthum der Waldung Fundu-Pozoritti für sich an –spricht, und ihre Ansprüche auf einer noch vor dem Normmalzeitpunkte, das ist vor den 1-ten November 1786 ausgestellten Urkunde, welche einen gültigen Erwerbungsstittel enthält, basirt, ferner ihren ununterbrochenen Besitz seit erdenklichen Zeiten durch Zeugen bewiesen hat, lediglich den Zeugenbeweis über den Besitz vor XXX 100 Jahren, seit Errichtung der Oberwähnten Urkunde bis zur äussersten Gedenkzeit der Zeugen, zu dessen Führung selbe nach dem Grundsätze *ad-impossibilia nemo obligatur* nicht verhalten werden darf, schuldig geblieben ist. so kann wegen Waldfreveln durch Holzfällung oder anderweitige Benützung dieser Waldung wider die Familie Strazereny mit Hinblick auf die Normalverordnung des galizischen Guberniums vom 21 August 1835 Zl. 46013 nicht eingeschritten werden § 329 et 330 Allg.B.G.
- ad. 2 Die kk. Caalherrschaft hat lediglich nachgewiesen, dass der Wald Fundu Pozoritti vel Strazerienne in den eigenen Waldmappen, *scriptura propria*, und den neueren Katastralakten vom Jahre 1822 auf sieselbe verzeichnet, wie auch in der Josephinischen Matrikel als Wald angeführt erscheinen, und von ihrer Forstaufsicht zu beaufsichtigen ohne Erfolg versucht wurde.

Allein die blosse Eingreifung in die Katastralakten – und zwar in den ältesten ohne Angabe des Besitzers in den mussten als strittig bezeichnet – begründet in der Bukowina überhaupt laut Gub. Vdg.: vom 25-ten November 1846 Z 1003 Ins.: G.S. und gar – ge – gegenüber von Privatrechtstiteln im Verbande mit wirklicher phisischer Innehabung, wie dieses bei der Familie Strazer in Bezug auf das Streitobject seit dem Jahre 1753 erweislich der Fall ist – keinen Besitz; am wenigsten aber im Kimpolunger Distrikte, bezüglich dessen,

schon mit Hofdekret vom 24 Februar 1787 ausdrücklich anerkannt wurde, dass die hiesigen Unterthansgründe Eigentum der Unterthanen sind; sondern es ist laut Hofdekrets vom 24 Dezember 1828 Zl. ²⁸⁹⁴¹ 1756 Gub. Vdg.: vom 21 August

835 Zl. 46013 bloss der faktische Besitz massgebend, welcher für die Familie Strazer spricht, da dieselbe das Streitobjekt erwiesener Massen vor und nach dem Normaljahre besass, und bloss durch die Beschränktheit des menschlichen Lebensalters an der Zeugenbeweissführung pro ano 1786 gehindert ist.

Die Beaufsichtigung wurde erwiesenermassen von der Familie Strazer stets und jedesmal standhaft zurückgewiesen, gleichwie von derselben gegenüber den Aufnahmskommissionen und der Vorweisung der Besitzurkunden Jedesmal Protest gegen die Ansprüche der Herrschaft eingelegt wurde, wie dieses die Zeuge-naussagen nachweisen.

Entscheidend aber erscheint der Umstand, dass als die Caalherrschaft von diesem Walde thatsächlich Besitz zu ergreifen und denselben durch Gräben von den übrigen Besitzthume der Familie Strazer zu trennen versuchte, dieses von den Strazern verhindert und als es vor zwei Jahren heimlich und in Abwesenheit nicht nur des Strazers sondern was immer für eines unbetheiligten Pozorittler Insassen geschehen war, von den Strazern in keiner Weise geachtet und der Wald dann erst in ausgedehntester Masse zu benützen begonnen wurde. Es ist durch diese einseitige bereits nach Aufhebung des Unterthansbandes und der Dominicaljurisdiction ohne Beziehung der Anreiner und ohne Interweniierung der kompetenden Behörde von der Caalherrschaft versuchte Grenzenerriechung ein Akt heimlicher Eigennacht versucht worden, welcher nach § 345, § 850 Analogie allg. B. G. auch wenn sich die Caalherrschaft in dem auf solche Weise ergriffenen Besitze wirklich erhalten hätte, was aber nicht der Fall ist, gesetzlich die Unehtheit dieses Besitzes begründet, und die Caalherrschaft jedes Anspruches auf den Schutz dieses, obgleich eventuell phisischen Besitzes verlustig gemacht haben würde.

Um so weniger kann daher von dem Schutze eines blossen — vom Gegner stets widersprochenen, nie anerkannten Mentalbesitzes, als was sich die Ansprüche der Kameralherrschaft im günstigsten Falle darstellen gegenüber dem Eigentumsrechte einwendenden phisischen Besitzern die Rede sein, als zu Folge § 323, 324 allg. B. G. ein solcher vermeintlicher Besitz keine derlei Ansprüche begründet, und zu Folge § 32 et 33 des Unt. Pat. vom 1-ten September 1781 der von der angemeldeten Beschwerde bestandene Besitzstand massgebend ist.

Es ist hiebei übrigens nicht zu übersehen, dass die Caalherrschaft als gewesenes Dominium, wo selbe folglich die Macht der Selbsthilfe vollständig in Händen hatte, den seit erdenklichen Zeiten erwiesenermassen derselben stets bekannt gegebenen Ansprüchen der Familie Strazer und deren ununterbrochenen Geltendmachung nie in erster Instanz entscheidend entgegenzutreten wagte, endlich aber doch mit dieser Familie sich in einen Vergleich einliess welchen selbe dann wieder als ungültig — ex proprio actu illegali erklärt, und mit einem freilich der Parthei nicht zugestellten demnach nichts entscheidenden Erlasse vom Jahre 1848 den Strazer jede weitere Benützung der streitigen Waldung untersagte, wodurch allein schon der Beweis hergestellt wird, dass die Strazern ihre Ansprüche und Besitzrechte auf diesen Wald schon damals geltend gemacht und ausgeübt haben müssen, widrigens es weder zum obgedachten Vergleiche noch zum bemeldeten Verbotserlasse hätte kommen können. Der von der Caalherrschaft angeführte Besitztitel mit dem Hobeitsrechte und dem darauf vermeintlich gegründeten Eigentumsrechte der moldaischen Fürsten in Bezug auf alle Forste des Kimpolunger Okolls gleicht vollkommen dem Ansprüche des Gebirgsvolkes auf alle Waldungen in diesem Okolle, nur das letzterer in Bezug auf die wirkliche Besitzergreifung zum Theile begründeter erscheint.

Dem aus der Versenkung von Grundstücken in diesem Okolle durch die moldaischen Fürsten zu führen beabsichtigten Beweise fehlt noch der Nachtrag, dass diese Fürsten wissentlich auch Privateigenthum in diesem Okolle verschenkt und das die kaiserlich-österreichischen Gesetze bei der Besitznahme der Bukowina den aus obigem Beispiele fliessenden Rechtsgrundsatz in sich aufgenommen haben, wonach die österreichische Regierung in diesem Okolle auch das Privateigenthum incamerirt haben könnte; in dem jedoch letzteres ein Widersinn

ist und eine gesetzliche Expropriation nicht behauptet noch weniger nachgewiesen wird, so kann jede weitere Widerlegung der aus den Tittel der fürstlichen Hoheitsrechte hergeleiteten Absprüche, unbeschadet der Allseitigkeit der Anschauung dieses Streitfalles, füglich unterbleiben.

Ebenso hat der aus dem angeblichen Rodungsverbote vom Jahre 1802 hergeleitete Beweis, erstlich auf die Streitsache keinen Bezug, und ist ferner darin mangelhaft, das spätere allerh. Verordnungen Hofdekret vom 28-ten Juni 803 Z. 19991, Hofdekt. vom 15-ten März 810 Z. 10367 G. B. welche die Erwerbungsart durch Rodung anerkennen, nicht bezogen worden.

ad. 3

Da nach dem obigen die Familie Strazer durch ihre Widersetzung gegen die Ansuchen der Forstaufsicht nur ihre seit erdenklichen Zeiten geltend gemachten Eigenthums und Besitzansprüche im Sinne des Gesetzes § 339 allg. B. G. verfolgte, so kann natürlich aus diesem Anlasse wider die gedachte Familie weder nach dem Forstpatente das Amt gehandelt werden, noch auch erscheint es andgedeutet, das Verfahren in dieser Beziehung an einen anderen Richter zu leiten, so lange nicht physische Personan als Kläger auftreten, die sich durch Handlungen des einen oder des anderen Mitgliebes der gedachten Familie, welche etwa die Grenzen der gezeitlichen Selbsthilfe überschritten, beleidigt oder sonst gekränkt erachten würden.

ad. 4

Da die Forstaufsicht allem Anscheine nach im Auftrage der Caalherrschaft handelte, so kann derselben die Behelligung der Familie Strazer nicht angerechnet, wohl aber auch dem Beschädigten sein Anspruch wider dem Auftraggeber nicht eigenschränkt werden.

ad. 5

Diese Verfügung gründet sich auf § 323, 324, 352 allg. B. G. § 32 U. P. v. J. 1781 und auf der allgemeinen Verpflichtung des Caalforstpersonals wornach selber Desolationen — die forstgesetzlich als solche anzusehen sind — auch in Beziehung auf Waldungen, die sich im Privatbesitze befinden, anzuzeigen nicht nur berechtigt sondern auch verbunden ist.

Obige Begründung des Erkenntnisses stützt und erläutert sich in den nachfolgenden erhebungsmässig konstatierten Sachverhalte.

Die Caalherrschaft Kimpolung, respective derer Oberforstamt brachte seit dem 25 Juni 1857 mehrere Klagen und Waldfrevlerlisten vor, womit die Gebrüder Theodor, Gerasim und Paskal Strazer und andere Mitglieder dieser Familie, durch Holzfallung im Waldorte Fundu-Pozoritti verübter Waldfreveln beschuldigt wurden.

Diese Klagen gehen auch dahin, dass sich die Familie Strazer der Forstaufsicht widersetzte, dieselbe verhöhne, und auf den benannten Waldtheil Eigenthumsansprüche erheben.

Dagegen haben die Gebrüder Strazer sub präs. 11 Jänner 1858 Klage geführt, dass der Förster Metzger mit den Heger Jwonitza Lukeu, den Wasilli Strazer in denselben Waldorte weil er dort Vieh weidete, — mit Erschiessen bedroht und gemisshandelt haben, da er ihnen, auf seine Eigenthumsansprüche gestützt die Hacke als Pfand nicht geben wollte.

In Folge dieser gegenseitigen Beschwerde und hochortiger Auftrager wurde vom Bezirksamte der Streitgegenstand dritten April 1. J. (Visionsprotokoll) in Augenschein genommen, und am 7-ten April 1. J. die Erhebung begonnen, am 16, ten April 1. J. geschlossen, deren Resultat folgendes ist.

Theodoer Strazer und die übrigen Brüder wurden zur Verantwortung gezogen, und erstgenannter produzierte für sich und die Familie eine Urkunde vom Jahre 7621 alter, 1753 neuer Stils, welche eine Originalurkunde und über 100 Jahre alt sein soll.

§ 1 Nach dem Inhalte dieser Urkunde haben Kirila Wledze und mehrere
 § 2 andere dieses Familiennamens vor 105 Jahren an Wasili Strazer ein Grund-
 § 3 besitzum (Moschia) verkauft, und zwar, „vom Bache welcher gegen dem Hause
 Beilage 1 im der Familie Wledzenilor fließt, bis in Pozoritta, und von Pozoritta hinauf samt
 Beilagenheft Feld und Waldung und bis zur Berganhöhe, Obczina, und neben, unter dem Gipfel
 mit Obczina wieder im Bache, um 12 Gulden als wahres Eigenthum ihm und seinen
 Kindern verkauft“ etc., etc.

Ferner enthält dieselbe Urkunde die Überlassung einer Pojana mit Waldung von der Wledzeni an Wasili Strazer im Vergleichswege um zwei Gulden, ein Fass Käse und einen Fuchs.

§ 4

Die Aussage des Zeugen Nikita Flocze konstatiert den Thatumstand, dass das Grundbesitzthum worauf dermal die Familie Strazer Waldfrevel ausgeübt

zu haben angeklagt wird, und welches dasselbe ist, worauf die obige Urkunde lautet, seit drei recte vier Generationen sich im Besitze der Familie Strazer befinde, namentlich, gedenkt Zeuge den Grossvater Nistor, die Vater Nikolai und Georgi, und die dormaligen Strazers die ebenfalls schon erwachsene Kinder haben — alle diese haben laut Zeugenaussage die Moschia als ihr Eigenthum besessen, und ihre Rechte darauf im eigenen Namen ausgeübt.

Nur auf der Jagt hat Zeuge, der selbst in dem seiner Meinung nach Strazerischen Walde Ziegen geweidet hat, den Caalförster und die Heger gesehen, allein weder ihm noch anderen die in diesem Walde weideten — denn auch andere weideten dort wurde von der Forstaufsicht je etwas gesagt.

Zeuge behauptet dass das bemeldete Besitztum gewöhnlich la Strazerienne heisse Zeuge hat für die Weide im besagtem Walde nicht gezahlt.

§ 6

Zeuge Jwonitza Magurian konstatirt dass obige, überdies auch noch, dass Nistor Strazer und dann Nikolai und George Strazer bei Gelegenheit von Vermessungen — vermutlich Ano 1814 und Ano 1822 den betreffenden Kommissionen wobei auch Caalförster waren ihre Besitzurkunden stets vorgchalten und behauptet haben, der Grund sei ihr Eigentum.

Zeuge weiss dass die Strazers stets im Walde Holz gefällt und geweidet haben; Zeuge war Caalheger, hat jedoch den Strazer nicht gepfändet, weil er vom Förster den Auftrag hatte nur dann ein Pfand zu nehmen, wann Strazer es gutwillig gibt.

Zeuge welcher den Hegerdienst seit 25 Jahren aufgegeben hat, weiss, dass zu seiner Zeit keine Waldarondierungsgräben, und bloss auf der Obczina von Caalhegern gemachte Grenzhäufen sich befanden.

Wenn Zeuge noch als Caalheger in den Wald mit dem Förster auf die Jagt kam, sagte er manchmal dem Strazers, dass er nicht Holz fälle, aber Strazer antwortete ihm stets, Zeuge habe ihm nichts zu befehlen, in dem er /Strazer/ auf seinem Gute /Moschia/ thue was sein Wille ist.

Zeuge hat schliesslich als Caalheger, bei dem strittigem Waldtheile an der Obczina Flocze Grenzsäulen im Auftrage des Caalforstamtes aufgestellt.

§ 7

Zeuge Gawril Pokuroroi nennt den streitigen Waldteil Vale Strazer, meint, dass sich der Ursprung des Baches Pozoritta ausserhalb von Vale Strazer befindet, daher die Benennung des StreitoBJECTES Fundu Pozoritti unecht sei, und im Orte nicht gebräuchlich; gibt ferner an, dass die Caalherrschaft im Ursprunge des Baches Pozoritta eine andere Waldung wirklich besitze, und diese Fundu Pozoritti nicht aber der Streitgegenstand so heissen soll.

Zeuge konstatirt den Besitz der Familie Strazer, seit dem Grossvater Nistor, mit dessen Einwilligung er selbst in diesem Walde Vieh weidete, weil er Grundstücke in der Nähe besitzt.

Zeuge konstatirt, dass die Abgrenzung durch die Caalherrschaft gegen den Besitz der Familie Strazer vor zwei Jahren vorgenommen und dass von den Pozoritter Insassen niemand zu dieser Abgrenzung beigezogen, sondern dieselbe unter Leitung eines Caalförsters durch fremde gemietete Leute bewirkt worden sei.

§ 8

Zeuge Olexa Flocze konstatirt im Ganzen die Aussage des Zeugen Pokuroroi, will auch selbst in der jetzt streitigen Waldung, Vieh geweidet und Holz gefällt, jedoch ausser den Strazers niemandem um Einwilligung gefragt haben, ist auch von der Caalforstaufsicht niemals beanständel, noch zur Strafe gezogen worden.

Zeuge begegnete wohl Caalheger, die ihm sagten, wer weiss ob nicht was schlechtes hinauskommt dass Zeuge dort Holz fällte, es war aber weiter nie eine Rede davon.

§ 10

Die Ortsrichter und die Deputirten von Pozoritta bezeugen, dass es ältere Leute als obige Zeugen und überhaupt Leute, die über den Besitz im Jahre 1786 aussagen könnten, nicht im Orte mehr gebe.

§ 13

Der K. K. Herr Caalverwalter Bigainki als Vertreter der Caal-Herrschaft reassumirt die obigen Zeugenaussage, ohne vorläufige Einwendung dagegen, und führt in seiner Ausserung an, dass Moldauisch Kimpolunger Okoll sei ganz fürstliches Eigentum, weil schon die Moldauischen Fürsten Grundbesitzschenkungen an verschiedene Personen gemacht haben, beruft sich auf die Josefinischen Catastralakten ex A-no 1785–1786 und das mit Gub. Vdg.vom 24 Juni 1802 Z 24625 kundgemachte Rottungsverboth, auf die Waldamppirung und Abgrenzung

vom Jahre 1809 auf die Katastralvermessung vom Jahre 1822 und die Grundschätzung vom Jahre 1836, nach, welch allen Urkunden alle Forste überhaupt und das Streitobjekt insbesondere herrschaftliches Eigenthum sein sollen, und beweiset den Besitz damit, dass Calherrschaft das Streitobjekt stets durch die Forstaufsicht beaufsichtigen liess und von dem bauerlichen Grundbesitze abgegrenzt, abarrondirt habe, — dass die Forstaufsicht diejenigen, welche in diese Waldung Eingriffe machten als Waldfrevler behandelte, ferne, dass zwar in diesem Waldorte, weil es nicht an der Tour war, noch keine Waldmanipulation vorgenommen, aber dennoch Dranitzen zur Pozoritter Kirche im vorigen Jahre daselbst erzeugt, und den Insassen von Pozoritta die servitutmässige Weide und der Lagerholzbezug angewiesen wurde; ferner führt der Herr Verwalter an, dass zwar Strazer im Jahre 1845 aus Anlass der Arrondirung auf diesen Waldtheil Ansprüche gemacht und einen von seinem Vater mit der Caalherrschaft geschlossenen Vergleich beigebracht habe, welcher Vergleich jedoch mit Bescheid des Caalwirtschafsamtes vom 1 Februar 1848 Z. 344 kassirt worden sein soll, wobei den Strazer die Ausübung der Eigenthumsrechte auf dem streitigem Grunde untersagt wurde.

Diese Entscheidung wurde übrigens laut Angabe des Herrn Verwalters ad § 19 nicht der Parthei zugestellt und nicht rechtskräftig, sondern mit einen Ausweise im Jahre 1848 dem Kreisamte vorgelegt.

Endlich behauptet Herr Verwalter, Theodor Strazer habe sich bis zum Jahre 1856 aller Eingriffe namentlich Holzfällungen enthalten, und wenn er sich welche erlaubte, musste er dafür Strafe zahlen; dass der Genuss der Weide durch Strazer und andere Insassen nur die Ausübung Weide-Servitut bedeute, dass mit Ausnahme des Iwonitza Magurian, — und auch diese nur wofern sie der Herrschaft theilweise günstig ist, — alle Zeugenaussagen unwahr sind, und die eigenen Interesse gemacht werden, des Mitgenusses halber, und Strazer bloss ein Vermittler sei; Hiernach bittet die Caalherrschaft den Theodor Strazer mit seinen ungegründeten Ansprüchen abzuweisen, ihm sowohl als anderen Insassen jeden weiteren Angriff bei Strafe zu untersagen.

Schlüsslich verlangt der Herr Caalverwalter die Abhörung einiger Zeugen über die seit 1837 vollzogene Waldarrondirung und Umziehung mit Gräben und Marksäulen.

§ 14

Der von der Caalherrschaft berufene Zeuge, Caal-Waldheger Iwonitza Lukeu gibt an, dass er den streitigen Wald 1 Jahr beaufsichtigt, den Strazer öfters beim Holzfällen betreten ihn deshalb angezeigt und ermahnt habe, jedoch stets die Antwort erhalten habe, dass der Wald sein, d.i. Strazers Eigenthum sei.

Zeuge gibt an, dass die Caal-Waldarrondirung an dem auswärtigen Waldrande vor etwa 20 Jahren, unterhalb der Poiana Constantin vor 4 Jahren und gegen das Besitzthum der Familie Strazer vor zwei Jahren und zwar beide letztere Abgrenzungen in Abwesenheit der Strazer und ohne Beisein auch nur eines Insassen von Pozoritta durch den Caalförster und die Caal-Waldheger mit fremden gemietheten Leuten vollzogen worden sind.

Zeuge meint, dass die Holzfällungen im Walde Fundu Pozoritti vel Strazerienne erst seit zwei Jahren besonders häufig geworden sind.

§ 15

Zeuge Andri Lukeu (des obigen Bruder) hat vor etwa zwanzig Jahren auf der Obczina, d.i. an der auswärtigen Grenze des Waldes Fundu Pozoritti an Schanzgraben im Auftrage der Caalherrschaft zwei oder drei Tage gearbeitet.

§ 16

Zeuge Theodor a Nistor Strazer (bloss Namens aber sonst kein Verwandter des geklagten) von der Caalherrschaft als Zeuge berufen, hat ebenfalls auf derselben Obczina vor etwa 20 Jahren im Auftrage des Caalförsters die zwei bis drei Tage an der Arrondirungsschanze gearbeitet, und den Lohn vom Caalförster erhalten.

§ 17

Zeuge Wasili Korlazan, hat (:mit dem verstorbenen Nistor Strazer bloss Namensvetter der Geklagten :) vor etwa zwanzig Jahren im Auftrage des Caalforstamtes an einer Arrondirungsschanze neben der Pojana Constantini, an welche der Strazerische Besitz grenzt, jedoch nur an einem Tage gearbeitet: da kam gegen Mittag Georgi Strazer und sagte: gute Leute, ihr gräbt hier umsonst, denn der Wald ist nicht kaiserlich, sondern mein Wald, darum lasst ab von der Arbeit — Zeuge meldete es dem Förster und dieser bezahlte ihn die Tagesarbeit, sagte aber weiter nichts.

Der Wald war dazumal laut Angabe der Zeugen jung, und mehr ein Gestrüppe mit nur wenig grossen Bäumen.

§ 18 Zeuge Georgi Floce beedeter Caalwaldheger, kennt den strittigen Waldort nur unter den Namen Fundu Pozoritti, beaufsichtigt denselben namens der Caalherrschaft in der Art, dass er täglich hingeht, von jedem welchen er dort bei der Holzfällung betritt, ein Pfand verlangt, jedoch die Leute ihm nie ein Pfand geben, sondern sagen, der Wald sei ihr Eigethum. Das meldet Zeuge stets dem Förster.

Zeuge weiss dass die Holzfällungen erst seit zwei Jahre an Ausdehnung zugenommen haben, sagt jedoch zugleich aus, dass der Waldteil in der Skizze sub Litt. D. Anspruch des Theodor Strajer (bereits in der Zeit vom Jahre 1847 bis 1854 niedergehauen worden ist.

§ 19 Hiernach verzichten beide Streittheile auf die weitere Zeugenverhör. Die Josephinische Matrikel und Mappe zeigt die streitige Parzelle nach der Culturgattung als Wald jedoch ohne Angabe des Besitzers eingetragen — In der Matrikel vom Jahre 1822 erscheint als Besitzer die Caalherrschaft, Culturgattung, Wald und Waldabschnitte. In der herrschaftlichen Waldabgrenzungskarte wird dieser Waldort Fundu Pozoritti vel Strazerien benannt — im Waldindicationsprotocoll ebenso.

Der Auszug der Waldfrevlerlisten wurde von der Caalherrschaft beigebracht, bezieht sich jedoch auf das Pozoritter Revier ohne spezielle Benennung des Waldortes und enthält die Unrichtigkeit, dass darin bloss vorgeschriebene Schadenersätze und Strafen in der Rubrik „bezahlt“ figuriren, — das Wirtschaftsamt hat in Bezug auf Waldfreveln überhaupt und in diesem Walde insbesondere ausser der Frevlerliste keine Verhaltungsakten, und es befinden sich auch keine solche beim Bezirksamte von jener Zeit.

Die Caalherrschaft weiss laut Angabe nicht, ob Strazer je wegen Holzentwendung geklagt wurde und ob deshalb verhandelt worden sei, ausser dermal beim Bezirksamte.

Die Besteuerungsfrage der strittigen Parzelle, übrigens in keiner Weise entscheidend, wurde von keiner Seite angeregt, auch ex officio nicht erhoben, weil die Grundsteuer wosowohl für die Gemeinde als auch für die Herrschaft in Concreto vorgeschrieben, daher für einzelne Parzellen beim Steueramte nicht ersichtlich ist.

§ 20 Die Caalherrschaft findet die Angelegenheit zu einer Vergleichsverhandlung ungeeignet.

Mit Nachtrags-Erhebungen vom 16-ten April 1858 wird ad § 13 des Erhebungsprotokolls vom 7-ten April 1. J. wo die Caalherrschaft behauptet, dass die Dranitzen zur Pozoritter Kirche im Walde Fundu Pozoritti eizeigt und den Insassen Lagerholtz und Weide angewiesen worden sind, durch Einvernehmung der Zeugen Josef Madl Unternehmen des Kirchenbaues, des Kirchenvaters Gawril Pocuroroi und des Ortsvorstandes von Pozoritta die obigen Angaben des Caalwirtschaftsamtes in so ferne berichtet, als, dass Materiale zur Kirche aus Kilja angewiesen, dort geschlagen, und durch Alexander Raja und Iwon Berkowan ausgeführt, auch dasselbe zu Dranitzen von Unternehmer Madl dem Theodor Strazer zugewiesen, jedoch ein Scheit der Dranitzen vom Theodor Strazer Bequemlichkeits halber aus dem Walde gearbeitet worden sind, der in der Nahe seines Hauses liegt, ohne das Strazer oder sonst jemand dieses Holz von der Caalherrschaft gekauft hätte.

Zum 2-ten Nachtragsprotokolle de dato 16 April ad § 7 des Protokolls vom 7-ten April 1858 haben die Zeugen Theodor Frenkul und Alexa Floce ausgesagt, dass Gawril Pocuroroi das Abgrenzungsprotokoll vom 9-ten August 1847 ihres Wissens nur einmal und zwar zu Gunsten der Ansprüche der Gemeinde auf die Weide Runku unterzeichnet, und ihres Wissens der Arrondirungs-Commission nicht beigelegt haben.

Schlüsslich haben als Sachkundige der Herr Pfarrer Demeter Zurkan und der beedete Translator Georg Cziperkowicz sich in Betreff der Besitzurkunde des Theodor Strazer gutachtlich ausgesprochen, dass dieselbe eine alte Originalurkunde sei.

Die Grenzen des Streitobjectes sind laut Local Vision, Zeugenaussagen, und aller in der Verhandlung vorgekommenen Urkunden, wesentlich übereinstimmend dieselben, und zwar von der Mündung des Baches Wledze in den Bach Strazer hinauf an den Pareu Wledze gegen die Obczina Wywra auf der Obczina bis zur Pietra Reketisz, auf dieser hinab durch die Mitte des Felsens bis zur Obc-

ziora an der Kimpolunger Grenze, an der Obcziora wieder bis zur Pojana Konstantini, und neben der Pojana bis zur Vaccaria des Paskal Strazer, welch letztere laut Constatirung bei der Localvision und Angabe des Herrn Caalförssters noch in dem arrondirtem Walde stehet.

Diese Grenzenbeschreibung und Constatirung bezieht sich jedoch erhebungsmässig lediglich auf die gegenseitigen Ansprüche der Familie Strazer und der Caalherrschaft, ohne dass der Besitzstand der übrigen Anreiner, wie dieselben auf der Localvisionsskitze verzeichnet erscheinen, hierdurch wie immer berührt oder in seinem faktischen Bestande beeinträchtigt werden dürfe.

6-tens.

Gegen dieses Erkenntniss kann der Rekurs mittelbar durch das Bezirksamt, oder unmittelbar an die hohe k.k. Landesregierung binnen 14 Tagen vom Zustellungstage gerechnet überreicht werden, welchem jedoch nach Analogie des § 10 des U.P. v. Jahre 1781, mit Bezug auf die hohe Minist. Vdg. com 28 Juli 1856 R. G. Bl. Nr. 141 und die Anbetracht dass sich unter den Streitenden aus der ferneren nicht Achtung des erhobenen und durch das vorliegende Erkenntnis in seinen Ansprüchen, „ipso facto“ unwillkürlich bestärkten dermaligen Besitzstandes leicht missliebige Collisionen ergeben Können, somit im öffentlichen Interesse — keine einhaltende Wirkung zugestanden wird.

Vom k.k. Bezirksamte

Kimpolung, den 18 April 1858.

S. U. Rogalscki

Kundgemacht am 21 April 1858

O PRECIZARE CU PRIVIRE LA PRETENDENTUL IOAN BOGDAN (1591)

Cele două documente semnalate mai jos reprezintă fragmente din copierul de corespondență din anii domniei reginei Elisabeta I, cu referiri directe la unii monarhi străini implicați în contextul vieții politice europene din acea vreme. Fragmentele de text pe care le-am selecționat privesc pe acel principe moldovean despre care Nicolae Iorga scrisese într-un studiu publicat cu ani în urmă, sub titlul cuprinzător: „Rătăcirile în apus ale unui pretendent român, Ioan Bogdan, în secolul al XVI-lea”¹, citeva rinduri de semnalare.

Textele remarcate de noi, din perioada anilor 1591–1592, sînt păstrate în fondul secției de manuscrise al bibliotecii British Museum din Londra sub cota Mss. Add. 36 774 – folio 19–21 v. Primul document este datat. Cel de al doilea, în mod cert din aceeași perioadă, nu poartă însă nici o indicație cronologică. În fapt, cel de al doilea document nu reprezintă altceva decît o variantă a celui dintîi. Ambele texte alcătuiesc, în esență, o recomandare a pretendentului făcută de regina Elisabeta principilor suverani de pe continent. Recomandarea presupune o atitudine binevoitoare a destinatarilor față de soarta vitregă a pribeagului ce rătăcea în țările apusene cu iluzoria speranță a găsirii unui sprijin la Poartă, în vederea obținerii scaunului de domnie al Moldovei sau al Țării Românești.

Marcu Beza, într-un studiu mai vechi², reproducînd citeva rinduri ale primului docu-

ment – rinduri ce le-a însoțit cu textul facsimilului respectiv³, face o identificare greșită referindu-se la persoana pretendentului moldovean. El este de părere că pretendentul ar fi Ștefan Bogdan, fiul lui Iancu Sasu, fost domn al Moldovei, și nu Ioan Bogdan după cum menționează documentul chiar la începutul său (... Ioanes Boydan Princeps Moldaviae et ordinis...). Afirmația sa eronată s-a datorat, credem noi, faptului că el a atribuit numelui Ioanes semnificația titulaturii generale a domnilor prescurtarea IO – în loc să îl trateze onomastic, așa cum era în realitate. Credem de asemenea că eroarea a avut ca bază izbitoarea asemănare a vieții celor două personaje istorice Ștefan Bogdan fiind, după cum se știe, și el pribeag la curtea regală a Angliei⁴.

În articolul de față publicăm în întregime primul document. În ceea ce privește cel de al doilea document, cuprinzînd același subiect ca și primul, ținem să precizăm că el este inedit.

RADU VALENTIN
PAUL SIMIONESCU

I

f. 19 Ex orientalibus Europae partibus in Angliam ad nos nuper venit Illustris vir; Ioannes Boydan Princeps Moldaviae et ordinis in Gallia honorati sancti ... miles qui has literas exhibet multis ac veris notis nobis egregie commendatus. Is in Patriam reversurus et per alias multas Europae partes transiturus

³ Ibidem, pl. I.

⁴ Despre Ștefan Bogdan vezi Elvira Georgescu, *Le séjour d'un prince moldave à la Cour de Jacques I-er, roi d'Angleterre*, în „Mélanges de l'Ecole roumaine en France”, II (1934), première partie, p. 5–14.

¹ În „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, tom. VIII, mem. II, București, 1928, p. 283–300 + 5 facs. Date privind peregrinările acestui principe și la E.D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History (1427–1601)*, The Hague, Mouton and Co., 1964, p. 52, 54, 55, 62.

² *Vechi legături cu Anglia*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom. VIII, mem. II, București, 1938, p. 253.

a nobis summe petijt ut cum generali nostra commendatione apud omnes principes nobis amicos iuuaremus. Vestras igitur Ser<enitat>es Magnificen<ias> D<omination>es omnes summopere oramus ut in vostra regna provincias maria districtus iurisdictiones omnes perveniens non solum humaniter habetur sed omnj cum benignitate et gratis officiis pertractetur ut <nostram> commendationem magno sibi usui ac ornamento fuisse sentire possit. Cuius vestri officii nostro rogatu in Illustrem hunc principem praestitj cum pro re nata acciderit ut nobis vicissim gratificari possimus nunquam immemore futura sumus

Dat<un> Guilfordia die mensis Augusti Anno Dominj 1591 Regni vero nostrj XXXIII.

II

f.19^v Illustis vir qui has l<itte>ras exhibiturus est in orientalis Europae partis iter facturus multis praecib<us> a nobis contendit ut cum regali nostra commendatione comitatum dimitteramus. Debelur id certe viris illustrib<us> et insigni virtute praeditis ut princeps quibus satis noti sunt apud ignotos de eorum praestanti virtute vero ac sincere testimonium praebeant. Hoc nos praecipue monet a S<erenitatibus> M<agnificentiss> D<ominationibus> omni<bus> efflagitare ut ei qui has praefert omnia non solum humanitaj sed etiam beneficentiae officia praestare rogatu nostro velit ut nostra commendatione munitus per vestra territoria ac iurisdictiones tuto transire possit. Quod nos Ser<enitatibus> Ex<celentiss> M<agnificentiss> D<ominationibus> vestris vicissim praestabimus cum id a nobis pro simili rerum vestrarum usu petiturj estis.

Dat <um>...

DESPRE LOCUL ȘI DESFĂȘURAREA BĂTĂLIEI DE LA CĂLUGĂRENI

Bătălia de la Călugăreni (13/23 august 1595 – 9/19 zilhidjge 1003), una din cele mai mari și mai importante din istoria românilor, nu are, pînă acum, o localizare corespunzătoare.

În izvoarele narative interne¹, bătălia de la Călugăreni este foarte vag descrisă. Cronicarii români insistă mai ales asupra faptelor de vitejie ale românilor și ale voievodului lor, fără a localiza mai în detaliu terenul unde s-a dat lupta. Cu totul general este amintită „strîmtoarea Călugărenilor”, mlaștină care o

împrejmuia și podul pe care s-a dat cea mai înverșunată bătălie.

Dintre izvoarele externe, cronicile turcești² nu dau amănunte în plus. Alte izvoare însă³, dau mai multe detalii. Reținem, de pildă, amănuntul foarte important cu privire la cele trei poduri care erau așezate peste „salbele Neajlovului”.

Dintre istoricii străini care s-au ocupat de istoria Imperiului otoman, Hammer rămîne cel mai complet pentru perioada care ne interesează. Și totuși nici sinteza acestuia⁴ nu clarifică locul exact al bătăliei.

¹ *Letopiseșul Cantacuzinesc*, în „Cronicarii Munteni”, vol. I, Edit. pentru literatură, București, 1961, p. 124–125; Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Ibidem, p. 319–320; *Isodul Logofătului Theodosie*, în „Tesaur de Monumente pentru Dacia” de Alexandru Papiu Ilarian (în continuare „Tesaur...”), vol. I, București, 1845, p. 1; Balhasar Walther, *Scurtă și adevărată descriere a faptelor lui Mihai Viteazul Domnul Țării Românești*, Ibidem, vezi și ed. Dan Simonescu în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1956; *Cronica lui Căpitan Constantin Filipescu*, în „Magazin istoric pentru Dacia” (în continuare „Magazin...”), vol. I, ed. 1844, p. 58; *Cronica Anonimă*, Ibidem; *Memoriul către marele duce de Toscana, al lui Mihai Viteazul*, în N. Iorga, „Istoria lui Mihai Viteazul”, ed. II, București, 1968, p. 183.

² Musfata Selaniki, *Cronică*, în M. Guboglu și Mustafa Mehmet, „Cronici turcești privind Țările Române”, Fragmente, vol. I, Edit. Acad. R.S. România, București, 1966, p. 370–371; Mehmet Bin Mehmet, *Cronica aleasă și informativă*, Ibidem, p. 418–419; Ibrahim Pecevi, *Cronică*, Ibidem, p. 502–503; Kara Celebi Zade Abdul Aziz-Efendi, *Grădina celor Virtuși*, Ibidem, p. 551.

³ Iacobi Augusti Thuani (în continuare De Thuani...), *Historiarum sui Temporis*, în „Tesaur...”, tom. I, ed. 1865; *Cronica lui Szamosközi*, edit. Ion Crăciun, Cluj, 1924, p. 104; Nicolae Istvanfinius, *Istoria Regatului Ungar*, cartea XXIX, p. 343, în „Tesaur...”, tom. I, ed. 1865.

⁴ Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1844, vol. VII, cartea XII, p. 303.

În literatura istorică românească, cu privire la bătălia de la Călugăreni s-au emis două puncte de vedere. Primul este că bătălia s-a dat pe traseul șoselei naționale actuale, între satul Crucea de Piatră și actuala comună Călugăreni⁵. Al doilea, emis în 1906, că bătălia s-a dat între actualele sate Hulubești și Călugăreni, deci în vest de comuna Călugăreni⁶.

Lucrarea de față, considerând ca cronol. primul punct de vedere, iar pe cel de al doilea ca incomplet, își propune să aducă precizări privitoare la locul celebrei bătălii și la localitățile existente atunci în jurul scenei de luptă, pe baza unei mai atente documentări și a cunoașterii terenului.

Pentru înțelegerea acțiunilor, un prim corectiv ținem să aducem localizării satelor din această zonă. Călugărenii⁷ de atunci (Călugăreni-Coțofenești) se aflau la nord de Călugărenii actuali. Constituit din câteva bătălii, „Călugărenii — Coțofenești de lângă Neajlov”⁸ era pe departe de a fi un sat bine consolidat, din care cauză Mihai nu s-a putut folosi de el în scopuri militare. La 1 km. vest de Călugărenii actuali și la 200 m. de șoseaua care ducea la fostul sat Strimba, se afla vatra

vechii sat Hulubești⁹. Locul respectiv este astăzi împădurit¹⁰ și se numește „Gropile Cucului”. La 3 km. vest de vatra Hulubeștilor se află satul Strimba — care azi se numește Hulubești — iar la 2,5 km. sud s. află satul Iași¹¹. La nord de Călugăreni — Coțofenești exista satul Ionești iar la nord-est satul Dudeasca¹². Aceste sate sînt atestate documentar. Satele Uzun, Crucea de Piatră, Crîngurile, Buturugarii Vechi și Noi nu sînt atestate documentar și deci nu putem susține cu certitudine că au existat la data bătăliei.

În ceea ce privește situația sistemului hidrografic din această zonă la data bătăliei, autorii de pînă acum au făcut unele confuzii. Pîrlul Neajlov curgea printre cele două sate de atunci Hulubești și Călugărenii-Coțofenești, prin mai multe brațe. Pînă la punctul numit Salcia Roșie Neajlovul curgea pe două brațe: brațul de vest (Strimbu) care curgea prin apropierea Hulubeștilor (la est de sat); brațul de mijloc, care se unea mai în aval cu Strimbu și se vărsau în Viroaga lui Grigoraș, și Neajlovul propriu-zis pe la est. Între aceste brațe exista o mlaștină, greu accesibilă.

La 500 m. de Salcia Roșie, Neajlovul se ramifica în alte două brațe: Viroaga lui Grigoraș care colecta brațele Strimbu și brațul de mijloc; și Neajlovul propriu-zis la est din care se ramifica, mai jos, pîrliașul Leția (pe care îl colecta apoi unul din brațele Cîlniștei cărui i se mai spunea Neajlovul). Între aceste două brațe mari — Viroaga lui Grigoraș și Neajlovul — se afla de asemenea un teren immlăstinit.

Printre aceste două porțiuni de teren mlăștinos între Salcia Roșie și punctul unde Neajlovul se ramifica în ultimile două brațe mari — trecea drumul ce leagă Hulubeștii de Călugărenii-Coțofenești. Prin această parte trecerea era „aproape de netrecut și nu mergea”.

⁹ Satul Hulubești este situat de A. Anastasiu (*op. cit.*, ambele ediții) și de C. Zagoritz (*op. cit.* p. 15 și 47) pe locul unde se află fostul sat Strimba, azi Hulubești, iar pe acesta din urmă îl situaiază pe locul unde există azi satul Uzun.

¹⁰ Pădurea din jurul vetei satului Hulubești se numește și azi Hulubeasca.

¹¹ Satul Iași este atestat documentar (D.I.R. seria B, sec. XVI, vol. VI, doc. 328, p. 316 — 317 și p. 376). El nu e amintit de nici un autor de pînă acum.

¹² Satele Ionești și Dudeasca de asemenea nu au fost amintite în lucrările precedente dar sînt atestate documentar (D.I.R., seria B, sec. XVI, vol. VI, doc. 304, p. 286 și, respectiv, *ibidem*, vol. III, doc. 263, p. 225).

⁵ Susținut de: Nicolae Bălcescu, *Istoria Românilor sub Michai Vodă Viteazul*, ed. II, București, 1877, p. 190; Alexandru D. Neopol, *Istoria Românilor în Dacia Traiană*, ed. I, Iași, 1890, vol. III, p. 202 — 2031; Ioan Sirbu, *Istoria lui Mihai Viteazul Domnul Țării Românești*, București, 1904, p. 299 — 300; Alexandru Anastasiu, *Bătălia de la Călugăreni*, București, 1901; Constantin Zagoritz, *Călugărenii sub o nouă înfățișare*, Ploiești, 1940.

⁶ Al. Anastasiu, *Bătălia de la Călugăreni*, ed. I, București, 1906, și ed. II, București, 1928; P.P. Panaitescu, *Mihai-Viteazul*, București, 1935; Radu Rosetti, *Essais sur l'art militaire des Roumains*, București, 1935; N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1936; C.C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ed. II, vol. II, partea I, București, 1937; *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 964 — 965; *Istoria medie a României*, sec. X — XVI, Edit. Acad. R.S. România, București, 1968, p. 343.

⁷ Al. Anastasiu (*op. cit.*, ed. 1928) consideră că satul Călugăreni era situat la nord-est de Călugărenii actuali, după o sugestie a lui Tocilescu.

⁸ *Documente privind Istoria României*, seria B, Țara Românească (în continuare D.I.R. seria B), sec. al XVI-lea, vol. IV, 1571 — 1580, doc. 443, p. 443.

deci pe un singur drum pe poduri de lemn”¹³. Neajlovul se vărsa apoi în brațul de nord (numit și Neajlov, cum am mai spus) al râului Cîlniștea, rîu care era mai mare decît afluentul său. Deci Cîlniștea ducea apele în Argeș iar nu Neajlovul¹⁴. Cele două brațe ale Cîlniștei formau un teren mocirlos pe o distanță de circa 1—1,5 km. pînă aproape de Dadilov, cu o lărgime variind între 100—500 m., deci foarte greu de traversat.

Din capul locului considerăm că de răspunsul pe care-l vom da la două întrebări — prima, care era drumul mai scurt și mai sigur între Giurgiu și București? și a doua: unde

¹³ Nicolae Ișvanfinius. *op. cit.*, cartea XXIX, p. 434.

¹⁴ În cea mai recentă lucrare consacrată lui Mihai Viteazul, referindu-se la bătălia de la Călugăreni, prof. Ion Ionașcu susține că lupta s-a dat la „vărsarea Cîlniștei în Neajlov unde se găsea așezarea Călugăreni” (Vezi I. Ionașcu, *Mihai Viteazul și unitatea Țărilor Române*, în vol. „Unitate și continuitate în istoria poporului român”, Edit. Acad. R.S. România, București, 1968, p. 168; aceeași părere în *Istoria medie a României*, sec. X—XVI, Edit. Acad. R.S. România, București, 1968, p. 343. Noi ne asociem afirmației din *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R. București, 1962, p. 964—965 pe care aici o întărim documentar. Cîlniștea este rîul care apare în documente mai jos de Dadilov, nu Neajlovul (vezi *D.I.R.*, seria B, sec. XIII—XV, doc. 124, p. 132, *Ibidem*, sec. XVI, vol. I, doc. 97, p. 98; *Ibidem*, vol. III, doc. 203, p. 225; *Ibidem*, vol. VI, doc. 402, p. 390). Vlad Tepeș dăruia unui boier al său, în 1461, între altele, „balla Comanei drept în iezarul Cîlniștei” (corect: Cîlniștei) *D.I.R.*, seria B, sec. XIII—XV, doc. 124, p. 132. Comana se afla la est de Dadilov. În 1512 Neagoe Basarab întărea unui boier al său „jumătate din moara de la Dadilov de partea Cîlniștei” (*D.I.R.*, seria B, sec. XVI, vol. I, doc. 97, p. 98). În 1566 Petru cel Tânăr întărește unor boieri mai multe părți din „Ocina Budească” printre care și „Ocina care se numește Dudeasca (astăzi sat dispărut) care era la nord-est de Călugărenii actuali. Hotarul acestui sat era în lung „de la malca Cîlniștei pînă la hotarele Copăcenilor” (*D.I.R.*, seria B, sec. XVI, vol. III, doc. 203, p. 225). În 1600 Mihai Vodă dăruia unui boier satele „Floceștii de pe Sabar și Budenii de pe Cîlniștea” (*D.I.R.*, seria B, sec. XVI, vol. VI, 1591—1600, doc. 402, p. 390). Satul Budeni se afla la est de Dadilov. Sublinierile din textele citate ne aparțin. Și în sec. al XVIII-lea tot Cîlniștea era aceea care aducea apele în Argeș; vezi harta: „Indice dei Principats di Valachia”, 1718.

se afla podul pe care s-a dat lupta? — depinde localizarea exactă a bătăliei.

Trecut pe malul românesc al Dunării, Sinan avea în față trei drumuri care îl duceau în capitala Țării Românești. Unul din drumuri — cel al Olacului — era la est și anume: Giurgiu-Pietrele-București. Un al doilea drum — al Ciocăneștilor — era pe la vest: Giurgiu-Stănești-Trestenic-Toporu-Letca-Mihăilești-București. Aceste drumuri erau totuși mai ocolite¹⁵. Drumul cel mai scurt spre București¹⁶ era: Giurgiu-Șerpătești-Camuri¹⁷-Stoenești-Iași-Hulubești-Singureni-Măgurele-București. Din acest drum se ramifica, de la Hulubești, un drum prin Călugăreni-Coțofenești care ajungea tot la drumul din care se bifurca. Sinan, conform promisiunii făcute în fața sultanului, dorea să ajungă cît mai repede la București. De aceea a ales drumul cel mai scurt.

Dar de ce nu trecea drumul totuși pe la Crucea de Piatră¹⁸-Călugăreni-Coțofenești? Un asemenea drum prin această parte era imposibil să treacă. Aceasta, din mai multe considerente. Din materialele cartografice de mai tîrziu¹⁹ reiese că toată zona dintre Camuri și Călugăreni încă era acoperită cu pădure. Pe această porțiune nu mai exista nici un sat. Oricum, dacă avem în vedere distanța — de aproape 17 km. — dintre cele două sate, dar și riscurile pe care și le asumau călătorii circulînd pe un asemenea drum care trecea prin păduri, ne dăm seama că nu putea să existe acest drum. Sau chiar dacă exista vreo potecă sau un drum îngust, de care, el nu putea fi folosit de o oaste așa de numeroasă ca cea a turcilor. De asemenea, distanța dintre Camuri și Stoenești era mai mică²⁰ decît, distanța dintre Camuri și Călugăreni-Coțofenești. Între Camuri și Stoenești mai exista

¹⁵ Drumul de est avea 75 km., iar cel de vest 90 km.

¹⁶ Drumul pe la Călugăreni avea 65 km.

¹⁷ Pe baza analizelor documentelor presupunem că satul Camuri era la 12—15 km. nord de Giurgiu și la nord de Șerpătești. La Camuri, turcii au făcut prima tabără după o zi de înaintare (vezi A. Anastasiu, *op. cit.*, ed. II, 1928, p. 27). Toate satele amintite pe traseele celor trei drumuri existau, documentar, la data bătăliei.

¹⁸ Satul Crucea de Piatră nu exista la data bătăliei și e greu de presupus că exista un drum pe aici.

¹⁹ Harta Ruscască de Smidon, din anul 1774; harta Institutului Militar Austriac din anul 1790.

²⁰ 9—10 km.

atunci probabil un sat, Vlașenul ²¹, prin apropierea căruia trecea drumul. Un alt considerent care ne ajută să dovedim că drumul nu putea să treacă pe la Crucea de Piatră-Călugăreni-Coțofenești este existența unui teren mlaștinofos format între cele două brațe ale Cîlniștei de la Hulubeștii (vechi) pînă la Dadilov, (actualmente Mihai Bravu). Cîlniștea nu curgea atunci pe albia actuală. Aceasta reiese din cercetarea actuală a albiei riului, precum și din cercetarea unor materiale cartografice ²² de mai tirziu.

Vechiul curs al Cîlniștei era prin imediata apropiere a dealurilor Iașului, Uzunului de azi, Doamnei, Domnului pînă la Dadilov, dar cu timpul, Cîlniștea ²³ aducînd o mare cantitate de aluviuni, a format o nouă mlaștină întinsă ²⁴ de la Valea Neagră (la est de Stoienești) pînă în apropierea confluenței cu Neajlovul.

În timpul viiturilor, Cîlniștea alimenta mlaștina nou formată pe cursul ei. Astfel, n-a mai putut să contribuie la întreținerea vechii mlaștini care, nefiind alimentată îndeajuns nici de Neajlov, a început să sece. Fenomenul a durat mult timp. Documentar, primul drum Crucea de Piatră-Călugăreni-Coțofenești, îl putem plasa în jurul anului 1682, cînd Șerban Cantacuzino a construit primul pod peste Cîlniște ²⁵.

Pînă la această dată este greu de susținut că Giurgiu era legat de București printr-un drum ce trecea pe traseul actualei șosele naționale între Călugăreni și Crucea de Piatră. Deci Sinan nu a putut veni pe acest drum care nu exista pe atunci.

Ar fi de asemenea nelogic să fi preferat drumul cel mai lung, pe la vest, de 90 km. Reiese că drumul de înaintare al armatei lui Sinan a fost : Giurgiu-Șerpătești-Camuri-Stoienești-Iași-Hulubești-Călugăreni-Coțofenești.

²¹ Vlașenul — atestat documentar, este dat dispărut în Corpusul de documente al Academiei (*D.I.R.*, sec. XVI, vol. II, 1526—1550, doc. 78, p. 78). Astăzi există un sat cu acest nume — Vlașin — în apropierea vetrei satului dispărut.

²² Harta „Mapa Specialis Valahie” de Rubedorf, din anul 1788; harta Institutului geografic militar austriac, din anul 1790; harta Militară rusească, 1799.

²³ Cuvîntul „Cîlniște” înseamnă : nămolos, tulbure, mocirlos.

²⁴ Lungă de 4 km. și largă de 100—300 m.

²⁵ Podul a fost construit peste Cîlniștea iar nu peste Neajlov cum se susținea. Inscripția de pe Crucea din dreapta șoselei naționale a fost reprodusă și în *Marele dicționar geografic al României*, București, 1900, la comuna Călugărenii Mănăstirii. Probabil între timp secase mlaștina dintre cele două brațe mari și podul s-a putut construi.

Căutînd răspunsul la a doua întrebare — unde era construit des-pomenitul pod de peste Neajlov? —, observăm mai întîi că turcii, pentru a ajunge la acest pod trebuiau să treacă peste un altul mai mare, peste Cîlniștea, pod de care nici un cronicar nu amintește. Cronicarii știu că bătălia s-a dat pe podul de peste Neajlov. Deci fără îndoială că podul de peste Neajlov — pe care s-a dat lupta — se afla la vest de Călugăreni, pe unde trecea Neajlovul, iar nu la sud, peste mlaștina destul de largă dintre cele două brațe ale Cîlniștei. Pe o hartă din 1718 ²⁶ e redat un pod peste Neajlov, îndreptat pe direcția Călugăreni-Strîmba. Adăugăm că locul bătăliei este fixat, pe aceeași hartă, pe vatra fostului sat Hulubești la dreapta Neajlovului, deci la vest de Călugăreni-Coțofenești. Dar între Hulubești și Călugărenii-Coțofenești — peste salbele Neajlovului — existau trei poduri ²⁷.

Podul cel mare pe care s-a dat lupta, era „așa de strîmt, încît deabia cuprindea un car în lărgime” ²⁸. Acest pod se afla la 50 m. mai sus de locul unde Neajlovul își despărțea apele pe cele două brațe (Viroaga lui Grigoraș la vest și Neajlovul la est). La 45 m. mai jos de pod se afla „Vadul Călugărenilor” prin care se făcea trecerea între Călugărenii-Coțofenești și Hulubești, mai ales în timpul verii cînd podul din susul apei nu exista (sau uneori era deteriorat). În acest loc apa era mai mică pentru că începea să se împartă spre a curge în continuare pe cele două brațe.

În zilele de 9—10/19—20 august (15—16/25—26 zil-hidjge) serdarul Sinan Pașa reuși să treacă „nu cu multă greutate, fluviul, care din cauza multei uscăciuni a verii era atît de scăzut” ²⁹. În componența armatei turcești de 100.000 de ostași, intrau : pedestreimea

²⁶ Harta : Indice Topografico dei Principato Valachia, din 1718. La Biblioteca Acad. R.S. România se găsesc toate hărțile citate.

²⁷ Într-un document dat ulterior bătăliei se menționează : călugării mănăstirii Glavacioc l-au văzut „pre Pană vîstier făcîndu acele podure de sat la Călugăreni” (*D.I.R.*, seria B, sec. XVII, vol. III, 1616—1620, doc. 379, p. 379). Podurile făcute, probabil refăcute, de acei Pană nu sînt altele decît cele trei poduri de peste salbele Neajlovului, menționate de cronici. Vezi Balthasar Walther, *op. cit.*, în C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 133, *Isvodul Logofătului Theodosie*, în C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 125.

²⁸ De Thuani *op. cit.*, în „loc cit”, p. 207.

²⁹ Raportul din 15 septembrie 1595 al lui Marco Vernier-Baiul Republicii Veneția la Constantinopol, în *Documente Hurmuzachi* (în continuare *D.H.*) vol. VIII/2, p. 487.

(ieniceri și azapi) și cavaleria (spahii, silihdarii, ulufegii, ghureba și achngii).

Armata era rinduită în părți mai mici conduse de pașale experimentate în multe războaie. Printre cei mai de seamă pași erau: Hasan Pașa, beilerbegul Capadociei, Husein Pașa, beilul Nicopolei, Mahomed-Satirgi Pașa, fost pașă de Caramania, Giafer Pașa și alții. Sinan, mare vizir pentru a patra oară nu concepea cu nici un chip să fie înfrânt. El jurase sultanului, înainte de a pleca spre Țara Românească, că va aduce sub ascultare revolta românilor, va pustii țara și pe „delii” Mihai îl va aduce viu. Îndată după trecerea Dunării, Sinan și-a rinduit armata (la 11/21 august – 17/27 zil-hidjge) și alegând drumul cel mai scurt, și-a început marșul spre București.

Prima tabără a așezat-o în seara aceleiași zile la Camuri, de unde și-a reluat marșul a doua zi (12/22 august – 18/28 zil-hidjge). Turcii erau dornici de victorie, chiar nerăbdători. În după amiaza aceleiași zile în care se reluase marșul se putea vedea cum praful se înălța spre cer de pe drumul ce venea de la Stoeniști la Iași. Ajungând pe dealul Iașului și văzând că terenul este periculos iar întinericul se apropie, Sinan și-a așezat tabăra „pe un deal (dealul Iașului și Uzunu-lui – n.n.) de cealaltă parte a pădurii”³⁰, trimițându-și avangarda – condusă de Mahomed-Satirgi Pașa – în cîmpie, în lunca Cîlniștei, la poalele dealului amintit. Întinericul cuprinsese locurile și oamenii. „Turcii bazați pe numărul mare, se rețauzau în cîmpia ce se desfășura dincolo de pădurile seculare care acopereau țărmul drept al Neajlovului”³¹. Deci corturile turcilor erau așezate pînă la 200–300 m. sud-vest de Hulubeștii vechi. Dar pentru a se așeza la nord de Cîlniște, turcii au trebuit „să facă alt pod pentru a trece armata”³². Așezîndu-și tabăra la vest de Neajlov, Sinan aștepta ziua următoare cînd considera că lupta va fi o formalitate.

După acțiunea de hărțuire de la Dunăre, Mihai vodă se retrăsese la București pentru că „turcii izbutiseră a trece fluviul de la o depărtare de două zile în jos de Giurgiu (în apropiere

de Oltenița – n.n.) în timp ce alții treceau în vase în fața Giurgiului”³³. Evident sînt primii ostași din avangarda turcă. Sinan cu grosul armatei va trece fluviul mai tîrziu (după două săptămîni). Afîind că Sinan a trecut Dunărea, Mihai a coborît în jos de București, la Măgurele³⁴ unde a ținut un sfat de război. De aici a mers, în preția bătăliei, la Copăcenii³⁵ unde era așezat Albert Kiraly cu ardelenii lui.

În seara zilei de 12/22 august, voievodul se afla în mijlocul taberei sale de la Copăcenii. Oastea lui Mihai nu trecea de 16.000 de ostași. În componența ei intrau: infanteria (dărăbani, haiduci, cazaci, țărani – 9000 de oameni) și cavaleria (călărași, roșii de țară, delii, beșlii – 5000 de oameni). La acest efectiv se mai adăugau și cei 2000 de ardeleni conduși de Albert Kiraly. Ajutorul „cel mare” de la principele Sigismund Bathory întîrzia să sosească. Mihai „bine știind că fructul cel mai deplin al învingerii nu se căpăta cu petreceri leneșe, ci cu repedeia ei întrebuițare”³⁶ se hotărî, împreună cu căpitanii lui, să înceapă lupta cu Sinan a doua zi, 13/23 august (19/29 zil-hidjge). Iscoadele îl informează pe voievod că tabăra inamică se afla dincolo de „strîmtoarea Călugărenilor”. Cu siguranță, Mihai plănuise: să-i abată pe turci de la drumul cel mare al Bucureștilor pe drumul ce trecea peste Neajlov, pentru a-i determina pe turci să primească lupta la loc strîmt. La cîmp deschis oastea românilor nu ar fi rezistat nici la primul atac turcesc. Voievodul își dăduse seama de acest lucru.

Turcii, informați că românii sînt prin apropiere, malul stîng al Neajlovului, nu se lemeau de ei. Ba, mai mult, chiar îi disprețuiau. Un cronicar al timpului arată că „turcii își băteau joc de români și aveau o singură neplăcere: că aceștia nu erau mai mulți pentru ca biruința lor să fie mai glorioasă”³⁷.

Sinan socotea oastea creștină la 20 000 de oameni.

În dimineața zilei de 13/23 august (19/29 zil-hidjge) Mihai începu ultimele pregătiri în

³³ *Isvodul Logofătului Theodosie*, în C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 125.

³⁴ Satul Măgurele făcuse parte din zestrea Domanei Stanca, soția voievodului.

³⁵ Copăcenii nu a fost ales loc de tabără la întîmplare. Turcii după cum am amintit mai sus, puteau să vină la București pe trei drumuri. Mihai încă nu știa pe care din cele trei drumuri îl va alege Sinan. De la Copăcenii, oastea română ajungea la fiecare din drumuri în mai puțin de o jumătate de zi.

³⁶ Joannes Bisselius, *op. cit.*, în „Tesaur...”, tomul I, ed. 1865, p. 157.

³⁷ Cf. D. Almas, *Mihai Vodă Viteazul*, Edit. științifică, București, 1966, p. 34–35.

³⁰ De Thuani, *op. cit.*, în „loc. cit.”, p. 207.

³¹ *Istoricul bătăliei de la Călugăreni după o scrisoare germană a unui scriitor contemporan*, publicată în „Revista Cercul Publicațiilor Militare”, nr. 8, din 1898 (în continuare: *Istoricul bătăliei de la Călugăreni...*) și în C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 112.

³² Raportul din 2 septembrie 1595 al lui Marco Vernier – Baiul Republicii Veneția la Constantinopol, în *D.H.*, vol. VIII/1, p. 486.

vederea luptei. Albert Kiraly își așezase cele douăsprezece tunuri pe un deal ³⁸.

De cealaltă parte a Neajlovului, turcii se pregăteau și ei intens. „Marele vizir stabili o baterie de tunuri pe o înălțime (dealul Uzunului de azi — n.n.) și ocupă poziție pe un teren mocirlos din vecinătatea podului de la Călugăreni” ³⁹. Cu toate că turcii scontau o victorie ușoară, totuși, locul din care apăruseră românii fiind strîmt și primejdios nu au avut curajul să dea semnalul luptei. La rîndul său nici Mihai nu era hotărît să intre primul în luptă împotriva celei mai puternice armate a Europei. Această perioadă de tatonare a celor două oști a durat pînă în jurul orei 10 ⁴⁰ cînd Mihai, în fruntea a 4 000 de pedestrași și tot atîția călărași ⁴¹, a pornit un atac vijelios asupra armatei turcești. Trebind repede podurile dintre Călugăreni-Coțofenești și Hulubești, a ajuns pînă în apropiere de primele corturi ale turcilor. La această acțiune îl ajutaseră foarte mult tunurile lui Albert Kiraly care aveau pînă la pod distanță convenabilă ⁴². Turcii au fost surprinși de curajul românilor. Tunurile lor, de sub comanda lui Segban-Bași, nu puteau să lovească eficace datorită distanței prea mari ⁴³. Acest atac al românilor a cons-

tituit prima fază a luptei și a durat aproximativ o oră. Revenindu-și, Sinan „așează ienicerii printr-o pădure de stejari” ⁴⁴ (pădurea Hulubeasca — n.n.), cu patru pașale în frunte ⁴⁵ — efectiv total: 12 000 de oameni ⁴⁶ —, ordonînd contraatacul. Lupta a fost deosebit de înverșunată pe teritoriul satului Hulubești. S-au dat lupte crîncene pentru fiecare podet. Românii, începînd să cedeze terenul, s-au retras luptînd, în mod organizat, sub formă de triumfi sau „cap de porc”. După un timp, venindu-le oarecare forțe proaspete, românii opresc contraatacul turcesc și reocupă pozițiile de pe care se retrăseseră. După alte două ore de luptă turcii iarăși îi resping și trec podul cel mare de pe Neajlov, urmărindu-i. Tunurile lui Albert Kiraly nu mai funcționau, fiind capturate mult prea ușor de turci iar comandantul lor atras într-un complot împotriva voievodului de „cîțiva boieri care nu-l iubeau (pe Mihai — n.n.) sau erau fricoși” ⁴⁷.

Lipsită de aportul tunurilor lui Albert Kiraly, armata română continuă retragerea, luptînd. Mai bine de un ceas a durat lupta pe teritoriul satului Călugăreni-Coțofenești, ale căruia bordece au fost amestecate cu pămîntul. Cu aceiași îndirjire lupta a continuat în apropierea satului Dudaesca, nu departe de dealul Călugărenilor, unde se afla tabăra românilor. Mihai a introdus în luptă cîteva cete proaspete; cei care luptaseră aproape patru ceasuri deabia se mai puteau ține pe picioare. „Lupta era tare din amîndouă părțile, dar Valahii văd mereu cum șuvoiul turcesc venea necon-

spune: „bătăia unui tun care cu pulbere comună este de o mie cinci sute de pași cel mult; fiind încărcat cu pulbere mai forte și mai bună bate două mii de pași sau aproape”. Tot Favé reproduce și „De la arhitectura militară” de Francesco Marchi, 1599, din care cităm: „bătăia eficace a tunurilor italiene era în general a zecea parte din bătăia maximă și mergea de la o sută de pași în sus pînă la patru sute de pași”. Să reținem că tunurile italiene erau din cele mai bune, de care probabil aveau și turcii. Vezi Al. Anastasiu, *op. cit.*, ed. 1928, p. 31.

⁴⁴ Hammer, *op. cit.*, vol. VII. cartea XLI, p. 303. Dovadă că au existat păduri de stejari în dreapta Neajlovului e că astăzi o baltă din apropiere de vatra Hulubeștilor (vechi) se numește „Balta Stejarului”.

⁴⁵ Haider Pașa, Husein Pașa, Musfata Pașa, Satirgi Pașa.

⁴⁶ De Thuani, *op. cit.*. În „Tesaur...”, ed. 1865, tomul I, p. 208.

⁴⁷ I. Crăciun, *Cronica lui Szamoskozi*, Cluj, 1928, p. 104.

³⁸ N. Bălcescu, *op. cit.*, ed. II, 1877, p. 129. Este vorba de dealul Ioneștilor, la nord de satul Călugăreni-Coțofenești, în apropiere de satul Ionești.

³⁹ Hammer, *op. cit.*, vol. VII, cartea XLI, p. 303.

⁴⁰ C.C. Giurescu (*op. cit.*, ed. II. București, 1937, vol. II, partea I, p. 248) susține că „lupta a început înainte de revărsatul zorilor”, adică de la aproximativ ora 4 a.m. Mai multe izvoare atestă că lupta a durat unsprezece ore. Astfel Anonymul *Henevesian* relatează că „ținut’au bătăe de unsprezece ceasuri pînă seară” (vezi Gh. Șincai, *Chronica Românilor și a mai multor neamuri*, 1886, tomul II, p. 408). Cronicarul Szamoskozi spune că bătălia a început la ora unsprezece (vezi I. Crăciun, *op. cit.*, p. 104). Raportul din 15 septembrie al lui Marco Vernier — Baiul Republicii Veneția la Constantinopol, apreciază că bătălia „înu dinainte de amiază pînă seara” (vezi *D.H.*, vol. VIII, 2, p. 487).

⁴¹ *Istoricul bătăliei de la Călugăreni...*, în „loc. cit.”, p. 113.

⁴² Pînă la pod erau 400—600 m.

⁴³ Distanța de unde erau așezate tunurile turcilor pînă la pod era 1 000 m. La dispunerea în teren a artileriei ambelor tabere, pornind de la izvoare, am avut în vedere bătăia eficace a unui tun în acel timp. Favé, *Etudes sur passé et l’avenir de l’artillerie*, tomul III, publicat în 1862, reproducînd un manuscris din prima jumătate a sec. al XV-lea — „Cartea secretului artei de artilerie și caponerie” —

tenit mărindu-se și oricîți cădeau din luptă, alții îndoiți sau întreii le lua locul”⁴⁸. Turcii au reușit să ajungă pînă lingă tabăra românilor, pe care astfel îi respinseseră 2 500 de pași⁴⁹, încheindu-se cu aceasta a doua fază a luptei — și puțin le mai trebuia pînă la obținerea victoriei. Lupta creștea mereu în intensitate. Românii, în frunte cu voievodul lor, au reușit o ușoară victorie, ciștigînd ca o sută de pași, dar turcii din nou i-au respins și „lung timp nu se știa a cui va fi învingerea”⁵⁰. De trei ori ai noștri fuseseră respinși și de trei ori se reintorseseră⁵¹ pînă ce reușiră să-i respingă pe turci pînă în apropiere de Călugăreni-Coțofenești. Pînă seara mai erau trei ceasuri. După aproape un ceas de luptă, românii, beneficiind de aportul altor cetate, continuă să-i respingă pe turci și să pună stăpînire pe pod. Kiraly reușise să reia două din tunurile capturate. Lupta se apropia de punctul culminant. „Bătălia a fost atît de groaznică, încît ostașii lui Mihai vodă au ajuns bătîndu-se, pînă în apropiere de cortul lui Sinan”⁵². „Mai tîrziu numărul mare al turcilor izbuzi să-i respingă pe bravii apărători de pod, care luptaseră pînă aproape de apusul soarelui”⁵³. Trecuseră zece ceasuri de la începerea bătăliei. Mihai, văzînd că situația este cît se poate de critică, ordonă unuia din căpitani săi, Cocea, să treacă mai în jos pe Neajlov printr-un loc primejdios pentru a-i ataca pe turci în flanc. Lupta continuă dar oboseala își spunea cuvîntul. Românii rezistau, dar puteau fi copleșiți. Era momentul psihologic al mării bătălii. Acum, Mihai a făcut acel act de mare curaj, cu care a trecut în legendă, pornind el însuși în fruntea ostașilor. „Lupta fu cu totul sălbatecă la podul de pe apa Neajlovului care era bătut de tunurile prințului Valah și care făcea mulține de cadavre prin oastea turcească”⁵⁴.

Sinan, care se afla și el printre al sat în acel moment critic, a căzut de pe pod și dea-

bia a putut să fie salvat. Turcii au intrat în panică. În fruntea ostirii, Mihai i-a urmărit dincolo de pod, a trecut și celelalte două podețe, în vreme ce căpitantul Cocea, ajuns la timp la locul ordonat, atacă din flanc. Ordinele lui Sinan nu mai erau auzite și ascultate. Hasan Pașa văzînd că românii au venit pînă în apropierea corturilor turcești, a renunțat la planul de a-l ataca pe Mihai pe la spate și a luat-o la fugă. Românii au pătruns printre corturile turcilor pînă la „movila”⁵⁵ din fața satului Uzunu de astăzi. „Pînă s-a curme lupta, uciderea și măcelul pentru turci, întunericul se întinse tot, gonind soarele și învăluindu-i razele să nu mai lumineze”⁵⁶. Așa s-a încheiat ultima fază a luptei. „Norocul mării cuceriri și al biruinței a suris gazizilor victorioși”⁵⁷. După unsprezece ceasuri de luptă⁵⁸, românii, obosiți, s-au întors în tabăra lor încărcăți de prăzi bogate. „În această luptă a căzut un mare număr dintre fruntașii turci și dintre ieniceri și dintre ceilalți; iar ai noștri, din contră, au lipsit puțin; se poate să fie mulți răniți. Am suferit o extraordinară pierdere în cai”⁵⁹.

Numărul celor căzuți în luptă se ridică la 12 000 (9 000 de turci și 3 000 de ostași ai lui Mihai). În noaptea zilei de 13—14/23—24 august zil-hidjge „Mihai vodă făcu un sfat cu boierii. Cum ajutorul nu mai vine de la Bator și fiind Mihai vodă cu puțină oaste, nu vom putea să împotriva Turcilor, că erau foarte mulți, ci socotiră, cum vor face să poată lupta cu alțișea vrășmași. Ci deteră înapoi pe apa Dimboviței în sus la sat la Stoeniști, așteptînd de la Bator să le vină ajutor”⁶⁰.

Deși se hotărîse retragerea, efectul moral al victoriei românilor și înfrîngerii turcilor a influențat întreaga desfășurare a evenimentelor pînă la deplina alungare a turcilor din țară.

MARIN ALEXANDRU CRISTIAN

⁴⁸ Movila Gorganul. După legendă, aici au fost îngropați cei care au căzut în luptă.

⁴⁹ Cf. C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 132, după Gh. Palamed, *Despre viața lui Mihai Viteazul* — 1607).

⁵⁰ M. Guboglu, Mustafa Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române*, vol. I, Edit. Acad. R.S. România, București, 1966, p. 551.

⁵¹ Cf. Crăciun, *op. cit.*, p. 104.

⁵² Cf. C. Zagoritz, *op. cit.*, p. 116 (Raportul lui Albert Kiraly).

⁵³ *Ibidem*, p. 127, (*Cronica Anonimă sau Istoria Țării Românești de cînd au descălecat Românii*).

UN DOCUMENT DE LA STICLĂRIA AZUGA

Pentru cunoașterea începuturilor industriei sticlei din țara noastră considerăm utilă publicarea unei catagrafii a sticlăriei din Azuga¹.

Sticlăria Azuga a fost înființată în 1830 pe moșia vornicului Alexandru Filipescu și a funcționat până în luna august 1837. În ultimii trei ani de existență a fost arendată lui Nicolae Ion Abrasi. În 1837 datorită neînțe-

legerilor dintre Alex. Filipescu și arendaș, sticlăria dă faliment iar lucrurile îi sînt vîndute la licitație prin Tribunalul de comerț al județului Ilfov în 1838, medelnicerului Alecu Lipănescu, cu care prilej s-a întocmit și inventarul de față.

M. RACHIERU

FOAIE DE CELE CE S-AU GĂSIT MIȘCĂTOARE ȘI NEMIȘCĂTOARE LA STICLĂRIA D. NICOLAE ABRASI CE O ARE PE MOȘIA D. MARILE VORNIC ALEXANDRU FILIPESCU.

1. O odaie din capu, pereți de vîrghie acoperiș din scinduri podite cu scinduri, o încăpere cu sobă și ferestre de sticlă și o cameră cu ușile lor.
2. Ipac tot de vîrghie, <a>coperiș de scindură podită, o odaie cu sobă și o cameră înaltă, cămăruța în sală cu gemuri, la odaie cu ușile lor.
3. Ipac tot de vîrghie <a>coperiș de scindură podită, o odaie cu sobă, ferestre de sticlă și o cameră cu ușile lor.
4. Ipac tot de vîrghie <a>coperișul de șindriliță, două încăperi cu sobele lor, ferestre de sticlă pardoseală cu scinduri, cămărire în mijloc cu ușile lor.
5. Ipac tot de vîrghie <a>coperiș de scinduri, o încăpere cu sobă ferestre de sticlă o cămăruță cu ușile lor.
6. Ipac asemenea.
7. Ipac două încăperi cu sobele lor, ferestre de hirtie.
8. Ipac asemenea.
9. O casă mare șindriliță pereți de vîrghie negătita cu șapte încăperi două săli cu pivniță de desupt podită cu scinduri și trei odăi pardosite.
10. O casă de scinduri în care lucrează ferar.
11. Sticlăria învelită cu șindriliță, pereți de scinduri cu înăuntrul este însemnate :
 - 1) trei cuptoare în care usucă lemnile de fier
 - 2) un cuptor pentru arsu pămîntului și oale fără de ușe.
 - 3) două ochiuri de zidu pentru cărbuni.
 - 4) o odaie smerțarie în care odaie să află — 11 tocitori cu leșie arsă gata și o ladă de scinduri pentru nisip.
 - 5) o casă cu ferestre de sticlă pentru oale și unde șade teparele de să usucă.
 - 6) 19 oale de pămînt pentru fert materia.
 - 7) 200 tepare de pămînt.
 - 8) o ladă unde pune humă frămîntată.
 - 9) o tăcitoare cu urină de bou.
 - 10) două tocitoare mici.
 - 11) un cuptor unde ferbe sticla cu opt guri gata.
 - 12) un cuptor pentru călitoare.
 - 13) 50 oale pentru călit sticla de pămînt.
 - 14) un cuptor pentru ars leșie albă.
 - 15) un cuptor pentru tăblărie.
 - 16) nouă cămări de scinduri pentru sticle.
 - 17) cenușa gata pentru facerea a 60 măji leșie, maja de 44 oca.
12. O leșerie șindriliță cu șindriliță fără de părăi supt care sînt șase cazane de fier așezate și șase cazane neașezate și un cuptor în care arde urina de bou cu jgheab de lemn, dinainte și un ambaru.
13. O casă de moară șindriliță cu părăi de scindură subț care are acestea :
 - 1) o piua cu opt ciocane în care pi-sează humă cu urină de bou, un ambar cu o roată.
 - 2) moară cu o roată și odăiță de scinduri fără de pietre fiind neaduse din vamă.
14. Două mii de oca de caș
15. 39 butoaie noi negătite ca de vedre patruzeci.
16. 9 putini gata.
17. 8 troci în care amestecă materie.
18. 3 roabe cu cite o roată.
19. 490 scinduri groase și late.
20. 430 scinduri ipac mai înguste.
21. 72 tenechele.
22. stînjini lemne ca la o mie, făcuți în pădure nu la sticlărie.
23. 3 boi de jug.

¹ Arh. St. Ploiești, fond Prefectura jud. Prahova, dosar 48/1837, p. 71-72.

24. 1 calu.
 25. două cară de boi legate și ferecate cu fier.
 26. două butoaie cu sticlă fărămată — 600 de oca.
 27. o magazie de vârghe învâlită cu scinduri cu înlăuntru este însămnate :
 - o bute mai mică cu rachiū prefăcut, goală de o palmă.
 - pe fundul unui fercheșu rachiū prefăcut de o palmă.
 - 4) două mii de oca de fărământură de sticlă.
 - 5) douăsprezece teancuri tutun și jumătate foi cu teacă și optzeci și cinci teancu pentru lucrători.
 - 6) o pereche feară de plug.
 - 7) o moară de cafe de fier.
 - 8) zece table de fier.
 - 9) o șină lungă de fier.
 - 10) patru roate ferecate de car de mijloc.
 - 11) douăzeci și patru saci.
 - 12) patru hotară de păr.
 - 13) patruzeci și două donițe de brad.
 - 14) un hărdău.
 - 15) o plnie de brad.
 - 16) o curătoare.
 - 17) două cîntare.
 - 18) șapte furculițe de fier.
 - 19) o bute de fier.
 - 20) cinci tirnăcoape.
 - 21) trei lopeți de fier.
 - 22) o furcă de fier.
 - 23) douăzeci oca luminări de său.
 - 24) un hamu de piele.
 - 25) treizeci și patru oca de său topit.
 - 26) opt oca de său netopit.
 - 27) două putini de varză.
 - 28) o ladă de scinduri cu două dispărături de ținut bucate.
 - 29) șapte broaște de uși.
 - 30) patruzeci și două bucăți de fier.
 - 31) cinci pinze de ferăstrău nedințuite care taie scinduri.
 - 32) cinci țeve de luminări.
 - 33) două linguri de aramă.
 - 34) șase talere de cositor.
 - 35) două ligăi.
 - 36) untari.
 - 37) două pahare de cositor.
 - 38) o răzuitoare de hrean.
 - 39) paisprezece bucăți de fier.
 - 40) două piei de bou.
 - 41) treisprezece jerbe curele lungi groase.
 - 42) o cutie de fier mare.
 - 43) douăzeci și trei vergele de fier purtătoare de sticlărie.
 - 44) o lopată de fier mare.
 - 45) două cociorbe de fier mare.
 - 46) o cazma.
 - 47) două hîrlețe.
 - 48) un ciocan de zidărie.
 - 49) două lanțuri de car.
 - 50) o bute de vin stricat ca de vedre 90 ; și patru butoaie goale legate cu cercuri de fier ca de vedre 40 ; și patru asemenea mai mici.
28. Lemne scoase din pădure pentru face-rea a două herăstraie și la care lucrează lucrători.
 29. Un butoi mic de rachiū ca de vedre 5 în circiūma de supt soriac.
 30. La ferăstrău de la Valea Iepii s-au găsit scinduri tenechele 1650 și scinduri groase 18, cum și ferăstrău cu toate trebuincioasele ale lui.
 31. La ferăstrău de la Urlătoare s-au găsit scinduri tenechele 1340 și scinduri de mijloc 200 cum și ferăstrău cu toate trebuincioasele lui (adică una mie trei sute patruzeci) scinduri tinichele și două sute scinduri de mijloc.

1838 aprilie 1

Întocmit

Ion Popin

GHEORGHE STUPA — PRIMUL FARMACIST ROMÂN DIN ARAD

În numărul său din 19 decembrie 1840, cel mai vechi ziar din Arad, „Arader Kundschafts-blatt”, publica un anunț-reclamă semnat de Gheorghe Stupa, proprietarul farmaciei „Îngerul”¹, prin care acesta făcea cunoscut că, după exemplul firmelor străine, a început și el fabricarea și vânzarea capsulelor gelatinoase.

¹ Este vorba de farmacia care a funcționat pînă la naționalizare în Piața Avram Iancu colț cu str. Tribun Dobra.

În cele ce urmează încercăm să schițăm, pe baza puținelor informații bibliografice și arhivistice, portretul și activitatea acestui prim farmacist român din Arad.

Dintr-un fragment de autobiografie² aflăm, că, Gheorghe, fiul comerciantului Laurențiu Teodor Stupa, s-a născut la Oradea în ziua

² Baradlai János și Bársony Elemér, *A magyarországi gyógyszerészet története*, vol. II, Budapesta, 1930, p. 685—691.

de 5 august 1812, a terminat școala în 1828, a fost angajat ca „practicant apotecar” cu 500 de florini pe lună de un oarecare Prindl în 1829, iar în 20 ianuarie 1830 „am sosit la Pesta și la Dl. Székely mi-am continuat studiile în științele apotecare”. Acolo a devenit călfă, în 8 ianuarie 1832, și continuând învățătura și-a susținut în 1834 iunie 10, după experiențele făcute în laboratorul Universității, „disertația”.

A urmat o perioadă de pribegie, după obiceiul de atunci angajându-se pe rind la diferite farmacii din Viena, Bratislava și alte localități, până în anul 1840 când se stabilește la Arad, unde a cumpărat, cu 26 de mii de florini, farmacia D-nei Poros.

La Arad Gheorghe Stupa a desfășurat o activitate multilaterală. Astfel, în anul 1842 el fabrica în exclusivitate cenzala necesară orașului³, iar în 1846 era bibliotecarul cerului de lectură⁴ și casier al asociației de înot⁵. Tot el crea un fond pentru premiarea pompierilor meriteuși și contribuia cu o importantă sumă de bani la înzestrarea cu materiale a pompierilor din Arad⁶.

Deși în aprilie 1848 Stupa se muta la Budapesta⁷, unde cumpăra — cu 33 de mii florini de argint⁸ — farmacia „Coroana”, el rămânea un statornic prieten al Aradului românesc, dovadă este și donația făcută biblio-

tecii Școlii normale române: 2 exemplare din „Tentamen criticum in lingvam romanicam” de Aug. Tröb. Laurian și trei colecții de „Gazeta Transilvaniei”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” și „Curierul de ambe sexe”⁹.

În septembrie 1876 farmacistul Stupa a fost ales în reprezentanța fundației Gojdu din Budapesta¹⁰, de la ale cărei ședințe nu a lipsit până la moarte¹¹.

Cu un an înainte, în 1875, Gh. Stupa fusese ales deputat în Parlament de către alegătorii orașului Biserica-Albă¹²; activitatea lui parlamentară fiind urmărită cu atenție și de presa românească de pe întregul teritoriu stăpinit de monarhia dualistă¹³.

Farmacista deputat era în același timp¹⁴ secretarul Asociației farmaciștilor din capitala Ungariei, casierul Societății medicilor și naturaliştilor din Ungaria¹⁵ și membru în conducerea comunității bisericii ortodoxe române din Pesta¹⁶.

Și în domeniul literaturii de specialitate este simțită prezența farmacistului român Gheorghe Stupa¹⁷.

Lipsa documentelor ne împiedică să fixăm mai amănunțit contribuția acestei interesante figuri la ridicarea materială și spirituală a românilor de peste munți, la lupta pentru drepturile lor naționale și sociale.

SZEPSY ZOLTAN

SUGESTII FORMULATE ÎN 1883 CU PRIVIRE LA DEPISTAREA ȘI PĂSTRAREA MONUMENTELOR ARHEOLOGICE ȘI A DOCUMENTELOR

În gazeta „Telegraphul”, anul XIII, nr. 3234 din 20 februarie 1883 Dimitrie C. Butulescu publică un articol în care arată, că prin exploatarea sa ale arheologice a descoperit cu un an în urmă la mănăstirea Vierșu piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru voievod, fiul lui Basarab voievod.

După ce îi prezintă inscripția în limba slavă, care corespunde întru totul cu cea reprodusă de C.C. Giurescu¹ și critică listele cronologice ale domnitorilor Țării Românești întocmite de Dionisie Fotino, B.P. Hasdeu, Ubicini și I. Heliade Rădulescu pentru această perioadă

de început, face unele propuneri pentru îmbunătățirea activității Comitetului arheologic,

⁹ T. Botiș, *Istoria Școlii Normale din Arad*, ed. 1922.

¹⁰ „Analele fundației Gojdu”, Budapesta, 1888, Tom. I, p. 13.

¹¹ Ibidem, fasc. III—IV, p. 67.

¹² J. Baradlai și E. Bársony, *op. cit.*, p. 238.

¹³ „Familia”, 1876/2, 1878/13, 25, 34 și 44.

¹⁴ J. Baradlai și E. Bársony, *op. cit.*, p. 104, 123 și 353.

¹⁵ „Álföld”, 1870/2, 1874/164 și 1875/148.

¹⁶ Arh. Episcopiei Arad, Gr. I, 66—857, act 1863/929.

¹⁷ Andrei Veress, *Bibliografia româno-maghiară*, vol. III, p. 309; J. Baradlai și E. Bársony, *op. cit.*, p. 344—345; Matolcsy Miklos, *Könyvtörténelmi gyűjtemény magyarországi gyogyyszereszek munkáiból*, Budapesta, 1910; „Borászati szaklapok”, 1859/37.

³ Arh. St. Arad, fond oraș: Szadaszékí j.k. 1842/256—586.

⁴ „Arader Kundschaftsblatt”, 1846/51.

⁵ Ibidem, 1846/17.

⁶ Arh. St. Arad, fond oraș; lajstr. 1846/648.

⁷ „Aradi hirdető”, 1848/18.

⁸ J. Baradlai și E. Bársony, *op. cit.*, p. 688.

precum și pentru asigurarea păstrării documentelor deținute de persoane particulare.

Iată cuprinsul acestor propuneri :

„Dacă guvernul ar numi o comisiune de oameni competenți și activi nu în felul comitetului arheologic (din care am onoare să fac parte și eu chiar din 1870 și care de atunci și pînă acum n-a ținut nici o ședință), ci o comisiune de tineri din toate specialitățile care, fiecare au, să studie cîte un judeciu în punctul de vedere al tuturor cunoștințelor omenești. Apoi Corpurile legiuitoare să voteze o lege, ca să pedepsească foarte aspru pe destructorii monumentelor antice, și alta care să constrîngă pe posesorii de documente vechi ca să le treacă la viza acestei comisii și aceasta în termen de 10 ani.

Toate documentele cari nu vor fi investite cu viza comisiei să fie considerate ca nule și de nici un efect înaintea legilor, după acest termen. O asemenea restricțiune ar silii pe toți posesorii de documente să le prezinte comisiei.

Dacă propun o asemenea restricțiune cauză este că în anul 1868 de cînd mă ocup cu exploarațiunile arheologice și de atunci și pînă acum de cîte ori am cerut de la moșnenii de la țară să-mi arate documentele lor mi le-au refuzat de teamă că citindu-le să nu desvelesc hotărînicia proprietăților.

Cu modul acesta sunt convins că, peste cîteva ani vom putea face descoperiri importante pentru istoria noastră.

Peste curînd voi relata și celelalte petre mormîntale, precum și niște documente de la domnii Alexandru Iliș și Gavril Movilă scrise în limba română. Aceasta spre știința celor cari susțin că numai de la Matei Basarab a început a se scri românește, cam pe la jumătatea secolului al XVII-lea¹.

Autorul acestor propuneri, moșier și intelectual cu vederi înaintate a desfășurat la vremea sa o bogată activitate politică și socială. Îl găsim în articolul menționat mai sus preocupat de asigurarea păstrării monumentelor arheologice și a documentelor pentru a servi la scrierea istoriei țării, precum și de introducerea limbii române în cancelaria domnească. În scopul dezvoltării industriei autohtone a inițiat și organizat cooperarea atelierelor de meseriași — formă premergătoare producției capitaliste — cu expoziții temporare ale producției acestora în diferite capitale de județ și cu premierea produselor de valoare deosebită². A deținut de asemenea secretariatul grupului parlamentarilor români delegați la Conferința interparlamentară pentru pace de la Berna și Roma, punînd mult suflet pentru realizarea acestor inițiative.

¹ C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, ed. a V-a, vol. I, 1946, p. 391.

² Materialele privind această problemă nu sînt încă inventariate.

M. REGLEANU

UN EXEMPLU DE COLABORARE BILATERALĂ, ACUM UN VEAC

Îndată după ce Adunarea electivă a Țării Românești volă la 1859 în unanimitate pentru Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Principatului — ca și în Moldova — entuziasmul mulțimii masate pe Dealul Mitropoliei era fără margini. Pretutindeni se trăgeau clopotele bisericilor, clădirile publice erau luminate festiv, pe la toate răspîntiile locuitorii civili, amestecați cu oștirea, jucau „Hora Unirii”. Vestea se răspîndea ca fulgerul în toate părțile, verbal și în scris. O scrisoare din Iași relata la 26 ianuarie 1859 : „La 22 ianuarie c.v. s-au deschis Adunarea Valahiei și la 24 au ales domn tot pe domnul Moldovei. Mitropolitul Valahiei ca prezident al Adunării au telegrafiat domnului, gratulîndu-l și rugîndu-l să iei frîiele cîrmuirii îndată, că Adunare stă permanentă pînă la răspuns. Mii de oameni înconjură palatul Adunării. Cum au primit domnu ace știre, au răspuns mulțămînd și primînd sarcina, și iată-l că guvernează amîndouă

țările și Unire s-au făcut... Toți consuli au telegrafiat la curțile lor. Vezi că s-au petrecut mari lucruri la noi”¹.

Aprinsă de Mihai Viteazul la finele secolului al XVI-lea, torța unirii țărilor române este reluată la 1859 — peste trei veacuri de Alexandru Ioan I, în condiții istorice noi. În domnia lui relativ scurtă, cam la fel de scurtă ca cea a gloriosului unificator din 1599—1600, Cuza avea de îndeplinit un larg program de activitate : recunoașterea și definitivarea Unirii ; secularizarea averilor mănăstirești ; decretarea legii rurale și improprietărea clăcășilor ; unificarea armatei și administrației, învățămîntului etc.

În domeniul telecomunicațiilor, în Țara Românească și Moldova rețeaua telegrafică se

¹ Bibl. Acad. R.S. România, Corespondeența D.A. Sturza, nr. 130518.

introduse și funcționa încă din anii 1854 -- 1855, construită cu fonduri bugetare autohtone. Se depuneau eforturi susținute pentru extinderea ei și specializarea personalului necesar, în care scop funcționa în acei ani și o școală de telegrafie la București².

Dintre grijile permanente ale domnitorului Principatelor Unite, una de seamă a fost aceea de a apăra și întări autonomia țării, de a lupta pentru abolirea regimului capitulațiilor³ — problemă în care Marx arătase de altfel, că Împărăția otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Oficialitățile de la noi s-au pronunțat și ele la timpul respectiv în acest sens. Astfel, la 5 februarie 1860 Ministerul Lucrărilor Publice al Moldovei preconiza, printr-o adresă trimisă Ministerului Treburilor Străine, modul cum țara trebuia să adere la Convenția telegrafică ce încheiaseră recent Franța, Belgia, Sardinia de o parte și statele austro-germane de alta: „Actul de adesiie a Principatelor neputînd eși decît din propria lor suveranitate, facta Turciei de a se rosti ca de drept în numele lor este lovitore acestui princip și guvernul Principatelor nu o poate cunoaște, precum nu-i cunoaște nici rolul de intermediară”⁴.

În privința luptei de întărire a autonomiei și independenței de stat, un episod caracteristic se dovedește a fi Conferința telegrafică de la Timișoara, Moldova, Transilvania și Țara Românească participaseră la diferite convenții și mai înainte, separat, ca părți interesate în cadrul unor înțelegeri bilaterale. Acum la Timișoara, în primăvara anului 1860 — și pentru prima dată — guvernele de la Iași și București participă printr-un delegat unic, la o conferință internațională, alături de Austria, Turcia și Serbia. Această participare constituie o recunoaștere de facto a libertății de acțiune și pe plan extern, la care aspira tinărul stat român.

Luînd cuvîntul la 16 mai 1860 în ședința a doua a Conferinței, delegatul român propune, în numele guvernului Principatelor Unite, încheierea unei *Convenții* cu guvernele imperiale otoman și habsburgic, prin care să se reglementeze pentru viitor „le service télégraphique international entre ces trois états”⁵.

² I. Cojocaru, *Începuturile învățămîntului tehnic și profesional în Moldova și Țara Românească*, Edit. didactică și pedagogică, București 1967, p. 205 — 215.

³ A se vedea între altele și *Gîndirea social-politică despre Unire (1859)*, culegere, Edit. politică, 1966; C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Edit. științifică, București, 1966, p. 329 — 332.

⁴ Arh. St. Buc., fond Direcția poștelor Moldova, dosar 933/1859, f. 45 — 46.

⁵ Ibidem, p. 90 și urm.

Rezultă că la această Conferință România prezenta propuneri formulate potrivit propriilor sale interese și principiilor de drept internațional, pe picior de egalitate cu degelații celor două mari imperii vecine. Același delegat mai adăuga în cuvîntarea sa, că țara noastră se arată gata de a adera la Convenția de la Bruxelles, dar aceasta în mod *direct* iar nu prin intermediul Tarigradului. Vorbitorul respingea totodată de plano Convenția austro-turcă din 1857, ca una ce fusese încheiată fără participarea României.

În fața acestei poziții ferme din partea țării noastre delegatul sultanului nu putea opune vreo obiecție, ci declară că n-are instrucțiuni „pour entrer en discussion sur le traité proposé par la délégué des Principautés-Unies”⁶.

După cum s-a arătat mai sus, un alt stat participant la Conferința de la Timișoara a fost Serbia. Luînd la rîndul său cuvîntul în aceeași ședință, delegatul sîrb înfățișa punctul de vedere al țării sale; el se ralie propunerii românești rostind în acest sens un discurs, din care cităm un paragraf destul de concludent: „Je suis entièrement de l'avis de mon honorable collègue de la Roumanie sur le moyen efficace qu'il a proposé pour arriver à une prompte solution de la question pour laquelle nous nous trouvons réunis. Je propose donc aussi au nom de mon gouvernement à Mrs. les délégués de Turquie et d'Austrie de conclure avec la Serbie une convention identique à celle proposée par Mr. le délégué des Principautés-Unies”⁷.

Privind punctul de vedere exprimat ca mai sus de România și Serbia drept un „moment regretabil”, delegatul imperiului habsburgic — ea și cel otoman, mai înainte — nu putu respinge de plano o atare propunere realistă, ci referindu-se la așa-zisul incident declară că: „nous ne sommes pas à même de la discuter” și că va cere în privința aceasta noi instrucțiuni guvernului său.

În acest timp, delegatul român ținea la curent guvernele de la Iași și București, asupra mersului dezbaterilor. Astfel, în depeșa ce expedia la 18 mai 1860 din Timișoara către Ministerul Lucrărilor Publice de la Iași, el sublinia identitatea punctelor de vedere român și sîrb și adăuga ce măsuri anume intenționau să ia în continuare, de comun acord, în cazul cînd comisarii otoman și chezarocrăiesc ar fi fost pînă la urmă defavorabili propunerii de mai sus. Într-o asemenea ipoteză, poziția sîrbo-română urma să evolueze pe linia inițială de fermă susținere a intereselor celor două mici state vecine, pentru a convinge neapărat cele două puteri imperiale să treacă la o altitudine realistă, de încheiere

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

a convenției quadripartite anunțate. În concret, intenția guvernelor sîrb și român era la 18 mai 1860 — în cazul refuzului de a încheia convenția — să amenințe pur și simplu pe partenerii lor rigizi, că se va proceda la paralizarea telecomunicațiilor occident-orient, prin tăierea firului telegrafic de transmiterea corespondenței internaționale. Această idee este astfel exprimată în telegrama din 18 mai, sus arătată (referitor la încheierea tratatului propus): „il ne nous reste qu'un moyen de l'obtenir : c'est de déclarer que nous couperons nos lignes télégraphiques pour la correspondance internationale, afin de forcer la Porte à adhérer à notre demande”. Subliniindu-se comunitatea de vederi româno-sîrbă, se arată în continuare că numai astfel va fi silit, Tîrigradul să cedeze: „La commissaire de Service a de semblables instruction et la communication étant coupée en Servie et dans les Principautés-Unies, l'orient sera séparé de l'occident et la Turquie devra céder, car elle aura tout le commerce européen contre elle”⁸.

Această atitudine dîră, preconizată în comun de diplomația româno-sîrbă, pentru înfăptuirea unui deziderat politic reclamat stringent de momentul respectiv, a găsit răsunet în opinia publică, unde era și comentat. Într-o scrisoare a sa din 20 iunie 1860 C. Hurmuzachi arăta că delegatul român la Conferința de la Timișoara amenință pe delegatul otoman „cu ruperea tuturor telurilor, care întrețin corespondența telegrafică” cu Poarta⁹. Dacă întreruperea firului telegrafic internațional occident-orient ar fi devenit atunci fapt îndeplinit, fără îndoială că măsura ar fi declanșat numeroase și vii demersuri pe lângă sultan, spre a nu se opune la încheierea convenției preconizate de sîrbi și români, căci în caz contrar comerțului în genere ar fi avut mult de suferit. Și aceasta denotă că acțiunile diplomatice întreprinse de Cuza la unison cu guvernul Serbiei prezentau eficacitatea necesară atingerii scopului propus.

Bilanțul dezbaterilor din cadrul Conferinței telegrafice internaționale quadripartite

de la Timișoara a fost în genere apreciat pozitiv de opinia publică românească. De pildă, Dimitrie A. Sturza, care de obicei nu privea cu simpatie o serie de importante laturi ale politicii desfășurate de conducerea Cuza-Kogălniceanu, se exprima totuși astfel într-o scrisoare din vara anului 1862, către C. Hurmuzachi: „... Un fact însemnătoriu și plăcut totuși trebuie înregistrat, și acesta este Convențiunea telegrafică, subscrisă la Temesvar de comisarii Austriei, Turciei, României și Serbiei, în care teritoriul românesc se consideră ca teritoriu *independent*, lucru negat pînă acum cu multă năvingie de amîndouă puterile cele mari”¹⁰.

Din cele de mai sus se pot trage cîteva concluzii:

1. Trimițînd din partea guvernelor Moldovei și Țării Românești un delegat unic la Conferința de la Timișoara, Alexandru Ioan Cuza înțelegea să sublinieze astfel unitatea și independența — de un viitor apropiat — în ce privește statul român; totodată, el înțelegea să combată concepția incorporată în convenția încheiată în 1857 de imperiul habsburgic cu sultanul, în sensul că Principatele erau considerate sub raportul telegrafic ca înglobate în Imperiul otoman;

2. Participînd activ la această Conferință, România pășea efectiv și de sine stătător pe arena relațiilor internaționale, în susținerea și salvagardarea drepturilor suverane ale poporului român;

3. Strînsa cooperare româno-sîrbă în cadrul lucrărilor Conferinței telegrafice de la Timișoara — acum un veac — a conferit autoritate propunerilor acestor două state care, reunite acolo pentru reglementarea unei chestiuni speciale (aceea a telegrafiei, a tarifelor pentru corespondența internațională etc.), au avut prilejul să reclame totodată, pentru statele și popoarele respective, și dreptul major la independență și suveranitate națională deplină.

VICTORIA POPOVICI, ION COJOCARU

SCRISORI INEDITE DE LA VASILE ALECSANDRI

Fondul de documente „Ateneul Român” păstrat la Arhivele Statului din București ne oferă alături de numeroase documente despre

⁸ Ibidem, f. 68.

⁹ Bibl. Acad. R.S. România, Corespondență D.A. Sturza, nr. 125714. În această problemă, Austria se arăta mai conciliantă, după cum o afirma în 1860 în mod expres ambasadorul ei la Constantinopol, Anton von Prokesch Osten, la trecerea sa prin Galați (Ibidem).

țelurile și activitatea acestei importante instituții de cultură din România, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor — cîteva mărturii despre poetul patriot Vasile Alecsandri.

Pentru meritele sale incontestabile în propășirea culturii naționale, în ședința generală a Ateneului Român din 7/91 decembrie 1866,

¹⁰ Bibl. Acad. R.S. România, Corespondență D.A. Sturza, nr. 131241.

V. Alecsandri este ales membru onorific al acestei societăți.

„Aducind aceasta la cunoștința domniei voastre — îi scrie C. Esarcu în numele societății — sînt fericit domnule de a vă putea încredința cită mulțumire ar simți Ateneul Român dacă veți binevoi a-i face onoarea de a primi să fiți înscris printre membrii săi...”¹.

La adresa de înștiințare a președintelui C. Esarcu, din 18/30 ianuarie 1867, V. Alecsandri răspunde din Nisa, la 20 mai 1867 următoarele frumoase rinduri:

„Domnule Președinte

Primind onorabila dumneavoastră adresă din 18/30 ianuarie, mă grăbesc a vă răspunde că mă simt prea fericit de votul emis în favoarea mea de către domnii membrii ai Ateneului Român.

Apreciind mult onorul de a face parte dintr-o societate ce este menită a conlucra la dezvoltarea literaturii și a instrucției publice în România, vă rog domnule președinte să binevoiți a exprima domnilor membrii ai Ateneului, sincerele mele mulțumiri pentru titlul de membru onorific ce au binevoit a-mi oferi.

Primiți domnul meu, asigurarea prea deosebitei mele considerări.

V. Alecsandri”²

Între V. Alecsandri și C. Esarcu se leagă o trainică prietenie lucru care explică de altfel existența în arhiva societății a unei scrisori, cu caracter personal în limba franceză, adresată de poet președintelui Ateneului Român.

Mircești 8 iunie 1878.

„Scumpul meu dl. Esarcu

Ginerele meu a trimis cu poșta de ieri dlui Boerescu copia unei scrisori a dlui Roque-Tierrin *, Astăzi am primit un nou pachet din Montpellier conținând darea de seamă a ședinței din 15 mai ca și raportul prezentat de dl. R. Tierrin la întrunirea de la Peyreux. M-am gândit că aceste documente vă vor

interesa și că veți servi de ele pentru presă și fără să mai întirzie vi le expediez cu trenul din seara aceasta. Oricum vă rog să-mi trimiteți înapoi manuscrisul dlui Roque-Tierrin cînd nu veți mai avea nevoie de el. Soția face colecție de tot ceea ce se referă la succesul meu literar sub frumosul cer din Provența și al României.

În legătură cu cerul frumos continuăți să vă fie foarte cald la București? Eu după ce am scăpat de chinul din Sent-Lourant am regăsit aerul curat și plăcută răcoare de la Mircești. În fața ochilor mei se desfășoară un frumos covor de iarbă verde presărat cu coșulețe de flori care se alintă la soare.

De ce nu sînteți aici pentru a respira din plin aerul curat. Veți înțelege ușor tendința mea spre viața rustică. Sînt un adevărat îndrăgostit de aer curat și de raze de soare. Volumul dv. cu documente românești m-a interesat foarte mult. El cere, pretinde chiar pentru cea mai mare satisfacție a cititorilor o serie neîntreruptă de noi publicații din aceeași familie.

Noi le așteptăm cu nerăbdare.

Al dv. din toată inima.

V. Alecsandri,

Vă rog să-mi indicați numele străzii și numărul casei unde locuiți”³.

Alte mărturii despre V. Alecsandri aflate în fondul arhivistic „Ateneul Român” se referă la prețuirea de care s-a bucurat creația poetului în țară și în străinătate.

Laureatul de la Montpellier, pentru cea mai frumoasă poezie pe tema gîntei latine, a fost comemorat în repetate rînduri în cadrul manifestărilor Societății limbilor romanice sau a Școlii literare din Provance, Felibrigi.

Semnificativ în acest sens este scrisoarea lui Jules Brum, secretarul Comisarului general al României la expoziția care urma să aibă loc la Paris în anul 1900, din 25 iunie 1898, prin care informa că acesta a fost invitat să facă „elogiul lui Vasile Alecsandri la serbările felibrigilor organizate de poeții gasconi”⁴.

V. TATOMIR

DIN ACTIVITATEA LUI GRIGORE G. TOCILESCU LA ATENEUL ROMÂN

Harnic și valoros pionier în numeroase domenii de activitate Grigore G. Tocilescu se

¹ Arh. St. Buc., fond Ateneul Român, dosar 2/1866—1867, f. 11.

² Ibidem, p. 13.

* În alte scrieri este menționat cu numele Roqueferrin, vezi G.C. Nicolescu, *Viața lui V. Alecsandri*, Edit. pentru literatură, 1962, p. 478.

înscrie în istoria culturii românești ca un deschizător de drumuri. Studiind istoria medievală a României, a publicat vechi documente și inscripții slavo-române și a întocmit manuale didactice. A publicat o vastă culegere de folclor literar, a fondat și condus reviste, insti-

³ Arh. St. Buc., fond cit., dosar 1/1878, f. 1.

⁴ Ibidem, dosar 4/1900, f. 18.

tuții și asociații culturale, dar domeniul în care și-a câștigat cele mai apreciate merite și în care și-a asigurat reputația, a rămas studiul antichității.

Grigore Tocilescu a fost o personalitate dinamică prin temperament, prin voința sa de a înfăptui, prin puterea sa de muncă, prin dragostea sa de viață, fiind foarte exigent cu toate scrierile sale.

În scrisoarea sa din 8 martie 1890 adresată lui C.I. Stăncescu, secretarul Ateneului Român, scuizându-se că nu poate participa la una din ședințele preliminare și nu poate da relații asupra conferinței pe care o are de prezentat, Tocilescu arăta:

„... Este foarte greu a scrie cineva despre un subiect, ca acela ce l-am ales, și fiindcă am obiceiul de a studia mult înainte de a scrie ceva, mă veți scuza că nu pot să particip la ședința preliminară lipsindu-mi timpul”¹.

În cadrul Ateneului un-le o perioadă a fost vicepreședinte, Tocilescu a desfășurat o vie activitate prin organizarea și ținerea a numeroase conferințe.

Pentru el, conferințele constituiau o adevărată plăcere. Era foarte mîhnit cînd acestea erau amîinate din diferite motive.

Într-o scrisoare din 5 aprilie 1893 spunea:

„... Văd cu mirare că și pentru ziua de 15 aprilie este anunțat un concert. Se pare că noi, ateneiștii nu mai avem loc în Ateneu.

Ziua de 15 aprilie a fost anunțată pentru conferința mea cea amînată, tot din cauza concertelor.

Vă rog să fiți buni a mă liniști”².

Prima conferință ținută de Gr. Tocilescu la Ateneu a fost în seara zilei de 22 decembrie 1874 cu tema „Nicolae Bălcescu și scrierile sale”, avînd un debut strălucit. Lumea mișcată de farmecul vorbirii sale l-a aclamat cu mult entuziasm în nenumărate rînduri. Pentru publicul bucureștean era o adevărată plăcere să vină și să asculte pe distinsul profesor. La conferințele sale, sala era totdeauna arhiplîină.

De atunci, maestrul cuvîntului a ținut numeroase și documentate conferințe cu subiecte istorice.

Variatatea subiectelor, bogăția conținutului precum și modul de expunere al acestora, au făcut ca Gr. Tocilescu să fie așa cum sublinia și St. Hepites, unul din prietenii lui, cel mai ascultat conferențiar al Societății Geografice române și al Ateneului Român la propășirea cărora și-a pus tot sufletul³.

Numărul conferințelor ținute de Gr. Tocilescu la Ateneu este mare. Redăm doar cite-

va din acestea, pentru a ilustra activitatea desfășurată de neobositul om de știință în cadrul acestei instituții de cultură.

Gr. Tocilescu a conferențiat de-a lungul anilor despre *Izvoarele Istoriei României* (1883); *Dacia sub Romani* (1884); *Viața municipală în Dacia* (1887); *Luptele partidelor în trecut* (1888); *Tomis în epoca greco-romană* (1889); *Colonelul I. Cimpineanu* (1890); *Radu Negru*; *Anastase Panu* (1892); *Traian*, cu prilejul inaugurării unui bust al marelui împărat adus de Esarcu din Italia (1894); *Istoria neamului și Căldătoria studenților în Grecia* (1902); *Mitropolitul Șaguna* (1903); *Monumentele noastre* (1904); *Napoleon al III-lea și Principatele Române* (1905); *Vasile Boerescu*; *Principele Cantemir* (1906); *Țara Românească și sistemul de apărare în epoca română* (1907); *Priviri peste hotare* (1908). Și în anul din urmă 1909 el a ținut două conferințe una după alta, în zilele de 24 și 25 ianuarie vorbind despre Cuza și Unirea Principatelor⁴.

În cadrul activității sale, Grigore Tocilescu a acordat o mare atenție tinerilor. Le ținea prelegeri atrăgătoare, dorea să împărtășească studenților secretele epigrafiei, organiza adesea excursii la monumentele istorice era bun și amabil.

La cererea „Asociației generale a studenților universitari români” (fondată în 1880) pentru acordarea sălii Ateneului pentru ziua de 8 noiembrie 1904, în vederea ȳinerii festivalului național pentru comemorarea marelui erou național Mihai Viteazul, Gr. Tocilescu se adresa lui C.I. Stăncescu astfel:

„Iubite domnule Stăncescu,

Nu știu dacă intendentul v-a comunicat rugămintea ce fac pentru ca luni 8 noiembrie ora 2 p.m. — 5 p.m. să se dea sala Ateneului pentru o sărbătoare studențească în amintirea eroului Mihai Viteazul, sărbătoare sub a mea președenție. Rog a se face toate înlesnirile posibile adică minimum de taxă, căci punga tineretului știți cît este de ușoară”⁵.

Mai tirziu, în 1906 el scria lui Stăncescu:

„Iubite domnule Stăncescu,

Tineretul nostru, al generației de astăzi este cum vorbeam aseară mai tardiv.

Asociațiunea generală a studenților români dorește ca în seara lui 24 ianuarie să țină un festival. Este tocmai și dorința noastră, a ateneiștilor, ca să vedem pe tineri serbind o zi așa de frumoasă.

Vă rog deci a le face toate înlesnirile și a primi salutările mele profunde”⁶.

⁴ Informațiile au fost culese din corespondența și programele conferințelor aflate în fondul „Ateneul Român” și din „Revista pentru istorie, arh-eologie și filologie” 1910, p. 9.

⁵ Arh. St. Buc., fond cit., dosar 4/1904, f. 88.

¹ Arh. St. Buc., fond Ateneul Român, dosar 1890, f. 29.

² Ibidem, dosar 2/1893, f. 17.

³ „Analele Academiei Române”, Partea Ad-tivă, XXXII, 1909—1910, p. 29.

Aceiași dorință și-o exprimă și într-o scrisoare din 17 septembrie 1902.

„Iubite domule Stăncescu,

Fiindcă duminică tinerii români însărcinați cu recepțiunea studenților italieni voiesc a da o serbare la Ateneu, socotesc că am putea să le acordăm sala gratis, căci sint lipsiți de mijloace.

Dacă socotiți că nu mai e nevoie de convoacarea comitetului pentru aceasta, atunci eu pot pune rezoluțiunea în consecință.

Te rog a-mi trimite două vorbe ca să știu ce să spun tinerilor⁷.

Într-o corespondență către V. A. Urechia din anul 1900 Gr. Tocilescu, anunțând că titlul conferinței pe care o va ține în zilele de 14 și 17 ianuarie este: *Reliefulle Columnei Traiane și ale monumentului de la Adam Clisi* arată că ea este dată în folosul Ligii culturale⁸.

La cererea Societății istorice a studenților în litere, care activa sub președinția lui Tocilescu, prin care aceasta se adresa pentru obținerea sălii Ateneului în vederea sărbătoririi zilei de 24 ianuarie prin susținerea unui festival, Tocilescu îi scrie lui Stăncescu astfel:

„Iubite domnule Stăncescu,

Ni se comunică că nu se va încălzi sala mine, ora 2 pînă ce nu se va vărsa suma de 50 lei.

Eu credeam că fiind vorba de o sărbătoare națională dată de tinerimea universitară, n-are să se ceară nici o taxă.

Intrarea este liberă. De unde tinerimea are să ia bani? Domnul ministru al Cultelor a dat ordin ca fanfara liceului Mihai Bravul să i se pună la dispoziție. Institutul Virgil Popescu are să vină să facă exercițiu.

Vă rog ca în cazul extrem suma de 50 lei să se treacă în comptul meu, dacă o sărbătoare prin tradițiune a fost protejată de Ins-

titutul Ateneului nu mai merita vreun interes din partea cuiva.

Salutări cu stimă

Gr. Tocilescu”⁹

Printre asociațiile, societățile, cercurile studențești care acționau sub președinția lui Tocilescu se numără și Cercul artistic studențesc „Acropolis”. Membrii acestui cerc se adresează lui Tocilescu cerindu-i sala Ateneului pentru a da o serată literară și muzicală pentru ziua de 8 martie 1902, cu rugămintea să li se facă „condițiile cele mai avantajoase posibile pentru o societate studențească română”.

Din nou Tocilescu se adresează lui Stăncescu astfel:

„Stimate Domnule Stăncescu,

Tinerile domnișoare de la Academia de muzică dramatică se plîng că n-au putut desface listele pentru reprezentațiunea de sim-bătă.

Dat fiind scopul ce urmărește instituțiunea de inițiativă privată, precum și rolul ce Ateneul nostru îl împlinește ca încurajator al tuturor întreprinderilor artistice, cred că e bine a se face rinduilele posibile, adică rinduilele la *strictul necesar* al contului sălii.

Cred că printr-aceste nu se calcă regulamentele noastre și că se atinge mai bine scopul fundatorului Ateneului nostru regretatul Esarcu¹⁰.

La revedere
Tocilescu”

Bogata activitate a lui Tocilescu nu se poate exprima numai prin aceste puține rinduri.

Am urmărit doar să prezentăm unele aspecte desprinse din documentele aflate în fondul Ateneului.

CONSTANȚA TATOMIR

UN DOCUMENT INEDIT DE LA O. TAFRALI

Istoricul Orest Tafrali (1876–1937) a fost profesor de arheologie și antichități la Universitatea din Iași, membru al mai multor institute istorice străine și director al Muzeului Național de antichități.

S-a preocupat în deosebi de antichitatea greacă, de istoria Imperiului bizantin și de istoria României. Înfîințează în anul 1927

revista „Artă și arheologie”. Din lucrările sale cele mai reprezentative amintim: „Istoria antică”, „Cetatea pontică Callatis” (1925), „Cetatea pontică Dyonisopolis” (1927), „Poe-ma lui Gî. Palamade despre Mihai Viteazul” (1905), „Tesalonicul din secolul al XIV-lea” (1913), „Tesalonicul de la origini pînă în secolul al XIV-lea” (1919).

⁶ Ibidem, dosar 3/1906, f. 4.

⁷ Ibidem, dosar 1/1888–1902, f. 90.

⁸ Ibidem, dosar 5/1900–1901, f. 72/II

⁹ Ibidem, dosar 4/1904, f. 19.

¹⁰ Ibidem, dosar 2/1902, f. 17.

Documentul pe care îl prezentăm este constituit dintr-o scrisoare pe care O. Tafrali o trimite în anul 1921 mitropolitului Visarion Puiu, cu privire la lucrarea pe care o întocmește despre biserica domnească de la Curtea de Argeș și greutățile pe care le întâmpină în documentare. Din lectura acestei scrisori se desprinde dezamăgirea arheologului în fața invidiei și ignoranței unor pseudo-oameni de știință, de asemenea munca de mîgală a cercetătorului pasionat care nu face concesii și nu abandonează în fața greutăților.

Redăm mai jos documentul respectiv care, considerăm, va contribui la o mai bună cunoaștere a istoricului român.

SANDA RACOVICIANU

Prea Sfințite

D-nii Dr. Căpățînă și Zirra mi-au comunicat cuvintele măgulitoare ce ați avut pentru mine. Țin să vă mulțumesc călduros pentru aceasta și să vă trimit o mică parte din scrisorile mele, celelalte — principalele — fiind proprietatea editorului la Paris, iar eu nedispunînd de nici un exemplar la Iași.

Ați binevoit a-mi comunica să mă grăbesc a publica ceea ce am despre Biserica Domnească, căci alții lucrează acum pentru o publicare analoagă.

Țin să vă atrag atenția, ceea ce desigur și dv. ați observat că s-a procedat cu mine cam în chip balcanic. În străinătate, nimeni, din discreție, din simț de dreptate și de poliție, nu se asvrle asupra unui monument, pe care un altul, competente a început să-l studieze. Am fi asistat astfel la războaie zilnice între diferitele școli care lucrează în Orient, ceea ce n-ar fi fost profitabil științei. De altfel săpăturile în Biserica Domnească au fost cerute și indicate de mine, despre aceasta sînt dovezi publicate în „Analele Academiei” din 1915. S-a procedat cum se procedează la noi, specialistul a fost înălțat, iar multe din observațiile ce le putea face el n-au putut fi făcute. Din aceasta nimeni nu păgubește mai mult decît adevărul și istoria neamului.

Cît privește că alții se grăbesc să publice fotografii, s-o facă. Eu studiez Biserica Domnească, despre care se pun probleme istorice și mai ales estetice nebaneuite de cei ce doresc să-mi iee înainte, de vreo 6 ani de zile. N-am terminat și nici nu mă grăbesc. Fiți sigur că cei ce vor publica înaintea mea nu vor arăta nimic din ceea ce s-a stricat și s-a stricat alit de mult, înclt dv. prea Sfințe, om de cînst și de adevăr, veți fi înspăimîntat. Am fotografii acuzatoare, luate înaintea și în timpul spălării picturilor înainte și după restaurarea arhitectonică.

Apoi un studiu al scenelor comportă cunoștințe de texte teologice și de lucrări de bizantinologie și de iconografie, care nu se capătă de azi pe mîine, atunci cînd ambiția și forța politico-științifică mîină pe oameni la studii pentru care trebuiesc răbdare, dreptate de adevăr și respect al celor sfințe. Deci nu mă îngrijesc de ceea ce se poate publica. Voiu publica și eu în urmă și voiu căuta să fiu cît mai aproape de cînst și de adevăr.

Un singur regret am. Trebuie să mai vizitez biserica și să mai iau cîteva fotografii. Ea îmi este sistematic închisă. Rîndul trecut deși aveam autorizația d-lui Goga, s-a mers plîă acolo ca să mi se răsfoare aparatul de fotografiat, fixat pentru a lua o frescă. Mă s-a spart acest aparat, în zimbetele batjocoritoare ale autorilor, care conduceau lucrările în biserică.

Vă spun toate acestea, prea sfințe părinte, căci știu că mă adresez unui adept cînstitu al lui Christos, are are datoria să înfrîneze ura, minciuna și nedreptatea. Pot oare cu sprijinul dv. să vin la C. de Argeș să mai iau cîteva note și să fotografiez în Biserica Domnească? Ea e a neamului, ea e un locaș creștin de unde nimeni nu poate fi îndepărtat.

Cu cele mai respectoase salutări.

O. Tafrali

Iași, 17 septembrie 1921

Arh. St. Buc., fond Mitropolitul Visarion Puiu, dosar 54/1921.

„ISTORIA ROMÂNILOR” A LUI A. D. XENOPOL

— NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ —

A. D. Xenopol a conceput și realizat cea dintîi sinteză a întregii istorii a poporului român, închinîndu-i peste 30 de ani de muncă. Punctele de vedere în care a scris-o și soluțiile pe care le-a dat numeroaselor probleme care i s-au impus fac din această sinteză o operă de valoare. Remarcăm aici numai două

atitudini care ni se par semnificative și de neînălțat.

Cea dintîi privește necesitatea unei istorii naționale corespunzătoare momentului în care este scrisă și îmbunătățirea ei succesivă. „Istoria unui timp — zice Xenopol — în *cuvîntarea* la ediția I-a din 1888 — se clă-

dește întotdeauna cu materialul adunat pînă atunci. Dacă ar fi să așteptăm ca tot materialul istoric al unui popor să fie descoperit, n-am mai ajunge niciodată să expunem cursul vieții sale; căci descoperirile se fac neîncetat; cunoștințele se întind și se adîncesc mîrînd fără încetare orizontul istoriei. Timpurile din urmă îndreaptă neconștient cele ce se află greșite în expunerile de mai nainte și, potrivit cu propășirea poporului și îmbogățirea cunoștințelor, crește și se dezvoltă și arborele istoriei sale. Fiecare timp oglindește, în lucrările istorice ce le îmbrățișează, cunoștința de atunci a poporului asupra trecutului său”.

Amintind greutățile întâmpinate și observațiile care i s-ar putea face, Xenopol ține să preîntîmpine critica și să se justifice aprioric adăugînd tot acolo: „Se va găsi poate încă un alt neajuns lucrării mele, anume de a nu fi egală în stilul ei în toate părțile sale. Această însă era peste putință. Cînd era vorba de a fixa o dată, sau de a determina succesiunea unor domni, stilul trebuia să iee caracterul unei discuții științifice. Aiurea unde simțeam pulsul cel mare al nației răsunînd în inima mea, la privesc faptele mărețe, sau la trecutul de durere al poporului român, fără să fi vrut mi se încălzea condeiul și povestirea lua un caracter mai literar. Eu sînt anume de părere că istoria trebuie să scruteze spre a afla adevărul; dar că acestuia nu-i va stătea niciodată rău, cînd va fi învîlit în o haină frumoasă. De aceea cred că, deși istoria tinde a deveni o știință, scrierea ei nu trebuie să înceteze a rămîne pe cît se va putea mai mult și o lucrare literară, și în imbinarea acestor două caractere, stă tocmai partea cea grea a formei în istorie”.

În precuvîntarea la ediția a doua a istoriei sale în 1914, Xenopol revenea asupra modului cum a conceput el scrierea istoriei și a scopului ei: „Istoria românilor cuprînsă în aceste 14 volume este o lucrare științifică, care nu lipsește însă de a fi încălzită de focul sfînt al iubirii de țară și neam de cîteori s-a înfățișat prilejul de a o face. Sănătate și răbdare ceticitorilor iar tinerilor îndemn la cetit, căci însușirile cele mari ale unui popor nu se desăvîrșesc decît prin studiul desfășurării trecutului său”.

Sînt principii sănătoase care nu pot fi înlăturate din scrierea istoriei.

Astăzi opera istorică și filozofică a lui Xenopol este discutată, reconsiderată și în parte reeditată. Uncori vedem însă că s-au strecurat greșeli de dată, ori nu se cunoaște bine succesiunea, sau repetarea textelor. Considerăm necesară o notă bibliografică exactă asupra desfășurării acestei istorii.

1. *Programul cursului de istoria românilor. 1883–1884.* Iași, Tipografia Națională, 1884, 13 p. (Universitatea de Iași).

2. *Istoria românilor din Dacia traiană.* Volumul I – [VI] Iași, H. Goldner, 1888 [–1893], 6 vol.

[Vol. I. Istoria veche din vremile cele mai vechi pînă la întemeierea țărilor române. II. Istoria medie, epoca slavonismului... 1290–1633. III. De la moartea lui Petru Rareș pînă la Mihai Viteazul, 1546–1593. IV. Istoria modernă partea I (de la Mateiu Basarab și Vasile Lupu pînă la Fanarioți). V. Istoria modernă partea II, epoca Fanarioților. VI. Istoria contemporană, de la restabilirea domniilor pămînteni pînă la indoita alegere a lui Alexandru Cuza].

3. *Histoire des Roumains de la Dacie Trajane depuis les origines jusqu'à l'union des Principautés en 1859*... , avec une préface par Alfred Rambaud. I (513 av. J.-C. – 1633 [– II (1633–1859)], Paris Ernest Leroux, 1896, 2 vol.

4. *Istoria românilor din Dacia traiană,* Volumul I [–XII], Iași, Frații Șaraga, 1896, 12 vol. (Pe copertă: Colecțiunea Șaraga, Nr. 45 [–56]).

[Vol. I. Dacia pînă la 270 d. Hr. II. Dacia în vremea năvălirilor barbare, 270–1290. III. Muntenia și Moldova 1290–1456. IV. Epoca lui Ștefan cel Mare, 1457–1504. V. De la Petru Rareș la Mihai Viteazul, 1566–1593. VI. Epoca lui Mihai Viteazul, 1593–1633. VII. De la Mateiu Basarab și Vasile Lupu pînă la Constantin Brîncoveanu. 1633–1689. VIII. Epoca lui Constantin Brîncoveanu, 1689–1714. IX. Epoca Fanarioților pînă la 1812. X. Epoca Fanarioților de la 1812–1821. XI. Regulamentul organic, 1821–1848. XII. Revoluția din 1848 și Unirea, 1848–1859].

5. *Domnia lui Cuza Vodă 1859–1866.* Vol. I (al istoriei românilor din Dacia traiană VII) [– II (al istoriei românilor din Dacia traiană VIII)]. Iași, Tip. Dacia 1903, 2 vol. VIII ÷ 472; 528 p. [În anexă 114 documente].

6. *Istoria partidelor politice în România.* Volumul I (al Istoriei românilor vol. IX). De la origini pînă la 1866. București, Albert Baer, 1910, 3 f. ÷ VI ÷ 626 p.

[Partea I. De la origini pînă la 1848. Partea II. De la 1848 la 1866. Anexe].

[În 1920 „Librăria Stănculescu” le pune sub o copertă nouă. vol. II n-a apărut].

7. *Proprietatea cea mare și cea mică în trecutul țărilor românești.* În „Viața Românească”, an. VIII, vol. XXVIII, p. 161–192. Iași, 1913 (și extras).

8. *Istoria românilor din Dacia traiană.* Volumul I [–V]. București. Editura „Librăriei Școalelor”, C. Sfetea, 1913 [–1915]. 5 vol.

[Vol. I. Dacia ante-romană și Dacia romană, 513 înainte de Hr. – 270 după Hr. II. Năvălirile barbare, 270–1290. III. Primii

domni și vechile așezăminte, 1290—1457. IV. Epoca lui Ștefan cel Mare, 1457—1546. V. Epoca lui Mihai Viteazul].

9. *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*. București, Edit. „Librăriei Școalelor”, C. Sfetea, 1915, 292 p. (Extras din vol. V., ediția II-a, a „Istoriei Românilor din Dacia traiană”).

10. *Istoria românilor din Dacia traiană*. Ediția III-a, îngrijită de I. Vlădescu, Volumul I [—XIV], București, Editura „Cartea Românească”, 1925 [—1930].

[Vol. I. Dacia ante-romană și Dacia romană, 513 înainte de Hr. — 270 după Hr.; II. Năvălirile barbare, 270—1290; III. Primii domni și vechile așezăminte, 1290—1457; IV. Epoca lui Ștefan cel Mare, 1457—1546; V. Epoca lui Mihail Viteazul; VI. Lupta contra elementului grecesc, 1601—1633; VII. De la Matei Basarab și Vasile Lupu pînă la

Brîncoveanu, 1633—1689; VIII. Domnia lui C. Brîncoveanu, 1689—1714; IX. Mavrocordatii, 1711—1749 [—1812]; X. Istoria țărilor române de la pacea de București pînă la răsturnarea Fanarioților, 1812—1821; XI. Istoria politică a țărilor române de la 1822—1848; XII. Revoluția din 1848; XIII. Domnia lui Cuza Vodă, 1859—1866. Partea întâia [pînă la lovitură de stat, 1864]. XIV. — Partea a doua 1864—1866].

[Vol. III—X; ediția III-a, revăzută de autor, îngrijită și ținută la curent de I. Vlădescu; vol. XI—XIV; Ediția III revăzută de autor. Vol. VI—XIV sînt în realitate ed. a II-a].

[În vol. VI, p. 109—145, integrează în întregime studiul de sub nr. 7].

A, SACERDOȚEANU

ARHIVELE STATULUI CLUJ LA 50 DE ANI

Se împlinesc în acest an cinci decenii de la punerea bazelor primei instituții arhivistice de stat pe teritoriul Transilvaniei. Înființarea Arhivelor Statului la Cluj — în urma hotărârii luate de Consiliul Dirigent în ședința sa din 14 martie 1920¹ — nu va însemna numai împlinirea unei cerințe ce nu mai putea întârzia mult după înfăptuirea „marii uniri” de la 1 Decembrie 1918, ci va constitui, totodată, și începutul activității unei prestigioase instituții de cultură și știință ce-și va aduce din plin aportul la depistarea și concentrarea, păstrarea și valorificarea în interesul științei istorice românești a imensului și valorosului material documentar creat și păstrat pe întreg cuprinsul pământului transilvan.

Organizată în anii următori sub îndrumarea și cu sprijinul Direcției generale a Arhivelor Statului, această instituție va continua în Transilvania² tradiția întemeiată pe o experiență acumulată de-a lungul mai multor decenii de către alte două instituții similare, Arhivele Statului din București și din Iași pe care înaintașii, cărturari de mare prestigiu, le-au înființat (la 1831 și, respectiv, 1832) cu scopul de a asigura — cum se preciza și în „Regulamentul Organic” — „Adunarea din orișice parte să vor afla și a ține în bună păstrare” toate, „acturile publice” privitoare la istoria Țării Românești și, respectiv, a Moldovei³.

Prin întreaga lor activitate, Arhivele Statului din Cluj, ca de altfel și celelalte unități arhivistice din țară, vor dovedi — așa cum o va consemna și cel ce-a fost marele învățat și istoricul N. Iorga⁴ — că Arhivele Statului nu sînt și nu trebuie să fie numai un loc de depozitare, ci și o instituție cultural-științifică activă, o instituție ai cărei specialiști să valorifice cu maximă operativitate cele mai valoroase documente întâlnite în fondurile arhivistice la a căror prelucrare participă efectiv.

Împrejurările istorice în care avea să se dezvolte Transilvania în secolul al XIX-lea — perioadă în care începe, în linii mari, organizarea în țările europene a instituțiilor arhivistice statale — n-au permis întemeierea pe acest teritoriu a unei arhive în care să fie concentrate principalele documente privitoare la istoria sa. Singura acțiune cunoscută de a centraliza materialul arhivistic transilvan este concentrarea la Budapesta — după înființarea în 1875 a Arhivelor Statului maghiare — a citorva din cele mai importante fonduri de aici, și anume: arhivele Guberniului transilvan și Fiscului din Transilvania, a Conventului din Cluj-Mănăstur și

¹ Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 897/1920, f. 1.

² *Legea pentru organizarea Arhivelor Statului* din anul 1925, de pildă, prevedea că Direcțiunea regională din Cluj va concentra în depozitele sale fondurile provenind de la autoritățile din următoarele 22 județe: Dăbica, Bistrița-Năsăud, Cojoacna, Mureșul, Turda-Arieș, Ciuc, Odohrei, Sibiu, Tirnava Mare, Făgăraș, Brașov, Trei-Scaune, Caraș-Severin, Timiș, Arad, Bihor, Sălaj, Sătmăr, Maramureș, Alba de Jos, Tirnava Mică și Hunedoara (Vezi „Monitorul Oficial”, nr. 153, I, 15 iulie 1925).

³ Arh. St. Iași, colecția *Manuscrise*, nr. 1665, f. 268 (Citat după Gh. Ungureanu, *Figuri de arhiviști români. Gheorghe Asachi, 1788–1869*, București, 1969, p. 72).

⁴ Arh. St. Buc. fond Senatul, dosar 16362/1932, f. 2.

Capitlului din Alba-Iulia etc.⁵. În aceste condiții, deci, despre existența unei instituții arhivistice centrale în Transilvania până în anii 1919–1920 nu se poate vorbi.⁶

În afara fondurilor arhivistice la care ne-am referit mai sus restul materialelor documentare — create în activitatea comitatelor și prefecturilor, orașelor și societăților social-politice și culturale etc. — au fost lăsate la creatori unde se găseau păstrate în cele mai diferite condiții. Dacă despre prelucrarea fondurilor unor din aceste instituții locale se mai poate spune cîte ceva, de o valorificare științifică a lor prea puțin. Doar o infimă parte din documentele mai vechi făcuse pînă acum obiectul unor cercetări mai serioase. Astfel, în afara citorva situații de valorificare fructuoasă pe plan local⁷ cazuri ca cele ale lui N. Iorga, Gr. Tocilescu sau I. Bogdan — prin ale căror cercetări în arhivele transilvane fuseseră scoase la lumină prețioase dovezi documentare privitoare, mai ales, la legăturile dintre cele trei țări române⁸ — nu pot totuși infirma o stare generală necorespunzătoare, existentă pînă la acea dată și care nu mai putea fi mult perpetuată după desăvîrșirea unității statale, cînd și Transilvania și-a luat locul, firesc, alături de celelalte teritorii românești. Documentele transilvane trebuiau, de aceea, puse să vorbească, iar pentru aceasta s-a cerea aducerea lor în situația de a putea vorbi. Se cerea, în primul rînd, să fie depistate de cineva și făcute cunoscute, apoi concentrate undeva și asigurată păstrarea lor în condiții cît mai bune, și, în sfîrșit, trebuiau prelucrate și puse la îndemîna cercetătorilor pentru folosirea în scopuri științifice. Se impunea așadar, înființarea acelei instituții specializată în păstrarea, prelucrarea și valorificarea fondurilor arhivistice transilvane.

La mai puțin de trei luni de la înfăptuirea actului din 1 Decembrie 1918, într-un articol sugestiv intitulat „Chestiunea Arhivelor ce privesc istoria Ardealului” — dîndu-se expresie unor cerințe obiective și a unei nevoi de mult resimțite pentru studiul istoriei naționale — se lansa public ideea înființării unei „arhive centrale” în Transilvania, idee îmbrățișată curînd și de alți cîrturari români transilvăneni, conștienți de valoarea arhivelor ca sursă documentară pentru istorie. Și chiar dacă acest lucru nu va fi posibil imediat — se spunea în același articol⁹ — se va putea face după un oarecare timp, cînd vom fi mai bine organizați, deoarece „cu tot disprețul unora pentru istorie, că nu e știință ca științele pozitive, totuși trecutul nu-i iertat să fie neglijat. Amintita hotărîre a Consiliului Dirigent, venită la un an după această chemare, precum și felul în care va decurge organizarea noii instituții confirmă justetea indemnului și aprecierilor.

În mod firesc, prima problemă ce se punea pentru o asemenea instituție era asigurarea spațiului necesar pentru păstrarea fondurilor arhivistice și pentru activitatea curentă specifică. Lipsa unui local corespunzător, problemă ce va rămîne la ordinea zilei aproape patru decenii pentru Arhivele Statului Cluj, și explică, în bună măsură, de ce primul director (dr. Zenovie Păclișanu, numit pe data de 1 aprilie 1920) nu și-a putut începe activitatea, iar pînă la urmă va fi nevoit să și renunțe la post. Greutățile reclamate de asigurarea unei clădiri pentru Arhive, precum și nevoia rezolvării celorlalte probleme legate de organizarea instituției, va impune instituirea unei comisii speciale. Astfel, la 17 decembrie 1921 — după ce s-a văzut că nu pot fi depășite piedicile inerente începutului — a fost numită „Comisiunea pentru organizarea Arhivelor din Transilvania”, în frunte cu prof. univ. Al. Lapedatu, ca președinte, S. Puscuriu, I. Lupaș,

⁵ Vezi I. Lupaș, *Un tablou statistic al arhivelor județene și orașenești din Transilvania*, în „Revista Arhivelor”, I, 1924, p. 75–76; D. Prodan, *Arhivele noastre istorice din Budapesta*, în „Gînd Românesc”, Cluj, 1934, p. 77 și urm., St. Mețes, *Arhivele istorice românești din Budapesta*, în „Revista Arhivelor”, III, nr. 6–7, 1936–1937, p. 50 și urm., C. Moisil, *Problema arhivelor românești*, București, 1937, p. 9 și urm. *Arhivele Statului. 125 ani de activitate, 1831–1956*, București, 1957, p. 26.

⁶ „În provinciile românești, cari erau înainte de războiul mondial incorporate la monarhia austro-ungară, adică Ardealul, Banatul și Bucovina, nu existau arhive de stat. Sistemul de organizare al arhivelor de stat austriace și ungurești avea la bază principiul centralizării și de aceea arhive de stat nu existau decît la Viena (Haus-Hof-und Staatsarchiv) și la Budapesta (Országos Levéltár)”. Vezi C. Moisil, *op. cit.*, p. 9.

⁷ Printre acestea amintim: întocmirea unor monografii locale (V. Păcală, *Monografia comunei Rășinariu*, Sibiu, 1915); publicarea de regeste ale unor documente din arhiva orașului Bistrița (A. Berger, *Urkunden Regesten aus den alten Bistritzer Archive* ... Bistrița, 1891) etc.

⁸ Vezi, de ex., N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, I–II, București, 1899–1900; I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Ungaria în sec. XV–XVI*, București, 1902; Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române, din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346–1603)*, București, 1921.

⁹ I. Modrigan, *Chestiunea Arhivelor ce privesc istoria Ardealului*, în „Unirea”, Blaj, XXIX, nr. 41 din 26 februarie 1919.

S. Dragomir, I. Ursu, toți profesori la Universitatea din Cluj, dr. A. Berger din Bistrița și I. Marțian din Năsăud, ca membri. La puțin timp se va adăuga și „secretarul de ședință” al Comisiunii: C. Daicoviciu¹⁰.

Membrii Comisiunii — dispunând toți de o bogată experiență pe ogorul cercetării științifice, iar mai mulți dintre ei chiar pe tărîm arhivistic: unii ostentînd pentru colecționarea unor importante fonduri arhivistice (de ex. I. Marțian) sau alții pentru prelucrarea (A. Berger) și valorificarea lor științifică (Al. Lăpădatu, I. Lupaș, S. Dragomir etc.) — aveau desigur o viziune atotcuprinzătoare asupra profilului, înzestrării și rosturilor noii instituții în viața cultural-științifică a orașului Cluj și a provinciei întregi, și puteau să aprecieze însemnătatea concentrării aici a celor mai importante fonduri documentare din Transilvania. Cunoscîndu-i rolul, aceștia vor depune toate strădaniile pentru a crea de la început condiții corespunzătoare întrării în activitate a instituției. Nu putem să nu amintim, de asemenea, că tot Comisia e cea care și-a asumat sarcina de a găsi și recomanda un conducător potrivit profilului instituției abia înființate. Drept urmare, la 1 decembrie 1922 este numit director al Arhivelor Statului Cluj, Șt. Meteș, membru corespondent al Academiei, care își începe activitatea în baza hotărîrilor Comisiei (din 11 octombrie al aceluiași an) ce îl însărcinează cu cercetarea „stării în care se găsesc arhivele publice din Transilvania”, după care „să înainteze Comisiei un memoriu asupra lor, făcînd propuneri concrete în ce privește îndeosebi măsurile necesare pentru buna lor păstrare, eventual a transportărilor la Cluj”¹¹.

În urma insistențelor repetate ale Comisiei, organele administrative locale vor pune la dispoziția Arhivelor Statului în anul 1923 o parte din localul unei școli de fete situat în str. V. Stroescu (astăzi str. A. Einstein) nr. 14. Fiind create astfel condiții materiale indispensabile pentru înființarea unei instituții arhivistice, putea să înceapă și acțiunea de prelucrare în depozitele proprii a celor mai importante fonduri de arhivă aflate pînă acum în păstrarea prefecturilor orașelor și comunelor. În consecință, în anii ce urmează vor intra în posesia Arhivelor Statului Cluj mari cantități de materiale documentare, printre care pot fi amintite cele provenite de la *Comitatul Cluj* (cuprinzînd acte între anii 1605—1890), *Primăria municipiului Cluj* (1326—1864), *Comitatul Alba de Sus* (1753—1848), *Domeniul Făgăraș* (urbarii dintre anii 1688—1809), *Arhiva Tezaurariatului minier al Transilvaniei* (1693—1848), *Oficiul Superior Minier Zlatna* (1729—1787), *Scaunul Odorhei* (1506—1866), *Primăriile orașelor Turda* (1607—1890) și *Satu-Mare* (1577—1867) și altele.

După mai puțin de două decenii de activitate, volumul fondurilor se ridică la aproximativ 2 000 m.l. În același timp se pun și bazele bibliotecii documentare, în care intră — prin achiziții, donații sau grija Direcției generale — valoroase publicații, instrumente de lucru indispensabile muncii arhivistului, atît în activitatea de prelucrare a fondurilor cît și cea de valorificare a materialelor importante¹².

În anii de după eliberare ca urmare a politicii inițiate și conduse de Partidul Comunist Român de dezvoltare a culturii și științei în patria noastră, Arhivele Statului din Cluj, ca de altfel și celelalte instituții similare, înființate în toate județele țării al căror rol în viața cultural-științifică este tot mai mult apreciat, s-a bucurat de un sprijin material substanțial, de-a dreptul neînchipuit pentru cei ce au luat parte la punerea bazelor instituției sau a celor ce au lucrat în ea cu mai bine de două decenii înainte. Astfel, în anii din preajma semicentenarului înființării instituției, Arhivele Statului Cluj au fost înzestrate cu o clădire nouă, special destinată pentru Arhive și dotată ce cel mai modern mobilier și utilaj de întreținere și folosire — de altfel prima de acest fel construită la noi în țară. Prețuirea de către partidul și statul nostru a valorii tezaurului arhivistic, de neînlocuit pentru scrierea unei istorii naționale obiective, s-a concretizat și în sprijinul financiar substanțial primit în anii din urmă. Sumele de bani tot mai importante ce ne-au fost puse la dispoziție an de an și sporirea numărului personalului de specialitate — arhiviști — și a celui auxiliar — arhivari, funcționari, dactilografe și de îngrijire — au contribuit, toate, la dezvoltarea activității interne și la creșterea aportului propriu la sprijinirea activității științifice generale, precum și la susținerea unor acțiuni cultural-științifice, singuri sau

¹⁰ Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 904/1921, f. 112—113 și 913/1922, f. 17 și 23; Arh. St. Năsăud, colecția *Iulian Marțian*, pach. LV, dosar 172.

¹¹ Arh. St. Buc., fond D.G.A.S., dosar 913/1922, f. 17.

¹² Pentru activitatea desfășurată în primele două decenii și jumătate vezi și D. Prodan, *Arhivele Statului din Cluj*, în „Gazeta ilustrată”, Cluj, an II, nr. 3—4/1934, p. 51, și urm.; I. Marcuș, *Arhivele Statului Cluj* în „Arhivele Statului. 125 ani de activitate, 1831—1956”, București, 1957, p. 133 și urm.

în colaborare, urmărind educarea maselor de cetățeni, în special a tineretului în spiritul respectului de înaintași, în spiritul dragostei față de patrie, partid și popor¹³.

Aceste condiții favorabile au determinat o creștere rapidă a numărului fondurilor din depozite și a cantității materialelor documentare, de la 2.446 m.l. în anul 1944¹⁴, spre exemplu, la 5.500 m.l. în 1969 prin preluările și achizițiile făcute în ultimii ani prin mărirea volumului materialelor documentare prelucrate, având evidențe ce permit folosirea lor la sala de studiu — de la 2.000 m.l. prelucrați în 1964 la peste 4.000 m.l. în 1969, sau, de la 25 cercetători în 1960 la 70 în 1969. Mai important de relevat ni se pare a fi însă valoarea acestor materiale¹⁵. Astfel, Arhivele Statului Cluj dețin astăzi unele din cele mai vechi documente originale create și păstrate la noi în țară¹⁶. Importanța documentelor este dată în primul rând de cuprinsul lor, de problemele și evenimentele pe care le reflectă. Aproape nu există problemă majoră a istoriei noastre naționale care să nu fie reflectată într-un fel sau altul.

În anii din urmă colectivul de arhiviști ai Filialei a întreprins acțiuni largi de popularizare a materialelor documentare importante pe care le avem în depozite — prin publicarea de articole în presa locală și centrală, prin susținerea de comunicări la Radio Cluj și București, prin întocmirea și prezentarea de comunicări științifice în sesiuni ale Societății de științe istorice sau ale Academiei. Cea mai largă acțiune, însă, susținută cu regularitate în ultimii ani este organizarea de expoziții documentare care au constituit adevărate evenimente culturale pentru populația orașului Cluj. Amintim, din rândul acestora, expoziția închinată împlinirii a 180 de ani de la izbucnirea răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan; ciclul de expoziții „Momente din lupta poporului român pentru afirmarea și înfăptuirea unității naționale”, organizate pe parcursul a doi ani — 1967 și 1968 — în cinstea semicentenarului Unirii Transilvaniei cu vechea Românie; sau expoziția „Pregătirea și înfăptuirea insurecției din august 1944”, organizată cu prilejul împlinirii unui sfert de veac de la memorabilul eveniment din istoria patriei noastre. Adevizunea la public și aprecierile venite din partea organelor locale de partid și de stat cu prilejul deschiderii fiecărei expoziții au răsplătit cu prisosință eforturile depuse de membrii colectivului de arhiviști clujeni.

În prezent, Filiala Arhivelor Statului Cluj, folosind experiența dobândită de-a lungul celor 50 de ani de activitate, depune strădanii sporite pentru îmbunătățirea continuă a muncii pe care o desfășoară și ridicarea acesteia la nivelul sarcinilor trasate de cel de al X-lea Congres al P.C.R., activității de cercetare științifică în domeniul științelor sociale. Prezența Arhivelor Statului în viața culturală și științifică a țării noastre dobindește valențe noi pe măsura aprofundării caracterului științific al muncii arhivistice, a posibilităților crescînde de a rezolva cu competență profesională tot mai înaltă sarcinile importante care ne stau în față de aici înainte.

H. DJ. SIRUNI LA 80 DE ANI

La 18 aprilie 1970, Hagop Djolonian Siruni a împlinit vîrsta de 80 ani. Acest eveniment a fost sărbătorit cu un fast deosebit, nu numai la București în cadrul secției de studii orientale a Societății de istorie ci și la Paris, Beirut, Erevan, New-York ca o dovadă de netăgăduit a prețurii de care se bucură azi munca de decenii desfășurată de H. Dj. Siruni ca arhivist-orientalist, istoric și scriitor.

¹³ Despre situația și activitatea Arhivelor Statului Cluj, după eliberare vezi și Șt. Pașca, *O situație intolerabilă*, în „Tribuna nouă” an II, nr. 216/22 iulie 1946; Al. Husar, *Din activitatea Arhivelor Statului Cluj*, în „Făclia”, X, nr. 2613 din 8 martie 1955; I. Mărcuș, *Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba științei și culturii*, în „Revista Arhivelor”, IV, nr. 1, 1961, p. 294 și urm.

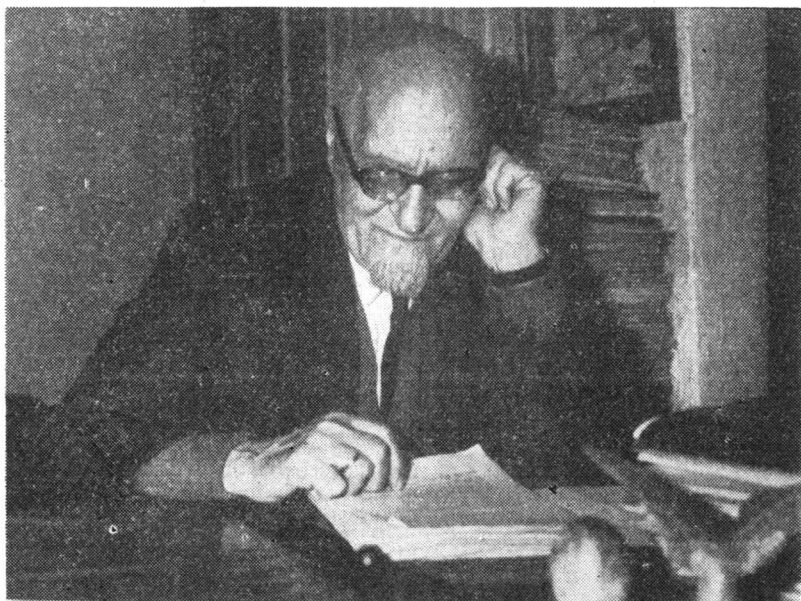
¹⁴ Vezi I. Mărcuș, *Arhivele Statului din regiunea Cluj în slujba științei și culturii*, în „Revista Arhivelor”, IV, nr. 1, 1961, p. 297.

¹⁵ Vezi și Al. Neamțu, *O comoră insuficient cunoscută: Arhivele Statului Cluj*, în „Făclia” XIII, nr. 3276 din 25 aprilie 1957 ș.a.

¹⁶ Primul din rândul acestora este un act emis de voievodul Transilvaniei, Apor, la anul 1283 care, împreună cu alte două emise de un alt voievod, Roland, la 1284 și, respectiv, 1293 se referă la diferite privilegii acordate cetățenilor orașului Dej. Cea mai veche dată de document la care se face amintire în materialul păstrat este, însă, anul 1203, iar cel mai vechi act pe care-l păstrăm transmis în întregime sub formă de transumpt este cunoscuta diplomă andriană de la 1224.

Născut la Ada-Pazari, în Turcia (1890), și-a urmat studiile secundare și superioare la Istanbul. Inspirat din florile și frumusețile „Perlei Bosforului” a debutat în literatura armeană cu poezii (1906), povești, cîntece de nuntă (1907), cronici teatrale (1919) etc.

O dată așezat în România ospitalieră (1922), devenită a doua sa patrie, la îndemnul marelui istoric N. Iorga, a studiat cu multă rivnă istoria și viața ei culturală. Astfel, în cadrul preocupărilor sale, H. Dj. Siruni a scos la iveală multe știri prețioase din izvoarele istorice armenesti, necunoscute sau necercetate pînă la dînsul. În lumina lor a prezentat succesiv diverse comunicări la Academia Română, lămurind unele momente istorice nebuloase din trecutul patriei

noastre. Rezultatul cercetărilor sale, fundamentate pe izvoare arhivistice, au fost publicate în „Analele Academiei Române”, „Revista istorică”, „Balcania” etc. În același timp a editat diverse studii de turcologie, privind istoria țărilor române. Un loc important, printre acestea, îl ocupă studiul *Domnii români la Poarta Otomană*, publicat la București în anul 1941, urmat de *Moneile turcești în țările române*, apărut tot la București în anul 1944.

Drept răsplată pentru activitatea sa neobosită de întărire a relațiilor dintre poporul român și cel armean, în 1928, din inițiativa lui N. Iorga, i s-a conferit diploma de onoare a *Ligii culturale* în care este consemnat: „Omagiu de prietenie din partea Ligii culturale d-lui H. Dj. Siruni, credincios fiu al națiunii sale care a lucrat pe tărîm cultural cu admirabilă rivnă pentru stringerea legăturilor între români și națiunea sa”. Și în diverse alte ocazii, N. Iorga a făcut aprecieri elogioase asupra activității bogate și multilaterale a neobositului arhivist-orientalist: „inițiatorul și neobositul reprezentant al relațiilor strînse între noi și poporul armean” care în momentul cînd s-a stabilit în țara noastră „fără să aibă nici un fel de cunoaștere a țării, a limbii și a trecutului nostru, a arătat cea mai hotărîtă aplicare către deprinderea tuturor rosturilor noastre, iar în ceea ce privește cunoașterea trecutului nostru d-sa s-a așezat între cei mai rivnitori cercetători ai acestui trecut și aceasta a făcut-o nu cu interesul rece al omului de știință, ci și cu căldura deosebită a omului de inimă, care ne iubește în adevăr și a cărui prețuire pentru rosturile noastre de-a lungul secolelor e unită cu sentimentul pe care îl avem și noi atunci cînd ne gîndim la multe noastre ceasuri bune, pe care le-a avut poporul acesta în pămîntul lui” *.

În bogata sa activitate, H. Dj. Siruni după cum arătam și mai sus nu s-a limitat la izvoarele istorice armenesti, ci a urmărit cu viu interes și sursele turcești din arhive, care aduc lumină în istoria medievală și modernă a României. Angajat în anul 1944 de către Direcția generală a Arhivelor Statului din București pentru cercetarea și inventarierea documentelor turcești din depozitele sale, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, pe atunci director general al acestei insti-

* „Neamul Românesc” din 25 august 1938.

tuții scria cu această ocazie: „Este un mare noroc pentru cercetările noastre istorice că d-l Siruni s-a hotărât să studieze și să publice izvoarele turcești cu nebanuite informații” **. Într-adevăr este primul învățat din România care la îndemnul și cu ajutorul prof. Aurelian Sarcedoșeanu a inaugurat publicarea documentelor turcești din arhivele românești. Aproape toate traduceri sale din prețioasele izvoare turcești din arhivele noastre sînt însoțite de facsimile și de textul original.

Printre studiile lui H. Dj. Siruni, fundamentate pe documente turcești din arhivele noastre, amintim pe cele mai importante:

O corespondență turcească a lui Scarlat Calimachi, domnul Moldovei, în „Revista Istorică” XVII, nr. 7—9, 1931, p. 177—185, în care autorul semnaleză pentru prima oară importanța sigiliilor românești cu legende turcești.

Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821—1822, în: „Arhiva Românească”, IV, 1940, p. 259—263.

Două beizadele la Cenghel-Chöi (în lumina documentelor turcești de la Arhivele Statului), în „Arhiva Românească”, V, 1941, p. 40.

O năvălire necunoscută a bandelor turcești în ȧrile române, (După documente turcești din Arhivele Statului), în „Revista Arhivelor” IV, 1, 1940, p. 6—68.

Acte turcești privilegiate la hotarele dunărene ale Țării Românești, în „Revista Arhivelor”, V, 1, 1942, p. 129—165.

Bairacler Mustafa pașa et Manouç Bey Mirzaiaantz „Prince de Moldavie”, București, 1943 (Extras din „Balcanica”).

Regimul darurilor sub Grigore Ghica Vodă, în „Culegere din scrierile membrilor Asociației publiciștilor români”, București, 1943.

Concomitent cu activitatea sa de cercetător de arhive, spre a găsi izvoare turco-armenești H. Dj. Siruni a desfășurat o bogată activitate didactică, în domeniul orientalisticii române prin predarea limbilor clasice și moderne, turcă și armeană.

Astfel de cursuri au fost predate nu numai la Institutul sud-est european condus de N. Iorga, la Institutul de studii balcanice condus de V. Papacostea, la Facultatea de Litere din București, ci și la Școala superioară de arhivistică, condusă de prof. Aurelian Sacerdoțeanu. Cu această ocazie H. Dj. Siruni a întocmit primele instrumente de lucru pentru cercetarea hrsoavelor turcești sub aspect paleografic și diplomatic. Este îndejuns să amintim: *Culegerea de facsimile pentru Școala de arhivistică*. Seria turcă. Facs. I (nr. 1—28), București 1943 și prețiosul său studiu de diplomatică turcă: *Haşmellü. Pe marginea titlaturii domnilor Români, în cancelarie otomană*, publicat în „Hrisovul”, II, 1942, p. 139—202.

Din motive independente de voința sa inventarierea documentelor turcești păstrate în colecțiile și fondurile Arhivelor Statului din București nu a putut fi dusă pînă la capăt. Mai tirziu, fiind reangajat la Direcția generală a Arhivelui Statului a inventariat cea mai mare parte din Arhiva Insulei Ada-Kale. În această perioadă postbelică, de asemenea a început inventarierea actelor armenesti, provenite din Arhivele Transilvaniei. Cu această ocazie a găsit, printre multe altele, o serie de acte armenesti cu privire la *Răscoala lui Horea în Transilvania (1784)*.

În ultimii 15 ani, ca membru fondator și vice-președinte al secției de studii orientale de pe lîngă Societatea de științe istorice-filologice, H. Dj. Siruni a desfășurat o febrilă activitate științifică, alimentînd mereu lucrările și conferințele sale din prețioasele surse turco-armenești conservate în depozitele arhivelor noastre.

Cu ocazia a trei călătorii în Armenia sovietică, la Erevan (1965, 1966 și 1968) H. Dj. Siruni, cu toată vîrsta sa înaintată, a ținut o serie de comunicări interesante, bazate pe documente din arhivele românești. Drept urmare, la propunerea Direcției Arhivelor din Erevan, i s-a oferit, încă în 1965, titlul de „Arhivist emerit”. Apoi, cu prilejul unei consfătuiri cu toate instituțiile de cultură din Erevan, i-a fost acordată pentru merite deosebite în arhivistică și orientalistică înalta distincție „Sf. Gheorghe luminătorul”, clasa I-a (1968).

Bibliografia studiilor lui H. Dj. Siruni, atît edite cît și inedite, pe care am întocmit-o depășește cifra de 200.

Spre a ne forma o idee sumară asupra activității sale rodnice multilaterale de arhivist-orientalist, turcolog-armenist, putem diviza aceasta în 14 categorii distincte:

- I. *Mărturii armenesti despre români* (11 titluri)
- II. *Izvoare turcești despre români* (12 titluri)
- III. *Lucrări în limba armeană privilegiate la armenii din România* (15 titluri)
- IV. *Lucrări în limba română despre istoria și cultura armeană* (23 titluri)
- V. *Lucrări în limba armeană apărute la București* (6 titluri)

** „Revista Arhivelor”, IV, 2, 1941, București, p. 419.

- VI. *Periodice în limba română și armeană tipărite la București* (8 titluri)
- VII. *Lucrări publicate în străinătate, în limba armeană, privind pe români și armenii din România* (8 titluri)
- VIII. *Diferite lucrări în limba armeană publicate în străinătate între anii 1905–1936* (13 titluri)
- IX. *Traduceri de poeți români, turci, francezi și ruși* (4 titluri)
- X. *Lucrări publicate între anii 1960–1970 în Armenia sovietică* (22 titluri)
- XI. *Comunicări și conferințe ținute la București între anii 1955–1970* (25 titluri)
- XII. *Comunicări și conferințe ținute la Erevan, privind țările române (mai mult după manuscrise și documente turco-armenești din arhivele românești)* (16 comunicări)
- XIII. *Comunicări ținute la Erevan pe teme legate de studiile orientale, în 1965 și 1966* (11 conferințe)
- XIV. *Lucrări inedite în limba română* (12 titluri), etc.

Aceasta nu este decât o încercare de sinteză a studiilor lui H. Dj. Siruni. Aici, spațiul nu ne permite să dăm o bibliografie amănunțită, înșirind 160 de titluri editate, 50 inedite, apoi diverse recenzii și însemnări bibliografice, titluri de comunicări, conferințe etc. dar ținem să menționăm studiul său armenesc *Istoricii armeni și vechimea poporului valah* publicat în anuarul „Ani” la București în 1941 deosebit de important prin datele noi furnizate cu privire la vechimea poporului nostru. De asemenea datorită lui H. Dj. Siruni, versurile marelui poet Mihail Eminescu au fost tălmăcite în limba armeană.

Meritul lui H. Dj. Siruni rezidă și în faptul că a organizat în țara noastră, în 1930, la Șoseaua Kiselef sub patronajul lui N. Iorga, o frumoasă expoziție de artă și cultură armeană. Această expoziție s-a bucurat de o primire entuziastă în țară și peste graniță. Pe marginea ei N. Iorga a făcut aprecieri frumoase: „Nu o dată simțim în această secțiune a expoziției influența pământului și cerului nostru, a vecinătății, a traiului împreună cu noi. Astfel, în pavilionul de la șosea avem alături imaginea altei civilizații, în același timp, sinteza realizată de dînsa însăși vechia noastră viață și artă” *. Mai tirziu, în cuvîntarea sa, din martie 1934, la Liceul Murat din Paris, N. Iorga, revenind asupra acestei expoziții spunea: „Mr. Sirouni a trouve le moyen de rassembler de tous les côtés où il y a de grandes collections d'art les matériaux d'une magnifique exposition armenien, qui a duré pendant de semaines a été visitée par un grand nombre de personnes” **.

Tot sub oblăduirea marelui istoric, în 1935, H. Dj. Siruni a înființat frumoasa revistă de cultură armeană intitulată: ANI (Capitala Armeniei vechi), pe care marele istoric o caracteriza în câteva cuvinte: „O revistă de caracter enciclopedic în care toate rațiunile vieții armenesti erau să fie reprezentate”. Apărută la început ca o revistă trimestrială (1935–1938) și apoi ca anuar (1940–1943), „ANI” s-a bucurat de o călduroasă primire în țara noastră.

Din succinta noastră expunere rezultă că H. Dj. Siruni, cunoscut om de cultură nu numai în țara noastră, ci și peste graniță, format la înalta școală istorică a lui N. Iorga, bazat pe tezaurul arhivistice și îmbogățit orientalistica în ramurile ei cele mai reprezentative: armenistica și turcologia, cu multe lucrări prețioase. Într-adevăr, lucrările lui H. Dj. Siruni conțin un tezaur bogat de știri istorice, lingvistice, literare, etnografice, artistice și multe date despre monumentele culturii materiale și spirituale ale unor popoare orientale ca armean și turc, care au avut intense relații cu românii în decursul veacurilor.

Timp de o jumătate de veac, poate și mai bine, H. Dj. Siruni a desfășurat o febrilă activitate pentru dezvoltarea orientalisticii române. Această dezvoltare a crescut mereu, armonios proporțional. Tentația învățătorii sale a fost pusă în mediu constantinopolitan unde s-au format primii orientaliști români de renume mondial: Nicolae Milescu și Dimitrie Cantemir. Acolo a reușit să se formeze nu numai ca armenist, ci totodată să asimileze, cu ajutorul unor profesori buni, cultura musulmană: turco-arabo-persană.

Din acest punct de vedere, arhivistul și orientalistul nostru este tributari unor mari cărturari ca Hagop Kurken și H. Topcian pentru vechia cultură armeană, cu tradiții milenare, iar cît privește cea musulmană îl are ca dascăl pe Stepan Kurdikian, unul dintre ultimii reprezentanți străluciți ai studiilor islamice din Orientul Apropiat, în general, și din Imperiul otoman, în special.

Trebuie să recunoaștem că H. Dj. Siruni este nu numai un savant orientalist, harnic cercetător al izvoarelor turco-armenești din arhivele noastre, ci și un om de inimă, cu o factură sufletească aleasă. Trăsătura sa principală a fost întotdeauna modestia și căldura sufletească față de toți oamenii. Datorită unor astfel de însușiri alese, la Arhivele Statului și ori unde a lucrat, a cîștigat stima și admirația tuturor.

* „Neamul Românesc” din 21 iunie 1930.

** „Choses d'art arméniennes”, 1935, p. 3.

ARHIVELE ȘI PREGĂTIREA STUDENȚILOR ÎN ISTORIE

Arhivele — ca instituții de depozitare de imens și prețios material rezultat din activitatea scripturistică — ocupă un loc de seamă în activitatea cercetătorilor din domeniul istoriei mai ales. Fiind păstrătoare ale surselor istorice, arhivele sînt cercetate de către istorici în vederea elaborării unor lucrări care tratează probleme, sau înfățișează perioade din trecutul poporului nostru sau al altor popoare, a unor monografii, precum și în vederea verificării și consolidării științifice a unor ipoteze și teorii existente deja în istoriografie¹.

De aici rezultă că în pregătirea specialistului în istorie realizarea contactului cu instituțiile arhivalice, cu sistemul de organizare și fondurile constitutive este extrem de necesară. Viitorii medievști, moderniști, cercetătorii istoriei contemporane sau din domeniul științelor auxiliare ale istoriei trebuie să-și facă — în cadrul pregătirii lor — un „stagiu” în arhivă precum într-un laborator. Chiar pentru absolventul universitar în istorie, destinat să funcționeze în învățămîntul secundar, acest stagiu de arhivă este trebuitor, oferindu-i o serie de elemente și cunoștințe care îi ușurează activitatea de la catedră.

Într-alt rînd, o serie de absolvenți în istorie funcționează apoi în Arhivele Statului ca arhiviști, în acest caz posedarea unor cunoștințe de arhivistică fiind o condiție principală. De aceea arhivele au ocupat un loc bine determinat în pregătirea generală a studentului în istorie.

Necesitatea unei pregătiri speciale a istoricilor de mai tîrziu și de cadre pentru a lucra în arhive a făcut ca încă în 1862 să fie alcătuit un proiect — nerealizat, din păcate — de înființare a unui *institut de paleografie*². Marii profesori, istorici de prestigiu în același timp, ca D. Onciul, în primii ani ai secolului nostru N. Iorga, ș.a. au ținut seminarii de Istoria românilor în arhive, realizînd astfel contactul direct și în instituțiile de păstrare cu izvoarele documentare.

După 1918, învățămîntul universitar de istorie este în mai mare măsură legat de arhive. La București, Cluj și Iași, pe lîngă cursurile și seminariile generale, se predau și discipline auxiliare ale istoriei, exemplificate de cele mai multe ori prin materiale de arhivă și în arhive, fiind astfel stimulate chiar cercetările din domeniile arhivisticii și ale celorlalte științe auxiliare ale istoriei.

Cel mai armonios cadru de stabilire a legăturii între studenți și arhive s-a realizat însă la Școala de arhivistică, deschisă în 1924 la București, ai cărei absolvenți au trecut în Direcția Arhivelor Statului sau în fondul istoricilor³.

Socotim utilă trecerea în revistă a colaborării dintre studenți și arhivele clujene de-a lungul ultimelor decenii.

La Universitatea din Cluj, după reorganizarea din 1919, s-au introdus și discipline auxiliare ale istoriei, cum ar fi *Paleografia și diplomatica slavo-română*, ținută de prof. Silviu Dragomir, *Paleografia latină*, de prof. C. Marinescu, *Paleografia româno-chirilică* în cadrul Institutului de istorie română, bazate și pe piese de arhivă. De asemenea, în cadrul seminariilor de *Istorie modernă a românilor* și *Istoria Transilvaniei*, unele lucrări de seminar aveau informații de arhivă⁴.

Ultimele două decenii au fost dintre cele mai fructuoase în această colaborare dintre studenți și instituțiile arhivistice din Cluj, corpul profesoral al facultății de istorie din Cluj, el însuși bun cunoscător al arhivelor clujene, a avut în atenție inițierea și îndrumarea studenților înspre cercetarea de arhivă. În cadrul cursului de *Științe auxiliare ale istoriei*, ținut de prof. dr. docent S. Jakó, conf. I. Pataki, conf. E. Csetri, partea referitoare la *Arhivistică* a fost întregită de vizite la Arhivele Statului din Cluj. Cu aceste prilejuri, studenții în istorie au văzut pe viu sistemul de organizare, aranjare a diferitelor fonduri, instrumentele de lucru, reținînd importanța arhivelor pentru cercetarea istorică și pregătirea viitorilor specialiști.

Unele prelegeri de *Istorie medie a României* (cele referitoare la istoria culturii românești în evul mediu), ținute de lect. univ. Teodor Pompiliu, au avut ca loc de desfășurare instituția păstrătoare a manuscriselor reprezentanților Școlii Ardelene, studenților prezentîndu-li-se operele marilor cărturari ardeleni în original.

¹ P.P. Panaitescu și I. Donat, *Arhivele în sprijinul cercetărilor istorice*, în „Revista Arhivelor”, VI, nr. 1, 1963, p. 81—83; C. Botez și Gh. Stanciu, *Arhivele și cercetarea monografică*, în „Revista Arhivelor”, VI, nr. 1, 1953, p. 56—70; Al. Bălintescu și Il. Petrescu *Arhivele și cercetarea monografică*, în „Revista Arhivelor”, VI, nr. 2, 1963, p. 107—132.

² Const. Moisil, *Din istoria Școlii de arhivistică*, în „Hrisovul”, I, 1941, p. 19—20.

³ Vezi rapoartele anuale publicate în „Hrisovul” Buletinul Școlii de arhivistică, I, 1941—VII, 1947.

⁴ Vezi *Anuarele Universității din Cluj*, perioada 1920—1940.

Cursurile și seminariile speciale de istorie medie și modernă a României și universală s-au desfășurat cel mai adesea în arhive. Astfel, prof. dr. docent Ștefan Pascu, membru corespondent al Academiei a ținut un curs special de *demografie istorică* în Arhivele Statului din Cluj, studenții de la specialitatea de istorie medie a României luind contact cu registrele parohiale ca surse ale demografiei istorice. Lect. univ. Teodor Pompiliu a condus un seminar special privind *iluminismul transilvănean* în arhivele din Cluj, tot aici ținându-se un seminar special despre *Izvoarele răscoalei lui Horea*. Un seminar special de istorie contemporană a României, urmărind situația băncilor din Cluj după Unirea Transilvaniei cu România (condus de lect. A. Bunea), s-a ținut în arhivă, pe baza registrelor acestor bănci.

De asemenea seminariile de *paleografie româno-chirilică și latină* au urmărit familiarizarea studenților cu piese originale reprezentative pentru aceste paleografii, seminariile exerciții desfășurându-se în instituțiile arhivistice din Cluj.

O altă modalitate de contact între studenți și arhivă a fost *practica în producție*. Studenții care se specializează în istorie medie, modernă și contemporană a României și universală își fac practica de obicei în arhive. Perioada de practică reprezintă așadar o formă organizată utilă, în cadrul căreia studenții lucrează nemijlocit în arhive, beneficiază de îndrumarea conducătorilor de practică și a specialiștilor arhiviști. Arhivele Statului din Cluj reprezintă un loc constant unde studenții în istorie de la Universitatea din Cluj și-au făcut stagiul de practică. Dintre fondurile aranjate de către studenți menționăm arhiva orașului Cluj și Bistrița, a tezaurariatului minier ș.a.

Cu prilejul practicii, o serie de studenți și-au strâns material de arhivă în vederea redactării lucrărilor de diplomă, iar în vederea promovării practicii au elaborat lucrări de practică pe baza surselor istorice de arhivă.

Un contact între studenți și arhive a fost realizat în cadrul *cercurilor științifice studențești*. Activitatea de documentare a studenților care au manifestat interes pentru cercetarea științifică, cuprinși în secțiile de istorie medie, modernă și contemporană ale cercului de istorie „N. Bălcescu” de la Universitatea din Cluj, a fost în mare măsură îndrumată înspre arhive. După orientarea bibliografică de bibliotecă, studenții — referenți au studiat apoi fonduri arhivale, prezentând astfel în ședințele de lucru ale cercului, sau la sesiunile științifice organizate pe universitate sau pe țară, lucrări bine documentate, apreciate. Catedrele de istorie ale facultății au sprijinit acești primi pași pe drumul cercetării științifice.

Cele mai realizate lucrări științifice ale membrilor cercului științific studențesc au fost premiate la sesiunile pe universitate sau la seminariile și sesiunile naționale (amintim astfel lucrările: *Aspecte ale mișcării muncitorești din orașul Arad în perioada 1940—1944* de M. Drecin, 1967⁵ și *Aspecte din lupta națională a românilor ardeleni în anul 1842* de L. Gyémént, prezentată la a X-a sesiune pe țară a cercurilor științifice studențești (secția științe sociale), din 1—2 noiembrie 1969⁶). Altele, întrunind exigențe calitative științifice, după prezentarea lor în cadrul cercului, au fost publicate în revistele de istorie din țară (C. Feneșan, *Date privind exploatarea aurului în Banat la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, s. Historia XII, 1967, fasc. 1, p. 55—64; Al. Tonk, *Formarea intelectualității române din Transilvania și liceul piariștilor din Cluj*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, s. Historia, XIII, 1968, fasc. 1, p. 45—58).

Timpu petrecut de studenți în arhive cu prilejul vizitelor informative, al unor cursuri și seminarii generale sau speciale de științe auxiliare sau paleografice ținute în arhive și biblioteci și mai ales în cursul practicii în producție, cunoștințele primite pe parcursul acestor ore, au oferit instrumentele de lucru și deprinderea de cercetare individuală de către studenți a fondurilor arhivistice în vederea elaborării *tezelor de licență*. Cerința principală pe care trebuie să o îndeplinească teza de licență, anume posedarea de către candidat a unei metodologii științifice de cercetare și aducerea de contribuții noi la problema cercetată pe baza unui material de arhivă inedit, poate fi realizată numai prin documentarea în arhive. Concepția însăși care stă la baza modului de desfășurare a Examenului de diplomă reclamă o bună documentare a candidatului și ineditul lucrării și susținerii ei.

Exigențele sporite față de conținutul lucrărilor de licență pentru anii 1960—1970 au contribuit la ridicarea calității și nivelului lor. Numeroase lucrări susținute la Facultatea de istorie

⁵ Vezi „Buletinul științific studențesc”. Științe sociale, București, 1968, p. 27—35.

⁶ Cf. I. Hiva, A. Andea, P. Miculescu, *A X-a sesiune pe țară a cercurilor științifice studențești (Secția științe sociale)*; Cronică, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai”, S. Historia XV, 1970, fasc. 1, p. 148.

din Cluj în ultimul timp au fost elaborate în urma unei serioase și îndelungate documentări de arhivă, de 2—3 ani chiar, ele aducând reale contribuții la cunoașterea problemei respective.

Astfel, unele lucrări la specialitatea de Istorie medie a României au fost alcătuite pe baza datelor oferite de descripții urbariale păstrate în arhivele din Cluj, din străinătate sau la particulari (*Iobăgia pe domeniul Blajului la 1681* de E. Mera, 1966; *Iobăgia pe domeniul Blajului la 1726* de Șt. Tândărescu, 1966; *Urbariul moșiei fiscale Galați de pe domeniul Făgărașului la 1788* de E. Danciu, 1966; *Domeniul Chioarului la 1719*, de S. Gamba — Naghi, 1969 etc.). Alte lucrări de diplomă au cerut o documentare mai amplă, în mai multe arhive din țară, de pildă cele intitulate *Făurarii de seceri din Cisnădie* (G. Nussbächer, 1961), *Contribuții la istoria unei manufacturi de textile din Sighișoara din secolul al XVIII-lea*, (M. Wittstock, 1963), *Starea iobăgimii în comitatul Trei Scaune la sfârșitul secolului al XVIII-lea* (de Cserey Zoltan, 1963), *Gimnaziul crăiesc din Zlatna 1890—1849* (I. Mirza, 1969). Asupra manuscriselor Școlii Ardelene păstrate la Cluj s-a oprit lucrarea intitulată „*Corpus*”-ul de documente al lui Șincai, elaborată de A. Ureche-Mureșan (1969).

Cercetarea unor arhive locale stă deopotrivă la îndemina studenților de la secția fără frecvență, care au reușit să redacteze lucrări monografice bine apreciate, la susținere; spre exemplu *Situația protopopiatului Eriului între 1828—1866 oglindită în „Protocolul” arhidiaconal* (de V. Pereș, 1969), *Monografia istorică a comunei Virfurile, jud. Arad* (G. Hârduț, 1970) sau *Monografia orașului Moreni-Prahova* (M. Săndulescu, 1970).

La specialitatea de Istorie modernă a României, unde materialul arhivistic a crescut enorm, numeroase teme ale lucrărilor de licență au reclamat cuprinderea unor fonduri mai mari de materiale arhivistice, unele dintre piesele mai importante fiind date în anexele lucrărilor (menționăm unele dintre aceste teze: *Activitatea politică și revoluționară a lui Azenle Sever* de L. Maior, 1964; „*Pronunciamentul*” de la Blaj din 1868 de N. Oprean, 1968; *Timotei Cipariu. Aspecte ale vieții și luptei pentru naționalitate și limbă* de P. Ursulescu, 1969; *Ștefan Cicio-Pop și mișcarea națională din Transilvania* de Gh. Ciul; *Frământări țărănești în jurul Turzii în toamna anului 1918* de G. Tudoran, 1970 etc.).

Cercetarea unor fonduri arhivistice din epoca contemporană a permis de asemenea elaborarea unor lucrări de diplomă de certă valoare științifică, cum ar fi cele intitulate *Desfășurarea grevei generale din octombrie 1920 în Valea Jiului* (I. Andrișoiu, 1963), *Reforma agrară din 1921 în jud. Arad și Reforma agrară din 1921 în părțile Albei* (de N. Dascălu și respectiv V. Ianoș, 1969), *Lupta oamenilor muncii din jud. Cluj sub conducerea P.C.R. pentru sprijinirea frontului antihitlerist* (de R. Simion, 1962) sau *Acțiunile și eroismul armatei române și maselor populare din războiul antihitlerist în luptele de la Timișoara, Arad și Păuliș în sept.-oct. 1944* (de I. Urechiatu, 1970)⁷.

Unele dintre aceste lucrări, îmbunătățite după susținerea lor, au fost publicate în revistele de specialitate din țară, dovedind temeinicia și posibilitățile ce le oferă pentru activitatea viitoare munca studentului în arhivă.

⁷ Vezi lucrările de diplomă și registrul titlurilor lucrărilor de diplomă la Secretariatul acultății de istorie-filozofie a Universității din Cluj.

LISTA DOCUMENTELOR PUBLICATE ÎN VOLUMUL XXXII

	Pag.
1. 1581 (7089) ianuarie 15. București. Mihnea Turcitul voievod întărește fraților Dumitru și Bădilă stăpînirea asupra unei părți din satul Boteni, cumpărată de la Pirvul din Conțești, cu 3 500 de aspri gata.	550
2. 1584 iunie 5. Petru Cercel voievod întărește Dospinei, Maicăi și Colei stăpînirea asupra părților din Boteni, rămase de la tatăl lor Neagoe logofăt și de la bunica lor Vișa.	551
3. 1591 august. Recomandare a pretendentului Ioan Bogdan făcută de regina Elisabeta a Angliei către principii de pe continent.	629
4. Jurnalul expediției lui Zamoyski în Moldova din 1595	529
5. 1605 (7113) aprilie 28. Tirgoviște. Radu Șerban voievod întărește lui Fătul și Neagoe, fiii lui Voivo din Corbușori mai multe ocine la Nucșoara.	559
6. 1619 (7127) iulie 28. Tirgoviște. Gavril Movilă voievod întărește lui Dumitru, mare portar, ocină la Nucșoara, cu șase vecini, cu delnițele lor, pe care i-a cumpărat de a Fătul din Corbușori, cu 20 000 de aspri	562
7. 1623 (7131) aprilie 23. Tirgoviște. Radu Mihnea voievod întărește lui Dumitru, al doilea vornic, ocină cu șase vecini la Nucșoara, cumpărată de la Fătul cu 20 000 de aspri, precum și partea lui Tudorin, pe care Dumitru a cumpărat-o de la Voineag cu 1 200 aspri.	564
8. 1642 (7150) iunie 3. Tirgoviște. Matei Basarab voievod întărește cnejilor Stoica cel bătrîn, Dragomir și Micul stăpînirea asupra ocinelor din Boteni prădate de haiducii lui Gurbet căpitanul în vremea lui Radu Șerban voievod.	554
9. <Începutul secolului al XVII-lea>. Radul și Slavna, jupînița lui, vînd lui Dincă și lui Cîrsea partea lor de ocină din satul Boteni, cu 1 400 de aspri gata și un cal bun.	554
10. <Sfîrșitul secolului al XVIII-lea>. Listă de breslele slujitorilor domnești din Moldova.	177
11. 1811 aprilie 9. Zapis prin care Ioan Gogillan vinde slugerului Tudor Vladimirescu zece stînjeni din moșia Dilboca.	576
12. 1811 mai 9. Divanul Craiovei înștiințează pe generalul Stădter că a poruncit ispravnicilor de Mehedinți și de Gorj, polcovnicilor orînduiți și slugerului Theodor, comandîrul pandurilor, să ridice putere împotriva unei cete de 23 „îlhari” apăruiți la mănăstirea Tismana.	577
13. 1811 decembrie 18. Tudor Vladimirescu scrie negustorului Nicolae Zoican la Balta în chestiuni negustorești comune, înștiințîndu-l, printre altele, că i-a asigurat autorizație pentru exportul a 36 de vite la sirbi.	578
14. 1812 noiembrie 28. Zapis prin care Ion Gogillan din satul Gornovița cedează zece stînjeni de moșie lui Radu Muică, în schimbul altor stînjeni dați de către acesta din urmă slugerului Tudor Vladimirescu.	579
15. 1814 august 25. Tudor Vladimirescu scrie din Viena clucerului Nicolae Glogoveanu la București, cerînd să-i trimită extrasul ponturilor din legiuirea românească, adevărite de Divan, pe baza cărora să-i poată susține cauza în pricina moștenirii lucrurilor soției sale răposate. Îi comunică diverse noutăți, printre care și pregătirea Congresului „de toată Evropa”.	580
16. 1815 ianuarie <după data de 8>. Tudor Vladimirescu scrie clucerului Nicolae Glogoveanu că a sosit la Orșova, venind de la Viena, că intenționează să vină la Bucu-	

	Pag.
rești, trecînd prin Brașov sau prin Sibiu; îl înștiințează ce a aranjat cu niște zapise; își exprimă nemulțumirea că autoritățile țării n-au combătut pe adalii prădători și-i critică pe boieri că au făcut țara de ocară, încît ride de ei „toată lumea Evropei”.	582
17. 1815 ianuarie 14. Tudor Vladimirescu, sosit la Craiova, scrie clucerului Nicolae Glogoveanu despre depunerea lăzii cu lucruri la Orșova, pînă ce i-o va trimite la București; îl solicită să-și dea concursul la luarea postului de vătaf al plaiului și pe anul viitor, pe numele fratelui său Pavel; comentează jefuirea țării de către turcii ostroveni și arată că aceștia, fiind acum asediați și dispunînd de puține rezerve de alimente, nu vor rezista multă vreme.	583
18. 1815 noiembrie 18, Tudor Vladimirescu scrie clucerului Nicolae Glogoveanu în pricina unei sume de bani achitată către negustorul (Liță) Cpran încă în vremea războiului ruso-turc, din porunca generalului rus Isaiov și pentru care el (Tudor) este gata să depună mărturia necesară.	584
19. 1816 februarie 20. Jalba fraților Chiță și Anton Răiescu din satul Gornovița către domnul țării, împotriva slugerului Tudor Vladimirescu care i-a prigonit în vremea războiului ruso-turc (1806–1812) încît au trebuit să fugă la turci și la sirbi, pentru că le-ar fi prăpădit avutul și le-ar fi luat niște pămînt.	584
20. <1806–1816>. Relatări în cronică la Nicolae Stoica din Hațeg din care se vede, printre altele, că Tudor Vladimirescu citea cărți de istorie românească.	587
21. 1817 august 31. Scrisoare către Nicolae Glogoveanu în care se menționează că Tudor Vladimirescu a fost reținut la Căimăcămia Craiovei.	588
22. 1819 august 25. Poruncă dată în urma raportului înaintat de către vătaful plaiului Cloșani, Tudor Vladimirescu, despre călcarea graniței țării, la Podeni, de către austrieci, cerînd totodată numirea unei comisii care să cerceteze și să îndrepte granița.	588
23. 1819 septembrie. Poruncă domnească dată Caimacamului Craiovei să ia măsuri pentru a se verifica dacă hotarul țării a fost călcat de către nemți, după cum a raportat vătaful de plai Tudor Vladimirescu, apoi și marele vornic al Țării de Sus.	589
24. 1820 aprilie 2. Scrisoare către Nicolae Glogoveanu cuprinzînd mențiuni despre moara lui Tudor Vladimirescu pe apa Topolniței.	590
25. 1820 mai 30. Hotărnicia moșiei Burbi, Brebenele, Măreșești și Lupșa cu munții, a lui Manole Gugiu, întocmită de slugerul Tudor Vladimirescu.	591
26. 1820 octombrie 29. (Data adevăririi actului). Gheorghe Lațco din Izverna și alții dau zapis Floarei Râiasca din Gornovița și fraților ei prin care recunosc în fața lui Tudor Vladimirescu că au răpit pe fiica Floarei și îi plătesc cheltuiala cuvenită, renunțînd totodată la orice pretenție de a legaliza căsătoria efectuată în silnicie. Cu adevărirea lui Tudor Vladimirescu, epistat al vătășiei plaiului Cloșani.	590
27. 1821 ianuarie 17. Manuscris cu ponturile lui Tudor Vladimirescu (cererile norodului românesc din Valahia).	601
28. <1821 ianuarie 28. Ceovirnoșani>. Scrisoarea lui Tudor Vladimirescu către A. Pini, consulul Rusiei la București (tradusă în limba franceză) în care sînt arătate motivele răsculării poporului, iar Tudor se înfățișează ca reprezentant ales al Adunării norodului; cere lui Pini mijlocire pe lângă Divan să sisteze orice trimitere de trupe împotriva poporului răsculat.	593
29. <1821 ianuarie 30>. Informare, făcută probabil de un funcționar al Consulatului rus, despre demersurile boierilor pe lângă Tudor Vladimirescu, prin intermediul lui Macedonschi.	596
30. 1821 martie 21. Fr. M. Chirico, reprezentantul Sardiniei la Constantinopol raportează ministrului de externe de la Torino despre situația din capitala otomană, evenimentele din Balcani și mișcarea revoluționară din Principatele române.	611
31. 1821 mai 3. Nunțiul papal din Viena informa pe secretarul de stat, cardinalul Consalvi, despre evenimentele din Țara Românească traducîndu-i articole din ziarul „Observatorul austriac”.	605
32. Catastih statistic pentru orașul Giurgiu la 1830.	426
33. 1838 aprilie 1. Inventarul celor găsite la sticlăria arendașului Nicolae Ion Abrasi de pe moșia vornicului Alexandru Filipescu.	637
34. 1858 aprilie 18. Cîmpulung. Decizia Oficiului districtual privitoare la o rășluire din proprietatea țărănească a familiei Străjer din Pojorita.	621
35. 1861 februarie 13. Scrisoarea lui I. Maiorescu referitoare la studiile făcute de fiul său Titu, ca bursier de stat, la Paris și Berlin, precum și la plata diferenței de stipendiu pe anul 1861.	123
36. 1862 martie 18. Paris. V. Alecsandri scrie ministrului Earbu Bellu să dispună trimiterea neîntîrziată a subvențiilor studenților români din Torino.	126

	Pag.
37. 1862 aprilie 29. Iași. Gr. Cobălcescu care și-a completat studiile de științe naturale la Paris cere să i se încredințeze catedra de Fiziologie și Geologie la Facultatea filozofică secția II din Iași sau un post corespunzător în București.	125
38. 1862 iunie 4. Scrisoarea lui C. Negruzzi privitoare la trimiterea burselor fiilor săi Leon și Iacob studenți la Viena și respectiv Berlin.	124
39. 1864 octombrie 8. Scrisoarea lui Th. Aman privitoare la un tablou copiat de Nicolae Grigorescu, la Paris, pentru Galeria națională.	125
40. 1867 februarie 18. I. Eliade Rădulescu cere o bursă ca fiul său Ioan să poată continua studiul matematicilor „în aplicarea lor” pe care le urmează la Paris de doi ani și jumătate.	127
41. 1868 ianuarie 5. Atena. C. Erbiceanu care a urmat trei ani cursurile facultății teologice din Atena cere permisiunea de a trece pentru 3 sau 4 luni la Paris să observe și să studieze și acolo „metodul teologic”.	127
42. Statutele „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România”, adoptate în adunarea generală din 13 iulie 1869.	242
43. 1869 august 6/18. București. Cererea Comitetului de inițiativă a lucrătorilor tipografi din București de a se aproba „reedificarea” vechii asociații de asigurare și ajutor reciproc, constituită în 1858.	242
44. 1869 septembrie 21. București. Adresa Ministerului de Interne prin care se solicită avizul directorului Imprimeriei Statului pentru înființarea „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România”.	246
45. 1869 septembrie 26. București. Referatul directorului Imprimeriei Statului din București adresat Ministerului de Interne, prin care opiniază favorabil în privința constituirii „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România” și a aprobării statutelor acesteia.	247
46. 1869 septembrie 26. București. Expunere de motive pe care ministrul de interne, Mihail Kogălniceanu, o face înaintea Președinției Consiliului de Miniștri pentru aprobarea „jurnalului” de înființare a „Societății generale a lucrătorilor tipografi din București.”	284
47. <1869>. Proiectul jurnalului Consiliului de Miniștri prin care urma a se aproba statutele „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România”.	249
48. 1870 ianuarie 28. București. Adresă prin care Ministerul de Interne înapoiază Imprimeriei Statului referatul acesteia și statutele, „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România”, neaprobat de Consiliul de Miniștri din cauza schimbării între timp a guvernului.	248
49. 1870. Tabel cu numărul familiilor birnice și contribuția bănească a citorva sate din Ocolul Cîmpulungului Moldovenesc.	174
50. 1873 noiembrie 9. Spiru C. Haret, absolvent al Facultății de științe din București, cere o bursă anuală pentru completarea studiilor sale în străinătate.	128
51. 1874 decembrie 31. Gr. G. Tocilescu, licențiat în drept la Facultatea juridică din București, cere o bursă pentru a-și putea completa studiile la Praga.	129
52. <A II-a jumătate a secolului al XIX-lea>. Glosar de cuvinte și expresii folosite la hotărnicii.	174
53. 1921 septembrie 17. Iași. Scrisoarea adresată de Orest Tafrali mitropolitului Visarion Puu cu privire la lucrarea pe care o întocmește despre biserica domnească de la Curtea de Argeș și greutățile pe care le întâmpină în documentare.	646

REVISTA ARHIVELOR

Organ al Direcției generale a Arhivelor Statului

din

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

apare de două ori pe an

Redacția : București, str. Arhivelor, nr. 2, Sectorul VI. Telefon : 13.37.77.

CUPRINSUL

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Pag.

A. SACERDOȚEANU	— Un act oriental medieval în arhivele noastre	379
M. DOGARU	— Sigiliile cancelariei domnești a Țării Românești între anii 1715—1821	385
M. KANDEL	— Divergențe sociale la Giurgiu după desființarea Raialei	423
M. TUDORICĂ,		
I. BURLACU	— Guvernele României între anii 1866—1945 Liste de miniștri	429
N. DRĂGHICI	— Unele aspecte ale restaurării cu adezivi	477
***	— Experimentarea prelucrării electronice a datelor în arhivele din România	489

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

I. BOTEZAN	— Fondul de documente Ioan Micu Moldovan	505
I. FRĂȚILĂ,	— Societatea de istorie și arheologie a Comitatului Hunedoara	517
N. WARDEGGER		

DOCUMENTE

I. CORFUS	— Jurnalul expediției polone în Moldova din 1595	525
I. CHELCEA,	— Patru documente inedite din secolele XVI—XVII privind satul Boteni	547
V. VASILESCU	— Trei acte de cancelarie inedite din Țara Românească, din prima jumătate a secolului al XVII-lea	559
TR. IONESCU-NIȘCOV	— Tudor Vladimirescu. Documente și date noi	569
S. IANCOVICI	— Un manuscris necunoscut al ponturilor lui Tudor Vladimirescu	599
N. GR. STETCU,	— Două documente din arhivele italiene despre mișcarea revoluționară de la 1821	605
I. VATAAMAN	— Domeniul Cîmpulungului și deposedarea țărănimii după anul 1848	617
D. ZAHARIA		
I. DÎRDALĂ		

ADDENDA ET CORRIGENDA

RADU VALENTIN,	— O precizare cu privire la pretendentul Ioan Bogdan (1591)	623
P. SIMIONESCU		
M. A. CRISTIAN	— Despre locul și desfășurarea bătăliei de la Călugăreni	630
M. RACHIERU	— Un document de la sticlăria Azuga	637
Z. SZEPSY	— Gh. Stupa — primul farmacist român din Arad	638
M. REGLEANU	— Sugestii formulate în 1883 cu privire la depistarea și păstrarea monumentelor arheologice și a documentelor	639
V. POP OVICI,		
I. COJOCARU	— Un exemplu de colaborare bilaterală acum un veac	640
V. TATOMIR	— Scrisori inedite de la Vasile Alecsandri	642
C. TATOMIR	— Din activitatea lui Gr. Tocilescu la Ateneul Român	643
S. RACOVICEANU	— Un document de la O. Tafrali	645
A. SACERDOȚEANU	— Istoria românilor a lui A. D. Xenopol	646

CRONICĂ

AL. MATEI	— Arhivele Statului din Cluj la 50 de ani	649
M. GUBOGLU	— H. Dj. Siruni la 80 de ani	652
N. EDROIU	— Arhivele și pregătirea studenților în istorie	656

LISTA DOCUMENTELOR	659
---------------------------	-----

REVISTA ARHIVELOR

ORGANE DE LA DIRECTION GENERALE DES ARCHIVES D'ETAT

de la

REPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE

(paraît deux fois par an)

Redaction Bucarest, rue des Archives, 2, 6-e me arrondissement. Tél. 13.37.77.

SOMMAIRE

ETUDES ET COMMUNICATIONS

Page

A. SACERDOȚEANU	— Un acte oriental du Moyen Age dans nos archives	379
M. DOGARU	— Les sceaux de la chancellerie princière de la Valachie entre 1715—1821	385
M. KANDEL	— Les divergences sociales de Giurgiu après la dissolution du raia	423
M. TUDORICĂ, I. BURLACU	— Les gouvernements de la Roumanie entre 1866—1945. Des listes des ministres	429
N. DRĂGHICI * * *	— Quelques aspects de la restauration à l'aide des adhésifs	477
	— L'expérimentation du travail électronique sur les dates offertes par les archives roumaines	489

PRESENTATIONS DES FONDS ET DES COLLECTIONS

I. BOTEZAN	— Le fond de documents de Ioan Micu Moldovan	505
I. FRĂȚILĂ, N. WARDEGGER	— La Société d'histoire et d'archéologie du comitat de Hunedoara	517

DES DOCUMENTS

I. CORFUS	— Journal de l'expédition polonaise de 1595 en Moldavie	525
I. CHELCEA, V. VASILESCU	— Quatre documents inédits du XVI-ième et du XVII-ième siècle concernant le village Boteni	547
M. SOVEJA, TR. IONESCU-NIȘCOV	— Trois actes inédits émis par la chancellerie valaque dans la première moitié du XVII-ième siècle	559
I. DIRDALĂ	— Le domaine de Cimpulung et la dépossession des paysans après 1848	569
S. IANCOVICI	— Tudor Vladimirescu — Documents et informations nouvelles	599
N. GR. STETCU, I. VATAMAN	— Un manuscrit inconnu des programmes de Tudor Vladimirescu	605
D. ZAHARIA	— Deux documents des archives italiennes sur le mouvement révolutionnaire de 1821	617

ADDENDA ET CORRIGENDA

P. SIMIONESCU	— Une précision relative au prétendant Ioan Bogdan (1591)	629
R. VALENTIN	— Sur l'endroit et le déroulement de la bataille de Călugăreni	630
N. A. CRISTIAN	— Un document de la verrerie d'Azuga	637
M. RACHIERU	— Gh. Stupa — le premier pharmacien roumain d'Arad	638
Z. SZEPSY	— Des suggestions formulées en 1883 à propos de la découverte et de la conservation des monuments archéologiques et des documents	639
M. REGLEANU	— Un exemple de collaboration bilatérale il y a un siècle	640
V. POPOVICI, I. COJOCARU	— Des lettres inédites de Vasile Alecsandri	642
V. TATOMIR	— Sur l'activité de Gr. Tocilescu à l'Athénée roumain . . .	643
C. TATOMIR	— Un document de O. Tafrali	645
S. RACOVICIANU	— L'histoire des Roumains de A. D. Xenopol	646
A. SACERDOTEANU		

CHRONIQUE

AL. MATEI	— 50 ans d'existence des Archives d'Etat de Cluj	649
M. BGUBOGLU	— H. Dj. Siruni à l'âge de 80 ans	652
N. EDROIU	— Les archives et la formation des étudiants en histoire	656

LISTE DES DOCUMENTS	659
--------------------------------------	------------

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN OF THE GENERAL DIRECTION OF THE STATE ARCHIVES FROM THE SOCIALIST
REPUBLIC ROMANIA

Editorial Office : Bucharest, str. Arhivelor nr. 2, sectorul 6, Telephone 13.37.77.
Biennial

C O N T E N T S

STUDIES AND COMMUNICATIONS

	Page
A. SACERDOȚEANU	— An oriental mediæval act in our archives 379
M. DOGARU	— The seals of the Princely Chancellery from Wallachia between 1715—1821 385
M. KANDEL	— The social divergences in Giurgiu after the abolition of Turkish „Raia” 423
M. TUDORICĂ	— The Rumanian governments between 1866—1945. Lists of ministers 429
I. BURLACU	— Some aspects of the restoration with adhesive substances 477
N. DRĂGHICI	— The experiment of the electronic working over of data in the Rumanian archives 489

PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS

I. BOTEZAN	— The documentary fond „Ion Micu Moldovan” 505
I. FRĂȚILĂ, N. WARDEGGER	— The Society of History and Archæology from the Hune- doara County 517

D O C U M E N T S

I. CORFUS	— The diary of the Polish expedition of 1955 in Moldavia 525
I. CHELCEA, V. VASILESCU	— Four unpublished documents from the 16 th—17 th cen- turies as regards the Boteni village 547
M. SOVEJA, TR. IONESCU-NIȘCOV	— Three unpublished acts of the Wallachian Chancellery, from the first half of the 17 th century 559
I. DÎRDALĂ	— The domain of Cimpulung and the dispossession of the peasantry after 1848 569
S. IANCOVICI	— Tudor Vladimirescu. New documents and data 599
N. GR. STETȚU, I. VATAMAN	— An unknown manuscript from Tudor Vladimirescu's pro- grams 605
D. ZAHARIA	— Two documents of the Italian Archives on the revolu- tionary movement of 1821 617

ADDENDA AND CORRIGENDA

R. VALENTIN	— An explanation concerning the claimant Ioan Bogdan	
P. SIMIONESCU	— (1591)	629
M. A. CRISTIAN	— As regards the place and the development of the Battle of Călugăreni	630
M. RACHIERU	— A document from the Azuga glass works	637
Z. SZEPSY	— Gh. Stupa — the first Rumanian chemist of Arad	638
M. REGLEANU	— Opinions expressed in 1883 as regards the finding and the preservation of the archaeologic monuments and documents	639
V. POPOVICI,		
I. COJOCARU	— A sample of bilateral collaboration a century ago	640
V. TATOMIR	— Vasile Alecsandri — unpublished letters	642
C. TATOMIR	— In connection with Gr. Tocilescu's activity at Ateneul Român	643
S. RACOVICEANU	— A document from O. Tafrali	645
A. SACERDOȚEANU	— A. D. Xenopol's History of Romania	646

CHRONICLE

AL. MATEI	— The State Archives from Cluj, at its fifty years of activity	649
M. GUBOGLU	— H. Dj. Siruni at his eighty	652
N. EDROIU	— The archives and the training of the students in history	656

LIST OF DOCUMENTS	659
-----------------------------	-----

REVISTA ARHIVELOR

ORGAN DER GENERALDIRECTION DER STAATSARCHIVE DER
SOZIALISTISCHEN REPUBLIK RUMANIEN

erscheint zweimal jährlich

Redaktion : Bukarest, str. Arhivelor nr. 2, sector 6, Fernruf : 13.37.77.

INHALT

STUDIEN UND MITTEILUNGEN

Seite

A. SACERDOȚEANU	— Ein mittelalterlich — orientalisches Dokument in unserem Archiv	379
M. DOGARU	— Die Siegel der fürstlichen Kanzlei der Wallachei in den Jahren 1715—1821	385
M. KANDEL	— Soziale Auseinandersetzungen in Giurgiu nach der Auflösung der „Raia“	423
M. TUDORICĂ, I. BURLACU N. DRĂGHICI	— Die Regierungen Rumäniens in den Jahren 1866—1945. Ministerlisten	428
	— Einige Aspekte der Restaurierung mit Adesivsubstanzen	477
***	— Erfahrungen aus der elektronischen Bearbeitung der Daten in den Archiven Rumäniens	489

DARSTELLUNG VON BESTÄNDERN UND SAMMLUNGEN

I. BOTEZAN	— Der Bestand von Dokumenten Ioan Micu Moldovan	505
I. FRĂȚILĂ	— Der Verein für Geschichte und Archäologie des Komitats Hunedoara	517

DOKUMENTE

I. CORFUS	— Beschreibung der polnischen Expedition in die Moldau im Jahre 1595	525
I. CHELCEA, V. VASILESCU	— Vier unveröffentlichte Dokumente aus dem XVI—XVII Jhd. über das Dorf Boteni	547
M. SOVEJA, TR. IONESCU-NIȘCOV	— Drei unveröffentlichte Dokumente aus der Kanzlei der Wallachei in der ersten Hälfte des XVII. Jhds	559
S. IANCOVICI	— Tudor Vladimirescu. Neue Dokumente und Daten	569
N. GR. STETCU, I. VATAMAN	— Ein unbekanntes Manuskript der Programme Tudor Vladimirescus	599
D. ZAHARIA	— Zwei Dokumente aus den italienischen Archiven über die revolutionäre Bewegung von 1821	605
I. DIRDALĂ	— Die Domäne von Cîmpulung und die Enteignung der Bauern nach dem Jahre 1818	617

ADDENDA ET CORRIGENDA

RADU VALENTIN,	– Angaben über den Prätendenten Ioan Bogdan (1591)	629
P. SIMIONESCU	– Über den Ort und Verlauf der Schlacht von Călugăreni	630
M. A. CRISTIAN	– Ein Dokument über die Glasfabrik Azuga	637
M. RACHIERU	– Gh. Stupa – der erste rumänische Apotheker von Arad	638
Z. S. SZEPSY	– Im Jahre 1883 abgefasste Vorschläge in Bezug auf das	
M. REGLEANU	Suchen und die Erhaltung von archäologischen Denkmälern und von Dokumenten	639
V. POPOVICI,		
I. COJOCARU	– Ein Beispiel von Zusammenarbeit vor einem Jhd.	640
V. TATOMIR	– Unveröffentlichte Briefe von Vasile Alecsandri	642
C. TATOMIR	– Aus der Tätigkeit Gr. Tocilescus beim Rumänischen Atheneum	643
S. RACOVICEANU	– Ein Dokument von O. Tafrali	645
A. SACERDOȚEANU	– A. D. Xenopols „Geschichte der Rumänen“	646

CHRONIK

AL. MATEI	– Die Staatsarchive von Cluj seit 50 Jahren	649
M. GUBOGLU	– H. Dj. Siruni – 80 Jahre alt	652
N. EDROIU	– Die Archiven und die Vorbereitung der Studenten in Geschichte	656

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ И СООБЩЕНИЯ

Стр.

А. САЧЕРДОЦЯНУ — Средневеково восточный документ в наших архивах	379
М. ДОГАРУ — Печати княжеской канцелярии Румынского Княжества в 1715—1821 гг.	385
М. КАНДЕЛ — Социальные разногласия в Джурджу после ликвидации Раи	423
М. ТУДОРИКЭ, П. БУРЛАКУ — Правительства Румынии в 1866—1945 гг. Списки министров.	429
М. ДРЭГИЧ — Некоторые виды реставрирования резигами.	477
* * * — Испытание электронической переработки данных в архивах Румынии	489

ОБЗОРЫ АРХИВНЫХ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ.

И. БОТЕЗАН — Фонд документов Иоана Мину Молдована.	505
И. ФРЭЦИЛЭ, — Историческое и археологическое общество графства Хунедоара.	517

ДОКУМЕНТЫ

И. КОРФУС — Журнал польской экспедиции в Молдавии в 1959 г.	525
М. СОВЕЖА, Т. ИОНЕСКУ — Три неизвестных документа канцелярии Румынского Княжества первой половины XVII го века.	547
С. ЯНКОВИЧ — Тудор Владимиреску. Документы и новые данные.	559
И. КЕЛЧА, В. ВАСИЛЕСКУ — Ботень-Мушел в четырех неизвестных документах XVI—XVII вв.	569
И. ДЫРДАЛЮ — Владение Кымпулунга и обезземеливание крестьян после 1848 г.	599
Н. Г. СТЕЦКУ, И. ВЭТЭМАН — Неизвестная рукопись пунктов программы Тудора Владимиреску	605
Д. ЗААХАРИЯ — Два документа из архивов Италии относительно революционного движения 1821 г.	617

ADDENDA ET CORRIGENDA

Р. ВАЛЕНТИН, П. СИМИОНЕСКУ — Уточнение относительно претендента Иоана Богдана	629
М. А. КРИСТИАН — Уточнение относительно битвы в Кэлугэрень	630
М. РАКИЕРУ — Документ о стекольном заводе Аауги	637
М. РЕГЛЯНУ — Побуждений 1883 г. относительно архивного материала . . .	639
З. ЦЕПСИ — Г. Стула-первый румынский фармацевт города Арада	638
В. ПОПОВИЧ, И. КОЖОКАРУ — Пример двустороннего сотрудничества прошлого века.	640
С. РАКОВИЧАНУ — Документ от О. Тафрали.	645
В. ТАТОМИР — Известные письма Василе Александри	642
К. ТАТОМИР — Из деятельности Г. Точилеску в румынском Атенеуме	643

ХРОНИКА

АЛ. МАТЕЙ — пятидесятилетие, Клужских государственных архивов	649
М. ГУБОГЛУ — 80-летие Х. Дс. Сируни.	652
Н. ЕДРОЮ — Архивы и подготовка студентов в истории.	656

MUZEUL ARHIVELOR STATULUI

str. Arhivelor nr. 2, sectorul VI, București
telefon 13 64 10

Vă invită să vizitați

expozițiile de documente istorice, sigilii, stampe, planuri, hărți,
manuscrise literare ș.a. din epocile feudală, modernă și con-
temporană.

PROGRAM DE VIZITARE:

marțea, miercurea, joia și duminica între orele 10—18

Intrarea liberă

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor“ publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de pelegrafie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, numismatică, izvoare. instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie, bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în trei exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Autorii primesc gratuit 30 de exemplare „extras“ cu copertă comună.

Tehnoredactarea: AURELIA DOBROGEANU

Dat la cules 2 X 1970. Bun de tipar 10 XII 1970.

Tiraj 5 500 exemplare. Coli de tipar 19

Întreprinderea Poligrafică „Informația”, str. Brezoianu nr. 23–25, București,
R. S. România, Comanda 5918

